

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Юридичний факультет

4 – 5 листопада 2016 року
V Міжнародна науково-практична конференція
Сучасні тенденції розвитку національного законодавства
з нагоди 15-ти річчя юридичного факультету

Збірник наукових матеріалів

4 – 5 November 2016
V International Scientific Conference
Modern trends in development of national legislation
dedicated to 15th anniversary of the Faculty of Law

Conference Proceedings

Київ – 2016

УДК 34
ББК 67.62 УКР
С 89

*Рекомендовано Вченою Радою юридичного факультету
(протокол № 3 від 24 жовтня 2016 р.)*

Усі матеріали подаються в авторській редакції

С 89 **Сучасні** тенденції розвитку національного законодавства: збірник наукових матеріалів / упор. к.ю.н. Головка Л. О. – К.: НУБіП України, 2016. - 364 с.

У збірнику наукових матеріалів подані наукові здобутки провідних науковців та молодих вчених, які присвячені сучасним тенденціям розвитку національного законодавства.

Для студентів, аспірантів, викладачів, докторантів, практикуючих юристів.

Робочі мови конференції: українська, російська, англійська, італійська.

Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в тезах доповідей, лежить на їхніх авторах. Висловлені погляди авторів, викладені в цьому збірнику не завжди відображають позицію організаторів V Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства».

Всі права застережено. Жодна частина цього видання не може бути відтворена будь-яким способом та в будь-якій формі без письмового дозволу власників інтелектуальних прав.

ISBN 978-617-7396-17-7

© Автори текстів, 2016
© НУБіП України, 2016

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Глушков В.О. НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК І УКРАЇНА: КОНФЛІКТОГЕННІ ЗОНИ.....	11
Ищенко Н. С. ЖЕНЩИНЫ В СФЕРЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ (ВЕЦА).....	14
Качур В.О. ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВО- МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВА КУЛЬТУРА» У ПРАВОВИЗНАВСТВІ.....	16
Костицький В.В. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛСЬТВО ЯК ДжЕРЕЛО ВИТОКІВ ПРАВА.....	17
Манжос Н.М. ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ДЕФІНІЦІЙ У НОМОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	19
Melnyk O., THE MAIN ASPECTS TO THE MEANING OF LEGAL FACTS IN THE SPHERE OF JUDICIARY	20
Мудрик Ю.В. НЕОБХІДНІСТЬ ПРОЦЕСУ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРАВА ПІД ЧАС ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДОСВІДУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ.....	22
Олійник В.М. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ ПРИ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛСЬТВА В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	24
Пащенко Д.А. ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЩО ДО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ РЕЖИМНИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ У 30-Х РОКАХ ХХ СТ.....	26
Протосавицька Л.С. ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ЗА І. ФРАНКОМ.....	28
Рябовол Л. Т. ПІДЗАКОННІ НОРМАТИВНІ АКТИ ЯК СКЛАДНИК СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАВОВУ ОСВІТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	30
Сігріянська В.О. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: МОРАЛЬНА СКЛАДОВА.....	32
Суходольська А.А. ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ З ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СВОБОДИ ПЕРЕМІЩЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ.....	34
Холоднюк С.З. ПРАВОВА ЦІННІСТЬ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКО- ПРАВОВІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....	35

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Біденко А.О. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	38
Возник М.В. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	39
Ємельяненко К.О. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ЇХ РЕФОРМУВАННЯ.....	42
Івановська А.І. ЛОБІЗМ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТИТУТ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН.....	44
Калініченко О.Ф. КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	46
Коваль М.В. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ТЕРМІН «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» ПРАВ	

І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ПОТРЕБУЄ ТЛУМАЧЕННЯ (РОЗ'ЯСНЕННЯ) ПРИ ВЖИВАННІ ЙОГО В ПРАВОТВОРЕННІ У ПРАВОЗАСТОСОВЧІЙ ПРАКТИЦІ.....	49
Кузьменко Я.П. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ.....	52
Лебідь Т.І. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ СУДОУСТРОЮ В УКРАЇНІ.....	54
Майданник О. О. МАТЕРІАЛЬНО-ФІНАНСОВА САМОСТІЙНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	56
Марцеляк О.В. СУЧАСНІ ЗАВДАННЯ НАУКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ.....	58
Омельчук В.А. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	59
Приходько А.А. НОВОСТВОРЕНІ ІНСТИТУЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	62
Скляр А.І. СУДОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	63
Урванцев О. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	65

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Андрейцев В.І. ЕКОЛОГІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	68
Антошкіна В.К. СПОСОБИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ.....	69
Артеменко О.В. Князька Л.А. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	71
Бакалінська О.О. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ТА ДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ.....	73
Басай Н.М. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ.....	74
Гаєвець М.В. АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ СУДІВ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	76
Горіславська І. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НОВОСТВОРЕНЕ НЕРУХОМЕ МАЙНО.....	78
Жарко О.Г. ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА.....	79
Наливайко Л.Р. ГАРАНТУВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ.....	81
Панькова Л.О. ДО ПИТАННЯ МОДИФІКАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	83
Сазонова Я. П. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ ТА ЇХ ЗАХИСТ.....	84
Теремецький В.І. ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ПОРЯДКУ ЗАХИСТУ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ.....	86
Шинкарук О.В. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	88

Шкіринець А.Ю. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ.....	89

СЕКЦІЯ 4. ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

Анисимов А.П. ПРАВОВОЙ ЭКСПЕРИМЕНТ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РОССИЙСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА.....	92
Артюх Т. ДО ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	93
Біланчук Н. В. ОКРЕМІ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ПЕРЕПАЮВАННЯ НЕРОЗПОДІЛЕНИХ ЗЕМЕЛЬ КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	96
Болтанова Е.С. СУЩЕСТВЕННЫЕ УСЛОВИЯ ДОГОВОРА АРЕНДЫ ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ В СВЕТЕ ИЗМЕНЕНИЙ ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСА РФ.....	98
Гаєцька-Колотило Я.З., Ільків Н.В. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ...	100
Гольонко Р.А. ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА» В КОНТЕКСТІ ОСЕЛИЩНОЇ КОНЦЕПЦІЇ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ УКРАЇНИ.....	102
Григор'єва Х. А. НАДАННЯ ПОВОРОТНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИМ ГОСПОДАРСТВАМ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН.....	105
Дейнега М.А. МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ І НОРМАТИВІВ У ПРА- ВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОМПЛЕКСНОСТІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.....	106
Єрмоленко В.М. ДЕКРЕТИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО АГРАРНОГО ПРАВА.....	108
Заверюха М.М. ЩОДО ПИТАННЯ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ В УКРАЇНІ	110
Запара С.І. ПОВНОВАЖЕННЯ СУДОВИХ ТА ПОЗАСУДОВИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СТОРІН ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	112
Зуєв В.А. ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ КАТЕГОРІЙ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ.....	115
Канарик Ю.С. АГРАРНІ ДОМОГОСПОДАРСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА ТА МОЛОЧНОЇ СИРОВИНИ.....	117
Кара А.В. ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В КРИМУ 1921 р.....	118
Караханян К.М. ЩОДО ПИТАННЯ ПОГОДЖЕННЯ ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬ НОЗЕМНИМ СУБ'ЄКТАМ.....	120
Кацубо С.П. ОБ ЭКОЛОГИЗАЦИИ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ.....	122
Келемен М. І. ГРОМАДСЬКІСТЬ У ЗАХИСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	124
Кізюн Л.І. СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ...	126
Кірін Р.С. РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДОЗВІЛЬНУ СИСТЕМУ В СФЕРІ КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ.....	128
Ключнікова А.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТЕПЛИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	130
Коваленко Т.О. АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ МІНІМІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ДЕФЕКТІВ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	131
Козачук О.А. ПРАВОВА ОХОРОНА ЛІСІВ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	133

Кузьмич І.П. ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ СОГЛАСОВАНОЇ АГРОПРОМІШЛЕННОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРАЗИЙСЬКОМУ ЕКОНОМІЧЕСЬКОМУ СОЮЗІ.....	135
Кулинич О.П. ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «НЕВИЗНАННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ» ТА «ОСПОРЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ».....	137
Кулинич П.Ф. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ....	138
Кондратюк Т.М. УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ..	141
Краснова Ю.А. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	142
Кухар О.В. ПОНЯТТЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЧИННИМ ЗАКНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	144
Марченко С.І. ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ.....	145
Мірошніченко А.М. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ТИТУЛІВ НА ЗЕМЛЮ.....	147
Мушенко В.В., Рудень О.В. СУЧАСНА ПАРАДИГМА ОПОДАТКУВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СТРАТЕГІЧНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ.....	149
Найда І.В. ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ.....	151
Павлова О. В. ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В СТРАТЕГІЧНІЙ ЕКОЛОГІЧНІЙ ОЦІНЦІ.....	153
Павлюк І.В. ПОНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬ В МЕЖАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ.	155
Петлюк Ю. С. ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ ДИКИХ ТВАРИН.....	157
Піддубний О.Ю. ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ГМО В УКРАЇНІ, АБО ЯК ВІТЧИЗНЯНОМУ РОЗРОБНИКУ ЗАРЕЄСТРУВАТИ ГМО?.....	158
Попова А.О. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАХОДІВ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ.....	160
Прокопович Л.О. ДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РИБОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ.....	162
Рудень О.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СТРАТЕГІЧНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ.....	163
Савельєва О. М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ АГРАРНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ.....	165
Сидор В. Д. ВІДСУТНІСТЬ У СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ «УКРАЇНА — 2020» ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ — КРОК НАЗАД.....	167
Сюйва І.С. ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ.....	168
Ткаченко К.Г. ПОНЯТТЯ РИБОГОСПОДАРСЬКИЙ ВОДНИЙ ОБ'ЄКТ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	170
Федчишин Д.В. ДО ПИТАННЯ ПРО МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ...	173
Харитонova Т.Є. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРАВ НА ЧУЖІ ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ПРАВІ.....	174
Чабаненко М.М. ПРО ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНИХ ВІДНОСИН.....	176

Шемелинець І.І. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРИВАТНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ.....	177
Шульга М. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	179
Gafurova O.V. FEATURES OF RURAL AREAS ACCORDING TO THE EUROPEAN UNION LEGISLATION.....	180

СЕКЦІЯ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Аксіленко А. ДО ПИТАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	183
Андрущенко Л.В. ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ СТРАХОВИХ РИНКІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	184
Арістова І.В. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ.....	186
Биркович Т. І. РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ОХОРОНІ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	187
Бідонько Р. В. КІБЕРПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ – ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА.....	189
Бірюкова Н.М. ЩОДО РОЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ФУНКЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ФЕОДОСІЙСЬКОЇ МИТНИЦІ У КІНЦІ ХVІІІ-ХХ В.В.....	191
Біскуп Р. ГЕНЕЗИС АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.....	192
Гончарук Л. Ю., Больботенко А. Р. ЕКСПЕРТ, ЯК ОСОБА, ЩО СПРИЯЄ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОВАДЖЕННЮ.....	194
Бризгалова А.І. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДДЯМИ УКРАЇНИ.....	195
Вітів В.А. ЗАСАДИ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПИТНОЇ ВОДИ.....	197
Волкович Н.В. ДО ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ТА МАТЕРІАЛЬНО- ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.....	199
Головій Л.В., Тимошенко І. ДО ПИТАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ.....	201
Гончарук Л. Ю., Горова Ю. В. ОБОВ'ЯЗОК ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ.....	202
Губанова Т.О. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛЕДЖІВ, ЯК ГАЛУЗЕВИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ.....	204
Губань Р. В. ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНІ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ).....	206
Гулак О.В. ІНСТИТУЦІЙНІ СКЛАДОВІ ЯКІСНОГО ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ОПТИМІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	207
Делія Ю.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМОТВОРЧОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА... ..	209
Ладиченко В.В. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ЯКОСТІ ПИТНОЇ ВОДИ	212
Кідалов С.О. ДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	214
Крегул Ю.І., Банк Р.О. ЩОДО ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ.....	216

Курило В.І. КАТЕГОРІЯ «АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРАВОЧИН»: ПРОДОВЖЕННЯ ДИСКУСІЇ.....	217
Літвінчук О. ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ.....	221
Майданевич Г.А. ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ.....	223
Майданевич Н.В. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ.....	224
Мельник О.М. ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	226
Оніщик Ю.В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МИТНІЙ СФЕРІ.....	228
Пилипенко І.П. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ.....	229
Піляй А.М. АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ЯК ШЛЯХ ДО ПУБЛІЧНО-СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ.....	231
Позняков С.П. ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ І НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ...	233
Родина Є.Б. ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ І ЗМІСТУ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	234
Самійленко О.В. ЗМІСТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	236
Скоропад Т.І. ПРОВАХА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ.....	238
Слободяник Ю.О. ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОМ ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО ОДЕРЖАННЯ ПОДАРУНКІВ: АНАЛІЗ ТА ЗМІСТ ПРАВОПОРУШЕННЯ	239
Гончарук Л. Ю., Слободянюк К.Л. ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ, АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	241
Слончак В.В. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	242
Співаков І.І. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРЧИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	244
Тригуб А.Ю. ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДИСКРЕЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У ПРАВОЗАСТОСОВЧУ ПРАКТИКУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО..	245
Фещенко І. С. ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	248
Шадей В. В. МЕДІАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	249
Янчук Ю. В. ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	251
Cacciavillani Chiara PAST TRENDS AND FUTURE PROSPECTIVES ON THE DEVELOPMENT OF THE ITALIAN NATIONAL HEALTH SYSTEM.....	252
Colavecchio Antonio ADMINISTRATIVE SIMPLIFICATION AND TIMELY CONCLUSION OF THE PROCEEDINGS.....	259
Crismani Andrea THE FUNDAMENTAL RIGHTS FINANCIALLY AFFECTED IN THE EUROPEAN PERSPECTIVE. WHICH PROTECTION FOR NATIONAL COMMUNITIES?.....	269
Follieri Enrico THE EFFECTIVENESS OF PROTECTION BEFORE THE ADMINISTRATIVE JUDGE IN THE RECENT JUDGMENTS OF THE PLENARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF STATE.....	269

СЕКЦІЯ 6. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

Безпала В.В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ.....	277
Білик І.О. ПІДКУП ЯК СПОСІБ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ВІЛЬНОМУ ЗДІЙСНЕННЮ ГРОМАДЯНИНОМ СВОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА (ст.160 КК України).....	279
Буркацький О.В. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ В ОНОВЛЕНІЙ СИСТЕМІ СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	280
Грицай В.С. ЗНАЧЕННЯ ПОСТАНОВ ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	282
Долгополов А.М. ПАРАКРИМІНАЛІСТИКА ТА ДЕЯКІ ШЛЯХИ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	283
Зозуля В.О. ДО ПИТАННЯ ПРО КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ.....	285
Кардопольцев А.С. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ. СОЦІАЛЬНО-ДЕСТРУКТИВНІ РЕЧОВИНИ – ПОНЯТТЯ, ВИЗНАЧЕННЯ, ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	287
Ковальова С.С. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРИБУДИНКОВОЇ ТЕРИТОРІЇ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ.....	288
Колінько О.О. КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ НАСИЛЬСТВА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	290
Кондратюк Ю.Б. СТАНОВЛЕННЯ ДОКАЗОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	291
Котовенко І.В. РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ.....	293
Куцевич М.П. ОКРЕМІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В РАМКАХ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СПІВПРАЦІ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ.....	295
Кучер В.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННИХ АЗАРТНИХ ІГОР.....	299
Кушнір Г.А. ТЕРІОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У БОРОТЬБІ ІЗ НЕЗАКОННИМ ПОЛЮВАННЯМ.....	300
Павленко Д.Ю. ПОНЯТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	302
Продайко Д.Д. ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 368, 369 КК УКРАЇНИ.....	303
Руликівська Я.А. ОЦІНКА ВИСНОВУ ЕКСПЕРТА.....	305
Соніч С.С. ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	307
Федчун А.М. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ, ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА.....	308
Шаня Д.В. ЗЛОЧИНИ, ЗДІЙСНЮВАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ...	311
Шапоренко К.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ ПО ГОЛОСУ І ЗВУКОВІЙ МОВІ ПРІЗ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ.....	313
Яра О.С. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ У СФЕРІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	314

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНЕ, ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Гиренко І.В. ЩОДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СЬОМА ПРОГРАМА ДІЙ В ГАЛУЗІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	318
Головко Л.О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ (НА ПРИКЛАДІ СЛОВАЧЧИНИ).....	319
Граб Р. АНАЛІЗ ДИРЕКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО БІОБЕЗПЕКИ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ГМ ОРГАНІЗМАМИ.....	321
Красавцева Л.Ю. МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СФЕРИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ.....	323
Мельничук О.Ф. ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	325
Степаненко К.В. РЕПРЕСАЛІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ УКРАЇНОЮ.....	326
Funta R. UNDERSTANDING THE COLLECTIVE DOMINANCE IN EU LAW.....	328

СЕКЦІЯ 8. ТВОРЧА ДИСКУСІЯ

Гончарук Л. Ю., Слюсар А. О. СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ...	331
Розумович І.М. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ РЕКЛАМИ В ІНСТРУМЕНТАРІЇ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	333
Світличний О.П. СУДОВА РЕФОРМА АБО, ЩО ПРИВНІС НОВИЙ ЗАКОН «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ»	334
Слюсаренко С.В. ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В УКРАЇНІ.....	336
Annarita Iacopino PROCEDURAL SIMPLIFICATION AND LIBERALISATION: THE LIMIT OF SENSITIVE INTERESTS	337
Franco Gaetano Scoca INTRODUCTORY REPORT ON THE PRINCIPAL REFORMS OF THE ITALIAN SYSTEM	343
Loredana N. E. Giani GLOBALISATION AND COMPETITION AMONG SYSTEMS. THE CASE OF SOCIAL RIGHTS	346
Marina D'Orsogna PRESENT-DAY TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL LEGISLATION – A COMPARISON BETWEEN THE UKRAINIAN AND THE ITALIAN SYSTEMS.....	355

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340

НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК І УКРАЇНА: КОНФЛІКТОГЕННІ ЗОНИ

Глушков В.О.,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри
права Київського кооперативного
інституту бізнесу і права*

Світовий порядок являє собою планетарну глобальну ієрархічну систему міжнародних зв'язків і відношень між державами або союзами держав, що одержала міжнародне-правове закріплення і має розподіл політичних ролей на планетарному або (і) регіональному рівнях. Він має багаторівневу взаємозалежну і взаємообумовлену ієрархічну структуру держав, що мають різний ступінь політичного значення: від глобального до регіонального. У цій ієрархії розташовані держави, які знаходяться на найвищому щаблі і мають статус великих, і держави, що знаходяться на більш низькому щаблі ієрархії - регіональні. Новий Світовий Порядок являє собою есхатологічний, месіанський проект, в основі якого знаходиться ідея політико-економічного панування визначеної окультної верхівки фінансової олігархії, що спирається на ідеологічну і спекулятивно-лихварську революцію, що виникло в результаті цього нового мислення. Основною метою мондіалістів є побудова Нового Світового Порядку на планетарному рівні. Структура Нового Світового Порядку, на думку його творців, повинна базуватися на таких основних принципах: економічному, геополітичному, етнічному, релігійному, ідеологічному, юридичному, державному.

В умовах Нового світового порядку виникла нова геополітична категорія – „Золотий мільярд”, суть якого зводиться до глобального умовного розподілу людства за гео економічним критерієм на основі виділення двох груп населення землі - забезпеченої - "золотий мільярд" і іншої частини людства, яка забезпечує. Дана категорія безпосередньо пов'язана з такими геополітичними поняттями як "заможна Північ" і "бідний Південь". У таких умовах світ підпорядковується єдиній олігархо-мондіалістській, безжалісній експлуататорській і принизливо-ультимативній монополярній владі. У світі отримає розвиток нова глобальна проблема – поява мільйонів перманентно "зайвих" людей – безробітних, що буде сприяти масової нелегальної міграції населення з бідного Півдня і бідної Півночі.

Космополітизація людства – це одна з головних цілей Нового світового порядку. Сучасні розрахунки також свідчать, що для підтримання комфорту західного стандарту матеріальних і енергетичних ресурсів планети достатньо тільки для 1 мільярду ("золотого мільярду"), тобто однієї восьмої людства, іншим „вхід заборонено” та запропоновано знизити чисельність населення різними шляхами, в тому числі і шляхом конфліктів.

Закінчення холодної війни, руйнація біполярного світу, розвал Радянського Союзу, юридично закріпленого Біловезькими угодами, визначили структуру сучасної геополітичної ситуації планетарного масштабу. Три слов'янські держави, що створилися (Білорусь, Росія й Україна) обрали три різних шляхи розвитку і політики, побудови геополітичного партнерства. Швидкий розвал євразійської держави, що протягом багатьох років забезпечувала стабільність у Європі і світі, має історичні корені, в основі яких знаходилося геополітичне протистояння не просто Східної і Західної Європи (Росії і Заходу), а двох різних цивілізацій. Історичне протистояння Росії і Заходу обумовлюється насамперед геополітичними (Суша-Море) і цивілізаційними (Слов'янсько-православна - Західна) чинниками. Насамперед основною метою Заходу було знищення Росії як основного геополітичного супротивника, а не ідеологічного ворога.

Проблеми побудови сучасного монополярного світового порядку полягають у претензіях США на планетарну гегемонію, які після розвалу Радянського Союзу, відчували себе єдиною наддержавою і намагаються установити свій світовий порядок імперської спрямованості - "Pax Americana" - «третьою американською імперією з балканським кордоном». США фактично вибудовують лінійну схему нового світового порядку, що має глобальну уніфікацію західних ліберальних цінностей. США фактично вибудовують лінійну схему нового світового порядку, що має глобальну уніфікацію західних ліберальних цінностей.

Відмінною рисою сучасної транзитивної монополярності є відсутність між центрами чітких конфронтаційних розмежувань. Спрацьовує стара геополітична парадигма співвідношення континентальної і морської моці, в сучасних умовах здійснюється потужне протистояння таласократичних і теллукратичних сил, з одного боку, США, а з іншої - розмитий теллуократичний простір без єдиного центру, що знаходиться в стадії організації (Китай, Росія).

У Європі намічається зближення інтересів Німеччини і Франції. У найближчій перспективі європейське лідерство Німеччини стане більш вираженим. Об'єднана Європа по більшості показників буде перевершувати Америку. Важливе місце в цьому процесі може зайняти Росія, і від якої залежить становлення тієї або протилежної сторони в біполярній системі побудови майбутнього світу.

Сучасна політична наука має у своєму розпорядженні значна кількість прямих і непрямих ознак перебування європейської цивілізації в стадії занепаду, зокрема, війни і збройні конфлікти, розвал Радянського Союзу, розвиток аморальності, бездуховності і девіантних форм поведінки, у тому числі ріст фонових явищ, криміналізація населення і корумпованість державного апарату, транскulturація неєвропейських цивілізацій, поява нових захворювань, неспроможність західно-європейських держав подолати негативні прояви міграційних процесів тощо. Проблемою також стає злочинна діяльність мафіозних структур, тероризм, наркобізнес, масова нелегальна міграція населення, біженці з різних районів, що створюють сприятливе середовище для всякого роду конфліктів. Дестабілізують обстановку також неконтрольований технологічний розвиток, надвиробництво, тривале безробіття, забруднення навколишнього середовища, торгові війни, етнічні конфлікти, ріст маргіналізації, дика урбанізація, що посилює ускладнення суспільства, у якому збільшується нерівність у споживанні. Всі ці чинники будуть сприяти утечі від дійсності, наростанню актів протестів, вандалізму.

Для досягнення своїх стратегічних завдань США формують центри сили в Європі, Азії й Америці, що повинні стати опорою для встановлення нового монополярного світового порядку, які утворюються в умовах клубка протиріч їх із США, тому що протиріччя існують між континентами і світовими регіонами з їхніми геополітичними центрами сили. Такими є Німеччина в Західній Європі, Росія - у Східній, Японія і Китай в Азії. Крім того, здійснюється процес створення субрегіональних структур, зокрема, Балтійської конфедерації країн, що об'єднує Фінляндію, Швецію, Литву й Естонію; військово-політичного союзу "НАТО-біс" за участю Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини, Естонії, Латвії і Литви.

Одним із зовнішньоекономічних чинників розвитку Східної Європи є ісламський ринок, що формується на чолі з Туреччиною. Чорноморський геополітичний простір у географічному і політико-системному вигляді представляє самостійну систему, що виступає як підсистема європейської (регіональної) системи міжнародних відносин. Росія, Туреччина й Україна в цих рамках беруть участь у формуванні структурних зв'язків, створюючи в ній доцентрово-силові відношення в даній системі. Найбільш складною проблемою в геополітичному просторі України є Крим. Стратегічне значення півострова полягає в можливості контролювати країни Близького Сходу, Східної, Південної і Східної Європи, Закавказзя, основні політичні і військово-промислові центри України і Росії. На сучасному етапі Крим знаходиться в конфліктонебезпечній точці. Тут перехрещуються ісламська,

євразійська і європейська геополітичні формації. У сучасному світопорядку Туреччина - це новий силовий полюс, наддержавна, котра всіма силами бореться за поширення свого впливу в Центральній Азії, не втрачаючи з виду Крим. Індія, Ірак, Іран, Пакистан, Ізраїль, Бразилія, Індонезія починають поступово претендувати на роль регіональних держав відбувається порушення сформованого світового балансу сил. В умовах росту економічної могутності Китаю і Японії на Далекому Сході починає зав'язуватися клубок американо-японо-китайських суперечностей. Конфліктним чинником в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні є територіальні претензії до Росії з боку Японії і Китаю.

Розвиток політичних подій останніх років дає підстави припустити, що протікання світової кризи буде важким для будь-якої цивілізації, держави і людства в цілому. Зсув центру світового розвитку в Тихоокеанський регіон буде супроводжуватися збройними конфліктами, економічними кризами, припускається можливість нової світової війни в прогнозованому періоді - середина ХХІ століття - між східно-тихоокеанським блоком, куди ввійдуть країни Південно-Східної Азії, Латинської Америки і США, і євразійським блоком (Західна і Східна Європа, Росія, арабські країни й Індія).

У зв'язку з нестабільністю перехідного періоду зростає значення військової сили, що має сучасну технологію знищення. Геополітичний зміст полягає в тому, що в міжнародних відносинах рахуються насамперед із силою, а не мораллю. Україна знаходиться в зоні політичних конфліктів, і в основі багатьох з них знаходяться саме геополітичні чинники, які дають підстави стверджувати про можливість виникнення і розвитку тероризму в Україні на основі наявних протиріч і чітких інтересів різноманітних геополітичних сил як внутрішнього так зовнішнього характеру. Геополітичні сили визначають наявність або відсутність, загострення інших конфліктних ситуацій - етнічних, політичних, конфесіональних, регіональних, є поштовхом до розвитку процесів регіоналізації і дезінтегрованості території України шляхом дестабілізації обстановки усередині країни. Україна в сучасний період виявилася в центрі «великого трикутника», сторонами якого є Росія-Захід (у тому числі США) - Туреччина.

Особливе конфліктогенне місце в Україні займають такі геополітичні чинники як Балто-Чорноморська смуга (вісь Європи) і Балкано-Кавказька дуга нестабільності. Балто-Чорноморський пояс або вісь Європи розділяє Європу на Західну і Східну. Балто-Чорноморська смуга - це проект геополітичного утворення, що повинне включати об'єднання держав Балтії (Литва, Латвія, Естонія), Польщі, України, Білорусі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Румунії, Молдови, основною ціллю існування якого є ізоляція Росії від Європи і залишення її один на один з ісламським світом. Україна - ключова ланка Балто-Чорноморської смуги. Незалежна Україна змінює розстановку сил у Східній Європі, впливає на глобальний баланс сил. Росія без України не зможе зробити жодного кроку по поверненню частини старих зовнішньополітичних позицій. В цьому плані представляє інтерес Декларація Пам'яті і Солідарності Сеймаса Литовської Республіки, Сейму Республіки Польщі та Верховної Ради України з приводу подій ХХ століття. Головна ціль США у відносинах із СНД - попередження російсько-українського України - ключова ланка Балто-Чорноморської смуги. Незалежна Україна змінює розстановку сил у Східній Європі, впливає на глобальний баланс сил. Головна мета США - попередження російсько-українського зближення. Крим є складовою частиною такого геополітичного утворення як Балкано-Кавказька дуга нестабільності, складного геополітичного вузла сучасності, краї якого торкаються Балканського півострова і Північного Кавказу, а вістрям вона упирається в Кримський півострів. Існування України в особливій системі геополітичних координат, стратегічність її положення, визначає можливість загострення і подальшого розвитку цілого ряду конфліктів. Територіальні, етнополітичні, конфесіональні протиріччя можуть трансформуватися у відкриту боротьбу з використанням насильства і терору. Існування трьох геополітичних просторів на території України, створюють ситуацію «розірваності» держави, що може стати причиною її фрагментації, значного ослаблення, або геостратегічного переорієнтування.

ЖЕНЩИНЫ В СФЕРЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ (ВЕЦА)

Ищенко Н. С.,

*Доцент кафедры социально-гуманитарных и правовых дисциплин, к.ю.н., доцент права
Гомельский государственный технический Университет им. П. О. Сухого
Г. Гомель, Беларусь*

В современных условиях, когда усилились проблемы в продовольственной сфере, особо актуальным становится исследование гендерного разрыва в сельском хозяйстве. Статья 21 Конституции Республики Беларусь гласит: «Обеспечение прав и свобод граждан Республики Беларусь является высшей целью государства». Насколько равны права в зависимости от пола и как они обеспечиваются - попытаемся рассмотреть, исследовав основные проблемы, существующие в ВЕЦА в гендерном разрезе.

Гендерное равенство - основополагающий элемент в обеспечении устойчивого развития любого государства. Согласованные мировым сообществом цели в области устойчивого развития включают в себя автономную цель по обеспечению гендерного равенства и расширению прав и возможностей женщин и девочек, а также гендерные задачи в рамках других целей.

Женщины составляют половину населения планеты, вместе с тем только незначительная доля женщин имеет доступ к достойной занятости и принимает участие в процессах принятия решений.

Гарантирование равноправного участия женщин во всех сферах - в социальной, экономической и политической жизни - императив для дальнейшего и устойчивого развития. Сельские женщины часто составляют большинство в социально неблагополучных группах населения и часто сталкиваются с затруднениями на базе гендерных норм (применительно к различным государствам, и трансформирующихся с течением времени), которые ставят их в неравное, невыгодное относительно мужчин положение в различных сферах. Примерами подобных затруднений служат, в частности, меньшие возможности в получении более доходной должности, образования, дискриминация и сегрегация на рынке труда и в правах наследования, а также брачно-семейное законодательство, благоприятствующее мужчинам в процессе развода.

Женщины вносят важный вклад в сельское хозяйство и сельское предпринимательство во всех регионах развивающихся государств, работая в качестве фермеров, рабочих и предпринимателей. Однако, невзирая на это, они сталкиваются с рядом барьеров, снижающих производительность их труда и умаляющих их усилия, что, в свою очередь, негативно влияет на сельскохозяйственное производство, экономический рост и благополучие их семей и, безусловно, на продовольственную безопасность (ПБ) государства.

ФАО (продовольственная и сельскохозяйственная Организация ООН) играет важную роль в борьбе с бедностью на планете и обеспечению ПБ. Предоставляемая ею помощь разнопланова, в том числе в сфере производства и применения статистики, принятия обоснованных решений, выработки стратегии и тактики. Гендерная статистика - неотъемлемая часть этого руководства, предоставляя экспертам, работающим в сфере сельского хозяйства и развития сельских районов, данные для осуществления мониторинга относительного положения женщин и мужчин, их роли в сельскохозяйственном производстве и их статуса в обществе.

Гендерная статистика касается сферы социально-экономической, демографической и экологической статистики, предоставляя точные данные о положении женщин и мужчин. Главным компонентом гендерной статистики является сбор, распространение и анализ данных, дезагрегированных по признаку пола. Важную роль играет также и использование гендерных показателей, имеющих значение для понимания причин и последствий

гендерного неравенства. Например, определение того, на что и сколько женщины и мужчины тратят свое время, оценка распределения ролей по принятию решений в семье, степени доступа к активам и контроля над ними, а также выявление таких проблем, как домашнее насилие. Важной составной гендерной статистики является анализ данных, дезаггегированных по признаку пола, и гендерных показателей. При этом подразумевается, что полученная информация доступна, легко поддается пониманию, интерпретации и использованию.

Гендерная статистика необходима для разработки и принятия обоснованной политики, стратегически верных решений. В частности, гендерная статистика предоставляет специалистам в сфере сельского хозяйства и развития сельских районов данные для отслеживания относительного положения женщин и мужчин, их роли в сельскохозяйственном производстве и их статуса в обществе и государстве. Для осуществления мониторинга гендерных вопросов в сельском хозяйстве и развитии сельских районов в регионе были разработаны гендерные показатели. Они касаются весьма важных вопросов - доступ к земле и производственным ресурсам, занятость, использование времени и производительность.

Учет гендерной проблематики в сельскохозяйственной переписи - ключевой фактор в сфере не только сбора, но и последующего анализа, распространения и применения. Данные вопросы сегодня разрешаются на уровне глобальной стратегии совершенствования сельскохозяйственной статистики, с тем чтобы гендерно-чувствительные данные и данные, дезаггегированные по признаку пола владельца и подвладельца, систематически формировались и были доступны.

В современных условиях, несмотря на растущую урбанизацию, значительная часть населения в регионе проживает в сельских районах. Многие женщины и мужчины, живущие на селе, могут испытывать ярко выраженное гендерное неравенство в связи с: ограниченным доступом к основным услугам и возможностям трудоустройства в сельских районах; более высокой степенью зависимости от сельскохозяйственного производства и большим числом женщин, работающих в качестве неоплачиваемых семейных работников; более высокими показателями рождаемости и, соответственно, давлением на предоставление основных услуг, таких как образование и здравоохранение; повышенной временной нагрузкой на женщин, которые, как правило, осуществляют уход за членами семьи.

Ряд государств региона ВЕЦА, за исключением Беларуси, России и Украины, где менее трети населения проживает в сельской местности, характеризуется многочисленным сельским населением.

Таким образом, достижение de-facto гендерного равенства имеет первостепенное значение для ликвидации бедности и голода и является одним из основных условий устойчивого развития сельских районов. В стратегию развития сельских районов необходимо включать конкретные меры по поддержке экономических прав и возможностей сельских женщин. Расширение экономических возможностей сельских женщин предусматривает решение вопросов неформальной занятости, расширение доступа женщин к кредитам и предпринимательству, принятие мер по сокращению гендерного разрыва в оплате труда и по поддержке диверсификации доходов. Необходимо также улучшить инфраструктуру в сельской местности, в том числе улучшить доступ к воде в сельских домохозяйствах, обеспечить наличие медицинских центров и детских садов. Следовало бы также продвигать ответственное отцовство и бороться против гендерных стереотипов. С целью претворения названных позитивных аспектов жизненно важным является разработка пакета нормативно-правовых актов (а это возможно консолидируя усилия международного сообщества), гарантирующих права женщин в различных сферах жизнедеятельности, что, в свою очередь, позволит гарантировать государствам продовольственную безопасность, и, наконец, победить голод на планете Земля.

**ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ
ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВА КУЛЬТУРА»
У ПРАВОЗНАВСТВІ**

Качур В.О.,

кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Виклики часу, зумовлені подіями останніх років в Україні, потребують переосмислення ролі і значення державно-правових явищ у суспільному житті. Незважаючи на те, що правова культура є широко вживаною категорією, слід констатувати про відсутність однозначного підходу до її розуміння. У сучасному правознавстві нараховується понад 300 визначень правової культури [1, с. 39], які можна зустріти як в навчальній, так і у спеціальній літературі.

Характеризуючи категорію «правова культура», ми повинні пам'ятати, що вона є похідною від двох слів «культура» і «право», які, в свою чергу, є неоднозначними. Сучасний словник іншомовних слів також вказує, що слово «культура» є похідним від латинського слова «cultura», однак у перекладі вже означає «догляд», «освіта», «розвиток» і вживається у 5 значеннях [2, с. 395-396], як і академічний тлумачний словник української мови [3, с. 394.]. У суспільствознавстві слово «культура», як зазначає В. Г. Воропаєва, має понад 500 різних визначень, асоціюється, передусім, з людиною і, впливаючи на формування особистості, вона в значній мірі регулює поведінку людей [4, с. 181-182], а відтак автор виділяє таких шість підходів до аналізу культури, як аксіологічний (ціннісний); діяльнісний, семантичний, структуралістський, соціологічний та гуманістичний [4, с. 186-187].

Водночас у науці загалом є й інші точки зору щодо цього. Так, є автори, які виділяють лише три підходи – антропологічний, соціологічний та філософський, однак по-різному їх трактують [5, с. 12; 6, с. 90].

Слід зазначити, що у Законі України «Про культуру» остання визначається як сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти (п. 6, ч. 1, ст. 1)[7].

Багатогранність культури як соціального феномену дозволяє розглядати її у стійкій взаємодії з терміном «право». Правова культура складає самостійний розділ загальної культури і при цьому не співпадає з жодним із видів культури (матеріальної, духовної, політичної і т.д.), створюючи своєрідне, унікальне поєднання як матеріальних, так і ідеальних духовних компонентів [8, с. 6].

Розуміння правової культури як особливого стану правового життя почало формуватися у ХХ ст., однак панування з 1917 р. марксистсько-ленінської ідеї про відмирання права призвело до призупинення цього процесу. Після значної перерви теоретичні осмислення проблем формування правової культури та її становлення вперше з'являються лише в 60-70-х роках ХХ ст. (О. А. Лукашева, С. С. Алексєєв), згодом отримують розвиток у 80-х роках у працях О. В. Аграновської, а в 90-х роках – Г. В. Осипова та О. О. Молчанова.

Оскільки правова культура є феноменом, який утворився на ґрунті синтезу права та культури, то для того, щоб описати поняття правової культури необхідно досліджувати саме їх взаємодію. У зв'язку із цим у сучасній юридичній літературі на сьогодні визначилися культурологічний, нормативний, соціологічний, аксіологічний, ідеологічний, психологічний, історичний, системний, антропологічний та інші.

Кожний із вчених-правників при виборі науково-методологічного підходу до дослідження правової культури послуговується своїми власними уподобаннями. Таким чином, наявність численної кількості сформованих сьогодні у правознавстві підходів до розуміння категорії «правова культура», засвідчують нагальну потребу у покращенні науково-методологічної роботи у цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Петров А. В., Котрикова Т. Ю. Роль информационных технологий в формировании правовой культуры общества [Текст] / А. В. Петров, Т. Ю. Котрикова // Международный научно-исследовательский журнал. – 2013. – № 3–2 (10). – С. 38-41.
2. Сучасний словник іншомовних слів [Текст] : близько 20 тисяч слів і словосполучень / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; [уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк ; відп. ред. Г. П. Півторак]. – К. : Довіра, 2006. – 790 с.
3. Словник української мови [Текст] : [В 10 т.]. Т. 4. І – М / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; уклад.: В. О. Винник, В. П. Градова, І. О. Кільчевський ; ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко]. – К. : Наук. думка, 1973. – 840 с.
4. Воропаєва В. Г. Культура як предмет соціально-філософського дискурсу [Текст] / В. Г. Воропаєва // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2012. – Вип. 51. – С. 177-190.
5. Сальников В. П. Правовая культура: Теоретико-методологический аспект [Текст] : автореф... диссер... доктора юрид. наук : 12.00.01 / Виктор Петрович Сальников ; Ленинградский государственный университет. – Л., 1990. – 35 с.
6. Ткачук А. С. Теоретико-правові характеристики правосвідомості молоді [Текст] : дисер... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Альона Сергіївна Ткачук ; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2013. – 200 с.
7. Закон України від 14.12.2010 р. №2778–VI «Про культуру» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
8. Синюкова Т. В. Правовая культура: понятие, структура, соотношение национального и общечеловеческого [Текст] / Т. В. Синюкова // Правовая культура. – 2009. – № 2. – С. 6-17.

УДК 340

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛСЬТВО ЯК ДЖЕРЕЛО ВИТОКІВ ПРАВА

Костицький В.В.,
доктор юридичних наук,
професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Член-кореспондент Національної академії правових наук України

Громадянське суспільство є протилежністю суспільству традиційному. Традиційне суспільство засноване на ототоженні владних відносин і відносин власності, корпоративності і заздалегідь визначеного статусу членів цього суспільства, тобто умов, за яких приватне і суспільне життя знаходиться у сфері державних інтересів і часто перебуває під державним контролем або державною опікою, зазнає постійного державно-правового впливу.

На сьогодні поширеною є концепція трьох секторів, за якою громадянське суспільство структуроване на державний сектор (органи державної влади і місцевого самоврядування), приватний сектор (сфера бізнесу, виробництва, фінансів, торгівлі), третій сектор (недержавні громадські організації). Погодитися із такою структуризацією громадянсько-

го суспільства сьогодні важко. Адже очевидним є існування у якості окремого і надзвичайно важливого такого сектора громадянського суспільства, як церква і релігійні організації, які ніяк не можна включити у трьохсекторальну схему. Тут доречно говорити також про п'ятий сектор, який охоплює корпоративні сегменти громадянського суспільства, у тому числі і неформалізовані, зокрема, професійні клуби, групи лобістського тиску, студентські навчальні групи, товариства пенсіонерів за місцем проживання. І ще один дуже важливий сектор – інтернет-спільноти.

Таке структурування громадянського обумовлено його функціями, у числі яких забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, а також поєднання загального блага та особистого інтересу шляхом суспільного регулювання. Окрім того, наведемо ще три важливих функції громадянського суспільства: здійснення громадянського контролю (за діяльністю державної влади та місцевого самоврядування, за функціонуванням приватного сектору), участь у правотворчій діяльності, участь у реалізації установчої влади народу. Тому логічно виникає питання про співвідношення таких понять та одночасно суспільних феноменів, якими є громадянське суспільство та народ.

Якщо громадянське суспільство – система інститутів, організацій, об'єднаних певними цінностями і цілями, то Український народ у соціальному контексті – етнічна спільність представників української нації, об'єднана мовою, вірою, менталітетом, культурними надбаннями. Український народ як політична нація – нова спільнота, яка об'єднує громадян України, незалежно від національності, мови спілкування, культури і традицій. Особливістю такої політичної єдності є спільність цілей, патріотичні переконання, вибір Української держави як місця життя і діяльності. Виявляється, що народ можна розглядати як системну частину громадянського суспільства, яка охоплює ряд його секторів – громадські об'єднання, церкву, корпоративні групи, інтернет-спільноти.

З точки зору соціології права оптимальним суспільним життям є стан рівноваги та дотримання балансів як між названими секторами громадянського суспільства, так і іншими – органами державної влади і місцевого самоврядування та приватним сектором. Оскільки життя громадянського суспільства поєднане із системою взаємодій між елементами громадянського суспільства, окремими індивідами, громадянами, органами влади, інститутами громадянського суспільства, між суспільством і довіллям, метою яких є забезпечення створення матеріальних та духовних умов для життя, можемо говорити, що невидимими каналами організації такої взаємодії виступають соціальні норми, перш за все норми права.

Соціальні норми і правові норми творяться усіма секторами громадянського суспільства. Навіть держава, створюючи нормативні правові акти, черпає змістовні положення для них у громадянському суспільстві.

Пригадаємо, що у Євгена Ерліха право охоплює не тільки нормативні правові акти (державне право), але ще й судовий прецедент, а також право юристів. Ми уже не раз відзначали, що мусимо у якості джерел права (витоків права) назвати і релігійні норми, і наукову доктрину, яку Євген Ерліх не осмілювався «відірвати» від суддівської правотворчості, обмеживши цією правотворчістю право юристів, і нарешті правові приписи, створювані інститутами громадянського суспільства.

Нагадаємо, що наукові ідеї на зразок роздумів про верховенство права або необхідність виконання державою екологічної функції з часом оформлюються провідними вченими у наукову концепцію. Ймовірно, що на початку свого «життя» така концепція не сприймається суспільством та владою, але згодом, як це було із принципами розподілу влади та верховенства права, обов'язком держави забезпечувати екологічну безпеку та доступ людини до екологічної інформації, такі концепції переростають у наукові доктрини і починають виконувати регуляторні функції у суспільстві. А далі, незалежно, чи закріплений у законодавстві принцип розподілу влади або право людини на сприятливе довкілля, сучасна держава змушена виконувати ці вимоги під страхом проголошення влади ретроградською та ізоляції її у демократичному світі держав.

Правові приписи секторів громадянського суспільства або «працюють» у якості регуляторів суспільних відносин автономно, або ж трансформуються у нормативні правові приписи держави, бодай у суддівську правотворчість чи наукові доктрини. За цієї умови закони стають правовими, отримують легітимність від суспільства. Такий ідеальний, на нашу думку, стан досягається із настанням ери правової держави, яка виявляється свого роду єдиним компромісом між етатичною державою минулого, яка вивищувалася над суспільством та контролювала його аж до втручання у приватне і сімейне життя, а також крайнім лібералізмом, що супроводжується проявами анархізму, війною секторів економіки, охлократичних способів здійснення влади та навіть зловживання правом.

Характерно, що саме існування громадянського суспільства у державі обумовлює його діяльність, спрямовану на гарантію прав і свобод людини, обмеження девіантних антисоціальних проявів щодо людини і громадянина, виконання загальних функцій по захисту і розвитку соціуму.

УДК 340

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ДЕФІНІЦІЙ У НОМОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Манжос Н.М.,

студентка Національного університету біоресурсів та природокористування України*

Правова дефініція є важливим засобом нормотворчої техніки, оскільки законодавець, оперуючи низкою чітких, зрозумілих та лаконічних понять, сприяє належному застосуванню норми права при подальшому регулюванні суспільних відносин.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «дефініція» як стисле логічне визначення, яке містить найістотніші ознаки визначуваного поняття [2, с. 290]. Деякі юристи вважають, що правова дефініція – є коротким визначенням понять, які використовуються у законодавстві [4, с. 31]. Цієї позиції також притримується А. В. Хворостянкіна, яка зазначає, що термін «дефініція», будучи словом іншомовного походження, етимологічно означає «встановлення меж», «визначення». У логіці операція, що розкриває зміст поняття, називається визначенням. При цьому результатом такої логічної операції є судження, що розкриває зміст поняття, або дефініція [5, с. 28].

Не залишилося осторонь і Міністерство юстиції України, яке у п. 12 прикінцевих положень Методичних рекомендацій щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормопроєктної техніки встановило, що «особливу увагу необхідно звертати на точність термінології, тобто тієї ж дефініції. Визначення термінів повинно відповідати тому змісту, який у нього вкладають літературознавці, вчені та юристи, і має бути уніфікованим по всьому тексту закону. Якщо термінологія обмежується лише даним законом, то дається відповідне застереження» [1].

Виникає питання, чи є позитивним використання дефініцій, які, з одного боку, визначають поняття, характеризують їх, окреслюють, не дозволяючи при правозастосованні припуститися помилки, або ж, навпаки, встановлюючи чіткі межі, унеможливають регулювання всього спектру відносин, що виникають при життєдіяльності суспільства. Адже надмірна кількість визначень одного і того ж терміну може призвести до того, що суть дефініції набуде казуального характеру.

Крім того, слід пам'ятати, будь-яке визначення не повністю відображає предмет чи явище, а лише накопичує в собі його істотні ознаки. При цьому не використовуються інші ознаки, які йому характерні і залишилися за межами тексту нормативно-правового акта,

---

* Науковий керівник: завідувач кафедри теорії та історії держави і права НУБіП України, к.ю.н., доцент Качур В.О.

який вміщує дефініцією. Водночас сукупність таких істотних ознак також повинна сприяти виконанню таких двох пізнавальних (гносеологічних) завдань, що висувуються до дефініцій, як 1) з'ясування властивостей визначуваного предмета та 2) відмежування його від інших суміжних предметів чи явищ [5, с. 29].

Серед науковців відсутня і єдина позиція щодо назви дефініції, які містяться у текстах нормативно-правових актів. Як підкреслює В. Косович, у літературі йдеться як мінімум про три поняття: «правова дефініція» як визначення, характерне для права в цілому, «нормативна дефініція» як визначення, характерне для всієї нормативної бази держави та «законодавча дефініція» як визначення, характерне суто для закону. Дані позначення мають свої позитивні і негативні риси. Характеристика правової та нормативної дефініцій дозволяє використовувати їх у всіх категоріях правових актів (що є позитивним у контексті плюралізації джерельної бази права сучасної України) та водночас охоплює природниче розуміння права, що спричинює надмірну широту охоплюваних поняттям явищ та ускладнює можливості юридичної регламентації в межах нормативно-правового акта. Термін «законодавча дефініція» є зручним для оперування ним як нормативно-правового припису, однак є занадто вузьким, оскільки має стосуватися лише дефініцій, що використовуються у текстах законів, і є непридатним, насамперед, для підзаконних нормативно-правових актів [3, с. 44-45].

Отже, правильне застосування дефініції як важливого засобу нормотворчої техніки має неабияке значення як для здійснення нормотворчої, так і правозастосовної діяльності. Відтак дефініції, що містяться у чинних нормативно-правових актах, повинні бути чіткими, всеохоплюючими та багатогранними. Також не варто забувати про головну мету нормотворення – забезпечення найбільш повної та ефективної реалізації прав людини, що досягається застосуванням принципів правової стабільності та «гнучкості» права.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки Мін'юст України; Рекомендації від 21.11.2000 № 41 / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0041323-00>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст]: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. - К.; Перун: Перун, 2005. – 1728 с.
3. Косович В. Правові дефініції як засіб забезпечення створення досконалих нормативно-правових актів України [Текст] / В. Косович // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 57. - Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка. – 2013. – С.43-52.
4. Подорожна Т.С. Вплив дефініцій на якість нормативно-правових актів: теоретичний аспект [Текст] / Т.С. Подорожна // Часопис Київського університету права. – 2008. - №3. – С.63-66.
5. Хворостянкіна А. В. Дефініції в законодавчих текстах: питання теорії [Текст] / А. В. Хворостянкіна // Право України. – 2005. - №11. – С.28-32.

UDC 340

THE MAIN ASPECTS TO THE MEANING OF LEGAL FACTS IN THE SPHERE OF JUDICIARY

*Olesia Melnyk, PhD in Law
Bila Tserkva National Agrarian University*

The legal fact is a prerequisite for the emergence, transformation and termination of legal relation. In general, the legal fact regulates social relations, defines the legal validity of rights and obligations.

Fact in legal terms, is the event, while law refers to the actual rules that determine how facts are viewed by the courts.

The question of legal facts belongs to fundamental researches regardless of branch law. It is one of the basic category of the jurisprudence, that determines the scientific interest in this sphere. Almost all kinds of legal activities are associated with the establishment of legal facts [1]. They are the information on which lawyers base their arguments, in order to win cases in courts of law. The evidence presented during a trial is designed to prove the facts supporting one's argument [2].

M.O. Rozhkova discloses the legal nature of the juridical facts more precisely and in her work "Legal facts in civil law" differentiates "model law of circumstances" and "legal fact". In scientist's opinion, model law of circumstances is an typical instance which is defined in the theory of norm (or several norms) and with which the norm connects ensuing of consequences [5]. Legal fact in its turn is defined as the actual life circumstance with model law of which the rule of law associates ensuing of consequences.

Establishment of legal facts in the civil law, for instance, can be understood as mental and analytical thinking process aimed at identifying the scope of factual circumstances of material reality and the degree of identity between these circumstances and legal models set out in the rule of law, which actually concludes this very identity of the relevant circumstances and models, and therefore the existence of a legal fact, or its lack thereof and, accordingly, lack of a legal fact. Formalization of the results of the legal facts finding has an essential significance only when the rule of law obliges the subject to their execution. Otherwise, they may exist in unexecuted theoretical status as one's own beliefs or attitudes [3].

Legal facts must be proved at trial by presentation of evidence and which is evaluated by the finder of fact, it means they are always accompanied by circumstances which more or less influence the mind in forming a judgment. Scientific novelty of our research is that we offer our definition of legal fact as specific life circumstances, emergence, transformation and termination of legal relations in the sphere of the judiciary, according to which the phenomenon of objective reality that exists in the form of events or actions characterized by the ability of the legal assessment which allows entities which will use, obey, enforcement or application of the law to regulate the phenomenon generated public relations in the sphere of the judiciary [4].

So, it can be concluded that public relations, including social relations of society cannot be coordinated without a proper legal foundation, which is actually the particular circumstances that are called legal facts.

The expedience of a scientific definition of legal facts in implementing the judiciary determined that they take a leading role in the mechanism of legal regulation. Their main role in the process of legal regulation - to ensure the emergence, transformation and termination of legal relationship, in this case, in the implementation of the judiciary. The judicial fact-finding process looks beyond the law into the world and ascertains what the facts look like out there.

As a result of characteristic of the legal fact as the basis of emergence, termination and the transformation of legal relations in the implementation of the judiciary, we formulated its definition as a phenomenon of objective reality that exists in the form of events or acts (action or inaction), which leads to changes or suspension of social relationship in the implementation of the judiciary and characterized by the ability for the legal assessment.

Literature

1. Roziasnennia Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 07.07.2012 : [Elektronnyi resurs]. "Derzhavnyi reiestrator prav na nerukhome maino yak subiekt vstanovlennia

yurydychnykh faktiv u tsyvilnomu pravi" – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0025323-12>.

2. Duhaime's Law Dictionary <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/e.aspx>

3. Godieiev V. Establishment of legal facts by administrative court / V. Godieiev // Visnyk Vyshchoyi kvalifikatsiynoyi komisiyi suddiv Ukrainy. – 53s.

4. Melnyk O. H. Teoretychni osnovy vidnosyn v realizatsiyi sudovoyi: Anotatsiya Dys. na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk spets. 12.00.012 – Teoriya ta istoriya derzhavy i prava, istoriya politychnykh i pravovykh navchan – / O.H.Melnyk – Kyiv, 2014 r. – 20 S.

5. Rozhkova M. Yuridicheskie fakty v hrazhdanskom prave : [Elektronnyi resurs] / M. Rozhkova // Khoziaistvo i pravo. – 2006. – Prylozhenye k № 7. – 80 s. – Rezhym dostupu : http://www.rozhkova-ma.narod.ru/books_text/JUR-FASTI.htm.

УДК 340

НЕОБХІДНІСТЬ ПРОЦЕСУ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРАВА ПІД ЧАС ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДОСВІДУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Мудрик Ю.В.,

магістр Національної Академії внутрішніх справ України*

Однією з ключових умов успішного проведення демократичної трансформації держави є удосконалення національної системи законодавства відповідно до стандартів міжнародного права. Серед шляхів удосконалення можна виділити адаптацію, імплементацію, гармонізацію, уніфікацію та інші, що неодноразово були темами досліджень провідних українських та зарубіжних вчених. З вищеперерахованих процесів нас цікавить саме гармонізація права. На думку сучасних теоретиків права, це поняття включає в себе усі інші, оскільки представляє собою комплекс дій, спрямованих на удосконалення національного законодавства та зближення його з законодавством Європейського Союзу. Однією з проблем процесу гармонізації є часткова заміна понять, що інколи зустрічається в теоретичних розробках питання.

Теоретичний та методологічний доробок дослідження даної теми існує в численних працях як українських, так і польських, та інших європейських науковців. Розумінням поняття «гармонізація» та дослідженням його відмінностей від процесів адаптації, імплементації та зближення займалися спеціалісти з галузі теорії держави та права, конституціоналісти, дослідники європейського права, філософії права, державознавці та інші фахівці-правознавці. Серед зазначених фахівців можна виділити Л. Богачову, О. Орлюк, Т. Демченко, В. Мурав'йова, К. Трихліб, В. Лемака тощо. Серед польських авторів необхідно виділити Я. Барща, Моніку Доманську, Врубель Ізабеллу, Тадеуша Бернада, Збігнева Вітовського та ін.

Основна відмінність гармонізації від інших напрямків зближення законодавства полягає у відсутності міжнародно-правових зобов'язань держав. Гармонізація законодавства не вимагає від держав-членів ухвалення однакових правових актів. Ідеться насамперед про те, щоб держави-члени застосували схожі закони чи інші правові акти [1]. Це визначає весь процес гармонізації, її кінцевий результат [2].

«Переважає більшість українських науковців, котрі досліджували це питання, застосовували термін «гармонізація» як узагальнюючий. У «Словнику термінів і понять із міжнародного та європейського права», виданому Інститутом законодавства Верховної Ради України, гармонізація законодавства визначається як приведення законодавства держав-

---

* Науковий керівник: перший проректор Національної академії внутрішніх справ України, доктор юридичних наук, професор Гусарев С.Д

членів та країн – не членів у відповідність до вимог Європейського Союзу на підставі правових актів організації. Цей процес може відбуватися у формі адаптації законодавства, імплементації положень, стандартизації норм тощо, проте, з другого боку, План дій «Україна – Європейський Союз» чітко вказує на необхідність саме гармонізації права» [3].

Гармонізація як особливий суспільно-правовий процес сформувалася в кінці XIX століття, однак розвиток цього процесу припадає саме на сучасний період. Виділяють стихійну та цільову гармонізацію. Існує також декілька способів гармонізації права. Одним з них є рецепція – цільове одностороннє запозичення однією державою правових норм іншої. Історичним прикладом рецепції може бути запозичення римського права для формування континентальної системи права. Гармонізація також може бути односторонньою та взаємною.

Існує декілька рівнів здійснення гармонізації, серед яких можна виділити наступні:

- Гармонізація в межах правової норми та акту
- Горизонтальна гармонізація
- Вертикальна, або ієрархічна, гармонізація
- Гармонізація на міждержавному (міжнародному) рівні.

Якщо розглядати гармонізацію законодавства України – на підставі аналізу проведених заходів (таких, як адаптація законодавчої бази до права ЄС, імплементація міжнародно-правових норм) розуміємо, що маємо справу з односторонньою гармонізацією, в якій Україна наближує та адаптує своє законодавство до функціонування в рамках Європейського Союзу. Вдалим прикладом гармонізації законодавства в період трансформації є республіка Польща, яка знаходилася в подібних до України умовах перед вступом до ЄС. В період євроінтеграції Польщі функціонував навіть окремий комітет гармонізації законодавства до законодавства ЄС.

Отже, з написаного вище, можемо зробити висновок, що описаний процес є надзвичайно важливим як для трансформації України з пострадянської в сучасну європейську державу з відповідним рівнем законодавчої бази, так і для подальшої європейської інтеграції і членства в Європейському Союзі. На прикладі Республіки Польщі можна провести глибинний аналіз методів та форм гармонізації законодавства. Аналіз польської та вітчизняної літератури доводить, що Польща може стати найкращим прикладом проведення гармонізації для України. Перед нашою державою стоїть довгий та непростий шлях приведення законодавчої бази у відповідність до стандартів ЄС; особливу увагу необхідно звернути на норми та положення цивільного, земельного, податкового та адміністративного законодавства.

Необхідно зазначити, що вдалий процес гармонізації законодавства може бути проведений лише за умови комплексного підходу до нього: необхідні як теоретичні розробки, так і практичні дії – впровадження нових стандартів, норм, запозичення норм європейського права, а також норм законодавства інших країн. На сьогоднішній день, саме гармонізації законодавства, поряд з економічними змінами, приділяється найбільше уваги з боку наших європейських партнерів. За умови дотримання вище перерахованих рекомендацій, залучення іноземних консультантів та реалізації спільних проектів, Україна зможе привести власну законодавчу базу у стан гармонії із законодавством Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Мурав'йов В.І. Право Європейського Союзу. – [Електронний доступ: <http://westudents.com.ua/glavy/67687-5-garmonizatsiya-zakonodavstva-v-vropeyskomu-soyuz.html>]

2. Бархатова Е.Ю. Международное частное право: учебное пособие. – [Електронний доступ: <http://uchebnik-online.net/book/365-mezhdunarodnoe-chastoe-pravo-uchebnoe-posobie/26-62-garmonizaciya-prava.html>]

3. Віктор Мурав'йов, Наталія Мушак Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. – Віче, № 8, квітень 2013 р. [Електронний доступ: <http://www.viche.info/journal/3616/>]

4. Barcz Jan (wspolaut.) Prawne aspekty członkostwa Polski w Unii Europejskiej, 2012
5. Barcz Jan (oprac.) Wytoczne polityki legislacyjnej i techniki prawodawczej : zapewnienie efektywnosci prawu Unii Europejskiej w polskim prawie krajowym, 2009
6. Grzegorzczak Filip Prawo konsumenckie w Unii Europejskiej : aspekty systemowe harmonizacji, 2009

УДК 342.56:323.2 (477)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ ПРИ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ
З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Олійник В.М.,

аспірант Класичного приватного університету

На початку ХХІ століття в багатьох європейських країнах, як і в Україні, відбуваються процеси осмислення пройденого історичного шляху, подальших перспектив розвитку демократії, громадянського суспільства, правової державності. Спостерігаються фундаментальні зрушення в усіх сферах життя суспільства, в тому числі й у функціонуванні публічно-владних і соціальних інститутів, до яких можна з повною підставою віднести судову гілку влади. На перший план все більше висуваються проблеми судової влади, правосуддя, законності, справедливості, правопорядку. Погляд на судову владу як на невід'ємний компонент сучасної демократії робить ще більш актуальним завдання дослідження закономірностей і форм її здійснення.

Для соціально-економічного розвитку України серйозним стримуючим фактором її розвитку як правової держави є слабе інституційне середовище суспільства, в тому числі недостатня ефективність судової системи, відсутність у громадян повної інформації про діяльність судів. Закритість судової влади заважає створенню в Україні нової моделі взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства за сучасних умов державобудівництва, що характеризується: а) наявністю суспільного запиту на реформи державного апарату, прозорість та ефективність влади, перехід від патерналістської концепції діяльності органів влади на надання сервісних послуг; б) підвищенням рівня правової свідомості українських громадян, які виборили через масові протести та зміну вектору політичного розвитку країни своє право приймати участь в управлінні державними справами на паритетних засадах, зокрема й в частині відправлення правосуддя.

До недавнього часу органами судової влади не приділялося уваги дотриманню законодавчих вимог оприлюднення правової інформації як однієї з основних умов реалізації принципу гласності при взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні. Так, стаття 57 Конституції України гарантує кожному право знати свої права і обов'язки, а закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними [1]. У Законі України «Про інформацію» (ст. 21) одним із основних напрямків державної інформаційної політики визначено «забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень» [2]. Для підвищення рівня прозорості судової влади, забезпечення інформаційних прав громадян, в Україні були прийняті закони «Про доступ до судових рішень» (2006 р.), «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (2006 р.) та «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.).

Взаємодія судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні залежить не тільки від початкових особистісних характеристик суб'єктів здійснення правосу-

ддя, а й режиму роботи суддів, який повинен стимулювати повагу і захист прав людини. Найважливішим елементом даного режиму є *гласність*. Секретність роботи і приховування документованої інформації про діяльність судових інститутів та органів приводить у кінцевому рахунку до порушень прав людини. Діючи на очах у всіх, суддя має сильну мотивацію поставитися до справи з найбільшою увагою і чинити так, щоб не зустріти заслуженого осуду з боку суспільства. Звідси концепція гласності правосуддя в Україні передбачає відкритість дії судових органів, інформування про результати функціонування та розвитку судової гілки влади всіма способами.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі можна зустріти велике розмаїття поглядів на гласність як політико-правове явище. Наприклад, В. Гончар визначає такі основні складові гласності: 1) відкритість діяльності державних органів та громадських організацій, конкретних службовців; 2) інформування громадян та їх об'єднань щодо діяльності державних органів та громадських організацій, конкретних службовців та періодичне оприлюднення у засобах масової інформації відповідних даних про їх роботу; 3) доступність організацій, установ та посадових осіб для прийому громадян, можливість безперешкодного звернення до них громадян із пропозиціями та заявами; 4) прозорість процесів та зрозумілість рішень, що приймаються органами державної влади; 5) обговорення діяльності державних органів і конкретних службовців та її оцінка [3, с. 39-41]. Зазначені складові гласності в діяльності судових органів підкреслюють її єдність, що передбачає рівну доступність кожного члена суспільства до державно-правової інформації, та загальність, з чого випливає, що гласності повинна віддаватися будь-яка інформація з діяльності судових інститутів та органів, за винятком тієї, що становить державну таємницю, або стосується особистого життя.

Реалізація принципу гласності правосуддя має свій прояв у практичній діяльності судових органів та установ, які вирішують певні суперечки із залученням зацікавлених сторін. Це організаційна сторона відкритості правосуддя, процесуальні форми взаємодії судової влади і суспільства, які реалізуються і через голосне обговорення стану справ, проблем і перспектив судового захисту прав і свобод особистості. Мова йде про постійний процес обміну думками, ідеями і пропозиціями, в якому беруть участь юристи-практики, вчені, журналісти, громадські діячі, інші громадяни. Ступінь інтенсивності і компетентності такого відкритого діалогу влади і громадянського суспільства характеризує рівень демократичності політичного режиму.

Таким чином, в Україні існують усі передумови для створення нової моделі взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства, серед яких особливо слід виділити наявність суспільного запиту на реформи державного апарату та підвищення рівня правової свідомості українських громадян, які виборили через масові протести та зміну вектору розвитку держави своє право приймати участь в управлінні державними справами на паритетних засадах, зокрема й в частині відправлення правосуддя. Визначальну роль при створенні нової моделі взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні відіграє принцип гласності правосуддя, реалізація якого потребує чіткого державного врегулювання та контролю за дотриманням цих концептуальних установ при взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).
2. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. / Відомості Верховної Ради України. — 1992 р. — № 48. — Ст. 650 (в редакції від 25.06.2016 р.).
3. Гончар В. П. Організаційно-правові аспекти реалізації конституційної засади гласності судового процесу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Гончар Віталій Петрович ; Акад. адвокатури України. — Київ, 2015. — 224 с.

**ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЩОДО
РЕГЛАМЕНТУВАННЯ РЕЖИМНИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ
РЕСПУБЛІЦІ У 30-Х РОКАХ ХХ СТ.**

*Пащенко Д.А.,
аспірант кафедри теорії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України**

Перші документи, які на законодавчому рівні регламентували створення режимних територій, з'явилися наприкінці 1932 р. – упродовж 1933 рр. у ході паспортизації населення СРСР.

Слідом за спільною постановою ЦВК і РНК СРСР «Про встановлення єдиної паспортної системи по Союзу РСР та обов'язкової прописки паспортів»[1] від 27 грудня 1932 р., спричиненою, передусім, колосальними масштабами міграції сільського населення, яке почалося внаслідок репресивних заходів, здійснюваних радянською владою у контексті колективізації та розкуркулення, з'явилася низка інших документів, у яких вперше в історії радянської держави було сформульовано саме поняття «режимна місцевість» і визначено коло осіб, які підлягали відповідним ізоляційним заходам. 31 грудня 1932 р. вийшла і відповідна постанова ВУЦК та РНК УСРР[2].

Чіткі межі режимних місцевостей, зокрема і навколо великих міст, а також перелік категорій громадян, яким заборонялося проживати там, були визначені 14 січня 1933 р. в спеціальній Інструкції, затвердженій урядом СРСР, про видачу паспортів у Москві, Ленінграді та в 100-кілометровій смузі навколо них, а також у Харкові та на прилеглий до нього 50-кілометровій території [3].

Згадані в Інструкції місцевості навіть без формального вживання відповідного терміну фактично визнавалися режимними. У документі зазначалося, що особи, яким не видадуть паспорти, мусять у десятиденний термін виїхати звідти. За ними залишали право безперешкодного проживання в інших місцевостях. Вони могли там отримати цей документ вже після запровадження паспортної системи. Отже, у дійсності вперше відбувся поділ території держави на режимні та звичайні – паспортизовані. Це уточнення видається дуже важливим, оскільки чимало дослідників ототожнюють поняття «паспортизована» та «режимна» території.

У ході першого етапу паспортизації, який тривав до літа 1933 р., до визначених у грудні 1932 р. режимних територій додалися й нові. Постановою РНК СРСР від 28 квітня 1933 р. «Про видачу громадян СРСР паспортів на території СРСР», окрім Києва та Одеси, які чомусь «випали» зі згаданої вище січневої Інструкції, тепер зарахували й інші українські міста: Сталіно та Дніпропетровськ. Тепер разом з іншими промисловими центрами РРФСР та окремими столицями союзних республік в СРСР, вже нараховувалося 30 режимних міст[3, стор.168]. Пізніше їх кількість неухильно зростала.

У цій же урядовій постанові, нарешті, згадали і про прикордонну смугу, яка фактично і до того належала до категорії режимних, оскільки там і у 20-ті роки діяли відповідні обмежувально-ізоляційні заходи стосовно широкого кола осіб, як за політичними, так і за національними ознаками. Визначалися і чіткі географічні межі паспортизованого прикордоння: «100-кілометрова смуга західноєвропейської прикордонної смуги СРСР»[3, стор. 168]. Хоча, принагідно слід зазначити, що, відповідно до наступних директивних припи-

---

* Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри теорії права та держави навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України Шевченко А.Є.

сів, режимні ізоляційні заходи, зазвичай, реалізовувалися на вузькій смузі радянського прикордоння.

Незважаючи на велику кількість регламентних нормативно-правових актів і детальних інструкцій, робота з «очищення» режимних місцевостей почалася із запізненням, що призвело до застосування звичних для радянської влади методів «штурмівщини» перед фінішним етапом. Здебільшого, це стосувалося прикордонної території, яка отримала відповідний статус Там, як зазначали виконавці, це було пов'язано з тим, що паралельно продовжувалося з'ясування умов (особливостей) режиму прикордонної смуги.

На допомогу міліції, на яку покладалося «очищення» режимних місцевостей, 13 серпня 1933 р. вийшов циркуляр ОДПУ № 96 «Про порядок застосування заходів позасудової репресії стосовно громадян, які порушують закон про паспортизацію населення». Окрім інших, покарання (штраф, примусове видання, або й навіть позбавлення волі) передбачалося й для тих, хто повернувся до режимних місцевостей вже після відмови в отриманні цього документа[4].

У серпні 1933 р. режимні обмеження паралельно з процедурою паспортизації почали вводитися для громадян, які мешкали поблизу Західної, Південно-Західної та Південної залізниць та інших подібних стратегічних об'єктів у різних регіонах СРСР. У низці таємних наказів з цього приводу формулювалися критерії до процедури «санації». Приписувалося ретельно перевіряти тамтешнє населення, виявляючи дійсних та потенційних «ворогів» радянської влади, використовуючи при цьому матеріали оперативного обліку, а також «сигнали», які надходили від добровільних помічників з партійних органів, профспілок і таємних освідомлювачів.

У 1935 р., вперше після введення паспортної системи в СРСР, був проведений обмін паспортів, який передбачав серед інших завдань, продовжити ретельне «очищення» режимної території від «неблагонадійних елементів». НКВС СРСР, намагаючись закрити щонайменші шпаринки, куди могли б «пролізти антисупільні» особи, 31 січня 1935 р. наказом № 0069 затвердив (на додаток до попередньої від 14 січня 1933 р.) Інструкцію з паспортної роботи.

Цей документ становить неабиякий інтерес у контексті нашого дослідження, оскільки у ньому, окрім регламентації чергових заходів з «очищення» відповідних місцевостей, вперше у відомчій директиві союзного рівня[5] давалося визначення режимних та нережимних територій: «Місцевості, в яких паспортизація проводиться за особливою інструкцією Головного Управління РК Міліції, затвердженої РНК Союзу РСР 14 січня 1933 р. № 43, тобто місцевості в яких паспорти видаються не всім громадянам – називаються режимними місцевостями. ... Місцевості, в яких паспортизація проводиться за постановою РНК Союзу РСР від 28 квітня 1933 р. № 861, тобто в яких паспорти видаються всім без винятку громадянам, незалежно від їх соціального положення, (в тому числі особам, яким було відмовлено у паспорті у режимних місцевостях), називаються нережимними місцевостями»[6]

Таким чином, на підставі аналізу відповідної наукової літератури та нормативно-правових документів можна дійти висновку, що на протязі 30-х років XX ст.. в країні бала сформована відповідна нормативна база яка регламентувала діяльність режимних територій в радянської Україні.

Список літератури та джерела

1. Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Союза ССР за 1932 г. – № 1–84. Отдел первый. – М., 1932. – № 84. – Ст. 516. – Б.н.
2. Збірник законів та розпоряджень уряду України. 1933. № 1. Арт.5.
3. Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Союза ССР за 1933 г. Отдел первый. – М., 1933. – № 3. – Арт. 22. – Б.н.
4. Державний галузевий архів Служби безпеки України. – Ф. 16. – Оп.27(1951 р.). – Спр.5. – Арк. 97-98.
5. <http://stalinism.ru/pasportizatsiya-1932-1934/otchet-pasportnogo-otdela-gurkm-nkvd-sssr-vtsik-ob-itogakh-provedeniya-pasportizatsii-v-rsfsr.html>
6. Цитується за: Вронська Т. Запровадження паспортного режиму. У кн. Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки /Т.Вронська. – К. : «Наукова думка», – 2003. – С.635.

УДК 340: 94(092)

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ЗА І. ФРАНКОМ

Протосавіцька Л.С.,

к.і.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Національного університету біоресурсів і природокористування України

Питання політичної самостійності у працях Івана Франка на сьогодні ще недостатньо вивчене, тому воно є досить актуальним в наш час.

Серед праць, долучених до наукового обігу в роки незалежності, чітко прослідковується еволюція державно-правових поглядів вченого. На початковому етапі своєї діяльності І. Франко знаходився під беззаперечним впливом політико-правової теорії М.Драгоманова, суть якої зводилася до автономності для України в складі Російської федеративної держави. Саме з драгоманівської теорії «громадянства» впливає певний анархічний елемент у поглядах І.Франка: «Там держави в нинішньому розумінні не буде, бо над народом не буде управи згори, але сам народ здолу (то є від громад) управляється сам собою, працює сам на себе» [1, С. 139].

В 1895 р. І.Франко повністю звільнився від ідейних впливів, відмовився від федеративного плану М.Драгоманова. Значний вплив на зміну поглядів І.Франка в національному питанні мав його остаточний розрив з польським демократичним рухом. Франко переконався, що частина російських і польських соціал-демократів не полишили експансіоністських домагань [2].

Відмовляючись від федеративних планів Франко переходить на самостійницькі позиції. Вчений стверджував: «ідеал національної самостійності... не тільки вміщує в собі ідеали соціальної рівності і політичної волі, але лише він може дати ґрунт для повного розвитку» [3, С. 283].

Вчений зазначає, що: «українські народовці так давно вже балакають о самостійності, а й досі чи не вміли, чи не сміли договоритися до ясного і одвертого заявлення свого права на самостійність політичну» [4, С.8].

Роблячи зріз соціального, політичного та духовного життя Галичини він вказує на те, що збірка "Русалка Дністрова" "...відслідковує єдність малоруського народу на Україні і в Галичині... підносить протест проти розполовинення одного народу між дві держави" [5, С.88]. В праці "Програма галицьких соціалістів" Франком пише, що «Нема бо народів вищих і нижчих: усі є рівними і мають рівне право на вільний розвиток. Наше бажання, щоб польський і український народи здобули незалежне національне існування» [6, С.461-462].

Даючи відповідь на працю Юліана Бачинського «Ukraina irredenta» І. Франко в своїй статті-рецензії «Ukraina irredenta» глибоко аналізує політичний, економічний, культурний розвиток українського суспільства. Вчений критикує Ю. Бачинського з приводу його марксистської орієнтації [7]. Іван Якович з пересторогою ставиться до марксистських соціал-демократичних ідей, бо вони є "для українства набагато гіршим ворогом, ніж російське самодержавство та російська цензура", адже виступають проти українського національного руху [7].

Спостерігаючи за національно-визвольними рухами в інших країнах, Франко приходить до висновку, що через реалізацію інтересів нації реалізовує себе і поодиноким людиною, як член цієї нації. «В умовах духовно-політичної кризи люди воліють скітати в тенетах апатії, пасивно очікувати. Обов'язок національної інтелігенції, еліти – пробуджувати почуття національної гідності, формувати історичну та політичну свідомість українців, визначати національні інтереси й пріоритети, зберігати національну ідентичність та консолідувати націю» [8, С. 8].

В статті "Поза межами можливого" Іван Франко стверджує що: "Все, що йде поза рами нації, це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою [7]. Розглядаючи зміст поняття нації, І. Франко трактував її як «суцільний культурний організм, здатний до самостійного культурного і політичного життя» [9, С. 404].

Саме нація, на думку вченого, є формою спільності між людьми «одної народності, одної мови, одної віри, одного ступеня цивілізації» [10, С. 338] і лише така спільність є єдиною можливою у сучасності та буде такою залишатись ще досить довгий час. Зберегти національну ідентичність, вказував Франко, дозволяє мова та релігія [10, С. 291].

Іван Франко, як і більшість теоретиків того часу, вважав, що у процесі становлення модерної нації вирішальну роль має відіграти справжня національна еліта. «Перед українською інтелігенцією відкриється... величезна дійова задача – витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю... здібну до самостійного культурного й політичного життя» [9, С. 570, 576].

Сам хід історичного процесу, на думку Івана Яковича, спонукав український народ починати боротьбу за здобуття власної державності, оскільки він не лише був позбавлений самостійного державного існування, але й був розірваних поміж кількома державними утвореннями [12].

На глибоке переконання вченого, лише на основі здобуття незалежності як запоруки вільного розвитку кожної нації, можлива їх справжня дружба і співпраця. Франко стверджував, що тоді, коли кожен народ буде успішно розвиватись в умовах окремого державного існування і цілковитої свободи, «зникатимуть національні заздрощі, зростатиме солідарність вільних народів і загальнолюдське почуття» [13, С. 462].

Великі надії автор покладає на молодь, якій судилося втілити його омріяний національний ідеал. Він закликає її «навчитися чути себе українцями».

Франко передбачав у майбутньому можливість утворення міжнародних державних союзів, проте вказував, що це може статися лише тоді, коли всі національні змагання будуть виконані і коли національні кривди поневолення відійдуть до сфери історичних спогадів [2].

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що, на думку І. Франка, складовими компонентами національного ідеалу виступають розвиток народності, здобуття незалежності та побудова соціалізму, заснованого на загальнолюдських гуманістичних цінностях. Нація при цьому виступає культурним організмом, який об'єднує усі верстви та стани.

Список використаних джерел:

1. Франко І. Мислі о еволюції в історії людськості [Текст]: / Збірання / Франко І.– Т. 45. – С.139

2. Б.М. Янишин. Націоналізм та соціалізм у політичних концепціях Івана Франка (до 150 річчя від дня народження) / Проблеми історії України XIX- початку XX ст.. – С. 337: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.org.ua/JournALL/xix/11/26.pdf>
3. Франко І. Поза межами можливого людськості [Текст]: /Збірання/ Франко І.– Т. 45. – С. 283
4. Франко І. Література, її завдання й найважливіші ціхи [Текст]: /Збірання/ Франко І.– Т.26. – К., 1986. – С.8.
5. Франко І. Критичні письма о галицькій інтелігенції. [Текст]: /Збірання/ Франко І.– Т.26. – К., 1986. – С.88
6. Франко І.Я. Програма галицьких соціалістів. [Текст]: /Збірання/ Франко І.– Т.45. – К.: Наукова думка, 1986. – С.461-462
7. Г. Синичич. Концепція політичної самостійності України у публіцистиці Івана Франка /Збірник праць кафедри української преси і Дослідницького центру історії західноукраїнської преси Львівського національного університету імені Івана Франка. Вип. 7: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://narodna.pravda.com.ua/culture/4a433d465f341/>
8. Жулинський М. Вірю в силу духа: Іван Франко, Леся Українка і Михайло Грушевський у боротьбі за піднесення політичної і національної свідомості української людності. – Луцьк, 1999. – С. 8
9. Франко І. Отвертий лист до галицької української молоді [Текст]: . Вибрані твори: У 3-х т. /Франко І – Т. 3. – Дрогобич, 2004. – С.404
10. Франко І. Що таке поступ? [Текст]: /Збірання/ Франко І.- К.: Наукова думка. - Т. 45, 1986. - С. 338.
11. Франко І. На склоні віку. Розмова вночі перед Новим роком [Текст]: /Збірання/ Франко І. - К.: Наукова думка - Т. 45, 1986. - С. 291.
12. Кушнір І.О. Роль національного ідеалу у прогресивному розвитку нації (на матеріалах робіт І.Я. Франка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kushnir-io-rol-natsionalnogo-ideal-u-progresivnomu-rozvitku-natsiyi-na-materialah-robit-iy-franka/>
13. Франко І. Програма галицьких соціалістів. [Текст]: /Збірання/ Франко І. - К.: Наукова думка. - Т. 45, 1986. - С. 462.

УДК 34 (043.3)

ПІДЗАКОННІ НОРМАТИВНІ АКТИ ЯК СКЛАДНИК СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАВОВУ ОСВІТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Рябовол Л. Т.

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Важливу роль у системі законодавства про правову освіту населення України відіграють підзаконні нормативні акти, які, фактично, легітимізують конкретні шляхи та способи реалізації правової освіти, містять вказівки, рекомендації щодо її організації та здійснення.

Одним з перших таких документів стала Програма Правової освіти населення, розроблена Кабінетом Міністрів України у 1995 р. [1]. Її розробники виходили з того, що правова освіта має виконувати важливе соціальне замовлення – формувати правовий інтелектуальний потенціал України, вказували на необхідність створення умов для набуття й використання правових знань широкими верствами населення, закріплювали основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації. У документі

зазначалося, що правова освіта є обов'язковою в усіх дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів. Увагу було акцентовано на важливість безпосередньої участі юристів у розповсюдженні правових знань, органічному поєднанні правової освіти із загальною середньою та професійною освітою, культурою, політичним, економічним, моральним, естетичним, іншими формами виховання. Крім того, зазначалося, що інформація про державу і право, процеси у правовій сфері має бути відкритою і доступною, а поширення й одержання знань про державу і право – систематичним і безперервним.

Для забезпечення взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних закладів та закладів культури, наукових установ, видавництва і видавничих організацій, засобів масової інформації у сфері правової освіти населення, а також надання відповідної методичної допомоги Кабінет Міністрів своєю постановою затвердив Положення «Про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення».

Національна програма правової освіти населення введена в дію Указом Президента України у 2001 р. Її мета – підвищення рівня правової культури і вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права. Основними завданнями у цьому напрямі визначено: підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді, громадян, які перебувають на державній службі, обрані народними депутатами України, депутатами місцевих рад, викладачів правових дисциплін та журналістів, які висвітлюють правову тематику; створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки; широке інформування населення про правову політику держави та законодавство; забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації; вдосконалення системи правової освіти населення, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері. У документі також визначалися шляхи досягнення мети і виконання завдань тощо [2].

Оперативне регулювання, безпосередньо управління, правової освіти населення України забезпечують наступні акти.

Указом Президента України «Про Всеукраїнський тиждень права» від 08.12.2008 р. було започатковано проведення Всеукраїнського тижня права щороку в тиждень, що включає 10 грудня – День прав людини, який відзначається в пам'ять проголошення Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році Загальної декларації прав людини. Кабінету Міністрів України цим документом доручалося щороку розробляти та затверджувати до 1 жовтня плани заходів з проведення Всеукраїнського тижня права.

Останнім розпорядженням, виданим Кабінетом Міністрів України на виконання приписів даного Указу Президента України є Розпорядження «Про затвердження плану заходів з проведення у 2016 році Всеукраїнського тижня права» від 31.08.2016 р. Документом передбачено проведення таких заходів: у навчальних закладах – Всеукраїнський урок «Права людини»; у навчальних закладах, закладах культури, військових частинах – тематичні заходи інформаційного, освітнього та виховного характеру; у засобах масової інформації – виступи з питань реалізації і захисту прав людини, у тому числі учасників антитерористичної операції, членів їх сімей, внутрішньо переміщених осіб та постраждалих внаслідок зазначеної операції; на підприємствах, установах, організаціях – навчання, лекції, бесіди з працівниками з питань реалізації і захисту прав людини тощо.

Певну роль в організації право освітньої діяльності відіграли й Накази Міністерства юстиції України: «Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги» від 21.09.2011 р.; «Про затвердження порядку проведення органами юстиції перевірок стану правової освіти» від 15.11.2011 р.; «Про затвердження примірних програм здійснення органами юстиції перевірок стану правової

освіти» від 11.03.2013 р.; «Про затвердження Порядку проведення Міжнародного правничого конкурсу імені В. М. Корецького» від 28.10.2013 р. тощо.

Таким чином, сьогодні організація та здійснення правової освіти населення України регламентується низкою підзаконних нормативних актів, серед яких: укази Президента України, розпорядження Кабінету Міністрів України, накази Міністерства юстиції України.

Список використаних джерел:

1. Програма правової освіти населення України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.05.1995р. № 366 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/366>. – Назва з екрану. (втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 р. № 1787)

2. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18.11.2001р. № 992/2001 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>. – Назва з екрану.

УДК 340

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: МОРАЛЬНА СКЛАДОВА

Сіґріяньська В.О.,

*аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України**

Пошук порядку в людському суспільстві, відмічав видатний філософ та мислитель В.С. Соловйов, - супроводжується пошуком влади [1].

Влада в усі відомі історичні епохи намагалася з різних позицій, під різними кутами зору протидіяти корупції та корупційним проявам. Так, як свідчать вчені і публіцисти (О. Пакальчук), першим відомим людству борцем з корупцією був шумерський ліберал другої половини 24 століття до н.е. Урунімгіна. Таких прикладів в історії є безліч: романтики і диктатори, ліберали і мрійники, не маючи достатньої кваліфікації відповідної системи моральних цінностей, певних знань, починали боротися з її проявами. Є точка зору, що ефективно з корупцією справлялися (втім, на короткий час) лише деякі диктатори. Ключовим тут є саме «на деякий короткий час». Справа в тому, що на наш погляд, ефективним носієм боротьби з корупцією повинен виступати саме народ, який веде цю боротьбу, здійснюючи своє право на належне урядування.

Тільки особистість, яка вихована в ідеалах демократії, найкращих взірцях розвиненого громадянського суспільства, людяності, порядності, високого служіння людству, і відданості громадянській позиції – може стати гідним членом українського суспільства.

Сьогодні всім нам конче необхідне відродження поваги до права, принципу верховенства права, принципу правозаконності, підвищення авторитету громадської думки, формування та розвиток громадянської позиції.

Мораль є важливим соціальним інститутом. Вона становить сукупність принципів, поглядів, оцінок, переконань, що сформувались історично та розвиваються, і ґрунтованих на них норм поведінки, що визначають і регулюють ставлення людей один до одного, до суспільства, держави, сім'ї, колективу, навколишньої реальності. Головне в моралі — уявлення про добро та зло [2, с. 195-196].

Однією з найголовніших проблем, які постали перед сучасним українським суспільством, є значна морально-етична інерція, яку спричинили десятиліттями

---

* Науковий керівник: зав. відділом теорії держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, д.ю.н., професор, заслужений юрист України, академік НАПрН України Н.М. Оніщенко.

нав'язуванні ціннісні пріоритети тоталітарного суспільства. Одним з основних завдань сьогоденної гуманітарної науки й освіти Україні є подолання цієї інерційної тенденції.

Здавалося б, духовний, моральний, національний сплеск, який спостерігався на початку української незалежності, мав сприяти розвитку нової громадянської моралі, яка базувалася б на принципах самоповаги та національної гідності. «На початку української незалежності були небезпідставними надії, що під безпосереднім впливом паростків громадянського суспільства відбудеться пробудження активності й заповзятливості людей — цього не відбулося через ряд об'єктивних та суб'єктивних причин і факторів, які добре всім відомі. Багато в чому цей процес обумовлений саме відсутністю сформованого у людей ідеалу громадянської поведінки. Держава швидко перейняла від радянських моделей принципи номенклатурного адміністрування і етатизованої корпоративної моралі, тоді як суспільство не мало морально-духовних традицій побудови демократичних, рівних стосунків з державою. Револьюційний запал швидко проходить, а повсякденна громадянська позиція може базуватися лише на міцній свідомій морально-ціннісній основі» [3, с. 551-560]. І це доволі показово в наш час.

Слід розуміти, що від досконалості і суспільства, і держави в певних просторово-часових вимірах залежить ступінь досконалості інститутів громадянського суспільства, його більша або, на жаль, менша зрілість та розвиненість.

На нашу думку, надзвичайно важливим напрямом наукового дослідження є, так би мовити, мікроскопічний аналіз моралі громадянського суспільства. Сучасні вчені орієнтовані не на критику моральної свідомості та самосвідомості громадянського суспільства, а на їх пояснення, вивчення, теоретичну аргументацію і особливо – на культивування їхніх найкращих постулатів та проявів.

Потрібно зважати й на те, що громадянське суспільство не стільки підлягає оцінці та критиці з позицій якоїсь універсальної моралі, скільки саме може слугувати своєрідним моральним каноном. Мораль громадянського суспільства називають «етикою громадянськості», новою етикою. До того ж моральні стани визначаються як природна мораль, яка ідеалізує общинні форми життя і в основу якої (зверніть на це особливу увагу!) покладено любов до ближнього.

Прогресивний, правовий, економічний, політичний розвиток сьогодні, дієва протидія корупційним проявам вимагає координації зусиль боротьби з ними на всіх «фронтах», величезне значення серед яких належить саме моралі, моральності як дієвому інституту побудови європейського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Соловьев В.С. Сочинения в 15-ти т. / В.С. Соловьев/ [отв. Ред. А.А. Носов; сост. Н.В. Котрелев, А.А. Носов]. – Т. 1: 1873-1876. – М. : Наука, 2000. – 391 с.
2. Moralność prawa в кн. Zeksykon wspolegesnej teorii i filologii prawa. 100 podstawowych pojęć. Warscawa 2007. P. 195-196
3. Івченко О.Г. Моральні засади демократичного розвитку українського суспільства [Текст] / О. Г. Івченко // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, УАН; голов. ред. В. М. Вашкевич. - К., 2011. - Вип. 43. - С. 551-560.

ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ З ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СВОБОДИ ПЕРЕМІЩЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ

Суходольська А.А.,

аспірантка 2-го року навчання НПУ ім. М.П. Драгоманова*

З метою забезпечення входження української економіки у європейський економічний простір, як про це не раз писав проф. Василь Костицький, держава вже зараз повинна не просто розробити стратегію ефективного входження України у глобальний світ, а забезпечити розробку і здійснення програми гармонізації національного законодавства із правовими вимогами ЄС щодо цих питань [2, с.70]. Така програма має базуватися на засадах економічного патріотизму, поєднанні принципів відкритості економіки із захистом внутрішнього ринку, аналізі державних, регіональних та галузевих концепцій та програм соціально-економічного розвитку у співставленні із загальною ситуацією на світовому ринку та перспективами інтеграції України у світову економіку, узгодженні норм законодавства України з міжнародними нормами та правилами і розробці законопроектів щодо їх максимальної інтеграції [2, с.70-74].

Зрозуміло, що цей процес має включати не тільки ратифікацію міжнародних конвенцій, угод та інших нормативно-правових документів: необхідно також сконцентрувати зусилля на гармонізації національного законодавства у відповідність до європейських стандартів. Для того, щоб в національній правовій системі працювали всі міжнародні механізми захисту прав і свобод зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС), доведеться подолати довготривалий процес гармонізації національного законодавства до права ЄС і до чинних європейських стандартів, на яких ґрунтується торгівля з економічно розвиненими країнами.

Україна обравши курс євроінтеграції, взяла на себе чималу кількість зобов'язань, у тому числі обов'язок виконання ратифікованих міжнародних договорів та адаптацію національного законодавства у сфері транспорту, енергетики, послуг, сільського господарства тощо. В основу Угоди про асоціацію між Україною і ЄС покладена концепція поступового наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС, встановлено конкретні терміни, в рамках яких Україна повинна адаптувати своє законодавство до законодавства ЄС. Ці терміни варіюються від 2 до 10 років після набрання Угодою чинності. Через те що законодавство ЄС перебуває у стані постійного розвитку, в Угоду також закладена концепція динамічного наближення для поступової (з урахуванням спроможності України) адаптації законодавства України до цих змін [3, с. 7]. Таке вирішення питання є вимогою часу, умовою розвитку торговельних партнерських відносин, що підтверджено аналізом міжнародної торгівлі між ЄС і так званими «країнами Східного партнерства» за 2002- 2013 рр. Про це також свідчать наступні позитивні зміни для розвитку партнерських торговельних відносин між Україною та ЄС.

У числі цих проблем також визначені в Угоді про асоціацію жорсткі умови працевлаштування з цілою низкою обмежень, як в термінах надання послуг так і в умовах, при яких робітники мають право надавати послуги. Тут ще багато невирішених питань, зокрема, не до кінця визначені умови визнання кваліфікацій та дипломів закордоном. На жаль сьогодні почали діяти не всі розділи Угоди про асоціацію, а загальні принципи, які скасовують дискримінаційні обмеження для українських працівників та надають можливість

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України Костицький В.В.

для рівних умов праці українських громадян з громадянами держав-членів, не мають поки що юридичної сили.

Поліпшує дану ситуацію Закон України "Про зовнішню трудову міграцію", прийнятий ВР України 05.11.2015 (№ 761-VIII), який набрав чинності також з 1-го січня 2016 року. Цим законом запроваджено національну систему захисту прав заробітчан. Відповідно до цього закону українські громадяни можуть влаштовуватися на роботу закордоном: 1) за допомогою органів виконавчої влади ; 2) за допомогою ліцензованих посередників ; 3) самостійно. Цей закон також визначає засади оподаткування, яке здійснюється в країні роботи працівника, порядок визнання закордонної освіти наших співвітчизників [1].

Але проблемними для працевлаштування наших громадян залишаються такі негативні аспекти, як торгівля людьми, яка здійснюється під прикриттям недобросовісних ліцензованих посередників, котрі допомагають в оформленні документів на роботу закордоном; отримання візи на працевлаштування, котру при подовженні контракту (трудового договору) необхідно подовжувати, а консульства України в країні працевлаштування може і не бути та інші.

Ці та інші проблеми свідчать про необхідність подальшої гармонізації національного законодавства з Європейськими стандартами у сфері працевлаштування як однієї із важливих ділянок сучасного життя

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про зовнішню трудову міграцію" від 05.11.2015 № 761-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/761-19>
2. Костицький В.В./ Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії. – К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2003. – 198 с.
3. Можливості і застереження щодо наслідків уведення в дію положень Угоди про асоціацію між ЄС та Україною : наук. доп. / [Дейнеко Л. В. та ін.] ; за ред. В. М. Гейця, Т. О. Осташко, В. О. Точиліна ; НАН України, ДУ "Ін-т економіки та прогнозування". — К. : [б. в.], 2013. — 97 с.

УДК 340

ПРАВОВА ЦІННІСТЬ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Холоднюк С.З.,

*аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького*

В умовах розбудови в Україні правової держави, формування громадянського суспільства, участі нашої країни в процесах євроінтеграції, світової глобалізації актуалізуються філософсько-правові проблеми ідентифікації людини в оточуючому середовищі. Продовжують на сьогодення поставати «вічні» філософські питання: «що є людина?», «яке її місце в світі?», «чи є вона Творцем?» тощо. У даному контексті значущою виглядає проблема розуміння правової цінності людини.

На нашу думку, особливість філософсько-правового розуміння полягає в уявленнях про правову цінність людини через призму існуючих правових цінностей. Іншою особливістю філософсько-правового розуміння є осмислення правової цінності людини в антропологічно-правовому аспекті. Відтак, особливого значення набувають поняття «образ людини в праві», «правове людинорозуміння»: їх зміст за поєднання аксіологічного та антропологічного підходів наповнюється, з однієї сторони, ціннісними для людини властивостями, з іншої – право розглядається через призму людиномірності, воно має гуманістичну природу. В такому аспекті поняття «правова цінність» і «людина» закономірно і гармонійно сполучаються в «ціннісно-правове людинорозуміння».

Вважаємо, що саме людський вимір права є результатом, і, одночасно, джерелом ціннісно-правового людинорозуміння як сучасного розвитку розуміння правової цінності людини. Відтак, варто погодитись з думкою ряду українських вчених, що людина є центром цінностей права; вищою правовою цінністю, яка, будучи суб'єктом права, виступає джерелом і метою права, правовим абсолютом, формує і реалізує правові цінності; поза людиною право не існує, його сенс і призначення розкриваються через людину; будучи правовою особистістю, вона є творцем і метою права [1, с.260; 2, с.11; 3, с.22].

Вказані антропологічно- та аксіологічно-правові характеристики людини кожна по своєму сприяють розкриттю розуміння правової цінності людини. Очевидно, варто наголосити на тому, що абсолютною правовою цінністю людини є утвердження її як Творця права «для людини», в «ім'я людини», під чим розуміємо людиномірне, людиноорієнтоване право: таке, що має гуманістичну природу. Проте, людина ніколи не стане Творцем такого права без усвідомлення нею гуманістичної спрямованості всіх без виключення правових цінностей. Останні мають використовуватись не на шкоду, не «уві зло» (про це свідчать наведені вище приклади), а «уві благо» людині, сприяти повноцінній реалізації її творчого потенціалу, спрямованого виключно на творення «людиномірного» права. Тільки у цьому випадку можна стверджувати: правова цінність людини як Творця права розуміється через призму всіх правових цінностей, які «вимірюють» прагнення і здатність людини бути Творцем «людиноорієнтованого» права; але й, у свою чергу, вони є засобами, інструментами творення такого права.

Правова цінність людини виявляється і в іншому. Так, «людиномірне право», спрямоване на надання людині безмежних можливостей щодо пізнання такого права, пізнання і повноцінної реалізації себе в праві, перманентного вдосконалення правового життя. У таких можливостях дістають свій вияв всі правові цінності; в іншому випадку людина не в змозі пізнавати, реалізовувати та вдосконалювати, отже, її правова цінність нівелюється. Вважаємо, що правова цінність людини полягає як у постійному використанні таких можливостей, так і її ціннісних іманентних властивостях до пізнання, реалізації, вдосконалення «людиномірного» права.

Філософсько-правове розуміння правової цінності людини, як вважаємо, пов'язане із здатністю людини використовувати таку її властивість як спілкування, комунікабельність. Але така властивість має бути спрямована на встановлення рівноправного, гармонійного полілогу правових культур, національних правових систем, правових сімей, визнання рівної значущості західної і східної правових традицій, правових цінностей, забезпечення і реалізацію міжнародного правопорядку, який би ґрунтувався на ідеях і принципах людиномірного права.

Отже, можна зробити наступні **висновки**:

1. Особливість сучасного філософсько-правового розуміння правової цінності людини полягає в поєднанні аксіологічного та антропологічного підходів. У такому контексті слід говорити про ціннісно-правове людинорозуміння, яке має людиноцентричне спрямування, базується на осмисленні правової цінності людини через призму існуючих правових цінностей.

2. Джерелом і, одночасно, результатом такого ціннісно-правового людинорозуміння є людський вимір права. Саме тому, як вважаємо, абсолютною правовою цінністю людини є утвердження її як Творця людиномірного права.

3. Правова цінність людини також полягає у постійному використанні можливостей щодо пізнання такого права, пізнання і повноцінної реалізації себе в праві, вдосконалення правового життя, у ціннісних властивостях людини до пізнання, реалізації, вдосконалення «людиноорієнтованого» права; встановленні рівноправного, партнерського, гармонійного полілогу правових культур, національних правових систем, правових сімей, забезпеченні і реалізації міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Вишинський П.М. Гуманізаційно-правовий вимір людинорозуміння в контексті соціально-правових цінностей / П.М. Вишинський // Митна справа. – 2014. - № 1(91). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 259-263.
2. Горбенко Л.А. Багатоаспектність поняття суб'єкта права / Л.А. Горбенко // Право і суспільство. – 2014. - № 6-2. – Ч. 3. – С. 8-11.
3. Подковенко Т.О. Принцип антропоцентризму в контексті сучасного праворозуміння / Т.О. Подковенко // Юридичний вісник. – 2012. - № 2 (23). – С. 21-25.

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

УДК 342

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Біденко А.О.,

*студент Національного університету біоресурсів
і природокористування України**

Необхідність детального аналізу визначення правового статусу судді Конституційного Суду України обумовлена важливістю тієї ролі, яка покладається на єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні.

В юридичній теорії існує декілька підходів щодо визначення поняття правового статусу, в структуру якого включається різний набір елементів. В самому стислому вигляді правовий статус визначається в теорії держави як юридично закріплене положення особистості в суспільстві. Основу правового статусу особистості складають її права, свободи та обов'язки, які закріплюються в Конституції та інших найважливіших законодавчих актах [1]. Це головним чином і визначає правове положення особистості в суспільстві, її роль, можливості, участь у державних справах.

Деякі вчені розширюють поняття правового статусу, включаючи до його структури поряд з правами та обов'язками такі елементи як громадянство, загальну правоздатність, правосуб'єктність, гарантії, законні інтереси, юридичну відповідальність та інше.

На думку Скакун О.Ф., наприклад, структура правового статусу може бути подана у вигляді наступних елементів: правосуб'єктність, права, свободи, обов'язки, відповідальність [2].

Матузов М.І. зазначає, що правовий статус представляє собою сукупність прав, свобод, обов'язків та законних інтересів особистості, що визнаються та гарантуються державою [3].

Розкриваючи правовий статус судді Конституційного Суду України стикаємось з тим самим питанням відсутності єдиного підходу щодо визначення його змісту та структури. Так, Кряжков В.О. до змісту правового статусу судді включає вимоги, що висуваються до суддів, їх прав й обов'язків [4]. Інші вчені виділяють більш широке коло елементів, наприклад, Костюков О.М. включає до їх числа правосуб'єктність, завдання, які вирішуються згідно з посадою, основні функції, права й обов'язки, гарантії, правові форми діяльності, порядок взаємовідносин за посадою, відповідальність [5].

Розглянувши існуючі підходи щодо визначення категорії „правовий статус”, виникає питання, які складові становлять її зміст. Підтримуючи думки науковців, можна погодитись з тим, що наявність такої різноманітності підходів щодо визначення змісту правового статусу судді пояснюється відсутністю єдиного критерію, відповідно до якого можна було б визначити структуру статусу судді, що призводить до необґрунтованого розширення меж тлумачення даного правового поняття.

На нашу думку, представляється доцільним обмежити поняття правового статусу категоріями прав та обов'язків, які дозволяють чітко визначити його структуру.

Намясенко О.К., розглядаючи правовий статус судді Конституційного Суду, відзначає декілька важливих ознак, що його характеризують. По-перше, категорія «правового статусу» є цілісною правовою категорією, яка має самостійну структуру та зміст. Всі структурні елементи правового статусу судді мають бути логічно взаємопов'язані та чітко конкретизовані. По-друге, сукупність усіх статусів у будь-якому суспільстві знаходяться в

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету НУБіП України Яра О.С.

співпідпорядкованості один одному, а отже, співвідношення їх, як правило, виражається в поняттях „вище” – „нижче”. По-третє, поняття статусу завжди відносне. Для того щоб це поняття набуло змісту, вимагаються, щонайменше, два суб’єкти, статус одного з яких буде відрізнятися від іншого[6].

Правовий статус судді Конституційного Суду розкривається під час взаємодії членів Конституційного Суду з учасниками конституційного процесу, до яких відносяться суб’єкти права на конституційне подання з питань прийняття рішень та дачі висновків Конституційним Судом України, суб’єкти права на конституційне звернення з питань дачі висновків, їхні представники, залучені Конституційним Судом України до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, перекладачі та інші.

Правосуб’єктність нерозривно пов’язана з правовим статусом. Як вже зазначалось, часто дані терміни використовуються як синоніми, але частіше правосуб’єктність розглядається як найважливіша частина правового статусу. Даного підходу дотримується, наприклад, Москвич Л.М., яка розглядає її не лише як передумову, а й як складовий елемент правового статусу судді [7].

Виступаючи передумовою набуття особою статусу судді КСУ, правосуб’єктність відіграє самостійну роль. З набуттям особою статусу судді, правосуб’єктність фактично включається до нього та характеризує наявність здатності особи зберігати за собою отриманий статус судді Конституційного Суду України. Тому така характеристика правосуб’єктності судді має своє власне значення, з її втратою припиняється і правовий статус судді КСУ, який реалізується у взаємодії з іншими учасниками конституційного процесу.

На нашу думку, правосуб’єктність є не лише можливістю або здатністю реальної особи бути носієм вказаних прав та обов’язків. Її сутність полягає в тому, що вона визначає ті юридично значущі характеристики, володіння якими робить реальну особу носієм того чи іншого правового статусу.

Список використаних джерел:

1. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Матузова Н.И. и Малько А.В. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2003. – с.264.
2. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учебник. Х., 2000. – с.409.
3. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Матузова Н.И. и Малько А.В. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2003. – с.263.
4. Кряжков В.А. Конституционное правосудие в субъектах Российской Федерации (правовые основы и практика). – М.: Формула права, 1999. – с. 54.
5. Костюков А.Н. Должностное лицо: административно-правовой статус // Правоведение. – 1987. - № 2. – С. 21.
6. Намясенко О.К. Правовий статус судді Конституційного Суду України: аналіз теоретичних питань. – 2008.
7. Москвич Л.М. Статус судді: Питання теорії та практики / Москвич Л.М., Подкопаєв С.В., Прилуцький С.В. – Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2004.- с.25.

УДК 342

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Возник М.В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права ККІБП

Процес демократичних перетворень в нашій державі, який було започатковано проголошенням незалежності України, призвели до визнання загальнолюдських цінностей і принципів змін в теоретичних уявленнях щодо прав і свобод людини у вітчизняній правовій науці. Найважливішим серед них є визнання концепції правової держави, про що

свідчать норми Конституції України [1], яка увібрала в себе традиції становлення та розвитку демократії цивілізованих країн світу, де людина, її права і свободи визнані найвищою соціальною цінністю.

Варто зазначити, що права і свободи людини – це головний критерій оцінки якості держави, ступеня її демократичності, відданості правовим ідеалам та загальнолюдським цінностям. Уся їх сукупність, що закріплена в Конституції України, складає певну систему, завдяки якій вони внутрішньо узгоджуються між собою. «Всі вони викладені в одному розділі Конституції України, побудовані з урахуванням відповідних принципів, забезпечуються за допомогою аналогічних чи схожих правових, політичних, економічних, організаційних та інших гарантій, разом вони охоплюють усі найбільш важливі сфери життєдіяльності людини і є основою для регламентації взаємовідносин людини з державою та суспільством» [2, с. 76]. Саме на цій основі визначається сутність правового статусу особи в нашій державі.

На сьогоднішній день у вітчизняній правовій теорії існують різні підходи щодо класифікації прав та свобод людини і громадянина. Так «за історичною послідовністю виникнення і визначення» [3, с. 11], прийнято розрізняти права і свободи особи першого покоління – індивідуальні, права і свободи другого покоління – соціально-економічні та права і свободи третього покоління – колективні [4, с. 73]. Крім того, «за суб'єктивним складом здійснення» [3, с. 11], права і свободи особи поділяються на індивідуальні (здійснювані переважно одноособово) та на колективні (які можуть бути реалізовані лише спільними діями носіїв права). Поділяються права і свободи особи на загальні (стосуються всіх осіб, що на законних підставах перебувають в країні) і особливі (торкаються лише певних окремих груп осіб) [5, с. 163]. За способом здійснення, прийнято розрізняти права і свободи особи на активні (спрямовані на вчинення активних дій) і пасивні (спрямовані запобігти втручанню з боку інших суб'єктів) [3, с. 11]. Крім того, «за значенням для їх носія», вся сукупність прав і свобод особи поділяється на основні (безумовно, необхідні для його існування та розвитку) і не основні (які не є життєво необхідними) [3, с. 11]. Нарешті, з урахуванням наявності багатьох сфер життєдіяльності суспільства, кожна з яких відзначається особливими правовими взаємовідносинами, а також з урахуванням змісту вимог, що цими правами забезпечуються, в сучасній юридичній науці прийнято групувати права і свободи особи за сферами життєдіяльності індивіда. Як зазначає з цього приводу П. Рабінович, «класифікувати права людини слід насамперед за змістом (характером) людських потреб, що цими правами забезпечуються» [3, с. 10]. І саме в цьому сенсі ми згодні з В. Погорілком, О. Фрицьким та іншими провідними українськими вченими, що «такого роду класифікація уявляється особливо важливою, бо вона показує межі охорони прав людини і громадянина у різних сферах. Критерієм тут є однорідність матеріального змісту прав, свобод та обов'язків і однотипність норм, що їх закріплюють» [5, с. 164; 6, с. 200]. За цим критерієм прийнято розрізняти особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні, культурні, сімейні та екологічні права. На наш погляд, незважаючи на достатньо великий об'єм закріплених в Конституції України прав і свобод людини, враховуючи їх особливості, які впливають у т.ч. і з наведених класифікацій, всі вони без виключення мають спільну основу, яка має закріплюватися у їх родовому визначенні. Але єдиної думки з цього приводу у вітчизняній юридичній науці не існує.

Так, науково-практичний коментар Конституції України визначає права і свободи людини як її певні можливості, необхідні для задоволення потреб нормального існування та розвитку в конкретно-історичному соціумі, котрі об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і мають бути загальними й рівними для всіх людей [7, с. 21]. Подібним чином висловлюються і П. Рабінович та М. Хавронюк. Вони характеризують права людини як «певні можливості людини, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей» [3, с. 5]. Привертає увагу та

обставина, що у наведених визначеннях мова про правову природу прав і свобод людини взагалі не ведеться. А це, на наш погляд, є не зовсім коректним, тому що для їх забезпечення правовою державою в демократичному суспільстві, права і свободи людини мають бути чітко зафіксовані і регламентовані, а отже знаходити своє відображення і закріплення в правових нормах.

У загальнотеоретичному плані, О. Лукашева формулює права людини, як визначені нормативно-структуровані властивості й особливості буття особи, які виражають її свободу та є невід'ємними і необхідними способами та умовами її життя, її взаємовідносин із суспільством, державою, іншими індивідами [8, с. 1]. У той же час, О. Скакун визначає основні права людини як правові можливості (межі свободи) особи, здатні забезпечити її розвиток в конкретно-історичних умовах, що закріплені в якості міжнародних стандартів, як загальні і рівні для всіх людей і гарантовані законами держави в якості невідчужуваних [9, с. 233].

Разом з тим, у конституційному праві, О. Кушніренко та Т. Слінько встановлюють, що «термін «право» означає міру можливої поведінки людини, здійснення тих або інших дій, закріплених у нормативно-правових актах», а «термін «свобода» це можливість користуватись і розпоряджатись тим або іншим соціальним благом, цінністю, задовольняти власний інтерес або якусь життєву потребу таким чином аби не порушувати права інших людей» [10, с. 7]. А. Колодій, А. Олійник подають наступне визначення: «право людини і громадянина – це їхня можливість здійснювати певні дії для задоволення своїх життєво важливих матеріальних і духовних інтересів, які встановлені державою і закріплені в Конституції та інших нормативно-правових актах» [11, с. 172]. У свою чергу, вони відзначають, що «у широкому розумінні свобода характеризує загальний стан людини, її соціальний статус. У вузькому, правовому тлумаченні свобода є можливістю людини вчиняти ті чи інші конкретні дії в межах, встановлених правом» [11, с. 171]. В. Кравченко встановлює, що права людини це «її соціальна спроможність вільно діяти, самостійно обирати вид і міру своєї поведінки з метою задоволення різнобічних матеріальних і духовних потреб людини шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами» [2, с. 142]. Останнє визначення нам здається найбільш вдалим.

Таким чином, можна зазначити, що на сьогодні не існує єдиного, усталеного, узгодженого, прийнятого для більшості фахівців-правознавців визначення прав і свобод особи за реалізацією якого може і повинен здійснюватися відповідний контроль. З аналізу наведених вище визначень можна зробити висновок, що одні автори визначають права людини, як «властивості й особливості буття особи», «правові можливості особи» та «сукупність можливостей людини». Отже, на їх думку, права людини мають статичний характер. Другі ж автори розуміють права людини, як «міру можливої поведінки людини», «їхню можливість здійснювати певні дії» та «її соціальну спроможність вільно діяти». Отже, на їх думку, права людини мають динамічний характер. І хоча подібна трактовка викликає певні розбіжності в розумінні самої суті прав людини, ми вбачаємо в ній певну логіку. Право, яке не використовується особою в даний проміжок часу можна вважати статичним. Право людини в процесі його використання, завжди має свою динаміку. Вважаємо, що цей аспект має бути врахований у формулюванні загальноприйнятого вітчизняного юридичного визначення прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : чинне законодавство станом на 3 березня 2014 р. : (офіційний текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2014. – 64 с.
2. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник. – 6-те видання, виправл. та доповн. – К.: Атіка, 2009. – 608 с.
3. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : [навчальний посібник] / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – 464 с.

4. Хавронюк М. І. Конституція України : Офіц. текст : Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина : [навч. посіб.] / Хавронюк М. І. — [2-ге вид., переробл. і доповн.]. — К. : А.С.К., 2003. — 384 с.
5. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : [підруч.] / Фрицький О. Ф. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 536 с.
6. Конституційне право України : підруч. / [В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, О. В. Городецький, М. І. Корнієнко, Є. Я. Кравець та ін.] ; за ред. В. Ф. Погорілка. — [4-те вид.]. — К. : Наукова думка, 2003. — 734 с.
7. Конституція України : Науково-практичний коментар / [В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін та ін.] ; Ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. — Харків: Видавництво «Право»; К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 808с.
8. Права человека : учебник для вузов / [Т. А. Васильева, В. А. Карташкин, Н. С. Колесова, Н. В. Котова, И. А. Ледях и др.] ; под ред. Е. А. Лукашевой. — М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. — 573 с.
9. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : [учебник] / Скакун О. Ф. — Харьков : Эспада, 2005. — 840 с.
10. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини і громадянина : [навчальний посібник] / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. — Х. : Факт, 2001. — 440 с.
11. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : [підручник] / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. — К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. — 350 с.

УДК 342.25

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ЇХ РЕФОРМУВАННЯ

Ємельяненко К.О.,

*аспірант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України**

Однією з найважливіших складових функціонування органів місцевого самоврядування є саме їх повноваження. Державна політика України, особливо за останні декілька років, була спрямована на поетапне здійснення реформ у місцевому самоврядуванні через децентралізацію та відповідні адміністративно-територіальні зміни в регіональному устрої України.

Розглянемо трансформовані повноваження органів місцевого самоврядування після реформи з децентралізації. Передбачається вилучення з конституційного регулювання місцеві державні адміністрації та відповідно скасовується інститут голів місцевих державних адміністрацій. Натомість основні повноваження зосереджуються на базовому рівні – у громаді. Так статтею 140 проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)»[1], передбачається утворення виконавчих комітетів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними і підзвітними раді громади. При цьому голова громади головує на засіданнях ради громади, очолює виконавчий орган місцевого самоврядування громади. Статтею 142 закріплюється матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування – земля, рухоме і нерухоме майно, природні ресурси, інші об'єкти, що є у комунальній власності громади; місцеві податки і збори, частина загальнодержавних податків та інші доходи місцевих бюджетів. Для нагляду за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування законодавцем пропонується статтями 118 та 119 законопроекту запровадити інститут префектів. Префекта призначає і звільняє з посади Президент України за поданням Кабінету Міністрів України.

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства НУБіП України Ладиченко В.В.

Таким чином держава, реформуючи місцеве самоврядування змінює місцевий адміністративно-територіальний устрій, об'єднуючи села, селища і міста у громади, передає значні повноваження цим громадам. Адже децентралізація влади – це передача саме значних повноважень(в тому числі бюджетних) від державних органів влади органам місцевого самоврядування[2]. Слід зазначити, що ті сільські, селищні чи міські ради, що не долучаються до процесу децентралізації відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»[3] залишаться лише з повноваженнями щодо благоустрою та утримання апарату своєї місцевої ради. Зокрема, вони зможуть співпрацювати з іншими громадами(в т.ч. об'єднаними) відповідно до Закону «Про співробітництво територіальних громад»[4].

Вводиться нове поняття в системі місцевого самоврядування – староста, що обирається на строк повноважень місцевої ради та є членом виконавчого комітету ради за посадою. Фінансова підтримка добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється шляхом надання об'єднаній територіальній громаді коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно плану соціально-економічного розвитку такої територіальної громади.

Загальний обсяг фінансової підтримки розподіляється між бюджетами об'єднаних територіальних громад пропорційно до площі об'єднаної територіальної громади та кількості сільського населення у такій територіальній громаді з рівною вагою обох цих факторів. Загальний обсяг субвенцій на формування відповідної інфраструктури об'єднаних територіальних громад визначається законом про Державний бюджет України на поточний наступний рік. Порядок надання субвенцій з державного бюджету об'єднаним територіальним громадам встановлюється Кабінетом Міністрів України. І саме в такий спосіб забезпечуються фінансові гарантії діяльності місцевого самоврядування.

Сьогодні точиться чимало дискусій, багато сільських рад апелюють до того, що в них забрали податок на доходи фізичних осіб і передали на більш вищі рівні бюджету. Однак, коли вони об'єднуються, такі об'єднані громади зможуть отримувати податок на доходи фізичних осіб на рівні тих самих 60 %. Окрім того, джерелами наповнення місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад будуть: 25% екологічного податку, 5% акцизного податку з кінцевих продаж з реалізації підакцизних товарів, 100% єдиного податку, 100% податку на прибуток підприємств і установ комунальної форми власності, 100 % податку на майно (нерухомість, земля, транспорт) – ставки та пільги встановлює місцева влада, 100% державного мита, 100% плати за надання адміністративних послуг, адміністративні штрафи та санкції, 100% орендної плати за користування майном, що перебуває у власності, 25% рентної плати за користування надрами, спеціального використання води та ін..

Таким чином, на сьогодні більшість сільських та селищних рад, як органи місцевого самоврядування, функціонують не повноцінно і неефективно не маючи достатніх повноважень щодо надання якісних адміністративних послуг населенню, здійснення власних повноважень, що гарантовано фінансово забезпечуються. І отримуючи дотацію від держави на делеговані державою повноваження місцева рада не стимулюється державою у розвитку продуктивних сил на своїй території. Крім того, в 2015 бюджетному році в рамках бюджетної децентралізації –без місцевого відсотку податку з доходів фізичних осіб[5], сільські та селищні і міські ради, районного підпорядкування було «роззброєно» у повноваженнях через передачу закладів освіти і культури на районний рівень. Тобто сільська чи селищна рада констатуючи недофінансування районами закладів освіти чи культури має направляти субвенцію –прямі кошти на утримання на належному рівні цього закладу. А якщо в місцевому бюджеті не вистачає на це коштів, то такий заклад залишається недофінансованим. Але в цілому, держава стимулює і мотивує через об'єднання громад нові укрупнені адміністративні одиниці повноваженнями і фінансово їх підкріплює часто-густо нехтуючи місцевими інтересами, зокрема тих сільських і селищних рад, які показували

протягом минулих бюджетних років баланс самодостатності своїх повноважень та власних фінансів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України(щодо децентралізації влади) : проект Закону України від 15.07.2015(доопрацьований) – Сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
2. Чого чекати від об'єднання громад? - Інформаційний збірник Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні-DESPRO» - Сайт // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.despro.org.ua> або <http://www.facebook.com/decentralisation>)
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII – Сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
4. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII – Сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
5. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28.12.2014 №79-VIII – Сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/79-19>

УДК 342

ЛОБІЗМ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТИТУТ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН

Івановська А.І.,

*аспірант Національного університету біоресурсів і
природокористування України **

Сучасні дослідження проблематики лобістської діяльності в Україні вказують на те, що діяльність зацікавлених осіб, яка спрямована на ухвалення органами влади тих чи інших рішень, постійно зростає. Закріплення на конституційному рівні лобістської діяльності має важливе значення для утвердження демократизму й верховенства права в Україні, тому що виявляється безпосередньо через діалог між основними інститутами державної влади та громадянами.

Невирішеною раніше проблемою є відсутність належних юридичних регуляторів інституту лобіювання, що має наслідком свавілля представників влади, які опиняються під тиском зацікавлених осіб і приймають рішення на користь останніх без урахування реальних вимог суспільства. Тобто, наявність в Україні лобізму є загальновизнаним фактом, однак практично він виступає як феномен, який ніяким чином не регулюється через відсутність законодавчого закріплення та належних регуляторів цього інституту, характеризується позаправовою формою, але попри все має колосальний вплив на законотворчу діяльність держави.

В науковій літературі лобізм визначається як специфічний інститут політичної системи, механізм впливу приватних і суспільних організацій («груп тиску») на процес прийняття рішень органами державної влади з питань внутрішньої та зовнішньої політики [1; с.15]. У юридичних наукових джерелах категорія “мета лобіювання” визначається по-різному. Зокрема, американський вчений В. Кіплінджер кореспондує її зміст із впливом на

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства НУБіП України Ладиченко В.В.

процес прийняття законодавчих актів та урядових рішень [2]. Представник російського конституціоналізму О. Любимов, дещо ширше пропонує розуміти мету лобіювання, і зазначає, що це вплив на законодавчі акти, які приймаються, діяльність партій, результати виборів і рішення судових органів [3].

Основною нагальною потребою виступає бажання забезпечити більшу прозорість та чесність у діяльності органів державної влади, зокрема під час прийняття ними правових актів та виведення з тіні наявної лобістської діяльності. При розробленні механізму правового регулювання лобізму слід запровадити законодавче обмеження діяльності не зареєстрованих у встановленому порядку лобістів, тобто «тіньових суб'єктів лобіювання», та встановити механізми запобігання здійсненню впливу не зареєстрованих зацікавлених суб'єктів на суб'єктів владних повноважень.

Здійснення легального лобізму має супроводжуватись дотриманням вимог законності, прозорості, відкритості, підзвітності. Необхідно ввести в рамки закону чіткий зміст та обсяг лобіювання, форми та методи здійснення лобістської діяльності та розкриття його політично-правового змісту. Конкретно визначити механізми контролю за діяльністю зареєстрованих лобістів, які повинні мати процесуальне забезпечення для ефективного виведення тіньових суб'єктів лобіювання.

Важливим елементом є визначення органу реєстрації лобістів: чи буде це окремо створений спеціальний орган, чи ці функції будуть здійснювати безпосередньо органи, які є об'єктами лобістського впливу. Створення законодавчої основи потребує забезпечення визначення порядку оприлюднення звітів про лобістську діяльність та порядку перевірки достовірності наведених в них даних.

Реалізація законодавства у сфері лобіювання потребує постійного громадського контролю. Прийняття значної кількості нормативно-правових актів ще не забезпечує втілення їх норм в реальних суспільних відносинах. Нормативно-правова складова інституту лобіювання повинна знайти своє продовження в організаційно-правових засадах.

Таким чином, лобізм, як фактор, що безпосередньо впливає на право кожного реалізувати свої інтереси через прийняття владних рішень, повинен існувати виключно в правовому полі. Доречною буде ідея запровадження незалежного агента парламенту, який буде очолювати управління лобістською діяльністю, ведення реєстраційних обліків й матиме повноваження проводити розслідування для забезпечення дотримання законності у сфері лобіювання. Лобісти повинні вести цілком прозору та відкриту діяльність, і, навіть, в разі усного контакту з представником влади, зобов'язані повідомити про це контролюючий орган. Встановлення заборони на зайняття лобістською діяльністю високопосадовців зумовлене унеможливленням надання таким особам переваг їхнього попереднього службового становища.

Для забезпечення реалізації законодавства в сфері лобізму необхідно встановити певні санкції, що будуть стимулювати лобістів діяти у межах закону, в іншому випадку порушення закону потягне за собою юридичну відповідальність. Це важливо насамперед тим, що інтереси влади та інших учасників державно-управлінських та суспільних процесів перетинаються. І безпосередньо ці процеси перебувають під контролем лобістських організацій. Вони є не тільки інструментом впливу на прийняття тих чи інших рішень, а й можуть мати додаткове джерело доходу для об'єктів лобістської діяльності.

Саме конституційне лобіювання виступає ефективним та надзвичайно важливим конституційно-правовим механізмом захисту прав та свобод громадянина. Реальна можливість використання лобістських технологій залежить безпосередньо від швидкості реагування законодавців на реальні потреби сьогодення, тобто на інституційне оформлення лобіювання в Україні, що в свою чергу детінізує цей процес.

Список використаних джерел:

1. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові засади інституту лобіювання: зарубіжний досвід та перспективи для України / В.Ф. Нестерович. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 752 с.

2. Kiplinger W.M. Washington Is Like That. – Fourth Edition. – New York London: Harper&Brothers Publishers, 1942. – P.321.

3. Любимов А.П. Лоббизм как конституционно-правовой институт / Институт государства и права РАН. – Москва, 1998. – С. 13.

4. Jessop R. Traditionalism, conservatism and British political culture. – L., 1974. – 65 p.

5. APPC Response to the Public Administration Select Committee Report on Lobbying. February 2009 / The Association of Professional Political Consultants. – London, 2009. – 5 p.

УДК 342

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Калініченко О.Ф.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Конституція України 1996 р. визначила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Юридичним виявом цієї цінності є конституційні права і свободи людини. Їх можна розподілити на дві групи: а) громадянські і політичні права і свободи (право на громадянство України, на життя, свободу та особисту недоторканність, на свободу думки і слова, об'єднання у політичні партії та громадські організації, участь в управлінні державними справами тощо);

б) економічні, соціальні і культурні права і свободи (право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, на підприємницьку діяльність, право на працю, відпочинок, соціальний захист, життя, достатній життєвий рівень, безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на освіту, використання результатів своєї інтелектуальної і творчої діяльності тощо)[1]. Система цих прав є значно ширшою за ту, яка була передбачена попередньою Конституцією України, і відповідає системі та характерові прав, передбачених Загальною декларацією прав людини та іншими міжнародно-правовими документами.

Закріплені чинною Конституцією права і свободи людини і громадянина є невідчужуваними та непорушними (ст. 21). Вони не можуть бути скасовані і гарантуються державою (ст. 22). Водночас усі громадяни зобов'язані додержуватися Конституції України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України).

Проголошення названих прав і свобод є важливою, але не єдиною ознакою правопорядку у суспільстві. Необхідно також створити умови для реалізації відповідних прав, що може бути забезпечено надійною системою гарантій у цій галузі. Йдеться, зокрема, про соціально-економічні, організаційні, правові, духовні та інші гарантії.

Важливе місце серед них належить гарантіям, які у своїй сукупності становлять контрольний механізм забезпечення прав людини в Україні при їх реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні.

Функції контролю у даній галузі за Конституцією України здійснюють органи усіх трьох гілок влади — законодавчої, виконавчої та судової. Верховна

Рада України, зокрема, має право здійснювати парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод громадян, а також за прийняттям Державного бюджету і діяльністю Кабінету Міністрів України. Президент України є гарантом державного суверенітету, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Загальні і спеціалізовані суди контролюють додержання прав і свобод громадян шляхом здійснення конституційного, цивільного, адміністративного і кримінального судочинства.

Для цих органів контрольна діяльність є основною або додатковою щодо їх основних функцій. Деякі органи є традиційними для нашої країни, інші ж виникли після проголошення незалежності України і прийняття Конституції 1996 р., а отже, є принципово новими як за формою, так і за змістом діяльності. Це, зокрема, Конституційний Суд України

та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Дослідимо особливості контрольної діяльності в сфері реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні.

Як вже відзначалося, функції контролю щодо реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні виконують Президент України, органи державної влади — Верховна Рада, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, Конституційний Суд, органи правосуддя та прокуратури, Кабінет Міністрів, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, міжнародні органи та організації, членом або учасницею яких є Україна, адвокатура, політичні партії та громадські організації.

Центральне місце в системі гарантів прав та свобод людини і громадянина посідає Президент. Відповідно до Конституції він є главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Реалізації цих цілей підпорядковано різноманітні його функції.

Щодо захисту прав людини Президент, зокрема, має такі найважливіші повноваження: він підписує закони, прийняті Верховною Радою; призначає третину складу Конституційного Суду, який має відігравати визначну роль у захисті прав громадян; приймає рішення про надання громадянства і виходу з нього; про надання притулку іноземцям і особам, що не мають громадянства; здійснює помилування осіб, яких засуджено судами; видає укази про амністію [2, С. 186].

Серед гарантів з числа органів державної влади слід наголосити на повноваженнях Верховної Ради щодо захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні. Відповідно до ст. 85 Конституції до повноважень парламенту належать: прийняття законів щодо прав і свобод людини і громадянина та їхніх гарантій; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні; здійснення парламентського контролю у межах, визначених Конституцією.

Верховна Рада має широкі повноваження та можливості для здійснення парламентського контролю за дотриманням прав і свобод громадян та необхідні повноваження для оперативного реагування на випадок будь-яких порушень збоку інших державних органів. Можна зробити висновок, що основною функцією Верховної Ради є прийняття законів, що спрямовані на закріплення, захист, гарантування прав та свобод людини і громадянина, а також встановлення відповідальності за порушення прав та свобод людини і громадянина в Україні [3, С. 145].

Безперечно, новим явищем для правової системи України стало запровадження Конституцією нової інституції Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, до якого можуть звертатися громадяни з питань захисту своїх прав. Згідно зі ст. 101 Конституції він здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина. Більш докладно цей інститут буде досліджений далі.

Вищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів. Його основними напрямками діяльності по захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні відповідно до ст. 116 Конституції є:

- втілення в життя Конституції і законів України, актів Президента України;
- забезпечення проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- вжиття заходів щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні має контролюватися виконавчою владою, як і іншими гілками влади. Вимоги, що висуваються до діяльності Кабінету Міністрів, структур, ним очолюваних, за сучасних умов безпосередньо пов'язуються зі змінами

якості життя населення, забезпеченням прав громадян. Кабінет Міністрів, об'єднуючи і координуючи діяльність підвідомчих йому міністерств і відомств, визначає міру їхньої відповідальності за втілення в життя соціальної політики, необхідні для цього функції і повноваження;

- здійснення заходів щодо захисту інтересів України, забезпечення законності, прав і свобод громадян, охорони власності та громадського порядку, боротьби із злочинністю.

У системі органів виконавчої влади в Україні неможливо недооцінювати роль і значення місцевих органів влади, адже лише вони мають можливість взаємодії з парламентом, урядом і Президентом України. Відповідно до ст. 14 Закону «Про місцеве самоврядування» такими органами є місцеві державні адміністрації і органи місцевого самоврядування.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. Голови місцевих державних адміністрацій контролюють виконання Конституції та інших законів, актів Президента і органів виконавчої влади.

Згідно зі ст. 119 Конституції місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

- законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;
- виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля;

Місцеві ради є органами місцевого самоврядування в областях, районах, містах, селищах. У межах своїх повноважень і компетенції вони вирішують усі питання місцевого рівня, організовують виконання законів та підзаконних актів, забезпечують дотримання законності та правопорядку.

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо гарантування основних соціальних прав належать: підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання та подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм; до повноважень у галузі житлово-комунального господарства відносять облік громадян, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов, розподіл та надання відповідно до законодавства житла, що належить до комунальної власності; сприяння розширенню житлового будівництва, надання громадянам, які мають потребу в житлі, допомоги в будівництві житла, в отриманні кредитів, у тому числі пільгових, та субсидій для будівництва чи придбання житла; надання відповідно до закону громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатного житла або за доступну для них плату громадянам, які постраждали від стихійного лиха та інше [4].

Отже конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина – це сукупність встановлених Конституцією норм, що є основним засобом захисту прав і свобод людини та громадянина, а також певна система встановлених Конституцією України правозахисних інститутів разом з основними принципами їх діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 29 серп. 2011 р. - Офіц. текст. — К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. — 56 с.
2. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2010. — с. 224-225.
3. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні /НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; Ред. М.С. Лопата. — К.: Ін Юре, 1997. — с.38-39.
4. Закон України від 21 травня 1997 року №280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні».

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ТЕРМІН «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
І ГРОМАДЯНИНА ПОТРЕБУЄ ТЛУМАЧЕННЯ (РОЗ'ЯСНЕННЯ)
ПРИ ВЖИВАННІ ЙОГО В ПРАВОТВОРЕННІ У ПРАВОЗАСТОСОВЧІЙ
ПРАКТИЦІ**

Коваль М.В.,

к.ю.н., професор, Університет Державної фіскальної служби України

Життєві реалії сьогодення в Україні показують, що юридична правозастосовна практика не рідко потребує з'ясування або ж роз'яснення сутності волі законодавця, яку він закладає в редакційну конструкцію того чи іншого правового припису. Одним із основних проявів виявлення сутності та з'ясування змісту правової норми в якій започаткована воля законодавця в правозастосовчій практиці у ряді випадків йде через процес тлумачення норм законодавства.

Тлумачення правового припису, це не що інше як інтерпретація норми права зафіксованої у нормативно-правовому акті. В теорії цей процес пов'язують з розумовою діяльністю повноважного суб'єкта, яка має на меті встановлення точного значення (змісту) волі законодавця закладеної у правовому приписі нормативно-правового акту. Мета такої тлумачної діяльності пов'язана з правильним і однаковим розумінням норми законодавства та правильним і однаковим її застосуванням.

Слід зазначити, що у поточному законодавстві у ряді конструкцій правових приписів доволі не рідко вживаються терміни, сутність яких або зовсім не визначена, або ж визначена не однозначно, а це приводить до такого стану, коли правозастосовувачі, зокрема органи, посадові чи службові особи тлумачать такі терміни, іноді надто довільно, на свій власний розсуд що приводить в кінцевому результаті до неадекватного впровадження волі законодавця в практику застосування того чи іншого правового припису в життєдіяльність особи, суспільства, держави.

Реалії нашого сьогодення показують, що до визначення змісту, сутності та призначення тієї чи іншої правової норми, або ж її певного положення правозастосовники можуть підходити з різних позицій. Причому, як це ні парадоксально, але представники окремих державних органів або ж посадові чи службові особи в нашій державі, які повинні свято дотримуватись положень зафіксованих у правових приписах, інколи, особливо останнім часом, прагнуть їх тлумачити у потрібному їм руслі, без урахування прийнятого рішення офіційно уповноважених на те Конституцією та законами України державних інституцій. В повсякденному житті у процесі правозастосування, суб'єкти, що його здійснюють використовують офіційне тлумачення того чи іншого правового припису, якщо таке тлумачення функціонує в правовому полі держави, в той же час вони не рідко звертаються до неофіційного, в своїй більшості доктринального чи професійного тлумачення, роз'яснення проблемних правових термінів.

В зазначеному повідомленні автор акцентує увагу на проблеми тлумачення певних термінів, які започатковані в Конституції України і є засадничими, але вони потребують свого з'ясування відносно сутності їх використання в тому чи іншому правовому приписі, чи є такими, що при правозастуванні потребують роз'яснення як на офіційному рівні, так і на неофіційному.

Втілюючи в повсякденне життя положення передбачені норми Конституцією України, які регулюють взаємовідносини людини і держави треба констатувати, що прийнята у 1996 році Конституція України, як Основний Закон нашої держави, характеризується гуманістичною направленістю. Це проявляється, зокрема, у тому, що найбільша частину статей Конституції, а це майже їх третина[2], присвячена правам і свободам людини і громадянина, та й у тому, що у ній також задекларовано низку таких прав і свобод, яких не було у будь-яких попередніх національних конституційних актах, і,

нарешті її гуманістична направленість проявляється і у тому, що конституційні положення з питань утвердження і забезпечення прав, свобод людини і громадянина змістовно, а часто-густо й текстуально збігаються з положеннями, зафіксованими у фундаментальних міжнародно-правових актах з цієї проблематики, як - то Загальній декларації прав людини у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції щодо захисту прав людини і основоположних свобод, а також в інших міжнародно-правових документах, що торкаються прав людини.

Слід зазначити, що як ніколи раніше, в Основному Законі нашої держави знайшли своє відображення конституційні гарантії правоохорони й правозахисту людини та громадянина. Серед них є, як відмічає П. Рабинович, нові для української державно-юридичної практики «інструментарні» засоби. Усе це дає підставу акцентувати увагу на тому, що положення які зафіксовані в Конституції України відносно прав людини є, та постійно повинні бути предметом як законодавчого, так і професійно-доктринального роз'яснення чи тлумачення щодо їх сутності та змісту. Вживання окремих термінів в редакціях правових приписів Основного Закону нашої держави, зокрема в тих з них, які торкаються регулювання взаємовідносин особистості з державою, а це передусім «людино забезпечувальні» правові норми зумовлюють чітке розуміння якої мети прагне досягнути законодавець впроваджуючи в правове поле держави та суспільства пропонований термінологічно-правовий регулятор суспільних відносин.

Розглядаючи в указаному сенсі правові приписи Конституції України слід зазначити, що аналіз її норм дає підставу зазначити, що окремі конституційні терміни відносно прав людини потребують офіційного, тобто нормативно-правового тлумачення чи то роз'яснення їх суті та змісту, а також процедури їх застосування в життєдіяльність людини, суспільства, держави або доктринальна-професійного роз'яснення чи тлумачення.

Досліджуючи норми Конституції України, які торкаються вживання в їх конструкціях термінів відносно прав людини, що потребують свого тлумачення чи роз'яснення, слід відмітити, що вони знаходять свою фіксацію безпосередньо уже у самій Преамбулі Основного Закону і використовуються по всьому світу регулювання окремих положень відносно прав людини Конституцією по всій її редакції. Особливо це торкається статей, що розміщені в її другому розділі. Причому слід зазначити що одні і ті ж терміни в ряді статей Конституції України несуть в собі не завжди тотожне смислове навантаження.

Так у правових приписах, що торкаються конституційного статусу людини і громадянина доволі часто законодавець звертається до використання таких термінів як: права, свободи, невідчуженість, непорушність, невичерпаність, обов'язковість забезпечення, утвердження, гарантованість, задоволеність, охорона, захист, дотримання, додержання, обстоювання, звуженість, обмеженість, скасованість, втручання та інші.

Як нами зазначалось, що уже у Преамбулі Конституції України, зафіксовано, що поряд з іншими термінами, які вживаються в Основному Законі нашої держави, в її редакційному словосполученні зафіксовано, що дбаючи про «забезпечення» прав і свобод людини та гідних умов її життя, вживається термін якій, на нашу думку, потребує свого тлумачення. Таким є зокрема є термін «забезпечення».

Відповідно до розглядаємої проблеми виникає, в першу чергу питання, як треба розуміти конституційно вжитий термін «забезпечення» прав людини, акцентовано нами. З'ясуванню поняття цього терміну, його змісту та суті зумовлюється тим, що законодавець в конструкціях конституційних приписів не завжди використовує однозначний підхід до його вживання. Зокрема, в ст. 3 Конституції України закріплено положення про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованості діяльності держави, а «утвердження» і «забезпечення» прав, свобод людини є головним обов'язком держави. У ст. 13 Конституції зафіксовано положення про те, що держава «забезпечує» захист прав усіх суб'єктів власності, в ст. 42 держава «забезпечує» захист конкуренції у підприємницькій діяльності, про «забезпечення» права на відпочинок

йдеться у ст. 45, а про «забезпечення» соціального захисту йде мова у ст.46 Конституції, про «забезпечення» права на освіту йде мова у ст. 53 Основного Закону держави і т. д.

Оптимальною і безпроблемною є ситуація, коли термін (як складова правової норми) є цілком зрозумілим, говорить сам за себе і не потребує додаткового з'ясування його змісту. На жаль, як у Конституції, так і в чинних законах є чимало не нових («не молодих») термінів, застосування яких без спеціальної інтерпретації неможливе.

В юридичній літературі науковці зазначають, що забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина-це система їх гарантування з боку державних інститутів, яка функціонує у правовому режимі і до якої входять такі елементи, як компетенція, охорона, захист, а також створення необхідних умов для реальної реалізації людиною своїх прав і свобод.

Торкаючись проблеми пов'язаної з тлумаченням норм права, слід зазначити, що Великий тлумачний словник сучасної української мови слова «тлумачення» трактує як дія, що відбувається в якості тлумачення і у другому значенні, як текст, якій містить пояснення, трактування чого-небудь, а слово «тлумачити» пояснюється, як визначити зміст, роз'яснити, з'ясувати сутність чого-небудь; давати якесь пояснення; висвітлювати певним чином, розуміючи так чи інакше що-небудь; давати свою інтерпретацію фактів, явищ; трактувати; перекладати з однієї мови на іншу.

З позиції правників забезпечення прав і свобод особи за своїм змістом є найширшим і передбачає всі інші напрями діяльності і способи сприяння у здійсненні прав і свобод людини і громадянина-повагу, дотримання, визнання, гарантування, охорону, захист тощо.

Забезпечення прав і свобод особи - спеціальна діяльність з надання їм реального, невід'ємного і непорушного характеру, що передбачає створення певних умов, за яких реалізація прав і свобод особи є безперешкодною і максимально ефективною.

Аналізуючи сутність забезпечення прав, свобод людини і громадянина необхідно поряд із юридичними складовими цієї системи розглядати і її економічні, політичні та соціальні умови забезпечення прав і свобод особи, дослідження яких дає можливість найповніше уявити основні закономірності на яких базується здійснення забезпечення прав і свобод, адже зазначені фактори як-то матеріальні умови життєдіяльності суспільства обумовлюють фактичне становище у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Ефективне забезпечення прав і свобод людини і громадянина неможливе без відповідних передумов: загальними, якими виступає розвинуте громадян, суспільство і правова, соціальна держава, та спеціальні (юридичні, нормативні приписи), якими є законодавчо закріплені права, свободи і обов'язки, що у своїй сукупності складають правовий статус особи, та система юридичних засобів, що застосовуються при забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Слід зазначити, що складовими юридичного забезпечення прав і свобод людини і громадянина з позиції суджень науковців є *по-перше*, забезпечення охорони прав і свобод особи як форми забезпечення прав і свобод, що виражає діяльність, спрямовану на запобігання будь-яких порушень прав і свобод особи шляхом витіснення негативних факторів соціального середовища, що можуть спровокувати або полегшити порушення прав і свобод особи. Охорона прав і свобод виконує запобіжні, превентивні функції і передусім асоціюється з комплексом профілактичних заходів, спрямованих на попередження порушень прав і свобод шляхом всебічного вивчення причин і умов, що їм сприяють, та вжиттям заходів з їх ліквідації або нейтралізації; *по-друге*, це захист прав і свобод людини і громадянина, як форми забезпечення прав і свобод особи, що відображає дію спрямовану на: а) припинення порушень прав і свобод особи; б) ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають при їх здійсненні; в) відновлення порушених прав і свобод особи; г) притягнення особи, винної у скоєнні правопорушення до юридичної відповідальності. Захист прав і свобод людини і громадянина в єдиному механізмі їх забезпечення виступає як самостійна ланка, що має специфічні цілі і завдання, а саме-припинення порушень прав

і свобод особи, ліквідацію перешкод у їх здійсненні (в т. ч., коли існує спір про право), відновлення порушеного права (свободи) та застосування санкцій щодо правопорушника. В процесі захисту право відновлюється, і знову виникає можливість його реалізації; *по – третє*, реалізація прав і свобод людини і громадянина розглядається як невід'ємна ланка механізму забезпечення прав і свобод особи, яка поряд з їх охороною та захистом має на меті створення належних умов для використання кожним індивідом соціальних благ, що опосередковуються цим правом (свободою) для найповнішого задоволення потреб і інтересів. Реалізація прав і свобод особи є однією з форм функціонування єдиного механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина, його невід'ємною ланкою, що потребує ефективного забезпечення поряд із охороною та захистом і є здійсненням юридично закріплених та гарантованих державою можливостей здійснювати певний передбачений нормами права тип поведінки.

Отже реалізацію прав і свобод людини і громадянина слід розглядати як форму забезпечення прав і свобод особи, в якій відображається діяльність щодо створення належних юридичних і фактичних умов безперешкодного і найповнішого використання соціальних благ, опосередкованих правами і свободами, з метою максимального задоволення потреб і інтересів індивідів.

У цій ланці механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина залучаються всі його елементи, зокрема: загальносоціальні умови реалізації прав і свобод особи як факт, підґрунтя їх використання, юридичного статусу особи як легальна можливість їх здійснення та юридичні засоби забезпечення найповнішої реалізації прав і свобод особи. Факт, забезпечення реалізації прав і свобод особи опосередковано відповідає економічним, політичним, ідеологічним та іншим факторами суспільного життя, що виступають як загальні умови їх здійснення.

Усі нормативно-правові акти і в першу чергу ті, що стосуються прав і свобод людини і громадянина, реалізуються на практиці лише у тому випадку, коли існують конкретні джерела їх забезпечення, тобто є матеріальні передумови їх дії, а також необхідні ресурси, без яких вони залишаються лише декларативними побажаннями.

Науковці, що займаються дослідженнями у цьому напрямку державної діяльності відмічають, що законодавець вживаючи термін «забезпечення» щодо прав і свобод людини і громадянина до цього часу так і не розтлумачив змістовну сутність його.

УДК 342

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Кузьменко Я.П.,

*к.ю.н, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет*

У сучасному світі як дотримання і особливо захист прав людини є досить актуальним питанням, з огляду на те що існує багато держав в яких відбувається порушення основних прав та свобод людини, зокрема первинне право людини на життя. З одного боку більшість держав закріплюють в своїх конституціях та законах певний перелік прав та свобод людини, але на практиці часто відбувається так, що знаходяться такі держави які вважають права людини чимось декларативним і необов'язковим для виконання або забезпечують дотримання прав вибірково, ігноруючи ті які є «незручними» для того або іншого правлячого режиму.

На захист цього права спрямовані зусилля численних міжнародних міжурядових і неурядових організацій. Така значна увага обумовлена тим, що велика кількість держав визнає право людини на життя абсолютною цінністю світової цивілізації, оскільки всі інші

права втрачають смисл і значення у випадку загибелі людини. Україна долучилася до кола таких країн 1999 року, коли рішенням Конституційного суду України позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання, навіть у межах положень, визначених законом, було визнано скасуванням невід'ємного права людини на життя.

В теперішній час основні права і свободи людини вже не є об'єктом внутрішньої компетенції тільки держави, а стали справою всього міжнародного співтовариства. Ці основні права і свободи відображені у низці найважливіших міжнародно-правових актів, що встановлюють загальнолюдські стандарти прав і свобод особистості. До них відносяться, такі як : Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) та Факультативні протоколи до нього; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Загальна декларація прав людини (1948 р.). Її положення є завданням, виконання якого повинні прагнути всі народи і держави (Преамбула Декларації); Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), ратифікована Україною 17.07.1997 р., набула чинності 11.09.1997 р.

У своїй сукупності ці акти утворюють так звану Міжнародну хартію прав людини. Відповідно до зазначених актів усі особи, які проживають у державі-учасниці актів або на яких поширюється юрисдикція такої держави, отримують можливість користуватися правами, передбаченими цими актами, без обмежень за будь-якими ознаками.

Слід виділити особисті права людини, тому їх поширюють не тільки на громадян конкретної держави, а й на всіх інших людей, що перебувають на її території адже це природні права, які людина одержує від народження, їх держава визнає за людиною. Вони є невід'ємним елементом свободи людини і забезпечують особі не тільки життєво важливі умови існування, а й надають, фактичну можливість вільно розпоряджатися собою, гарантувати невтручання у сферу її індивідуальної життєдіяльності. Боротьба з порушеннями особистих прав, особливо права людини на життя і свобод утворює сферу кримінального та адміністративного права.

Слід звернути увагу на те, що право на життя, право на повагу до гідності та право на свободу та особисту недоторканність належать до особистих прав, які відповідно до ст. 64 Конституції України не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до ст. 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, тому на мою думку право людини на життя слід розуміти як сумарне суб'єктивне право, що припускає передбачену для індивіда нормами об'єктивного права міру можливої поведінки по користуванню життям як соціальним благом в цілях підтримки свого біологічного існування і саморозвитку особистості, здійснювану індивідом за допомогою його власних фактичних і юридичних дій, включаючи вимоги до інших суб'єктів права, крім держави, а також забезпеченим з боку держави і суспільства абсолютним обов'язком щодо збереження, охорони і забезпечення гідного життя.

У сучасному світі наука і техніка стають одночасно і величезною надією для людського прогресу, і однією з найбільш серйозних загроз, що вимагає інших підходів до етичної оцінки та правового регулювання питань, пов'язаних з науковими технологіями. Нині триває формування біоетики як системи знань про межі допустимого маніпулювання життям і смертю людини.

Проте, нажаль, права людини в Україні частіше за все залишаються поза увагою нашої державної влади. Вони зацікавлені більше особистими матеріальними потребами чим захистом прав громадян. Загалом прав стало більше, але захищаються вони гірше. При цьому головне завдання українського суспільства – не забувати, що держава не дарує права, вона лише закріплює їх у законі та забезпечує їх реалізацію.

Права будь-якої людини є універсальними (тобто, вони належать усім людям в будь-яких ситуаціях незалежно від соціального становища), вродженими (тобто, вони вже належать кожній людині лише за фактом народження) і невід'ємними (це означає неможливість позбавити індивіда цих прав чи неможливість його добровільної відмови від цих прав).

Список використаних джерел:

1. Кирпичов О.А. Міжнародні стандарти прав та свобод людини і механізми їх забезпечення та захисту //О.А. Кирпичов // Право – Вісник Донецького національного університету — 2010.
2. Ткаченко Н. Міжнародно-правовий захист права на життя / Н. Ткаченко // Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). – Одеса : Фенікс, 2010 — С. 130-132.
3. Кузьменко Я.П. Теоретико-правові засади права людини на життя : автореферат дис. на здобуття наукового ступення кандидата юридичних наук : спец. 12.00.012 — теорія та історія держави і права; історії політичних і правових учень / Я.П.Кузьменко — Київ, 2015. — 20 С.
4. Международное право: Учебник. Отв. Ред. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова.— М.: Междунар. отношения, 2000. — 720 с.

УДК 342

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ СУДОУСТРОЮ В УКРАЇНІ

*Лебідь Т.І.,
аспірант АПСВТ**

Метою перетворень, що здійснюються в українському суспільстві та відповідних трансформацій, що відбуваються в усій системі державної влади, є створення в Україні умов для формування незалежної демократичної правової держави.

Реалізація на практиці таких перетворень неможлива без зміцнення правового статусу органів правосуддя. У державі, що прагне стати правовою, суд має бути авторитетним, незалежним, владним та самостійним, в якому люди бачили б не бюрократичну установу, а реального гаранта їхніх прав, надійного захисника їхніх інтересів. Однією з передумов становлення в Україні правової держави, додержання її стандартів є поважання свободи та недоторканності людини, здійснення правосуддя відповідно до вимог Конституції та чинного законодавства.

Суд відіграє в житті будь-якої держави важливе значення, а в правовій державі правильно улаштований суд має ще й таку нову функцію, як бути міцною гарантією прав громадянина, що проголошуються основним законом держави. Винятково важливою є, таким чином, роль суду як органу, призначеного для розв'язання конфліктів з метою захисту прав та законних інтересів людини і громадянина.

Здійснювана у державі судово-правова реформа здатна дати бажаний результат лише тоді, коли достатньою мірою будуть враховані досвід та історія розвитку як вітчизняного, так і європейського судочинства, практика застосування чинної нормативно-правової бази, позитивна діяльність не тільки судових, а й усіх правоохоронних органів, покликаних забезпечити системне реформування державно-правової структури, в тому числі удосконалення судової системи.

---

* Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Майданник О.О.

Слід констатувати, що в європейському судочинстві найбільшу вагу мають права та свободи людини і громадянина, закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка на відміну від інших міжнародних договорів, має свої особливості.

По-перше, в тексті Конвенції зосереджений не «арифметизований» перелік прав кожного, а розміщені норми-параметри, які представляють «вищі принципи європейського правопорядку».

По-друге, Конвенція стала першим міжнародним правозахисним документом спрямованим на реальний захист прав людини і основоположних свобод завдяки власним інституційним органам Ради Європи (свого часу Комісії з прав людини та «старого», а на сьогодні «нового» Європейського суду з прав людини).

По-третє, лише зазначені органи, поміж іншим, мають право тлумачити зміст таких норм Конвенції. Суттєво, що на сьогодні «новий» Євросуд продовжує використовувати текстуальне (покликане двомовністю тексту Конвенції), цільове (телеологічне) та еволюційне тлумачення. Останні два способи фахівці ще називають динамічним тлумаченням Конвенції.

По-четверте, Конвенція, будучи юридично обов'язковим договором для держав - членів Ради Європи, запровадила систему контролю за імплементацією європейських стандартів прав людини на внутрішньодержавному рівні. На підставі цього держави, що ратифікували її, гарантують відповідність свого внутрішнього законодавства положеннями Конвенції, а тому зобов'язані вносити певні зміни у своє законодавство та судову практику.

Загальновідомо, що 11 вересня 1997 року для України, як держави-члена Ради Європи, стало «потрійною датою», оскільки одночасно є днем: а) набрання чинності для України положень Конвенції, першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, 11 до неї; б) визнання права «кожного» на особисте звернення до Євросуду; в) визнання юрисдикції Євросуду.

Тому, починаючи з 11 вересня 1997 р., будь-який державний посадовець та працівник правоохоронних органів, а в першу чергу кожен суддя, приймаючи рішення у справі, повинен зважати на можливість звернення особи до Євросуду, якщо таке його рішення (діяльність/бездіяльність) не відновлює порушені права цієї ж особи, не відступати від положень Конвенції, а з іншого - спиратися у своїх рішеннях на практику Євросуду щодо розгляду справ про порушення цих прав.

Основною проблемою запровадження європейських стандартів у судову систему України є не бажання «головних» осіб країни до змін.

Стосовно питання створення дієвого механізму імплементації міжнародно-правових норм у національне законодавство, необхідно, перш за все, вирішити такі проблеми: розробка та прийняття базового закону про міжнародно-правові норми в Україні; розробка і прийняття законів, що регулюють діяльність правозастосовуючих органів у відповідності та з використанням норм міжнародного права; систематизація та активне впровадження у суспільні відносини норм міжнародного права.

Підсумовуючи розгляд питань стосовно основних проблем впровадження міжнародних стандартів, можна назвати дві основні: 1) недосконалість перекладу актів, що містять міжнародні стандарти, що призводить до неправильного їх розуміння і застосування; 2) внутрішня воля самих можновладців.

Однак, не зважаючи на все, наша країна має перспективи побудувати судову систему відповідно до європейських стандартів. Адже як ми уже зазначали для цього є великий потенціал людських ресурсів: розумних осіб, які здатні змінити наше суспільство і державу на краще. А це не мало значимий фактор у запровадженні європейських стандартів у законодавство України.

Список використаних джерел:

1. Конвенція із захисту прав людини і основоположних свобод 1950 р. // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи.- 2-е вид. Київ. – 1992, с.263.
3. Доступ до правосуддя. Резолюції і Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи з питань полегшення доступу до ефективного і справедливого правосуддя. Страсбург. 1996. С.40 – 46.
4. Бойко В. Ф. Судова реформа в Україні: стан і перспективи / В. Ф. Бойко. – К.: МАУП, 2004. – 176 с.

УДК 342.7

МАТЕРІАЛЬНО-ФІНАНСОВА САМОСТІЙНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

*Майданник О. О. ,
д.ю.н., проф., професор кафедри
конституційного, адміністративного та господарського права
Академії праці, соціальних відносин і туризму*

Відповідно до статті 7 Конституції, «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.» [1]. Визнання в Україні місцевого самоврядування як одного із основних принципів конституційного ладу є втіленням вимог міжнародних документів [2; 3].

Визначаючи принципи демократії і децентралізації влади основоположними засадами побудови справедливого суспільства, Європейська Хартія про місцеве самоврядування відстоює необхідність неухильного захисту і посилення незалежності місцевих влад. Так, в Хартії підкреслюється, що повноваження, які надаються державою органам місцевого самоврядування, мають бути, як правило, повними і винятковими. Такі повноваження, відповідно до Хартії, можуть бути заперечені, або обмежені іншим органом влади - центральним чи регіональним, тільки в межах, що встановлені законом (п. 4 ст. 4). Суть принципів децентралізації, самостійності, незалежності місцевих влад, за Всесвітньою декларацією місцевого самоврядування та Європейською Хартією про місцеве самоврядування полягає у забезпеченні правової, організаційної та матеріально-фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Ефективність функціонування системи місцевого самоврядування залежить не тільки від обсягу повноважень, що визначені законодавством територіальним громадам та органам, які ними обираються. Рівень їхньої діяльності в значній мірі обумовлюється наявністю у їхньому володінні і вільному розпорядженні необхідного обсягу матеріально-фінансових ресурсів.

Матеріально-фінансова автономія місцевого самоврядування полягає в тому, що органи місцевого самоврядування повинні мати право на володіння і розпорядження власними коштами, достатніми для виконання своїх функцій (Європейська Хартія – ст. 9; Всесвітня Декларація – ст. 8). Отже, матеріально-фінансова автономія місцевого самоврядування може бути реальною при наявності необхідного обсягу матеріально-фінансових ресурсів достатніх для ефективного здійснення функцій самоврядування.

Важливу складову фінансово-економічної бази місцевого самоврядування становлять фінансові ресурси.

Визначальні засади формування матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування, її основні складові регламентуються Конституцією України (ст.142). Детальна

регламентація питань матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування здійснюється у Законі «Про місцеве самоврядування» (ст. 16) Бюджетним кодексом України.

Основним засобом формування і нагромадження бюджетних коштів є місцеві бюджети. Вони становлять важливу економічну гарантію здійснення органами місцевого самоврядування їхніх повноважень. Призначення місцевих бюджетів - основної ланки матеріально-фінансової бази місцевого самоврядування полягає в тому, щоб забезпечувати органам місцевого самоврядування можливість задовольняти різнобічні соціально-культурні, комунально-побутові та інші потреби людини - головної продуктивної сили суспільства. Тим самим це сприятиме розширеному відтворенню фізичних і інтелектуальних сил суспільства, а, отже, росту продуктивності праці, збільшенню національного доходу та обсягу надходжень у бюджет.

Визначальна роль фінансових ресурсів, зокрема бюджетних коштів, у здійсненні місцевими Радами повноважень по керівництву економічними і соціальними процесами передбачає необхідність відповідного правового забезпечення їхньої діяльності, всебічної і повної регламентації всього комплексу питань, що пов'язані з принципами і методами формування і виконання місцевих бюджетів.

Відповідно до Конституції України (ст.143) та Закону «Про місцеве самоврядування», серед питань виключної компетенції сільських, селищних, міських рад передбачене їхнє право затверджувати бюджет місцевого самоврядування, вносити зміни до нього, затверджувати звіт про виконання місцевого бюджету. Разом із тим, в Законі не регламентується питання щодо самого порядку формування бюджетів самоврядування.

Практика ж формування місцевих бюджетів показує, що в умовах існуючого зараз невисокого рівня ефективності суспільного виробництва, а також встановленого в законодавстві порядку формування місцевих бюджетів важко сформувати достатню фінансово-економічну базу місцевого самоврядування, його бюджети, які б у достатній мірі забезпечували фінансовими ресурсами необхідні витрати. Це виявляється в тому, що встановлене в законодавстві право місцевих рад самостійно формувати і виконувати бюджети не має юридичних гарантій і механізмів його здійснення, а отже фактично не може бути реалізоване.

Отже, існує необхідність у розробці юридичних гарантій реальної самостійності місцевих рад у бюджетно-фінансовій сфері як засобу розширення їхніх можливостей стимулювати виробничо-господарську діяльність підвідомчих суб'єктів у зростанні виробництва, а отже і збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Для досягнення цього необхідно, як уявляється, передбачити у законодавстві, зокрема, право місцевих рад нижчих рівнів брати вирішальну участь у визначенні нормативів відрахувань до місцевих бюджетів від загальнодержавних податків й інших доходів та в розмежуванні частини загальнодержавних податків і інших доходів між бюджетами самоврядування різних рівнів.

Можливий інший варіант вирішення проблеми розподілу фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів. Доцільно було б розробити і перевірити експериментально порядок, за яким формування бюджетів має здійснюватися знизу до верху. Для забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування та його основної організаційно-правової форми – місцевих рад, в законодавстві можна визначити в процентах, яка частина від зібраних на даній території фінансових ресурсів зараховується до бюджету самоврядування, а яка спрямовується до державного бюджету.[4].

Таке принципове реформування порядку формування місцевих бюджетів стане одним із важливих засобів зміцнення матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування, функціонування його організаційних форм, матеріальним стимулом активізації їх роботи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // ВВР, 1996 р., № 30, ст. 141 (станом на 02.06.2016);
2. Всесвітня декларація місцевого самоврядування 1985 р. Ріо-де-Жанейро, 23-26 вересня 1985 року / Переклад з англійської Ірини Дроздовської // Міське та регіональне самоврядування України. – Вип. 1–2 (6–7). – К., 1994. – С. 65–69.

3. Європейська Хартія Місцевого Самоврядування // Офіційний вісник України від 03.04.2015 — 2015 р., № 24, / № 39, 2013, ст. 1418 /, стор. 450, стаття 718

4. Поляк Г.Б. Финансы местных Советов. - М.: Финансы и статистика.- 1991. С. 96-97;

5. Майданник О.О. Правові основи бюджетно-фінансових повноважень місцевих Рад народних депутатів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ. 1993. С.23, 24-25.

УДК 342

СУЧАСНІ ЗАВДАННЯ НАУКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Марцеляк О.В.,

д. ю. н., проф., завідувач

кафедри конституційного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сучасні державотворчі процеси в Україні ставлять перед вітчизняною наукою конституційного права нові стратегічні завдання – здійснювати наукову експертизу демократичних змін в Україні, пов'язаних з євроінтеграцією, конституційною та адміністративною (муніципальною) реформами, удосконаленням механізму держави, подальшою демократизацією правового становища людини і громадянина і цілим рядом інших змін державницького характеру; передбачити та упередити можливі прорахунки і недоліки прийнятих нормативних актів, що будуть регулювати й супроводжувати вітчизняні реформи, пропонувати свої варіанти напрямків реформування державного і суспільного життя в Україні з урахуванням напрацьованих вітчизняними науковцями пропозицій і зарубіжного досвіду регулювання конституційно-правових відносин.

Зазначені завдання утруднюються тими обставинами, що українське суспільство сьогодні фактично перебуває у стані громадянської війни, анексовано Автономну Республіку Крим, відбуваються військові дії в Донецькій та Луганській областях, наша країна зіштовхнулася із системною кризою всіх сфер життєдіяльності – економіки, політики, соціокультурної сфери, духовності і т. ін. Що, у свою чергу, ставить перед наукою конституційного права нові завдання, спрямовані на розширення тематики наукових досліджень. В полі зору вітчизняних науковців конституціоналістів повинні бути такі проблематики як вирішення проблеми повернення втрачених територій, конституційно-правовий статус учасників антитерористичної операції, забезпечення прав осіб, що перебувають у зоні АТО, конституційно-правовий статус волонтерів, тимчасових переселенців, статус військовослужбовців інших країн, що приймають участь у бойових діях на території України, статус громадян України, які здійснюють сепаратистські дії тощо, вироблення нових методологічних підходів при характеристиці таких нових суб'єктів конституційно-правових відносин. Наука конституційного права має обґрунтувати та дати наукову оцінку таких явищ, як гібридна війна, процедури обміну полоненими і заручниками, міжнародне співробітництво у питаннях захисту національних інтересів, охорони кордону, гуманітарної допомоги.

Важливим завданням науки конституційного права є те, що подальша демократизація суспільних відносин вимагає уніфікованих підходів до таких нових правових явищ як здійснення люстрації. Прийнятий Закон України «Про очищення влади» за оцінкою зарубіжних фахівців не зовсім відповідає міжнародним стандартам. Тому наукою конституційного права потрібно вивчити досвід проведення люстрації в зарубіжних країнах, науково осмислити, узагальнити його і дати всебічну оцінку вітчизняному Закону України

«Про очищення влади» з точки зору його демократичності і дотримання міжнародних стандартів в галузі прав людини.

Потребують наукової оцінки з боку вчених конституціоналістів і такі нові соціально-політичні явища, як майдани і антимайдани, блокування вулиць, захоплення приміщень, застосування сили до політичних, громадських і державних діячів. Вони мають отримати обґрунтовану правову оцінку і законодавче вирішення через прийняття спеціальних законів про право громадян збиратися мирно без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації та ін.

Важливим напрямком конституційних досліджень і правового регулювання має бути так звана «антикорупційна кампанія». Незважаючи на те, що парламентом України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України прийнято цілу низку нормативних актів по протидії корупції, корупція продовжує бути нормою, а не винятком серед політичної, правлячої і економічної еліти. Науковці з конституційного права мають комплексно проаналізувати зарубіжний досвід боротьби з цим ганебним явищем, дати оцінку ефективності діяльності вітчизняних інституцій з запобігання та протидії корупції і на цій основі напрацювати свої пропозиції з законодавчого регулювання цієї проблеми, які б враховували вітчизняну форму правління, механізм державної влади, менталітет українського народу та існуючий стан справ у цій сфері.

Необхідно також науково дослідити і запропонувати шляхи конституційного розв'язання питань, пов'язаних з децентралізацією влади, розподілу повноважень між гілками влади, усунення двовладдя на місцях, усунення протиріч між органами виконавчої влади і місцевим самоврядуванням. Слід належним чином оцінити запропоновані Конституційною комісією зміни до Конституції України в частині децентралізації влади в Україні.

Важливим напрямком наукових досліджень вчених конституціоналістів має бути реформування судової гілки влади відповідно до прийнятих змін до Основного Закону України в частині правосуддя з тим щоб реформування вітчизняних судів і органів прокуратури за статусом і формами та методами роботи відповідали викликам часу і міжнародним стандартам, і їх функціонування суттєво підвищувало довіру народу до національних судів прокуратури.

В основі цих та інших досліджень в галузі конституційного права України і розвитку національного законодавства має бути людина, її права і свобода як найвища соціальна цінність і вони для забезпечення правового характеру та демократичності державотворчих процесів повинні ґрунтуватися на вироблених світовою спільнотою загальнолюдських ідеях, вітчизняних правових цінностях, традиціях українського народу.

УДК 342

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Омельчук В.А.,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

В переддень 10 грудня, міжнародного свята - дня прав людини приверну увагу до окремих напрямків забезпечення прав і свобод людини і громадянина в реальних умовах сучасної України. Перебуваючи в стані протидії агресору і сепаратистських дій на Сході України наша держава вже тривалий час здійснює антитерористичну операцію, а фактично перебуває в стані війни. Тому сфера важливо констатувати, за Законом України «Про боротьбу з тероризмом» захист передусім особи та суспільства і держави є першочерговою метою боротьби з цим небезпечним явищем.

Більше того, другою частиною преамбули наголошується, що положення Закону України «Про боротьбу з тероризмом» не можуть бути застосовані щодо громадян, які діючи в межах закону виступають на захист своїх конституційних прав і свобод.

А в переліку основних принципів боротьби з тероризмом, визначених ст. 3 цього Закону констатується неухильне додержання прав і свобод людини і громадянина, а також пріоритетності захисту життя і прав осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності.

Враховуючи при цьому, що за Конституцією України, яка цим самим Законом першою зазначена в переліку правових актів, що складають правову основу боротьби з тероризмом, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав людини визначено головним обов'язком держави законодавче піднесення значимості прав і свобод людини в процесі боротьби з тероризмом як дійсно найвищої цінності, є незаперечним.

Разом з тим прийнятий в червні 2003 року Закон України «Про основи національної безпеки України», *тобто* дещо пізніше чим в березні 2003 року Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначаючи об'єкти національної безпеки, цілком обґрунтовано ставить в один ряд з людиною і громадянином – їхніми правами і свободами також і суспільство - його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси та державу - її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. Тобто ціннісні орієнтири цих всіх зазначених об'єктів національної безпеки на цьому законодавчому рівні, що регламентують безпекові питання на стратегічному національному рівні, урівноважені. Подальший розвиток ця теза знайшла в прийнятій в 2016 році Стратегії національної безпеки України. Її нова редакція також містить ціннісні орієнтири щодо людини та її прав і свобод поряд із незалежністю, територіальною цілісністю і суверенітетом, гідністю, демократією, верховенством права, забезпеченням добробуту, миру та безпеки. Є підстави акцентувати увагу й на тому, що у двох попередніх її редакціях такої стратегії, які були прийняті відповідно ще у 2007 та 2012 роках таке порівняння було відсутнє.

Тому було б логічним на законодавчому рівні при акцентуванні значимості людини, її прав і свобод, доцільно аналогічно піднести значимість як об'єктів захисту від тероризму: суспільство з його духовними, морально-етичними, культурними, інтелектуальними, матеріальними інформаційним і навколишнім природним середовищем і ресурсами та іншими цінностями; та відповідно державу, її конституційний лад, суверенітет, територіальність, цілісність і недоторканність. Саме таке законодавче забезпечення балансу інтересів людини, суспільства та держави дозволить успішно і ефективно протидіяти тероризму та на належному рівні при цьому забезпечити права і свободи людини.

Отже за такого підходу до сприйняття змісту антитерористичної діяльності логічним буде й розширення сфери і напрямів діяльності суб'єктів протидії тероризму від, як нині, переважно діяльності спецслужб і правоохоронних органів до активізації соціально-профілактичних заходів з залученням широкого загалу соціальних інститутів.

При цьому важливо врахувати й ту обставину, що успішне і ефективне використання всього наявного потенціалу можливостей держави з протидії терористичній діяльності пов'язане з певним обмеженням конституційних прав і свобод людини. Такі обмеження за змістом і сутністю відрізняються, як відомо, від порушень чи неправомірних обмежень прав і свобод людини передусім тим, що вони передбачені (дозволені) конституційними нормами. Такими визначено цілу низку підстав, серед яких в спектрі розгляду проблематики за темою сьогоднішньої конференції доцільно акцентувати увагу передусім на таких як: інтереси національної безпеки, необхідність переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, запобігання злочинів чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо, територіальна цілісність, та громадський порядок та деякі інші. Однак, як відомо за ст. 258 Кримі-

нального кодексу Терористичний акт, об'єктом такого злочину розглядається громадська безпека. Але такий фактор, як підстава для обмеження, на думку автора, далеко не завжди може бути пов'язаним з інтересами національної безпеки. Або з іншого ракурсу за ст. 7 Закону «Про основи національної безпеки України» у сфері державної безпеки передбачена така загроза як використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України. Визначити таку загрозу як таку, що посягає тільки на громадський порядок було б помилковим.

Такі законодавчі неузгодженості можуть стати певним обмежувальним фактором з протидії держави терористичній діяльності, на погляд автора, нібито в інтересах забезпечення прав і свобод людини. Але разом з тим держава, яка за недосконалого законодавчого механізму обмежена в таких своїх можливостях, має перспективу обмежити й потенціал реалізації прав і свобод людини загалом і своїх громадян безпосередньо. Окремі висловлювання щодо перспективи формування в Україні так званої «поліцейської держави», на мій погляд, безпідставні. Фактор чисельності тих чи інших правоохоронних органів як загроза демократії не є переконливим, оскільки приклади історії свідчать, що головна ознака такого державного утворення – контроль з боку держави соціального, економічного, політичного життя суспільства і окремих громадян. Уявити це через, наприклад, контроль в Україні власників телефонних карток мобільних абонентських номерів, який може бути запроваджений з метою протидії тероризму досить складно. У критиці і протистоянні цьому криється скоріше комерційна, маркетингова складова. Навіть викликаний в останні дні ажіотаж навколо теми про так звану «презумпцію невинуватості» поліцейських як ознака формування «поліцейської держави» ніяким чином не пов'язана з надмірністю антитерористичних заходів.

Разом з тим, з огляду ходу в Україні конституційної реформи, в процесі удосконалення законодавчого механізму забезпечення прав і свобод людини загалом було б доцільно врахувати й особливості безпосередньо дотримання прав людини в процесі антитерористичної діяльності. Досвід низки європейських країн останніх періодів з удосконалення антитерористичного законодавства, про що йшла мова й у виступі гості із Республіки Польща, дає підстави розглянути цей процес з урахуванням як конституційного підґрунтя так і певних наукових тенденцій в Європейських державах. Так у польській конституції йдеться тільки про гарантування громадянських прав, повагу свободи і справедливості та забезпечення свободи і права людини, а також безпеки громадян. А в Конституції Франції проголошується прихильність та відданість правам людини. В основному законі Німеччини зазначається, що гідність людини недоторканна. Поважати і захищати її – обов'язок будь-якої державної влади. У Конституції Іспанії проголошено прагнення (намагання) забезпечити здійснення прав людини. А вищими цінностями правопорядку Іспанії як правової, демократичної, соціальної держави проголошуються справедливість, рівність, політичний плюралізм. Людина як вища цінність (не соціальна як у нас) у різних інтерпретаціях конституційно проголошена в РФ, Білорусії та Молдові. Це наводить науковців на певні теоретичні міркування, які, до речі, поширені у вітчизняних наукових колах вчених-правників навколо проблем конституційної реформи. А для європейського наукового загалу характерні як однозначно позитивне сприйняття прав людини у характерному їх різноманітті, так і досить критичне ставлення до ідеології прав людини та навіть віддання переваги східній філософії де інтереси людини підпорядковуються інтересам колективу, спільноти та навіть введення як альтернативного права народів. Чи не є такі наукові практики певними підставами для набагато стриманішого законодавчого регулювання стосовно забезпечення і гарантування прав і свобод людини в процесі антитерористичних заходів в деяких країнах Європи.

Приверну увагу до ще однієї, але вже більше прикладної проблеми щодо реалізації прав і свобод людини в процесі антитерористичної діяльності. Йдеться про гарантування певних прав осіб, які конфіденційно співробітничать з правоохоронними органами в процесі антитерористичній діяльності. Певний досвід роботи у сфері оперативної роботи

та науково-педагогічна діяльність з цих питань дає підстави до акцентування уваги наукового загалу і практиків різних правоохоронних органів до цієї вкрай важливої проблеми. Питання не тільки у застосуванні досвіду США щодо практики стимулювання. Аналогічна практика досить поширена і в країнах Європи. Шлях вирішення цієї проблеми, на думку автора, лежить в площині перенесення механізму регулювання цих питань із підвідомчого, утаємниченого в сферу законодавчого легального, відкритого для всього населення шляхом внесення відповідних доповнень в низку законів про ОРД, про СБ України та інші. Гідний запозичення механізм вирішення цих питань продемонстрований у виступі польської гості. Але проблема значно ширша чим тільки фінансове стимулювання. Враховуючи, що елементи легального статусу таких осіб з'явилися з появою ст. 275 КПК України, де як відомо йдеться про можливість використання таких осіб для проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом. Разом з тим є Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Серед категорій осіб, які мають право на захист шляхом забезпечення безпеки конфіденційних помічників немає. Чи не доцільно було б застосувати законодавчі положення у цій ситуації.

Отже значимість прав і свобод людини в сфері протидії терористичній діяльності досить значна і суттєво впливає на її ефективність. Необхідність подальшого удосконалення механізму законодавчого регулювання цих питань є очевидною.

УДК 342

НОВОСТВОРЕНІ ІНСТИТУЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

*Приходько А.А.,
к.ю.н., директор ЮК «ЕФФЕКТИМ»*

Сьогодні в Україні створено цілий ряд державних інституцій, завданням яких є запобігання корупції та боротьба з нею. Процес створення таких інституцій в Україні має свої особливості: з одного боку це реформування вже існуючих правоохоронних органів (Прокуратура, Національна Поліція, Служба безпеки України) в напрямку подолання корупційних проявів в середині самих правоохоронних органів та підвищення ефективності боротьби з корупцією в державі, а з іншого боку – це створення абсолютно нових антикорупційних органів (Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне антикорупційне бюро України, Національне агенство з питань запобігання корупції), завданням яких є виключно боротьба та запобігання корупції в Україні.

На конституційному рівні статус антикорупційних органів не закріплено. Конституція України визначає, що організація і порядок діяльності правоохоронних органів України повинні визначатися законами. Частковим виключенням є прокуратура, функції якої визначенні статтею 131-1 Основного закону. Конституція України визначивши конституційно-правовий статус прокуратури, основним завданням якої є підтримання державного обвинувачення в суді та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів дає підстави говорити про законодавчо-провідну роль цього органу саме в сфері боротьби з корупційними злочинами.

Однак, дискредитація органів прокуратури та відсутність до неї довіри суспільства, призвели до вимушеного створення абсолютно нових антикорупційних інституцій, з різними завданнями та функціями.

Боротьба з ТОП-корупцією стала пріоритетним завданням законодавця, у зв'язку з чим було створено Національне антикорупційне бюро України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» Національне антикорупційне бюро України (надалі - НАБУ) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних

правопорушень, віднесених до його підслідності (ст. 214 КПК України до підслідності НАБУ відносить 13 складів корупційних злочинів), а також запобігання вчиненню нових. Завданням НАБУ є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Враховуючи, що НАБУ по своїй суті є слідчим органом, у відповідності до чинного законодавства, прокуратура, яка здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, зобов'язанна здійснювати нагляд за НАБУ. Враховуючи зазначене та з метою збереження незалежності та самостійності НАБУ, законодавцем було створено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру України (надалі - САП). Верховна Рада України, прописавши статті 8 та 8-1 Закону України «Про прокуратуру», наділила особливим правовим статусом та визначила особливості організації та діяльності САП, з метою запобігання можливого негативного впливу керівництва Генеральної прокуратури, адже Генеральна прокуратура України відповідно до законодавства організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури з метою забезпечення ефективного виконання функцій прокуратури.

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що НАБУ та САП створені саме для боротьби з корупцією, тобто виявлення фактів корупційних кримінальних правопорушень та доведення вини осіб, що їх вчинили у суді.

Однак, протидія корупції не матиме позитивного результату, якщо ґрунтуватиметься виключно на боротьбі. Невід'ємними складовими конституційно-правового механізму подолання корупції є превенція та дерегуляція, які охоплюються більш загальним поняттям «запобігання».

З метою запобігання корупції в Україні сьогодні діє Національне агенство з питань запобігання корупції (надалі - НАЗК), яке відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Основним завданням НАЗК сьогодні є впровадження електронного декларування доходів визначених законодавством суб'єктів можливих корупційних дій. Вказаний напрямок запобігання корупції дійсно є прогресивним, адже навіть у разі вчинення корупційних дій особа позбавляється можливості використати неправомірну вигоду, або зобов'язанна її задекларувати, що в свою чергу є підставою притягнення її до юридичної відповідальності.

Наразі відкрите питання створення Вищого антикорупційного суду, який логічно повинен стати останнім інституційним елементом конституційно-правового механізму протидії корупції в Україні, а саме: запобігання корупції (превенція та дерегуляція) – НАЗК; боротьба з корупцією – НАБУ та САП; встановлення вини та притягнення до відповідальності конкретних осіб – Вищий антикорупційний суд.

УДК 342

СУДОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Скляр А.І.,

слухач магістратури Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, член Дніпропетровської обласної організації АУП*

Однією з головних складових формування та реалізації ефективної системи публічного врядування в Україні є науково обґрунтована і системно-правова реформа, зокрема судових органів, на регіональному і загальнодержавному рівнях, удосконалення порядку

---

* Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Наливайко Л.Р.

призначення на посади і звільнення суддів, запровадження нового механізму виконання судових рішень тощо.

Необхідність та актуальність дослідження ролі і значення судової правотворчості обумовлена проведенням судової реформи в Україні.

Судова реформа виходить на перший план у порядку денному нової політичної влади. У своєму виступі з нагоди презентації Стратегії-2020 Президент України визначив судову реформу однією з пріоритетних [1]. Указом Президента України від 3 березня 2015 р. створено Конституційну Комісію як спеціальний допоміжний орган при Президентові України. Її основними завданнями визначено: напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні, забезпечення їх широкого громадського та професійного обговорення, підготовка за результатами такого обговорення законопроектів щодо внесення змін до Конституції [2]. 30 вересня 2016 р. прийнято Верховною Радою України зміни до Конституції України, щодо судоустрою України [3]. Насамперед, звертає на себе увагу зміна терміну «правосуддя» у ст. 124 Конституції України на термін «судочинство». Згідно із змінами зазначеної статті юрисдикція судів буде поширюватися не на всі правовідносини, що виникають у державі, а на будь-які спори щодо прав та обов'язків особи та будь-яке кримінальне обвинувачення проти неї. У передбачених законом випадках суди будуть розглядати також інші справи.

Згідно зі ст. 125 змін до Конституції судоустрій в Україні буде будуватися за принципами територіальності та спеціалізації і визначатися законом. Проект закону, який визначатиме підстави та порядок утворення і ліквідації судів, буде вносити до Верховної Ради України Президент України за пропозицією Вищої ради правосуддя. Статус Верховного Суду визначається як найвищого суду у системі судоустрою України, а не найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції, як у чинній редакції вищевказаної статті. Норма про дію апеляційних та місцевих судів виключається. Одночасно декларується, що відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди. На конституційному рівні закріплюється існування адміністративних судів з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин. Таким чином, у ході реформи правосуддя планується перебудувати існуючу систему судів в Україні. При цьому зберігається її чотириланковість, а дискусія на тему доцільності функціонування адміністративних судів вирішується на користь останніх.

Підвищуються вимоги до кандидатів на посади суддів. Значних змін зазнає порядок призначення суддів на посади (крім суддів Конституційного Суду України). Згідно з новою редакцією суддів призначатиме на посади Президент України за поданням Вищої ради правосуддя. Ухвалення рішень про звільнення судді з посади та припинення повноважень судді покладається на Вищу раду правосуддя (нині – на орган, який обрав або призначив суддю). Судді будуть обіймати свої посади безстроково. Нововведенням є положення про призначення суддів (у тому числі суддів Конституційного Суду України) на посади за конкурсом. Таким чином, парламент усувається від формування суддівського корпусу, а функції глави держави зводяться до церемоніальних, що, безперечно, знижує політичний вплив на судову владу. У новій редакції також пропонуються зміни до передбаченого у ст. 126 Конституції України порядку звільнення та припинення повноважень судді, а саме чинний перелік доповнюється такою підставою для звільнення судді як ненадання ним згоди на переведення його з одного суду до іншого у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду. Для припинення повноважень судді пропонується встановити такі підстави: досягнення суддею 65 років; припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави; набрання сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним; смерті судді; набрання сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину. Згідно зі старою редакцією ст. 126 Конституції України повноваження судді припиняються у разі його смерті. Решта є підставами для звільнення судді.

Нині діючі зміни до Конституції, як і стара її редакція, закріплює гарантії незалежності і недоторканності судді. При цьому проектом пропонується виключити положення, відповідно до яких зазначені гарантії встановлюються Конституцією і законами України. За судовою реформою згода на затримання чи утримання під вартою судді до винесення обвинувального вироку щодо нього буде надаватися не Верховною Радою України, а Вищою радою правосуддя. Крім того, зазначена норма доповнюється положенням, відповідно до якого у випадку затримання судді під час вчинення або безпосередньо після вчинення злочину надання такої згоди буде непотрібним. Також у новій редакції передбачено закріплення «функціонального імунітету» судді, який полягає в тому, що суддя не може бути притягнутий до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Отже, зміни до Конституції передбачають реформування не лише системи правосуддя, а й суміжних правових інститутів. Зокрема, Вищу раду юстиції має замінити Вища рада правосуддя, більшість складу якої становитимуть судді або судді у відставці. Отже, певні кроки органів державної влади, які спрямовані на проведення реформи, дають надію на те, що найближчим часом відбудеться оновлення суддівського корпусу та побудова нової судової системи України відповідно до Європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 18, № 19-20. – Ст. 132.
2. Виступ Президента України на прес-конференції «Стратегія-2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=NT0SpBTy7Io>.
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 червня 2016 року // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст. 532.

УДК 342

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Урванцев О.,

*студент 2 курсу Національного університету
біоресурсів і природокористування України**

В Україні здавна панує ідеологія колективізму і соборності, в основі яких закладені ідеї самоврядування. Вони відігравали роль міцної опори, що послугувала розвиткові мікрогромад, створила силу, що здатна протистояти надмірній централізації влади в державі та відстоювати власні інтереси та права, що є надзвичайно важливим для розвиненого суспільства та для подальшого його розвитку. Демократія у прояві місцевого самоврядування дає можливість особистості, а також відповідним колективам здійснювати вагомі внески в культурну, політичну та інші суспільні сфери, здійснювати власне самовизначення, самореалізуватися у таких формах як референдуми, збори громадян, приймати участь в громадських обговореннях, місцевих виборах та сприяти активному розвитку належного рівня життя людей [1].

Одними з найбільш важливих етапів розвитку самоврядування та передумовам зародження муніципального права без сумніву можна назвати XIII століття – виникнення в Магдебурзі у Німеччині Магдебурзького права, а також середину XIV століття – поширення Магдебурзького права на терени України. А найбільш важливим етапом розвитку сучасного муніципального права безумовно є 7 грудня 1990 р. – прийняття УРСР Закону «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве самоврядування» [2].

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства НУБіП України Головка Л.О.

Сьогодні муніципальне право є доволі розвиненим, проте все ще присутні вагомі недоліки, які гальмують його подальший розвиток. Конституцією України затверджено організаційну, фінансову, правову самостійність органів місцевого самоврядування (ст. 140 – 144), відповідно до Європейської Хартії місцевого самоврядування, але на практиці зазначені принципи реалізуються не завжди, що пов'язано з недосконалою нормативно-правовою базою.

Повноваження, що належать до компетенції органів місцевої влади (органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій) чітко між ними не розмежовані. Через це перед представниками місцевої влади постає проблема, що характеризується неспроможністю чітко визначити сферу своєї компетенції, повноважень та відповідальності. Це в свою чергу спричинює проблеми стосовно взаємодії та взаєморозуміння органів публічної влади з громадськістю, контролю з боку громадськості за діяльністю органів публічної влади.

«Місцеве самоврядування - це не тільки право територіальної громади вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції та законів України, а є реальною здатністю, тобто спроможністю його здійснення». Сама суть місцевого самоврядування полягає у реальній здатності та можливості громадян посприяти діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, внутрішніх справ та адвокатури, вирішенні питань щодо розвитку громад та ін. Найбільшою проблемою розвитку сучасного муніципального права на сьогоднішній день є саме те, що більшість з громадян України взагалі вважає, що місцеве самоврядування також відноситься до органів державної влади. Це означає, що місцеве населення не знає своїх реальних прав та можливостей впливу на ситуацію в їх регіоні. Також проблемою муніципального права є відсутність можливості чіткого доведення щодо самостійності галузі муніципального права, що в свою чергу гальмує його потенційний розвиток. Одні дослідники вважають, що муніципальне право є комплексною галуззю, а інші вважають, що воно є самостійною галуззю. Проте, варто зазначити, що чим швидше вдасться аргументовано довести, що муніципальне право є самостійною галуззю права, тим швидше почнеться більш стрімкий розвиток муніципального права загалом [7,8].

Для вирішення цих проблем необхідне вдосконалення нормативної бази: чіткий розподіл функцій й повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій, наділення органів місцевого самоврядування більш широкими повноваженнями, що зробить їх реальним суб'єктом територіального розвитку та вираження інтересів громад, їх дійсної самоорганізації та самоврядності. Варто сприяти більшій інформованості та обізнаності населення щодо місцевого самоврядування з метою залучення більшої кількості осіб до активної участі в діях територіальних громад [7].

Варто зробити висновки, що муніципальне право почало помітно розвиватися з XIII століття завдяки прийняттю Магдебурзького права, яке згодом поширилося на Українські землі, а досягло апогею свого розвитку 7 грудня 1990 року завдяки прийнятому УРСР Закону «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве самоврядування». Попри те, що від моменту зародження по сьогоднішній час муніципальне право значно розвинулося, воно є ефективним не в повній мірі та зустріло на своєму шляху певну кількість перепон, що заважають його подальшому розвитку. Для усунення цих перепон необхідно вдосконалити законодавчу базу та сприяти поглибленню знань мешканців українського народу.

Список використаних джерел :

1. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико – історичний і порівняльно – правовий аналіз: Навч. посіб. – К., 2010. – 232 с.
2. Борденюк, В. Конституція Укоаїни та становлення галузі права місцевого самоврядування [Текст] / В. Борденюк // Актуальні питання втілення в життя положень Конституцій України : зб. Наук.праць Української Академії державного управління при

Президентів України / [за заг.ред. В. І. Лугового, В.М. Князева]. – К. : Вид-во УА-ДУ, 1999 – Вип. 1. – С. 282-291.

3. Муніципальне право України [Текст] : [підруч.] / В. Ф. Погорілко (ред) О.Ф. Фрицький (ред.). – [стер. вид.]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 350 с.

4. Муніципальне право України [Текст] : [підруч.] / В. Ф. Погорілко (ред) О.Ф. Фрицький (ред.), – [2-ге вид.]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.

5. Бисага, Ю.М. Муніципальне право України [Текст]: [навч.посіб.]. – [вид.2-е,переробл.та доп.] / Ю.М. Бисага, О. Я. Рогач, А. В. Бачинська. – Ужгород : Ліра 2008 – 440 с.

6. Кравченко, В.В. Муніципальне право України [Текст]: [навч.посіб.] / В. В. Кравченко, М. В. Пытчик. – К. : Атыка, 2003. – 672 с.

7. Васильев, В. И. Законодательная основа муниципальной реформы [Текст] / В. И. Васильев. – М. : Формула Права , 2005. – 336 с.

8. Батанов О. В. Проблеми теорії функцій муніципального права / О. В. Батанов // Часопис Київського університету права. - 2014. - № 4. - С. 65-71.

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 343

ЕКОЛОГІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Андрейцев В.І.,

*доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
завідувач кафедри цивільного та
господарського права НГУ,
Заслужений юрист України,
державний радник юстиції III класу*

Сучасне екологічне законодавство України складає, на моє переконання, триєдину інтегровану сукупність наступних блоків правового регулювання у сфері:

- а) використання природних ресурсів (в широкому розумінні, в т.ч. біоресурсів);
- б) середовищезахоронного правового регулювання, що адекватно ландшафтному законодавству;
- в) законодавство у сфері забезпечення екологічної безпеки, зокрема щодо антропо-захисту.

Це є осмислений результат діалектичного співвідношення людини і навколишнього природного середовища, що базується на історико-правових формах їх взаємодії у процесі розвитку з точки зору екологічного підходу та характеристики правового регулювання відносин щодо використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки людини і громадянина, їх права (суб'єктивного) на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

Однак, як слідує із наявних в екологічному праві наукових поглядів, це не єдина позиція вчених розуміння екологічного законодавства.

Попри загальновизнаним категоріям «екологічне законодавство», «екологічне право», «екологічні правовідносини», «екологічна політика», що застосовуються у науковій і навчально-освітній правничій літературі, навчальних програмах та повсякденному вжитку, оприлюднені офіційні концепції категорії на кшталт «природоохоронне законодавство і право», «законодавство про охорону довкілля», «довкільне законодавство і право», які побутують не лише в наукових публікаціях, а й легалізовані у підручниках і навчальних посібниках, підготовлених для студентів юридичних ВНЗ та юридичних факультетів, інших ВНЗ подібного профілю.

Приходиться лише дивуватися із такої палітри підходів вчених-юристів, оскільки законодавство у цій сфері єдине, до того ж переважна частина кодифікованого.

Зазначу при цьому, що вказана полярність наукових підходів аналізується та активно дискутується на конференціях, «Круглих столах», семінарах, тренінгах тощо, але активних зрушень в цій частині не вбачається та від таких анахронізмів страждає, перш за все, студентська молодь, яка опирається у своєму навчанні не на багатосторінкові видання, а на примітивні видання у 150-200 сторінок, які не особливо піклуються про зміст коментованого законодавства, його якість, а швидше на лаконічність формулювань та можливість почеркнути якусь інформацію із інтернет-видань типу «Wikipedia».

В таких умовах лише контроль за виконанням конкретних модулів та кредитів взмозі забезпечити успішне виконання програми курсу «Екологічне право».

Не надто методично вивіреною є практика діяльності органів державної влади, наділених спеціальною компетенцією у зазначеній сфері, які не особливо переймаються питаннями теорії, особливо в частині забезпечення реалізації екологічних прав громадян

України, зокрема права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, здебільшого активізуючи свої зусилля у нормотворчу практику по адаптації екологічного законодавства, піддаючи необґрунтованій ревізії чинні в Україні закони та нормативно-правові акти, вносячи до них безперервні зміни та доповнення без належних обґрунтувань та хаотичного нормотворення без концептуальних підходів кодифікації екологічного законодавства.

Складається враження, що набутий в СРСР стереотип дублювання Основ законодавства у відповідні кодекси та закони бувших союзних республік продовжує домінувати в незалежній Україні, незважаючи на економічні, політичні, фінансові та інші можливості держави виконати вимоги міжнародно-правових документів та договорів (конвенцій, директив, регламентів, стандартів, нормативів тощо).

Особливо неприпустимим є факт негативної нормотворчості, спрямованої на дискредитацію приписів та окремих правових інструментів Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закону України «Про відходи» та інших, що виправдали себе практикою застосування в незалежній Україні. Особливо небезпечною слід визнати в сучасний період практику так званої «дерегуляції» чинних і потрібних в Україні законів, прийнятих у розвиток Конвенцій та Протоколів до них, прийнятих під егідою ООН та Європейського Союзу.

Тож не випадково, що галузеве нормо-проектування і нормотворення в Україні створило умови для того, щоб офіційно проголошений для прийняття проект Екологічного кодексу України до цього часу з 1998 року не прийнятий, хоча екологічних проблем і юридичних підстав для його легалізації сьогодні достатньо з тим, щоб на законодавчій основі продовжити реалізацію сучасної екологічної політики України.

Однак, замовлення держави на розробку і прийняття цього законопроекту досі не проголошено, як і перспектива його легалізації в майбутньому ще туманніша, хоча колізії і нагромадження суперечностей в екологічному законодавстві все більшає, особливо в частині реалізації суб'єктивних екологічних прав громадян, як пріоритетного напрямку сучасної екологічної політики держави, створення науково обґрунтованих тектологічних і правових засад запровадження в Україні єдиного інтегрованого екологічного управління, що характерно для більшості країн Європейського Союзу та розвинутих економічно країн світу.

УДК 347.4

СПОСОБИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

Антошкіна В.К.,

к.ю.н., доцент кафедри

управління банківською безпекою

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Необхідність в тлумаченні договору виникає в разі неповного або недостатньо ясно-го формулювання його окремих умов, спростування сторонами або третіми особами його укладення або дійсності, а також його правової природи.

Зазначимо, які особливості існують в застосуванні різних способів тлумачення договорів та наведемо приклади.

1. Однакове для усього змісту правочину значення слів і понять, визначення термінів, загальноприйнятих для цивільного права скорочень і т.п. Якщо договором передбачено застосування штрафних санкцій за порушення його умов у вигляді неустойки, то її може застосувати будь-яка сторона за порушення всіх умов. Використання в договорі, що не має найменування, термінів «замовник», «підрядник» за наявності сумнівів, дозволяє класифікувати за даними термінами його як договір підяду. Крім того, вживання цих та інших термінів повинно мати однакове значення у всіх пунктах договору.

2. Застосування порівняння. Використання прямого сенсу слів і понять і загальноприйнятих у певному сегменті цивільно-правових відносин термінів не завжди дає змогу встановити зміст окремих частин правочину. У такому разі він встановлюється методом порівняння: нез'ясована частина правочину порівнюється з відповідною його частиною, зі змістом інших частин, з усім змістом або з намірами сторін - структурно-системне тлумачення. Так, якщо в пункті договору «Кількість товару» мова йде про 1000 одиниць, а в пункті «Сума договору» про 200 тис. грн., то повністю логічно, що вартість однієї одиниці товару складає 200 грн. Якщо вартість прямо не вказана в договорі, то проблем з тлумаченням цього пункту не виникає. Аналогічно можна розтлумачити зміст договору, якщо дані інші дві позиції, а невідома третя (зафіксована вартість товару та сума договору і невідома кількість товару, зафіксована вартість товару та його кількість, а невідома сума договору).

3. Врахування обставин, що мають істотне значення. Якщо при тлумаченні правочину неможливо встановити істинну волю сторони, то слід враховувати мету правочину, зміст попередніх дій, звичай ділового обороту, подальшу поведінку сторони і т.п. - комплексне тлумачення. Наприклад, постачальник сировини забезпечував нею підприємство-виробника протягом трьох років за договором, в якому було позначено, що за поставлену партію розрахуватися необхідно протягом п'яти банківських днів. При укладенні нового договору між контрагентами не було встановлено термін розрахунків за поставлену сировину. В такому випадку суд має підстави при тлумаченні договору вважати, що оплату слід проводити протягом п'яти банківських днів.

4. Застосування інших способів тлумачення. Ч. 3 і ч. 4 ст. 213 ЦК містить не вичерпний перелік правил тлумачення правочинів, тому можна застосовувати й інші способи тлумачення. Історичний спосіб тлумачення – з'ясування подій напередодні правочину. Функціональний спосіб тлумачення – визначення подальшої поведінки волевиявителя (сторін правочину), умов фактичного функціонування правочину. Так при розбіжностях щодо найменування договору з його змістом, його правова природа встановлюється згідно з умовами, а не назвою. При тлумаченні договорів також враховуються типові умови (типові договори), навіть якщо договір не містить посилання на ці умови.

5. При тлумаченні зовнішньоекономічних договорів необхідно також керуватися правилами їх тлумачення, встановленими в міжнародних конвенціях, угодах, якщо вони не суперечать законам України.

При цьому тлумачення договорів здійснюється відповідно до загальних правил, передбачених ст. 213, але з урахуванням особливостей ст. 637 ЦК України. Правочин може тлумачитися усіма його сторонами, а у багатосторонньому правочині тлумачів може бути більше двох.

Слід зазначити на існування певних особливостей тлумачення, частина з яких визначена на законодавчому рівні, зокрема ст. 637 ЦКУ. Так при тлумаченні умов договору можуть враховуватися також типові договори і типові умови, передбачені для певних видів договорів. Необхідно також відзначити, що і типові договори і типові умови можуть використовуватися при тлумаченні навіть у тому випадку, якщо правочин, котрий піддається тлумаченню не містить посилання на них. Стаття 630 ЦК України передбачає, що якщо у договорі не містяться посилання на типові умови, то такі умови можуть застосовуватися як звичай ділового обороту.

Як і при тлумаченні односторонніх правочинів, у разі суперечок між сторонами щодо змісту двостороннього або багатостороннього правочину, можна використати типові умови як звичай ділового обороту, які повинні відповідати нормі ст. 7 ЦК України (не суперечити змісту і умовам договору або нормам цивільного законодавства). Як вірно зазначає Агафонов С. звернення до типових умов і типових договорів є необхідним для заповнення прогалин у праві, правильного розуміння правових норм і вироблення єдиної загальної думки при здійсненні тлумачення змісту правочину, узагальнення практики виконання правочинів, що дозволяє виділяти найбільш ефективні норми і правила, які можуть

використовуватися у певних видах правочинів і служити підставою для тлумачення їх умов[1, С.96].

Особливості тлумачення договорів, як справедливо відмічає Е. А. Березіна[2, С.88-89], залежать від специфіки об'єкту тлумачення, інтерпретаторів, цілей, функцій і місця тлумачення договорів в механізмі правового регулювання, а також нормативно закріплених принципів, способів і правил інтерпретації договорів.

В разі суперечок між сторонами відносно суті договору і окремих його елементів тлумачення може здійснюватися у судовому порядку з метою виконання заявлених сторонами вимог.

Законодавчо не заперечується можливість тлумачення договору його сторонами. Але його результати не можна визнати обов'язковими для сторін і третіх осіб, вони скоріше будуть виступати як додаткові пояснення, розширення змісту умов договору. На наш погляд, обов'язковості вони набудуть лише у раз їх закріплення у додатковому договорі або у додатку до основного договору за волевиявленням сторін.

Список використаних джерел:

1. Агафонов С. Особливості тлумачення змісту правочину в українському законодавстві // Юридичний журнал. – 2005. - № 11. – С. 95-98.
2. Березина Е. А Толкование договора как вид юридического толкования / Дисс. канд.юрид. наук: 12.00.01. - Екатеринбург, 2001. - 226 с.

УДК 343

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Артеменко О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України,

Князька Л.А.,

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету фіскальної служби України*

Сучасні тенденції розвитку правового суспільства вимагають висококваліфікованого представництва своїх інтересів та захисту своїх прав у судах. Такими представниками, на сьогоднішній день особа-представник і адвокат. Хотілось би зазначити, що під особою-представником можуть бути батьки, опікуни та інші особи у випадках передбачених законом. [1,ст.242 ЦКУ]. Згідно з цивільним законодавством України це правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку представляє. [1,ст.237 ЦКУ].

На сьогоднішній день представництво юридичних та фізичних осіб у судах здійснювалось представниками (фахівцями у галузі права) та адвокатами, лише адвокатами щодо кримінального провадження.

Так, наприклад, у ст. 270 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) законодавець розрізняє законного представника та представника. Де законний представник (батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники) можуть представляти інтереси осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності і потерпілого. Також інтереси потерпілого може представляти представник – адвокат, інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [2]. У стаття 271 КУпАП зазначається, що у розгляді справи про адміністративне правопорушення можуть брати участь адвокат, інший фахівець у галузі

права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Ми вважаємо, що необхідно зупинитися на визначені поняття фахівець у галузі права так у 2000 році Конституційний Суд України розглянув на пленарному засіданні справу про офіційне тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) де зазначив що суб'єктами надання правової допомоги:

- державні органи України, до компетенції яких входить надання правової допомоги (Міністерство юстиції України, Міністерство праці та соціальної політики України, нотаріат тощо);

- адвокатура України як спеціально уповноважений недержавний професійний правозахисний інститут, однією з функцій якого є захист особи від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах (частина друга статті 59 Конституції України);

- суб'єкти підприємницької діяльності, які надають правову допомогу клієнтам у порядку, визначеному законодавством України;

- об'єднання громадян для здійснення і захисту своїх прав і свобод (частина перша статті 36 Конституції України). [3]

30 жовтня 2016 року вступив у дію Закон України «Про судоустрій та статус суддів» в якому зазначено, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правничу допомогу. Для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура. Забезпечення права на захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом, за винятком випадків, установлених законом. [4]

Тобто Закон передбачає виключне право представництва в судах лише адвокатів, хоча є винятки це само представництво, а також трудових спорів, спорів щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, малозначних спорів, законним представникам дозволено представляти малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Що правда ці зміни будуть здійснюватися поступово: з 1 січня 2017 року - у Верховному Суді та судах касаційної інстанції; з 1 січня 2018 року - у судах апеляційної інстанції; з 1 січня 2019 року - у судах першої інстанції.

Отже, Закон України «Про судоустрій та статус суддів» повністю обмежує професійні права фахівців у галузі права (представників) суперечить нормам Цивільно-процесуального Кодексу України та Кодексу України про адміністративні про адміністративні правопорушення в яких зазначено, що представниками у суді можуть бути фахівці у галузі права та адвокати.

Ми вважаємо, що кваліфіковану правову допомогу можуть надавати і фахівці у галузі права. Тому необхідно в Закон України «Про судоустрій та статус суддів» внести зміни, а саме дозволити фахівцям у галузі права представляти інтереси в судах першої інстанції та апеляційної інстанції в адміністративному та цивільному судочинстві.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. /За заг. ред. Я.М. Шевченко. – К.: Концерн Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – Ч.1. 696с.

2. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення [текст] станом на 1 вересня 2016 р. /За заг. ред. С.В. Петкова. К. «Центр учбової літератури», 2016. – 544 с.

3. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року / Справа N 1-17/2000 - N 13-пп/2000 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>

4. Про судоустрій і статус суддів / Закон України від 02.06.16 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page>

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ТА ДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Бакалінська О.О.

*доктор юридичних наук, завідувач кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права
Київського національного торговельно-економічного університету*

Важливим напрямом розвитку системи захисту прав і законних інтересів учасників конкурентного змагання і споживачів від проявів недобросовісної конкуренції є утвердження переваг розвитку добросовісної конкуренції і створення системи саморегулювання на фармацевтичному ринку.

Однією з істотних проблем розвитку фармацевтичного ринку в Україні є відсутність збалансованої моделі правового регулювання стосунків між лікарями, суспільством і фармацевтичним бізнесом. Це, у свою чергу, перешкоджає виходу на ринок вітчизняних ліків, призводить до обмеження конкуренції на торгах і утиску прав пацієнтів, яким у результаті нав'язуються аналогічні, але дорожчі лікарські препарати, попит на які формують не кінцеві споживачі, а лікарі і фармацевти. Законодавче регулювання добросовісної конкуренції не може охоплювати всі сторони діяльності учасників економічних і соціальних відносин і, як свідчить досвід і практика, в тотальному державному регламентуванні всіх сфер цього бізнесу немає необхідності. Набагато ефективніше держави певне коло питань вирішують підприємницькі та громадські саморегульовані організації [1, с. 399].

Однією з таких організацій на фармацевтичному ринку є Асоціація виробників інноваційних ліків «АПРАД», яка є недержавною і неприбутковою організацією, що була заснована у 2007 році з метою:

- представлення інтересів дослідницької фармацевтичної індустрії в Україні;
- сприяння зростанню рівня охорони здоров'я громадян України;
- сприяння захисту правового та економічного клімату в Україні.

Сьогодні Асоціація «АПРАД» об'єднує 18 найбільших світових компаній – лідерів у розробці, дослідженнях та виробництві інноваційних ліків, які присутні в Україні: «Абботт Лабораторіз», «АстраЗенека», «Байер», «Бьорінгер Інгельгайм», «ГлаксоСмітКляйн», «Дельта Медікел» (офіційний постачальник компаній «Брістоль-Майєрс Сківб», «Джілеад Інк.», «Амджен ГМБХ» і «Форест Лабораторіз»), «Елай Ліллі», «ЕббВі Біофармасьютікалз ГмбХ», «Іпсен», «Серв'є», «Лундбек», «МСД Україна», «Новартіс Фарма», «Ново Нордіск», «Пфайзер Україна», «Рош Україна», «Санофі-Авентіс Україна», «Янссен» [2].

З 2012 року Асоціація «АПРАД» є членом Європейської федерації фармацевтичної індустрії [3, с. 156].

Асоціація виробників інноваційних ліків є форумом, на якому її члени та партнери можуть обмінюватися ідеями, знаходити консенсус і представляти свої погляди на формування державної політики, законодавства, а також на суспільне сприйняття науково-дослідницької діяльності у сфері новітніх розробок та технологій лікування. АПРАД уже співпрацює і планує продовжувати роботу спільно із іншими індустріальними асоціаціями як міжнародних, так і національних виробників. Асоціація виступає з ініціативами щодо вдосконалення законодавчих і нормативно-правових актів з регулювання сфери охорони здоров'я, має доробок відповідних пропозицій, у тому числі, щодо запровадження в Україні загальнодержавного медичного страхування і системи відшкодування витрат на амбулаторне споживання ліків [4].

Одним з важливих аспектів діяльності асоціації є сприяння розвитку стандартів добросовісності та доброчесності у відносинах між учасниками фармацевтичного ринку. Нормативною основою запровадження принципів доброчесності на фармринку є оновлений

Європейський Кодекс ділової практики (EFPIA HCP Code 2014, надалі – Кодекс), який сприяє побудові якісно нових відносин між фармвиробниками та представниками медичної спільноти. Зокрема, в Європейському Кодексі ділової практики, переглянуто дозволені види подарунків, які можуть бути передані професіоналам та закладам охорони здоров'я. Введено заборону на сувеніри, подарунки з нагоди культурних або традиційних подій. Також під заборобою опинилося будь-яке нанесення логотипу продукту на предмети медичного призначення та освітні матеріали. Було переглянуто ліміти гостинності для освітніх заходів та введення вимог щодо розкриття платежів, які здійснюються фармацевтичними компаніями професіоналам і установам охорони здоров'я. Це стосується будь-якого спеціаліста медичної професії, який може призначати, закуповувати, постачати або розпоряджатися лікарськими засобами. Наприклад, заборонено дарування канцелярських товарів у будь-якому вигляді, навіть розповсюдження ручок і блокнотів на виставках і корпоративних стендах. Разом з тим, дозволено передавати професіоналам охорони здоров'я інформаційні та освітні матеріали – літературу для пацієнтів, які не містять елементів реклами; анатомічні моделі та демонстраційні пристрої; предмети медичного призначення, які застосовуються винятково в медичній практиці для поліпшення якості медичної допомоги, навчання або освіти пацієнтів і не несуть персональної вигоди професіоналам охорони здоров'я (наприклад, демонстраційні пристрої, муляжі, інгалятори без активної речовини тощо). Проте обов'язкова умова – на подарунках не повинно бути нанесено бренд продукту.

Кодекс зобов'язує компанії оприлюднювати всі платежі на користь представників медичної спільноти, а також закладів охорони здоров'я. Суспільство або уповноважені державні органи матимуть вільний доступ до даних про виплати професіоналам або закладам охорони здоров'я, отриманих від фармацевтичних компаній, а медичні працівники повинні будуть надати згоду на розкриття компаніями такої інформації. Така практика щодо розкриття фінансової інформації вже діє у низці країн Європи. На нашу думку, прийшов час запроваджувати її на законодавчому рівні і в Україні, оскільки, максимальна відкритість таких стосунків є ще одним кроком до цивілізованих взаємин, запорукою чесності, гарантією прозорості фармацевтичного ринку України та діяльності його учасників.

Список використаних джерел

1. Бакалінська О.О. Правове регулювання добросовісної конкуренції в Україні. Монографія. /О.О. Бакалінська – К.: 2014. – С. 432 с.
2. Асоціація виробників інноваційних ліків « АПРАД » [Електронний ресурс] / — Режим доступу до док. : <http://www.aprad.org.ua>.
3. Звіт науково-дослідної роботи «Міжнародний досвід функціонування ринків оригінальних лікарських засобів та дженериків». / Н.М. Бугаєнко. – К.: ЦКД АМК України. 2015. – 452 с.
4. Украинский фармрынок: регулирование отрасли 2013 – 2014 [Електронний ресурс] / IX ежегодный аналитический форум // Аптека. — 2014. — Режим доступу до док. : <http://www.apteka.ua/article/279870>.

УДК 343

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Басай Н.М.,

*к.ю.н., завідувач кафедри цивільного та трудового права Академії праці,
соціальних відносин та туризму*

Спільна власність є різновидом права власності, що ускладнена множинністю суб'єктів, і є правовою формою об'єднання майна фізичних і юридичних осіб, держави, територіальних громад з метою співпраці, об'єднання їх зусиль для досягнення певної мети. У випадку, коли майно належить на праві власності кільком особам (суб'єктам права

власності, яких називають співвласниками) одночасно, між ними виникають відносини спільної власності. Отже, право спільної власності – це право двох або більше осіб (співвласників) на один і той самий об'єкт (ст. 355 ЦК України).[1]

Відповідно до ст.355 ЦК існує два види права спільної власності:

1) спільна часткова; 2) спільна сумісна власність.[1]

Підстави виникнення права спільної часткової власності можуть бути такими:

- придбання у власність майна двома чи більше особами за цивільно-правовими угодами;
- договір про спільну діяльність;
- домовленість подружжя шляхом укладення шлюбного договору вважати майно, набуте за час шлюбу, спільною частковою власністю;
- прийняття спадщини кількома спадкоємцями;
- передача займаних квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках у порядку приватизації в спільну часткову власність за письмовою згодою всіх повнолітніх членів сім'ї, які постійно мешкають у цій квартирі (будинку), житлових приміщення у гуртожитках.[4]

Учасники спільної часткової власності мають право на частку в праві власності на майно (ч.1 ст. 356), а не на конкретно визначену частку в майні. Спільна часткова власність характеризується множинністю суб'єктів і єдністю об'єкта. Відповідно до цієї концепції кожному із співвласників спільної часткової власності не може належати частка самого майна.

В літературі немає єдиної точки зору щодо питання частки в праві спільної власності. Деякі автори під часткою у спільній власності розуміють не індивідуалізовану в натурі частку в праві власності на спільну річ (Ю. С. Червоний, Ю. К. Толстой) [5], інші – частку вартості спільної речі, але не частку в праві власності на спільну річ (М. Г. Маркова) [7]. Деякі автори під часткою розуміють кількісний показник, що виражений у вигляді дробів або відсотків, об'єму правомочностей кожного власника у відношенні спільного об'єкта (Н. Ю. Ліннікова) [6]. Існує точка зору, що учаснику спільної власності належить частка речі як матеріальна, так і ідеальна. Проте, більш правильною вважається перша точка зору, відповідно до якої кожному учаснику часткової власності належить частка в праві власності на спільну річ.

Багатогранність та проблематичність інституту права спільної власності потребує детального вивчення та вдосконалення його окремих аспектів.

Зокрема, наприклад, у Цивільному кодексі України відсутні поняття ідеальної та реальної часток.

Ідеальна частка — це частка у праві на річ. Наприклад, якщо дві особи мають у рівних частках право спільної власності на річ, то кожній з них належить не половина речі, а половина права на цю річ. Реальна частка визначається при припиненні права спільної власності і поділі речі. У цьому випадку йдеться саме про право на частину речі.

Відповідно до статті 364 ЦКУ, співвласник має право на виділ у натурі частки майна, що є у спільній частковій власності. Якщо виділ у натурі частки із спільного майна не допускається згідно із законом або є неможливим, співвласник, який бажає виділу, має право на одержання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості його частки. Проте компенсація співвласнику відповідно до вище наведеної статті може бути надана лише за його згодою.[4]

Проте дослідження судової практики з даної категорії справ свідчить, що суди на практиці по-різному трактують і застосовують приписи закону, зокрема у частині, що стосується сплати грошової компенсації лише за згодою співвласника, призначаючи сплату грошової компенсації і без його згоди. Так в ухвалі суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України зазначено, що для припинення права співвласника на частку в майні, що належить йому на праві спільної часткової власності, достатньо однієї з чотирьох, передбачених у ч1.ст.365 ЦКУ підстав. А саме, коли:

1. частка є незначною та не може бути виділена в натурі;

2. річ є неподільною;
3. спільне володіння та користування майном є неможливим;
4. таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.[3]

Окрім того, згоди співвласника на таку компенсацію, за наявності вище наведених обставин може й не бути. Подібна ситуація викликає суперечності з точки зору застосування норм цивільного законодавства та реалізації принципу про рівність всіх перед законом, справедливості та розумності, з одного боку, та дає можливість особам, все-таки, якісно реалізувати своє право власності, за наявності, конфлікту співвласників, з іншого. Виходячи з даної проблеми потребує більш чіткого вивчення та врегулювання в контексті якості, зручності та дотримання основних принципів цивільного права.

Відповідно до Постанови Верховного Суду України від 02.07.2014 у справі щодо припинення права особи на частку у спільному майні таке припинення відбувається за умови внесення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду.[2] Проте, в даній ситуації, необхідно враховувати той факт, що не кожен позивач має кошти, які необхідно внести на депозитний рахунок суду.

Отже, виходячи з вище наведених аспектів, питання реалізації права спільної власності є досить складним та багатограним і, як наслідок, потребує значного вивчення та вдосконалення законодавства в даній сфері.

Список використаних джерел:

1. Цивільний Кодекс України: науково-практичний коментар/ за ред. Є.О. Харитонova.-Х.: Одиссей, 2009-1206с.
2. Постанова Верховного Суду України від 2.07.2014 у справі №6-68цс14 щодо припинення права особи на частку у спільному майні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/94376-postanova_verhovnogo_sudu_ukraini_vid_2072014_u_spravi_6-68c.html
3. Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 02.06.2010 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/45EF93C8CF4A54B1C225788600439E89?OpenDocument>
4. Узагальнення практики розгляду судами загальної юрисдикції справ з приводу спорів щодо поділу нерухомого майна [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://tea.court.gov.ua/sud1990/analiz/civil/civil-06/>
5. Гражданское право : ч. 1 / под ред. Ю. К. Толстого и А. П. Сергеева. – Санкт-Петербург, 1996. – 730 с.
6. Линникова Ю. Ю. Право общей долевой собственности граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. Ю. Линникова. – М., 1982. – 22 с. А
7. Маркова М. Г. Понятие и содержание общей собственности (Очерки по гражданскому праву) / М. Г. Маркова. – Л. : Изд-во. ЛГУ, 1957

УДК 347.98

АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ СУДІВ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Гасвець М.В.,

*к.ю.н, доцент кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів та природокористування,*

30 вересня 2016 року вступили в силу Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» №1401-VIII і Закон «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII, відповідно до яких не пізніше 30 вересня 2017 року повинен створитися Вищий суд

з питань інтелектуальної власності та має бути оголошено про проведення конкурсу на посади суддів в цьому суді.

Передумовою створення такого спеціалізованого суду слугувало обговорення фахівцями не одного десятиліття проблеми розпорошеності справ щодо об'єктів інтелектуальної власності по різних судах. Потім з'явилась ідея об'єднати усі справи у сфері захисту прав інтелектуальної власності в одній юрисдикції, а саме віднести їх до відання господарського суду. Тепер зі створенням спеціалізованих судів загалом, а Вищого суду з інтелектуальної власності зокрема, проблема кваліфікаційного розгляду справ має зникнути з обговорення, зрештою як і проблема зростання порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності, проблема недобросовісної конкуренції і т.д. Ефективність правосуддя, якість прийнятих рішень, належні строки розгляду справ - це аргументи на користь створення спеціалізованих судів [1].

Паладій Микола Васильович у 2002 році вказував про ідею створення спеціалізованих патентних судів, які існують в інших країнах (у такому разі – це буде вже Суд з питань інтелектуальної власності) [2, С. 7]. Створення спеціалізованих судів – це світова практика. Більшість країн-учасниць TRIPS заснували спеціалізовані суди [1] що і стало підставою для України. Спеціалізовані суди з інтелектуальної власності існують у багатьох державах, серед яких – Німеччина, Австрія, Швейцарія, Великобританія. У всіх цих країнах функціонування таких спеціалізованих судів позитивно вплинуло на якість розгляду справ з інтелектуальної власності та значно скоротило терміни їх розгляду.

До позитивних аспектів створення Вищого суду можна віднести можливість уникнення різної правозастосовної практики й уніфікувати судову практику. Суддями Вищого суду можуть бути особи, які, крім проходження кваліфікаційного оцінювання, мають досвід професійної діяльності в сфері інтелектуальної власності (патентний повірений або адвокат) не менше п'яти років. Вузька спеціалізація суддів Вищого суду дасть їм можливість не брати висновки судових експертиз за абсолютний базис рішень (як це відбувається сьогодні), а розглядати справи об'єктивно, з урахуванням усіх доказів. Вхідження до складу суддівського корпусу Вищого суду професійних юристів і патентних повірених, які мають значний досвід у цій сфері, сприятиме більш глибокому і компетентному підходу до розгляду таких специфічних справ [3].

На нашу думку поява Вищого суду з питань інтелектуальної власності створить передумови для розвитку всієї галузі інституту судової експертизи в справах з інтелектуальної власності.

Водночас не зрозумілими є питання визначення юрисдикції спорів, що розглядатиметься Вищим судом з питань інтелектуальної власності? Чи відносяться до даної категорії спорів адміністративні спори, в яких відповідачем є суб'єкти владних повноважень, і які раніше частково розглядали господарські або місцеві загальні суди? Хто має розглядати спори щодо протиправності дій, бездіяльності чи рішень Державної служби інтелектуальної власності України та їх працівників? Чи Вищий суд з питань інтелектуальної власності лише буде розглядатись спори між фізичними особами, юридичними особами? А справи по ст.51-2 КУпАП (порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності)? Чи мають розглядатись Вищим судом з питань інтелектуальної власності: податкові справи, які пов'язані із рентними платежами, оскарженням наказів на проведення перевірки податковими органами (Податковий кодекс України); щодо рішень митних органів після перевірки дотримання законодавства України з питань захисту прав інтелектуальної власності тощо? Залишається не визначеним, який орган переглядатиме судові рішення Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності в апеляційному порядку.

В результаті дослідження ставиться питання розроблення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення юрисдикцій (зокрема і процесуальні кодекси), необхідності розробки окремого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», в якому визначити: підвідомчість спорів, структуру, порядок

утворення, порядок вирішення спорів, кількість та склад судових колегій, терміни розгляду справ та інші питання.

Список використаних джерел:

1. Вищий суд з питань інтелектуальної власності захистить права власників об'єктів інтелектуальної власності [Електронний ресурс] — Режим доступу: [//http://kise.ua/golovna/idnews.html?id=2](http://kise.ua/golovna/idnews.html?id=2).
2. Паладій М. В. Патентний суд: аргументи “за” / Микола Паладій // Інтелектуальна власність – 2002. – № 4. - С. 6 -8.
3. Марія Коваль Чим буде корисний Вищий суд з питань інтелектуальної власності [Електронний ресурс] — Режим доступу: [//http://forbes.net.ua/ua/opinions/1419572-chim-bude-korisnij-vishchij-sud-z-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti](http://forbes.net.ua/ua/opinions/1419572-chim-bude-korisnij-vishchij-sud-z-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti).

УДК 347.22.02

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НОВОСТВОРЕНЕ НЕРУХОМЕ МАЙНО

Горіславська І. В.,

к.ю.н., доцент кафедри

цивільного та господарського права

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Питання правового регулювання відносин у сфері державної реєстрації права власності та інших речових прав на нерухоме майно, їх визнання з метою належного правового захисту набувають вирішального значення для існування та розвитку відповідних суспільних відносин, основою яких є створення умов для функціонування ринку нерухомого майна.

З 13 грудня 2015 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що почали діяти з 1 січня 2016 року.

Децентралізація влади є одним із проявів необхідності дослідження базових правових інститутів, які забезпечують надання, реалізацію та захист основних прав і свобод людини, зокрема у царині речових прав. Одним із тих питань, що потребували вирішення, було питання передачі управління у сфері містобудівної діяльності та архітектурно-будівельного контролю.

Відповідно до п. 62 Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень [1], серед документів, що подаються для державної реєстрації прав на новостворений об'єкт нерухомого майна, будівництво якого здійснене після 1 січня 2013 року із залученням коштів фізичних та юридичних осіб або у результаті діяльності житлового, житлово-будівельного, дачного, гаражного чи іншого кооперативу, особою, що залучала кошти фізичних та юридичних осіб, відповідним кооперативом після прийняття об'єкта нерухомого майна в експлуатацію, названий - документ, що відповідно до вимог законодавства засвідчує прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта. Такі документи видавала Державна будівельно-архітектурна інспекція України. Відтепер, відповідно до ст. 7 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [2], виконавчі органи з питань держархбудконтролю сільських, селищних рад, міських рад наділені повноваженням - надання (отримання, реєстрації), повернення (відмови у видачі) чи анулювання (скасування реєстрації) документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт, прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів залежно від категорії складності (щодо об'єктів I, II, III категорій складності, розташованих у межах відповідних населених пунктів – виконавчі органи з питань держархбудконтролю сільських, селищних рад; – виконавчими органами з питань держархбуд-

контролю міських рад — щодо об'єктів I, II, III, IV категорій складності, розташованих в межах відповідних міст).

Таким чином, органи місцевого самоврядування поряд з правом видавати первинні дозвільні документи, зокрема, право на земельну ділянку, містобудівні умови та обмеження, отримали змогу скоординувати два процеси. Маючи містобудівну інформацію, місцева влада здатна ефективніше контролювати роботу будівельних майданчиків, виявляти порушення містобудівного законодавства, якщо такі мали місце, та сприяти процесу притягнення порушників до відповідальності. На сьогодні вже 11 обласних міст отримали повноваження держархбудконтролю. Серед них такі міста як Ужгород, Луцьк, Львів, Івано-Франківськ, Тернопіль, Чернівці, Харків, Одеса, Херсон, Маріуполь [3].

Позитивним моментом щодо реєстрації права власності на новостворене нерухоме майно для громадян, які придбали квартири в багатоквартирному будинку, є те, що відповідно до ст.19 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» [4] дії з реєстрації нерухомого майна здійснюються забудовником своїми силами та за свій рахунок через фонд фінансування будівництва чи фонд операцій з нерухомістю. Органи, що здійснюють державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно, проводять державну реєстрацію права власності довірителя на об'єкт інвестування на підставі довідки про право довірителя на набуття у власність об'єкта інвестування. Державна реєстрація права власності на нежитлові приміщення здійснюється довірителем самостійно та за свій рахунок на підставі документів, отриманих від забудовника.

Законодавство у сфері державної реєстрації права власності на новостворене майно проходить черговий етап свого розвитку, що супроводжується змінами не лише у сфері державної реєстрації, а включає в себе державницькі процеси у формі децентралізації влади.

Список використаних джерел:

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1127 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248747864>– Назва з екрана.
2. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>– Назва з екрана.
3. Контрольні та дозвільні функції у сфері будівництва ДАБІ передала місцевій владі Києва[Електронний ресурс]. : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.dabi.gov.ua/kontrolni-ta-dozvilni-funktsiyi-u-sferi-budivnytstva-dabi-peredala-mistsevij-vladi-kyyeva/> (дата звернення 18 жовтня 2016 року) – Назва з екрана.
4. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю : Закон України від 19.06.2003 № 978-IV[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.

УДК 347

ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Жарко О.Г.,

*аспірант Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України, викладач кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

В умовах стрімкого розвитку інтелектуальних можливостей українського суспільства і приведення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу виникають проблеми перш за все зі змінами та доповненнями до нормативно-правових актів,

що регулюють відносини авторського права в Україні. Для забезпечення подолання протиріч у регулюванні таких досить складних цивільних відносин у сфері авторського права України одним із напрямків внутрішньої політики держави повинна бути охорона та захист прав інтелектуальної власності від посягань третіх осіб і зловживань у разі неправомірного використання будь-яких об'єктів авторського права, що охороняються чинним законодавством України [1].

Основними законодавчими актами, які регулюють відносини, що виникають у зв'язку із створенням, набуттям, здійсненням, та передачею прав інтелектуальної власності на об'єкти авторського права є Цивільний кодекс України та Закон України «Про авторське право та суміжні права».

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) стверджує, що право інтелектуальної власності на об'єкти авторського права складають особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності. Слід зазначити, що особисті немайнові права не залежать від майнових прав та не можуть бути відчуженими чи переданими іншій особі, крім винятків, встановлених законом, а також співвідношення права інтелектуальної власності та права власності на річ не залежать одне від одного. Тобто, інакше кажучи, перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт авторського права і навпаки [2].

Закон України «Про авторське право та суміжні права» розкриває, що авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення [3]. Тобто, це означає, що для виникнення авторського права на твір не потрібно додатково здійснювати його реєстрацію чи дотримуватися інших формальностей. Правовій охороні підлягають всі твори, як завершені, так і не завершені, як оприлюднені, так і не оприлюднені. Оригінальна назва твору та частина твору, яка може використовуватися самостійно охороняються законодавством як твір. Така правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. В Цивільному кодексі та в Законі «Про авторське право та суміжні права» наданий також перелік об'єктів, які не охороняються.

Особливої уваги потребують відносини про розподіл особистих немайнових та майнових прав між творцем та роботодавцем (замовником), оскільки в Цивільному кодексі України та Законі України «Про авторське право та суміжні права» з приводу виникнення таких цивільних відносин існують значні колізії. Так, зокрема, Цивільним кодексом встановлено, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору або на об'єкт, створений на замовлення, належать працівникові (творцеві) цього об'єкта. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору або на об'єкт створений за замовленням належать працівникові та роботодавцеві (замовнику) спільно, якщо інше не встановлено договором. Закон «Про авторське право та суміжні права» зазначає дещо інше. Зокрема, встановлює, що особисті немайнові права на об'єкт авторського права належать працівникові (творцеві), але виключні майнові права на твір належать роботодавцю, якщо інше не передбачено договором.

Підсумовуючи положення основних законодавчих актів у сфері охорони прав автора можна зазначити, що правова охорона об'єктів авторського права здійснюється на досить належному рівні. Однак в сучасних умовах євроінтеграції нашої держави, а саме прагнення України забезпечувати необхідні умови і способи охорони прав на об'єкти авторського права повинно реалізовуватися поряд з іншими не менш важливими пріоритетними напрямками державної політики України на шляху становлення повноправним членом Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. - К.: Вентурі., 1997. - 544 с.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р., №435-IV // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. – 2003 р., № 40, стаття 356.

3. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р., № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України від 29.03.1994. – 1994 р., № 13, стаття 64.

УДК 349.244

ГАРАНТУВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ

Наливайко Л.Р.,

*д.ю.н., проф., завідувач кафедри
загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий і практичний інтерес звернення до проблематики люстрації в Україні зумовлюється необхідністю підвищення ефективності та прозорості державного управління, боротьби з корупцією, утвердження принципів верховенства права та законності в діяльності державного апарату з метою демократизації суспільства і прискорення процесу євроінтеграції. Нині одним із найбільш актуальних наукових завдань є пошук шляхів удосконалення процесу здійснення люстрації для уникнення трудової дискримінації особи щодо доступу до державної служби.

Гарантування трудових прав державних службовців в умовах очищення влади в Україні досліджували В. Венедіктов, М. Іншин, І. Лавриненко, К. Мельник, А. Монаєнко, П. Пилипенко, О. Прудивус, О. Худякова, Ф. Цесарський, С. Шевчук та ін. Не заперечуючи вагомості внеску цих науковців у розробку проблематики люстрації, слід зазначити, що в умовах прийняття нової редакції Закону України «Про державну службу» науковий інтерес становлять питання забезпечення трудових прав державних службовців в умовах державного реформування.

Реформа державної служби в Україні, зокрема, через очищення влади є необхідними заходом демократизації держави. Закон України «Про очищення влади» визначає правові засади люстрації у відповідності до міжнародних стандартів з метою наближення України до європейських демократичних стандартів.

В п. 7 ч. 1. ст. 4 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. передбачено, що принципом державної служби є забезпечення рівного доступу осіб до неї, заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження; ст. 19 Закону передбачено, що особи, які підпадають під заборони, встановлені Законом України «Про очищення влади» позбавлені права вступати на державну службу.

В ст. 1 Закону України «Про очищення влади» визначено очищення влади як встановлену законом або рішенням суду заборону окремим фізичним особам обіймати посади (перебувати на службі) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Але, такі заходи здійснюються з метою недопущення до участі в управлінні державними справами лише конкретних осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи, спрямовані на узурпацію влади Президентом України В. Януковичем, підрив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини. Загалом обмеження трудових прав державних службовців не є метою люстрації, але можна дійти висновку, що в Законі відсутні прямі вказівки на таку властивість процесу очищення влади. Це призводить до неоднозначного розуміння інституту люстрації та створює умови його для дискредитації.

Запровадження люстраційних заходів є виправданим на початковому етапі переходу до демократії, оскільки саме у такий період перебування на державних посадах осіб, які

служували поваленому режиму, може становити особливу небезпеку для процесів демократизації країни [1]. Тому, люстрацію, як цілісну систему суспільних відносин, які базуються на демократичних цінностях, не варто ототожнювати лише з механізмом усунення осіб від державної служби.

Закон України «Про очищення влади» врегульовує правовідносини, пов'язані зі звільненням державних службовців із займаної посади в особливому порядку за законом. Науковці обґрунтовують, що звільнення з приводу припинення трудового договору з працівником на підставах, передбачених Законом України «Про очищення влади» неможна вважати звільненням працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (ст. 40 КЗпП). А гарантії від незаконного звільнення, передбачені трудовим законодавством в ст. 40, 41 КЗпП, до осіб, яких звільняють відповідно до Закону, можуть не застосовуватись. Виникає питання про визначення спеціальних юридичних гарантій трудових прав державних службовців, оскільки їх не передбачено а ні в трудовому законодавстві, а ні в люстраційному, що не відповідає принципу правової визначеності.

Для гарантування трудових прав державних службовців при проведенні очищення влади важливим є врахування міжнародних стандартів захисту прав людини, що стосуються приватного життя, права на працю та недискримінацію. Необхідно забезпечити всі умови, щоб уникнути безпідставного звільнення державних службовців, які підлягають перевірці. Так, зауваження щодо правового регулювання люстрації в Україні містяться у Звіті з вивчення ситуації з прав людини в Україні Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (щодо люстрації суддів), у Проміжному та в Остаточному висновку Венеціанської комісії щодо Закону «Про очищення влади» (Закон «Про люстрацію») в Україні.

Проаналізувавши рекомендації міжнародних актів щодо проведення люстрації в Україні, можна виділити такі основні принципи гарантування трудових прав державних службовців під час її проведення: 1) люстрація не повинна мати ознак помсти; 2) перевірка має проводитись до тих осіб, які обіймають посади, що сприяють порушенню прав людини чи принципів демократії; 3) не може проводитись люстрація виборних посад, оскільки їх заміщення здійснюється через народне волевиявлення; 4) тривалість заборони обіймати посаду не повинна перевищувати 5 років; 5) особі, яка проходить перевірку, має бути забезпечена правовою допомогою; 6) люстраційні процедури не повинні принижувати честь та гідність осіб, яких вони стосуються. Ці стандарти варто розглядати як керівні положення для забезпечення трудових прав державних службовців під час проведення очищення влади в Україні. Цінності, визнані міжнародним співтовариством, результати апробації інституту люстрації в зарубіжних країнах й особливості державотворення України мають бути покладені в основу правового регулювання очищення влади з метою уникнення порушення трудових прав державних службовців.

В Україні законом передбачено люстрацію майже усіх посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, що може призвести до ліквідації окремих органів.

Практика реалізації положень Закону України «Про очищення влади» містить системні порушення трудових прав громадян, які допускають органи перевірки, керівники органів, до повноважень яких належить звільнення з посади особи, стосовно якої здійснюється перевірка, а також окремі тенденції, які намічаються під час вирішення судами питань із приводу правомірності висновків про результати перевірки та звільнення з посад. Статистичні дані показують, що значна кількість справ перебуває на розгляді в судах першої, апеляційної або касаційної інстанції. Так, суди неодноразово ухвалюють рішення на підставі висновку про порушення процедури люстраційної перевірки [2]. Це дозволяє дійти висновку про неефективність і недосконалість окремих положень Закону та необхідність їх удосконалення.

Таким чином, обмеження трудових прав людини не є метою люстрації, але в законодавстві відсутні вказівки на таку властивість процесу очищення влади. Люстрацію,

як цілісну систему суспільних відносин, які базуються на демократичних цінностях, не варто ототожнювати з механізмом усунення осіб від державної служби. Люстрація – це, фактично, перевірка державного службовця на відповідність критеріям придатності для прийняття на визначену посаду в державному апараті.

Список використаних джерел:

1. Шевчук С. Люстрація та ретроактивна справедливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократичного правління [Електронний ресурс] / С. Шевчук // Юридичний журнал. — 2006. — № 2. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2140>
2. Тітова Г. ВАСУ про практику застосування судами положень Закону «Про очищення влади» [Електронний ресурс] / Г. Тітова // Юрист&Закон. — 2015. — № 29. — Режим доступу: <http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine/900325>

УДК 346.13

ДО ПИТАННЯ МОДИФІКАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Панькова Л.О.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Дебати щодо ініціативи Міністерства юстиції України про скасування Господарського кодексу України тривають майже рік.

Прихильники збереження кодифікованого нормативного акту, не тільки використали час для згуртування наукової спільноти, практиків та формування спільної позиції з цього питання, а й напрацювали низку пропозицій щодо вдосконалення чинного кодексу, господарського законодавства в цілому.

Пропонується вдосконалення Господарського кодексу шляхом рекодифікації або модернізації. Лексико-граматична характеристика вказаних термінів дає можливість охарактеризувати сутність та перспективи вдосконалення господарського законодавства. Виходячи з того, що префікс *ре* – (лат. *re-*) має два значення відновлення, відтворення, повтор дії, або протилежну дію, рекодифікація відповідно передбачає повторну кодифікацію, або протилежну кодифікації дію, фактичну декодифікацію.

У свою чергу, термін «модернізація» означає зміну, вдосконалення відповідно до сучасних вимог і смаків [1, 776]. Відповідність швидкоплинним тенденціям, не є бажаним показником нормативного акту. Враховуючи те, що кодекс потребує переосмислення, певної перебудови, на наш погляд, доречно говорити про «модифікацію» господарського законодавства та Господарського кодексу, як основи. Адже модифікація – це видозміна предмета або явища, що характеризується появою у нього нових ознак, властивостей при збереженні сутності [1, 777].

Зміна Господарського кодексу має відбуватися на підставі ретельного аналізу кожної норми, виключення/включення окремих норм, їх зміни і доповнення.

Серед окремих положень Господарського кодексу, які потребують уваги, можемо зазначити наступні.

1) Стаття 12 визначає засоби державного регулювання господарської діяльності, в тому числі державне замовлення. Необхідно узгодити норми Господарського кодексу, зокрема статті 12, 13 з нормами Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року.

2) Крім цього, стаття 12 та 14 визначає як засіб державного регулювання господарської діяльності патентування. Але збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (торговий патент) скасовано і з 1 січня 2015 року отримувати торгові патенти не потрібно.

3) Україна зобов'язалась досягти відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС, а також дотримуватись принципів та практик, передбачених актуальними рішеннями та регламентами ЄС. Україна зобов'язалась гармонізувати законодавство у 27 сферах з відповідним законодавством ЄС. Докорінні зміни у технічному регулюванні започатковано прийнятими Законами України «Про стандартизацію» та «Про технічні регламенти та оцінку відповідності». Статті 12 та 15 кодексу потребують внесення змін та доповнень щодо технічного регулювання у сфері господарювання та узгодження з нормами вищевказаних законів.

4) Потребують узгодження з нормами чинного цивільного законодавства положення щодо підприємств колективної форми власності (Глава 10).

5) Глава 20 Господарського кодексу регламентує порядок укладання, зміни та розірвання господарських договорів, але не містить визначення господарського договору, логічно доповнити Гл. 20 поняттям господарського договору.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 томах. — Том 4, 1973. - Режим доступу: <http://sum.in.ua>

УДК 347

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ ТА ЇХ ЗАХИСТ

Сазонова Я. П.,

*магістрант факультету журналістики
та міжнародних відносин Київського університету культури**

Законодавство України про авторське право і суміжні права базується на Конституції України і складається з відповідних норм Цивільного кодексу України, Кримінального кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення та процесуальних кодексів, законів України «Про авторське право і суміжні права», "Про власність", "Про кінематографію", "Про телебачення і радіомовлення", "Про видавничу справу", "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм" та інших законів України, що охороняють особисті немайнові права та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав.

В останні десятиліття зростає актуальність посилення захисту авторського права і суміжних прав. Це зумовлюється двома основними чинниками.

Перший чинник полягає у тому, що інтенсивно зростає вартість об'єктів авторського права і суміжних прав, неправомірним відтворенням яких можна одержати значні доходи.

Другий чинник зумовлений появою нових технологій відтворення і використання охоронюваних законом об'єктів. Особливо привабливим стає неправомірне відтворення і використання зазначених об'єктів. Ця проблема ускладнюється тим, що такі неправомірні дії часто залишаються поза контролем відповідних органів. Великі прибутки, одержувані від неправомірного відтворення і використання об'єктів авторських і суміжних прав шляхом хабарництва, сприяють уникненню державного контролю за зазначеними процесами.

Як уже зазначалося, цільної системи захисту права інтелектуальної власності в Україні ще немає. Є лише розрізнені, часто неузгоджені між собою правові норми, що містять чинні закони України про інтелектуальну власність.

Найбільш досконалою, хоча далеко не бездоганною, є система захисту авторського права і суміжних прав. Вона викладена в Законі України «Про авторське право і суміжні права».

---

* Науковий керівник: кандидат юридичних наук, ст.викл. кафедри державного управління і права Київського університету культури Андрусів В. Г.

Новим для нашого законодавства про авторське право є положення, за яким автору чи іншій особі, якій належать авторські права, при відшкодуванні заподіяних збитків надається право вибору — вимагати від порушника відшкодування заподіяної шкоди, повернення позивачеві одержаних від неправомірного використання твору доходів, грошової компенсації замість відшкодування збитків чи стягнення доходу [1].

Ще однією важливою особливістю захисту авторського права чи суміжних прав є обов'язок порушника відшкодувати моральну (немайнову) шкоду в розмірі, що визначається судом. Але, як уже підкреслювалося, ця система захисту авторського права і суміжних прав не є бездоганною. Вона містить у собі суперечливі положення, нелогічність деяких норм. Проте її більш повний аналіз буде наведено нижче.

Захист прав інтелектуальної власності – це система правових засобів, які вживаються спеціально уповноваженими на це державними органами (органи виконавчої влади, адміністративні органи, суди) для захисту суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Існує дві форми захисту авторського права:

- юрисдикційна – забезпечується за допомогою державних органів, реалізується в процесі кримінального й цивільного провадження, а також провадження по справах про адміністративні порушення у сфері авторського права;

- неюрисдикційна - являє собою дії громадян й організацій по захисту авторських прав, що здійснювані ними самостійно, без доведення до державних або інших компетентних органів.

І найбільше практичне значення має юрисдикційна форма захисту – позови в суди (загальної юрисдикції й цивільна, адміністративна відповідальність, кримінальне переслідування порушників авторського права) [2].

За порушення авторських прав, в залежності від суспільної небезпечності діяння та розміру матеріальної шкоди, передбачена:

- 1) цивільна - у виді компенсації, що порушник має сплатити суб'єкту авторського права чи самозахисту;

Стаття 19 Цивільного кодексу України передбачає самозахист цивільних прав. Особа має право на самозахист своїх прав від порушень і протиправних посягань. У теорії цивільного права під захистом авторських та суміжних прав мають на увазі сукупність засобів, спрямованих на відновлення і визнання цих прав під час їхнього порушення чи оспорування.

- 2) адміністративна - тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

- 3) кримінальна відповідальність - порушник карається штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення або підлягає більш суворому покаранню при наявності кваліфікуючих ознак.

Вивчення та врахування історико-правових аспектів кримінальної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності дозволить вдосконалити кримінально-правову охорону прав інтелектуальної власності, що є одним із пріоритетних завдань держави на сучасному етапі розбудови України. Адже залежно від того, як кримінально-правовими засобами захищатимуться права інтелектуальної власності, можна говорити про дотримання в нашій державі конституційних прав громадян у сфері інтелектуальної власності та їх юридичний захист.

Список використаних джерел:

1. Венедіктова І.В., Розгон О.В. Цивільно-правовий захист та охорона авторського права // ФП 2007-2 - <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07vivoap.pdf>
2. Вінаєва К. Авторські та суміжні права: аспекти цивільно-правового захисту // Юридична газета №17 (101) 26 квітня 2007 року - <http://www.yur-gazeta.com/article/1172/>

УДК 347.122: 347.254 - 053.2/5

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ПОРЯДКУ ЗАХИСТУ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ

Теремецький В.І.,

*д.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права і правосуддя,
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука, Україна*

Судовий захист є основним та найбільш поширеним порядком захисту житлових прав дітей. Його ефективність набагато вища ніж інші несудові засоби, оскільки судовий розгляд є єдиним остаточним законним засобом вирішення правового конфлікту [1, с. 45].

Згідно з ч. 1 ст. 29 ЦПК України здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи. Неповнолітні особи віком від 14 до 18 років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена [2]. Згідно з ч. 2 ст. 154 СК України батьки мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень [3]. Отже, специфіка доступу до правосуддя дитини для захисту своїх житлових прав пов'язана з особливостями її цивільної процесуальної дієздатності. Тобто до суду для захисту житлових прав та інтересів дітей можуть звертатися їх законні та/або інші представники. Особи від чотирнадцяти до вісімнадцяти років мають право давати показання, їх думка повинна враховуватися. Зокрема, суд при розгляді справи щодо проживання дитини повинен враховувати думку дитини [3].

У разі не здійснення батьками, органами опіки та піклування захисту права на житло, зокрема права власності, воно може бути реалізовано дитиною самостійно по досягненню нею повноліття. Зауважимо, що ні в ЦК України, ні в СК України право на захист дитини свого житла та власності чітко не визначається, тому визнання та відновлення цього права можливо лише на підставі судового рішення.

Юрисдикція судів поширюється на усі правовідносини, які виникають у державі (ст. 124 Конституції України), зокрема і житлові правовідносини. Це означає, що судочинство забезпечує захист законних житлових прав та інтересів фізичних осіб з моменту народження. Відповідно до ч. 1 ст. 16 ЦК України, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового чи майнового права та інтересу [4]. Що стосується житлових прав дітей, то право на судовий захист здійснюється батьками, оскільки правосуб'єктність дитини не дозволяє самостійно використовувати належні їй права. Правосуб'єктність неповнолітніх осіб має свої особливості, які полягають у тому, що стан дитини, як суб'єкта права, забезпечується спеціальним механізмом сприяння у реалізації та захисті прав. Такий механізм покликаний заповнити відсутню дієздатність неповнолітніх, тому має бути включений у структуру правосуб'єктності неповнолітніх. У

літературі цей правовий феномен називається «продієздатністю». Цей елемент поєднується у змісті правосуб'єктності неповнолітніх з їх дієздатністю: в одних випадках повністю замінює дієздатність неповнолітніх, в інших лише доповнює її. Лінгвістичне значення префікса «про» дозволяє застосовувати вказаний термін для позначення обох варіантів реалізації правоздатності неповнолітнього [5, с. 7]. Отже, особливість судового захисту житлових прав дітей полягає в тому, що їх права на доступ до правосуддя реалізуються їх представниками.

Батьки або інші представники дитини мають право звертатися до суду з такими позовами щодо захисту житлових прав дітей: про усунення перешкод у користуванні житловим приміщенням; про визнання права власності на житло; виселення, вселення дітей до житлових приміщень; зміна договору найму житлового приміщення; зобов'язання взяти на облік, чергу, зняття з реєстраційного обліку місця проживання, а також спори щодо забезпечення житлових прав мешканців гуртожитків; про визнання недійсними договорів купівлі-продажу, дарування, застави житлових приміщень, які укладені з порушенням прав дітей; визнання недійсними свідоцтв, ордерів, рішень суб'єктів владних повноважень щодо житла, на яке мають право діти тощо.

Юридичний механізм здійснення права на судовий захист – це комплекс цивільно-процесуальних правових засобів, які опосередковують дії учасників правореалізуючого процесу, закріплюючи сприятливі умови і фактори перетворення юридичної можливості, закладеної в конституційному праві громадян на судовий захист. Захист житлових прав здійснюється судом шляхом: 1) визнання житлового права; 2) поновлення становища, що існувало до порушення житлового права, і припинення дій, що порушують це право або створюють загрозу його порушення; 3) визнання судом не чинним повністю або в частині нормативно-правового акту державного органу або нормативно-правового акту органу місцевого самоврядування, що порушують житлові права визначені нормативно-правовими актами, які мають більшу юридичну силу; 4) незастосування судом нормативно-правового акту державного органу або нормативно-правового акту органу місцевого самоврядування; 5) припинення або зміна житлових правовідносин; 6) іншими способами, передбаченими законами України [6, с. 101, 104]. Варто зазначити, що справи щодо захисту житлових прав дітей розглядаються у порядку цивільного судочинства у позовному, окремому та наказному провадженнях.

Судовий захист житлових прав дітей може відбуватися як на національному рівні, так і на рівні ЄСПЛ. Важливою є імплементація у національне законодавство і запровадження в судову практику норм Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також загальних принципів права ЄС і юриспруденції ЄСПЛ, опрацьованих у процесі їх застосування. Адаптація законодавства України до стандартів ЄС вимагає і зміни відношення до захисту житлових прав дітей за допомогою судової процедури. Досвід є необхідним для вдосконалення житлових прав дітей. Так, у справі Кривіцька та Кривіцький проти України (заява № 30856/03) предметом розгляду у певній частині були і житлові права дітей [7].

Отже, житловий інтерес дитини є самостійним об'єктом судового захисту і інших засобів правової охорони. Здійснення права на судовий захист житлових прав дітей – це система гарантованих державою дій законних та/або інших представників дитини щодо звернення до суду з приводу захисту житлових прав дітей. Право на судовий захист житлових прав належить кожній дитині з моменту народження.

Список використаних джерел:

1. Лужанський А. В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні / А. В. Лужанський // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 10 (122). – С. 45–48.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України № 1618-IV від 18.03.2004 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

3. Сімейний кодекс України : закон України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

4. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

5. Тарасова А. Е. Особенности участия несовершеннолетних в гражданских правоотношениях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Е. Тарасова. – Ростов н/Д, 2006. – 27 с

6. Холод Р. В. Поняття судового захисту житлових прав фізичних осіб / Р. В. Холод // Юридичний вісник. – 2014. – № 1 (30). – С. 101–105.

7. Рішення Європейського суду з прав людини за справою Кривіцька та Кривіцький проти України від 2 грудня 2010 року (заява № 30856/03). Остаточне від 2 березня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_8/Kryvicka.pdf.

УДК 347.122/347.15

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Шинкарук О.В.,

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Представники класичної теорії цивільного права під способами захисту суб'єктивних цивільних прав визначають закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника [1, с. 284]. Фактично у цивілістиці сформувалися дві традиційні концепції права на захист, відповідно до першої – право на захист є складовою частиною будь-якого суб'єктивного права разом з правом на власні дії, а також правом вимагати відповідної поведінки зобов'язаних осіб, згідно з другою – право на захист визнається самостійним суб'єктивним правом. В обох випадках цивільно-правові способи захисту пов'язані з наданням особі можливості застосувати заходи правохоронного характеру для відновлення порушеного права, або права, що заперечується.

Питання про цивільно-правові засоби (способи) захисту прав осіб досліджуються досить активно. Причому предметом досліджень нерідко виступають як проблеми, акцентовані на неправомірні дії чи бездіяльність, від яких захищаються особи, так і питання захисту у межах правової охорони.

Грунтовною і концептуальною роботою у напрямі визначення способів та процесуальних форм захисту цивільних прав є дослідження Г.П.Тимченка [3]. Варто позитивно відзначити підхід дослідника, згідно з яким проблема способів захисту цивільних прав розглядається у тісному зв'язку із здійсненням права на захист і реальним захистом як гарантією прав та свобод суб'єктів права. Слід погодитись із положенням про те, що інститут захисту цивільних прав є комплексним і міждисциплінарним, який має матеріально-правові та процесуальні аспекти [3].

Фактично способи захисту цивільних прав мають матеріально-правовий характер, оскільки специфіка суб'єктивних цивільних прав свідчить, що такі права можуть захищатися не інакше як способами, адекватними характеру і змісту суб'єктивних цивільних прав.

Основою побудови системи норм, спрямованих на захист суб'єктивних прав, є норми, закріплені у ЦК України і стосуються захисту цивільних прав та інтересів судом, Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки

Крим або органами місцевого самоврядування, нотаріусом, а також самозахисту цивільних прав [4, ст. 16-19]. Відповідно до цих норм кожній особі гарантується право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Способами захисту цивільних прав та інтересів ЦК України визначає: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Передбачені способи захисту може застосувати суд. Але він не є обмеженим лише цими цивільно-правовими способами захисту прав та інтересів осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом [4, ст. 16].

Крім ЦК України, способи захисту прав передбачають й інші закони. Деякі із таких способів можуть застосовуватися і для захисту права юридичної особи на ділову репутацію. Зокрема, суди відповідно до їх компетенції розв'язують спори стосовно права на знак про: встановлення власника свідоцтва; укладання та виконання ліцензійних договорів; порушення прав власника свідоцтва [2].

Судово-процесуальними способами вирішуються судові справи, що передбачає певну процедуру реалізації заінтересованими особами права на захист, а судами — юрисдикційних повноважень.

На нашу думку, із розвитком інформаційного суспільства будуть розвиватися нові, більш ефективні способи захисту цивільних прав. Саме від способів захисту цивільних прав залежить ефективність реалізації відповідних прав, їх поновлення у випадку порушення.

Отже, цивільно-правові способи захисту передбачаються як нормами матеріального права, так і нормами процесуального права, тому їх необхідно розглядати у нерозривній єдності, орієнтуючись, насамперед, на кінцевий результат захисту — відновлення порушеного права або відшкодування завданих при цьому збитків.

Список використаних джерел:

1. Гражданское право. Учебник. Часть 1. Издание третье, переработанное и дополненное. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — М. : ПРОСПЕКТ, 1998. — 632 с.
2. Закон України від 15.12.93 № 36898-ХІІ “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” // Відомості Верховної Ради України. — 1994. - № 7. — Ст. 36.
3. Тимченко Г. П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав : Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. П. Тимченко, Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2002. — 20 с.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11.

УДК : 347.513 : 614

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Шкіринець А.Ю.,

студентка 4 курсу юридичного факультету

Національного університету біоресурсів та природокористування України*

Медичне страхування є одним із видів страхування. Проблеми розвитку системи добровільного медичного страхування присвячені праці О.В.Виноградова, В.Ф.Моска-

---

* Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного та господарського права НУБіП України Горіславська І.В.

ленка, І. В.Рожкової, М.В.Мниха, Н. Г.Нагайчука, Н. В.Богомаз, роботи яких не стосувалися страхування у сільському господарстві, то правовому регулюванню страхування саме племінних тварин присвячено недостатньо наукових праць.

Нині медичне страхування є різновидом загальнообов'язкового державного соціального страхування, що визначається відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – Основи) [1]. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [2] (далі – Закон) Фонд соціального страхування України є органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування. Таким чином, передбачено об'єднання двох фондів соціального страхування – Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Отже, страховиком для медичного страхування є новостворений Фонд соціального страхування в Україні.

Формування коштів, за рахунок яких буде здійснюватись надання соціальних послуг та матеріального забезпечення у медичному страхуванні, а саме: діагностика та амбулаторне лікування; стаціонарне лікування; надання готових лікарських засобів та виробів медичного призначення; профілактичні та освітні заходи; забезпечення медичної реабілітації осіб, які перенесли особливо важкі операції або мають хронічні захворювання (ст. 25 Основ); проводиться за рахунок консолідованого страхового внеску, який в обов'язковому порядку сплачується страхувальниками з метою забезпечення реалізації прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за соціальним страхуванням (ст. 21 Основ).

Найбільш оптимальним є створення у межах загальної системи страхування здоров'я трьох рівнів захисту населення. Перший рівень - державне соціальне страхування як захист від галузевого ризику; другий - страхування працівників за рахунок коштів підприємств (захист колективного ризику), третій – індивідуальні ризики - предмет особистого страхування за рахунок власних коштів. Така структура страхового захисту здоров'я має бути затверджена на законодавчому рівні, але в Україні відповідне законодавство відсутнє.

Ще однією гранню дієвої конструкції «медичне страхування» є запровадження санітарних вимог та правил до здійснення медичної практики, що повинні відповідати міжнародним стандартам та сприяти максимально високому рівню надання медичних послуг для людини. Відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики [3], медична практика проводиться суб'єктами господарювання на підставі ліцензії та за умови наявності, зокрема, приміщень, що відповідають установленним санітарним нормам і правилам.

Фактором, що буде сприяти розвитку медичного страхування, може стати запровадження обов'язкової умови для виплати страхового відшкодування, як в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування, так і за участю приватних страховиків, наявності у закладу охорони здоров'я акредитаційного сертифіката, що засвідчить офіційне визнання наявності у закладі охорони здоров'я умов для якісного, своєчасного, певного рівня медичного обслуговування населення, дотримання ним стандартів у сфері охорони здоров'я, відповідності медичних (фармацевтичних) працівників єдиним кваліфікаційним вимогам [4].

Необхідно привести до одного знаменника санітарні норми і правила для всіх закладів охорони здоров'я, оскільки одні з них застаріли, інші, наприклад, Державні санітарні норми і правила «Санітарно-протиепідемічні вимоги до закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну (медико-санітарну) допомогу» [5] та Державні

санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до розміщення, облаштування, обладнання та експлуатації перинатальних центрів» [6] стосуються окремих категорій закладів охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон від 14 січня 1998 № 16/98-ВР [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
3. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 лютого 2011 року № 49955 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана
4. Порядок акредитації закладу охорони здоров'я : постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 року № 765 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
5. Державні санітарні норми і правила «Санітарно-протиепідемічні вимоги до закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну (медико-санітарну) допомогу» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 квітня 2013 року № 259 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
6. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до розміщення, облаштування, обладнання та експлуатації перинатальних центрів» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26 січня 2012 року № 55 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.

СЕКЦИЯ 4. ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 349.41

ПРАВОВОЙ ЭКСПЕРИМЕНТ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РОССИЙСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Анисимов А.П.,

*профессор кафедры гражданского права, д.ю.н, профессор,
Волгоградский институт бизнеса, г. Волгоград, Россия*

Теория правового эксперимента получила свое наиболее полное нормативное и доктринальное развитие в СССР в начале 80-х годов прошлого века, хотя в земельном, семейном, уголовном и некоторых иных отраслях права он не получил тогда существенного распространения. После распада СССР Россия, Украина и другие бывшие республики СССР начали избавляться от устаревших идеологических конструкций, вместе с которыми пострадали и некоторые вполне удачные доктринальные разработки, включая теорию правового эксперимента.

Несмотря на изменение отношения к ним, правовые эксперименты достаточно широко применялись в 90-х годах прошлого века, например, в Московской области (Указ Президента России от 1 октября 1992 г. № 1151 «О проведении на территории Московской области в 1992 году эксперимента по аукционной продаже земельных участков для индивидуального жилищного строительства»).

Однако уже в 2000-х годах, наряду с официально провозглашенными правовыми экспериментами, начинает проводиться ряд официально незаявленных правовых экспериментов, позволяющих квалифицировать их в качестве таковых по критерию распространения полученных локальных результатов на всю страну.

Начало такому неофициальному правовому эксперименту было положено еще в 2007 г., когда федеральные органы власти начинают процесс создания и практической апробации новых правовых процедур и технологий, связанных с изъятием земельных участков у граждан и юридических лиц для государственных нужд по упрощенной процедуре, не предполагающей сложной системы гарантий прав частных собственников. Такая специальная правовая процедура сначала была введена специальным федеральным законом для строительства в г. Сочи олимпийских объектов, а затем строительства во Владивостоке объектов, необходимых для проведения саммита государств Азиатско-Тихоокеанского региона. Впоследствии она была дополнена еще двумя федеральными законами, регламентирующими изъятие земельных участков для публичных нужд на территориях, присоединенных к г. Москве (в результате ее расширения), а также в отношении участков, необходимых для строительства объектов чемпионата мира по футболу 2018 г. Эти законы создали условия для более быстрого изъятия земельных участков для государственных нужд. Данный опыт был признан органами федеральной власти успешным, в связи с чем, новый (упрощенный) порядок изъятия земельных участков для государственных и муниципальных нужд был распространен на всю страну в результате внесения изменений в Земельный кодекс РФ, вступивших в силу в 2015 г., которыми он был дополнен главой VII.1. «Порядок изъятия земельных участков для государственных или муниципальных нужд».

Приведенные примеры проведенных без четкого официального признания правовых экспериментов показывают необходимость использования всего арсенала теоретических разработок советских и современных ученых, позволяющих перевести подобного рода неофициальные эксперименты на строгую научную основу, с учетом побочных эффектов и гарантий прав граждан. При этом представляется, что правовой эксперимент – это проводимая компетентным органом публичной власти на локальной территории (субъект Феде-

рации, муниципалитет или его часть) апробация законодательных нововведений в целях выяснения их ценности и полезности для территории остальной страны, осуществляемая по заранее определенному плану с учетом побочных эффектов, и с предварительным уведомлением местных жителей. Попробуем смоделировать, как выглядел бы правовой эксперимент, в случае, если бы компетентный орган власти (например, Министерство экономического развития) решил бы его провести перед принятием Федерального закона от 01.05.2016 № 119-ФЗ, посвященного предоставлению на Дальнем Востоке гражданам бесплатно 1 гектара земли. В этом случае вместо принятия такого закона, Министерство экономического развития РФ инициировало бы изменения в Земельный кодекс, позволяющие проводить такие эксперименты, и назначило бы проведение эксперимента о предоставлении «дальневосточного гектара» в целях изучения возможности распространения полученного опыта на всю страну. Идеальная организация и проведение правового эксперимента по данному вопросу могли бы тогда включать в себя следующие стадии:

I. Проектирование и подготовка эксперимента. На этой стадии должен быть определен субъект проведения эксперимента (оптимальней всего это Министерство экономического развития), а также объект эксперимента. Организатор эксперимента (министр) в этом случае должен будет сформировать специальную Комиссию, в которую войдут представители министерства, субъектов РФ, входящих в состав Дальневосточного федерального округа, органов местного самоуправления (на территории которых будет проводиться эксперимент), представители науки и общественности. После формирования состава комиссии, начинается подготовка, обсуждение и принятие проекта проведения правового эксперимента.

II. Проведение эксперимента. На этой стадии специально уполномоченные органы начинают прием заявок, формирование земельных участков и их предоставление в безвозмездное пользование, а затем и в собственность граждан. Все это время осуществляется организационно-правовой контроль за ходом эксперимента, а также научно-исследовательский контроль, с промежуточным подведением итогов. В случае необходимости происходит уточнение экспериментальной ситуации или корректировка методики проведения правового эксперимента.

III. Подведение итогов эксперимента. По истечении срока эксперимента Комиссия подводит итоги, оценивает результаты, и принимает решение о распространении результатов эксперимента на всю страну, либо о неудаче эксперимента и отсутствии необходимости его расширения. В обязательном порядке любое итоговое решение комиссии подлежит опубликованию. Таким образом, повышение гарантий прав на землю граждан и их объединений требует разработки научной концепции правового эксперимента, с регламентацией методики его проведения, целей и задач, гипотез и прогноза негативных последствий, что позволит снизить риски и угрозы от принятия поспешных законотворческих решений.

УДК 349.4

ДО ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Артюх Т.,

магістр 2 року навчання

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Ні чинне земельне законодавство України, ні земельно-правова наука не дають однозначного визначення поняття та юридичної природи обмежень земельних прав.

---

* Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України Дейнега М.А.

Дослідженню визначеної проблематики приділяли увагу багато науковці – представників земельно-правової науки, зокрема: Д.В. Бусуйок, В.К. Гуревський, В.М. Єрмоленко, І.О. Іконицька, О.С. Лисанець, А.М. Мірошніченко, В.В. Носік, В.В. Савчак та інші.

Професор А.М. Мірошніченко визначає обмеження прав на землю як звуження меж суб'єктивного права, що не впливає із речового права іншої особи [6, с. 270]. Обмеження права власності на земельні ділянки як самостійний вид земельних правовідносин, що виникає на підставі юридичних фактів, визначених у законі чи договорі у випадках, передбачених також законом, розглядає професор В.В. Носік. Обмеження права власності на земельні ділянки, на думку вченого, стосується суб'єкта права і спрямоване на вчинення землевласником певних дій або ж утримання від них, з метою забезпечення прав третіх осіб [8, с. 245–246].

Обмеження прав на землю у широкому і вузькому значенні досліджує Д.В. Бусуйок. Науковець зазначає, що у широкому значенні обмеження прав на землю містить суб'єктивне право та суб'єктивний обов'язок. Особливість обмеження прав на землю як суб'єктивного права полягає в тому, що воно представляє собою, крім до певної міри дозволеної поведінки уповноваженої сторони, ще й необхідність утримання від учинення певних дій з боку зобов'язаної сторони. У вузькому значенні обмеження прав на землю є лише суб'єктивним обов'язком [1, с. 130]. При цьому, існує думка, за якою не можна сприймати як обмеження специфічні обов'язки, що покладаються на землевласника чи землекористувача. Як зазначала І.О. Іконицька, жодною мірою обов'язки та повинності не можуть бути віднесені до обмеження прав власника на землю [4, с. 102].

Деякі науковці (В.К. Гуревський, В.В. Савчак) розкривають обмеження прав на землю через нормативно встановлене звуження прав власників (користувачів) земельних ділянок, що не породжує додаткових прав у третіх осіб та встановлюється для запобігання порушень прав інших осіб чи суспільних або державних інтересів [2, с. 87; 9, с. 10].

Проаналізувавши наукові погляди на визначення досліджуваного поняття, обмеження права власності громадян України на землі сільськогосподарського призначення, на нашу думку, слід вважати встановлену відповідно до чинного законодавства заборону або покладення на суб'єктів такого права додаткового обов'язку щодо вчинення дій, пов'язаних з набуттям, використанням та відчуженням земельних ділянок.

Серед науковців немає єдиного підходу й щодо питання класифікації обмежень прав на землю. У земельно-правовій літературі можна зустріти класифікацію видів обмежень прав за різними підставами, зокрема: залежно від способу встановлення (обмеження, які встановлені законом, договором, судом), об'єктом обмеження (обмеження щодо певних суб'єктів і певних земель), дією в часі (постійні і тимчасові обмеження) тощо.

Так, наприклад, до тимчасових обмежень прав на землю належить заборона на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення, наданих для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2017 р. Саме таке обмеження прав власників відповідних земельних ділянок (т.з. «мораторій») передбачене п. 15 Перехідних положень Земельного кодексу України.

Проблемам правового забезпечення «мораторію» на відчуження окремих різновидів земель сільськогосподарського призначення присвячене наукове дослідження професора В.М. Єрмоленка. Вчений доводить, що мораторій в усталеному розумінні за самою своєю сутністю є встановленням тимчасових правових обмежень, обумовлених тимчасовими обставинами надзвичайного характеру. Передбачений чинним законодавством «мораторій» на відчуження деяких різновидів земель сільськогосподарського призначення цим (а також деяким іншим) ознакам мораторію не відповідає, його встановлення не лише не зумовлене обставинами надзвичайного характеру, а й взагалі не знаходить будь-якого задовільного виправдання. Більш адекватною розглядуваному явищу є використання терміну

«заборона». Що не менш важливо, з формально-правової точки зору «мораторій» є неконституційним [3, с. 11–18].

Професор А.М. Мірошніченко також звертає увагу на той факт, що мораторій не вирішує поставлених перед ним завдань, породжуючи інші проблеми. Продовження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення суттєво загрожує соціально-економічному розвитку держави, її продовольчій безпеці. Вчений вважає доцільним якнайшвидше скасувати мораторій на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення з одночасним закріпленням у чинному законодавстві низки положень щодо розпорядження земельними ділянками сільськогосподарського призначення [7, с. 74].

Аналогічної думки дотримується й О.С. Лисанець. Науковець зазначає, що дія в Україні мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення створює низку проблем соціального, економічного й політичного характеру. Скасування мораторію за умови прийняття відповідних законів щодо ринку землі в державі дасть багато позитивних результатів. Однак запровадження ринку земель вимагає вдосконалення нормативно-правової й інституційної бази, а також наявності ефективної, справедливої й дійової правової системи [5, с. 130].

Відповідно до Конституції України право власності є непорушним, ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права. Водночас у ст. 13 Конституції України підкреслено, що власність зобов'язує і що вона не повинна використовуватися на шкоду людині та суспільству. Крім того, відповідно до ст. 41 Конституції України використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію й природні якості землі.

Таким чином, певні обмеження здійснення суб'єктивних прав, пов'язаних із землею власністю, є проявом меж реалізації права власності на земельні ділянки з урахуванням тих або інших обставин, які можуть становити як публічний, так і приватний інтерес. Такі обмеження встановлюються як в силу прямих приписів законодавства, так і на підставі відповідних договорів.

При цьому, наявність обмежень повинна поєднуватися з системою принципів гарантування права власників розпоряджатися земельними ділянками. Серед них можна виділити такі, як допустимість обмеження права власності лише у суспільних інтересах; справедлива компенсація власникам збитків; встановлення обмежень на підставі й у межах закону; рівність усіх власників перед обмеженнями; судовий захист права власності. При цьому головним принципом регулювання земельних відносин повинно бути забезпечення паритету приватних і суспільних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Бусуйок Д.В. Обмеження прав на землю за законодавством України : монографія / Д.В. Бусуйок. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 144 с.
2. Гуревський В.К. Право приватної власності громадян на землі сільськогосподарського призначення : монографія / В.К. Гуревський. – О. : Астропринт, 2000. – 134 с.
3. Єрмоленко В.М. Проблемні питання «мораторію» на відчуження земель сільськогосподарського призначення / В.М. Єрмоленко // Українське комерційне право. – 2010. – № 10. – С. 11–18.
4. Иконичкая И.А. Проблемы эффективности в земельном праве / И.А. Иконичкая. – М. : Наука, 1979. – 181 с.
5. Лисанець О.С. Щодо впливу мораторію на становлення й розвиток ринку земель в Україні / О.С. Лисанець // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 3. – С. 128–130.
6. Мірошніченко А.М. Земельне право України : навчальний посібник / А.М. Мірошніченко. – К. : Алерта; ЦУЛ, 2011. – 678 с.
7. Мірошніченко А.М. Соціально-економічні та правові аспекти мораторію на відчуження приватних земель сільськогосподарського призначення / А.М. Мірошніченко, А.Д. Юрченко // Бюлетень Міністерства юстиції. – 2006. – № 12. – С. 59–75.

8. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу : монографія / В.В. Носік. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

9. Савчак В.В. Обтяження прав на землю за земельним законодавством України : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.06 / В.В. Савчак. – К., 2013. – 22 с.

УДК 349.4

ОКРЕМІ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ПЕРЕПАЮВАННЯ НЕРОЗПОДІЛЕНИХ ЗЕМЕЛЬ КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Біланчук Н. В.,

магістр 2 р.н юридичного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Найважливішим напрямом приватизації земель сільськогосподарського призначення є їх паювання. Загалом в процесі паювання земель колективних сільськогосподарських підприємств (далі - КСП), згідно з Указом Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» від 8 серпня 1995 р. № 720/95, мільйони українських селян отримали земельні частки (паї). Однак приватизація від 1995 р., що передбачала паювання між членами КСП, досі не вважається завершеною, до цього часу кілька тисяч власників земельних часток (паїв) не оформили право власності на відповідні земельні ділянки. Як наслідок, право на такі земельні частки (паї) так і залишилося не підтвердженим, а паї вважаються нерозподіленими земельними частками (паями).

Дослідження правової природи паювання та перепаявання земель проводили такі правознавці, як П.Ф. Кулинич, В.В. Носік, Т.О. Коваленко та ін. Проте в науці земельного права та законодавстві відсутня визначеність і єдність думок щодо долі нерозподілених земель колективної власності.

Відповідно до абз. 2. п.8. Перехідних положень ЗК України, члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств та працівники державних і комунальних закладів освіти, культури та охорони здоров'я, розташованих на території відповідної ради, а також пенсіонери з їх числа, які на час набрання чинності цим Кодексом не приватизували земельні ділянки шляхом оформлення права на земельну частку (пай), мають право на їх приватизацію [1]. Погоджуємось із Н.Д. Когут, що зазначена норма містить у собі широкий діапазон можливостей для зловживань, оскільки значна кількість КСП ще не ліквідовані (не реорганізовані) та існують чисто формально без здійснення будь-якої господарської діяльності [2, с. 78].

Згідно з абз. 3 п. 8 Перехідних положень ЗК України при обчисленні розміру земельної частки (паю) враховуються с/г угіддя, які були передані в оренду із земель державної та комунальної власності (в даному випадку новостворені с/г підприємства також зможуть претендувати на розподіл орендованих земель між його членами) або які на час набрання чинності ЗК України належали цим підприємствам на праві колективної власності чи перебували у постійному користуванні, за винятком земель, що не підлягають приватизації [1]. Таким чином, землі резервного фонду, а також частину земель запасу можна віднести до таких угідь.

Розпорядження земельними ділянками, що перебувають у колективній власності громадян, здійснюється за рішенням загальних зборів членів КСП. Громадянин, якого помилково (безпідставно) не внесено до списку-додатку до державного акта на право колективної власності на землю, має до проведення розпаювання і видачі сертифікатів

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка Василя Зіновійовича Янчука НУБіП України Єрмоленко В.М.

звернутися до загальних зборів членів КСП з питанням щодо внесення його до списку. Якщо землі вже розпайовано, то за згодою всіх власників сертифікатів має бути проведено перепаювання; у разі ж недосягнення згоди спір розглядається в судовому порядку. У такому випадку особа має звернутися до суду з позовом про визнання її права на земельну частку (пай) в КСП [3].

При цьому відповідно до абз. 2 п. 24 Постанови Верховного Суду України від 16 квітня 2004 № 7 невнесення особи, яка була членом КСП на час передачі в колективну власність землі, до списку-додатку до державного акта на право колективної власності на землю, не може позбавити її права на земельну частку (пай) [4].

Найскладніші питання виникають при розгляді позовів про визнання права на земельну частку (пай) тоді, коли вся земля, передана КСП на підставі державного акта, вже розпайована (розділена рівними частками відповідно до кількості членів колективу). Теоретично задовольнити вимоги позивача в таких випадках можна за рахунок зменшення часток землі кожного із членів колективу, але практично здійснити це дуже важко. Насамперед, тому, що відповідачами в задоволенні таких позовів повинні бути всі члени колективу, враховуючи й тих, які вже відділилися зі своїми земельними ділянками, а також необхідно вносити відповідні корективи в сертифікати всіх власників, в акти на право власності на землю тих, хто виділився, коригувати розмір цих ділянок в натурі.

За наявності таких обставин Державний комітет України по земельних ресурсах у листі від 22 серпня 2001 р. за № 14-17-2-П1580/4251 роз'яснив, що як виняток землі резервного фонду можуть передаватись у колективну власність для забезпечення земельними паями громадян-членів недержавних сільськогосподарських підприємств, які безпідставно (помилково) не були внесені до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю цього підприємства, і на час видачі зазначеного акта були членами КСП. За рішенням загальних зборів (зборів уповноважених) КСП звертається з клопотанням до місцевої ради щодо передачі у колективну власність земель із резервного фонду в розмірі сумарної кількості загальних часток (паїв) тих громадян, які не отримали права на земельну частку (пай).

При позитивному вирішенні питання місцевою радою вносяться відповідні зміни до державного акта на право колективної власності на землю, а громадянам-членам цього підприємства – за рішенням райдержадміністрації видаються сертифікати на право на земельну частку (пай). У разі ж відмови місцевої ради необхідно провести перерахунок вартості розміру земельних часток (паїв) та визначити їх розмір в умовних кадастрових гектарах, після чого витребувати у членів КСП видані сертифікати на право володіння земельною часткою (паєм) та внести до них відповідні зміни [5].

Щодо громадян, яким належить право на земельну частку (пай), але які з різних причин його не реалізували Державний комітет України по земельним ресурсам (нині – Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру) висунув пропозицію в Листі від 17.01.2002 р. № 14-17-6/319 про повторне паювання («перепаювання») земель, якщо інші члени цього ж КСП одержали сертифікати на право на земельну частку (пай) або ж навіть державні акти на право власності в результаті паювання земель на відповідні земельні ділянки. Проте реалізувати повторне паювання наразі неможливо, оскільки є частка людей, яким видані сертифікати на право на земельну частку (пай), де вказана вартість земельної частки (паю) та її розмір в умовних кадастрових гектарах. Тим більше після виділення земельних часток (паїв) у натурі на місцевості з видачею Державних актів на право власності немає жодних підстав навіть розглядати можливість перепаювання.

На нашу думку, виходом із цієї ситуації є виділення земельних ділянок з резервного фонду для втілення прав громадян на земельні частки (паї), що прослідковується і в судовій практиці [4, абз. 3 п. 24]. До того ж, Законом України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» від 5 червня 2003 р. № 899-IV та Указом Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» від 8

серпня 1995 р. № 720/95 (п. 7) передбачено виділення із резервного фонду земельної частки (паю) для задоволення інтересів громадян, яких неправомірно позбавили права на земельну частку (пай).

Отже досі не досягнуто основної мети процесу паювання земель колективної власності. Тому, враховуючи дефіцит земель для забезпечення всіх бажаючих земельними частками (паями), зважаючи на розширене суб'єктне коло осіб, що можуть претендувати на них, за умови, що наразі повторне паювання неможливе, ми вважаємо, що виділення із резервного фонду земельної частки (паю) для громадян, яким належить право на земельну частку (пай), але які з різних причин його не реалізували є найбільш вірним.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page9> – Назва з екрана.

2. Когут Н.Д. Сучасний стан правового регулювання приватизації земельних часток (паїв) / Н.Д. Когут // Юридична Україна. – 2010. – № 1. – С. 77-84.

3. Розпаювання землі, переданої КСП. – Режим доступу: <http://vysitska.com/2016/02/22/розпаювання-землі-переданої-ксп/> – 22.02.2016 р.

4. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04>

5. Практика розгляду судами земельних спорів : Лист ВСУ від 01.09.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0081700-03>.

УДК 347.4, 349.4

СУЩЕСТВЕННЫЕ УСЛОВИЯ ДОГОВОРА АРЕНДЫ ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ В СВЕТЕ ИЗМЕНЕНИЙ ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСА РФ

Болтанова Е.С.,

*д.ю.н., профессор Национального исследовательского
Томского государственного университета, г.Томск, Россия*

Для всех договоров действует общая норма о существенном характере его предмета. При отсутствии в договоре условия об объекте, подлежащем передаче в аренду, соответствующий договор не считается заключенным. Предметом договора аренды может быть земельный участок или его часть. Возможно заключение этого вида сделки и на изъятие из оборота земельные участки, если это допускается федеральным законом (см., например, п. 5.1. ст. 93 Земельного кодекса РФ – далее ЗК РФ).

При отсутствии в законодательстве общего и прямого указания на обязательность кадастрового учета сдаваемого в аренду земельного участка, существует позиция Минэкономразвития РФ, отдельных авторов, о том, что «предметом договора аренды земельного участка является сформированный земельный участок, поставленный на кадастровый учет». Несмотря на распространенность такого мнения (в том числе и в судебной практике), представляется, что указание или неуказание кадастрового номера земельного участка (который и подтверждает осуществление кадастрового учета) не должно быть определяющим при оценке заключенного соглашения. Иными словами, в договоре аренды достаточно указать иные сведения, индивидуализирующие передаваемый предмет, например, это категория земель, площадь, описание местоположения границ земельного участка (адрес). Такой вывод можно сделать из закрепленных в законодательстве определений земельного участка (ст. 6 ЗК РФ) и государственного кадастрового учета (ст. 1 ФЗ от 13.07.2015 г. № 218-ФЗ «О государственной регистрации недвижимости»).

В тоже время, изложенное не относится к земельным участкам из состава земель сельскохозяйственного назначения, отношения по поводу которых регулируются ФЗ от 24.07.2002 г. № 101 – ФЗ «Об обороте земель сельскохозяйственного назначения». В силу ст. 9 названного закона «в аренду могут быть переданы прошедшие государственный кадастровый учет земельные участки из земель сельскохозяйственного назначения, в том числе земельные участки, находящиеся в долевой собственности».

Действующее законодательство не позволяет рассматривать долю в праве собственности в качестве предмета договора аренды, но следует учитывать, что «на волне» получения гражданами земельных долей при реорганизации сельскохозяйственных организаций в 1990-е гг. многие граждане распорядились долями, заключив на них договоры аренды (чаще всего, это были договоры аренды со множественностью лиц на стороне арендодателя). И некоторые из них могут продолжать действовать.

Для договора аренды земельного участка в отличие от общего гражданско-правового подхода земельное законодательство предусматривает и второе существенное условие – размер арендной платы. Последний за земельный участок, находящийся в государственной или муниципальной собственности, определяется с учетом норм ст. 39.7 ЗК РФ и зависит от способа заключения договора аренды (конкурентный (аукцион) или неконкурентный). Для отдельных видов использования земель на ферреральном уровне установлены пределы и (или) специальные правила расчета размера арендной платы.

Помимо названных двух существенных условий, необходимых для любого договора аренды земельного участка, обновленное земельное законодательство дает основания выделять для отдельных видов договоров аренды и иные условия в качестве существенных. В соответствии со ст. 39.8 ЗК РФ договор аренды земельного участка, находящегося в государственной или муниципальной собственности:

- предоставленного для проведения работ, связанных с использованием недрами, должен предусматривать проведение работ по рекультивации (п.2);
- заключенный с юридическим лицом в целях ведения дачного хозяйства должен предусматривать обязанность этого лица обеспечить подготовку в отношении такого земельного участка проекта планировки и проекта межевания территории, а также проведение кадастровых работ, необходимых для образования земельных участков в соответствии с утвержденным проектом межевания территории (п. 5);
- зарезервированного для государственных или муниципальных нужд должен предусматривать возможность досрочного расторжения этого договора по требованию арендодателя (п. 16);
- образованного из земельного участка, предоставленного для комплексного освоения территории, должен предусматривать (по общему правилу) обязательство сторон договора аренды такого земельного участка обеспечить осуществление мероприятий по освоению территории, а также ответственность сторон за невыполнение указанного обязательства и право сторон на расторжение этого договора аренды в одностороннем порядке в случае невыполнения указанного обязательства (п. 7);
- полностью или частично расположенного в охранный зоне, установленной в отношении линейного объекта, должен содержать условия допуска представителей собственника линейного объекта или представителей организации, осуществляющей эксплуатацию линейного объекта, к данному объекту в целях обеспечения его безопасности (п. 13).

Семантический анализ употребления законодателем в приведенных выше нормах слова «должен» приводит к выводу о существенности соответствующего условия. В тоже время, учитывая достаточно жесткие правовые последствия не согласования сторонами существенных условий, вряд ли все из них должны относиться к существенным. Положения, содержащиеся в п. 2, 16 и 7 (частично¹) ст. 39.8 ЗК РФ могут в качестве императивных правил найти закрепление в законодательстве (что фактически и сделано) и нет необ-

---

¹ Кроме графиков осуществления мероприятий по освоению территории.

ходимости в согласовании соответствующих правил в индивидуальном соглашении – договоре аренды земельного участка. Соответствующие нормы ст. 39.8 ЗК РФ требуют редактирования.

УДК 349.42: 338.43.02

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Гаєцька-Колотило Я.З.,

*доцент кафедри господарсько-правових дисциплін факультету № 6 Львівського
державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент;*

Ільків Н.В.,

*заступник декана факультету № 6 Львівського державного університету
внутрішніх справ, к.ю.н., доцент*

Законом України від 31 березня 2016 р. «Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» [1] запропоновано ряд змін та доповнень щодо статусу фермерських господарств. Проте, чи такі зміни мають якісний характер та чи спонукатимуть вони створенню та розвитку фермерських господарств є питанням спірним. Вже сама назва Закону є некоректною з огляду на те, що фермерське господарство апріорі не може не бути сімейним. Це його визначальна ознака. Ця ознака була закріплена у п. 2 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» [2] у первинній його редакції й згодом була деталізована Законом України від 21 жовтня 2009 р. «Про внесення зміни до статті 3 Закону України "Про фермерське господарство" щодо уточнення родинних стосунків, що дають право бути членами господарства» [3].

Досліджуючи правове становище селянських (фермерських), а згодом фермерських господарств Н.І. Титова зазначала, що теорію сімейного трудового селянського господарства блискуче розробив ще О.В. Чаянов. Н.І. Титова констатувала, що про традиційний характер сімейної організації виробництва сільськогосподарської продукції говорить й історичний досвід України. Сімейно-трудова характер фермерських господарств у зарубіжних країнах виділяє їх з інших видів аграрного підприємництва [4, с. 13].

Цілком очевидно, що автори законопроекту переслідували іншу мету, аніж як сприяння створенню та розвитку сімейних фермерських господарств. Зрештою справжність своїх намірів автори законопроекту продемонстрували у пояснювальній записці до нього – «легалізувати та вивести в правове поле діяльність особистих селянських господарств, які фактично трансформувались в сімейні фермерські господарства, як повноправних учасників аграрного ринку, які будуть вести свою господарську діяльність у відповідності до норм чинного законодавства щодо виробників сільськогосподарської продукції». При цьому жодних змін до Закону України від 15 травня 2003 р. «Про особисте селянське господарство» [5] не було запропоновано і не внесено. Натомість п. 2 ст. 2 Закону України «Про фермерське господарство» чітко вказує, що цей Закон не поширюється на громадян, які ведуть особисте селянське господарство і т.д..

Найперше викликає застереження той факт, що згідно із п. 4 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» передбачено, що фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або як фізична особа-підприємець. По-перше, у попередній редакції фермерське господарство мало статус юридичної особи, що відображалось безпосередньо у визначенні його поняття. І це було певною перевагою, оскільки фермерське господарство визнавалось, хоч і не зовсім однозначно, самостійним суб'єктом права — юридичною особою, яка характеризується такими ознаками: створення і реєстрація у встановленому законом порядку; можливість мати цивільну право- і

дієздатність; право бути позивачем і відповідачем у суді; організаційна єдність; можливість нести самостійно майнову відповідальність; здатність виступати від свого імені в цивільному обороті.

Що стосується набуття статусу приватного підприємця, то цей статус, як зазначає П.Ф. Кулинич, є мало затребуваним у сфері аграрного підприємництва. Справа в тому, що успішність ведення сільськогосподарського виробництва залежить від багатьох факторів і вважається видом діяльності, пов'язаним з природними (кліматичними) та іншими ризиками та, відповідно, з виникненням заборгованостей. У випадку їх непогашення суд для задоволення позовів кредиторів може звернути стягнення на все майно приватного підприємця, включаючи не лише землю та інші засоби виробництва, а й житловий будинок, легковий автомобіль тощо. Саме тому громадяни України «не горять» бажанням займатися аграрним підприємництвом у статусі приватного підприємця [6].

Але, доповнивши Закон України «Про фермерське господарство» ст. 8-1, законодавець «винайшов» нову модель фермерського господарства без створення юридичної, яке може організовується фізичною особою - підприємцем спільно з членами його сім'ї на підставі договору про створення сімейного фермерського господарства. При цьому головою сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи є член сім'ї, зареєстрований як фізична особа - підприємець і визначений договором про створення сімейного фермерського господарства. Від імені сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи має право виступати голова цього господарства або уповноважений ним один із членів господарства. Цікаво, як це корелюється із нормами Цивільного та Господарського кодексів України [7,8], які визначають правовий статус фізичних осіб чи громадян-підприємців?

По-друге, ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» було доповнено ч. 5, у якій йдеться, що фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства за умови, що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї, відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України [9]. Разом з тим, Закон України «Про фермерське господарство» вже містить перелік осіб, які можуть бути членами фермерського господарства, і цей перелік включає не лише членів сім'ї, а й родичів. Інший момент – враховуючи п. 4 ст. 3 Сімейного кодексу України (сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства), фермерське господарство можуть створити особи, які не пов'язані родинними відносинами, але спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

По-третє, умови договору про створення сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи відверто нагадують вимоги до Статуту юридичної особи. У зв'язку із тим незрозумілою є правова природа цього договору.

По-четверте, неврегульованим залишається правовий режим майна сімейних фермерських господарств, особливо тих, що створюються без набуття статусу юридичної особи. Це пропонується зробити у договорі про створення сімейного фермерського господарства.

По-п'яте, фермерські господарства на сьогодні можуть здійснювати свою діяльність на земельних ділянках, наданих для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Враховуючи зміст діяльності особистого селянського господарства – виробництво, переробка та споживання сільськогосподарської продукції з можливістю реалізації її надлишків, тобто йдеться про нетоварний характер їх діяльності, а отже і земельні ділянки повинні використовуватися для цих цілей, а також те, що згідно із ч. 2 п. 5 Земельного кодексу України [10] земельні ділянки сільськогосподарського призначення використовуються їх власниками або користувачами виключно в межах вимог щодо

користування землями певного виду використання, встановлених статтями 31, 33-37 цього Кодексу, необхідно узгодити між собою усі ці норми.

Зрозуміло, що закріплення свого часу у законодавстві України правового статусу нових суб'єктів господарювання – особистих селянських господарств було не виправданим, враховуючи їх споживчий характер, який ніяк не корелювався із достатньо великими земельними ділянками, які дозволялось використовувати для цілей їх ведення. Але й Законом України «Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» жодною мірою не вирішено проблем трансформації особистих селянських господарств у сімейні фермерські господарства.

На жаль, це не всі проблеми, які виникли чи надалі виникатимуть у зв'язку із прийняттям вище вказаного Закону. Як кажуть: «Горе от ума».

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України від 31 березня 2016 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. - № 21. - Ст.406.
2. Про фермерське господарство: Закон України 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - N 45. - Ст.363.
3. Про внесення зміни до статті 3 Закону України "Про фермерське господарство: Закон України від 21 жовтня 2009 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2010. - N 4. - Ст.22.
4. Титова Н. Фермерство в Україні: основні правові засади. Питання та відповіді. – Львів, 1998. – с. 13.
5. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 травня 2003 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2003. - N 29. - Ст.232.
6. Кулинич П.Ф. Хто господарюватиме на землі: фермер чи фермерське господарство? // Юридичний вісник України. - № 30 (943).
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 40-44. - Ст. 356.
8. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - Ст.144.
9. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 21-22. - Ст. 135.
10. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 3-4. - Ст. 27.

УДК 349.6(477)

ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА» В КОНТЕКСТІ ОСЕЛИЩНОЇ КОНЦЕПЦІЇ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ УКРАЇНИ

Гольонко Р.А.,

*старший викладач кафедри екології і права
Чернівецького факультету НТУ «ХП»,*

Здобувач кафедри екологічного права НЮУ ім.Ярослава Мудрого

Щодо правового забезпечення формування та функціонування національної екологічної мережі, слід відзначити, що тривалий час законодавство України не визначало поняття «екологічна мережа», тому регулювання в цій сфері здійснювалось в рамках організації та забезпечення правового режиму природно-заповідного фонду України на основі Закону України «Про природно-заповідний фонд України»[1]. Уперше поняття «екологічна мережа» було запроваджено Законом України «Про Загальнодержавну програму формування

національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки»[2], згідно із яким *екологічна мережа* – це єдина територіальна система, яка включає ділянки природних ландшафтів, що підлягають особливій охороні, і території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні і лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, польозахисні території та об'єкти інших типів, що визначаються законодавством України, і є частиною структурних територіальних елементів екологічної мережі – природних регіонів, природних коридорів, буферних зон.

Прийнятий пізніше Закон України «Про екологічну мережу»[3] закріплює більш деталізоване визначення екомережі, а саме як «єдиної територіальної системи, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні» (ст.3).

Отже, на відміну від визначення в Законі України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» [2], наведене законодавче формулювання поняття «екологічна мережа» містить вказівку на мету утворення такої єдиної територіальної системи, що свідчить про важливість функцій, які виконує екологічна мережа в охороні навколишнього середовища та збереженні ландшафтного та біологічного різноманіття.

Крім того, слід звернути увагу на те, що з аналізу поняття «екологічна мережа», яке міститься в Законі України «Про екологічну мережу»[3], можна дійти висновку, що утворення екомережі як єдиної територіальної системи здійснюється шляхом «поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні». Таким чином, в національному законодавстві закріплено такий підхід до формування національної екомережі, за якого, перш за все, території та об'єкти природно-заповідного фонду складають основу екологічної мережі.

Іншим є підхід до формування екологічної мережі в Республіці Молдова. Так, Законом Республіки Молдова «Про екологічну мережу» №94-XVI від 5 квітня 2007 року[4] закріплено визначення «національної екологічної мережі» як: «екологічної мережі, створеної на національному рівні, що *об'єднує фізично і функціонально території місць проживання, ландшафтів та їх елементів*, що представляють особливе значення з точки зору наукової та естетичної цінності і збереження біологічного різноманіття, підтримання геосистемної рівноваги». Таким чином, в Республіці Молдова основою формування екологічної мережі є не природні об'єкти чи території, які вже отримали в передбаченому законом порядку статус особливо охоронюваних, як в Україні, а безпосередньо місця проживання тварин, зростання певних видів рослин, ландшафтів та їх елементів, які мають особливу цінність.

Слід звернути увагу, що на міжнародному рівні юридичне визначення «екологічної мережі» не закріплено, проте з аналізу положень Конвенції про охорону біологічного різноманіття від 5 червня 1992 року, ратифікованої Законом України від 29.11.1994 р. № 257/94-ВР[5], Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, прийнятої Радою Європи у 1995 р.[6], можна дійти висновку про віднесення на міжнародному рівні до ознак екомережі таких як: системність поєднання складових екомережі, просторова цілісність, екологічна єдність та спрямованість на збереження, зміцнення та відновлення ключових екосистем, середовищ існування, видів та елементів ландшафтів.

Відзначимо, що Конвенція про охорону біологічного різноманіття[5] є першим міжнародним документом, в якому наголошено на необхідності не лише збереження окремих видів угруповань рослин, тварин і мікроорганізмів, а й охорони природи в цілому та відтворення її цілісності та єдності через закріплення системного підходу до вирішення проблем збереження біорізноманіття.

Для подальшої розбудови національної екологічної мережі в контексті функціонування Загальноєвропейської екомережі, яка покликана забезпечити збереження всього комплексу екосистем, середовищ існування, видового різноманіття, а також ландшафтів європейського значення; контролю за тим, аби середовища існування були достатньо просторими для збереження видів; створення можливостей для розселення і міграції видів; забезпечення відновлення пошкоджених компонентів ключових систем і захисту систем від потенційної небезпеки, необхідними умовами є запровадження оселищної концепції формування екомережі в Україні, вдосконалення відповідного національного законодавства, а також подальше вивчення та переймання позитивного досвіду інших країн щодо охорони місць проживання тварин, зростання певних видів рослин, збереження міграційних шляхів та ін.

З огляду на вищевикладене, вважаємо доцільним внести зміни до Закону України «Про екологічну мережу України»[3], визначивши екологічну мережу як єдину багатофункціональну систему місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні. Вказані зміни стануть основою для подальшого удосконалення національного законодавства, яке відповідатиме вимогам Всеєвропейській стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття для формування екологічної мережі та забезпечення охорони оселищ.

Список використаних джерел:

1. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992р. № 2456-ХІІ// Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
2. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21.09.2000 р. № 1989-ІІІ//Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1989-14>.
3. Про екологічну мережу: Закон України від 24.06.2004 р. № 1864-ІV//Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>.
4. Об экологической сети: Закон Республики Молдова от 5 апреля 2007 года №94-ХVІ// Информационная система«СоюзПравоИнформ.Законодательство стран СНГ». [Електронний ресурс]. – Режим доступа:<http://base.spinform.ru/spisdoc.fwx?countryid=md>.
5. Про охорону біологічного різноманіття: Конвенція від 05.06.1992 р.,ООН,ратифікована Законом України №257/94-ВРвід 29.11.1994р.//Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] Режим доступу:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_030.
6. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття: Стратегія від25.10.1995р., Рада Європи//Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_711.

НАДАННЯ ПОВОРОТНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИМ ГОСПОДАРСТВАМ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Григор'єва Х. А.,

*к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Підтримка розвитку фермерства в Україні має стратегічне значення, оскільки безпосередньо впливає на економічну, соціальну та продовольчу ситуацію на селі. Відповідно до законодавства фермерські господарства мають можливість скористатися спеціальною програмою підтримки, яка є моносуб'єктною, тобто спрямована лише на фермерські господарства, та полягає у їх пільговому кредитуванні. Правові засади реалізації даної програми закладені, зокрема, у Законі України «Про фермерське господарство» та постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» від 25 серпня 2004 року. У вересні 2016 року до даного порядку були внесені суттєві зміни, які значно вплинули на правовий механізм державної підтримки фермерства в Україні. У даному дослідженні ми окреслимо та проаналізуємо основні зміни, які були здійснені.

Суб'єкти отримання поворотної допомоги залишилися ті ж самі, до того ж окремо передбачена можливість участі у конкурсі сімейних фермерських господарств без статусу юридичної особи.

Об'єкт підтримки полягає у наданні кредитних фінансових коштів, але збільшився максимальний розмір такого кредиту: з 250 тис. грн – до 500 тис. грн. Це є, безумовно, позитивним фактом у зв'язку зі значним зростанням цін.

Цільове призначення кредитних коштів доповнилося новими напрямками витрат. Окрім тих, які були передбачені раніше (придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, виробництво та переробка сільськогосподарської продукції, будівництво та реконструкція виробничих і невиробничих приміщень, у тому числі житлових (загальною площею не більш як 125 кв. м.), закладення багаторічних насаджень, розвиток кредитної та обслуговуючої кооперації, у тому числі сплата пайових внесків до пайових фондів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, утворених фермерськими господарствами самостійно або разом з членами особистих селянських господарств, зрошення та меліорація земель), наразі також кредитуються витрати на: а) придбання маточного поголів'я сільськогосподарських тварин (телиць, нетелей, корів, свиноматок, ярок, вівцематок, кізочок та козоматок); та б) проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини).

Суттєвих змін зазнав такий принципово важливий елемент правового механізму надання фінансової допомоги фермерським господарствам, як *критерії визначення переможців*. Раніше, за попередньою редакцією, таких критеріїв було чотири: 1) забезпечення гарантій повернення коштів, одержаних на поворотній основі; 2) ефективність і окупність інвестиційно-інноваційних проектів; 3) створення додаткових робочих місць у сільській місцевості; 4) спеціалізація на виробництві дефіцитних у регіоні окремих видів сільськогосподарської продукції. Відповідно до чинної редакції постанови в якості конкурсних критеріїв висуваються лише дві умови: 1) забезпечення виконання зобов'язань щодо повернення коштів, одержаних на поворотній основі; 2) створення додаткових робочих місць. У випадку рівності учасників порядок надання підтримки фермерським господарствам містить переважні умови, які допомагають визначити переможців конкурсу. Раніше переважною умовою була лише одна – відповідність зазначених у бізнес-плані видів діяльності тим пріоритетам діяльності, які визначені Міністерством аграрної політики та продовольства. Наразі таких переважних умов п'ять: 1) членство у сільськогосподарському обслуго-

вуючому кооперативі; 2) діяльність з вирощування та розведення великої рогатої худоби; 3) обробіток земельних ділянок площею не більше ніж 500 гектарів; 4) закладення молодих плодово-ягідних та виноградних насаджень; 5) подання заяви про перехід на виробництво органічної продукції (сировини).

Аналізуючи окреслені основні зміни порядку поворотної фінансової допомоги фермерським господарствам в Україні, можна дійти наступних висновків. Доступ до збільшеної поворотної (кредитної) підтримки відкритий для максимально широкого кола фермерських господарств, при цьому враховується також поява нового різновиду – сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи. Однак допуск великої кількості фермерських господарств, які відповідають висунутим позитивним та негативним умовам, обмежується встановленням критеріїв визначення переможців конкурсу. Перша умова – забезпечення повернення фінансових коштів – є цілком логічною з огляду на кредитну природу даного різновиду державної підтримки. Друга умова – створення додаткових робочих місць у сільській місцевості – відповідає принципу сталого розвитку сільських територій, якого має дотримуватися аграрне законодавство. Зменшення критеріїв визначення переможців компенсується збільшенням переліку переважних умов, які слугують орієнтирами при остаточному визначенні фермерських господарств, які за рівних умов отримують пільгове кредитування. Аналіз закріплених переважних умов дозволяє зробити висновки щодо пріоритетних для держави напрямів фермерської діяльності, серед яких визначено: вирощення та розведення великої рогатої худоби; плодово-ягідне садівництво та виноградарство; органічне сільськогосподарське виробництво. Також на основі переважних умов можна виявити, що пріоритет мають невеликі фермерські господарства, земельний банк яких не перевищує 500 га, а також ті фермерські господарства, які є членами сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Встановлення будь-яких переважних умов надання державної підтримки є дуже важливим кроком, адже воно має стимулюючий ефект. Слід погодитися з тим, що скотарство, садівництво, виноградарство, органічне виробництво є одними з найбільш вразливих та капіталоемних галузей сільського господарства, а тому особливо потребують державної допомоги, що виправдовує їх перевагу. Стимулювання сільськогосподарської кооперації теж є позитивним рішенням, яке може стати додатковим фактором розвитку кооперативного руху серед фермерських господарств України.

УДК 349.6

МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ І НОРМАТИВІВ У ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОМПЛЕКСНОСТІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Дейнега М.А.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри аграрного, земельного та

екологічного права імені академіка В.З. Янчука

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Нині постає негайна потреба у перегляді існуючої системи природокористування, яка б ґрунтувалась на досягненні компромісу між економічними, екологічними та соціальними потребами суспільства і базувалась на принципах сталого розвитку. У зв'язку з цим, важливого значення набуває дослідження проблем правового забезпечення принципу комплексного використання природних ресурсів.

Комплексність у науковій літературі розглядається як необхідність при використанні будь-якого природного ресурсу враховувати всі його екологічні зв'язки з іншими природними ресурсами й навколишнім природним середовищем в цілому [3, с. 103]. Зміст принципу комплексного природокористування складають вимоги про попередження і

запобігання заподіяння шкоди у процесі використання одних природних ресурсів іншим [4, с. 148]. При цьому, особливого значення набуває комплексність у нормативно-правовому закріпленні всіх екологічних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів, збереження цілісності природних об'єктів і комплексів, забезпечення просторової та видової біорізноманітності тощо.

Правове забезпечення комплексного природокористування, орієнтованого на збереження природно-ресурсного потенціалу і раціональне використання природних ресурсів, має ґрунтуватися на принципах мінімізації обсягів вилучення природних ресурсів з максимально можливим ефектом від їх використання. Важливе значення у цьому процесі відіграє виокремлення комплексу стандартів і нормативів у сфері природокористування, що встановлюють правила й вимоги із забезпечення екологічної стабільності.

Стандартизація – це діяльність, спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній галузі через встановлення нормативів для обов'язкового загального і багатократного використання щодо об'єктів, явищ, процесів тощо, реальних або перспективних завдань [5, с. 42].

Правові та організаційні засади стандартизації в Україні визначені Законом України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 р. Згідно із ст. 1 Закону стандартизація – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері. Відповідно до ст. 4 Закону метою стандартизації та одним із основних принципів державної політики у сфері стандартизації є збереження навколишнього природного середовища та економія усіх видів природних ресурсів.

Згідно із ст. 32 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. державні стандарти є обов'язковими для виконання та визначають поняття і терміни, режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом навколишнього природного середовища, вимоги щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, інші питання, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та раціональним використанням природних ресурсів.

На виконання положень Правил Європейського Союзу з екологічного менеджменту і аудиту та міжнародних стандартів ISO серії 14000 в Україні видано низку стандартів, що закріплюють принцип комплексного природокористування: ДСТУ ISO 14001–97 «Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування»; ДСТУ ISO 14004–97 «Система управління навколишнім середовищем. Загальні настанови щодо принципів управління, систем та засобів забезпечення»; ГОСТ 17.0.01–76 «Система стандартів в області охорони природи і покращення використання природних ресурсів. Основні положення»; ГОСТ 2591–83 «Ресурси вторинні. Терміни і визначення»; ГОСТ 17.0.0.02–90 «Екологічний паспорт промислового підприємства. Основні положення» тощо. Впровадження положень окреслених стандартів у господарську діяльність допомагає у вирішенні екологічних проблем у сфері природокористування та забезпечує зменшення несприятливих впливів на довкілля.

На відміну від стандартів, нормування визначається як встановлення кордонів, у межах яких дозволяються масштаби розвитку виробництва та зміни природних властивостей навколишнього середовища [1, с. 152]. Під екологічними нормативами розуміють такі різновиди нормативних документів, що містять якісні й кількісні показники безпечного для життя і здоров'я людей, інших живих організмів, стану довкілля, та визначають можливі рівні ризикованого антропогенного чи природного навантаження [2, с. 47]. Нормування якості навколишнього середовища здійснюється за допомогою граничних норм впливу антропогенної діяльності.

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічні нормативи встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів. Законодавством України

можуть встановлюватися нормативи використання природних ресурсів та інші екологічні нормативи. Екологічні нормативи повинні встановлюватися з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм, гігієнічних нормативів.

До екологічних нормативів належать: нормативи екологічної безпеки (гранично допустимі концентрації (ГДК); тимчасово допустимі концентрації (ТДК); гранично допустимі викиди (ГДВ); гранично допустимі скиди (ГДС); тимчасово погоджені викиди або скиди (ТПВ або ТПС); граничне допустиме екологічне навантаження (ГДЕН)); нормативи використання природних ресурсів та нормативи платежів і тарифів за використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища.

Усі нормативи є правовою формою екологізації діяльності суспільства і обов'язкові для виконання всіма суб'єктами господарювання, незалежно від форм власності.

Екологічна стандартизація і нормування нині представляє собою одне з найбільш ефективних засобів комплексного й раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища в цілому. За їх допомогою регулюється допустиме навантаження на екологічні системи і встановлюються межі впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище.

Список використаних джерел:

1. Балджи М.Д. Організаційно-економічні засади комплексного природокористування на регіональному рівні : монографія / М.Д. Балджи. – Одеса : Атлант, 2010. – 500 с.
2. Екологічне право. Особлива частина : підручник : повний академічний курс / За ред. акад. АПрН В.І. Андрейцева. – К. : Істина, 2001. – 544 с.
3. Калинин И.Б. Природоресурсное право : учебное пособие / И.Б. Калинин. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2009. – 350 с.
4. Каракаш І.І. Природокористування як необхідна умова існування людини і суспільства : визначення поняття й основні принципи / І.І. Каракаш // Екологічне право України : підручник / За ред. І.І. Каракаша. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 147–157.
5. Скрипчук П.М. Менеджмент якості довкілля : монографія / П.М. Скрипчук. – Рівне : НУВГП, 2006. – 350 с.

УДК 349.42

ДЕКРЕТИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО АГРАРНОГО ПРАВА

Єрмоленко В.М.,

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри
аграрного, земельного та екологічного
права ім. академіка В.З. Янчука,*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Щодо походження декрету як правового явища (франц. *decret*, від лат. *decretum* – рішення, постанова, указ), то ним у деяких країнах є назва нормативно-правового акта, що видається органом державної влади або главою держави у процесі реалізації своїх нормотворчих повноважень [1, с. 147]. За своїм змістом – це нормативний акт загального чи часткового характеру, що має силу закону. Декрет з'явився у стародавньому Римі: так називали акти сенату, а згодом акти імператора [2, с. 332].

В Україні декрети як нормативно-правові акти, що мають силу закону, були запроваджені Законом України «Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання» від 18 листопада 1992 р. (у редакції Закону від 19 грудня 1992 р.) [3]. Підставою стала гостра нестача законів у механізмі правового забезпечення ринкової реформи, здійснення якої потребувало своєчасного реагування на законодавчому рівні. Зважаючи на досить тривалу процедуру прийняття законів, утворився відповідний вакуум у законодавчому масиві, заповнення

якого потребувало оперативного реагування. З цією метою Верховна Рада України делегувала Кабінету Міністрів України тимчасово, строком до 21 травня 1993 року, повноваження видавати декрети в сфері законодавчого регулювання з питань, передбачених пунктом 13 статті 97 Конституції України, щодо відносин власності, підприємницької діяльності, соціального і культурного розвитку, державної митної, науково-технічної політики, кредитно-фінансової системи, оподаткування, державної політики оплати праці і ціноутворення.

За вказаний період було прийнято 87 декретів Кабінету Міністрів України, абсолютна більшість з яких нині втратила свою актуальність і чинність. Безпосередньо аграрно-правовий характер мав Декрет Кабінету Міністрів України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» [4], який наразі також втратив чинність, а тому може розглядатися лише в історико-правовому аспекті. Загальне значення для регулювання аграрних відносин мають нині діючі декрети Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» [5] (для сфери виробництва сільськогосподарської продукції) та «Про державне мито» [6] (при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності).

Звичайно в умовах втрати чинності абсолютною більшістю з декретів складно визначити їх характер і рівень впливу на тогочасні аграрні відносини. Тому визначення характеру цього різновиду аграрних нормативно-правових актів має виключно пізнавальні, наукові цілі. Декрети Кабінету Міністрів України у аграрній сфері за своєю природою є або суцільно нормативними, або індивідуальними, або змішаними правовими актами, у яких нормативна складова поєднується з індивідуальною. Прикладом перших є вищезазначені декрети «Про стандартизацію і сертифікацію», «Про державне мито». До іншої групи можна віднести також низку декретів. Зокрема змішану природу мав Декрет Кабінету Міністрів України «Про забезпечення сільського господарства імпортною продукцією для проведення весняних польових робіт» [7], у якому встановлювався порядок, який дозволяв місцевим держадміністраціям проведення бартерних (товарообмінних) операцій з продукцією підприємств, розташованих на їх території, в обсязі двох відсотків товарного виробництва без обкладання податком на добавлену вартість та вивізним (експортним) митом за умови імпорту продукції. Індивідуально-правову складову становив перелік такої продукції, що імпортується для забезпечення виконання весняно-польових робіт у 1993 році. Слід зазначити, що дію вказаного акта було припинено лише в 2006 році. Індивідуальну природу мав Декрет Кабінету Міністрів України «Про приватизацію земельних ділянок» [8], який зобов'язав місцеві Ради народних депутатів забезпечити передачу протягом 1993 року громадянам України у приватну власність земельних ділянок, наданих їм для ведення особистого підсобного господарства, будівництва і обслуговування жилого будинку і господарських будівель, садівництва, дачного і гаражного будівництва, у межах норм, установлених Земельним кодексом України.

Список використаних джерел:

1. Нижник Н.Р. Декрет // Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – С. 147.
2. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
3. Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про тимчасове зупинення повноважень Верховної Ради України, передбачених пунктом 13 статті 97 Конституції України, і повноважень Президента України, передбачених пунктом 7-4 статті 114-5 Конституції України»: Закон України від 19 грудня 1992 р. № 2886-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. – № 9. – Ст. 61.
4. Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі: Декрет Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 р. № 51-93 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 27. – Ст. 293.

5. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 р. № 46-93 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 27. – Ст. 289.

6. Про державне мито: Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 13. – Ст. 11.

7. Про забезпечення сільського господарства імпортною продукцією для проведення весняних польових робіт: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 18-93 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 17. – Ст. 187 (Декрет втратив чинність на підставі Закону від 14 вересня 2006 р. № 139-V).

8. Про приватизацію земельних ділянок: Декрет Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. № 15-92 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 10. – Ст. 79 (Декрет втратив чинність на підставі Закону від 14 вересня 2006 р. № 139-V).

УДК 349.6:630(477)

ЩОДО ПИТАННЯ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ В УКРАЇНІ

Заверюха М.М.,

*асистент кафедри аграрного,
земельного та екологічного права*

Національного університету «Одеська юридична академія» *

Серед природних багатств нашої держави лісам належить особливе місце. Ліс – невід’ємна складова частина біосфери. Ліси, парки, лісосмуги, зелені насадження в містах і селах, по берегах рік і водойм – це втілення природної краси, чудові місця для відпочинку, джерела харчових продуктів, різноманітної сировини, палива, будівельних та інших матеріалів. Ліс – місце поселення звірів, птахів, заготівлі лікарської сировини, грибів і ягід, тобто джерело величезної кількості матеріальних цінностей. У більшості випадків для них немає замінників.

Радянське право розглядало ліс винятково як природний ресурс, який не визнавався майном, а отже, не був об’єктом цивільного права. Лісові правовідносини носили переважно майновий характер і мали місце тоді, коли ліс перетворювався в деревину. Однак із прийняттям ЗК України, ЦК України і ЛК України ситуація щодо визначення лісу як об’єкта права приватної власності докорінно змінилася. Зокрема, у чинному лісовому законодавстві України землю, ліс та інші природні ресурси почали розглядати як об’єкти права приватної власності. Щоправда, сьогодні така форма власності на ліси не знайшла свого значного поширення, і площа лісів, які перебувають у приватній власності, не перевищує 1% від загальної площі лісів в Україні.

Згідно зі ст. 10 ЛК України ліси можуть перебувати у приватній власності громадян України (ЛК України виключає можливість отримання у власність лісів особами без громадянства та іноземцями) і юридичних осіб (юридичних осіб, які є резидентами України) [1].

Таким чином, право приватної власності на ліси та землі лісогосподарського призначення в Україні можна розглядати як різновид суб’єктивного права фізичної або юридичної особи на даний природний ресурс.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 ЛК України, громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом [1]. А відповідно

---

* Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія» Степська О.В.

до ч. 2 ст. 56 ЗК України, громадянам та юридичним особам за рішенням органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади можуть безоплатно або за плату передаватись у власність замкнені земельні ділянки лісогосподарського призначення загальною площею до 5 гектарів у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств [2].

У приватну власність можуть передаватися тільки замкнені земельні ділянки лісогосподарського призначення, тобто такі земельні ділянки лісогосподарського призначення, які відокремлені природними розривами та (або) юридично встановленими межами їх обсягів, тобто дещо ізольовані від основного масиву земель лісогосподарського призначення. Також потрібно звернути увагу на норму, яка передбачає надання у власність замкнених земельних ділянок лісогосподарського призначення загальною площею до 5 гектарів у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств. У ст. 7 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. № 973-IV [3] раніше передбачалася можливість надання земельних ділянок для фермерського господарства єдиним масивом з розташованими на них лісовими угіддями, проте з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31 березня 2016 р. № 1067-VIII [4] дана норма була виключена. Що ж стосується можливості передачі у складі селянських господарств, то слід зауважити, що поняття «селянське господарство» у законодавстві відсутнє. Якщо ж у даному випадку використовувати норми Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р. № 742-IV [5], то можливість передання у власність земельних ділянок лісогосподарського призначення даним Законом не передбачена.

Цікавим є питання з приводу надання у власність земельних ділянок лісогосподарського призначення та лісів у складі «інших господарств», враховуючи той факт, що жоден нормативно-правовий акт у даний час не надає відповіді на це питання, тому під словом «господарство» в даному контексті може розумітися фактично будь-яка юридична особа або навіть підприємець, що веде господарювання, пов'язане з лісовим господарством.

На наш погляд, враховуючи рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, відповідно до ч. 4 ст. 13 Конституції України, а також наявності світового досвіду щодо ведення ефективного лісового господарства приватними лісокористувачами, немає підстав для створення штучних необґрунтованих обмежень щодо отримання у власність лісів та земель лісогосподарського призначення.

Список використаних джерел:

1. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року (в редакції від 8 лютого 2006 року) № 3852-XII // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
3. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.
4. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 87.
5. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15 травня 2003 року № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.

ПОВНОВАЖЕННЯ СУДОВИХ ТА ПОЗАСУДОВИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СТОРІН ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Запара С.І.,

декан юридичного факультету

Сумського національного аграрного університету,

д.ю.н., професор

На сучасному етапі розвитку соціально-трудових відносин залишається актуальним пошук шляхів забезпечення захисту прав та інтересів сторін трудових правовідносин. Чинний Кодекс законів про працю (далі Кодекс) в ст.1 визначає всемірну охорону трудових прав працівників, як одне із пріоритетних завдань Кодексу. Відповідно до ст. 1. Проекту трудового кодексу (далі Проект) метою та завданням Трудового кодексу України є встановлення прав та обов'язків суб'єктів трудових правовідносин, забезпечення реалізації передбачених Конституцією України трудових прав і гарантій працівників, створення належних умов праці, *забезпечення захисту прав та інтересів працівників і роботодавців* (курсив авт. – С.І.).

Таким чином, законодавець трансформує *охоронну* у *захисну* функцію трудового права, звертаючи увагу на захист прав та інтересів як працівників, так і роботодавців. Слід підтримати зазначений підхід, адже забезпечення захисту прав та інтересів сторін трудових правовідносин є складовою конкретизованої мети державного регулювання. Розвиток соціально-трудових відносин прямо залежить від діяльності відповідних державних та самоврядних органів та готовності сторін соціального діалогу вирішувати наявні проблеми.

На даний момент ні діючий КЗпП України, ні Проект Трудового кодексу не дають повної відповіді щодо того, які саме органи чи суб'єкти забезпечують захист прав та інтересів працівників та роботодавців. Тим не менше, сукупний аналіз наявних норм дозволяє виділити наступні три види захисту прав та інтересів сторін трудових правовідносин:

1. Державний захист, що реалізується шляхом звернення учасників соціально-трудових відносин до суду та діяльністю окремих державних органів, пов'язаних із соціально-трудовими відносинами (Державна служба України з питань праці; Національна служба посередництва та примирення; Державна служба зайнятості України тощо);
2. Громадський захист, що здійснюють професійні спілки;
3. Самоконтроль учасників соціально-трудових правовідносин, що здійснюють за реалізацією соціально-трудових правовідносин.

Розглянемо кожний із цих видів захисту окремо. Відповідно до вищенаведеного державний захист реалізується шляхом звернення учасників соціально-трудових відносин до суду. Відповідно до чинного КЗпП України глава XV має назву Індивідуальні трудові спори, в якій серед інших органів, що розглядають трудові спори зазначені районні, районні у містах, міські чи міськрайонні суди.

Зауважимо, що в цій частині є певні проблемні питання. Перше пов'язане із реалізацією права на звернення до суду з урахуванням компетенції судових органів щодо розгляду і вирішення певного кола справ. Так, ст.15 ЦПК має назву «Компетенція судів щодо розгляду цивільних справ», у якій визначено, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо: захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин та інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства (наприклад, господарського, адміністративного і т. ін.). Але в порядку цивільного судочинства розглядаються не всі трудові спори. Якщо однією зі сторін є публічний орган, трудові спори розглядаються в адміністративних окружних судах, що

передбачено ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України² [1], відповідно до якої юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ поширюється і на спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби.

Окрім того, трудові спори можуть розглядатися і в господарських судах. Відповідно до ст. 2 Господарського процесуального кодексу, господарський суд порушує справи про банкрутство за письмовою заявою будь-кого з кредиторів чи боржника. Відповідно до ч. 4 ст. 10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»³ [2] суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, вирішує в тому числі і спори про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника тощо.

Подібний підхід законодавця до компетентного розмежування спорів, пов'язаних із захистом соціально-трудових питань, не є однозначно виправданим та, на жаль, ще більше ускладнює процедуру захисту трудових прав учасників зазначених правовідносин, адже розпорошеність судового розгляду не сприяє швидкому та ефективному розгляду спорів. З нашої точки зору, трудові спори повинні розглядатися у перспективі в спеціалізованих судах, а на перехідний період у судах загальної юрисдикції.

Другим проблемним питанням є обмеження права на колективне звернення до суду з питань соціально-трудових відносин. З огляду на найпоширенішу класифікацію трудових спорів за суб'єктною ознакою на індивідуальні та колективні трудові спори та наявність відповідного законодавства (КЗпП України, що регламентує порядок індивідуальних трудових спорів та Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» тощо) слід було б і передбачити відповідні способи захисту трудових прав.

В Україні, незважаючи на право профспілок на звернення до суду, закріплене в Законі України «Про професійні спілки та гарантії їх діяльності», судова практика називає колективні трудові спори спорами непозовного характеру. Так, у березні 2008 р. первинна профспілкова організація ВАТ (далі-профорганізація) звернулася до суду з позовом до генерального директора ВАТ К., третя особа РДА, про визнання колективного договору недійсним та зобов'язання переукласти колективний договір⁴ [3, с. 16-17]. Профорганізація просила визнати недійсним укладений товариством колективний договір на 2008-2009 рр., визнати її стороною перегляду та укладення колективного договору, зобов'язати відповідача переукласти спірний договір із дотриманням законодавчих і галузевих норм. Рішенням районного суду від 13 червня 2008 р. в задоволенні позову профорганізації відмовлено. Ухвалою апеляційного суду вказане рішення суду першої інстанції скасовано, а провадження у справі закрито. Касаційна інстанція встановила, що *безпосереднє вирішення в судовому порядку колективних трудових спорів законодавством не передбачено*, крім випадків, зазначених у ст. 23, 25 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», ч. 5 ст. 20, ч. 2, 4 ст. 42 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Фактично таким рішенням Верховний Суд України визнав *відсутність процесуальної можливості захисту порушеного права, якщо спір має колективного суб'єкта звернення*, що в цілому суперечить положенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних

² Кодекс адміністративного судочинства України : від 06.07.2005 р. № 2747 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 32. – Ст. 1918.

³ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс] : Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/print1380723482462> – Назва з екрану.

⁴ Застосування законодавства про працю : суд. Рішення Верхов. Суду України (2001-2010), роз'яснення суд. практики / Верхов. Суд України ; за заг. ред. А. Г. Яреми. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 752 с.

свобод⁵ [4], який гарантує кожному право подати до суду будь-який позов, що стосується його цивільних прав і обов'язків.

Натомість, відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене⁶ [5]. Недивлячись на проголошені реформи та наміри прийняти новий Трудовий кодекс України ці важливі проблеми залишилися поза державною увагою.

Наступною складовою державного захисту учасників соціально-трудових відносин є діяльність окремих державних органів, пов'язаних із соціально-трудовими відносинами, серед яких слід виділити Державну службу України з питань праці та Національну службу посередництва та примирення.

Проект трудового кодексу у сьомій книзі передбачає організацію нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства, що є значно розширеним у порівнянні із нині діючим розділом XVIII КЗпП України. У статті 315 Проекту Трудового кодексу визначається сфера державного нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства, а саме зазначається, що нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства, колективних договорів і угод здійснюється центральними органами виконавчої влади відповідно до їх повноважень, профспілками та їх об'єднаннями, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями в межах і в порядку, визначених законом та передбачає проведення уповноваженими органами виконавчої влади перевірок з питань дотримання роботодавцями трудового законодавства. Ч.2 цієї статті зазнає, що нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства не підміняє встановленої законодавством процедури розв'язання індивідуальних чи колективних трудових спорів.

Це означає, що всі повноваження, щодо сприяння вирішенню трудових спорів залишаються у тому ж стані та покладаються на вже існуючі та створені органи.

Слід зазначити, що Міжнародна Організація Праці у цьому році розпочинає Проект «Зміцнення системи інспекції праці і механізмів соціального діалогу». Після знайомства із технічним завданням Проекту певні суспільні очікування щодо консолідації зусиль у сфері державного захисту соціально-трудових відносин видаються примарними. Адже в Проектних матеріалах вкрай обережно зазначається про соціальний діалог і трипартизм (2В). Йдеться саме про наступне. Конвенції МОП № 81 і 129 вимагають від країн вжиття необхідних заходів для підтримання співпраці між представниками інспекції праці та роботодавцями і працівниками або їхніми організаціями. Проект включає компонент, націлений на інституціоналізацію такого співробітництва, консультацій і переговорів між державними органами влади і соціальними партнерами – шляхом створення тристоронньої консультативної ради. Таким чином в рамках Проекту передбачається залучення соціальних партнерів (навчальні заходи, розроблення дорожньої карти для подальших дій). Соціальні партнери виступатимуть також як бенефіціари Проекту (тематичні кампанії інспекції праці). З огляду на те, що Проект розрахований на три роки, очікувати зрушень у цьому напрямку теж не видається можливим. Тому є всі підстави вважати, що законодавець не планує кардинально змінювати підходи у вирішенні трудових спорів, зберігаючи основну класифікацію вирішення трудових спорів за суб'єктним підходом, а саме поділом на індивідуальні та колективні. Вочевидь, саме тому у Проекті Трудового кодексу України Книга дев'ята має назву «Індивідуальні трудові спори», яка

⁵ Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] : (зі змінами та доп., внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року, Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року) – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Назва з екрану.

⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) [Електронний ресурс] : від 25 грудня 1997 року. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97>. – Назва з екрану.

повністю присвячена вирішенню трудових спорів комісією з трудових спорів. Колективні трудові спори розглядаються у книзі шостій «Колективні трудові відносини», яка складається з двох глав та трьох статей, значення яких полягає у визначенні соціального діалогу та вказівкою про те, що порядок розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод та функціонування системи заходів по вирішенню колективних трудових спорів (конфліктів) визначаються законом. Відомо, що основним державним органом, що має сприяти вирішенню колективних трудових спорів є Національна служба посередництва та примирення. Але повноваження цього органу обмежуються вирішенням колективних спорів. Натомість існує необхідність зосередження державної уваги на трудових спорах як таких. Адже, на наше глибоке переконання у особи трудове право якої порушене, має існувати право на звернення за захистом своїх прав до конкретного компетентного органу.

Так, відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб»» щодо офіційного тлумачення положення ч.2 ст. 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 р. № 15-рп/2002 зазначено, що право на судовий захист не позбавляє суб'єктів правовідносин можливості досудового врегулювання спорів, у тому числі за допомогою професійних спілок, або самозахисту. Це може бути передбачено цивільно-правовим договором, коли суб'єкти правовідносин добровільно обирають засіб захисту їхніх прав. Досудове врегулювання спору може мати місце також за волевиявленням кожного з учасників правовідносин і за відсутності в договорі застереження щодо такого врегулювання спору⁷ [6]. Це означає, що кожна особа має право вільно обирати не заборонений законом засіб захисту прав і свобод, у тому числі й судовий захист. Дане твердження є передумовою для створення *нової концепції вирішення трудових спорів в Україні*, яка враховує наявне надбання цивільно-процесуальної науки та практики. Зазначена концепція включає положення щодо наділення одного державного органу консолідованими повноваженнями щодо вирішення трудових спорів. З огляду на наявний професійний досвід таким органом має стати Національна служба посередництва та примирення.

УДК 349.6

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ КАТЕГОРІЙ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Зуєв В.А.,

*к.ю.н., доц., завідувач кафедри
цивільного, господарського та екологічного права
Університету митної справи та фінансів*

Історія розвитку людства це історія утворення відходів, яка на сучасному етапі перетворилась в одну з його глобальних проблем, яка загрожує не тільки його нормальному розвитку, а й створює небезпеку для здоров'я людей, зменшує господарський потенціал суспільства тощо. В національному законодавстві в сфері поводження з відходами свого часу було закладено цілий ряд підводних каменів одним найбільшим з яких є його дуалістична орієнтованість [1]. Так, з аналізу статті 2 Закону України «Про відходи» чітко прослідковується його екологічна орієнтованість, яка полягає у тому, що на першому місці розташовані закони, які спрямовані на охорону здоров'я людини та довкілля: «Законодавство про відходи складається із законів України «Про охорону навколишнього природного

⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі з конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб»» щодо офіційного тлумачення положення ч. 2 ст. 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) [Електронний ресурс] : від 9 липня 2002 р. № 15-рп/2002. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02>. – Назва з екрану.

середовища», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про металобрухт», «Про житлово-комунальні послуги», «Про хімічні джерела струму», «Про ветеринарну медицину», «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції», Кодексу України про надра, цього Закону та інших нормативно-правових актів» [2].

Разом з тим, стан національної економіки, зменшення уваги до еколого-правових проблем, намагання в будь-який спосіб вирішити соціально-економічні проблеми призводять до того, що в ряді випадків на перший план виходять саме норми господарського законодавства, що створює певну конкуренцію екологічних та господарських пріоритетів. Зокрема, передумовою таких конфліктів є те, що якщо в екологічному праві відходи розглядаються саме, як речовини, матеріали і предмети, що втратили свої властивості та від яких власник повинен позбутись, то в господарському плані на перше місце виходять аспекти власності на відходи та господарської діяльності спрямованої на поводження з ними. При цьому останні перебувають під значним тягарем та впливом домінування публічної власності.

Так, в роботі «Публічна власність: проблеми теорії та практики» за ред. В. А. Устименка наголошується на тому, що здійснення господарської діяльності на основі публічної власності має надзвичайно велике суспільне значення. Тільки державні підприємства створюють 37 % ВВП країни, на них покладено ряд функцій суспільного відтворення, головними з яких є соціалізація економіки, підтримка стратегічно важливих областей економіки з метою забезпечення необхідного рівня економічного розвитку та ефективності економіки з метою забезпечення необхідного рівня економічного розвитку та ефективності економіки, прискорення НТП, забезпечення необхідної суспільству малорентабельної господарської діяльності тощо [3, с. 175]. Повністю поділяючи таке ствердження щодо важливості публічної власності для реалізації основних функцій держави, в тому числі соціальних до яких відноситься й сфера поводження з відходами, слід відмітити й те, що економічні реалії накладають свій відбиток на ефективність управління об'єктами такої власності. В багатьох аналітичних дослідженнях відмічається низький рівень або збитковість господарської діяльності суб'єктів заснованих на публічній власності. Серед причин виділяються різноманітні: необхідність забезпечення виконання соціальних функцій та завдань (наприклад, в сфері надання комунальних послуг, в т.ч. при поводженні з побутовими відходами); недостатність фінансового забезпечення діяльності таких суб'єктів, що впливає на результативність (відсутність можливостей оновлення засобів виробництва, придбання нових технологій тощо); неефективність систем менеджменту та управління якістю тощо.

Зважаючи на це надзвичайно нагальним виступає завдання щодо залучення для здійснення господарської діяльності в сфері публічної власності в сфері поводження з відходами суб'єктів господарювання заснованих на приватній власності. Особливого значення набуває це положення в контексті встановлення обмежень щодо приватизації державного та комунального майна, обмежень перебування у приватній власності земельних ділянок під місцями знешкодження та утилізації відходів тощо.

Крім того, прогнозуючи значне розширення законодавства в сфері поводження з окремими видами відходів, а фактично врегулювання господарської діяльності із ними, принциповим питанням залишається врахування в процесі його формування екологічних пріоритетів, формування концепції відношення до відходів як до вторинних ресурсів, з одночасним домінуванням основної мети – зменшення використання природних ресурсів шляхом забезпечення повторного використання ресурсів, а в перспективі застосування безвідходних технологій. Таким чином, нагальною потребою є уніфікація засадничих моментів при формуванні господарсько- та еколого-правових засад поводження з відходами.

Список використаних джерел:

- 1 Зуев В. А. Правовые проблемы формирования права обращения с отходами и на-
правления систематизации законодательства в данной сфере в национальном законода-
тельстве / В. А. Зуев // *Legea si Viata*. – 2014. – Septembrie. – с. 50 – 53
2. Про відходи: Закон України № 187/98-ВР від 05.03.1998 // Офіційний вісник Укра-
їни. – 1998. – № 13 (16.04.98). – Ст. 483.
3. Публічна власність: проблеми теорії і практики [монографія] : / [В. А. Устименко
та ін. ; під заг. ред. В. А. Устименка] ; Нац. акад. наук України, Ін-т екон.-прав. дослідж. –
Київ ; Чернігів : Десна Поліграф, 2014. – 308 с.

УДК 349.422.2

АГРАРНІ ДОМОГОСПОДАРСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА ТА МОЛОЧНОЇ СИРОВИНИ

Канарик Ю. С.,

*К.ю.н., старший викладач кафедри цивільного та
господарського права
Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

У сучасних умовах значну роль у виробництві молока і молочної сировини в Україні відіграють домогосподарства. Актуальність розгляду питань підвищення ефективності їх функціонування пов'язується з необхідністю збереження виробничого потенціалу села, сприяння самозабезпеченню сільського населення продуктами харчування, насичення внутрішніх аграрних ринків молочною продукцією та підтримки продовольчої безпеки держави в цілому. У зв'язку з цим існує необхідність належного правового забезпечення функціонування таких господарств та законодавчого закріплення їх юридичних ознак.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про молоко і молочні продукти» від 24 червня 2004 року [1], виробником молока і молочної сировини є юридична особа – незалежно від форми власності, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, особисте селянське господарство, фізична особа, яка утримує корів, овець, кіз, буйволиць, кобил та виробляє молоко і молочну сировину.

Враховуючи визначення виробників молока та молочної сировини, що містить Закон України «Про молоко і молочні продукти», поряд із суб'єктами господарювання у сфері виробництва молока та молочної сировини, є виробники, що не мають статусу суб'єкта господарювання, це – фізичні особи, які утримують корів, овець, кіз, буйволиць, кобил та виробляє молоко та молочну сировину, правосуб'єктність яких встановлюється ст. ст. 24–26, 30 Цивільного кодексу України.

Узагальнене визначення виробників сільськогосподарської продукції, видом якої є молоко та молочна сировина, містить Закон України «Про сільськогосподарський перепис» від 23 вересня 2008 № 575-VI [2], використання саме такого визначення виробників сільськогосподарської продукції передбачає Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарський перепис», виробники сільськогосподарської продукції - юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання та їх відокремлені підрозділи, фізичні особи (фізичні особи-підприємці, домогосподарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю, передбаченою класифікацією видів економічної діяльності, мають у володінні, користуванні або розпорядженні землі сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарських тварин.

Таким чином у Законі України «Про молоко і молочні продукти» необхідно було б розширити коло виробників молока та молочної сировини – додавши – домогосподарст-

ва, як сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життєдіяльності, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких із цих стосунків, або перебувати і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи (ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарський перепис»).

Крім того, вважаємо, що розглядаючи сектор домогосподарств у сфері виробництва молока і молочної сировини, тобто аграрній сфері, доречним буде погодитись із думкою Л.Ю. Мельника та П.М. Макаренка і використовувати більш конкретне поняття щодо домогосподарств, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, — словосполучення «аграрне домогосподарство» [3, с.3-10]. Аграрні домогосподарства ототожнюються із господарствами населення, які здійснюють сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції. До цієї категорії виробників віднесені також фізичні особи-підприємці, які проводять свою діяльність у галузі сільського господарства [4]. Аграрні домогосподарства є не тільки особливою формою виробничої діяльності, але й особливим способом життя, характерною рисою яких є поєднання функцій власності, праці і управління. Це дає можливість вести аграрне виробництво більш ефективно.

Отже, визначення суб'єктів, діяльність яких пов'язана з виробництвом та реалізацією молока і молочної сировини, на підставі проведеного аналізу нормативно-правових актів, можемо прирівняти до нормативного визначення – «виробник молока та молочної сировини», яке в свою чергу має бути викладене у Законі України «Про молоко і молочні продукти» таким чином: «виробник молока та молочної сировини – юридична особа незалежно від форми власності, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, особисте селянське господарство, аграрне домогосподарство, фізична особа, яка утримує корів, овець, кіз, буйволиць, кобил, верблюдиць, ослиць та виробляє молоко і молочну сировину».

Список використаних джерел

1. Про молоко та молочні продукти : закон України від 24 червня 2004 р. № 1870 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 513.
2. Про сільськогосподарський перепис : закон України від 23 вересня 2008 р. № 575-VI // Відомості Верховної Ради України – 2009. – № 9. – Ст. 115.
3. Мельник Л. Ю. Сутність аграрних домогосподарств та їх основні економічні характеристики / Л.Ю. Мельник, П. М. Макаренко // Економіка АПК. — 2007. — № 3. — С. 3—10.
4. Статистичний щорічник України за 2015 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 340.12:349.4 (477.75) «1921»

ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В КРИМУ 1921 р.

Кара А. В.,

*викладач кафедри підприємницького та екологічного
права юридичного факультету Таврійської академії (структурний підрозділ)
ФДАНЗ ВО «КФУ ім. В. І. Вернадського»*

У 1921 р спостерігався процес загального і тотального створення радянських господарств, перехід до соціалістичного землекористування та націоналізації землі в Криму, саме з метою проведення перебудови земельних відносин відповідно до норм земельного законодавства РСФРР Кримревком своїм указом створив окремий орган Кримрадгосп і відповідні районні управління [1, с. 37].

Земельна політика базувалася на нормах «Положення про соціалістичне землевпорядкування і про заходи переходу до соціалістичного землеробства» прийняте ВЦВК 14 лю-

того 1919 року і була зорієнтована на соціалістичне землевпорядкування і організацію землекористування в радгоспах, при цьому чітко відокремлювалась норма заборони неможливості надання селянам для приватного користування землі, які не розподілені в одноосібне користування, тобто спостерігалась відсутність поділу серед населення земель конфіскованих нетрудових володінь і організація на них соціалістичного виробництва [2, с. 67].

Однак таке становище провокувало загрозу, що землі залишаться не обробленими, виходячи з ситуації, що склалася, Кримревком пішов на порушення окремих приписів законодавства і видав указ, за яким дозволялися сільськогосподарські роботи на ділянках радгоспів безземельним населенням. По суті, орні землі передавалися в тимчасове користування на сезонний посів. А на раніше орендованих ділянках під городи, тепер пропонувалося організувати артільну обробку для найбідніших селян. Незважаючи на такі поступки, багато орендарів не змогли обробити землі, раніше використовувані ними землі через протидію радгоспів, за якими вона була закріплена.

24 липня 1921 р Кримревком видав постанову «Про наділення селян землею», яке представляло собою підзаконний акт, виданий відповідно до земельного законодавства РСФРР [3, с.351], але з урахуванням кримських умов. Відповідно до якого, створювався земельний фонд за рахунок скорочення площі задіяних під радянськими господарствами, але передбачалося зберігання тих, що мають загальнодержавне значення, встановлювалася черговість наділення землею (наприклад, позачергово наділялись землею безземельні селяни гірської і передгірної частини півострова, бо вони мали важке економічне становище), принципи користування: одноосібне, комунальне або артільне, затверджувалися тверді норми землекористування з встановленням певного періоду [4, арк.13].

З прийняттям на I Всекримському установчому з'їзді рад «Закону про землю» законодавчо отримав закріплення спеціальний фонд земель, який складався з колишніх нетрудових господарств і тепер ділився на дві функціональні категорії: основний і запасний. Перший був призначений для забезпечення землею селян і радгоспів котрі залишилися. У другій увійшли тільки ті нетрудові землі, які не належали до основного фонду.

Зазнав змін і порядок поділу серед селянських дворів земель. Тепер він здійснювався на основі порівняння, не враховуючи наявності відповідного інвентарю для обробки землі, акцент робився на зразкові трудові норми, які визначалися з урахуванням кліматичних і ґрунтових умов, характеру оброблюваних культур, щільності населення. Особливістю даного Закону було те, що він передбачав можливість додаткового надання селянським дворам земельних ділянок з урахуванням їх можливостей і наявності вільних земель в даному регіоні [1, с.47].

З метою надання землі трудовому населенню з основного земельного фонду передбачалося провести спеціально уповноваженими органами планове землевпорядкування. Основним завданням був облік населення, яке має право на ділянки і виконання робіт по вивченню стану земель, а також щодо організації території, включаючи встановлення меж об'єктів землеустрою на місцевості.

Після набрання чинності «Закону про землю» в Криму різко скоротилася кількість радгоспів і розмір їх землекористування. Вони були збережені тільки в місцях, які могли мати значення для показового ведення сільськогосподарського виробництва. Більшість з них розміщувалися в передгірних і гірських районах півострова. Ділянки ліквідованих радгоспів були передані в основний земельний фонд.

Таким чином, підбиваючи підсумок необхідно вказати, що правове регулювання земельних відносин в 1921 р. на півострові можна розділити на два періоди. Під час першого в основі знаходились норми «Положення про соціалістичне землевпорядкування і про заходи переходу до соціалістичного землеробства» виходячи з якого вся земля в Криму, в чиєму б користуванні вона не була, вважалась єдиним державним фондом, а в основу землеустрою було покладено прагнення створити єдине виробниче господарство. Під час другого етапу правовою основою для перебудови земельних відносин стала ухвала Крим-

ревкома від 24 липня 1921 г. «Про наділення селян землею» яке містило положення відмінні від заданого вектора законодавчого регламентування в земельній сфері РСФРР і привела до істотного скорочення радянських господарств і передачі закріплених за ними земель в фонд наділення селян.

Список використаних джерел:

1. Брошеван В. М. Крымская республика. Год 1921-й: Краткий исторический очерк / В. М. Брошеван, А. А. Форманчук. – Симферополь: Таврия, 1992. – 127с.
2. Сборник распоряжений по социалистическому землеустройству. -Грязовец : изд-во Наркомзема, 1921. - 199 с.
3. Сборник документов по земельному законодательству СССР и РСФСР 1917-1954 гг. – М. : изд-во Высшей партийной школы, 1954. – 712 с.
4. Постановление «О наделение крестьян землей», 1921г. // Государственный архив Республики Крым. Ф. 150. Оп. 1. С. 185. 13 арк.

УДК 343

ЩОДО ПИТАННЯ ПОГОДЖЕННЯ ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬ ІНОЗЕМНИМ СУБ'ЄКТАМ

Караханян К.М.,

*асистент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія» **

Можливість набуття земельних ділянок на торгах можна по праву вважати результатом земельної реформи, що була започаткована в 90-х роках ХХ століття. В останні роки чималої популярності набуває інститут конкурентного продажу земель, внаслідок чого виникає необхідність чіткого визначення сутності земельних торгів, основних принципів їх правового регулювання, переваг, недоліків, та проблемних питань їх проведення та встановлення результатів.

Однією з таких проблем, що носить колізійний характер, є питання щодо погодження продажу земельних ділянок іноземним суб'єктам на торгах. Отже, відповідно до земельного законодавства, відчуження ділянок на конкурентних засадах іноземним юридичним особам та спільним підприємствам має здійснюватися Кабінетом Міністрів України за погодженням з Верховною Радою України – при продажу земельних ділянок державної власності, крім земель, на яких розташовані об'єкти приватизації; та відповідною радою за погодженням з Кабінетом Міністрів України – для земельних ділянок комунальної власності. Що стосується земельних ділянок державної власності з розташованими на них об'єктами приватизації, то їх продаж здійснюється державними органами приватизації за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

На жаль, процедура отримання погодження стосовно продажу зазначеним іноземним суб'єктам першої групи з вказаних вище земель не визначається жодним законодавчим нормативно-правовим актом, що є суттєвим недоліком. Ситуація ускладняється ще й тим, що вказана процедура мала б бути передбачена спеціальним Законом, присвяченим земельним аукціонам, який так і не було прийнято. Зміни, що були внесені до Земельного кодексу стосовно земельних торгів, які фактично закріпили на законодавчому рівні вимоги щодо порядку організації та проведення аукціонів, також не внесли ясності в зазначене питання. Аналіз законодавства дозволяє припустити, що передумовою отримання погодження є прийняття відповідним органом рішення про направлення запиту до Верховної ради України чи Кабінету Міністрів України. У якості прикладу можна навести Запит що-

---

* Науковий: к.ю.н., професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ «ОЮА» Каракаш І.І.

до отримання погодження Кабінету Міністрів України від Київради, оформлений рішенням від 9 березня 2006 року «Про питання погодження з Кабінетом Міністрів України продажу земельних ділянок». Верховна Рада України чи Кабінет Міністрів України погоджують такі питання та видають відповідний акт, наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 2006 року «Про погодження продажу земельної ділянки».

Щодо земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти приватизації, то зауважимо, що до 2009 року жоден нормативно-правовий акт не визначав порядку такого погодження, його особливостей. Порядок продажу об'єктів, що підлягають приватизації, разом із земельними ділянками державної власності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 року, частково закріплює цю процедуру. Так, згідно з п. 20 зазначеного Порядку, іноземна юридична особа чи спільне підприємство, що заінтересовані у придбанні об'єкта аукціону, подають після оприлюднення на веб-сайті Фонду державного майна переліків об'єктів аукціону, але не пізніше ніж за 30 календарних днів до дати проведення аукціону, Фондові клопотання про придбання певного об'єкта. В свою чергу, Фонд державного майна готує проект відповідного розпорядження та разом з клопотанням подає його в установленому порядку Кабінетові Міністрів України. Органи виконавчої влади опрацьовують та погоджують зазначений проект у строк, що не перевищує п'яти робочих днів з дня його отримання. Проект розпорядження підлягає розгляду на черговому засіданні Кабінету Міністрів України.

Крім цього, деякі зауваження викликає норма, закріплена в Земельному кодексі щодо можливої відмови Верховної Ради України чи Кабінету Міністрів України у погодженні продажу земель вказаним особам. Як зазначено в законі, у разі виникнення такої ситуації, торги за лотом, що був придбаний таким суб'єктом, вважаються такими, що не відбулися. Останнє, на думку автора, є суттєвим недоліком, оскільки, по-перше, обмежує права учасників земельних торгів, а по-друге, тягне за собою необхідність проведення повторного аукціону з того ж самого лоту, що призводить до додаткових необґрунтованих витрат як учасників торгів, так і бюджетних коштів.

З урахуванням наведеного, видається за необхідне врегулювати вказане питання на законодавчому рівні наступним чином. Насамперед, доцільніше було б закріпити вимогу щодо обов'язковості процедури отримання погодження Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України на етапі подачі потенційними покупцями необхідних для участі в торгах документів та їх реєстрації. Так, Земельним кодексом встановлюється, що учасник, який бажає взяти участь у торгах, має подати виконавцю не пізніше ніж за три робочі дні до дати проведення аукціону документи, визначені ч. 7 ст. 137 Земельного кодексу. Останній вносить до книги реєстрації учасників торгів всі необхідні відомості про можливого покупця. Отже, пропонуємо зменшити строк для подачі потенційними учасниками документів до 7 днів, закріпивши, що «особа, яка бажає взяти участь у торгах, має подати виконавцю не пізніше ніж за сім робочих днів до дати проведення аукціону документи, визначені законом», а також встановити на законодавчому рівні необхідність отримання погодження саме на участь іноземних суб'єктів в торгах.

Про доцільність врегулювання вказаного питання саме таким чином свідчить наведене вище положення постанови Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 року, зі змісту якого випливає, що отримання погодження відповідного органу державної влади щодо продажу земель державної власності з об'єктами приватизації іноземним юридичним особам та спільним підприємствам здійснюється саме на етапі реєстрації учасників – до дня проведення торгів.

З урахуванням наведеного, можна дійти висновку про необхідність законодавчого регулювання моменту та особливостей здійснення погодження продажу земель. Зазначене не тільки дасть змогу заздалегідь визначити коло можливих покупців, а й уникнути необхідності призначати повторні торги та витрачати зайві кошти.

ОБ ЭКОЛОГИЗАЦИИ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Кацубо С.П.,

к.ю.н., доцент, заведующий

кафедрой социально-гуманитарных и правовых наук

Гомельского государственного технического университета

имени П. О. Сухого

Экологизацию аграрного законодательства следует рассматривать как одно из важнейших направлений его развития на современном этапе. Сельскохозяйственная деятельность напрямую зависит от состояния всех природных объектов и ресурсов, ее осуществление влечет загрязнение окружающей среды, результатом такой деятельности являются продукты питания.

Стремление к сохранению окружающей среды, здоровому образу жизни вызывает предъявление особых требований к качеству и безопасности сельскохозяйственной продукции и процессам ее производства.

Обеспечение экологической безопасности при производстве сельскохозяйственной продукции является необходимым фактором развития аграрного производства соответствующего мировому уровню.

Благодаря совершенствованию законодательства в области охраны окружающей среды, реализации целого ряда государственных и отраслевых программ эффективность природоохранных мер значительно повысилась, что позволило уменьшить негативное воздействие хозяйственной деятельности на целостность экологических систем, а также обеспечить улучшение экологической ситуации в стране.

Основные принципы и направления реализации экологической политики в стране определены Законом Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» [3], Концепцией национальной безопасности Республики Беларусь [4], Национальной стратегией устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года [5], Государственной программой «Охрана окружающей среды и устойчивое использование природных ресурсов» на 2016–2020 годы [10]. Соблюдение технологических регламентов при производстве сельскохозяйственной продукции, обеспечение эффективного организационного механизма по надзору и контролю за её качеством и безопасностью ставятся задачи в Государственной программе развития аграрного бизнеса в Республике Беларусь на 2016–2020 годы [9].

Статьей 41 Закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды», устанавливаются требования в области охраны окружающей среды при эксплуатации объектов сельскохозяйственного назначения, а также при осуществлении производства, заготовки и переработки сельскохозяйственной продукции, обслуживании и ремонте сельскохозяйственной техники, хранении горюче-смазочных материалов, органических и минеральных удобрений, и др. [3].

Согласно установленным критериям в аграрной сфере к деятельности, оказывающей вредное воздействие на окружающую среду отнесены: разведение крупного рогатого скота, свиней, сельскохозяйственной птицы [7].

Весьма важным в этой сфере событием стало принятие Закона Республики Беларусь «О государственной экологической экспертизе, стратегической экологической оценке и оценке воздействия на окружающую среду», который направлен на обеспечение экологической безопасности планируемой хозяйственной и иной деятельности, а также на предотвращение вредного воздействия на окружающую среду [8].

Постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств СНГ 18 апреля 2014 г. № 40-8 принят модельный закон «Об экологическом агропроизводстве», который уста-

навликает правовые основы устойчивого развития национальной системы экологического агропроизводства и регулирует отношения, возникающие при применении и исполнении обязательных требований к производству, сертификации, маркировке, хранению, транспортировке, реализации и обороту продукции экологического агропроизводства в государствах – участниках СНГ [6].

На этапе активного обсуждения находится проект национального закона об экологическом агропроизводстве в Республике Беларусь.

Следует отметить, что в научной литературе белорусскими и зарубежными авторами периодически инициировались и разносторонне обсуждались вопросы экологизации сельского хозяйства [см.1-2]. Авторы подчеркивают, что обеспечение экологической безопасности при производстве сельскохозяйственной продукции, прежде всего, предполагает сохранение природных ресурсов, а также соблюдение природоохранных мероприятий.

Разработка и совершенствование нормативно-правовой базы для формирования полноценного национального экологического сектора агропроизводства, применение различных эффективных форм экономического стимулирования ведения экологического агропроизводства и его пропаганда должны быть скорейшими и необходимыми действиями законодателя и иных органов государства.

Следует активно проводить мероприятия информационного характера для создания благоприятных условий развития всех направлений деятельности в сфере экологического агропроизводства, организации обучения производителей сельскохозяйственной продукции методам и способам его осуществления.

Видится необходимость в гармонизации положений национальных нормативных правовых актов, в том числе и технических, в сфере экологического агропроизводства с аналогичными актами других стран, международных организаций, участия в совместной разработке новых критериев и требований, соответствующих современным достижениям науки и технологий.

Список использованных источников:

1. Правовые основы устойчивого развития на местном уровне/Макарова Т.И.[и др.].- Минск: Ковчег, 2010
2. Шаршун, Е.В. К вопросу обеспечения экологической безопасности при производстве сельскохозяйственной продукции//Современные приоритеты в развитии аграрного, земельного и экологического права: материалы международной научно-практической конференции, посвященной памяти доктора юридических наук, профессора М.И. Козыря.- Москва: Институт государства и права РАН, 2 марта 2012г. – 464с. - С.168; Там же.: Кузьмич, И.П. Правовые проблемы охраны окружающей среды в свете современной аграрной политики Республики Беларусь. - С.91; Чиж, И. М. К вопросу о правовом обеспечении качества продукции животноводства в Республике Беларусь. - С.163; Минина, Е.Л. Правовые вопросы экологизации сельского хозяйства: - С.86 и др.
3. Об охране окружающей среды: Закон Республики Беларусь от 26 ноября 1992 г. //Ведамасці Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, 1993 г., № 1, ст. 1; Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь, 2002 г., № 85, 2/875
4. Концепция национальной безопасности Республики Беларусь: утв. Указом Президента Республики Беларусь от 9 ноября 2010 г. № 575//Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь, 2010 г., № 276, 1/12080
5. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года: Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 11 декабря 2013 г. № 1066//Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь, 14.12.2013, 5/38139
6. Об экологическом агропроизводстве: модельный закон, принят Постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств СНГ 18 апреля 2014 г. № 40-8// Информационный бюллетень Межпарламентской Ассамблеи СНГ, 2014 г., № 61

7. О критериях отнесения хозяйственной и иной деятельности, которая оказывает вредное воздействие на окружающую среду, к экологически опасной деятельности: Указ Президента Республики Беларусь от 24 июня 2008г. №349// Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь, 2008 г., № 157, 1/9825

8. О государственной экологической экспертизе, стратегической экологической оценке и оценке воздействия на окружающую среду: Закон Республики Беларусь от 18 июля 2016 г. № 399-3// Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь, 21.07.2016, 2/2397

9. О Государственной программе развития аграрного бизнеса в Республике Беларусь на 2016-2020 годы и внесении изменений в постановление Совета Министров Республики Беларусь от 16 июня 2014 г. № 585:Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 11 марта 2016 г. № 196 //Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь, 26.03.2016, 5/41842

10. Об утверждении Государственной программы «Охрана окружающей среды и устойчивое использование природных ресурсов" на 2016-2020 годы»: Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 17 марта 2016 г. № 205//Нац. правовой Интернет-портал Республики Беларусь, 24.03.2016, 5/41827

УДК 342.9

ГРОМАДСЬКІСТЬ У ЗАХИСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Келемен М. І.

здобувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України

На території України екологічна безпека забезпечується широким комплексом взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових заходів, серед яких пріоритетне місце посідають адміністративно-правові форми участі громадськості у зазначеному процесі. Політичні та соціально-економічні зміни, що відбулися з моменту проголошення незалежності, створили основу для діяльності та підвищення ролі нашої держави в реалізації прав людини і громадянина. Забезпечення пріоритетності прав людини і громадянина в державницькій діяльності, як головної мети державного управління, гарантує прийнята Верховною Радою України Постанова від 17 червня 1999 р. «Про засади державної політики України в галузі прав людини» [1]. Одним із головних компонентів державної політики країни є забезпечення екологічної безпеки в Україні.

Проблемам екології присвятили свої праці багато вітчизняних і зарубіжних вчених-правознавців та юристів-практиків, зокрема: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, А.П. Гетьман, І.В. Гиренко, А.Т. Комзюк, М.В. Краснова, В.І. Курило, В.Ф. Погорілко, Ю.С. Шемшученко та ін. Зокрема питання участі громадян у забезпеченні екологічної безпеки досліджували вчені: С.О. Боголюбов, С.В. Ващенко, Л. Кремер, Т.І. Макарова. У той же час певні аспекти означеної проблематики залишаються актуальними.

Одним із демократичних механізмів розвитку держави й суспільства є участь громадськості у забезпеченні екологічної безпеки здійснення й контролю за виконанням управлінських рішень на місцях. За роки незалежності в Україні створено правову базу забезпечення екологічної безпеки, яка гарантується Конституцією і Законами «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про інформацію», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», Земельним та Лісовим кодексами України, а також значним масивом локальних нормативно-правових актів, а саме рішень та розпоряджень органів виконавчої влади на місцях. Однак процес формування правової бази триває, це зумовлено, постійним оновленням законодавства, окремими протиріччями і низкою організаційних, фінансових, матеріальних, кадрових проблем.

Одним з основних напрямів державної політики є залучення громадськості до охорони навколишнього середовища та контролю за його станом. Найбільше зацікавлення викликають регулятивно-стимулюючі заходи. У зазначеній сфері наявні регулятивно-стимулюючі заходи які складають систему юридичних норм і правил, спрямованих на регулювання відносин, забезпечення дотримання пріоритетів, нормативів, стандартів, лімітів та інших вимог.

В Україні відносини у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [2].

Конституція України у ст. 50 закріплює основу екологічних прав громадян, а конституційну основу участі громадськості у забезпеченні екологічної безпеки становлять такі норми: право громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних ходів, демонстрацій і пікетування (ст. 39); право на свободу об'єднання (ст. 36); право брати участь у вирішенні державних справ як безпосередньо, так і через вільно обраних представників (ст. 38); право надсилати особисті або колективні звернення до державних органів (ст. 40) [3]. Визнання екологічних прав на конституційному рівні створює необхідні передумови для їх реалізації [4, с. 34].

Виходячи з комплексного характеру вітчизняного екологічного законодавства, виокремлюємо в його системі ряд рівнів і груп. До першої групи належать правові акти суто екологічного змісту, другу - становлять інші акти законодавства України, що містять норми, які регулюють відносини в галузі охорони навколишнього середовища та природокористуванні. До третьої групи належать норми міжнародного права, які регулюють відносини з охорони навколишнього середовища.

Законодавець ст. 41 Економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає такі заходи правового регулювання: а) взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні навколишнього природного середовища на основі економічних важелів; б) визначення джерел фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; в) встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище; г) встановлення ставок екологічного податку; д) надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; е) відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища [2].

Земельний кодекс України в ст. 29 зазначає, що громадський контроль за використанням та охороною земель здійснюється громадськими інспекторами, які призначаються відповідними органами місцевого самоврядування, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику в галузі здійснення державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) в галузі охорони навколишнього природного середовища, і діють на підставі положення, затвердженого центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики в галузях нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі і охорони навколишнього природного середовища [5].

Право громадян і громадських об'єднань на подачу звернень, заяв і скарг урегульовано також відповідним законодавством. Питання практичної реалізації громадянами права на звернення регулюються Конституцією України, Законом України «Про звернення громадян» і Указом Президента України № 241/97 від 19 березня 1997 р. «Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян на звернення».

Закони України «Про екологічну експертизу» і «Про екологічний аудит» встановлюють правові механізми та заходи щодо охорони навколишнього середовища в процесі господарської діяльності.

Право здійснення громадського екологічного контролю громадянами, громадськими об'єднаннями, громадськими інспекторами з охорони природи встановлюється нормативними правовими актами, що регулюють відносини у відповідних галузях, зокрема в галузі архітектурної, містобудівної та будівельної діяльності – Законом України «Про архітектурну діяльність». Громадяни та громадські організації, які не беруть безпосередньої участі у створенні об'єктів архітектури, мають право: одержувати в органах влади інформацію щодо підготовки і прийняття рішень з планування, забудови та реконструкції населених пунктів, окремих територій і конкретних об'єктів архітектури, дотримання при цьому вимог законодавства про збереження пам'яток історії та культури, довкілля; брати участь в обговоренні архітектурних рішень проектів у встановленому порядку; захищати свої інтереси під час проектування і будівництва нових та експлуатації існуючих об'єктів архітектури відповідно до законодавства.

Порядок громадського обговорення містобудівної документації та проектів будівництва, а також порядок урахування в них пропозицій громадськості визначаються законом.

Проаналізувавши діюче законодавство, теоретичні та практичні напрацювання, авторів вдалося сформулювати концепцію правових засад у сфері участі громадськості в ході забезпечення екологічної безпеки, яка становить: конституційно-правові, законодавчі, підзаконні нормативно-правові акти, міжнародно-правові акти та локальні нормативно-правові акти.

Список використаних джерел:

1. Про засади державної політики України в галузі прав людини: Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 35. – Ст. 303.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Головка А. А. Теоретические основы демократии: конституционно-правовой аспект / А.А. Головка. – Минск: Право и экономика, 2004. – 164 с.
5. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.

УДК 349.41

СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ

Кіжун Л.І.,

*аспірант кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Усе більше на порядок денний сучасного політичного буття виходить тематика децентралізації. Однак одразу слід нагадати, що цей напрям не новий, зокрема він мав відповідне закріплення на нормативному рівні. Так, у ч. 7 ст. 23 Закону України «Про бю-

джетну систему України» [1] ще у 1990 році було запроваджено формування поряд з централізованими й *децентралізованими* фондів за рішеннями Верховної Ради Автономної Республіки Крим і місцевих Рад. Тоді ж одним з основних принципів здійснення місцевого та регіонального самоврядування, встановлених у ст. 3 Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» [2], було визнано принцип оптимальної *децентралізації*.

Актуальність зазначеної сфери суспільних відносин вимагає уточнення змісту ґрунтоутворюючих понять, зокрема децентралізації та його розмежування з суміжними поняттями.

Наприклад, в урядовому тлумаченні децентралізація передбачає створення фінансово незалежних громад, які зможуть самостійно і на належному рівні утримувати дитячі садки і школи, амбулаторії, будинки культури і клуби, дороги, інфраструктуру [3]. Аналогічний зміст у розуміння децентралізації як процесу передачі владних повноважень від центральних органів виконавчої влади до місцевого самоврядування вкладають і вітчизняні експерти [4, с. 42].

Зазначений підхід вже знайшов своє закріплення у відповідному законодавстві. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» від 9 квітня 2015 р. [5] зміст ст. 6 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» доповнено частиною 3, якою розширено склад органів державного архітектурно-будівельного контролю за рахунок виконавчих органів з питань державного архітектурно-будівельного контролю сільських, селищних, міських рад.

Таким чином, сформувався підхід уряду та експертів, який вже має своє нормативне закріплення, згідно якого децентралізацією є розширення повноважень органів місцевого самоврядування за рахунок центральних органів виконавчої влади.

Таке розуміння закладене і у сучасному тлумачному словнику української мови, автори якого вважають децентралізацією систему управління, за якої частина функцій державної влади переходить до місцевих органів самоуправління [6, с. 218]. Разом з тим, інший тлумачний словник розкриває децентралізацію як розширення прав місцевих державних органів внаслідок передання їм деяких функцій центральних органів [7, с. 350]. Звідси, навіть на філологічному рівні тлумачення спостерігається кардинальна розбіжність у з'ясуванні змісту децентралізації.

Справа ускладнюється ще й фактом нормативного закріплення останнього тлумачення. Так, у п. 239 Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади [8] визначено, що справи формуються в установі, як правило, децентралізовано, тобто в структурних підрозділах. У наведеній нормі втілено положення про децентралізацію саме як про передачу відповідних повноважень від центральних до місцевих органів виконавчої влади.

Наведена суперечність знімається запровадженням широкого (загального) й вузького (конкретного) розуміння децентралізації. У широкому розумінні децентралізацією є ослаблення загальної компетенції центральних органів державної виконавчої влади через передачу окремих повноважень місцевому рівню влади у вигляді органів місцевого самоврядування та/або виконавчої влади. Вузьке розуміння конкретизує органи, яким надано додаткові повноваження. Безперечно такий вибір замикається на двох складових: або це органи місцевого самоврядування, або місцеві органи виконавчої влади. Не виключений і варіант, коли додатковими повноваженнями наділяються одночасно всі місцеві органи влади. Однак на сьогодні децентралізація набула рис розширення повноважень саме органів місцевого самоврядування. Це і є сучасне вузьке розуміння децентралізації.

Список використаних джерел:

1. Про бюджетну систему України: Закон України від 5 грудня 1990 р. № 512-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 1. – Ст. 1.

2. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 7 грудня 1990 р. № 533-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 2. – Ст. 5.

3. Гройсман В. Навіщо нам децентралізація? / В. Гройсман // Українська правда. – 2015. – 22 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/06/22/7072007/>.

4. Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування в Україні. – К. : Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна», 2015. – 44 с.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства від 9 квітня 2015 р. № 320-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 28. – Ст. 236.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

7. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

8. Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1242 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 94. – Ст. 343.

УДК 343

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДОЗВІЛЬНУ СИСТЕМУ В СФЕРІ КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ

Кірін Р.С.,

*д.ю.н., проф. кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Державного ВНЗ «Національний гірничий університет»*

Починаючи з 2016 р. видача (відмова у видачі, переоформлення, видача дубліката, анулювання) спеціальних дозволів на користування надрами (далі – СДнКН) здійснюється відповідно до Закону України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності". При цьому в останньому [1] містяться два варіанти встановлення правових та організаційних засад функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності та порядку діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, і адміністраторів.

Перший передбачений у ст. 2 зазначеного закону, відповідно до якого видача, анулювання, поновлення документів дозвільного характеру відносно певних видів господарської діяльності здійснюються відповідно до загального закону про дозвільну систему з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами про певні види господарської діяльності.

Другий варіант визначений у ст. 4¹ закону про дозвільну систему, згідно якого порядок видачі документів дозвільного характеру або відмови в їх видачі, переоформлення, видачі дублікатів, анулювання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами встановлюється Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) за поданням відповідного дозвільного органу, погодженим з уповноваженим органом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

За першим варіантом дозвільна система надрокористування мала б бути врегульованою у Кодексі України про надра (далі – КпН), ст. 16 якого, відносно СДнКН, визначає [2] дозвільні органи, права власників СДнКН, окремі умови надання СДнКН (угоди про розподіл продукції, оренда, концесія чи приватизація вугледобувного підприємства) тощо.

Втім, очевидно, що на рівні загального надрового законодавства дозвільна система в межах однієї статті не може бути розкритою в достатній мірі.

Отже, розвиток законодавства про дозвільну систему в сфері користування надрами спрямовано за другим варіантом відповідно до Порядку надання СДнКН (постанова КМУ від 30.05.2011 р. № 615) [3], який регулює питання надання СДнКН, а також визначає процедуру продовження строку дії, переоформлення, видачі дубліката, зупинення дії чи анулювання СДнКН та внесення до нього змін.

В той же час, погоджуючись з Н.Р. Кобецькою [4, с. 145], в частині того, що перспективи розвитку законодавства про надра вимагають глибокого аналізу, дослідження і обережного підходу, з точки зору стратегічної важливості надр та корисних копалин для держави і суспільства в цілому, слід звернути увагу на той факт, що у проекті нової редакції КпН, розробленого у межах Плану заходів Мінприроди з виконання Плану дій КМУ, затвердженого розпорядженням КМУ від 16.03.2016 р. № 184 передбачено перехід від чинної системи отримання СДнКН (як документів дозвільного характеру) до укладення договорів про використання надр, тобто фактично запроваджується інститут угод, що носить цивільно-правовий характер. Натомість Міністр екології та природних ресурсів й надалі наполягає на створенні при міністерстві міжвідомчої групи з прийняття нової редакції КпН, порядку надання СДнКН, програми реформування геологічної галузі України [5]. Так само в проекті Ухвали Геофоруму 2016 передбачено до кінця поточного року доопрацювати останню редакцію КпН, розглянути її на засіданні відповідного «круглого столу» з участю провідних учених та спеціалістів геологічного профілю [6].

В цьому аспекті залишається сподіватися на те, що й напрацьоване дозвільне законодавство про надра й доробки надроправової науки також будуть враховані в процесі нормотворчої діяльності.

Йдеться про наявність певної системи законодавства в цій сфері, а саме: 1) порядок надання СДнКН (постанова КМУ від 30.05.2011 р. № 615; 2) порядок проведення аукціонів з продажу СДнКН (постанова КМУ від 30.05.2011 р. № 594); 3) методика визначення початкової ціни продажу на аукціоні СДнКН (постанова КМУ від 15.10.2004 р. № 1374; 4) порядок розпорядження геологічною інформацією (постанова КМУ від 13.06.1995 р. № 423); 5) порядок проведення державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин (постанова КМУ від 22.12.1994 р. № 865); 6) положення про Комісію з питань надрокористування (наказ Мінприроди від 06.07.2016 р. № 246) [7]; 7) регламент погодження Мінприроди надання надр у користування (наказ Мінприроди від 15.02.2016 р. № 56) [8] тощо.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" // Офіційний вісник України, 2005, № 39 (14.10.2005), ст. 2429.
2. Кодекс України про надра // Відомості Верховної Ради України, 1994, № 36 (06.09.94), ст. 340.
3. Офіційний вісник України, 2011, № 45 (24.06.2011), ст. 1832.
4. Кобецька Н.Р. Дозвільна система у сфері користування надрами / Надія Романівна Кобецька / Право і суспільство. - № 3. - 2014. - С. 140 – 146.
5. Міністр екології та природних ресурсів визначив принципи реформи надровикористання. [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249033740&cat_id=244277212
6. Ухвала Геофоруму 2016 (проект) [Електронний ресурс] – Режим доступу http://ukrdgri.gov.ua/uk/2016/08/29/news_29082016_01-ukr/
7. Офіційний вісник України, 2016, № 57 (29.07.2016), ст. 1998.
8. Офіційний вісник України, 2016, № 18 (11.03.2016), ст. 761.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТЕПЛИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА

Ключнікова А.О.,

*аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного
права ім. академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

Ведення тепличного господарства здійснюється із використанням земель – основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14 Конституції України). У сфері ведення тепличного господарства використовуються землі сільськогосподарського призначення, які, з одного боку, виступають основним засобом виробництва, а з другого – є цінним природним ресурсом та основним національним багатством, що зумовлює особливості їх правового режиму у процесі введення товарного сільськогосподарського виробництва. Специфіка правового регулювання використання земель як основного засобу виробництва у сфері тепличного господарства зумовлюється наступними особливостями.

По-перше, для ведення тепличного господарства використовуються землі сільськогосподарського призначення. Відповідно до ст. 22 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. (далі – ЗКУ) землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей. Належність земельних ділянок суб'єктів господарювання у сфері ведення тепличного господарства до земель сільськогосподарського призначення зумовлює ряд обмежень у їх використанні: а) власниками таких земель можуть бути лише громадяни України та юридичні особи України (ст. 81, ст. 82 ЗКУ); б) вони можуть бути надані для ведення товарного сільськогосподарського виробництва чи фермерського господарства (ст. 22 ЗКУ); в) право власності на землю цих підприємств може набуватися шляхом внесення до статутного капіталу земельних ділянок їх засновників та придбання земельних ділянок за договорами купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами (ст. 28 ЗКУ); г) встановлено мораторій на відчуження та зміну цільового призначення (використання) земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва (п. 15 Розділу Х «Перехідні положення» ЗКУ); д) строк оренди таких земельних ділянок не може бути меншим 7 років (ст. 93 ЗКУ); е) обмеження кола покупців земель сільськогосподарського призначення (ст. 130 ЗКУ); є) заставодержателем земельних ділянок сільськогосподарського призначення та прав на них (оренди, емфітевзису) можуть бути лише банки (ст. 133 ЗКУ); ж) особлива правова охорона земель сільськогосподарського призначення (ст. 162-168 ЗКУ).

По-друге, земельні ділянки, які використовуються у сфері тепличного господарства, відносяться до сільськогосподарських угідь, незважаючи на те, що на них розташовуються споруди – теплиці та парники. Так, згідно ч. 2 ст. 22 ЗКУ до земель сільськогосподарського призначення належать: а) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги) та б) несільськогосподарські угіддя. Відповідно до Переліку угідь згідно з Класифікацією видів земельних угідь (КВЗУ), група 001 «Рілля» вклю-

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка Василя Зіновійовича Янчука НУБіП України Єрмоленко В.М.

чає сільськогосподарські угіддя, які систематично обробляються і використовуються під посіви сільськогосподарських культур, включаючи посіви багаторічних трав, а також числі пари (ГОСТ 26640-85) та парники, оранжереї і теплиці. Підгрупа 03 «Парники, оранжереї, теплиці» групи 001 «Рілля» включає землі під конструкціями, критими склом, плівкою та світло-прозорими синтетичними матеріалами, для вирощування ранньої розсади, ранніх овочів і плодів, перезимівлі або вирощування рослин у закритому ґрунті.

По-третє, для ведення господарської діяльності у сфері тепличного господарства суб'єктам господарювання надаються конкретні земельні ділянки. У ст. 79 ЗКУ земельна ділянка визначена як частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Такі земельні ділянки можуть надаватись суб'єктам аграрного господарювання на праві власності, постійного користування, оренди чи емфітевзису.

По-четверте, ведення тепличного господарства передбачає використання ґрунту. У ст. 1 Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р. ґрунт визначається як природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості. Особливістю використання ґрунту у сфері тепличного господарства є те, що господарська діяльність здійснюється в умовах закритого ґрунту. У законодавстві закритий ґрунт розглядається як середовище в теплицях або парниках, сформоване з декількох компонентів, в якому розвивається коренева система рослин. Тобто, мова йде про закритий ґрунт, який розташований під спеціальними спорудами (теплицями і парниками) і призначений для вирощування овочів, грибів та квітів переважно у зимово-весняний період.

По-п'яте, враховуючи специфіку вирощування сільськогосподарських рослин в умовах закритого ґрунту, необхідним є дотримання спеціальних законодавчих вимог щодо охорони ґрунтів при їх використанні у сфері тепличного господарства. Так, відповідно до ст. 168 ЗКУ ґрунти земельних ділянок є об'єктом особливої охорони. У Законі України «Про охорону земель» встановлені основні вимоги до охорони родючості ґрунтів. Зокрема, власники та землекористувачі, в тому числі орендарі, земельних ділянок зобов'язані здійснювати заходи щодо охорони родючості ґрунтів, передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України. Використання земельних ділянок способами, що призводять до погіршення їх якості, забороняється. На землях сільськогосподарського призначення може бути обмежена діяльність щодо вирощування певних сільськогосподарських культур, застосування окремих технологій їх вирощування або проведення окремих агротехнічних операцій.

УДК 349.42

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ МІНІМІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ДЕФЕКТІВ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Коваленко Т.О.,

*д.ю.н., доц., професор, в. о. завідувача кафедри земельного
та аграрного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Акти Конституційного Суду України (далі – КСУ) відіграють значну роль у забезпеченні реалізації принципів законності та верховенства права у регулюванні земельних відносин, у подоланні земельно-правових колізій різних видів та мінімізації інших юридичних дефектів. Така мінімізація здійснюється шляхом визнання неконституційними законів та підзаконних нормативно-правових актів, що веде до втрати ними чинності. Зокрема, ряд рішень КСУ спрямовано на подолання юридичних колізій

нормативно-правових актів та правових норм у регулюванні земельних відносин шляхом визнання неконституційними законів та підзаконних нормативно-правових актів. Так, у 2005 р. КСУ визнав неконституційним внаслідок суперечності конституційним принципам рівності і справедливості та вимогам визначеності, ясності і недвозначності правової норми п. 6 розділу Х “Перехідні положення” Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. (Справа про постійне користування земельними ділянками від 22 вересня 2005 р. № 1-17/2005); у 2008 р. КСУ визнав неконституційною Постанову Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку проведення у 2008 році земельних аукціонів” від 17 квітня 2008 р. як таку, що видана Урядом поза межами повноважень, передбачених Конституцією та законами України (Справа про земельні аукціони від 11 листопада 2008 р. № 1-46/2008).

Ряд нормативно-правових актів КСУ визнав такими, що відповідають Конституції України, що зняло питання про наявність колізій між приписами Основного Закону та законів, які регулюють земельні відносини. Зокрема, були визнані конституційними приписи ч. 2 та ч. 6 ст. 183¹ КАС України стосовно підсудності апеляційному адміністративному суду як суду першої інстанції та Вищому адміністративному суду України як суду апеляційної інстанції справ про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності (Справа про підсудність окремих категорій адміністративних справ) від 29 серпня 2012 р. № 1-1/2012); приписи законів, до яких внесено зміни Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та сприяння інвестиційній діяльності у будівництві” від 16 травня 2007 р. (Справа від 3 лютого 2009 р. № 1-7/2009).

Суттєва роль у подоланні колізій земельно-правових норм, заповненні прогалин, з’ясуванні змісту невизначених норм земельного права, мінімізації інших юридичних дефектів належить офіційному тлумаченню змісту земельних законів Конституційним Судом України. Водночас в даний час прийнято лише два рішення єдиного органу конституційної юрисдикції, безпосередньо спрямованих на офіційне тлумачення норм земельного законодавства та подолання юридичних колізій земельно-правових норм, а саме: рішення щодо тлумачення терміну “передача земельної ділянки” (Справа від 5 лютого 2004 р. № 1-5/2004) та рішення щодо офіційного тлумачення повноважень органів місцевого самоврядування “вирішувати інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції”, “вирішувати питання розпорядження землями територіальних громад, передачі земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб, надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності, вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності” (Справа від 1 квітня 2010 р. № 1-6/2010).

Проведений аналіз нормативних актів КСУ показує, що використання механізмів конституційної юрисдикції з метою мінімізації юридичних колізій, прогалин, інших юридичних дефектів, роз’яснення змісту невизначених земельно-правових норм тощо ускладнюється тим, що серед його актів із земельних питань переважають ухвали про відмову у відкритті провадження за зверненнями фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, КСУ відмовив у офіційному тлумаченні ст. 118, ст. 152 та ст. 158 ЗК України; ст. 142 Конституції України, ст. 149, п. 12 розділу Х “Перехідні положення” ЗК України, ч. 3 ст. 16 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”; ч. 4 ст. 41 Конституції України, ч. 5 ст. 120 ЗК України; ст. 82 ЗК України та ст. 2 Закону України “Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)”; ст. 118 ЗК України; ст. 377 ЦК України та ч. 1 та ч. 2 ст. 120, п. “е” ст. 141, п. “а” ст. 143 ЗК України; ст. 12 ЗК України; ст. 68, п. “б” ч. 4 ст. 84 ЗК України; ч. 7 ст. 118 ЗК України; ч. 6 ст. 118 ЗК України; ст. 162 КАС України; ст. 762 ЦК України, ст. 21 Закону України “Про оренду землі”, пп. 288.5.1, 288.5.2 п. 288.5 ст. 288 Податкового кодексу України; абз. 1 п. 288.1, п. 288.4, пп. 288.5.1 п. 288.5 ст. 288 Податкового кодексу України, ч. 2 ст. 21 Закону України

“Про оренду землі”; абз. 1 п. 288.1, п. 288.4, пп. 288.5.1 п. 288.5 ст. 288 Податкового кодексу України у системному зв’язку з положеннями ч. 1 ст. 15 Закону України “Про оренду землі”, пункту 7 розділу X “Перехідні положення” Земельного кодексу України; ч. 5 ст. 24 Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності”.

Крім цього, КСУ відмовив у відкритті конституційного провадження щодо конституційності приписів п. “а” ч. 2 ст. 83, ч. 1 ст. 84 ЗК України, п.3 та п. 4 розділу II “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності”, ст. 4-1 Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”; припинив конституційне провадження щодо конституційності Закону України “Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо заборони продажу земель сільськогосподарського призначення до прийняття відповідних законодавчих актів”.

Така практика єдиного органу конституційної юрисдикції України свідчить, що КСУ фактично самоусувається від вирішення юридичних колізій земельно-правових норм, нормативно-правових актів, принципів права, що негативно впливає на мінімізацію юридичних дефектів у законодавчому забезпеченні реалізації принципу законності у земельних відносинах.

УДК 343

ПРАВОВА ОХОРОНА ЛІСІВ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Козачук О.А.,

*асистент кафедра теорії та історії держави та права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

З економічної сторони ліс є основним джерелом деревини, технічної, лікарської сировини, що використовуються для різних галузей господарства.

Правове регулювання лісових відносин ґрунтується на нормах Лісового кодексу України, в редакції від 08.02.2006 р.

Ст. 1 Лісового кодексу України, визначає поняття лісу як тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав’яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов’язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

Саме таке широке поняття лісу забезпечує комплексну охорону лісів, єдині засади охорони і використання ділянок лісу у нерозривному взаємозв’язку з іншими природними компонентами.

Величезне і багатогранне значення лісів потребує їх надійної правової охорони. Право спроможне активно впливати на всі сторони проблеми раціонального використання і охорони лісів. Велику творчу силу права необхідно насамперед спрямувати на зміцнення охорони ґрунтозахисних, водоохоронних, кліматорегулюючих, оздоровчих та інших екологічних властивостей лісів. Треба керуватися тим, що природоохоронна роль лісів з кожним роком зростає [3, С.221].

Виконуючи відповідно до свого призначення переважно екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні), а також економічні, і, звичайно, естетичні функції, ліси є національним багатством України, а тому, відповідно до законодавства, мають обмежене експлуатаційне значення і підлягають державному облікові та охороні [4, С. 230].

Також, відповідно до ст. 1 Лісового кодексу України усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони

зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

Правовий режим окремих категорій лісів, порядок віднесення лісів до тієї чи іншої категорії регулюється статтями 39-41 Лісового кодексу України та постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 р. «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» [2].

Верховна Рада визначає основні напрямки державної політики у галузі використання, охорони і відтворення лісів, здійснює законодавче регулювання лісових відносин, розпоряджається лісовим фондом, делегує свої повноваження щодо організації використання, охорони, захисту і відтворення лісів відповідним радам народних депутатів і визначає їх повноваження.

Організація порядку ведення лісового господарства включає також його регламентацію шляхом встановлення норм і лімітів використання лісових ресурсів правил рубок, заготівлі живиці, правил відновлення лісів і лісорозведення, порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України [5, С.198].

Усі ліси на території України становлять її лісовий фонд. До лісового фонду належать також земельні ділянки, не вкриті лісовою рослинністю, але надані для потреб лісового господарства.

Організація порядку ведення лісового господарства включає також його регламентацію шляхом встановлення норм і лімітів використання лісових ресурсів (максимально допустимих обсягів заготівлі деревини, річні норми заготівлі живиці), правил рубок, заготівлі живиці, правил відновлення лісів і лісорозведення, порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України та ін.

Проведення вказаних вище заходів організації лісового господарства обумовлює порядок його ведення, використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду. Організація лісового господарства є основою здійснення інших управлінських функцій у галузі лісокористування.

Користування лісовими масивами повинно забезпечувати економне, комплексне і безвідходне використання лісового фонду без забруднення і руйнуючого впливу на середовище. При цьому повинно забезпечуватись дотримання принципу збереження і відновлення просторової цілісності природних систем у процесі використання їх ресурсів.

У наш час особлива увага звертається на генетичне покращення лісів і розширення масштабів лісовідновлення з залученням всіх доступних технічних і фінансових ресурсів, на створення умов для природного відновлення лісових ресурсів.

Основним і найпершим заходом охорони лісів є створення міцної правової бази їхнього раціонального використання і охорони, а саме: розробка і прийняття необхідних лісових законодавчих актів, а також їх своєчасне поновлення в залежності від потреб життя.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 21. Ст. 170.].
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 р. «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» // Офіційний вісник України. – 2007. №37. Ст. 1483.
3. Дмитерко І.А. Екологічне право України: Підручник. – 20-е вид., перероблене та доповнене. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352с.
4. Кизима Р.А. Екологія та екологічне право : навчальний посібник / Р.А. Кизима, В.М. Кухарчук, В.В., Яклвчук, Р.А. Кизима (ред). – Вид. 2-ге доп.-Т.: Підручник і посібник, 2009. – 334с.
5. Тищенко Г.В. Екологічне право: навчальний посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: ТП Пресс, 2003. – 256с.

**ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ СОГЛАСОВАННОЙ
АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ЕВРАЗИЙСКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ
СОЮЗЕ**

Кузьмич И.П.,

*доцент кафедры экологического
и аграрного права, к.ю.н., доцент
юридический факультет*

*Белорусский государственный университет
г. Минск, Республика Беларусь*

Проведение согласованной агропромышленной политики является составной частью договора о Евразийском экономическом союзе, раздел XXV которого посвящен агропромышленному комплексу [1]. Данный раздел включает всего две статьи 94 и 95, однако последствия их принятия уже сказались на развитии национального аграрного законодательства, в первую очередь в области государственной поддержки сельского хозяйства. В первой статье определены цели и задачи согласованной агропромышленной политики, во второй – основные направления и меры государственной поддержки сельского хозяйства. Как такового определения согласованной агропромышленной политики в Договоре нет, сформулирована только основная цель - эффективная реализация ресурсного потенциала государств-членов для оптимизации объемов производства конкурентоспособной сельскохозяйственной продукции и продовольствия, удовлетворения потребностей общего аграрного рынка, а также наращивания экспорта сельскохозяйственной продукции и продовольствия.

Согласованная агропромышленная политика осуществляется в целях обеспечения развития агропромышленного комплекса и сельской местности в интересах населения каждого государства-члена и Союза в целом, а также экономической интеграции в рамках Союза. Предполагается, что согласованная агропромышленная политика должна охватывать все сферы агропромышленного комплекса, базироваться на гармонизированных механизмах регулирования, координации и мониторинга на межгосударственном уровне.

На данном этапе уже сформулированы непосредственно в Договоре задачи согласованной агропромышленной политики: сбалансированное развитие производства и рынков сельскохозяйственной продукции и продовольствия; обеспечение справедливой конкуренции между субъектами государств-членов, в том числе равных условий доступа на общий аграрный рынок; унификация требований, связанных с обращением сельскохозяйственной продукции и продовольствия; защита интересов производителей государств-членов на внутреннем и внешнем рынках. А также направления использования механизмов межгосударственного воздействия: прогнозирование в агропромышленном комплексе; государственная поддержка сельского хозяйства; регулирование общего аграрного рынка; единые требования в сфере производства и обращения продукции; развитие экспорта сельскохозяйственной продукции и продовольствия; научное и инновационное развитие агропромышленного комплекса; интегрированное информационное обеспечение агропромышленного комплекса. Однако до настоящего времени не определены механизмы координации в сферах регулирования общего аграрного рынка, развития экспортного потенциала, научных разработок и технологической модернизации, унификации требований и правил в области семеноводства, племенного животноводства, формирования единой системы информационного обеспечения и в ряде других сфер [2].

В целом положения Договора о Евразийском экономическом союзе обладают существенной долей преемственности с актами СНГ, в рамках которого еще в 1993 году [3] было заявлено о стремлении к созданию общего аграрного рынка. Именно правотворчество СНГ позволяет познакомиться с определением понятия «согласованная аграрная поли-

тика» и ее основными принципами, что во многом дополняет представление о согласованной аграрной политике и перспективах развития законодательства в этой сфере. Так, согласованная аграрная политика СНГ - это совокупность принципов и методов государственного воздействия на экономическую интеграцию агропромышленных комплексов, внешнеэкономические отношения, развитие сельской местности в интересах населения каждой страны и Содружества в целом, обеспечения политической стабильности и продовольственной независимости [4].

Согласованная аграрная политика основывается на принципах уважения интересов каждой из стран Содружества и определения приоритетов, ориентированных на достижение общих целей, стоящих перед СНГ. В качестве принципов согласованной аграрной политики выступают такие как: добровольность участия в разработке и осуществлении согласованной аграрной политики; координация стратегических целей, обеспечивающих реализацию национальных интересов государств - участников СНГ; учет специфики агропромышленного комплекса каждой страны Содружества; обеспечение интересов каждой страны Содружества при выработке согласованной аграрной политики; учет принятых ранее международных обязательств государств - участников СНГ в области аграрной политики; эволюционный характер формирования механизмов согласованной аграрной политики исходя из стратегии экономической интеграции государств - участников СНГ; использование в процессе реализации согласованной аграрной политики преимущественно рыночных экономических методов и механизмов; обеспечение преемственности принятых решений.

В Соглашении об общем аграрном рынке государств-участников Содружества Независимых Государств [5] говорится о том, что Стороны осуществляют постепенное формирование Общего аграрного рынка на основе согласованной, и только затем - общей аграрной политики, предусматривающей повышение эффективности использования ресурсов, рациональное размещение сельскохозяйственного производства, улучшение обеспечения населения продовольствием и промышленности сырьем, стабилизацию рынков сельскохозяйственной продукции и продовольствия, поддержку и защиту товаропроизводителей агропромышленного комплекса, стимулирование взаимного товарообмена, повышение жизненного уровня сельского населения. Общий аграрный рынок должен обеспечить свободное движение сельскохозяйственной продукции, продовольственных товаров, научно-технической продукции, технологий, средств производства и услуг для агропромышленного комплекса национального происхождения [3].

Подводя итог всему вышеизложенному, можно прийти к следующему выводу:

понятие согласованной агропромышленной политики не является тождественным понятию общий аграрный рынок;

аграрное законодательство Республики Беларусь должно своевременно и эффективно реагировать на изменения в правовом регулировании аграрных отношений в связи активным развитием права Евразийского экономического союза в рамках проводимой согласованной агропромышленной политики;

существует необходимость в создании постоянной системы мониторинга норм аграрного законодательства для выявления наиболее актуальных направлений его совершенствования в свете проведения согласованной агропромышленной политики.

Список использованных источников:

1. Договор о Евразийском экономическом союзе, подписан в г.Астане 29 мая 2014 г. // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.

2. Концепция согласованной (скоординированной) агропромышленной политики государств - членов Таможенного союза и Единого экономического пространства, Решение Высшего Евразийского экономического совета № 35, принято в г.Астане 29 мая 2013 г. // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.

3. Соглашение о межгосударственных взаимоотношениях по вопросам агропромышленного комплекса, подписано в г.Акмолы 29 марта 1993 г. // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.

4. Концепция согласованной аграрной политики государств - участников СНГ, одобрена Решением Совета глав правительств Содружества Независимых Государств 30 мая 2002 г., г. Москва // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.

5. Соглашение об общем аграрном рынке государств-участников Содружества Независимых Государств, заключено в г. Москве 6 марта 1998 г. // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.

УДК 349

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «НЕВИЗНАННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ» ТА «ОСПОРЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ»

Кулинич О.П.,

*к.ю.н, старший викладач кафедри аграрного,
земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Недоліком правового регулювання застосування такого важливого способу захисту земельних прав як визнання права приватної власності на земельну ділянку є те, що у чинному законодавстві України не встановлено чітких критеріїв розмежування категорій «невизнання права приватної власності на земельну ділянку» та «оспорення права приватної власності на земельну ділянку». Зокрема, чинне цивільне законодавство України не містить визначення термінів «невизнання права» та «оспорення права». У зв'язку з цим, вітчизняні науковці запропонували їх доктринальні визначення.

Так, цивіліст Я.М. П'янова під невизнанням суб'єктивного цивільного права розуміє «дію чи бездіяльність особи, яка за змістом становить заперечення існування суб'єктивного цивільного права іншої особи, але не має ознак порушення права», а під оспоренням права – «дію чи бездіяльність особи, яка полягає у запереченні належності або обсягу відповідного суб'єктивного цивільного права без ознак його порушення» [1, с. 40].

Інший цивіліст О.І. Мацегорін, характеризуючи поняття «невизнання права» та «оспорення права», зазначає, що під першим – потрібно розуміти «такі дії зобов'язаного учасника цивільних правовідносин перед уповноваженою особою, які спрямовані на заперечення в цілому або в певній частині його суб'єктивного права, внаслідок чого уповноважена особа позбавляється можливості здійснювати своє право». Оспорення права, на думку вченого, – це «наявність невирішеного спору між уповноваженою особою та іншими учасниками цивільних відносин, які заперечують приналежність такого права, а також із приводу наявності чи відсутності такого права у сторін» [2, с. 144]. Іншими словами, невизнання права власності проявляється в запереченні змісту цього права або змісту окремої правомочності, що входить до його складу, а оспорення права власності – у невизначеності належності права власності конкретній особі.

Представник науки земельного права П.Ф. Філюк розглядає «невизнання земельного права громадянина як ...дії учасника земельного правовідношення, який має юридичний обов'язок, спрямовані на заперечення в цілому або частини суб'єктивного права іншого учасника правовідношення» [3, с. 73]. Під оспоренням земельного права він розуміє «... дію чи бездіяльність особи, яка полягає у запереченні належності або обсягу відповідного суб'єктивного земельного права без ознак його порушення» [3, с. 73-74]. Отже, П.Ф.

Філюк відрізняє невизнання земельного права від його оспорення за тим, що перше характеризується через категорію «дія», в той час як оспорення права це – або дія або бездіяльність. З таким твердженням важко погодитися, адже оспорення права характеризується як мінімум наявністю спору про право.

Як зазначається в «Аналізі практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України», підготовленому Верховним Судом України [4, с. 57-122], невизнання цивільного права полягає в пасивному запереченні наявності у особи суб'єктивного цивільного права, зокрема, на майно, на право користування майном, на спадкування, на частину в загальному майні, яке безпосередньо не спричиняє шкоду суб'єктивному праву, але створює невпевненість у правовому статусі носія суб'єктивного права. На наш погляд, таке заперечення може проявлятися як у діях, так і у бездіяльності. Водночас тут відсутнє звернення інших осіб до юрисдикційних органів про відсутність у особи цивільного права. А оспорування суб'єктивного цивільного права, як зазначається в вищезазначеному Аналізі, відображає такий стан правовідносин, коли суб'єктивне цивільне право заперечується в юрисдикційному органі. А це, безперечно, потребує від зацікавленої особи активних дій.

З нашої точки зору, суттєвою відмінністю невизнання права приватної власності на земельну ділянку від його оспорення є не форма захисту, а суб'єктний склад. Крім того, оспорення права власності на земельну ділянку пов'язане із фактичними обставинами, які мають проявлятися одночасно. Так, одна із сторін має не тільки не визнавати наявності у особи, яка позиціонує себе власником ділянки, права приватної власності на неї, але й заявляти про свої права на неї. Отже, правовідносини щодо оспорення права приватної власності на земельну ділянку завжди мають визначене коло учасників. Правовідносини щодо невизнання права приватної власності на земельну ділянку, таким чином, є абсолютними за своїм суб'єктним складом. Коли право не визнається, матеріально-правова вимога власника земельної ділянки звернена до всіх інших осіб.

Список використаних джерел:

1. П'янова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Яна Валеріївна П'янова; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – 224 с.
2. Мацегорін О. І. Поняття та зміст захисту цивільних прав / О. І. Мацегорін // Часопис Київського ун-ту права. – № 3. – 2011. – С. 143 – 146.
3. Філюк П. Ф. Юридичне забезпечення захисту земельних прав громадян: монографія / П. Ф. Філюк. – Х: Право, 2012. – 192 с.
4. Аналіз практики застосування судами статті 16 Цивільного кодексу України // Захист цивільних прав та інтересів судом: окремі питання теорії та практики / [за заг. ред. А. Г. Яреми]. – К.: Істина, 2014. – 420 с.

УДК 349.4

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Кулинич П.Ф.,

д.ю.н., проф., завідувач сектору проблем аграрного та земельного права Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

Завершується 15-й рік дії мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення в Україні має ознаменуватися прийняттям Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення». Однак Кабінет Міністрів України до цього часу не спромігся підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України цей законопроект.

На наш погляд, в нашій країні склалися всі соціально-економічні передумови для скасування зазначеного мораторію. Вважаємо, що в економічній та юридичній науці не

залишилося теоретичних проблем щодо ринку сільськогосподарських земель, які б не були предметом прискіпливого наукового аналізу і з яких не запропоновані обґрунтовані наукові положення.

При розробці законопроекту «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» доцільно використати не тільки українські реалії використання та охорони сільськогосподарського земельного фонду, а й світовий, перш за все, європейський досвід розвитку законодавства про ринок сільськогосподарських угідь. Узагальнений досвід європейських країн щодо правового регулювання ринку сільськогосподарських земель можна представити на прикладі 3-х країн: Нідерландів, Франції та Німеччини.

Законодавство Нідерландів є втіленням концепції вільного ринку сільськогосподарських земель, які можуть набуватися у власність та оренду будь-якою особою. Існують лише непрямі обмеження, зокрема: а) встановлення 6-річного мінімального строку оренди; 2) переважне право орендарів на продовження договорів оренди; 3) встановлення податку на продаж земель у розмірі 6% від ціни продажу, який має сплатити покупець, та звільнення від його сплати тих з них, хто використовує придбані угіддя для ведення сільського господарства протягом 10 років з дня придбання ділянки.

Як наслідок, в середньому площа використовуваних одним фермерським господарством угідь дорівнює 30 гектарів. При цьому 70% фермерів Нідерландів є власниками своїх господарств та землеволодінь. Решта 30% використовують землю на праві оренди.

Водночас незважаючи на відкритість земельного ринку, у Нідерландах не мають місця такі негативні наслідки як: 1) скупка сільськогосподарських земель цієї країни іноземцями; 2) концентрація землі у володінні агрохолдингів; 3) витіснення селян-фермерів з сільського господарства потужними аграрними корпораціями (обезземелення селян).

Законодавство Франції про ринок сільськогосподарських земель передбачає надмірний вплив контрольованої державою установи - Товариства з управління землями та сільським розвитком (SAFER) – на обіг сільськогосподарських земель. Зокрема, SAFER здійснює вплив на ринкові транзакції сільськогосподарських земель завдяки: наявності переважного права на придбання земель; наявності права на звернення до суду з позовом при зниженні ціни земельної ділянки, яка виставлена на продаж її власником, до рівня ринкових цін; звільнення від податку транзакцій щодо земель за участю SAFER, що робить продаж йому та придбання у нього сільськогосподарських земель економічно вигідним.

Завдяки зазначеним правовим засобам SAFER має можливість придбати на ринку будь-яку сільськогосподарську земельну ділянку, якщо вона: придбана або може бути придбана непідготовленою для фермерського господарювання особою; придбана або може бути придбана у спекулятивних цілях; придбана або може бути придбана іноземцем, коли існує французький фермер, який виявив бажання придбати ділянку. Як результат, практично всі сільськогосподарські землі Франції купуються і продаються за участю SAFER. Проте жодна європейська країна не скористалася досвідом Франції.

Нарешті законодавство ФРН є прикладом помірного державного втручання у розвиток ринку сільськогосподарських земель. Так, ним передбачено, що їх власники можуть використовувати їх для неаграрних потреб, лише якщо це не суперечить планувальній документації щодо розвитку територій, які затверджуються органами влади. Крім того, законодавство ряду федеральних земель передбачає, що у разі укладення договору купівлі-продажу сільськогосподарської ділянки з особою (покупцем), яка не є фермером, відповідна сільська громада може реалізувати право на переважне придбання такої ділянки. Громада має право увійти в якості покупця в укладений договір з усіма його положеннями, щоб отримати можливість використовувати цю землю згідно з аграрно-структурними вимогами для збільшення площ аграрного виробництва.

Однак досвід правового регулювання сільськогосподарського земельного ринку Нідерландів, Франції та ФРН об'єднує наявність досить суворих правових вимог щодо охорони сільськогосподарських земель від забруднення та спричинення екологічної шко-

ди не тільки сторонніми особами, а й самими фермерами - власниками і орендарями земель, які можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності. Такі правові норми «відлякують» від набуття у власність чи користування сільськогосподарських земель тими особами, які хотіли б отримати дохід від надмірної експлуатації родючості ґрунтів.

На нашу думку, виходячи з європейського досвіду регулювання ринку сільськогосподарських земель та враховуючи вітчизняні аграрні реалії, для України більш придатним є досвід ФРН, який передбачає помірне втручання держави у розвиток земельного ринку. Вважаємо, що правова модель ринку сільськогосподарських земель в Україні повинна передбачати такі правові засоби впливу на його учасників як: 1) надання права на придбання сільськогосподарських земель у власність тільки громадянам України і сільськогосподарським юридичним особам України; 2) надання об'єднаним територіальним громадам переважного права на придбання таких земель, якщо їх не купують фермери; 3) обмеження площі сільськогосподарських угідь у власності однієї особи; 4) встановлення податку на спекуляцію такими землями та правами на них; 5) протидія встановленню монополії на володіння сільськогосподарськими землями.

Крім того, в Україні доцільно створити Державну службу охорони ґрунтів під егідою Міністра аграрної політики та продовольства України з такими функціями: 1) здійснення моніторингу сільськогосподарських земель; 2) надання дорадчих послуг фермерам щодо їх використання; 3) здійснення державного контролю за дотримання законодавства про охорону земель сільськогосподарського призначення; 4) розробка нових технологій збереження і відновлення якості угідь.

Нарешті, Законом «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» доцільно надати районним радам право запроваджувати дію на території району його норм, виходячи з готовності району до скасування мораторію. Вибір районного рівня для вирішення питання про скасування дії на території району мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення обумовлений тим, що адміністративний район в Україні є найнижчою адміністративно-територіальною одиницею, межі якої є усталеними протягом тривалого періоду і більш-менш чітко визначені.

Одним з важливих показників готовності району до поширення на його територію дії норм Закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» має, на наш погляд, стати розробка та затвердження районної програми використання та охорони земель.

З метою підготовки району до скасування мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення, зокрема, для забезпечення громадськості достовірною інформацією про земельні ресурси району у розрізі сіл, селищ і міст та за межами населених пунктів уявляється доцільним покласти на районні ради обов'язку щодо затвердження районних програм використання та охорони земель. Такі програми повинні містити щонайменше таку інформацію: 1) стан та перспективи розподілу земель за категоріями та за цільовим призначенням; 2) схеми розташування та перспективи розвитку доріг та інших комунікацій (лінійних об'єктів); 3) розташування земель державної та комунальної власності, які можуть передаватися безоплатно у власність громадян України в межах норм безоплатної приватизації (ст. 121 ЗКУ); 4) розташування земель державної та комунальної власності, які передбачається відчужити або передати в оренду на земельних торгах; 5) перелік земель, на яких розміщені або планується розмістити шкідливі для людини і довкілля виробництва, відходи тощо.

Затвердження районних програм використання та охорони земель має здійснюватися не відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», який передбачає розробку та затвердження різних планів щодо використання земель за складною процедурою, а відповідно до Земельного кодексу України, який передбачає затвердження загальнодержавних і регіональних програм використання та охорони земель. На жаль, при прийнятті Кодексу не було передбачена розробка аналогічних програм на районному рівні. В зв'язку з цим пропонуємо доповнити Земельний кодекс України статтею 178¹ з назвою «Районні програми використання та охорони земель».

УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ**Кондратюк Т.М.,***аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів
і природокористування України**

На сьогоднішній день продовжується реформування системи управління (децентралізація влади), у тому числі екологічною сферою, і відчутні вже перші наслідки цих змін.

Децентралізація владних відносин, що має практично загальний характер у світовому співтоваристві, потребує свого осмислення й переломлення в масштабі нашої держави для пошуку оптимальної форми державного устрою й для найбільш ефективних взаємовідносин «центр – периферія» [1]. На думку Ж. Веделя, необхідність децентралізації зумовлена двома чинниками: по-перше – децентралізація, передаючи безпосередньо в руки самих зацікавлених осіб управління справами, має якості демократичного характеру, причому демократизм набагато більш реальний у місцевих масштабах, ніж у загальнонаціональному; а по-друге, децентралізоване управління, якщо тільки для цього забезпечені необхідні кошти й умови, має набагато менше велику вагу і є набагато практичнішим, ніж централізоване управління [1, 2].

В 2014 році було розпочато реформу децентралізації влади. Схвалено «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [3] та прийнято перший з пакету "децентралізаційних законів" – Закон України "Про співробітництво територіальних громад"[4].

В екологічній сфері цей процес фактично розпочався раніше з прийняттям у 2012 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» [5] (далі – Закон).

За цим Законом Міністерство екології та природних ресурсів України (далі – Міністерство) позбавлено підлеглих територіальних управлінь екології і природних ресурсів, які стежили та здійснювали функції на місцях, а натомість створено департаменти при держадміністраціях, які є їх структурними підрозділами. Відповідно до департаментів частково перейшли й повноваження. Але оскільки вони знаходяться під юрисдикцією держадміністрацій, виникають певні неузгодженості і конфлікт інтересів. Існування територіальних підрозділів Міністерства на місцях сприяло реалізації екологічної політики, яка відповідала загальним інтересам держави, а не окремим представникам відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Екологія не має територіальних меж і екологічні проблеми – це проблеми, як мінімум, регіонів.

Відповідним Законом внесено зміни і до Закону України «Про екологічну мережу України» [6]. До повноважень обласних, Кивської і Севастопольської міських державних адміністрацій відійшли повноваження з погодження регіональних і місцевих схем формування екомережі. Припинено діяльність координаційних ради з питань формування екомережі, які були дорадчими органами при Кабінеті Міністрів України та при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях. Головна мета яких була координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади - виконавців Загальнодержавної програми формування

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка Василя Зіновійовича Янчука НУБіП України Єрмоленко В.М.

національної екомережі України на 2000-2015 роки. На даний час відсутній суб'єкт, який би виконував дану функцію.

На сьогодні згідно ст. 7 Закону України «Про екологічну мережу України» (далі – Закон) державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі здійснюють Кабінет Міністрів України, Міністерство екології та природних ресурсів України, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах наданих повноважень.

Державний нагляд (контроль) за формуванням, збереженням та використанням екомережі, розробленням та виконанням регіональних і місцевих схем екомережі здійснює Державна екологічна інспекція України. Яку, у найближчі часи, планується також ліквідувати в рамках реформування системи природоохоронного контролю і створити Державну природоохоронну службу та зменшити у тричі кількість її територіальних підрозділів. Слушно зауважує Г.І.Балюк, що саме держава протягом останніх років робить все, щоб зруйнувати чинну систему законодавчого регулювання екологічних відносин, зокрема систему державного управління у сфері екології [7, с. 19].

Список використаних джерел:

1. Барбашова Н. В. Децентралізація управління екологічною сферою: стан та перспективи розвитку / Н. В. Барбашова // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 64. – С. 291-297.
2. Ведель Ж. Административное право Франции / Ведель Ж. – М.: Прогресс. – 1973. – 402 с.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження КМ України від 1 квітня 2014 р. № 333-р // Офіційний вісник України. – 2014 – № 30. – Ст. 18.
4. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508-VII // Офіційний вісник України. – 2014 – № 60. – Ст. 9.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні : Закон України від 16 жовтня 2012 р. № 5456-VI // Офіційний вісник України. – 2012 – № 89. – Ст. 84.
6. Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1864-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 29. – Ст. 53.
7. Балюк Г.І. Сучасні проблеми правового регулювання відносин щодо забезпечення екологічної безпеки / Г. І. Балюк // Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні : Матеріали науково-практичного круглого столу, 28 березня 2014 р., м. Київ / ред. кол. М. В. Краснова та ін.; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Чернівці: Кондратьєв А. В., 2014. – С. 17-20.

УДК 349.6

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Краснова Ю.А.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Правове регулювання суспільних відносин щодо забезпечення екологічної безпеки в Україні ще перебуває у процесі реформування, проте з впевненістю можна стверджувати існуючі норми вже на сьогоднішній день заклали підвалини формування підгалузі

екологічного права, що в науці визначається як право екологічної безпеки. Це зумовлює гостру необхідність подальшої конкретизації та вдосконалення правового регулювання відповідних відносин.

В еколого-правовій теорії та практиці вже давно триває дискусія про необхідність чергової систематизації екологічного законодавства у зв'язку з розширенням механізмів правового регулювання та їх об'єктів. У зв'язку з цим пропонується прийняти (на вибір) Екологічний кодекс України [1, с. 5-9], Природоресурсний кодекс України [2, с. 9-18], Кодекс законів України про довкілля [3], Природоохоронний та Природоресурсний закони [4, с. 25-26] та ін.

Але чи вирішить така систематизація питання про місце правового забезпечення екологічної безпеки в системі екологічного законодавства? Якщо взяти за основу розглянутий нами раніше міжнародно-правовий підхід до розуміння сутності екологічної безпеки [5, с. 96-105], то таку систематизацію доцільніше буде здійснювати шляхом прийняття єдиного нормативного акту із зазначенням в його основі пріоритетності принципу екологічної безпеки, який досягається шляхом раціонального природокористування та належного виконання природоохоронних заходів. Прикладом такого нормативно-правового акту може слугувати Екологічний кодекс Республіки Казахстан [6].

Якщо ж за основу взяти національний підхід, де екологічна безпека вважається окремим напрямом правовідносин поряд з природоресурсними і природоохоронними правовідносинами, то в такому разі, можна погодитись з позицією В.І. Андрейцева щодо необхідності прийняття Закону України «Про екологічну (природно-техногенну) безпеку» [7, с. 138-134], однак із застереженням про те, що на сьогодні ні у вітчизняній ні в зарубіжній науці екологічного права не винайдено шляхів розмежування природоохоронного і антропоохоронного механізмів правового регулювання.

Крім того, важливим показником ефективності та дієвості правових механізмів, закладених у законодавчих актах є практика їх реалізації. Враховуючи складність правового забезпечення екологічної безпеки у різних сферах господарювання, а також вагомих фінансових витрат для належної реалізації принципу екологізації, вважаємо за необхідне розробку Стратегії екологічної безпеки на певний період часу, в якій, на нашу думку, необхідно закріпити: загальні результати оцінки стану законодавства в сфері забезпечення екологічної безпеки на рівні держави та її окремих регіонів; визначити основні загрози і ризики, що перешкоджають її забезпеченню; найбільш важливі пріоритети і орієнтири державної політики в даній сфері на певний проміжок часу; необхідні заходи для її реалізації, покладені на відповідні органи виконавчої влади України, а також спеціальні цільові показники (індикатори) ефективності забезпечення екологічної безпеки. Таке, на нашу думку, дасть змогу правовим нормам, що містять вимоги щодо забезпечення екологічної безпеки у різних сферах господарювання мати реальний, а не бланкетний характер.

Список використаних джерел:

1. Шемшученко Ю.С. Экологический кодекс Украины в системе соответствующей отрасли законодательства / Ю.С. Шемшученко // Состояние и перспективы развития аграрного права: материалы Междунар. науч.-теорет. конф. (г. Киев, 26-27 мая 2005 г.) / под ред. В.М. Ермоленко, В.И. Курило. – К.: Магистр-XXI столетие, 2005 – С. 5-9.

2. Андрейцев В.І. Кодифікація екологічного законодавства: стан і проблеми законодавчого конструктивізму / В. Андрейцев, М. Фролов // Екологічний кодекс України: міфи та реальність: матеріали Міжнар. круглого столу (м. Київ, 12-13 травня 2005 р.). – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – С. 9-18.

3. Гетьман А.П. Кодифікація екологічного законодавства в юридичній науці: історія та сучасність / А.П. Гетьман // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/1435/1/Getman.pdf>.

4. Балюк Г.І. Кодифікація екологічного законодавства України: сучасне розуміння та межі / Г.І. Балюк // Актуальні питання кодифікації законодавства України; за заг. ред. В.О. Зайчука. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. – Вип. 1. – С. 25-26.

5. Краснова Ю.А. Міжнародно-правове регулювання екологічної безпеки / Ю.А. Краснова // Адміністративне право і процес: науково-практичний журнал. - № 1. (15)/2016. – С. 96-105.

6. Экологический кодекс Республики Казахстан от 9 января 2007 года // Электронный ресурс. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30085593#pos=1;-271.

7. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с.

УДК 349

ПОНЯТТЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Кухар О.В.,

*магістр 2 курсу 1 групи
юридичного факультету*

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Виставкова галузь в Україні динамічно розвивається і знаходиться у сфері особливої уваги держави. Визнання у світі українських виставкових компаній, створення виставкових центрів міжнародного рівня, з одного боку, відкриває нові можливості, з іншого – вимагає належної професійної підготовки та оцінки виставкових заходів [1, с. 181].

Як слушно зауважують А.М. Хінціцька та О.М. Коваль, для забезпечення розвитку виставкової діяльності в Україні необхідно здійснити низку заходів, зокрема, сформувати належну нормативно-правову базу для регулювання виставкової діяльності [1, с. 186]. Так, на законодавчому рівні здійснення виставково-ярмаркової діяльності в АПК регулюється лише постановою Кабінету Міністрів «Про вдосконалення виставково-ярмаркової діяльності в Україні» [2], якою затверджено Концепцію розвитку виставково-ярмаркової діяльності (далі – Концепція).

У Концепції не міститься визначення понять «сільськогосподарська виставка» та «сільськогосподарський ярмарок». Натомість, згідно з положеннями Концепції виставка визначається як захід, пов'язаний з демонстрацією продукції, товарів та послуг, який сприяє просуванню їх на внутрішній та зовнішній ринок з урахуванням його кон'юнктури, створенню умов для проведення ділових переговорів з метою укладення договорів про постачання протоколів про наміри, утворення спільних підприємств, отримання інвестицій. Ярмарок же у Концепції визначається як захід, безпосередньо пов'язаний з роздрібною або оптовою торгівлею, що проводиться регулярно в певному місці та у визначений строк.

Згідно з відповідними положеннями Концепції виставки і ярмарки класифікуються за статусом та місцем проведення. Так, за статусом виставки і ярмарки поділяються на всесвітні, міжнародні, національні та галузеві. Статус всесвітньої сільськогосподарської виставки надається виставці Міжнародним бюро виставок (м. Париж, Франція). До міжнародних сільськогосподарських виставок та ярмарків відповідно до Концепції віднесено виставки і ярмарки, в яких іноземні компанії або організації становлять не менш як 10 відсотків загальної кількості учасників. Національними сільськогосподарськими виставками і ярмарками є виставки і ярмарки, в яких беруть участь суб'єкти господарювання не менш як з 20 регіонів України. Статус галузевих виставок та ярмарків надається виставкам і ярмаркам, на яких представлено продукцію, товари та послуги підприємств і організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності, тому сільськогосподарські виставки та ярмарки є переважно галузевими.

---

* Науковий керівник: к.ю.н, старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка Василя Зіновійовича Янчука НУБіП України Кулинич О.П.

Згідно з Концепцією за місцем проведення виставки і ярмарки поділяються на міжрегіональні та регіональні (місцеві). Міжрегіональними є сільськогосподарські виставки і ярмарки, в яких беруть участь суб'єкти господарювання з двох і більше регіонів, районів або міст. У діяльності регіональних сільськогосподарських виставок, навпаки, беруть участь сільськогосподарські товаровиробники з одного регіону, району або міста.

Таким чином, сільськогосподарська виставково-ярмаркова діяльність, це – діяльність виробників сільськогосподарської продукції та техніки, що, по-перше, пов'язана із демонстрацією сільськогосподарської продукції та техніки, яка сприяє просуванню їх на внутрішній та зовнішній ринок з урахуванням його кон'юнктури, створенню умов для проведення ділових переговорів з метою укладення договорів про постачання протоколів про наміри, утворення спільних підприємств, отримання інвестицій, а, по-друге, це діяльність безпосередньо пов'язана з торгівлею сільськогосподарською продукцією та технікою, що проводиться регулярно в певному місці та у визначений строк.

Список використаних джерел:

1. Хінціцька А. М. Розвиток виставково-ярмаркової діяльності в Україні на сучасному етапі / А. М. Хінціцька, О. М. Коваль // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. - 2013. - № 2. - С. 182-188
2. Про вдосконалення виставково-ярмаркової діяльності в Україні Кабінет Міністрів України. Постанова, Положення, Концепція від 22.08.2007 № 1065, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1065-2007-%D0%BF/conv>
3. Грищенко І. М. Ринкові аспекти виставкової діяльності в Україні на сучасному етапі // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 9. - С. 113 - 119.

УДК 349

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Марченко С.І.,

*доцент кафедри аграрного та земельного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Чинним законодавством України закріплено необхідність підвищення конкурентоспроможності національної економіки на інвестиційно-інноваційній основі шляхом розвитку органічного виробництва з урахуванням практичного досвіду держав - членів ЄС; створення національної системи сертифікації виробництва органічної продукції, її переробки та продажу.

Одним із засновників концепції органічного сільськогосподарського виробництва вважають японського філософа Мокіші Окада, який наголошував, що органічне землеробство має вирішувати наступні завдання: виробляти продукти харчування, які не лише підтримують життєдіяльність, але і поліпшують здоров'я людей; стабілізувати біологічну рівновагу в природі, бути екологічно безпечним; використовувати прості доступні методи та засоби ведення господарства[1, с. 37].

В Україні прийнято велику кількість нормативно-правових актів, які спрямовані на регулювання відносин в сфері органічного сільськогосподарського виробництва. Зокрема, Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [2] відносить забезпечення високого рівня якості сільськогосподарської продукції та продовольства до однієї з основних засад внутрішньої політики в економічній сфері. Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»[3] встано-

влено необхідність створення умов для широкого впровадження екологічно орієнтованих та органічних технологій ведення сільського господарства та двократного збільшення площ їх використання у 2020 році до базового рівня. Це пропонується зробити шляхом збільшення частки земель, що використовуються в сільському господарстві до 7%, а також розвитку технологій промислового та сільськогосподарського виробництва, що унеможливають або зменшують обсяг використання екологічно небезпечних хімічних речовин та їх сполук. Необхідність виробництва органічної сільськогосподарської продукції також закріплено у розділі 19 Основних напрямів державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки[4] через створення системи економічних стимулів виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції на основі технологій біологічного землеробства. Основним законодавчим актом в досліджуваній сфері є Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»[5]. Закон визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини і спрямований на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні. Зокрема, цим Законом закріплено понятійний апарат, визначено правовий режим органічної сільськогосподарської продукції, встановлено вимоги до суб'єктів органічного сільськогосподарського виробництва та виробничого процесу і окремих його складових (зберігання, транспортування тощо) та ін.

Незважаючи на наявність великої кількості нормативно-правових актів в сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції, ефективність правового регулювання відносин в цій сфері залишається низькою. Це стосується понятійного апарату (зокрема, співвідношення понять екологічно чиста продукція, органічна продукція тощо), механізму реалізації маркування органічної сільськогосподарської продукції, вдосконалення правового статусу суб'єктів господарювання в цій сфері, інституційно-функціонального забезпечення органічного сільськогосподарського виробництва та ін.

Слід погодитися з думкою С.Ф. Домбровського, який зауважує, що незважаючи на те, що в Законі «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» передбачено, що державна підтримка суб'єктів господарювання щодо виробництва органічної продукції буде надаватися у відповідності з вимогами Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», однак сільськогосподарські виробники органічної сільської продукції можуть розраховувати лише на аналогічну державну підтримку, як і сільгосппідприємства, які виробляють звичайну сільгосппродукцію[6]. На необхідності спеціальної державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції наголошує і В.Ю. Уркевич[7, с.77]. Адже витрати виробників органічної сільськогосподарської продукції є значно вищими від інших товаровиробників.

Так, за оцінками фахівців такі витрати зумовлені заборонами використання будь-яких хімічних і синтетичних препаратів, стимуляторів росту тощо. При цьому необхідно враховувати невідворотне зменшення урожайності на землях органічних господарств у порівнянні з традиційними інтенсивними технологіями, чималі витрати на органічні добрива, екологічні та більш високий ступінь використання ручної праці[8].

Цей факт відсутності розмежування між виробниками традиційної сільськогосподарської продукції та органічної призводить до того, що чинним законодавством не передбачені діючі процедури дотацій, субсидій та мікрокредитів для органічного виробництва. Тобто, недосконалість правового регулювання та відсутність реальної державної підтримки призводить до применшення ролі органічних продуктів в країні.

Список використаних джерел

1. Ласло О.О. Органічне землеробство – шлях до екологічно безпечної продукції / О.О. Ласло // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2009. - № 1. - С. 137.
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.

3. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 3. – Ст. 158.

4. Основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38. – Ст. 248.

5. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України від 3 вересня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 20-21. — Ст. 721.

6. Домбровський С. Ф. Новели у аграрному законодавстві про виробництво органічної сільськогосподарської продукції і сировини в Україні / С. Ф. Домбровський // Університетські наукові записки. - 2014. - № 2. - С. 266-274. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_2_31

7. Уркевич В. Ю. Органічне сільськогосподарське виробництво: правові питання розвитку в аспекті євроінтеграції України / В. Ю. Уркевич // Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 травня 2015 р.), присвяченої 90-річчю від народження академіка В.З. Янчука / за ред. проф. В.М. Єрмоленка. – К. : Видавничий центр НУБіП України, 2015. – 412 с. – Стор. 75-77.

8. Музыченко О. МинАПК потянуло на органику / О. Музыченко // Коментарии. – 2007. - №2 (19). – 19 января.

УДК 349

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ТИТУЛІВ НА ЗЕМЛЮ

*Мірошніченко А.М.,
д.ю.н., проф., член Вищої ради юстиції*

На даний час система прав на земельні ділянки побудована в Україні нераціонально. Основною проблемою є те, що існує різна кількість невиправданих перешкод для використання земельних ділянок на різних правових титулах. Це не дозволяє учасникам обороту швидко набувати право на земельні ділянки на титулах, що були б адекватні їх потребам. Велика кількість зайвих обмежень істотно збільшує юридичні ризики при використанні земельних ділянок.

Насамперед, Земельний кодекс України (далі - ЗКУ) невиправдано обмежує можливість використання земельних ділянок на праві власності іноземцями, іноземними юридичними особами та навіть юридичними особами України (ст.81, 82 ЗКУ), встановлюючи не лише перелік земельних ділянок, якими можна володіти, але і коло підстав, на яких ці земельні ділянки можна набувати, при цьому встановлюючи мораторій на відчуження певних земель сільськогосподарського призначення.

Такий підхід є вкрай шкідливим. Припущення про те, що якісь суб'єкти будуть використовувати земельні ділянки краще, а якісь – гірше, не ґрунтується ні на чому. Принциповим має бути те, як саме використовується земельна ділянка, а не те, хто її використовує. Обмеження кола потенційних власників землі перешкоджає інвестуванню в економіку України, негативно впливає на ціну земельних ділянок, а отже – і на соціальне становище їх теперішніх власників (переважно селян). Неможливість набути земельну ділянку у власність призводить до хижацького користування нею – як приклад достатньо навести практику вирощування в Україні соняшника та ріпаку. Неможливість набути землю на праві власності не дозволяє сільськогосподарським виробникам залучати кредити під за-

ставу землі, що перешкоджає модернізації сільськогосподарського виробництва. А докорінні поліпшення самих земельних ділянок, що перебувають на праві користування, з економічної точки зору є недоцільними.

Т.зв. право постійного користування є набагато вужчим за обсягом від права власності та права господарського відання та права оперативного управління, оскільки не включає в себе розпорядження майном. При цьому можливість використання земель на праві власності державним та комунальним юридичним особам недоступна (це впливає із ч.1 ст.82 ЗКУ при її найбільш поширеному консервативному тлумаченні). Створюється абсолютно неприйнятна ситуація, за якої державні та комунальні підприємства не можуть нормально вести господарську діяльність, не маючи можливості розпорядитися своєю земельною ділянкою. Надлишкові площі не можна продати, здати в оренду, не можна і набути необхідні земельні ділянки у власність, заставити земельну ділянку для отримання кредиту тощо. Розривається правовий режим земельної ділянки та розташованих на ній будівель і споруд. Виникають потворні явища, спрямовані на позаправовий вихід із ситуації – приховане відчуження або надання в оренду земельних ділянок, що використовуються на праві постійного користування, шляхом укладення «інвестиційних договорів», договорів про спільну діяльність, договорів щодо надання в користування чи відчуження розміщеного на ділянці нерухомого майна (включно з «заасфальтованими майданчиками») тощо. Виходом із ситуації є трансформація права постійного користування у право власності відповідної юридичної особи. Одночасно із цим слід скасувати невідповідні обмеження щодо кола юридичних осіб, що можуть мати земельні ділянки на праві власності (ст.82 ЗКУ), а також зняти заборону на передачу земель державної та комунальної власності у власність юридичних осіб (ст.ст.83, 84 ЗКУ) і позитивно передбачити можливість передачі державних та комунальних земель відповідним юридичним особам (ст.116 ЗКУ).

Відмова від права постійного користування земельними ділянками вимагатиме відмови від конструкції постійного користування лісами (постійного лісокористування), оскільки воно невіддільно пов'язане із правом постійного землекористування. Всі функції, що покладаються сьогодні на постійних лісокористувачів, вони можуть здійснювати як власники лісів. Форма власності на ліси не повинна впливати на обсяг прав і обов'язків щодо раціонального використання, охорони та відтворення лісів.

Державні органи та органи місцевого самоврядування повинні здійснювати право власності від імені держави та громади і не повинні наділятися будь-яким титулом на землю взагалі.

Існуюче правове регулювання відносин із оренди землі є надмірним (численні формальності при укладенні договору, необхідність державної реєстрації права оренди тощо), воно істотно ускладнює користування земельними ділянками, робить нестійким становище сторін договору, стримує розвиток економіки. Надмірне регулювання стимулює корупцію, породжує численні спори. Право оренди зараз є речовим, у той час як в більшості розвинених країн воно є зобов'язальним правом і, як таке, не підлягає реєстрації.

Правила про оренду землі сформульовані таким чином, що будь-яка зобов'язальна конструкція з використання земельної ділянки ризикує бути кваліфікована як оренда землі з усіма наслідками – вимогою реєстрації права, розробки технічної документації із землеустрою тощо.

Зважаючи на те, що при сторони можуть встановити емфітевзис та суперфіцій як речові права користування земельною ділянкою, що нічим не відрізняється з економічної точки зору від оренди землі в існуючому «речовому» вигляді, видається доцільним відмінити всі норми, які перетворюють оренду землі на речове право. Відносини із оренди землі мають регулюватися загальними положеннями про найм Цивільного кодексу України.

Певному коригуванню підлягають і правила про інші титули на земельні ділянки, зокрема, земельні сервітути, проте саме наведені вище пропозиції по зміні правового закріплення різних титулів на землю є найбільш принциповими і мають бути впроваджені невідкладно.

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ОПОДАТКУВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

Мушенюк В.В.,

*к. ю. н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Київський національний торговельно-економічний університет*

Однією із форм взаємодії людини і довкілля є економічна форма, що полягає у споживанні людиною корисних властивостей природи для задоволення своїх економічних, матеріальних і духовних потреб. Така взаємодія викликає науковий інтерес, оскільки полягає у охороні довкілля з метою збереження самої людини, як біологічного і соціального організму. Для комплексного вирішення даного питання представники фінансово-правової науки, вивчають можливості розвитку правового механізму залучення коштів до бюджету з метою фінансування програм захисту людини та довкілля.

Дослідженню податкового законодавства в цілому та його природо ресурсної та екологічної складових, присвячені праці таких вчених, як В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.І. Берлач, О.О. Веклич, А.П. Гетьман, В.М. Єрмоленко, В.В. Курзова, В.І. Курило, Н.С. Макарова, Л.Г. Мельник, В.Л. Мунтян, І.М. Сотник та ін. Однак, постійні новації податкового законодавства ускладнюють здійснення ґрунтовного дослідження сучасних проблемних питань природо ресурсного та екологічного оподаткування.

На сучасному етапі нормативно-правового регулювання суспільно-економічних процесів, екологічне оподаткування являє собою визначений у Податковому кодексі України [1] (надалі – ПК України) правовий механізм справляння екологічного податку, який забезпечує накопичення державою коштів для фінансування заходів охорони та зменшення негативного впливу людини на довкілля. Державна підтримка екологічної рівноваги являє собою процес «забезпечення державою, в особі уповноважених органів, урегульованого чинним законодавством впливу на суспільні екологічні процеси з метою забезпечення достойних рівнів дохідності та прибутковості суспільно-економічної виробничої діяльності» [2].

За період існування правової системи нашої держави та залежно від сфери застосування та особливостей вирішуваної екологічної проблеми, платність у сфері природокористування набувала різноманітних форм. Найбільш розповсюдженим було встановлення податку, збору чи платежу як форми примусового відчуження коштів у платника на користь держави. Дослідження різних форм екологічних стягнень показують, що еволюція форм платності природокористування призвела до змін суспільного відношення до проблем екології та вдосконалення інструментів природокористування.

Прийнятий у 1991 р. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначив стягнення плати за забруднення одним з основних принципів охорони навколишнього природного середовища. Цим Законом затверджувалася також платність спеціального використання природних ресурсів для здійснення виробничої та іншої діяльності на підставі спеціальних дозволів. Разом з тим гарантувалося безоплатне право громадян на загальне використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб [3].

Наступним важливим етапом розвитку платності природокористування є введення з 2011 р. ПК України екологічного податку як загальнодержавного обов'язкового платежу, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 01.04.2009 р. [1].

Платниками податку відповідно до пункту 240.1 ПК України [1] є суб'єкти господарювання, юридичні особи, що не провадять господарську (підприємницьку) діяльність, бюджетні установи, громадські та інші підприємства, установи та організації, постійні представництва нерезидентів, включаючи тих, які виконують агентські (представницькі) функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників, під час провадження діяльності яких на території України і в межах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони здійснюються викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення, скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини, утворення радіоактивних відходів, тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк.

Новелою в ПК України є встановлення механізму сплати податку за викиди в атмосферне повітря забруднювальних речовин пересувними джерелами забруднення. Загалом зміни відбулися за такими ставками податків: за викиди в атмосферне повітря забруднювальних речовин стаціонарними джерелами забруднення, за скиди забруднювальних речовин у водні об'єкти, за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, за утворення радіоактивних відходів, за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені умовами ліцензії термін.

Введений екологічний податок з 2011 р. замінив лише збір за забруднення навколишнього природного середовища, а інші збори за використання ресурсів, не були ліквідовані, хоча й зазнали деяких змін. Сплата цих зборів визначалась не як заходи відповідальності (санкції) за порушення екологічного законодавства, а як заходи податкового стимулювання та сплачувалися незалежно від правомірності чи протиправності діяльності. Аналіз фінансово-правової природи зборів дає можливість зазначити, що такі збори застосовувались з метою: економічного стимулювання атмосферно-охоронних, водоохоронних заходів, заходів із зниження відходності виробничих процесів, переробки і безпечного захоронення відходів; формування джерел фінансування і кредитування природоохоронних заходів; відшкодування збитків, завданих забрудненням атмосферного повітря стаціонарними об'єктами і рухомими джерелами забруднення, забрудненням поверхневих вод, морських вод і підземних горизонтів, а також відходів промислового, сільськогосподарського, будівельного та іншого виробництва.

Однак починаючи з 2015 р., у відповідності до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» [4] всі збори за використання ресурсів були ліквідовані. Такі зміни ПК України, на нашу думку, говорять про відхід держави від ідеї плати за природокористування, незважаючи на те, що об'єктом такого оподаткування є еколого-деструктивні фактори, які справляють вплив прямого і непрямого характеру, а також товари і послуги, що є чи можуть стати причиною природо-руйнівної дії (енергоносії, озоноруйнівні речовини, джерела шумового забруднення тощо).

Як висновок зазначимо, що позитивними моментами впровадження екологічного податку стало підвищення ставок екологічного податку, зокрема, значне зростання ставок за викиди надзвичайно шкідливих речовин; спрямування частини податкових надходжень на фінансування цільових проектів модернізації підприємств у межах сум сплаченого ними податку тощо. Однак, до негативних аспектів впровадження цього податку можна віднести відсутність системи пільгового оподаткування для підприємств, що реалізують ресурсозберігаючі технології. В цілому, для забезпечення ефективності податкового механізму необхідно удосконалювати законодавчу базу екологічного оподаткування, що дозволить забезпечити раціональне використання наявної природоресурсної бази, її збереження та відновлення, а також захисту самої людини як основної соціальної та біологічної цінності.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010, № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Екологічне право України. Загальна частина: навч. посіб.; за ред. В.І. Курила / В.В. Курзова, А.І. Берлач, В.І. Курило. – К.: Алерта, 2015. – 620 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : Закон України №1264-XII від 25.06.1991. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014р., № 71-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 7-8, № 9, ст.55.

УДК 349

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Найда І.В.,

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри права Київського кооперативного
інституту бізнесу і права*

З кожним роком в Україні зростає дефіцит висококваліфікованих молодих фахівців із сучасним ринковим мисленням, здатних самостійно вирішувати проблеми, що виникають у процесі виробничої діяльності. Саме від рівня якісного розвитку робочої сили, її професійно-кваліфікаційного рівня залежить ефективність використання природних, матеріальних, фінансових та людських ресурсів.

Процес європейської інтеграції України висуває нові вимоги до економіки держави, таким чином забезпечення збалансованого суспільного розвитку країни стає можливим за активізації соціальних груп населення. З огляду на це, мобільність молоді, відкритість до змін, прагнення здобуття нових знань, здатність навчатися та сприймати виклики сучасності впливають на розбудови державу, що є запорукою вдалої реалізації соціально-економічних реформ в Україні. Проте безробіття на початку трудової діяльності перетворюється в серйозну проблему та ставить бар'єри у вдалій адаптації молоді на ринку праці.

Вагомий внесок у дослідженнях державного регулювання ринку праці внесли такі вчені, як Е. Лібанової, В. Скуратівського, В. Трощинського, Н. Подобед та інші. При всій значущості даних досліджень та віддаючи належне досягненням учених у теоретичних і практичних питаннях у сфері працевлаштування молодих спеціалістів, багато проблемних питань залишилися поза увагою вітчизняних дослідників і потребують подальшої наукової розробки.

Право на працю належить до групи соціально-економічних прав, відображає необхідність задоволення потреб людини щодо створення суспільних благ та забезпечення джерелами існування для себе та своєї сім'ї, передбачає наявність умов для особистого розвитку та реалізації творчого потенціалу людини.

Молодь є основою, що формує модель майбутнього українського суспільства, запорукою прогресивного соціально-економічного розвитку країни

Сприяння зайнятості молоді з боку держави насамперед здійснюються через надання державних гарантій для забезпечення першим робочим місцем. Ці гарантії встановлено Кодексом законів про працю, Законами України “Про зайнятість населення”, “Про вищу освіту”, “Про професійно-технічну освіту” тощо.

Закон України “Про зайнятість населення” встановлює такі заходи щодо сприяння зайнятості:

- 1) професійна орієнтація та професійне навчання;
- 2) стимулювання діяльності роботодавців, спрямованої на створення нових робочих місць та працевлаштування безробітних;
- 3) створення умов для самозайнятості населення та підтримка підприємницької ініціативи;
- 4) сприяння забезпеченню молоді першим робочим місцем та запровадження стимулів для стажування на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, а також у фізичних осіб, які застосовують найману працю, молоді, яка навчається;
- 5) сприяння зайнятості інвалідів;
- 6) забезпечення участі безробітних у громадських роботах та інших тимчасових оботах [10].

Державні гарантії у сприянні працевлаштуванню молоді, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах та яка вперше приймається на роботу, передбачаються також і ст. 14 Закону України “Про зайнятість населення” шляхом встановлення підприємствам, організаціям для працевлаштування неконкурентоздатних на ринку праці осіб квоти в розмірі 5% середньооблікової чисельності штатних працівників за попередній календарний рік.

Окрім того, Законом України “Про зайнятість населення” запроваджується низка інших механізмів стимулювання зайнятості молоді; зокрема стажування студентської молоді, стовідсоткової компенсації єдиного соціального внеску за працевлаштування на новостворені робочі місця строком не менше двох років молоді на перше робоче місце, а також надання одноразової допомоги по безробіттю для організації підприємницької діяльності.

Проблема реалізації трудового потенціалу молоді в Україні виходить з недосконалості механізмів державного регулювання ринку праці та неузгодження функціонування системи освіти та ринку праці.

Основними проблемами у сфері працевлаштування молодих спеціалістів, які вимагають першочергового вирішення, є насамперед такі:

- низька конкурентноспроможність, що пояснюється відсутністю достатнього практичного досвіду й необхідного стажу роботи зі спеціальності;
- трудова адаптація;
- недосконалість гарантованого соціального пакету;
- обмежені пропозиції на ринку праці в сільській місцевості так і між окремими районами області;
- бюрократичні перепони та недостатній рівень знань (освіти) для організації власного бізнесу;
- гендерна асиметрія на ринку праці та гендерний дисбаланс під час працевлаштування після закінчення навчальних закладів на перше робоче місце;
- недостатній рівень практичного спрямування освіти, невідповідність між отриманою освітою та потребами на ринку праці;
- відсутність первинного капіталу, необхідного для відкриття власної справи;
- незадовільний стан здоров'я у частини молодих спеціалістів.

Молодь здебільшого орієнтована на здобуття вищої освіти, яка не гарантує захищеної зайнятості, що відповідає кваліфікації та очікуванням молодого спеціаліста.

За даними анкетування молоді було виявлено, що 30,9% молодих працівників займають робочі місця, які потребують нижчого рівня кваліфікації. Це призводить до втрати віри в цінність системи освіти, обмежує можливості професійного зростання, знецінює кошти, витрачені на освіту, та знижує статус самої вищої освіти, спокушає роботодавців до зловживань [11].

Після отримання освіти у процесі пошуку першого робочого місця молоді спеціалісти здебільшого проходить декілька етапів:

- вихід на ринок праці, ознайомлення з пропозицією робочих місць;
- визначення власних потреб та бажань;
- працевлаштування на перше;
- робоче місце;
- набуття досвіду роботи.

За останні роки в державі було прийнято низку нових нормативно-правових актів в сфері працевлаштування молоді, проте й досі відсутня чітка термінологія у сфері механізмів працевлаштування молодих спеціалістів. Нормативно-правова регламентація правовідносин щодо працевлаштування випускників здійснюється відповідно до законів України та підзаконних нормативно-правових актів. Однак, самі ці нормативно-правові акти не є досконалыми, що полягає в: відсутність дієвого механізму відшкодування збитків, заподіяних неприбуттям на місце роботи за направленням; недосконалість ведення статистичного спостереження у забезпеченні необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень тощо.

Держава та суспільство мають забезпечити необхідні умови участі молодих спеціалістів в державотворчих процесах, надати їм рівні можливості для розкриття творчого, професійного, інтелектуального, трудового потенціалу. Важливим є набуття молодими спеціалістами професійного досвіду, формування вміння працювати в колективі, певною мірою соціалізуватися.

Активне залучення молодих спеціалістів до трудової діяльності та заохочення її підприємницької активності сприятимуть набуттю молодими людьми позитивного трудового досвіду, зростанню матеріального благополуччя, формуванню позитивної суспільної орієнтації і соціальної адаптації, перешкоджатимуть поширенню такого негативного соціального явища у молодіжному середовищі як безробіття.

Список використаних джерел:

1. Про зайнятість населення [Електронний ресурс]: Закон України № 5067-VI від 05.07.2012 р. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/page3>.
11. Перехід на ринок праці молоді України [Текст] / [Е. М. Лібанова, О. І. Цимбал, Л. С. Лісогор та ін.]; Міжнародне бюро праці; Програма молодіжної зайнятості ; Департамент політики зайнятості. — Женева : МОП, 2014. - С. 61.

УДК 349.6

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В СТРАТЕГІЧНІЙ ЕКОЛОГІЧНІЙ ОЦІНЦІ

Павлова О. В.,

аспірантка кафедри екологічного права,

Національного університету імені Ярослава Мудрого*

Екологічна оцінка є офіційним процесом, який на момент переговорів щодо Конвенції вже використовувався в більш ніж 100 країнах і міжнародних організаціях з метою надання допомоги особам, відповідальним за прийняття рішень, при обліку наслідків планованої діяльності для навколишнього середовища. Коли екологічна оцінка застосовується до конкретних видів діяльності, наприклад до проектів забудови, вона зазвичай приймає форму оцінки впливу на навколишнє природне середовище (далі – ОВНС). Коли вона застосовується до стратегічних дій, таких як планування або розробка програм, приймає форму так званої СЕО.

---

* Науковий керівник: Проректор з наукової роботи, д.ю.н., проф. кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гетьман А.П.

Однак сфера застосування другого основного компонента Орхуської конвенції зовсім інша і набагато ширше, ніж сфера застосування екологічної оцінки. Наприклад, стаття 6 [1] передбачає перегляд або коригування умов реалізації конкретних видів діяльності, які в більшості країн, за винятком випадків, коли вони не пов'язані з великими змінами в цій діяльності, не підпадають під процедуру ОВНС, а скоріше, повинні отримати екологічні дозволи, наприклад дозволу на підставі Директиви по промисловим викидах, обов'язкові для отримання в державах-членах ЄС. Аналогічним чином стаття 7 застосовується до планам і програмам, «пов'язаних з навколишнім середовищем, її концепція набагато ширше, ніж плани і програми, які можуть мати суттєві екологічні наслідки», і які зазвичай потрапляють під умови СЕО [2].

Крім того, Орхуська конвенція не вимагає проведення екологічної оцінки. Орхуська конвенція не передбачає, що екологічна оцінка повинна бути обов'язковою частиною процедури участі громадськості, а також не регулює ситуацію, коли екологічна оцінка необхідна. Тим не менш, якщо екологічна оцінка проводиться (ОВНС або СЕО), то тоді застосовуються передбачені Конвенцією, положення, що стосуються участі громадськості.

Протокол про СЕО визначає «громадськість» як «одне або декілька фізичних або юридичних осіб визначаються у відповідності з національним законодавством або практикою їх асоціації, організації або групи» (пункт 8 статті 2) [2]. Таким чином, неурядові організації є частиною громадськості. Навіть асоціації, організації або групи, які не є юридичними особами, можуть ставитися до громадськості, якщо це дозволяється національним законодавством.

Протокол про СЕО не містить визначення «зацікавленої громадськості», встановлюючи лише те, що вона повинна включати відповідні недержавні організації. Для цього можна керуватися визначенням, що міститься у пункті 5 статті 2 Орхуської конвенції: «громадськість, яка впливає або може порушуватися процесом прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість в цьому процесі; для цілей даного визначення недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища та відповідають будь-яким вимогам, що висувуються національним законодавством, вважаються організаціями, що мають зацікавленість». Те ж саме може застосовуватися у відношенні організацій, що займаються питаннями охорони здоров'я.

Метою СЕО є забезпечення найбільш повного врахування екологічних пріоритетів під час підготовки проектів стратегічних рішень. На Заході це – самостійна сфера діяльності відповідних державних органів, у нас – переважно етап екологічної експертизи, що здійснюється на передпроектному рівні [3, с. 20].

Важливе значення має стадія участі громадськості в СЕО як одного з важливих представників суб'єктного складу учасників процесу. Дана стадія СЕО забезпечує демократичні принципи у сфері правової охорони навколишнього середовища та підвищує ефективність екологічної функції держави [3, с. 30].

Згідно Протоколу про СЕО консультації з громадськістю повинні починатися «...коли можливий вибір будь-якого варіанту розвитку». Відповідні органи зобов'язані своєчасно доводити до відома громадськості інформацію про проекти та екологічний звіт, забезпечувати ефективні можливості щодо участі громадськості у стратегічній екологічній оцінці, щоб вона мала можливість виразити в розумні терміни свою думку щодо проекту плану або програми і екологічного звіту» [3, с. 30].

Ефективні можливості для участі громадськості можуть бути: 1) чітко сплановані і сфокусовані на які підлягають узгодженню питаннях, що стосуються плану або програми; 2) спрямовані на досягнення загальних цілей органів, відповідальних за розробку планів, і учасників; 3) стимулюючими учасників через адекватне поширення інформації про план або програму і про процесі планування; 4) дієвими; 5) відкритими і прозорими; 6) орієнтовані на контекст; 7) надійними, чіткими та відповідають встановленим етичним, професійним, поведінковим і моральним зобов'язанням; 8) співмірними [4; 5].

Таким чином, можна визначити, що, хоча участь громадськості фактично є обов'язковою частиною екологічної оцінки, сама екологічна оцінка не є обов'язковою частиною процедури участі громадськості відповідно до Орхуської Конвенції, так як Конвенція охоплює більш широку сферу.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. – ООН; Конвенція, Перелік, Міжнародний документ від 25.06.1998. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_015

2. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті. - ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 25.02.1991 // Конвенцію ратифіковано Законом N 534-XIV (534-14) від 19.03.99. – [Електронний ресурс]. – http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_272/conv

3. Шемшученко Ю.С., Палехов Д.А. Стратегическая экологическая оценка в свете европейского опыта / Ю.С. Шемшученко, Д. О. Палехов // Международно-правовое и национальное регулирование экологической сферы общества: сборник статей / сост. Ю.С. Шемшученко, С.А. Боголюбов. — М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, 2011. — С. 16-35.

4. M. Hourdequin et al., "Ethical implications of democratic theory for U.S. public participation in environmental impact assessment", Environmental Impact Assessment Review, No. 35 (2012), pp. 37-44.

5. P. Andrii et al., "Public Participation: International Best Practice Principles", Special Publication Series No. 4 (Fargo, United States, International Association for Impact Assessment, 2006) and K. Arbter et al., The Public Participation Manual: Shaping the Future Together (Vienna, Austrian Ministry of Environment and the Austrian Society for Environment and Technology, 2007).

УДК 349

ПОНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬ В МЕЖАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ

Павлюк І.В.,

магістр 2 курсу 2 групи юридичного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

На законодавчому рівні не наводиться визначення поняття земель в межах населених пунктів та не закріплюється їх склад. На практиці, у межах населених пунктів можуть зустрічатися землі переважно всіх категорій, що зазначені в ч. 2 ст. 19 Земельного кодексу України (далі –ЗКУ) [1].

Згідно з ч. 1 ст. 19 ЗКУ землі в межах населених пунктів не виділяються в окрему категорію земель. Разом з тим, характерною особливістю земель в межах населених пунктів є їх розташування в межах території населеного пункту: міста, селища або села, які в свою чергу є складовими системи адміністративно-територіального устрою відповідно до ст. 133 Конституції України [2]. Визначення понять «місто», «село» та «селище» у чинному законодавстві України не надається, оскільки на даний момент не прийнято спеціального закону про адміністративно-територіальний устрій України. Натомість, А.М. Мірошніченко на підставі аналізу правил планування та забудови населених пунктів вважає доцільним виокремити в межах земель населених пунктів за типом населеного пункту такі

---

* Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка Василя Зіновійовича Янчука НУБіП України Кулинич О.П.

землі як: 1) землі міст; 2) землі селищ міського типу; 3) землі сільських населених пунктів (сіл) [5, с. 445].

Для земель в межах населених пунктів характерна спільність їх правового режиму, що зумовлена здійсненням такої функції управління в галузі земельних відносин як планування використання земель в межах населених пунктів, яка відповідно до ч. 1 ст. 16 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» [3] здійснюється шляхом розроблення та затвердження містобудівної документації, а саме генеральних планів населених пунктів, планів зонування територій і детальних планів території, їх оновлення та внесення змін до них.

Потрібно зазначити, що згідно з ст. 21 ЗУ «Про основи містобудування» [4] визначення територій для містобудівних потреб здійснюється відповідно до затвердженої містобудівної документації з урахуванням планів земельно-господарського устрою. Зміст та порядок складання плану земельно-господарського устрою визначені у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку складання плану земельно-господарського устрою території населеного пункту» [6].

Отже, важко не погодитися з твердженням І.І. Сіряченко, яка розглядає землі в межах населених пунктів, як «земельні ділянки розташовані в офіційно встановлених межах території населеного пункту (міст, селищ, сіл та приміських територіях), на які поширюється узагальнений правовий режим використання, визначений планом земельно-господарського устрою та містобудівною документацією населеного пункту відповідної категорії, та які підлягають використанню та охороні з урахуванням задоволення містобудівних та інших функціональних потреб населеного пункту» [7, с. 44].

Таким чином, незважаючи на те, що у чинному Земельному кодексі України землі в межах населених пунктів не визначаються у якості окремої категорії земель, для земель в межах населених пунктів характерним є спільний правовий режим використання, визначений планом земельно-господарського устрою та містобудівною документацією населеного пункту відповідної категорії.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 № 3038-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 34. – Ст. 343.
4. Про основи містобудування: Закон України від 16 листопада 1992 № 2780-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 52. – Ст. 683.
5. Мірошниченко А. М. Земельне право України: підручник / А. М. Мірошниченко. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 712 с.
6. Про затвердження Порядку складання плану земельно-господарського устрою території населеного пункту: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2008 № 79 // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 43.
7. Сіряченко І. І. Правове регулювання цільового використання земель в межах населених пунктів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 06 / І. І. Сіряченко. – Одеса, 2013. – 177 с.

ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ ДИКИХ ТВАРИН*Петлюк Ю. С.,**к.ю.н, доцент, доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В. З. Янчука**Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Тваринний світ як компонент природного середовища, складова біосфери Землі, база для одержання харчових продуктів, промислової, технічної, лікарської сировини, а також джерело духовного й естетичного збагачення і виховання людини, є надто чутливим до несприятливих техногенних та антропологічних впливів. За останні два століття в результаті хижацького промислу та порушення умов перебування в стані природної свободи зникло понад 150 видів диких тварин і близько 650 видів перебувають під загрозою зникнення.

Сучасні проблеми збереження фауністичного різноманіття висвітлені в пояснювальній записці до проекту Закону України «Про мораторій на полювання», де зазначено, що лише за 2012 рік в країні помітно скоротилася кількість мисливських тварин, в тому числі копитних – майже на 5 тисяч, хутрових звірів – на 119 тисяч, пернатої дичини – на 69 тисяч [1].

Ці чинники викликають глибоке занепокоєння й спонукають до запровадження дієвих, науково ґрунтовних заходів охорони та збалансованого, невиснажливого використання тваринного світу.

Одним із таких заходів, на наш погляд, є регулювання чисельності диких тварин (тобто, вилучення (відстріл та відлов) диких тварин, що перебувають у стані природної волі, за умови, що їх чисельність на конкретній території загрожує життю та здоров'ю людей, свійських тварин, завдає значних збитків сільському, лісовому чи мисливському господарству, порушує природний баланс видів, загрожує існуванню інших видів диких тварин), що здійснюється, відповідно до ст. 32 Закону України «Про тваринний світ» [2], в інтересах охорони здоров'я і безпеки людини, запобігання хворобам свійських тварин, відвернення заповідання шкоди навколишньому природному середовищу, господарській та іншій діяльності.

Іншим актом фауністичного законодавства – Законом України «Про мисливське господарство та полювання» (ст. 33) регламентується регулювання чисельності диких тварин через відстріл та відлов вовків, бродячих собак і котів, сірих ворон, що здійснюються мисливцями під час полювання на інші види мисливських тварин; відстріл та відлов перелічених тварин, а також вовка і лисиці не в мисливський сезон або в заборонених для полювання місцях; добування вовків, лисиць, єнотовидних собак, бродячих собак і котів, сірих ворон; добування мисливських тварин для наукових цілей, переселення в нові місця перебування, а також збирання пташиних яєць, яке здійснюється протягом року [3].

Водночас законодавство забороняє застосування загальнонебезпечних або винищувальних знарядь і засобів полювання, приміром, немисливської вогнепальної зброї, вибухівки, отрути, капканоподібних пасток тощо [4, с. 280].

Без сумніву, заходами регулювання чисельності диких тварин є не лише їх відлов чи відстріл, а й застосування заходів що збільшення їх чисельності, поліпшення умов перебування тощо. Види диких тварин, чисельність яких підлягає регулюванню, порядок проведення відповідних заходів щодо регулювання їх чисельності визначаються з урахуванням науково обґрунтованих експертних висновків [5, с. 125].

При здійсненні регулювання чисельності диких тварин необхідно зважати на наявність лімітів використання мисливських тварин, віднесених до державного мисливського фонду. Так, у ст. 16 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» зазна-

чено, що полювання на парнокопитних тварин, куницю лісову, бобра, ондатру, білку, віднесених до державного мисливського фонду, здійснюється відповідно до лімітів, які затверджуються на мисливський сезон Мінагрополіти України, за погодженням із Мінекології України, за поданням Держлісагенства України, на підставі пропозицій користувачів мисливськими угіддями.

Здійснення регулювання чисельності диких тварин, проведення відстрілу та відлову бродячих котів і собак, вживання невідкладних заходів для вилучення та ізоляції тварин, що мають ознаки хвороб, небезпечних для життя та здоров'я людей є правом користувачів мисливських угідь.

У зв'язку з цим, заслуговують на увагу положення Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ», в якому визначено, що підтримання оптиміальної чисельності диких тварин і недопущення зниження їх щільності нижче мінімального рівня; ведення обліку чисельності диких тварин та обсягів їх використання є обов'язками користувачів тваринного світу [6, с. 334].

Система різноманітних організаційно-правових, екологічних, економічних і біотехнічних заходів, спрямованих на поліпшення умов існування та оптимізації

чисельності диких тварин, на наш погляд, повинна формуватися залежно від регіону розташування мисливського господарства, природно-кліматичних умов, структури лісового фонду, географічного рельєфу, наявних видів мисливської фауни.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про моніторинг на полювання» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lesovod.org.ua/node/17617>.
2. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст. 97.
3. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г. І. Балюк, О. О. Погрібний, Ю. С. Шемшученко [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
4. Шахов В. С. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу / В. С. Шахов // Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2013. – С. 270–292.
5. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1478-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 18. – Ст. 132.
6. Шахрай И. С. Правовое регулирование охраны и использования животного мира / И. С. Шахрай // Экологическое право : учебник / С. А. Балашенко [и др.]. – Минск: Изд. Центр БГУ, 2013. – С. 325–342. (Библиотека успешного студента).

УДК 34:60

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ГМО В УКРАЇНІ, АБО ЯК ВІТЧИЗНЯНОМУ РОЗРОБНИКУ ЗАРЕЄСТРУВАТИ ГМО?

Піддубний О.Ю.,

*д.ю.н., доц., завідувач кафедри цивільного та господарського права
Національного університету
біоресурсів і природокористування України*

Щодо питання реєстрації ГМО сільськогосподарської культури, в тому випадку, якщо вона розроблена на території України, слід зауважити низку наступних умов.

Відповідно до ч. 4-6 ст. 12 Закону України Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів, (в подальшому – Закон) установи які здійснюють генетично-інженерну діяльність (правильний термін генно-інженерну) *створюють при установі Комісію з біологіч-*

ної та генетичної безпеки проведення генетично-інженерних робіт (далі - Комісія). Завданням Комісії є проведення попередньої оцінки ризику при плануванні та підготовці генетично-інженерних робіт. Типове Положення про Комісію з біологічної та генетичної безпеки проведення генетично-інженерних робіт затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки.

Це означає, ймовірніше за все, що матеріали роботи такої комісії повинні надаватись разом з будь-якими клопотаннями до державних органів щодо реєстрації ГМО.

Наступним кроком згідно ч. 2 ст. 13 Закону буде надання до органів державної реєстрації від розробника ГМО також і розроблених ним методів і методик його ідентифікації. *Обов'язковою умовою використання ГМО у відкритій системі є наявність методів і методик їх ідентифікації, розроблених за міжнародними стандартами та затверджених в установленому порядку в Україні.*

Наступним етапом, виходячи з змісту частин 4-5 ст. 12, якщо буквально розуміти їх зміст, повинно бути обов'язкове вивільнення ГМО у відкриту систему з метою державних випробувань (апробації) на підставі отриманого дозволу. Закон не залишає можливості зареєструвати ГМО скажімо виключно в закритій системі, як експериментальний зразок. Приводимо зміст описаних норм *До державної реєстрації вивільнення в навколишнє природне середовище ГМО можливе тільки з метою державної апробації (випробовувань). Проведення державної апробації (випробовувань) ГМО у відкритій системі здійснюється виключно на підставі дозволу, який видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища. Дозвіл видається одноразово на проведення державної апробації (випробовувань) конкретно визначеного ГМО.*

Отже, першим успішним кроком в процедурі реєстрації має стати отримання дозволу на проведення державної апробації (випробувань) у відкритій системі від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища Він же надає дозволи на вивільнення ГМО і здійснює державну екологічну експертизу ГМО, призначених для використання у відкритій системі.

До поняття оцінки ризику, передбаченого ст. 1 Закону як комплексної процедури вочевидь включається державна санітарно-епідеміологічна експертиза ГМО, передбачена серед повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, а конкретно цей орган згідно абз. 3 ст. 10-2 Закону здійснює державну санітарно-епідеміологічну експертизу ГМО, які використовуються у відкритих системах, для обґрунтування висновку щодо їх біологічної і генетичної безпеки стосовно людини з метою їх державної реєстрації.

Таким чином, до процедури, що передуює державній реєстрації ГМО вводиться або ще одна ітерація – державна санітарно-епідеміологічна експертиза ГМО і її результат – висновок щодо їх біологічної і генетичної безпеки. Отже це або частина процедури оцінки ризику, або її синонім, або додаткова процедура, не вказана у загальному визначенні поняття державної реєстрації ГМО в розумінні ст. 1 Закону.

Прикметно, що якщо ці ГМО вже використовуються у відкритій системі, значить щодо них були проведені державна апробація, екологічна експертиза, державна реєстрація в якомусь з численних реєстрів і видано дозвіл на використання у відкритій системі.

Важливою і необхідною умовою щодо введення ГМО в обіг і використання його в господарських цілях має бути державна реєстрація ГМО. Підставою є ст. 1 відповідного Закону, яка прямо вказує на дві необхідні події дозвільного характеру: Державну реєстрацію і видачу дозволу на практичне використання ГМО в Україні – абз. 19 ст. 1 *Державна реєстрація ГМО - занесення ГМО до реєстру з урахуванням оцінки їх ризику щодо впливу на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища з метою подальшого отримання дозволу на практичне використання ГМО в Україні відповідно до їх господарського призначення.*

Отже, реєстрація і використання ГМО в Україні є цілком можливим, докладніше про механізм в наших наступних публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів. Закон України № 1103-V від 31 травня 2007 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, N 35, ст.484*
2. Про внесення змін до Закону України "Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів". Закон України від 23 лютого 2012 року № 4441-VI *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 42, ст.529*

УДК 349

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАХОДІВ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ
ВІД ЗАБРУДНЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ
ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ**

Попова А.О.

аспірантка кафедри

аграрного, земельного та екологічного права

Національного університету «Одеська юридична академія» *

Недивлячись на зусилля міжнародного співтовариства на планеті продовжується деградація навколишнього природного середовища. Жахливе ставлення по відношенню до природи і виснаження природних ресурсів, у тому числі, і земельних ресурсів не тільки в Україні, а й на Земній кулі взагалі, поступово створює, і окреслює загальну концепцію екологічної безпеки навколишнього природного середовища в окремих країнах і на світовому рівні через спільне зусилля міжнародного співтовариства. [1,с.32]

Підписавши 27 червня 2014 року економічну частину Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також ряд інших міжнародних договорів, які стосуються природоохоронної сфери, Україна докладає чимало зусиль для входження в європейський правовий простір і, як наслідок, підвищення ролі екологічної складової економіки країни. В країнах європейського простору дана проблема усвідомлена належним чином і досить успішно вирішується. Тому вивчення зарубіжного досвіду щодо охорони земель від забруднення небезпечними речовинами правовими засобами може бути використано для вдосконалення заходів правового характеру в Україні у цілях посилення боротьби із забрудненням земель.

Сучасні екологічні проблеми в Україні в значній мірі обумовлені тим, що протягом радянського періоду розвитку її територія була однією із самих техногенно навантажених. Займаючи лише 3 відсотки території колишнього Радянського Союзу, Україна формувала приблизно 23 відсотки загального валового внутрішнього продукту, що в цілому призвело до значних регіональних змін ландшафтів, змін в поверхневому стоку і значному погіршенню якості основних ресурсів, які є необхідними для життєдіяльності людини. Негативній екологічній ситуації в країні сприяли і такі фактори, як нераціональне використання природних ресурсів, розвиток екологічно небезпечних галузей промисловості, слабе фінансування природоохоронних заходів.

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» Сидор В.Д.

Україна та пострадянські держави Балтійського регіону з огляду на географічний та культурний фактори відносяться до двох різних груп: Східноєвропейські держави та Прибалтика. При цьому протягом багатьох століть між ними зберігається тісний зв'язок, що ґрунтується на спільності історичних, культурних, економічних та географічних факторів

Аналізуючи та проводячи порівняльний аналіз земельних законів країн радянського простору Балтії щодо охорони земель від забруднення небезпечними речовинами з аналогічними земельно-правовими нормами ЗК України, зауважимо, що за часів Радянського Союзу країни Балтії вже мали значні переваги перед іншими радянськими республіками, перш за все у формі інвестицій у високорозвинену економіку, як одну із самих ефективних у державі. Так, наприклад, ст. 40 Земельного кодексу Естонської РСР регламентувалося, що землекористувачі зобов'язані раціонально використовувати надані їм земельні ділянки, не здійснювати на своїй ділянці діянь, що порушують інтереси сусідніх землекористувачів. Також заборонялося використання землі для отримання нетрудових доходів. Крім того, у ч.4 ст. 40 цього кодексу зазначалося, що підприємства, організації та установи, які здійснюють промислове та інше будівництво, розробляють родовища корисних копалин відкритим способом, а також проводять інші роботи, пов'язані з порушенням ґрунтового покриву, зобов'язані знімати та зберігати родючий ґрунтовий шар з метою його використання для рекультивації земель і підвищення родючості малопродуктивних угідь. [2]

Розглядаючи діючу Конституцію Литовської Республіки та порівнюючи її із Земельним кодексом Литовської Радянської Соціалістичної Республіки ми дійшли висновку, що у ч.1 ст. 54 Конституції Литовської Республіки регламентується, що держава турбується про охорону навколишнього природного середовища, тваринного і рослинного світу, окремих природних об'єктів і територій, що мають особливу цінність, здійснює нагляд у цілях шанобливого використання, а також відновлення і примноження природних ресурсів. Далі підкреслимо, що основна концепція охорони навколишнього природного середовища, у тому числі і земельних ресурсів, знаходить своє відображення і втілення у Земельному кодексі Литовської Республіки. [3]

Так, у Земельному законі Литовської Республіки виділено главу 5 «Охорона земель та підвищення родючості ґрунтів», де правові норми у сфері охорони земель від забруднення небезпечними речовинами передбачені ст.ст. 34, 38 Земельного кодексу Литовської РСР. У ч.1 ст. 34 Земельного кодексу Литовської РСР закріплено, що землекористувачі зобов'язані проводити ефективні заходи щодо підвищення родючості ґрунтів, здійснювати комплекс організаційно-господарських, агротехнічних, лісомеліоративних і гідротехнічних заходів щодо попередження вітрової та водної ерозії ґрунтів, не допускати заболочування, забруднення земель, у тому числі небезпечними речовинами, а також інших процесів, що погіршують стан земель. [4]

Таким чином, дослідивши правові норми щодо охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, ми дійшли висновку, що законодавство у пострадянських країнах Балтії у цій сфері є всеохоплюючим і прогресивним, і вивчення їх правового досвіду може бути використано для вдосконалення заходів правового характеру в Україні у цілях посилення боротьби із забрудненням земель.

Список використаних джерел:

1. Tynytsya Yu. World environmental constitution. Methodological Foundation/ Yu. Tynytsya – Lviv: Wyd-wo Ukrainian Forestry University Press, 2014- p. 399
2. Земельный кодекс Эстонской ССР.- Т.: Изд-во «ЭЭСТИ РАМАТ», 1970.- 208 с.
3. Конституция Литовской Республики: [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://pravo.vuzlib.su>
4. Земельный кодекс Литовской ССР. - Т.: Изд-во «ЭЭСТИ РАМАТ», 1970.- 123 с.

ДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РИБОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Прокопович Л.О.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука*

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Рибне господарство України має важливе значення у забезпеченні населення країни продуктами харчування та інших галузей виробництва сировиною. Однак, виходячи з особливостей розвитку рибогосподарського комплексу в сучасних умовах, ряд стратегічних аспектів його розвитку, зокрема щодо регулювання правових відносин в даній сфері, розроблені недостатньо повно. Це обумовлює потребу в дослідженні теоретико-правових засад щодо використання та охорони водних живих ресурсів, шляхом аналізу правового регулювання здійснення рибництва та рибальства.

Рибогосподарський комплекс не в змозі без реальної державної підтримки забезпечити зростання обсягів виробництва рибної продукції. Негативний вплив процесів, характерних для всієї економіки України, зокрема, прогресуюче моральне старіння і фізичний знос основних виробничих фондів, обмеженість джерел накопичення власних коштів і залучення інвестицій, дефіцит оборотних коштів, інфляційні процеси, зумовлює зниження обсягів виробництва в рибній галузі.

Специфічні особливості галузі вимагають здійснення невідкладної державної підтримки щодо створення сприятливих умов у сфері кредитування, податкової та митної політики, фінансування за рахунок коштів державного бюджету, виділених для організацій, які займаються вивченням, охороною та відтворенням рибних запасів, і науково-дослідних організацій, які виконують тематичні роботи, що мають загальнодержавне значення.

Негативно впливає на ведення рибного господарства суттєве погіршення економічного становища більшості населення України (безробіття, загострення криміногенної обстановки), яке призводить до значного зростання обсягів незаконного добування та розкрадання добутих водних живих ресурсів, особливо це стосується цінних промислових видів. Подекуди спостерігається масове організоване хижацьке розграбування рибних запасів. Браконьєрський промисел добре організований, технічно оснащений, з налагодженою системою промислу, збуту та інформування. Ситуація ускладнюється незадовільним матеріально-технічним забезпеченням відповідних природоохоронних органів, відсутністю соціального та правового захисту їх працівників, а також механізмів контролю за обліком і регулювання торгівлі водними живими ресурсами.

Штучно створені водосховища повноцінно і комплексно не використовуються у зв'язку з несумісністю інтересів енергетиків, судноплавців, працівників рибного та сільського господарства, представників інших зацікавлених галузей.

Слід зазначити, що погіршення показників діяльності рибогосподарської галузі відбувається внаслідок недосконалого законодавства. Є потреба у внесенні змін до багатьох нормативно-правових актів, що стосуються ліцензійних умов, безпеки мореплавства, підтримки виробника та ін. Крім того, окремі центральні органи виконавчої влади, бажаючи розширити сфери свого впливу, здійснюють систематичні спроби проведення перерозподілу державних повноважень і функцій Державного агентства рибного господарства України. При цьому Державне агентство рибного господарства як орган державної влади у галузі рибного господарства не має повноважень щодо відповідальності за якість харчових рибних продуктів, постачання, переробки та участі інспекторів в роботі на продовольчих ринках України. Будь-які дії, які перешкоджають

функціонуванню цілісного комплексу промислового рибальства, неодмінно призводять до негативних наслідків.

Аналіз факторів, які негативно впливають на ведення рибного господарства, дозволяє зробити однозначний висновок щодо їх першопричини: це глобальний постійно зростаючий антропогенний тиск на водні об'єкти, вплив якого є найсуттєвішим у морях і водосховищах в результаті накопичення забруднюючих речовин. Тому заходи, спрямовані на поліпшення стану рибогосподарської галузі, повинні розроблятися і впроваджуватися на основі всебічного наукового аналізу природних можливостей водних об'єктів України та сучасного стану запасів водних живих ресурсів, а також передбачати залучення іноземних інвестицій для подальшого розвитку, перш за все, штучного розведення та вирощування водних живих ресурсів в полікультурі.

Недофінансування наукових установ зумовлює відставання фундаментальних і прикладних досліджень від сучасного світового рівня і призводить до зменшення дослідженої сировинної бази для вітчизняного рибальства, погіршення стану рибогосподарських водойм, зумовлює низький рівень технологічної і технічної бази виробництва, неконкурентоспроможності продукції, зниження обсягів виробництва. Крім того, це зумовлює значний відтік високопрофесійних наукових кадрів, а відповідно і втрати існуючих наукових напрацювань.

Фінансування досліджень, які мають першочергове значення для гарантування продовольчої безпеки, виробництва і забезпечення населення харчової, а народного господарства технічної рибною продукцією, має здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету.

Науково-дослідні роботи, які мають регіональний характер або необхідні конкретним підприємствам, повинні фінансуватися за рахунок коштів місцевих бюджетів та власних коштів підприємств. Результати аналізу економічної ситуації, яка склалася в рибному господарстві, а також тенденції можливих змін свідчать про те, що в разі відсутності державної підтримки галузі не будуть подолані негативні закономірності в її розвитку.

Виходячи з вищесказаного, доцільно було б розробити програму, в якій були б запропоновані вищезгадані заходи щодо поліпшення стану рибогосподарської галузі України.

УДК 349

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СТРАТЕГІЧНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ

Рудень О.В.,

*к.ю.н., старший викладач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука
юридичного факультету Національного університету біоресурсів і
природокористування України*

01 липня 2015 р. Україною ратифіковано Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, учинений 21 травня 2003 р. (далі – Протокол).

Відповідно до статті 3 Протоколу [1] Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих, регулятивних та інших належних заходів для виконання положень цього Протоколу в чітких, прозорих рамках.

В Україні оцінка впливу планів та програм на довкілля (стратегічна екологічна оцінка) була фактично відсутня. Стаття 14 Закону України «Про екологічну експертизу» від 09 лютого 1995 р. [2] відносить до об'єктів екологічної експертизи державні

інвестиційні програми, проекти схем розвитку і розміщення продуктивних сил, розвитку окремих галузей народного господарства, проекти генеральних планів населених пунктів, схем районного планування, тощо. Втім процедура оцінки чітко не визначена. Слід зазначити, що державну екологічну експертизу в даному контексті можна розглядати як етап консультацій з природоохоронними органами, але вона не може замінити процедуру стратегічної екологічної оцінки (далі CEO) [3, 41].

Водночас здійснення CEO до прийняття рішення про затвердження документів державного планування має відбуватися враховуючи вимоги Директиви 2001/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 р. про оцінку наслідків окремих планів та програм для довкілля [4] (далі – Директива про CEO).

04 жовтня 2016 року Верховною радою України було прийнято два законопроекти про оцінку впливу на довкілля (2009а-д) та про стратегічну екологічну оцінку (реєстр. № 3259), необхідні, зокрема для впровадження принципів, закладених Протоколом та Директивою про CEO.

Відповідно до положень проекту Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [5] CEO здійснюється щодо проектів документів державного планування у сфері сільського господарства, лісового господарства, рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, поводження з відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування (крім плану зонування території) і землеустрою (схем) та виконання яких передбачатиме реалізацію видів діяльності (або які містять види діяльності та об'єкти), щодо яких законодавством передбачено проведення процедури оцінки впливу на довкілля, а також щодо проектів документів державного планування, які вимагають оцінки з огляду на ймовірні наслідки для територій та об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі (далі – території з природоохоронним статусом).

Етапами CEO є: 1) визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки; 2) розроблення звіту про стратегічну екологічну оцінку; 3) проведення громадського обговорення та консультацій, за потреби – транскордонних консультацій; 4) врахування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій. Ці етапи в цілому відповідають основним етапам визначених Протоколом та Директивою про CEO. Водночас деякі положення законопроекту свідчать про формальний підхід до провадження норм Директиви та Протоколу. Все це зумовлює побоювання щодо ефективності реалізації механізму здійснення CEO. Крім того, законопроект містить багато техніко-юридичних недоліків.

По-перше, досить сумнівним є можливість не проведення CEO, якщо органи влади «не вбачають необхідності здійснення стратегічної екологічної оцінки цих проектів змін на підставі критеріїв визначення наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, затверджених» цими ж органами.

По-друге, за результатами громадського обговорення замовник готує довідку (звіт) про громадське обговорення, в якій підсумовує отримані зауваження і пропозиції та зазначає, яким чином у документі державного планування та звіті про стратегічну екологічну оцінку враховані зауваження і пропозиції, висловлені відповідно до цієї статті (або обґрунтовує їх відхилення), а також обґрунтування обрання саме цього документа державного планування у тому вигляді, в якому він затверджений, серед інших виправданих альтернатив, які також розглядалися. При цьому не передбачено, яким чином в подальшому мають бути враховані такі зауваження та пропозиції в документі державного планування, хоча такий етап передбачено як обов'язковий.

Прийняття Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» є важливим кроком на шляху європейської інтеграції України. Водночас недоліки такого цього закону можуть спричинити зловживання замовників CEO. Тому вважаємо, що в разі підписання цього законопроекту Президентом України його реалізація потребуватиме удосконалення законодавства.

Список використаних джерел:

1. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_b99. – Назва з екрану.
2. Про екологічну експертизу: Закон України від 09 лютого 1995 року № 45/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. - № 8. – Ст. 54.
3. Оцінка впливу на довкілля та участь громадськості: аналітичний порівняльний огляд європейського й українського законодавства та рекомендації щодо впровадження європейських стандартів в Україні / Львів: ЕПЛ, 2013. – 96 с.
4. Директива 2001/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 р. про оцінку наслідків окремих планів та програм для довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/45622.
5. Проекту Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56730.

УДК 349.42 (477)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АГРАРНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Савельєва О. М.,

*здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого**

Відсутність в сучасній вітчизняній аграрно-правовій науці єдності з принципових, методологічно важливих проблем предмета аграрно-правового регулювання, а також прийняття часом безсистемних, внутрішньо суперечливих і не відповідаючих необхідним міжнародним стандартам актів аграрного законодавства створює нездоланні перешкоди в практичній діяльності, а також значно знижує ефективність аграрно-правового регулювання, особливо в умовах євроінтеграційних прагнень України.

Сьогодні певна частина наукових аграрно-правових розробок спрямована не на отримання узгодженого результату, а на акцентування відмінностей у позиціях опонентів. Це, з одного боку, сприяє розвитку наукового знання, але з іншого – створює деякі перешкоди в практичному використанні результатів наукової діяльності. У зв'язку з цим нагальною видається потреба, пов'язана з розробкою сучасної концепції предмета аграрного права України, орієнтованої на практику забезпечення сталого розвитку аграрної сфери (агросфери) в цілому, ефективного сільського розвитку, забезпечення продовольчої безпеки держави й захисту прав селян.

Цілком слушною та виваженою уявляється думка професора Носіка В. В. про те, що в сучасних умовах глобалізації та інтеграції аграрне право необхідно розглядати крізь призму інституційно-функціонального та нормативного забезпечення визнаної в суспільстві та об'єктивованої у Конституції України міри свободи, рівності та справедливості у здійсненні прав і виконанні обов'язків у сфері регулювання аграрних відносин, у визначенні місця та ролі органів державної влади і місцевого самоврядування у державному регулюванні таких відносин, гарантування і захисту суб'єктивних прав фізичних і юридичних осіб, інших суб'єктів, охорони природних ресурсів як об'єктів права власності Українського народу з метою забезпечення балансу приватних і суспільних інтересів у державі, екологічної, продовольчої безпеки [1, с. 50]. Відтак вкрай важливим видається визнання та

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шульга М.В.

забезпечення виконання Україною міжнародних правових принципів і норм, зокрема, в сфері сталого розвитку агросфери.

Як відомо, з 1 січня 2016 року офіційно вступили в силу 17 Цілей сталого розвитку [2], схвалені на Саміті 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у м. Нью-Йорк. Серед останніх доцільно виділити основні цільові орієнтири, які безпосередньо стосуються забезпечення сталого розвитку аграрної сфери, а саме: 1) покласти край голоду та забезпечити доступ кожного до безпечної та поживної їжі упродовж цілого року, покласти край усім формам недоїдання; 2) збільшити врожайність та прибутковість фермерських господарств; 3) заохочувати залучення інвестицій у розвиток інфраструктури села, наукових досліджень у сфері сільського господарства, розвиток сільськогосподарських біотехнологій; 4) попередити встановлення торговельних обмежень та порушень на ринках сільськогосподарської продукції; 5) не допускати надмірне коливання цін на продукти харчування; 6) значно збільшити частку відновлюваних джерел енергії у світовій енергетичній системі до 2030 року; 7) подвоїти загальний показник енергетичної ефективності до 2030 року; 8) посилити міжнародне співробітництво з метою забезпечення доступу до досліджень і технологій у сфері зеленої енергетики, зокрема, у сфері відновлюваної енергетики; 9) сприяти залученню інвестицій в енергетичну інфраструктуру та розвитку технології зеленої енергетики; 10) забезпечити досягнення високих економічних показників шляхом диверсифікації виробництва, використання здобутків технологічного прогресу та інноваційного розвитку; 11) сприяти впровадженню ринку фінансових послуг задля розвитку виробництва, малого та середнього бізнесу, створення робочих місць, а також творчого та інноваційного розвитку.

Відповідні цільові орієнтири сталого розвитку аграрної сфери повинні бути покладні в основу розробки сучасного аграрного законодавства, зокрема, в базовий закон «Про сільське господарство», на необхідності прийняття якого вже неодноразова наголошували А. М. Статівка та В. Ю. Уркевич [Див., напр.: 3; 4].

Список використаних джерел

1. Носік В. В. Проблеми методології й методики дослідження вивчення та викладання аграрного, земельного і екологічного права в Україні. Збірник матеріалів Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України (м. Одеса, 9 – 10 вересня 2016 року) / відп. ред. І. І. Каракаш. Одеса : Юридична література, 2016. С. 47-50.

2. Глобальні цілі сталого розвитку 2030. URL : [http://www.un.org.ua/images/documents/3615/%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_web\(2\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/3615/%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_web(2).pdf) (дата звернення: 24.10.2016).

3. Статівка А. М. Україні потрібен Закон «Про сільське господарство». Збірник матеріалів Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України (м. Одеса, 9 – 10 вересня 2016 року) / відп. ред. І. І. Каракаш. Одеса : Юридична література, 2016. С.55-58.

4. Статівка А., Уркевич В. Про проект Закону України «Про сільське господарство України». Підприємництво, господарство і право. 2011. № 8. С. 104-110.

**ВІДСУТНІСТЬ У СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
“УКРАЇНА — 2020” ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ — КРОК НАЗАД****Сидор В. Д.,***д.ю.н., проф., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету “Одеська юридична академія”*

Сталість землекористування передбачає, що використання земельних ресурсів повинно бути одночасно економічно доцільним, соціально спрямованим та екологічно безпечним. Основними принципами сталого землекористування, які лежать в основі формування ефективної системи управління земельними ресурсами, є пріоритетність сільськогосподарського землекористування, раціональне використання та охорона земель, екологічна обґрунтованість сільськогосподарського і промислового виробництва, економічна доцільність використання земель різного цільового призначення, цільове використання земель, об'єктивність і доступність інформації про якісний та кількісний стан земель тощо.

Згідно із Законом України “Про землеустрій” під сталим землекористуванням розуміють форму та відповідні методи використання земель, що визначається тривалим користуванням земельною ділянкою без зміни її цільового призначення, погіршення її якісних характеристик та забезпечує оптимальні параметри екологічних і соціально-економічних функцій територій (ст. 1) [1].

У розробленій Національною академією наук України “Національній парадигмі сталого розвитку України” в 2012 році було запропоновано у Стратегії сталого розвитку України для земельних ресурсів передбачити: удосконалення системи обліку земельних ділянок та методів їх еколого-економічної оцінки; проведення інвентаризації земельних ділянок у населених пунктах; розроблення програми підвищення родючості ґрунтів; упровадження раціональних систем землекористування та організації територій; посилене використання ґрунтозахисних технологій у різних галузях; удосконалення процедури землевідведення; покращення заходів щодо рекультивації забруднених та порушених земель; оптимізація площ природних та антропогенно використовуваних земель; удосконалення екологічного моніторингу та агрохімічної паспортизації земель; усунення та упередження негативних антропогенних та природних явищ і процесів щодо деградації земель; контроль та покращення стану радіоактивно забруднених земель; мінімізація використання особливо цінних земель і ґрунтів [2: С. 30].

Виходячи із концепції збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики України від 20 серпня 2003 року № 280, визначено наступні напрями сталого розвитку: оптимізація структури агроландшафтів і удосконалення загальних систем землеробства в контексті нових земельних відносин і наявного ресурсного потенціалу; удосконалення міжгалузевої структури та адаптації сільськогосподарського виробництва відповідно до ґрунтово-кліматичних умов і ресурсних можливостей; збереження, відтворення та раціональне використання біологічної різноманітності в агроландшафтах; формування зональних конкурентоспроможних ресурсо- та енергозберігаючих моделей ефективного ведення сільськогосподарського виробництва на засадах природоохоронної організації території, відтворення природно-ресурсного потенціалу та отримання продукції високої якості; удосконалення структури посівних площ і сівозмін з метою більш повного використання біокліматичного потенціалу, поліпшення фітосанітарного стану ґрунту й агрофітоценозів, підтримання оптимального балансу органічної речовини та біологічного стану ґрунту; застосування ґрунтозахисних енергозберігаючих технологій обробітку ґрунту, що забезпечують

оптимізацію його агрофізичних властивостей та підвищення протиерозійної стійкості, особливо в регіонах проявів ерозії та дефляції [3].

Тому викликає здивування та занепокоєння той факт, що в Стратегії сталого розвитку “Україна — 2020”, затвердженій Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [4] проігноровано екологічну складову, натомість основну увагу зосереджено на оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умовах становлення та розвитку України.

І це в державі, де на конституційному рівні (ст. 16 Конституції України) закріплено обов’язок держави забезпечувати екологічну безпеку і підтримувати екологічну рівновагу на території України, подолати наслідки Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу [5].

Список використаних джерел:

1. Про землеустрій : Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV // Офіційний вісник України. — 2003 р., № 25, стор. 122, стаття 1178, код акту 25520/2003.

2. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. — К.: Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2012. — 72 с.

3. Про затвердження Концепції збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року : Наказ Міністерства аграрної політики України від 20 серпня 2003 року № 280 // Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart88/idx88535.htm>

4. Про Стратегію сталого розвитку “Україна — 2020” : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 // Урядовий кур’єр від 15.01.2015 — № 6.

5. Конституція України, прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996 р., № 30, стаття 141.

УДК 347

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Сюйва І.С.,

*здобувач кафедри аграрного, земельного та екологічного
права ім. академіка В.З. Янчука*

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Право використання природних ресурсів, зокрема й лісових, закріплене безпосередньо у Конституції України (далі – КУ), а саме згідно з ч.2 ст.13 КУ кожен громадянин має право користуватися природними об’єктами права власності народу відповідно до закону.

За підставами виникнення розрізняють такі види використання лісових ресурсів як загальне та спеціальне[1, с. 373]. Зокрема, у ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» вказано, що використання природних ресурсів в Україні здійснюється в порядку загального та спеціального використання природних ресурсів. Якщо загальне користування природними ресурсами здійснюється громадянами для задоволення їх життєво необхідних потреб на безкоштовній та вільній основі (без надання дозволів), то спеціальне користування здійснюється на підставі відповідних дозволів, та його види визначаються безпосередньо законом.

У сільському господарстві, як правило, лісові ресурси можуть використовуватись при заготівлі другорядних лісових матеріалів, при здійсненні побічних лісових користувань, для сільського зеленого туризму.

Щодо заготівлі другорядних лісових матеріалів, то відповідно до ст.72 Лісового кодексу України (далі – ЛК) у лісах без заповідання їм шкоди може здійснюватися заготівля таких лісових матеріалів як живиця, пні, луб та кора, деревна зелень, деревні соки. Перелік таких матеріалів не є вичерпним. Обсяги щорічної заготівлі другорядних лісових матеріалів визначаються для кожного власника лісів або постійного лісокористувача під час лісовпорядкування або спеціальних обстежень.

Відповідно до ст.73 ЛК до побічних лісових користувань належать заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету. Нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства можуть бути передбачені й інші види побічних лісових користувань.

Варто зазначити, що надходження від використання дикорослих плодів, грибів, медоносних і лікарських рослин, сіножатей можуть значно перевищувати вартість сировини, яка заготовлюється в лісах найбільш масово – деревини, відповідно, визначення даного виду використання лісових ресурсів як «побічного» не відповідає його дійсній ролі. Як слушно зазначає В.В. Костицький, більш точним було б визначення «заготівля недеревних ресурсів лісу» [2, с. 65].

В умовах зростаючої урбанізації та модернізації суспільства особливу роль стало відігравати використання лісів для відпочинку населення та сільського зеленого туризму зокрема. Так, у ст.74 ЛК передбачено використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілях. Таке використання характеризується певним порядком організації і здійснення шляхом використання корисних властивостей лісу поза стаціонарними установами відпочинку на основі права вільного перебування у лісах в передбачених законом формах із дотриманням встановлених правил[2, с. 85].

У Німеччині лісами вважаються ділянки землі, єдиним цільовим призначенням яких є ведення сталого лісового господарства. Лісові насадження, ділянки аграрного лісництва, а також ділянки із деякою лісовою рослинністю не є лісом у розумінні німецького законодавства[3, с. 17].

На федеральному рівні використання лісових ресурсів регулюється Актом про ліси (1975), що присвячений передусім проблемам охорони лісів та їх відновленню[4, с.9]. Акт не передбачає поділу лісокористування на загальне та спеціальне, але при цьому містить загальні вимоги щодо використання лісових ресурсів.

Так, за ч.1 ст.4 цього Акту, ліси є у вільному доступі для рекреаційних цілей, однак здійснення деяких видів діяльності, зокрема, проїзд на велосипеді дозволяється лише по дорогах та тропях на власний ризик особи[4, с.24]. Деякі обмеження щодо вільного доступу до лісів можуть бути встановлені на рівні федеральних одиниць (земель) Німеччини. Так, у Шлезвіг-Гольштейні, де лісовий покрив є досить незначним, особи можуть вільно пересуватись у лісах виключно по спеціальних шляхах та дорогах[5, с.7].

Види, умовно кажучи, спеціального використання лісових ресурсів передбачені на рівні земель. Так, у Німеччині правове регулювання використання лісових ресурсів не пов'язаних із заготівлею деревини, здійснюється на рівні земель (федеральних одиниць Німеччини) [4, с.5]. Однак на федеральному рівні встановлено (а саме у Акті про збереження природи (2002), що збір лісових ресурсів, що не пов'язані із заготівлею деревини здійснюється без обмежень, за винятком, якщо збір таких ресурсів заборонений в силу збереження видів рослин чи тварин, що перебувають на межі зникнення[4, с.22]. Крім того, збір грибів з комерційною метою обмежується – для цього необхідний спеціальний дозвіл[4, с.28].

Список використаних джерел:

1. Екологічне право: Особлива частина : Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. : Повний акад.курс / За ред. акад. АПрН В.І. Андрейцева. – К.: Істина, 2001. – 544 с.

2. Лісове право України : Навч. посіб. / В. В. Костицький; Ін-т законод. передбачень і прав. експертизи. - К. : ЗАТ «НІЧЛАВА», 1999. - 164 с.
3. Forest Governance: Legal-Regulatory & Organizational Framework Conditions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.congreso.es/docu/docum/ddocum/dosieres/sleg/legislatura_10/spl_77/pdfs/17.pdf – Р.17.
4. Forest Legislation in Europe: How 23 Countries Approach the Obligation to Reforest, Public Access And Use Of Non-wood Forest Products// Geneva Timber and Forest Discussion Papers[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-ae892e.pdf> – Р.9.
5. Roering, Hans-Walter. Study on forestry in Germany // Braunschweig : Johann Heinrich von Thünen-Institut (vTI), Bundesforschungsinstitut für Ländliche Räume, Wald und Fischerei. – 2004. – р.7.

УДК 349

ПОНЯТТЯ РИБОГОСПОДАРСЬКИЙ ВОДНИЙ ОБ'ЄКТ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

*Ткаченко К.Г.,
аспірант*

*Національного університету біоресурсів і природокористування України,
завідувач Сектору організаційної роботи керівництва агентства
Державного агентства рибного господарства України**

Вже традиційною для України стала картина критичного показника імпорту риби і рибних продуктів у обсязі до двох третин від загального їх споживання. Це досить загрозливий сигнал, що віщує про перевищення меж продовольчої незалежності за цією позицією, а отже, і створення загрози продовольчій безпеці в цілому. Виходом з цієї ситуації є наращування виробництва власної продукції, не останню роль у якому відіграє оптимізація використання відповідних водних об'єктів.

Насамперед, слід вказати, що відповідно до підп. 44 п. 4 Положення про Державне агентство рибного господарства України [1] погодження режимів рибогосподарської експлуатації водних об'єктів та контроль за діяльністю спеціальних товарних рибних господарств належить до компетенції Держрибагентства.

Стаття 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [2] надає визначення режиму рибогосподарської експлуатації водного об'єкта, яким є установлена на відповідний термін сукупність вимог, умов та заходів щодо обсягів робіт з відтворення водних біоресурсів за їх віковим та видовими характеристиками, строків улову, типів і кількості знарядь та засобів лову, обсягів вилучення, регламентації любительського і спортивного рибогосподарського водного об'єкта (його частини). У свою чергу, спеціальне товарне рибне господарство визначається як діяльність, яка включає комплекс заходів, основною метою яких є підвищення рибопродуктивності рибогосподарського водного об'єкта (його частини) шляхом штучного відтворення водних біоресурсів, а також шляхом збереження та раціонального використання видів водних біоресурсів, які раніше перебували у рибогосподарському водному об'єкті (його частині).

У вищенаведених визначеннях неодноразово згадуються рибогосподарські водні об'єкти. Що ж саме розуміється під рибогосподарським водним об'єктом, який має надзвичайно важливе значення як для правозастосовчої, так і підприємницької діяльності у сфері рибного господарства.

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка Василя Зіновійовича Янчука НУБіП України Єрмоленко В.М.

Звідси, слід проаналізувати динаміку нормативного закріплення поняття «рибогосподарський водний об'єкт» у законодавстві. Так, відповідно до Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України, затверджених наказом Державного комітету рибного господарства України від 18 вересня 1999 р. №33 [3] (далі – Правила) рибогосподарський водний об'єкт є водний об'єкт (його частина), що використовується або може використовуватись для рибогосподарських потреб.

При цьому, до рибогосподарських водних об'єктів належать: моря із затоками, лиманами та естуаріями; ріки з їхніми придатковими системами (озера, бухти, затоки, канали, гирла, протоки, водосховища, що мають постійний або тимчасовий зв'язок з рікою, плавнями або тимчасовими водними об'єктами, а також всі притоки в межах розповсюдження максимальних паводків ріки); технічні водойми, що використовуються (можуть використовуватись) для розведення, вирощування та вилову водних живих ресурсів або мають значення для відтворення їхніх запасів.

Статтею 26 Закону України «Про тваринний світ» [4] було передбачено, що до рибогосподарських водних об'єктів належать усі поверхневі, територіальні і внутрішні морські води, які використовуються (можуть використовуватися) для промислового добування, вирощування чи розведення риби та інших об'єктів водного промислу або мають значення для природного відтворення їх запасів, а також виключна (морська) економічна зона та акваторія у межах континентального шельфу України.

Загальнодержавна програма розвитку рибного господарства України на період до 2010 року, затверджена Законом України від 19 лютого 2004 р. № 1516-IV [5], яка є чинною на сьогоднішній день, визначає рибогосподарський водний об'єкт як озера, річки, моря з лиманами та естуаріями, водосховища, ставки, а також окремі технологічні водойми, які використовуються або можуть використовуватися для розведення, вирощування, відтворення та (або) вилову риби та інших водних живих ресурсів, де господарська діяльність усіх учасників водогосподарського комплексу обмежується в інтересах рибного господарства. Аналогічне визначення міститься в Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах, затвердженій наказом Державного комітету рибного господарства України 15 січня 2008 р. №4, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28 січня 2008 р. за №64/14755 [6].

У 2011 році у статті 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» було визначено, що рибогосподарський водний об'єкт (його частина) є водний об'єкт (його частина), що використовується або може використовуватися для цілей рибного господарства [2]. Проте, одночасно з цим рибогосподарським водним об'єктом було присвячено статтю 13 цього Закону, якою було введено поділ рибогосподарських об'єктів на загальнодержавного та місцевого значення. До рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення стали належати внутрішні морські води і територіальне море (з лиманами та естуаріями), виключна (морська) економічна зона України; поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що розташовані і використовуються на території більш як однієї області, а також їх притоки всіх порядків.

До рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) місцевого значення було віднесено водні об'єкти (озера, річки та їх притоки всіх порядків, водосховища), що розташовані і використовуються у межах однієї області та не належать до водних об'єктів загальнодержавного значення.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що певна увага нормотворців приділялася понятійному апарату, проте це не призвело до чіткого виокремлення рибогосподарської водойми. Усі вищенаведені визначення не містять смислових змін, а лише корективи, які не впливають на суть. Керуючись вищенаведеними нормами законодавства суб'єктам господарювання буде складно чітко ідентифікувати усі рибогосподарські водні об'єкти на яких можливо було б займатися спеціальним товарним рибним господарством,

а отже необхідно було встановити чіткий правовий механізм надання водним об'єктам статусу рибогосподарських.

Цікавою є думка Т.В. Григор'євої, яка після детального аналізу фауністичного й водного законодавства зробила висновок, що поняття «рибогосподарське водоймище» не має самостійного юридичного значення, якщо воно не призначено для здійснення рибальства. Тобто рибогосподарський водний об'єкт, на відміну, наприклад, від технічних або лікувальних водоймищ, існує лише у зв'язку з можливістю здійснення в його межах такого виду використання тваринного світу, як рибальство. А отже, якщо такої можливості фактично немає, то, відповідно, втрачається й доцільність віднесення вказаних водоймищ до категорії «рибогосподарських» [7, с. 81].

Кроком для подолання проблеми ідентифікації рибогосподарських водних об'єктів на території України стало затвердження Порядку ведення Державного реєстру рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) [8]. Абзацом другим пункту другого Порядку передбачено, що метою створення реєстру є інформаційне забезпечення моніторингу сучасного стану, планування, організації і здійснення заходів щодо охорони водних біоресурсів, їх раціонального використання та відтворення, контролю за одержанням достовірної інформації про обсяги використання водних біоресурсів, контролю за цільовим використанням водних об'єктів. Також створення та введення в дію вищезазначеного Реєстру є одним з пріоритетних напрямів Рибного господарства у проекті «Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки» від 26 жовтня 2015р. [9].

Введення в дію такого Реєстру безперечно змінить ситуацію щодо ідентифікації рибогосподарських водних об'єктів та унеможливить надання права на користування одним рибогосподарським водним об'єктом одночасно на умовах договору оренди та режиму спеціального товарного господарства різним суб'єктам господарювання.

Список використаної літератури:

1. Положення про Державне агентство рибного господарства України: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 №895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-%D0%BF>

2. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 08 липня 2011 р. №3677-VI // Офіц. вісник України. – 2011 р. – №59. – Ст. 2351.

3. Правила промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України: наказ Державного комітету рибного господарства України від 18 березня 1999 р. №33, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 травня 1999 р. за №326/3619 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0326-99>.

4. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 р. №2894-III // Офіц. вісник України. – 2002 р. – №2. – Ст. 47.

5. Загальнодержавна програма розвитку рибного господарства України на період до 2010 року : Закон України від 19 лютого 2004 р. №1516-IV // Офіц. вісник України. – 2004 р. – №12. – Ст. 720.

6. Інструкція про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах: наказ Державного комітету рибного господарства України від 15 січня 2008 р. №4, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28 січня 2008 за №64/14755 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0064-08>.

7. Григор'єва Т.В. Правові засади використання, охорони та відтворення водних живих ресурсів : монографія / Т.В. Григор'єва. – Х. : Право, 2011. – 176 с.

8. Порядок ведення Державного реєстру рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) : постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. №979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/979-2015-%D0%BF>

9. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.

УДК 349

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ

Федчишин Д.В.,

кандидат юридичних наук

Будь-яке суб'єктивне право являє собою соціальну цінність лише остільки, оскільки його можна реалізувати, тобто скористатися наданими даними суб'єктивним правом можливостями для задоволення матеріальних і культурних потреб уповноваженої особи. При цьому уповноважений суб'єкт також отримує і необхідну свободу поведінки, що забезпечує перетворення цих можливостей в дійсність.

Однак як саме суб'єктивне право за своїм змістом, так і та свобода, яка гарантується законом з метою реального здійснення права уповноваженою особою, не можуть бути безмежними. Будь-яке суб'єктивне право, будучи мірою можливої поведінки уповноваженої особи, має певні межі як за своїм змістом, так і за характером його здійснення. Межі ці можуть бути більшими або меншими, але вони існують завжди. Межі є невід'ємна властивість будь-якого суб'єктивного права, бо за браком таких меж право перетворюється на протизаконне - в свавілля, і тим самим перестає бути правом.

Будь-яке суб'єктивне право являє собою міру можливої поведінки уповноваженої особи. Здійснення ж суб'єктивного права є реалізація цих можливостей. А з цього випливає, що різниця між змістом суб'єктивного права і його здійсненням включає в себе лише можливу поведінку уповноваженої особи, тоді як здійснення права є вчинення реальних, конкретних дій, пов'язаних з перетворенням цієї можливості в дійсність.

Але всяке суб'єктивне право це не тільки міра можливої поведінки, але також і міра поведінки, дозволеної уповноваженій особі законом. Незалежно від того, чи виникає суб'єктивне право поза волею уповноваженого суб'єкта (наприклад, право вимагати відшкодування заподіяної шкоди) або воно виникає в результаті вольових дій самого уповноваженого (наприклад, в результаті укладення договору), межі здійснення цього права визначаються законом [1, с. 44].

Питанню визначення поняття «межі здійснення прав» приділяли свою увагу багато науковців. Зокрема, на думку проф. О.С. Іоффе, «під межами здійснення цивільних прав треба розуміти межі, що впливають з їх цільового призначення ...» [2, с. 311]. В свою чергу В.П. Грибанов наголошував на тому, що питання про межі здійснення цивільних прав - це проблема боротьби зі зловживанням цивільними правами [1, с. 15].

Можна погодитися з Є.О. Сухановим, який під межами здійснення суб'єктивних прав можна розуміє законодавчо окреслені межі діяльності уповноважених осіб по реалізації можливостей, які складають зміст даних прав [3, с. 527].

В юридичній науці існують різні критерії класифікації меж здійснення суб'єктивних прав. Так, Т.В. Дерюгіна пропонує проводити класифікацію меж здійснення цивільних прав за наступними критеріями: 1) залежно від джерела виникнення; 2) наслідків, яких слід уникати при здійсненні суб'єктивних прав; 3) вольової ознаки [4, с. 22].

Крім того, можна виділити ще декілька критеріїв здійснення земельних прав.

1) Здійснення суб'єктивних прав обмежено певними часовими межами. Чинне законодавство встановлює в необхідних випадках певні терміни здійснення земельних прав. Ці терміни визначають тимчасові межі здійснення того чи іншого суб'єктивного права (Наприклад, ч. 5 ст. 93 ЗК України визначено, що Право оренди земельної ділянки може відчужуватися, у тому числі продаватися на земельних торгах, а також передаватися у за-

ставу, спадщину, вноситися до статутного капіталу власником земельної ділянки – на строк до 50 років).

2) Одним з найважливіших критеріїв, що визначають межі здійснення земельних прав, є вимога здійснення цих прав відповідно до їх призначення. В даному випадку особа повинна використовувати своє право не тільки для забезпечення своїх особистих інтересів, але також і забезпечувати інтереси всього суспільства і держави. (Наприклад, ч. 5 ст. 20 ЗК України встановлено, що види використання земельної ділянки в межах певної категорії земель (крім земель сільськогосподарського призначення та земель оборони) визначаються її власником або користувачем самостійно в межах вимог, встановлених законом до використання земель цієї категорії, з урахуванням містобудівної документації та документації із землеустрою.

3) Межі здійснення земельних прав визначаються також залежно від способу здійснення права. Так, наприклад, право розпорядження землею може бути реалізовано її власником шляхом її продажу, оренди, дарування тощо. Однак закон в ряді випадків конкретизує спосіб здійснення того чи іншого суб'єктивного права. (наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 134 ЗК України земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них (оренда, суперфіцій, емфітевзис), у тому числі з розташованими на них об'єктами нерухомого майна державної або комунальної власності, підлягають продажу окремими лотами на конкурентних засадах (земельних торгах).

Список використаних джерел:

1. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. – М.: «Статут», 2000. – 411 с.
2. Иоффе, О.С. Советское гражданское право / О.С. Иоффе. – М., «Юридическая литература», 1967, – 494 с.
3. Гражданское право: в 4 т. Т. 1: Общая часть: учеб. для студентов вузов, 2 ч. 1 Под общ. ред. проф. Е.А. Суханова. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 736 с.
3. Дерюгина, Т.В. К вопросу о соотношении понятий «пределы содержания права» и «пределы осуществления права» // Т.В. Дерюгина. – Философия права. – 2009. – № 3 (34), – С. 20–23.

УДК 349

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРАВ НА ЧУЖІ ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ПРАВІ

Харитоновна Т.Є.,

к.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри

аграрного, земельного та екологічного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Стан вивчення проблематики здійснення прав на чужі земельні ділянки дає підстави стверджувати, що ці проблеми у ретроспективі й дотепер були і є предметом дослідження правознавців переважно з точки зору предмету цивільного права. Водночас в результаті реформування відносин власності на землю активізується науковий пошук науковців у галузі земельного права щодо набуття і реалізації речових прав на земельні ділянки. Науковий аналіз і оцінка наявних дисертаційних робіт, монографій та інших публікацій з питань здійснення прав на чужі земельні ділянки свідчать, що в них комплексно розкривається юридична природа переважно земельних сервітутів або ж автори торкаються окремих проблем здійснення прав на чужі земельні ділянки. При цьому поки що не було зроблено спроби системного дослідження всіх прав на чужі земельні ділянки з метою розробки концептуальних засад здійснення прав на чужі земельні ділянки в сучасних умовах. Тому актуальним є системне опрацювання проблем прав на чужі земельні ділянки у земельному праві України.

Говорячи про методологічні засади дослідження прав на чужу земельну ділянку як категорію саме земельного права, слід зазначити, що земельне право за своїм характером, в силу великого суспільного значення землі, поєднує у собі елементи як приватного, так і публічного права. Тому й розгляд прав на чужі земельні ділянки можливий лише під кутом зору як приватного, так і публічного права. У радянському земельному праві тривалий час переважали норми імперативного характеру, що, власне, і визначало його сутність. Однак у сучасних умовах відбувається зміна суті й характеру земельних, природо-ресурсних та екологічних, майнових, господарських суспільних відносин, які поступово перетворилися з виключно публічних на приватно-публічні, що зумовлює необхідність розробки адекватного механізму їх правового регулювання з використанням елементів, принципів, методів приватного права відповідно до Конституції України. У підсумку зараз багатьом правовим нормам, що регулюють земельні відносини, земельному праву, як галузі, притаманні як диспозитивний, так і імперативний метод регулювання суспільних відносин. Саме крізь призму співвідношення та взаємодії публічних і приватних інтересів та потреб у проведенні земельної реформи, здійснення прав на землю, забезпечення раціонального використання та охорони землі як об'єкта права власності й основного національного багатства Українського народу необхідно розкривати сучасну юридичну природу земельного права та визначати його роль і місце у національній правовій системі серед таких її галузей, як конституційне, адміністративне, цивільне, аграрне, природноресурсне, екологічне, господарське, фінансове, містобудівне, міжнародне, кримінальне та інші галузі права. Дуже важливим є при цьому встановлення балансу публічно-правових і приватноправових норм у земельному праві, оскільки переважання норм чи методів, насамперед, публічно-правових має своїм наслідком створення штучних перешкод фізичним та юридичним особам у задоволенні їх земельних потреб чи інтересів. Необґрунтоване (передчасне) з позицій існуючого стану розвитку суспільних земельних відносин, економічної, політичної, соціальної ситуації в країні домінування приватноправових норм і засад призводить до порушення правового режиму землі як основного національного багатства, невраховування земельних інтересів суспільства тощо. Потребує також вирішення проблема різновекторності економічних, політичних, екологічних, соціальних потреб та інтересів приватних і публічних суб'єктів у сфері земельних відносин.

Крім цього, в українській теорії земельного та цивільного права проблеми законодавчого вираження і нормативного закріплення речових прав на землю залишилися за межами наукового пошуку, оскільки увага науковців, головним чином, була зосереджена на нормативному регулюванні відносин у сфері здійснення права власності на землю, а також на дослідженні теоретичних і практичних питань і проблем здійснення зобов'язальних та інших прав на земельні ділянки (право постійного користування землею, право оренди землі, право іпотеки, право концесійного землекористування, приватизації землі, права державної власності на землю тощо). У цьому зв'язку ретроспективне дослідження законодавчого забезпечення речових прав на землю в період з початку формування української державності після розпаду СРСР та проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року й до сьогодні дозволило визначити основні тенденції у становленні і розвитку системи речових прав на землю, набуття і реалізації таких прав в сучасних умовах.

У підсумку можна зробити висновок про необхідність формулювання у доктрині земельного права концепції здійснення прав на чужі земельні ділянки, відповідно до якої публічно-приватний характер земельних правовідносин, які виникають, змінюються і припиняються у рамках різних форм власності на землю – приватної, колективної, державної, комунальної, спільної тощо, спричиняє необхідність законодавчо забезпеченої міри обов'язкової поведінки суб'єктів земельних правовідносин, яка передбачає дію чи бездіяльність власника і користувача земельної ділянки щодо її використання відповідно до закону, договору чи рішення суду і тому норми публічного права у відносинах стосовно землі мають пріоритетне значення. Це обумовлене особливою цінністю землі у економіці, природі і суспільстві і наявності у ній значної частини публічного інтересу. Ці норми при

здійсненні прав на чужі земельні ділянки визначають межі такого здійснення в залежності від цільового призначення землі, раціонального використання та охорони землі тощо. Сформульована концепція надалі має знайти відображення у земельному законодавстві.

УДК 349.42

ПРО ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНИХ ВІДНОСИН

Чабаненко М.М.,

*д.ю.н., доц., професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права*

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Вкрай важливим для наукового осягнення сутності сучасного аграрного права України, особливостей його функціонування та перспектив його розвитку є з'ясування закономірностей історичного розвитку цього складного правового утворення, яке нині розвинулося до комплексної галузі українського права. У генезисі аграрного права та законодавства України варто виділити такі періоди: 1) виникнення і розвитку кріпосного права (кінець XVI ст. – 1861 р.); 2) становлення селянського законодавства (1861 – 1917 рр.); 3) колгоспного права (жовтень 1917 р. – початок 1970-х рр.), коли вперше було сформовано певну систему галузі колгоспного права; 4) розвитку комплексної галузі сільськогосподарського права (початок 1970-х – середина 1990-х рр.), яка вже мала доволі розгалужену систему, поділялася на загальну та особливу частини; 5) сучасний період розвитку аграрного права (від початку 1990-х рр.).

На першому етапі, який був скоріше предтечею, аніж дійсним витоків аграрного права, основним та чи не єдиним об'єктом правового регулювання виявляються відносини, які загалом можна охарактеризувати як відносини закріпачення селян, які по суті являли собою відносно осучаснене – як на той історичний момент – рабство та експлуатацію людини. Однією з основних причин цього є те, що з огляду на величезні обсяги земельних ресурсів та низьку продуктивність сільськогосподарської праці найбільш затребуваним засобом аграрного виробництва була і не земля, і не засоби її обробітку, а робоча сила.

На другому етапі, що ознаменувався становленням так званого селянського законодавства, до об'єкту правового регулювання цього передвісника сучасного аграрного права включені уже більш звичні нам аграрні відносини, які стосувалися власності на сільськогосподарські землі та землекористування, в тому числі приватної власності та землекористування селян, а не лише держави та крупних землеволодільців.

Третій та четвертий етапи, які між собою розрізняються кількісним та якісним рівнями розвитку правового регулювання сільськогосподарських відносин, характеризувалися однаковим спрямуванням такого правового регулювання. Правове регулювання знову повернулося до цілей, що переслідувалися на першому етапі розвитку аграрного права: забезпечення найповнішого використання людських трудових ресурсів як одного з основних засобів виробництва в сільському господарстві. Експлуататорський за своєю суттю підхід радянської влади до села та селян, сільського господарства, землі та інших природних ресурсів зумовив спрямованість правового регулювання сільського господарських відносин передусім на встановлення і врегулювання нечисленних організаційно-правових форм державного або квазігромадського (але державного по суті) господарювання на землі. При цьому чимала, якщо не основна увага приділялася врегулюванню відносин селянина і колгоспу або радгоспу. Так, наприклад, свого часу В. З. Янчук вказував, що до системи радянського колгоспного права входять наступні правові інститути: а) інститут членства в колгоспі; б) інститут управління діяльністю колгоспу; в) інститут права колгоспної власності; г) інститут організації виробничо-господарської діяльності колгоспу (міжколгоспних організацій); д) інститут робочого часу і часу відпочинку;

е) інститут дисципліни праці в колгоспах; є) інститут оплати праці в колгоспах; ж) інститут соціального забезпечення колгоспників; з) інститут дисциплінарної відповідальності колгоспників; и) інститут матеріальної відповідальності колгоспників за заподіяння шкоди колгоспу; і) інститут підсобного господарства колгоспного двору [1]. Тут особливо слід підкреслити формування фактично паралельного із загальносуспільним правового порядку на селі. Практично в усьому – і передусім в соціально-трудовій сфері – для селян виявився встановленим спеціальний правовий статус; і годі й намагатися віднайти в ньому хіба якісь елементи, що були на краще порівняно із правовим положенням інших радянських громадян.

Можна погодитися з тим, що нинішній період розвитку галузі аграрного права в його сучасному вигляді триває досі [2, с. 306]. Розвиток цієї правової галузі продовжуватиметься й надалі, адже перед Україною постають нові завдання у контексті вдосконалення правового регулювання аграрних відносин у зв'язку з набуттям членства в СОТ і необхідністю адаптації аграрного законодавства України до приписів законодавства ЄС, особливо з огляду на Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Головне ж, про що свідчить ретроспективний погляд на генезис аграрного права та законодавства України, – це те, що, не зважаючи на вже досить солідний досвід правового регулювання аграрних відносин, ми мало що можемо із нього безпосередньо запозичити сьогодні, оскільки таких цілей, які стоять перед сучасним аграрним правом – забезпечення ефективного, соціально та екологічно відповідального аграрного виробництва; забезпечення багатоманітності рівних перед законом організаційно-правових форм аграрного господарювання; забезпечення функціонування аграрного ринку; забезпечення продовольчої безпеки; забезпечення соціально-економічного розвитку села і сільських територій – фактично ніколи і не стояло перед аграрним законодавством і законодавцем минулих історичних періодів.

Список використаних джерел:

1. Яучук В. З. Система радянського колгоспного права / В. З. Янчук // Радянське право. – 1969. – № 4.
2. Єрмоленко В. М. Ретроспектива сучасного аграрного права / В. М. Єрмоленко // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17-18 травня 2013 р.). – Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2013. – С. 304–307.

УДК 342

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРИВАТНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Шемелинець І.І.,

*Доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету біоресурсів та природокористування України,
кандидат юридичних наук, доцент*

За порушення трудового законодавства сьогодні встановлено чи не найбільше видів юридичної відповідальності. Окрім звичних і притаманних лише трудовому праву дисциплінарної та матеріальної відповідальності, особи, що вчинили порушення трудових прав чи трудового законодавства можуть бути притягнуті і до інших, часом дивних, не зовсім притаманним приватному характеру трудового права видів юридичної відповідальності.

Наявність різних видів юридичної відповідальності з одного боку пояснюється значною кількістю імперативних норм у трудовому законодавстві, які адресовані в першу чергу роботодавцю. Встановивши міру необхідної поведінки суб'єкта у трудових правовідносинах, законодавець намагається довести це до логічного завершення, передбачаючи за

невиконання цієї норми міру державного примусу у вигляді певного виду юридичної відповідальності.

Усі види юридичної відповідальності, які застосовуються за порушення трудового законодавства можна поділити за суб'єктом складом на три групи: відповідальність яку несе працівник, відповідальність, яку несе власник підприємства установи чи організації або роботодавець та відповідальність яку несе керівник підприємства.

До першої групи слід віднести дисциплінарну та матеріальну відповідальність. Власник підприємства або роботодавець може нести кримінальну, адміністративну та фінансову відповідальність. Керівник підприємства може нести і дисциплінарну, і матеріальну, і кримінальну та адміністративну відповідальності.

Така розгалуженість видів юридичної відповідальності у сфері трудових правовідносин, специфіка, співвідношення визвали необхідність дослідження їх особливостей.

Як було зазначено вище, за вчинення порушень трудових прав громадян законодавець установив різні види юридичної відповідальності, зокрема кримінальну, адміністративну, дисциплінарну і матеріальну, а також відповідальність, яка встановлюється окремими нормативно-правовими актами, такими як ЗУ «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати», ЗУ «Про охорону праці», «Про зайнятість населення», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення».

Останній специфічний вид відповідальності є особливим, оскільки не має ознак ні кримінальної, ні адміністративної відповідальності. В цьому контексті доцільно говорити саме про якісні відмінності із адміністративною відповідальністю.

Відповідальність, передбачена ЗУ «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» носить компенсаційний характер, не має відношення до державного примусу і є ознакою приватного характеру трудових відносин, при якому шкода, заподіяна іншій стороні відносин, невиконання зобов'язань за трудовим договором у вигляді прострочення виплати заробітної плати відшкодовується на користь працівника.

Крім цих видів юридичної відповідальності законодавець передбачив ще і фінансову.

Сьогодні фінансова відповідальність передбачається Кодексом законів про працю та деякими іншими нормативно-правовими актами і зводиться до накладання відповідних матеріальних стягнень (штрафів) за вчинення правопорушень у сфері зайнятості, охорони та оплати праці, гігієни та безпеки праці. Зокрема, ЗУ «Про зайнятість» визначає, що фінансові санкції накладаються за прийняття, на роботу іноземців та осіб без громадянства, за порушення порядку квотування робочих місць, за неподання відомостей до державної служби зайнятості. Безперечно особливість такої відповідальності і зокрема її відмінність насамперед від адміністративної відповідальності зводиться до наступних рис:

а) нормативність – закріплення її в окремих нормативних актах із вказівкою на назву «фінансова відповідальність», «фінансові санкції» (КЗпП, ЗУ «Про зайнятість населення», Податковий кодекс України);

б) відмінність видів стягнення від усіх, які можуть застосовуватися у інших видах відповідальності.

в) відмінність у порядку застосування такої відповідальності. Порядок визначається тими ж нормативно-правовими актами, якими встановлена така відповідальність, а не Кодексом України про адміністративні правопорушення.

г) відмінність у суб'єктах правопорушень. По великому рахунку фінансова відповідальність і виникла як можливість накладати стягнення не лише на фізичних осіб - посадових осіб підприємств та організацій, а і на юридичних осіб. Сьогодні фінансова відповідальність – це відповідальність, яка, як правило, стосується юридичних осіб.

Таким чином, аналіз законодавства дозволяє виділити критерії розмежування видів юридичної відповідальності у сфері трудових правовідносин:

– відмінність адміністративної відповідальності від кримінальної базується в основному у складах правопорушень, проте ці критерії не зовсім розрізнені.

– відмінність між фінансовою та адміністративною відповідальністю полягає у санкціях, суб'єктах та порядку застосування.

Підсумовуючи, необхідно говорити про вироблення чітких підходів до удосконалення саме адміністративної відповідальності, її уніфікації в напрямку зближення з фінансовою, зокрема щодо можливості встановлення адміністративної відповідальності юридичних осіб, різних видів стягнень тощо.

УДК 349.46

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Шульга М. В.,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Земельним кодексом (ст. 152) встановлено, що захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється шляхом у тому числі визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування. В сучасних умовах цей спосіб захисту земельних прав суттєво актуалізується, оскільки визнання недійсними рішень названих органів здійснюється в судовому порядку, а судова система держави нині перебуває у стані реформування.

Загальна формула «визнання недійсними рішень» зумовлює необхідність встановлення того, які ж саме рішення можуть чи мають бути визнані недійсними. Очевидно йдеться про такі рішення, якими порушуються права фізичних та юридичних осіб у сфері регулювання земельних відносин.

До органів державної виконавчої влади, які можуть реалізовувати надані Земельним кодексом України (глава 3) повноваження у сфері земельних відносин, відносяться: Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, у галузі земельних відносин; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у галузі земельних відносин; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин і Рада міністрів Автономної Республіки Крим; місцеві державні адміністрації та державні органи приватизації.

Окрім державних органів виконавчої влади певними повноваженнями наділені й органи місцевого самоврядування. Згідно із законодавством в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування, сутність якого складає право територіальної громади – жителів села, селища, міста самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Територіальна громада будучи власником землі, суб'єктом права комунальної власності на землю, здійснює місцеве самоврядування в порядку, встановленому законом, безпосередньо або через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Згідно зі ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» акти органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з мотивів невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку. Ст. 143 Конституції України передбачає, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через

утворені ними органи місцевого самоврядування вирішують, крім передбачених в Основному Законі України, й інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції. При цьому згідно з правовою позицією Конституційного Суду України предметами відання місцевого самоврядування виступають не будь-які питання суспільного життя, а питання саме місцевого значення. До питань місцевого значення Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (п. 34 ч. 1 ст. 26) відносить регулювання сільськими, селищними, міськими радами земельних відносин відповідно до закону.

Системний аналіз змісту Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» свідчить, що органи місцевого самоврядування при вирішенні питань місцевого значення, віднесених Конституцією та законами України до їхньої компетенції, будучи суб'єктами владних повноважень, виконують управлінські функції, в тому числі розпорядчу нормотворчу, координаційну, дозвільну, реєстраційну.

Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2010 р. № 10-рп/2010 передбачає, що саме органи місцевого самоврядування як суб'єкти владних повноважень вирішують в межах закону питання в галузі земельних відносин. Вирішення таких питань здійснюється відповідно до повноважень сільських, селищних, міських рад, до яких згідно з пунктами «а», «б», «в», «г» ст. 12 Земельного кодексу України відносяться: розпорядження землями територіальних громад; передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб; надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності; вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності. Як підкреслює Конституційний Суд України, вирішення земельних спорів фізичних та юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності належить до юрисдикції адміністративних судів.

Окрім названих рішень органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які можуть бути визнані судом недійсними, якщо вони порушують земельні права громадян або юридичних осіб, існують й інші випадки судового захисту земельних прав. Так, пунктом 8 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» підкреслюється, що дії або бездіяльність державного реєстратора, державного кадастрового реєстратора, нотаріуса, державного виконавця можуть бути оскаржені до суду. Суди повинні мати на увазі, що під діями також слід розуміти рішення, прийняті зазначеними суб'єктами владних повноважень з питань реєстрації. Спори, які виникають у цих відносинах, підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства.

УДК 342

FEATURES OF RURAL AREAS ACCORDING TO THE EUROPEAN UNION LEGISLATION

Gafurova O.V.,

*Doctor in Law, Professor of agrarian, land
and environmental law department*

of the name of an academician V.Z. Yanchuk

National university of life and environmental science of Ukraine

The term "rural area" is used in a number of legal acts of the European Union, particularly in the European Charter for Rural Areas (article 2 part I) [1], the Cork Declaration - A living countryside [2], CAP 2000 Working Document Rural Developments [3]. It is emphasized in these documents that rural areas are not only territories where the agricultural, forestry production and fish farming (aquaculture) are realized. Attention is paid to the importance of human, natural, cultural and social potential that should be used for its development. This approach underlies

modern territorial concept of development of rural areas that identifies rural development with the development of rural areas in general by using all resources available on its territory (human, physical, natural, landscape, etc.) and integration between all components and sectors at local level. This concept has using the resources of the territory in its broadest sense (territorial model) [4, p. 19-20].

Taking into account that one of the typical features of rural areas is the low residents rate concentration, Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) has developed its classification. The definition distinguishes two hierarchical levels of territorial unit: local and regional. At local community level (NUTS 5), the OECD identifies rural areas as communities with a population density below 150 inhabitants per square kilometer. Three types of regions are defined at regional level (mainly NUTS 3): - predominantly rural regions: over 50% of the population living in rural communities; - Significantly rural regions: 15 to 50% of the population living in rural communities; - Predominantly urban regions: less than 15% of the population living in rural communities (paragraph 2 CAP 2000 Working Document Rural Developments). First type is usually characterized by poorly developed social infrastructure and low incomes. Second type - regions with well-defined rural areas. They have relatively favorable economic development conditions and are often located in areas near to highways. Third type of regions - are situated on a small distances from developed urban centers and are characterized with small segment of rural population [5, p. 193-194]. Such areas are characterized with the high population density, huge number of job offers (mainly not in agriculture), good infrastructure and integration with big cities. As a result, the population is gradually losing its cultural traditions and massive changes in the purpose of land that leads to the final destruction of natural landscapes.

The EU legislation defines rural areas as areas that are structurally behind the cities due to adverse natural and socio-economic factors. Therefore, they need to have a special attention from the government. At the Treaty establishing the European Community is stating that the Community shall aim at reducing disparities between the levels of development of the various regions and the backwardness of the least favoured regions or islands, including rural areas (article 158) [6]. In addition, the differentiated financial support is provided for the most disadvantaged rural areas: mountain areas, in which farming is necessary to protect the countryside, particularly for reasons of protection against erosion or in order to meet leisure needs; they shall also include other areas where the maintenance of a minimum population or the conservation of the countryside are not assured (article 3 of Council Directive of 28 April 1975 on mountain and hill farming and farming in certain less-favoured areas (75 / 268 / EEC) [7]. These areas must have adequate infrastructures, including access roads to farms, electricity and drinking water and, in tourist and recreation areas, disposal of sewage. Should such amenities be lacking, their provision should be envisaged in the near future in public amenity programs (article 3).

Support to these areas is giving like opposition to resource-rich plains regions where agricultural production is traditionally carried out and they have developed infrastructure. This comparison is not just between rural and urban areas, it is between poor and backward areas and the rest of the country.

Based on the analysis of the EU regulations, we can conclude that rural areas are considered to be structurally behind the urban areas and need to have special attention from the government. They are characterized with the following features: 1) include not only villages but also small towns; 2) the main part of its area is used for agriculture, forestry, aquaculture and fisheries; 3) gradually increases the value of non-farm activities, including recreation, which should to be done in such territories; 4) low people concentration; 5) predominance of rural population (rural settlements have more than 15 to 50% of the population); 6) rather poorly developed social infrastructure; 7) has significant natural resource potential; 8) is a place of preservation of local customs and cultural traditions of the population; 9) permanent financial support is needed.

References:

1. European Charter for Rural Areas : Doc. 7507 20 March 1996 by the Committee on Agriculture and Rural Development [Electronic resource]. — Mode of access : <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/>.
2. The Cork Declaration — A living countryside, Having met at Cork, Ireland from 7th to 9th November, 1996 [Electronic resource]. — Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/rur/cork_en.htm.
3. European Commission Directorate General for Agriculture (DG VI) CAP 2000 Working Document Rural Developments July 1997 [Electronic resource]. — Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/publi/pac2000/rd/rd_en.pdf.
4. Rozvitok silskix teritorij v sistemi evrointegracijnix prioritetiv Ukraini : [monogr.] (2012) / V.V. Borshhevskij (nauk. red.) [ta in.] ; NAN Ukraini ; In-t regionalnix doslidzhen, 216.
5. Zinchuk T.O. (2008) Yevropeiska intehratsiia: problemy adaptatsii ahrarnoho sektora ekonomiky. Zhytomyr : DVNZ «Derzhavnyi ahroekolohichniy universytet», 384.
6. Treaty establishing the European Community (Nice consolidated version) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://ec.europa.eu/>
7. Council Directive of 28 April 1975 on mountain and hill farming and farming in certain less-favoured areas (75/268/EEC) [Electronic resource] // *OJ L 128*. — 1975. — 19 May. — Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/>.

СЕКЦІЯ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 349.2

ДО ПИТАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Аксіленко А.,

студентка 2 курсу магістратури юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України*

До прийняття КПК 2012 року термін "заходи забезпечення кримінального провадження" практично не використовувався. Втім, розділ II чинного КПК визначає перелік заходів забезпечення кримінального провадження та регламентує процесуальний порядок їх обрання, зміни та скасування.

Відповідно до ч. 2 ст. 131 КПК [1] України заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід (статті 133–143 КПК);
- 2) накладення грошового стягнення (статті 144–147 КПК);
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (статті 148–153 КПК);
- 4) відсторонення від посади (статті 154–158 КПК);
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів (статті 159–166 КПК);
- 6) тимчасове вилучення майна (статті 167–169 КПК);
- 7) арешт майна (статті 170–175 КПК и);
- 8) затримання особи (статті 187–191 та 207–213 КПК);
- 9) запобіжні заходи (статті 176–213 КПК).

Зазначимо, що перелік заходів забезпечення кримінального провадження, наведений у ст. 131 КПК України, достатньо вичерпний.

Втім вважаємо, що мають рацію науковці, які стверджують, що до нього слід було б включити і інші процесуальні заходи, зокрема, які передбачені у таких нормах:

– ч.3 ст. 330 КПК України передбачає, що при повторному порушенні обвинуваченим порядку судового засідання він може бути видалений за ухвалою суду з зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду;

– ст. 499 КПК України врегульований порядок поміщення у приймальник-розподільник для дітей осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у віці від 11 років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність;

– ч. 3 ст. 242 КПК України, яка регламентує процесуальний порядок проведення експертизи, визначена можливість примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи.

Адже ці види примусових заходів не можна віднести до групи запобіжних заходів, оскільки суб'єкт, підстави і умови його застосування мають свої специфічні ознаки, які дають можливість виділити їх у самостійні примусові заходи.

В цілому слід відмітити, що без заходів забезпечення кримінального провадження не обходиться жоден кримінальний процес сучасних держав світу, бо за їх допомогою забезпечується належний, заданий законом перебіг досудового розслідування і судового провадження, а в кінцевому підсумку – захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень та виконання інших завдань кримінального судочинства [2, с.4].

Таким чином, заходи забезпечення кримінального провадження (заходи кримінально-процесуального примусу) – це передбачені кримінальним процесуальним

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права НУБіП України Слюсаренко С.В.

законом процесуальні засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами, які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку стосовно осіб, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, з метою досягнення дієвості кримінального провадження [3, с. 111-112].

Слід відмітити, що у КПК України 2012 року офіційне визначення заходів забезпечення кримінального провадження відсутнє і тому в теорії кримінального процесу це питання потребує доопрацювання, на нашу думку ч.1 ст. 131 КПК України має містити законодавче визначення поняття заходів забезпечення кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI // *Голос України*. – 19.05.2012. – №90-91.
2. Дубинский А. Я. Меры пресечения в советском уголовном процессе / А. Я. Дубинский, В. А. Сербулов. — К. : КВШ МВД СССР, 1980. — 52 с.
3. Рожнова В.В. До питання про реформування інституту затримання особи в кримінальному процесі // *Проблеми застосування заходів кримінально-процесуального примусу під час досудового провадження : матеріали круглого столу (25 листопада 2011 р., м. Дніпропетровськ)*. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2011. – С. 147-149.

УДК 342

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ СТРАХОВИХ РИНКІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Андрущенко Л.В.,

к.ю.н., доцент кафедри права

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

Головною умовою трансформації України в демократичну державу, країну з ринковою економічною системою господарювання – є її тотальна інтеграція у світову економіку та міжнародний поділ праці. Вітчизняний страховий ринок переходить на якісно нову стадію свого розвитку та знаходиться в процесі глобальної економічної інтеграції, перш за все з країнами-членами Європейського Союзу (далі – ЄС). У сучасних умовах першочерговим стратегічним завданням політики України у сфері страхування, стає розробка загальної концепції участі в світовій інтеграції страхових ринків, тому особливо актуальним постає питання про перебіг триваючої інтеграції вітчизняного страхового ринку з єдиним страховим ринком ЄС, а також про надання національного режиму іноземним страховим компаніям на вітчизняному страховому ринку. При інтеграції страхових ринків країн, що приймають в ній участь, повинні мати уявлення про організацію систем страхування взаємодіючих з ними країн. У зв'язку з цим варто узагальнювати та систематизувати структуру страхового ринку ЄС, а також чинне страхове регулювання й основні тенденції розвитку страхування в країнах-членах ЄС.

В межах існуючих світових тенденцій слід виділяти дві найважливіші складові: національні економіки та транснаціональні корпорації (далі – ТНК). Поки що національні ринки (країн чи регіонів) є відносно відособленими майданчиками зі своїми правилами, проте ТНК з їх величезними активами нарощують свою потужність і присутність на все більшій кількості національних ринків.

Глобалізація та тенденції, що цьому сприяють, звісно ж, відіграють важливу роль і у формуванні страхового ринку. Страхування, як безапеляційний процес функціонування економіки, водночас визначається розвитком світової економіки у цілому. Окрім цього варто пам'ятати, що страхування відноситься до фінансового сектора, який відіграє ключову роль у господарських процесах.

На фоні глобалізації світової економіки та збільшення конкуренції на страховому ринку на перший план виходить чинник, що впливає на подальший розвиток страхової діяльності – це забезпечення фінансової стійкості страховиків. Із збільшенням розмірів компаній та перетворенням їх у транснаціональних страховиків, значення їх для світової економіки зростає, що вимагає забезпечення контролю за їх надійністю.

У цьому зв'язку необхідно виділити дві фундаментальні глобальні тенденції, властиві сучасному світовому ринку страхування. Обидві вони знаходять своє віддзеркалення у формуванні системи оцінки фінансової стійкості страховиків, що, у свою чергу, ускладнюють методи оцінки. Першою тенденцією розвитку компаній – є концентрація страхових капіталів. Іншою – є консолідація страхового та банківського секторів [1, с. 237].

З урахуванням нинішніх світових тенденцій, що визначають розвиток національних ринків страхування, слід констатувати, що нині відбувається формування міжнародних мегаброкерів, які є наслідком концентрації та консолідації страхових компаній.

Серед консолідаційних причин мегаброкерів, на перший план виходить необхідність зменшення витрат, пов'язаних з розвитком підприємницької діяльності в умовах глобалізації та розвитком інформаційних технологій, що спрощує розміщення ризиків.

Крім кількісних змін, відбуваються і зміни, що торкаються змісту послуг, які надаються страховими брокерами страхувальникам. Окрім традиційних послуг з розміщення страхового ризику, все в більшій мірі до функції брокерів входить оцінка й аналіз страхового ризику, послуги з управління ризиком, управління активами, оцінки збитків тощо.

На прикладі ситуації із страховими брокерами підтверджується тенденція поточного розвитку світового господарства, яка характерна, у тому числі і для страховиків: компанії, що надають послуги ТНК, вимушені слідувати за ними, отже вони стають залученими до процесу глобалізації нарівні зі своїми транснаціональними клієнтами.

Також варто наголосити, що державне регулювання страхової діяльності істотним чином впливає і на страхові відносини. По-перше, це нормативне регулювання, що властиве для всіх видів діяльності які пов'язані з обігом майна. По-друге, державне регулювання включає і контроль за страховою діяльністю. Контроль за страховою діяльністю необхідний з двох основних причин: а) страховики працюють із значними активами, зокрема із заощадженнями населення, і регулювання їх діяльності дозволяє державі здійснювати контроль за використанням цих капіталів; б) страхові зобов'язання мають досить цікаву властивість – вони умовні, у них немає точної вартісної оцінки. Зважаючи на це страхова компанія легко може зіткнутися з банкрутством.

Необхідно зазначити, що двома найважливішими показниками за якими оцінюють розвиненість ринку страхування та визначають його роль в економіці країни – є обсяг зібраних премій на людину та співвідношення премій до ВВП. По преміях на душу населення на першому місці йде Швейцарія. Потім розташувались Японія, Великобританія та США [2, с. 8].

Вищевикладене дає підстави щоб констатувати – розвиток світового страхового ринку відбувається досить нерівномірно. Важливим аспектом щодо аналізу шляхів подальшого розвитку світового страхового ринку є вивчення його тенденцій розвитку у порівнянні основних країн-учасниць і регіонів, зокрема перспектив розвитку вітчизняного страхового ринку.

Націленість крупних страхових компаній на ринки країн, що розвиваються, та досвід цих країн у процесі лібералізації вітчизняного страхового ринку важливі для розуміння поточної ситуації та перспектив подальшого розвитку страхового ринку України.

Список використаних джерел:

1. Осадець С. С. Страхування : [підручник] / Осадець С. С. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
2. Філонюк О. Ф. Сучасні тенденції розвитку страхування / О. Ф. Філонюк // Страхова справа. – 2004. – № 3. – С. 6-9.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Арістова І.В.,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету*

Активізація формування інформаційного законодавства України значною мірою обумовлена становленням інформаційного права України як комплексної галузі національного права та достатньо динамічним розвитком інформаційного суспільства в Україні, що поступово інтегрується до глобального інформаційного суспільства. Слід зазначити, що на сьогодні переважає наукова позиція, відповідно до якої інформаційне законодавство України розглядається як комплексне законодавство, яке включає не лише закони держави, а й підзаконні нормативно-правові акти. Тобто, розуміння інформаційного законодавства виходить із вибору критерія класифікації – «за юридичною силою актів». Водночас, визнання інформаційного законодавства України юридичним джерелом інформаційного права України потребувало формування і власної позиції щодо визначення поняття «інформаційне законодавство»: це комплексне законодавство, яке формується переважно міжгалузевими інститутами інформаційного законодавства [1, с. 92].

Проведені дослідження дозволили дійти висновку, що для інформаційного права дуже важливо формувати різноманітні інститути інформаційного права (наприклад, інститут державної інформаційної політики, інститут засобів масової інформації), які складаються із правових норм різних галузей права. Таким чином, виникає нагальна потреба у формуванні і відповідних інститутів інформаційного законодавства України, які також набувають переважно міжгалузевого характеру та об'єднують нормативні приписи декількох галузей законодавства. Наприклад, інститут засобів масової інформації об'єднує нормативні приписи передусім адміністративного та інформаційного законодавства. Встановлено, що на сучасному етапі розвитку інформаційного законодавства можна лише з певною долею умовності говорити про наявності у предметному полі інформаційного права групи чисто інформаційних відносин, оскільки законодавець віддає перевагу регулюванню відносин, об'єктом яких виступає не інформація, а похідні від неї продукти та діяльність, пов'язана з ними [2, с.20].

Аргументовано, що важливу роль у визначенні цілісної системи інформаційного законодавства відіграють обґрунтований вибір критеріїв класифікації законодавства та формування цілісної системи класифікації, яка б поставала теоретичним підґрунтям визначення основних інститутів інформаційного законодавства як складових елементів системи інформаційного законодавства. У роботі зазначається, що система інформаційного законодавства може мати розбудову і горизонтальну (міжгалузеву), і вертикальну (ієрархічну).

З'ясовано, що сучасні тенденції становлення інформаційного законодавства України проявляються у наступному [1, с.162]: а) існування взаємозв'язку та взаємовпливу національного інформаційного права та інформаційного законодавства; б) існування чотирьох історичних етапів у становленні інформаційного законодавства України; в) динамічний характер розвитку вітчизняного інформаційного законодавства зумовлений глобалізаційними інформаційними процесами; г) міжнародний характер інформаційного законодавства України зумовлений розвитком нової інтеграційної функції національного інформаційного права, реалізація якої, у свою чергу, сприятиме забезпеченню взаємодії міжнародного та національного інформаційного права та, відповідно, національного й міжнародного інформаційного законодавства; д) потребує систематизації у формі кодифікації; е) відсутність нових законів України, які необхідні для врегулювання інформаційних відно-

син, притаманних інформаційному суспільству; є) невідповідність національного інформаційного законодавства міжнародним інформаційно-правовим стандартам та ін.

Виходячи із результатів досліджень встановлено [1, с. 162; 3, с.188], що розвиток інформаційного законодавства України об'єктивно потребує систематизації, обґрунтованого плану законотворчої діяльності в інформаційній сфері, вираженого пошуку «джерел» його розвитку. У роботі доведено, що такими «джерелами» розвитку мають поставати загальнови-знані міжнародні норми та принципи, які в умовах глобалізації інформаційного суспільства допомагають вирішувати не лише міжнародні інформаційні проблеми, але й внутрішньодержавні. У роботі поділяється існуюча точка зору щодо необхідності систематизації інформаційного законодавства у формі кодифікації [4], яка має передбачати удосконалення нормативно-правових актів шляхом зміни змісту (переробки і узгодження) юридичних норм, що пов'язані загальним предметом правового регулювання, та об'єднання їх у новий єдиний нормативно-правовий акт. На нашу думку, розробка Кодексу України про інформацію постає першою необхідною умовою удосконалення інформаційного законодавства України.

Водночас, другою необхідною умовою удосконалення має поставати науково обґрунтований процес адаптації інформаційного законодавства України до міжнародних правових стандартів. Відмічаючи певне просування у цьому напрямку [1], вважаємо, що необхідна спільна діяльність науковців для отримання суттєвих результатів.

Список використаних джерел:

1. Арістова І. В. Інформаційне законодавство України: проблеми адаптації до міжнародних правових стандартів: монографія / І. В. Арістова, В. В. Ткаченко [за заг. ред. І. В. Арістової]. – К., Редакційно – видавничий центр НУБіП України 2015. – 185 с.
2. Городов О.А. Информационное право: учебник /О.А.Городов. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 248 с.
3. Арістова І.В. Проблеми правового регулювання співробітництва України з міжнародною організацією ЮНЕСКО у сфері правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія / І.В. Арістова, В. І. Курило, І. Ю. Крегул [за заг. ред. І.В.Арістової]. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 216 с.
4. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства: монографія / В. С. Цимбалюк. – К. Освіта України, 2011. – 426 с.

УДК: 347.211:35.075.2

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ОХОРОНІ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Биркович Т. І.,

д.держ.упр., к.ю.н., доц.,

завідувач кафедри державного управління і права

Київського університету культури,

«Людський геній є джерелом всіх творів мистецтва та винаходів. Ці твори є гарантією життя, достойного людини. Держава зобов'язана забезпечити надійну охорону всіх видів мистецтва та винаходів»⁸. Саме ці слова прикрашають одну з визначних будівель Женеви – будівлю Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Людина, її геній, її здібності, таланти та природа їх виникнення була, є і буде однією з актуальних тем для дискусій філософів та юристів-науковців всіх часів. Інтелектуальна власність, як результат творчого генія людини, пройшла довгий шлях до того, коли теза про те, що держава повинна забезпечити надійну правову охорону всіх видів мистецтва і винаходів стала не лише гас-

⁸ Текст доктора Арпада Богша, Генерального директора ВОІВ у 1973–1995 р. р.

лом, а й необхідністю, зневага якою може досить дорого коштувати економічному та культурному прогресу держави.

Потреба у здійсненні державою регулятивних, координуючих, законодавчих функцій у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності в Україні для забезпечення внутрішньодержавного захисту і міжнародно-правової охорони об'єктів інтелектуальної власності є надзвичайно важливою. Оскільки саме держава, як апарат політичної влади, здійснює через свої органи правотворчу, правозастосовчу і правоохоронну діяльність. Тому цілеспрямована і послідовна діяльність державних органів є необхідною умовою функціонування механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності.

У функціонуванні механізму правового регулювання в цій сфері, особливу роль відіграє функція держави щодо встановлення правил, орієнтирів для поведінки людини, пропонування законних способів досягнення правомірних цілей і подальше підпорядкування людської поведінки цим правилам, здійснення охорони суспільних відносин, що відповідають їх вимогам.

Підтримка інтелектуальної діяльності, охорона її результатів безпосередньо пов'язані із захистом свободи особи та прав людини. Необхідно зазначити, що охорона прав інтелектуальної власності має як духовний так і економічний характер. Вплив держави на сферу інтелектуальної власності повинен базуватися на комплексному врахуванні як духовних, так і соціальних, економічних та політичних факторів.

Саме захист об'єктів права інтелектуальної власності в Україні є одним із важливих питань, який повинен забезпечуватися на належному законодавчому рівні відповідно до міжнародних стандартів. На думку Н. Безсмертної, «захист прав інтелектуальної власності» — це ті заходи, що застосовуються у випадках, коли права на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності порушені чи оскаржені. Відповідно до норм чинного законодавства України, захист прав інтелектуальної власності передбачає діяльність уповноважених державних органів із визнання, поновлення прав, а також усунення перешкод, що стають на заваді реалізації прав та законних інтересів суб'єктів права у сфері інтелектуальної власності. Ця діяльність здійснюється у встановленому законодавством порядку, тобто із застосуванням належної форми, засобів і способів захисту [1].

Судовий захист прав інтелектуальної власності в Україні здійснюється судами загальної юрисдикції, господарськими судами, а в сфері публічно-правових відносин — адміністративними судами [2].

Держава зобов'язана створювати умови для використання результатів об'єктів інтелектуальної власності також в інтересах суспільства, з метою забезпечення освіти, наукового і технологічного прогресу, поширення духовної та технічної спадщини. Саме держава покликана шляхом правового регулювання встановити баланс між соціально-економічними потребами суспільства та охороною прав творця.

Отже, досягти належної законодавчої охорони можливо шляхом впровадження комплексної охорони результатів інтелектуальної діяльності нормами цивільного, господарського, адміністративного, трудового, податкового, митного, міграційного та міжнародного приватного права, що повинні враховувати «вразливість» статусу творців, як суб'єктів ринкових відносин.

Список використаних джерел:

1. Безсмертна Н. Способи захисту права інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // Наталія Безсмертна, Аліна Складенко. — Режим доступу : http://www.copyright4you.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=280&Itemid=62.

2. Використання об'єктів інтелектуальної власності в рекламі : навч. посіб. / Т.І. Биркович, І.С. Бондар, Р.Б. Шишка, І.Мю. Сопілко [та ін.]. — Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. — 520 с.

КІБЕРПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ – ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Бідонько Р. В.,

магістр 1 року навчання

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Необхідність дослідження - полягає в невідкладному розгляді питання про боротьбу з кіберзлочинами. Тому що все більша частина населення користується новітніми технологіями (комп'ютерами) що створює окреме середовище з правами людей, які все більше порушуються. Тому необхідний захист даних прав. Кіберполіція новостворений орган, його подальша діяльність буде актуальна, оскільки користувачі комп'ютерами та гаджетами вимагатимуть якісного захисту та превенції злочинів, що породжуватиме нові впровадження та рівні захисту прав.

Кіберполіція - це підрозділ Національної поліції України, який виявляє та припиняє кримінальні правопорушення, які здійснюються за допомогою комп'ютерної техніки та інших електронних пристроїв в мережі інтернет.

Даний підрозділ регулюється в своїй діяльності: наказом Кабінету Міністрів України № 831 від 13 жовтня 2015 року «Про утворення територіального органу Національної поліції», а також відповідно до наказів МВС від 15.10.2015 № 1250 «Про проведення позачергового атестування осіб начальницького складу підрозділів боротьби з кіберзлочинністю» та № 1251 від 15.10.2015 «Про проведення конкурсу на заміщення вакантних посад старших інспекторів, інспекторів і спеціальних агентів інформаційних технологій міжрегіонального територіального органу Департаменту кіберполіції Національної Поліції України». Також Положення про Департамент кіберполіції НП України, затвердженого наказом Національної поліції від 10.11.2015 № 85, згідно з яким створено Департамент кіберполіції, який є юридичною особою публічного права. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність».[1 - 5]

До складу Департаменту входять структурні підрозділи, які діють за міжрегіональним принципом та безпосередньо підпорядковані начальникові Департаменту (Донецьке, Карпатське, Київське, Подільське, Поліське, Придніпровське, Причорноморське та Слобожанське управління кіберполіції, а також управління інформаційних технологій та програмування в західному, південному та східному регіонах). А також метою забезпечення міжнародної діяльності кіберполіції, у штатній структурі Департаменту кіберполіції створено сектор Національного контактного пункту з реагування на кіберзлочини.[4]

На сьогодні, відбувається перетворення колишньої моделі підрозділів боротьби з кіберзлочинністю до новітнього органу правозахисного призначення, який за своїми технічними та професійними можливостями матиме змогу миттєвого реагування на кіберзагрози, а також, у відповідності до кращих європейських та світових стандартів проводитиме міжнародну співпрацю по знешкодженню транснаціональних злочинних угруповань у даній сфері.

У ході розроблення концепції з реформування підрозділів боротьби з кіберзлочинністю використано найкращий європейський та світовий досвід, а також пропозиції міжнародних організацій.

Проте необхідно зазначити що досвіду по боротьбі з даним специфічним видом злочинності в Україні порівняно з іншими державами досить низький, що впливає на рівень

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Артеменко О.В.

захисту прав в даній сфері. Тому низький рівень захисту в даній Інформаційній сфері права, легко обґрунтувати:

по-перше - низький рівень фінансування, що яскраво впливає на технічну базу для боротьби з кіберзлочинами;

по-друге - нема створеного вузько-спеціалізуючого інституту по підготовці кваліфікованих кадрів;

по-третє штатний колектив кіберполіції налічує 400 осіб, котрі повинні здійснювати моніторинг ситуації в Україні з мільйонним населення, щей співпрацювати з міжнародними органами для розкриття транснаціональних злочинних угруповань, що фізично дуже важко.

по-четверте – практичний досвід. Статистика досить важлива річ по боротьбі з кіберзлочинністю, проте досвід та вміння отримані в практичній діяльності важливіші.

Отже перший крок на шляху по боротьбі з комп'ютерною злочинністю зроблено. Створення правоохоронного органу такого як департамент кіберполіції становить початок в розвитку правоохоронної системи в ІТ сфері, що зближує Україну як прогресуючу державу до Європейського союзу.

Якщо надалі в державі буде актуалізація даного питання та підтримка і рефінансування зі сторони парламенту тоді можна частково прогнозувати успішний розвиток охорони прав в інформаційному суспільстві. Оскільки весь спектр подій та обставин важко спрогнозувати тому і частковий прогноз.

На нашу думку для ефективного функціонування та розвитку правоохоронних органів в даній сфері зокрема департаменту кіберполіції необхідно створити окремий навчальний заклад на прикладі Національної школи суддів який здійснював би підготовку кваліфікованих кадрів які були б професіоналами в даній сфері. До прикладу спеціалізовану школу по боротьбі з кіберзлочинністю де готувались, підвищували кваліфікацію, навчались особи які виявили бажання та мали знання в юриспруденції.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // № 2657-XII. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
2. Закон України «Про національну поліцію» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // № 580-VIII. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // № 2824-IV. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/2824-15>.
4. Постанова «Про утворення територіального органу Національної поліції» [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // № 831. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248607704>.
5. Постанова "Про затвердження Положення про Національну поліцію" [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // № 877. – 2810. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248607704>.
6. Наказ «Про затвердження Штату Департаменту кіберполіції Національної поліції України»; [Електронний ресурс] / Національна поліція України // № 10. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://www.npu.gov.ua/uk/publish/printable_article/1816252.

ЩОДО РОЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ФУНКЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ФЕОДОСІЙСЬКОЇ МИТНИЦІ У КІНЦІ XVIII-XX В.В.

Бірюкова Н.М.,

*к.ю.н., доцент кафедри підприємницького і екологічного права Таврійської академії
Федеральної державної автономної освітньої установи вищої освіти
«Кримський федеральний університет ім. В.І Вернадського»*

Митна справа відома своїми давніми традиціями, які, з одного боку, необхідно зберегти, як історичний досвід, а з іншої – детально досліджувати як унікальний спадок митної справи. Створення мережі митних установ в Таврійській губернії у кінці XVIII - початку XX в.в. було викликано необхідністю урядового регулювання таких питань, як збір мита (для поповнення прибуткової частини державного бюджету), контроль за рухом населення через кордон та ін. Регламентували ці відношення такі нормативні документи, як Митні статuti і митні тарифи, які сприяли діяльності митних органів і визначали розмір мита.

У зазначений період часу відновлюється і розвивається одне з прадавніх міст Криму – Феодосія, яке раніше називалось Кефа. Цьому, передусім, сприяє зручний порт і торгівля, що сприяло поповненню бюджету за допомогою фіскальної функції.

Окрім фіскальної функції, яка залишалась пріоритетною в порівнянні з іншими, уряд не забував про охорону держави, яку частково також виконували митні органи. Таким чином, з'являються поліцейські функції, які хоча і не були настільки яскраво виражені, але, поза сумнівом, займали одну з лідируючих позицій разом з фіскальною.

Поліцейський напрям діяльності був складовою частиною забезпечення безпеки на кордонах країни. Поліцейські функції носили прихований характер, виконуючи одне з головних завдань – запобігання проникненню контрабандної продукції. Про дані функції митних органів було мало згадано в законодавчих актах. Так, наприклад, з 1861 по 1864 г.г. митний контроль був посилений, оскільки з'явилися свого роду прототипи сучасних «човників». У оголошенні від Департаменту зовнішньої торгівлі говорилося, що з деякого часу що приїжджі з-за кордону стали привозити з собою, окрім звичайних дорожніх речей, цілі партії товарів, очевидно, для продажу. У зв'язку з цією обставиною було рекомендовано за відсутності у таких людей права закордонного торгу, стягувати з цих товарів мито, яке в 1,5 разу перевищувало звичайне [1, с. 11].

Митні органи займались не лише контролем над переправою іноземних товарів через кордон, але і стежили за пересуванням іноземних осіб. При пересіченні митної лінії іноземними особами, а також в разі проблем з їх документами, негайно докладалося місцевому керівництву. Контроль над виїздом за кордон теж здійснювали місцеві власті. Особливу увагу приділяли торговцям, які викликали підозру у митних службовців по можливому провезенню контрабандної продукції. Наприклад, пошуки зниклого з торговельного судна в порту Феодосії абазинця вели не лише поліція, але і місцевий карантин з митницею [2, с. 403]. Якщо навіть особа не викликала жодних підозр у митних службовців, його могли не пропустити на територію Російської імперії, оскільки уряд забороняв в'їзд на територію держави деяких суб'єктів. У кожній митниці був перелік з прізвищами, які не повинні пересікти кордон, оскільки вважалися політично неблагонадійними громадянами для цієї країни. А ті, які складали меншу небезпеку, проходили митний режим, але про їх перебування ставало відомо властям.

Одне з важливих завдань, яке стояло перед митниками, – боротьба з контрабандною продукцією, особливо друкарською. У 1896 році Департамент поліції звернувся з вимогою, щоб при виявленні контрабандної друкарської продукції назва переписувалася на мові оригіналу, оскільки контрабандисти, в процесі судових тяжб, посилялись на непра-

вильність назви вказаного в протоколі. У зв'язку з цим Департамент митних зборів 31 жовтня 1896 року направив всім пограничним митницям циркуляр з метою усунення такого роду недоліків митного контролю [2, с. 383].

Виходячи з вищевикладеного, слід відзначити істотну роль Феодосійської митниці, яка знаходилась на території Таврійської губернії, і була найбільш значущою у зовнішньоекономічній діяльності Російської імперії.

Важливим фактором, що вплинув як на створення, так і на діяльність цієї митниці був порт, і тому митниці називалися портовими. В історії створення митниці простежується наступний взаємозв'язок: митні установи створюються і набувають важливого значення з появою в місті Феодосії порту. Відповідно, великий обіг товарів, що надходять в порт, характеризував діяльність митниці у розмірі мита, що стягується, з товарів, що проходили митний контроль.

Необхідно також відзначити, що під час становлення і розвитку митної системи спостерігається розширення функцій митних службовців відповідно до збільшення обсягу їх повноважень. Так, якщо спочатку значне місце в діяльності митниці займала фіскальна функція, то з часом її доповнили інші функції, зокрема, поліцейська. Вона була спрямована на захист інтересів Російської імперії в міжнародній торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Известия Крымского Республиканского краеведческого музея // Ежеквартальный научно-исследовательский журнал. – № 9. – 1995. – 63 с.
2. Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін.; За ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова. – К.: Знання, 2006. – 606 с.

УДК 342.9

ГЕНЕЗИС АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Біскуп Р.,

студент 5 курсу 1 групи юридичного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Розгляд історичного аспекту розвитку адміністративного провадження у сфері суспільних відносин і суб'єктів, уповноважених здійснювати зазначене провадження, дозволить дослідити та узагальнити позитивний досвід попередніх періодів, а також визначити пріоритети у процесі їх подальшого розвитку.

Проблеми регулювання відносин між учасниками дорожнього руху виникли ще у Стародавньому Римі. Врегулювання відносин учасників дорожнього руху в Московському великому князівстві було впроваджено Іваном III у вигляді «Загальних правил поштовим трактам». Цю політику активно продовжував Петро I, який вимагав від візників та інших людей із чинами їздити Санкт-Петербургом лише на загнаних конях, причому «тихо і спокійно», не створюючи незручностей іншим учасникам дорожнього руху та пішоходам.

Авжеж, найбільш історично насиченим для дослідження адміністративного провадження про порушення Правил дорожнього руху є XX ст., протягом якого разом із розвитком автомобілебудування мали місце найбільші темпи зростання аварійності й травматизму на дорогах, кардинально змінювалася система адміністративного провадження. На початку XX ст. торговельне візництво в міських поселеннях Російської імперії регулювалося місцевими земствами, яким у 1892 р. було надано право складати обов'язкові постанови про провадження промислу візництва, про тип візницьких екіпажів, про міські омнібуси

---

* Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права НУБіП України Гончарук Л.Ю

та інші суспільні екіпажі, а також встановлювати такси за користування візницькими екіпажами. Усі візники, до якого б виду промислу вони не належали, повинні були знати обов'язкові постанови і мати при собі відповідні екземпляри.

Адміністративне провадження у справах такої категорії здійснювали городові поліції. У цьому аспекті вартим уваги є аналіз Інструкції городовим Московської столичної поліції 1908 р., що містила у своєму складі 134 параграфи. Значна частина норм, закріплених у зазначеному документі, була присвячена саме забезпеченню безпеки дорожнього руху з боку уповноважених на це посадових осіб. Становлення адміністративного провадження у справах про порушення Правил дорожнього руху щільно пов'язане з розвитком автомобілебудування і обсягом негативного впливу, який міг бути завданий невиконанням вимог щодо безпеки використання транспортних засобів. Саме тому адміністративне провадження в цій сфері формувалося відповідно до вимог свого часу. Перші Правила руху автомобілів (так їх називали за тих часів) були прийняті наприкінці XIX ст. у Франції та Німеччині. Подібні правила виникли незабаром також у радянській Росії – Декрет Ради народних комісарів (РНК) «Правила авторуху по місту Москві та її околицях» (10 червня 1920 р.), підписаний головою РНК В. Ульяновим-Леніним. Правила дорожнього руху того часу були несистематизованими. Але згодом, коли рух на дорогах ставав дедалі інтенсивнішим, більш чітко формулювалися вимоги до його учасників. Функції ДАІ в перші роки більшовицької влади виконували не лише спеціально утворені державні органи – автоінспекція, але й окремі державні органи, зокрема міліція, транспортні відділи рад робітничих і селянських депутатів, Автосекція, Громадська варта тощо. Ці органи були наділені широким колом повноважень у сфері безпеки та нагляду за дорожнім рухом.

На сьогоднішньому етапі розвитку нашої держави система державного управління у сфері дотримання безпеки дорожнього руху ще має прогалини в нормативно-правовому регулюванні й характеризується наявністю нормативних актів, які суперечать один одному. Важливе місце в адміністративному провадженні у справах про порушення Правил дорожнього руху відводиться та- кому етапу, як виконання адміністративних стягнень, що у свою чергу за своїм змістом охоплює діяльність компетентних державних органів, установ (посадових осіб) та дій самого правопорушника, що виконуються відповідно до приписів постанови органу адміністративної юрисдикції. Сутність цієї діяльності полягає в застосуванні до порушника встановлених заходів впливу, які складають зміст накладеного адміністративного стягнення, забезпечення виконання винесеної постанови.

Список використаної літератури:

1. Історія ДАІ // Іменем Закону. – 2007. – № 12.
2. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарыі. Минск, 1989. – Факсим. вид.
3. Статут Великаго Княжества Литовскаго с подведением в надлежащих местах ссылки на конституции, приличныя содержанию онаго / пер. с польск. – СПб. : Тип-фия при правительствующем сенате, 1811.
4. Історія Державтоінспекції Донбасу / [Б. а.]. – Донецьк : Юрпрес, 2002. – 256 с.
5. Інструкція городовим Московской столичной полиции. – М. : Тип-фия при Канцелярии московскаго градоначальника, 1908.
6. Михайленко П. П. Історія міліції України у документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Генеза, 1997. – Т. 2 : 1926–1945. – 1999. – 412 с.
9. Михайленко П. П. Історія міліції України у документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Генеза, 2000. – Т. 3 : 1946–1990. – 2000. – 616 с.
11. Про дорожній рух : закон України від 30 черв. 1993 № 3353-ХІІ (станом на 01.06.2012 р.) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>.

ЕКСПЕРТ, ЯК ОСОБА, ЩО СПРИЯЄ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОВАДЖЕННЮ

Гончарук Л. Ю.,

*к.ю.н., старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Больботенко А. Р.

*студентка 4 курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Актуальність обраної теми полягає в тому, що питання статусу експерта зазвичай вчені досліджували в галузях кримінального процесу, а також криміналістики. Що ж стосується адміністративного процесу, то це питання залишається мало дослідженим.

У нормах ст. 66 Кодексу адміністративного судочинства України зазначається, що експертом є особа, яка має необхідні знання та якій в порядку, встановленому Кодексом, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі [1, ст. 66].

Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [2, ч. 2 ст. 10].

Експерт має право на:

а) відмову від даного висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків;

б) оплату виконаної роботи та компенсацію витрат, пов'язаних із проведенням експертизи.

Завідомо неправдивий висновок, відмова без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків тягне за собою кримінальне покарання, передбачене статтями 384, 385 Кримінального кодексу України [3, с. 103].

Незалежно від виду судочинства судовий експерт зобов'язаний:

1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок;

2) на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку;

3) заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі.

Інші обов'язки судового експерта передбачаються процесуальним законодавством [2, ст. 12].

Європейська континентальна доктрина визначає правове становище експерта як помічника судді, англо-американська – як свідка. Вітчизняне законодавство визнає експерта самостійним суб'єктом процесу, який має власний обсяг процесуальних прав та обов'язків, що відрізняють його від інших суб'єктів процесуальної діяльності. Відмінною рисою такого суб'єкта процесу є об'єктивна незаінтересованість у кінцевому вирішенні справи, що обумовлено його функцією подання суду особливого доказу – експертного висновку. Специфічним є також те, що експерт заздалегідь не має доказової інформації – він отримує її в ході спеціального дослідження за допомогою своїх спеціальних знань [4, с. 64].

Отже, враховуючи все вище викладене можна зробити висновок, що головним обов'язком експерта є проведення повного, науково обґрунтованого дослідження та надання об'єктивного письмового висновку щодо поставлених йому запитань.

Список використаної літератури:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747 - IV // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 35-36, № 37. - Ст. 446.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - N 28. - ст. 232
3. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е.Ф. Демський. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 496 с.
4. Комзюк А. Т. Експерт в адміністративному судочинстві / А. Т. Комзюк // Право і Безпека. - 2009. - № 2. - С. 64-68. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_2_14

УДК 340

ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДДЯМИ УКРАЇНИ

*Бризгалова А.І.,
аспірантка*

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Поняття, сутність, форми судових рішень були і залишаються предметом науково-теоретичних розробок як теоретиків права, так і вчених-правознавців, що є фахівцями в окремих галузях правової науки.

Певною мірою ці питання входили до кола наукових інтересів А.В. Андрушка, Я.П. Синицька, Г.В. Фазікош, Є.О. Харитонова, М.Й. Штефана та інших, що спеціалізуються в галузях цивільного права та процесу; Ю.М. Грошевого, А.Я. Дубинського, Л.М. Карнєєвої, А.В. Молдована, В.Т. Маляренка та інших, як представників кримінально-процесуальної науки та В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурка, Е.Ф. Демського, Р.А. Калюжного, О.В. Кузьменко, М.М. Тищенко, М.І. Цуркан та інших, що працюють у галузі адміністративного процесу та судоустрою. Дослідженню цієї проблеми приділяють увагу і представники судової ланки, які безпосередньо пов'язані з підготовкою, прийняттям та виконанням судових рішень, або з контролем цього виконання (прикладом результатів таких досліджень можна вважати розробки та прийняття Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України [1]).

Не меншу зацікавленість вчених та практиків викликають питання, які виникають в ході дослідження процесу прийняття судових рішень. Ми спрямували свої наукові пошуки на один з фрагментів цієї проблеми, а саме забезпечення прийняття рішень суддями адміністративних судів України. Тому нам довелося з усього процесу здійснення правосуддя в нашій країні виділити окрему конкретну сферу – адміністративне судочинство, а відносно прийняття судових рішень зосередити увагу на забезпеченні цього процесу.

Були створені системи заходів забезпечення прийняття судових рішень в адміністративному судочинстві, які різняться між собою у зв'язку з відмінностями критеріїв, що були покладені в основу тої чи іншої систематизації. За класифікаційною ознакою «рівень соціальних норм, що закріплюють заходи забезпечення» їх можна поділити на:

- заходи правового характеру, до яких можна віднести такі, що:
  - 1) безпосередньо закріплені в Конституції України [2]
  - 2) регулюються нормами міжнародного права, дія яких поширюється стосовно України;

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства НУБіП України Ладиченко В.В.

3) базуються на Законах України (в першу чергу – галузевих кодексах, а в нашому дослідженні конкретно на КАС України [3]) та Указах Президента України.

- заходи забезпечення прийняття судових рішень, що здійснюються відповідно до інших норм соціального регулювання:

- 1) положень відомчих нормативних актів;
- 2) загальнолюдських канонів (моралі, звичаїв, корпоративних, релігійних та інш.). При цьому, група заходів правового характеру більшістю юристів цілком виправдано, на наш погляд, називається правовими засадами прийняття рішень.

Але до обох визначених груп заходів певне відношення (інколи дуже різне за обсягом) має такий захід, як «інформаційне забезпечення». Він, як і «фінансове», «кадрове», «організаційно-процедурне», «управлінське», «матеріально-технічне» та інші види забезпечення прийняття судових рішень в адміністративному судочинстві знаходить свою регламентацію в обох групах зазначеної системи (хіба що за винятком другого підрозділу другої групи).

Представники науки державного управління пі інформаційним забезпеченням розуміють інформацію, що є необхідною для управління процесами на рівні держави (в тому числі і на рівні реалізації судової влади та здійснення судочинства), що міститься у різних інформаційних джерелах, також створення стабільних інформаційних умов функціонування всіх ланок державної системи [4, с. 230-231]. У процесі прийняття судових рішень безумовно присутнє їх інформаційне забезпечення і воно охоплюється такими управлінськими відносинами, що складаються в ході здійснення такої діяльності.

«Інформаційне забезпечення судів», на нашу думку, відрізняється від поняття «інформаційне забезпечення прийняття судових рішень». Перше виглядає дещо ширшим за змістом тому, що до нього входить поняття «інформатизація» (стосовно саме сфери судової діяльності), якою згідно з Законом України «Про національну програму інформатизації»[5] є сукупність взаємопов'язаних процесів (правових, організаційних, соціально-політичних, економічних та інш.), які спрямовані на створення належних умов для функціонування судової системи та здійснення судочинства.

Безпосередньо стосовно заходів інформаційного забезпечення прийняття рішень суддями адміністративних судів, дуже важливим є законодавче визначення мети інформатизації у функціональному аспекті, до змісту якого включається задоволення інформаційних потреб всіх суб'єктів вирішення публічно-правових спорів, в чому ми погоджуємося з думкою В.О. Єльцова [6].

Разом з тим, в контексті нашого дослідження, ми приділяємо увагу інформаційному забезпеченню прийняття судового рішення конкретними суб'єктами – суддями адміністративних судів України. При цьому, рівні, на яких буде здійснюватись це інформаційне забезпечення можуть бути набудь-якими з тих, що вказані нами вище.

Слід також зауважити, що види інформації, яка стає базою прийняття судових рішень в адміністративному судочинстві України знайшли свою регламентацію у Законах України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» [7; 8].

Список використаних джерел:

1. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України №7 від 20.05.2013 року «Про судові рішення в адміністративній справі». [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-ст.141.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35-36, № 37. — ст.446.

4. Ульяновченко Ю. Інформаційне забезпечення процесу прийняття рішень у державному управлінні: нові методологічні підходи / Ю. Ульяновченко, А. Гнатенко // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2015. - Вип. 2. - С. 230-238. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_2_25.

5. Закон України «Про Національну програму інформатизації» // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – Ст. 181.
6. Єльцов В. О. Сутність інформаційного забезпечення діяльності судів / В. О. Єльцов // Форум права. - 2010. - № 4. - С. 364-368. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
7. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
8. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Відомості Верховної Ради України від 12.08.2011 — 2011 р., № 32, стор. 1491, стаття 314

УДК 340

ЗАСАДИ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПИТНОЇ ВОДИ

Вітків В.А.,

*аспірант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів та природокористування України**

На перший погляд беззаперечне право людини на питну воду викликає дискусію стосовно характеру цього права, способів його забезпечення та об'єму гарантій. З однієї сторони право на питну воду пропонують розглядати як частину абсолютного права – права на життя, з іншої – це право на продукцію належної якості яке гарантується споживачу. В другому випадку ми стикаємось із «водою» як предметом товарного обміну, що суперечить абсолютному підходу права на життя, а тому дискусія стосовно обрання ефективного способу для захисту порушеного права.

В дослідженні захисту права на доступ до питної води нами використано підхід до визначення прав людини Джеймса Файенберга, за яким право це специфічно визначенні вимоги однією людиною чогось до іншої людини. В дослідженні прийнято за основу цивільно-правові способи захисту права на доступ до питної води.

Значних досягнень в дослідженні права людини на питну воду чи права на рядом дослідників як Ладиченко В.В., Головка Л.О., Обіюх Н.М. та іншими. Завдяки зусиллям цих вчених право на доступ до питної води набуло теоретико-правового обґрунтування яке стало фундаментом для подальших наукових розвідок.

Відповідно до ст. 55 Конституції України захист прав і свободи людини і громадянина в Україні здійснюється судом. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. За положеннями ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Проблеми захисту порушених прав та вірного обрання способу захисту досліджувались А.Г. Яремою.

Згідно інформаційного листа Верховного Суду України «Про практику застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України» від 01.07.2013 виокремлено матеріальний і процесуальний аспекти захисту цивільних прав та інтересів.

Відповідно до наведеного Верховним Судом України підходу до матеріально-правового аспекту захисту прав та інтересів відноситься з'ясування, чи має особа таке право або інтерес та чи були вони порушені або було необхідним їх правове визначення.

Відповідно до ст. 11 ЦК України цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, передбачених актами цивільного законодавства, Конституцією України та міжнародними

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, зав. кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства НУБіП України Ладиченко В.В..

договорами України, а також із дій осіб, не передбачених цими актами, але які породжують цивільні права та обов'язки. Таким чином, у розумінні цивільно-правового закону, суб'єктивне право на захист – це юридично закріплена можливість особи використати заходи правоохоронного характеру для поновлення порушеного права і припинення дій, які порушують це право [5].

Ст. 3 ЦПК передбачено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів (ч. 1).

З урахуванням наведеного надзвичайно важливого значення набуває необхідність належного з'ясування судом питання щодо того, про захист яких саме прав особи йдеться.

В ст. 27 Конституції України закріплено невід'ємність права кожної людини на життя та достатній життєвий рівень, який включає харчування, одяг, житло.

Правове регулювання відносин у сфері водопостачання включають регулюється Законами України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року, «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року тощо.

Як слушно вказує Обіюх Н.М. незважаючи на закріплення в Конституції України права на гідне життя, довкілля, право на здоров'я, але на жаль, ні в Конституції України, ні в інших національних нормативно-правових документах не передбачено права людини на питну воду. В законодавстві України у принципі відсутні будь які згадки про «право людини на питну воду» [7].

Згідно дослідження масштабу та змісту дотримання прав людини на доступ до питної води та санітарних послуг (A/HRS/6/3) проведеного в 2007 року за замовленням Ради з прав людини ООН Верховним комісаром з прав людини було зроблено висновок щодо необхідності визнання права людини на питну воду та належний санітарний стан в якості одного з прав людини [5].

В резолюції Генеральна Асамблея ООН № 64/292 від 28 липня 2010 року та коментарі Комітетом ООН з економічних, соціальних та культурних №15 від 2002 року прав визначено право на питну воду та належний санітарний стан як обов'язкову складову основного права людини на життя та здоров'я [5].

Порушення права на питну воду може бути у вигляді припинення водопостачання, постачання води неналежної якості, створення умов які не дозволяють особі здійснювати спеціальне водопостачання (водозбір питної води), порушення прав на інформацію та поінформованість про стан питної води, режим постачання.

Найближче до чіткого визначення юридичного змісту права на питну воду підійшов Комітет з економічних, соціальних та культурних прав до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (далі - Пакту) в Зауваженнях загального порядку № 15. Згідно Зауважень право на воду є частиною права на достатній життєвий рівень, достатнє харчування, житло та одяг [8]. Однак, ми не погоджуємось із думкою, Марутяк Ю. І., стосовно того, що таке визначення є нормативно-правовим оскільки воно є лише тлумаченням положення договору.

Аналізуючи офіційне тлумачення поняття інтересу, який підлягає захисту в рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року №1-10/2004, право на питну воду може бути відображене в охоронюваному законом праві чи інтересі на доступ до питної води як блага, що зумовлене загальним змістом об'єктивного права та має легітимний дозвіл в нормативно правовому акті (Закон України «Про питну воду та питне водопостачання», Водний Кодекс України тощо) що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони для задоволення індивідуальних і колективних потреб.

В порядку передбаченому Водним Кодексом України, Законом України «Про питну воду та питне водопостачання», захист прав та охоронюваних законом інтересів у сфері доступу до питної води може здійснюватись самостійно фізичними особами, державними органами та громадськими організаціями.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> Назва з екрану
2. Водний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80> Назва з екрану
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1022-viii> Назва з екрану
4. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2918-14> Назва з екрану
5. Інформаційний лист Верховного Суду України «Про практику застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України» від 01.07.2013
6. Изложение фактов №35: Право на воду <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet35ru.pdf>
7. Обіюх Н.М. Право людини на питну воду: тенденції розвитку та гарантії реалізації // Вчені записки Кримського федерального університету ім. В.І. Вернадського. Юридичні науки. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://elibrary.ru/contents.asp?issueid=1513034> Назва з екрану
8. Ю. І. Марутяк. Нормативний зміст права людини на *питну воду* / Ю. І. Марутяк // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. - 2014. - Т. 155. - С. 63-67
9. Ярема А.Г. Право особи на ефективні засоби судового захисту цивільних прав та інтересів / А.Г. Ярема // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 20 (59), № 1. 2007 г. С. 195-201.

УДК 351.87:331.56+355.40

ДО ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Волкович Н.В.,

студентка магістратури 2-го року навчання

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Актуальність даної теми полягає у тому, що незважаючи на те, що проведення в Україні адміністративної реформи, на створення самостійної системи адміністративного судочинства, функціонування даного інституту в Україні має ряд невирішених проблем, зокрема у сфері організаційного характеру (кадрове та матеріально-технічне забезпечення).

Проблемні питання організаційного забезпечення адміністративного судочинства завжди привертала увагу науковців різних галузей права, серед яких: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, Ю.В. Георгієвський, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменк, Ю.С. Педько, О.Г. Свида, І.В. Шруб та ін.

Слід зазначити, що поняття «забезпечення судів» є досить гнучким і, як правило, розуміється як створення умов для реалізації суддями своїх повноважень. У законодавстві для об'єднання понять кадрового, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного та іншого характеру забезпечення використовується термін «організаційне забезпечення». При цьому кадрове забезпечення полягає у доборі суддівських кадрів та являє собою сукупність процедур з добору кандидатів на посаду судді на підставі аналізу й оцінки його професійних, особистісних властивостей, ступеня їх відповідності вимогам, встановленим

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Улютіна О.А.

законом, і вибір найбільш підготовлених кандидатів для виконання посадових обов'язків [1, с. 137].

Стаття 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає вимоги до кандидата на посаду судді, а саме: на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою. Добір кандидатів на посаду судді здійснюється з числа осіб, які відповідають вимогам, установленим Конституцією України та ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», за результатами проходження спеціальної підготовки та складення кваліфікаційного іспиту [2]. Як бачимо, процедура обрання, призначення та звільнення з посади суддів адміністративних судів аналогічна процедурам, які встановлені для суддів загальної юрисдикції. Тому не дивно, що проблеми кадрового забезпечення залишаються й досі не вирішеними. Здійснення судочинства у спеціалізованих судах потребує спеціальної підготовки, проте законодавець чомусь проігнорував специфіку адміністративних суддів.

Актуальність проблеми кадрового забезпечення зумовлена не тільки специфікою інституту адміністративних судів, а й нестабільністю законодавчих актів, що врегульовують дане питання. Нормативно-правові акти постійно змінюються, оновлюються. Крім того, дії законодавця спрямовані на тлумачення та роз'яснення тих чи інших норм, а не на вирішення існуючих проблем.

На переконання І.В. Шруба, необхідно розробити Закон «Про адміністративні суди», в якому, з урахуванням особливої ролі адміністративних судів та специфіки предмета розгляду у них, передбачити додаткові вимоги, обмеження, заборони, обов'язки та повноваження для суддів таких судів [3, с.124].

Отже, основна робота при вирішенні проблем кадрового забезпечення судочинства має бути спрямована на підвищення вимог до освіти суддів, адміністративних судів; закріплення вимоги про обов'язкову наявність досвіду роботи в органах, діяльність яких може бути оскаржена до адміністративного суду.

Крім проблем кадрового забезпечення, спостерігаються недоліки матеріально-технічного забезпечення судів, яка полягає у діяльності державних органів і спрямоване на створення матеріальної бази функціонування судової системи. Проблеми матеріально-технічного забезпечення судів переважно пов'язані із незабезпеченням судів у достатній кількості службовими приміщеннями, обладнанням, таким як комп'ютери, сервери, охоронна сигналізація, а також автоматизованими системами документообігу, яка була вперше введена у використання з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яким встановлено «позовні заяви, скарги, подання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, яка здійснюється працівниками відповідного суду в день надходження документів» [2].

Пропонуємо такі рекомендації щодо забезпечення судових приміщень яка складається з двох етапів, суть яких полягає в такому:

1) проведення першочергових робіт із пристосування наданих адміністративним судам приміщень під їх потреби; приведення за наявності технічної можливості аварійних приміщень у відповідність до вимог безпеки для життя людей; завершення будівництва (реконструкції), капітальний ремонт будівель, у яких роботи розпочаті у попередні роки;

2) проведення капітального ремонту приміщень, які передано для розміщення судів місцевою владою та іншими державними органами; виконання реконструкції з добудовою приміщень, що потребують збільшення площ, та здійснення нового будівництва [4].

Таким чином, кадрове та матеріально-технічне забезпечення судів мають важливе значення для забезпечення ефективної організації та діяльності судових установ. Тому підтримання їх на належному рівні має бути першочерговим завданням державної політики.

Список використаних джерел:

1. Марочкін І.Є. Організація судових та правоохоронних органів: Підруч. для студ. юрид. спеціальностей вищих навч. закладів / За ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової. – Х., 2007. .
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII // ВВР. – 2016. – №№ 41-42, 43, 44-45. – Ст. 529.
3. Шруб І.В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. – К., 2009.
4. Концепція Державної цільової програми забезпечення судів належними приміщеннями на період до 2016 року: Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/eng/dsa/14/koncept/>.

УДК 342

ДО ПИТАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Головій Л.В.,

*к.ю.н., доцент кафедри адміністративного та фінансового права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,*

Тимошенко І.,

*студент ОС «Магістр» 2 року навчання,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,*

Після Революції гідності назріла необхідність реформування системи органів внутрішніх справ. За останні кілька років було прийнято низку нормативно-правових актів, які суттєво вплинули на побудову системи органів внутрішніх справ, серед них слід виділити Закон України «Про Національну поліцію».

Сьогодні до системи органів внутрішніх справ входять:

– Національна поліція (центральный орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1]);

– Державна міграційна служба (центральный орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [2]);

– Державна служба України з надзвичайних ситуацій (центральный орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [3];

– Національна гвардія (військове формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами - із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [4]);

– Державна прикордонна служба (правоохоронний орган спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону [5]).

На чолі цієї системи Міністерство внутрішніх справ, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах:

–забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

–захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

–цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

–міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [6].

Нині система органів внутрішніх справ на етапі реформування, яке передбачає суттєві зміни в організації діяльності правоохоронних органів. Суспільство очікує якісних результатів цієї реформи, зокрема надання зазначеними органами якісних послуг і прозорості в їх діяльності. Успішна реформа вимагає комплексності, ґрунтовності, професійності, показником же ефективності реформи має бути довіра суспільства, а не статистичні дані.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України. — Режим доступу : www.rada.gov.ua.
2. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р., № 360. — Режим доступу : www.rada.gov.ua.
3. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р., № 1052. — Режим доступу : www.rada.gov.ua.
4. Про Національну гвардію України [Електронний ресурс] : Закон України від 13.берез.2014 № 876-VII. — Режим доступу : www.rada.gov.ua
5. Про державну прикордонну службу України[Електронний ресурс] : Закон України від 03.квіт.2003 № 661-IV. — Режим доступу : www.rada.gov.ua
6. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р., № 878. — Режим доступу : www.rada.gov.ua.

УДК 342

ОБОВ'ЯЗОК ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Гончарук Л. Ю.,

*к.ю.н., старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Горова Ю. В.,

*студентка 4 курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

Якісний та дієвий судовий захист прямо залежить від того, як повно і всебічно будуть з'ясовані обставини справи, підтверджені належними та допустимими доказами. Тому, на сьогодні досить актуальним постає питання обов'язку доказування в адміністративному судочинстві з метою належного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку

органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства.

Відповідно до ст. 71 КАС України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення.

В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову [1].

Адміністративне доказування включає широке коло осіб, що беруть участь у даному виді пізнавальної діяльності і виконують при цьому відповідні функції, передбачені чинним законодавством.

За загальним правилом, що випливає з принципу змагальності, кожна сторона повинна подати докази на підтвердження обставин, на які вона посилається, або на спростування обставин, про які стверджує інша сторона. Це означає, що в адміністративному судочинстві обов'язок доказування поділяється таким чином: позивач повинен довести обставини, якими він обґрунтовує позовні вимоги, тобто підставу позову; відповідач повинен довести обставини, якими він обґрунтовує заперечення щодо позову. Такий самий обов'язок є і в третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, оскільки вона за процесуальним становищем прирівняна до позивача. Крім сторін, докази мають право подавати й інші особи, які беруть участь у справі [2, с. 166].

Серед суб'єктів доказування в адміністративному судочинстві особливе місце посідає суд зі своєю активною позицією в цій сфері. Його активність забезпечує реалізацію низки принципів: змагальності, публічності, об'єктивної істини, судового керівництва.

Роль суду у змагальному процесі полягає в реалізації ним основного обов'язку – створення особам, які беруть участь у справі, умов для всебічного, повного й об'єктивного з'ясування обставин справи шляхом учинення конкретних процесуальних дій. Активністю суду пронизуються всі стадії розгляду справи в порядку адміністративного судочинства: підготовче провадження; попередній розгляд справи; судовий розгляд справи; ухвалення судового рішення у справі та ін. [3, с. 148].

Стадіями процесу доказування в адміністративній справі є: формування предмета доказування; збирання доказів; подання доказів; дослідження доказів; оцінка доказів. Предметом доказування є обставини, якими обґрунтовуються позовні вимоги чи заперечення або які мають інше значення для вирішення справи які належить встановити при ухваленні судового рішення у справі [4, с. 160].

Отже, доказування в адміністративному судочинстві слід визначати як почуттєву розумову логічну діяльність з виявлення, витребування, збирання, закріплення, перевірки й оцінки доказів, їх процесуальних джерел адміністративним судом та учасниками адміністративної справи, спрямовану на встановлення фактичних обставин публічно-правового спору, прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, необхідних для правильного вирішення справи.

Доказування є різновидом практичної діяльності, тому його важливість полягає у пізнанні всіх істотних обставин, встановлення яких необхідне для винесення судом законного й обґрунтованого рішення по справі.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06 липня 2005 року № 2747-IV [Зі змінами, станом на 05.10.2016] // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 35-36, № 37. – ст. 446 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

2. Дубенко О. М. Деякі проблеми визначення видів суб'єктів доказування в адміністративному судочинстві / О. М. Дубенко // Вісник Національного ун-ту внутр. справ / відп. ред. О. О. Погрібний. – Вип. 34. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 165–171.

3. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : Навч. посіб. / Е. Ф. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

4. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / О. М. Пасенюк, О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов [та ін.]; за заг. ред. О. М. Пасенюка. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 704 с.

УДК 351.72(477)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛЕДЖІВ, ЯК ГАЛУЗЕВИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ

Губанова Т.О.,

к.ю.н., директор ПВНЗ «Фінансово-правовий коледж»

Сьогодні Україна впевнено прямує до Європи. У зв'язку із цим, активно реформуються багато сфер життєдіяльності української держави і суспільства. Важливим кроком на шляху України до Європи стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС[1]. Ця Угода юридично закріпила європейський вибір України та поклала на неї виконання низки обов'язків, в тому числі і у сфері вищої освіти. Таким чином, з'явилась реальна впевненість у тому, що вища освіта в Україні підніметься на якісно новий рівень, зможе реально відповідати світовим та зокрема європейським стандартам. Безперечно, основним завданням системи вищої освіти в Україні, як і у будь-якій країні світу, є підготовка висококваліфікованих фахівців у різних сферах. Для реалізації цієї мети функціонує система вищих навчальних закладів України. Однією із ланок системи ВУЗів України є коледжі. На сьогодні коледжі, як навчальні заклади, функціонують у більшості країн світу. Так, у Великобританії та США коледжі є вищими навчальними закладами[2]. Що ж стосується Європи, то тут у значній частині країн ЄС вони відносяться до так званих «середніх» навчальних закладів, зокрема мова йде про: Францію, Бельгію, Швейцарію. В Україні коледж відноситься до типу вищого навчального закладу. Так, згідно із ч.3 ст. 28 Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. коледж – це галузевий вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження. Крім того, коледж також має право здійснювати підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста [3].

Варто відзначити також те, що Україна вже тривалий час перебуває у міжнародному, а зокрема європейському освітньому просторі, що безпосередньо вплинуло на всю систему вищої освіти в Україні та коледжі, які ланку цієї системи. В першу чергу, це надало принципово нові можливості для студентів, аспірантів, викладачів та науковців, а також поставило нові вимоги щодо якості вищої освіти в Україні в цілому. Так, у 1999 р. Україна ратифікувала Конвенцію «Про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні» підписану у Лісабоні 11 квітня 1997 р.[4]. Варто відзначити те, що в межах цієї Конвенції вища освіта, розглядається, як така, яка відіграє визначну роль у здобуванні і поглибленні знань та є культурним і науковим надбанням, як окремих осіб, так і суспільства в цілому. Саме тому, громадянам держав-учасниць цієї Конвенції надаються широкі можливості доступу до освітніх ресурсів цих держав, а зокрема, можливість продовження освіти чи закінчення певного періоду навчання у вищих закладах освіти на території держав-учасниць цієї Конвенції.

Наступним важливим кроком у наближенні вищої освіти до світових стандартів є приєднання України до Болонського процесу, яке відбулося у травні 2005 р. на Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей»[5].

Окрему увагу питанню про вищу освіту приділено в ключовому документі, який регламентує, на сьогодні, взаємодію між Україною та Європейським Союзом, а зокрема Угода про асоціацію між Україною та ЄС[1]. У зазначеній Угоді закріплено зобов'язання України та ЄС активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: 1) реформування та модернізації систем вищої освіти; 2) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; 3) підвищення якості та важливості вищої освіти; 4) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами тощо.

Варто відзначити те, що більшість ідей, які сформульовані в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, знайшли свого адекватного відображення та закріплення у Законі України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р.[3]. Причому такі позитивні зміни стосуються, як ВУЗів в цілому так і коледжів зокрема. Так, зокрема, мова йде, про надання академічної автономії ВУЗам, суть якої полягає у тому, що кожен вищий навчальний заклад отримав право впроваджувати власні освітні та наукові програми; закріплення фінансової та господарської автономії, суть якої зводиться до того, що вищі навчальні заклади можуть відкривати власні рахунки, отримувати кредити, розпоряджатися майном та землею. Крім того, коледжі можуть займатися науково-дослідницькою діяльністю, розробкою перспективних напрямків наукових досліджень; значно посилилась роль студентського самоврядування та ін.

Безперечно, такі повноваження створюють передумови для функціонування в Україні ВУЗів світового рівня, а коледжі, як важлива ланка системи вищої освіти в Україні, отримали можливість ефективно та раціонально, виходячи із власних потреб, використовувати належні їм ресурси.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода: Європейський Союз; Європейське співтовариство з атомної енергії від 27.06.2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 83.

2. Фольварочний І.В. Модернізація змісту, методів та форм підготовки фахівців на основі вивчення зарубіжного досвіду[Електронний ресурс].– Режим доступу: http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_12/V12_34.pdf

3. Про вищу освіту. Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII//Відомості Верховної Ради України. – 2014. - N 37-38.–Ст. 2004

4. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні: Конвенція Ради Європи, ООН від 11.04.1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_308.

5. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», підписана у Болоньї 19 червня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525.

ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНИ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Губань Р. В.,

*к.ю.н, доц., завідувач кафедри правознавства
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

В Конституції Польщі від 2 квітня 1997 р. (стаття 164) відзначалося, що основною одиницею самоврядування є громада (gmina). Що ж до інших адміністративно-територіальних одиниць, то в ній було сказано, що це питання буде врегульоване законом [1]. Реалізація реформи була започаткована прийняттям закону від 24 липня 1998 р. [2, с. 125]. В результаті відбувся перехід на трирівневий рівень, який, впринципі, не був новий для Польщі. Такий трирівневий поділ, хоча і з суттєвими модифікаціями, мав місце у Польщі у період між двома світовими війнами, зокрема у 1939 р. Польща складалася з 16 воєводств і столичного міста Варшави. Таким чином, на території Польщі в результаті реформи, було утворено 2478 гмін, на регіональному рівні з'явилися 373 повіти, з них 65 повітів, що мали статус виділених міст – міста на правах повітів (тобто ці міста реалізують як функції гміни, так і повіту) [3]. На регіональному рівні було сформовано 16 воєводств, замість колишніх 49 [4, с. 95]. Хоча потрібно визнати, що поділ території Польщі на воєводства проходив не без проблем. Проводились масові акції, такі як "живі ланцюги", групові виїзди з петиціями до Варшави, презентації потенціалу регіонів на вулицях міст тощо [5]. Очевидно, що суспільство погодилось на таку кількість воєводств ще й тому, що створення нових 16 воєводств відбувалося з урахуванням історичних регіонів Польщі, які сформувалися на основі колишніх удільних князівств ще у XIV столітті [6].

Проте чи не найбільшою заслугою реформи було чітке розмежування повноважень адміністративно-територіальних одиниць. В той же час потрібно підкреслити, що після проведення реформи робота над удосконаленням системи адміністративно-територіального устрою продовжувалась. Так, лише за півтора роки після проведення реформи було внесено 11 змін [7, с. 77]!

Натомість, незважаючи на всі потуги з проведення реформи адміністративно-територіального устрою України, які особливо активізувалися після прийняття Конституції України, реформа так і не була проведена. А основним (зрозуміло, що окрім Конституції України, в якій дана лише структура адміністративно-територіального устрою держави) документом, який регулює питання адміністративно-територіального устрою залишається Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» 1981 р. [8]! Фактичний старт реформі дав Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який був прийнятий 5 лютого 2015 р. [9]. Наступним етапом у ході реформи мало стати внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади. 31 серпня 2015 р., незважаючи на значний суспільний резонанс, законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» був схвалений [10]. Відповідно до нього систему адміністративно-територіального устрою України мають складати такі адміністративно-територіальні одиниці: громади, райони, регіони.

Однак відповідно до ст. 155 Конституції законопроект про внесення змін до Конституції України, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України [11]. Однак повторного голосування до цього часу так і не відбулося.

Список використаних джерел:

1. Конституція Польщі от 2 апреля 1997 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ekvator.ucoz.ru/00002/POL/Page-1.html>
2. Марчук М. І. Територіальний устрій та місцеве самоврядування Республіки Польща (1945-2000 pp.): дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / М. І. Марчук; Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2005. - 199 с.
3. Прокопенко Л. Л., Шумляєва І. Д. Реформування територіальної організації влади в Польщі: досвід для України / Л. Л. Прокопенко, І. Д. Шумляєва [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-02\(8\)/12pllpdu.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-02(8)/12pllpdu.pdf)
4. Бочаров С. Адміністративна реформа в Польщі як крок до інтеграції в Європейський Союз / С. Бочаров // Журнал "Схід".-2009.-№4.- С. 94-97.
5. Реформа адміністративно-територіального устрою та місцевих фінансів у Польщі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/1435012047339/finansii/reforma_administrativno-teritorialnogo_ustroyu_mistsevih_finsiv_polschi
6. Тихонов В. Україну цікавить досвід Польщі у проведенні адміністративно-територіальної реформи / В. Тихонов [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://economics.unian.ua/realestate/453121-tihonov-ukrajinu-tsikavit-dosvid-polschi-u-provedenni-administrativno-teritorialnoji-reformi.html>
7. Самоврядування та територіальна організація влади в Польщі / заг. ред. Я. Гонцяж; Центр досліджень адміністративної реформи, Міжнародний центр перспективних досліджень. - К.: Видавництво УАДУ, 2001. - 184 с.
8. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» // Відомості Верховної Ради УРСР, 1981 р., № 12, ст. 179.
9. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» // Відомості Верховної Ради, 2015, № 13, ст. 91.
10. Постанова Верховної Ради України «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» // Голос України від 02.09.2015 №161.
11. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 14.

УДК 300(075.8)

ІНСТИТУЦІЙНІ СКЛАДОВІ ЯКІСНОГО ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ОПТИМІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Гулак О.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України

Люди в процесі освоєння навколишнього світу безперервно створюють правила життя, запроваджують організаційні структури, адмініструють процеси через виокремлення управлінців. В залежності від якості правил та форм життя, розвивається або деградує суспільство. Тобто цінності суспільства, його інститути та адміністратори (управлінці) визначають вектор руху країни [1].

Тобто, якщо коротко та системно визначити основні компоненти розвитку та ефективності управління як державою у цілому, так і окремими її напрямками та сферами, то ними постають: цінності (суспільно-затребувані та прийнятні основи існування як окремого індивіда так і груп людей), інститути (державні та самоврядні інституції) та еліти (в нинішніх реаліях – високопосадовці, урядники, політики та авторитетні громадські предста-

вники, що мають безпосереднє відношення до формування та реалізації державної політики і системи публічного адміністрування). Відтак, саме від цих складових залежить вектор, рівень та швидкість розвитку будь-якого суспільства та держави.

Не зважаючи на серйозний суспільний поступ, пов'язаний насамперед із становленням громадянського суспільства та формуванням вагомої громадської позиції, що вилилась у всенародні революційні настрої, ми погоджуємось із думкою, що «українське суспільство, на жаль, демонструє цінності несумісні з розвитком країни: вузький радіус довіри, лояльність до корупції, сприйняття влади, як інструменту особистого збагачення, зневага до праці, недовіра до людей, низька громадянська участь, нетерпимість до меншин, почуття нещасливості тощо» [1].

«Зрештою Україна опинилася в найгіршому можливому положенні... Крім високих держзвдатків і, відповідно, податків, тут неефективна держава, зашкалює корупція і сильні олігархи, які збагатили себе за допомогою державних субсидій, особливо в енергетичному секторі». Про це у своїй книзі «Україна: що пішло не так і як це виправити» пише шведський економіст Андерс Аслунд [2].

Дуглас Норт у своїх дослідженнях доводить, що саме цінності і культура є первинними факторами, які визначають вектор розвитку суспільства, що саме вони породжують певні властивості інститутів та поведінку управлінців. В свою чергу, нобелівським лауреатом Дароном Асемоглу було обґрунтовано модель, за якою ключову роль щодо успіху або провалу країн відіграють їх інститути, тобто форми організації суспільної взаємодії. На протигагу інституційному та ціннісному підходам, ряд дослідників, серед яких всесвітньо відомі вчені Олсон та Мізес, розвивають теорію про роль так званих еліт у розвитку країн, відстоюючи теорію про змагання між собою груп людей, що контролюють (за Олсоном) чи то політичні, економічні силові, ідеологічні, релігійні та інші інструменти, керуючись «раціональним вибором», чи (за фон Мізесом під впливом ідей трансформують інститути та цінності суспільства. І в цьому випадку – нинішня якість української еліти, на жаль, зрозуміла і без слів [1]. Більше того, на нашу думку, тільки-но історія минулого століття свідчить про насамперед елітарний геноцид українців. А ті їх осередки, що нині перебувають у владних колах, на жаль, позбавлені довіри населення, адже розчаруванням по відношенню до владного поступу пронизане усе українське суспільство.

Зокрема, висловлена теза щодо того, що ключову роль щодо успіху країни відіграють їх інститути, тобто форми організації суспільної взаємодії знайшла певне втілення в нещодавно прийнятому нормативно-правовому акті. А саме, Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5 [3] визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України, зазначаючи, що революція гідності та боротьба за свободу України створили нову українську ідею - ідею гідності, свободи і майбутнього, а громадяни України довели і продовжують у надтяжких умовах щоденно доводити, що саме гідність є базовою складовою характеру Українського народу.

Відтак, передбачено, принаймні на папері, що впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі здійснюватиметься за такими векторами: безпеки, відповідальності та гордості.

Отже, з метою якісного впливу на процес оптимізації публічного управління як в державі загалом, так і щодо окремих сфер та напрямків суспільної життєдіяльності, вбачається насамперед необхідним вплив на вищезазначені складові: цінності; законодавство та організацію інститутів, які і покликані втілювати відповідні правила та, безпосередньо, політико-управлінський істеблішмент. Спосіб такого впливу слід спільно формувати основним публічним інституціям з безпосередньою участю активних профільних громадських організацій та незалежних експертів. Лише такий спосіб розробки основоположних нормативно-правових актів із закладеними в них цінностями, сприйнятими переважною частиною спільноти зможе забезпечити їх практичну імплементацію та сприятиме «при-

ходу до влади» управлінців нового типу, нової формації з ідеологічно іншим підходом до своєї роботи та реалізації її цілей.

Список використаних джерел:

1. Олексій Жмеренецький. Цінності, еліти, інститути: діагноз – «пацієнт мертвий» / Олексій Жмеренецький / Українська правда від 7 квітня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/04/7/7063984/>
2. Аслунд. Україна опинилася в найгіршому можливому положенні / Аслунд / Economic.ks.ua від 12 червня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://economic.ks.ua/aslund-ukraina-okazalas-v-naikhudshem/>
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5 : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

УДК 342.9

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМОТВОРЧОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Делія Ю.В.,

*доцент кафедри загально-правових дисциплін Донецького юридичного інституту
МВС України*

Забезпечення належного рівня нормотворчості публічної адміністрації є складовою процесу розбудови в Україні правової, соціальної, демократичної держави та входження до загальноєвропейський процесів. Україна є активним учасником міжнародних співтовариств, що в свою чергу, передбачає необхідність проведення відповідної політики української держави яка б базувалася на прогресивних і виважених рекомендаціях як Європейського Союзу, так і прогресивних світових надбань.

В Україні серед актуальних завдань у побудові правової держави пріоритетним є розвиток публічного адміністрування, зокрема, його історичні, політичні, економічні та соціальні складові. У світлі реалізації даних завдань вимагають подальшого дослідження питання відносно методів і форм забезпечення нормотворчості публічного адміністрування. На продовження демократичного курсу спрямована загальнодержавна програма «Стратегія реформ – 2020», яка включає реформування державних інституцій, у тому числі і тих, які відповідають за подальше впровадження публічного адміністрування та наближення українського суспільства до європейських стандартів.

В одному зі своїх виступів на підтримку даних реформаторських змін В.Б. Гройсман зазначав, що вперше за історію нашої держави ми так близько підійшли до реалізації цієї реформи, ... ми хотіли більших глибинних змін у місцевому самоврядуванні, побудови якісної системи, яка б дозволила максимально включити громадян у прийняття рішень, побудувати систему, яка б дозволила адекватно реагувати на запити суспільства. Мова йде про первинність нормотворчої ініціативи від територіальної громади і до ухвалення відповідного нормативно-правового акту.

Безумовно, нагальною є не тільки трансформація місцевого управління, але й зміна суспільних поглядів на самоврядний інститут як найдієвішу та зручну форму здійснення управління на місцях.

Деякі аспекти означеної проблематики досліджували у своїх працях вітчизняні вчені, серед них: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, В.І. Курило, В.Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький, В.Л. Федоренко та інші автори.

Слід погодитися із висловлюванням французького державного діяча, історика та суспільствознавця ХІХ ст. Алексісем де Токвілем «Народ є джерелом влади в суспільстві, але більш безпосередньо, ніж у громаді, він ніде не здійснює свою владу».

Публічне адміністрування знаходить своє вираження в регулюванні життєдіяльності громади, що включає питання економіки, політики, соціальні відносини, культуру, екологію тощо. Тому, однією з передумов формування дієздатних громад, створення повноцінної системи публічного управління та реалізації різнопланових місцевих інтересів є визначення сфери відання публічної влади.

Кожна держава визнає за громадами та утворюваними ними самоврядними структурами повноваження з урахуванням національних, історичних, культурних та інших традицій, але за всіх обставин вихідною методологічною основою розмежування повноважень між державними органами та самоврядуванням територіальних громад має бути принцип, згідно з яким держава не повинна брати на себе регулювання тих питань, які можуть успішно вирішуватися безпосередньо на місцях.

Слід також відзначити, що на сьогодні вдалося відійти від наявних принципів здійснення влади на місцях. Протягом радянського періоду вітчизняної державності, коли економіка й управління суспільними процесами розвивалися переважно з використанням екстенсивних чинників – домінували традиційні, причому не стільки еволюційні, скільки стагнаційні процеси й явища. Тому не викликає сумнівів, що через їх повну девальвацію та неспроможність, розвиток й інтенсифікація економіки та управління мають базуватися на нових рішеннях у сфері технології, техніки, організаційних форм і методів управління.

Здебільшого проблематика публічної влади у вітчизняній літературі розглядалася в контексті державної влади, здійснення якої довірено передусім загальнонаціональним державним органам та посадовим особам. Але не викликає сумнівів, що в адміністративно-територіальних одиницях держав, на територіях, які входять до її складу, включаючи низові ланки – департаменти, графства, області, невеликі міста, селища, приходи, комуни тощо – публічна влада переважно здійснюється не державними органами, а безпосередньо місцевим населенням та утворюваними їм органами та відповідним чином обраними або призначуваними посадовими особами. Саме така влада набуває властивостей самоорганізованої публічної влади.

Семантика категорії «забезпечення» (support) має різноманітне тлумачення: задоволення когось, чогось у якихось потребах, створення надійних умов для здійснення чогось; гарантування чогось, забезпечення промисловості ...; матеріальні засоби до існування ..., сукупність методів, засобів та заходів, направлених на ..., ступінь забезпечення кимсь, чимсь ..., автоматичну обробку даних за допомогою обчислювальної техніки. Серед різновидів нормотворчості публічної адміністрації розрізняють: соціальне, організаційне, правове, фінансове та інші види забезпечення. Отже, забезпечення нормотворчості публічної адміністрації – задоволення природних потреб членів територіальної громади та створення (організаційно-правові засоби) у процесі ухвалення нормативно-правового акту (від ініціювання та ефективному функціонування правил поведінки) в сфері питань місцевого значення. Результатом окресленого незворотного шляху України в проведенні реформи децентралізації є утвердження територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування та наділення її справжніми та дієвими повноваженнями.

На новий якісний ступінь повинні перейти нормотворчі повноваження суб'єктів публічного адміністрування, прийняті ними нормативно-правові акти стануть ефективним регулятором правових відносин на місцевому рівні. Самоуправління відноситься до найдавніших форм народовладдя та знаходить свої витoki ще в часи панування звичаєвого права.

На нашу думку, під структурою нормотворчості публічної адміністрації, під якою слід розуміти законодавчу ініціативу, тобто внесення і розгляд проекту локального нормативно-правового акта у відповідних органах (комісіях), прийняття, оприлюднення та сприйняття громадою локального нормативно-правового акта.

Продовженням даних роздумів є аналіз категорії «публічність». Найважливіша інтегруюча та об'єднуюча ознака публічного адміністрування – «публічність», як раз те

спільне, що об'єднує місцеве самоврядування та державну владу. Ю. О. Тихомиров, справедливо вказує на те, що в даний час «необхідно по-новому осмислити поняття публічності в суспільстві, не зводячи його до забезпечення державних інтересів. Це – спільні інтереси людей різного роду спільнот і об'єднань, це – об'єктивовані умови нормального існування та діяльності людей, їх організацій, підприємств, суспільства в цілому, це – колективна самоорганізація та саморегулювання, самоврядування» [1, с. 35].

Органи публічної адміністрації (органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування) є обов'язковими інституціями, із положенням яких не може не рахуватися населення території, у межах якої вони функціонують. Акти органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які прийнято у межах Конституції та законів України є обов'язковими до виконання всіма суб'єктами – органами, підприємствами, установами, організаціями, а також громадянами в межах території на яку розповсюджується юрисдикція відповідного органу. Такі акти є основною юридичною (адміністративно-правовою) формою реалізації завдань та функцій цих органів. Шляхом видання акта орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування вирішує те чи інше питання (загальне чи індивідуальне), що виникає у процесі його діяльності, в інтересах реалізації завдань та функцій певних суб'єктів. Акти прийняті органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування створюють юридичну основу для виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин, або є юридичним фактом, що безпосередньо створює умови для виникнення, зміни або припинення певних правових відносин.

Слід погодитися з роздумами професора М.О. Баймуратова, що ці об'єктивні тенденції повністю корелюють з процесами і проблемами сучасного розвитку системи публічного управління і знаходять свій прояв, насамперед, в об'єктному сегменті генезису муніципальної влади, що має вирішальні вплив і значення як на процеси її конститування, так і безпосередньо на розвиток правового становища територіальних громад та сформованих ними органів [2, с. 113].

Децентралізований характер організації публічної влади, має широкі початки демократії та існує не у протигагу державі. Публічна адміністрація є фундаментом демократичної держави і тому вона є складовим елементом механізму держави. Ступінь децентралізації влади в демократичній державі має бути детермінованим об'єктивними потребами розвитку суспільства і держави, а на місцевому рівні повинно бути стільки «влади», скільки її необхідно для життєзабезпечення громад (територіальних колективів, общин, комун) та вирішення на місцях суспільно значущих питань.

Таким чином, сутність нормотворчого процесу суб'єктів публічної адміністрації як однієї з форм правотворчої діяльності органів та посадових осіб публічної адміністрації, що здійснюється встановленими суб'єктами такої діяльності та на сьогодні є додатковим резервом українського суспільства в справі побудови правової, незалежної, демократичної держави. Дані процеси слід всіляко підтримувати як із боку суспільства та державних інституцій та представникам громадських організацій.

Список використаних джерел:

1. Тихомиров Ю. А. Публичное право : [учебник] / Ю. А. Тихомиров – М. : БЕК, 1995. – 482 с.
2. Баймуратов М. О. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні / М. О. Баймуратов, В. А. Григор'єв. – Одеса : АО БАХВА, 2003. – С. 113-114.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ЯКОСТІ ПИТНОЇ ВОДИ**Ладиченко В.В.,***доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства,
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Обов'язковою умовою успішної реалізації Україною своїх потенціальних можливостей є її активне і повномасштабне входження до світового політичного, економічного та правового простору. Долаючи кризові явища в суспільстві й намагаючись посісти гідне місце в світовій спільноті, Україна має спиратись на свої фундаментальні загальнонаціональні інтереси, відповідно до яких і визначаються засади, напрями, пріоритети та функції її державної політики.

На нашу думку, найбільш удалим визначенням поняття державної політики треба вважати таке, державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність (бездіяльність) державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства [1, с. 82-83].

З'ясовуючи зміст і роль державної політики як суспільного явища, слід виходити з ролі людини, особистості з її інтересами і потребами. Саме це є підґрунтям, джерелом політичного життя, фактором впливу на нього. Усе це сприяє формуванню складної системи суспільних відносин, які спрямовані на регулювання політико-владних проблем і процесів, що дають змогу певним групам людей реалізувати свої цілі.

Варто погодитись з науковцями, які пропонують звернути увагу на те, що зміст державної політики, тобто політики, яка розробляється і проводиться державою та її органами і являє собою основні напрями діяльності та саму діяльність, курс держави всередині країни й на міжнародній арені багато в чому залежить від багатьох факторів: природи і характеру самої держави, політичного устрою, типу політичного режиму, об'єктивних внутрішніх і зовнішніх умов існування даної країни, розстановки соціально-політичних сил у даному суспільстві. Нарешті, не менш важливим фактором, який впливає на зміст державної політики, є необхідність координувати її в рамках союзів і регіональних об'єднань, а також необхідність урахування принципів і норм міжнародного права, рекомендації ООН та інших міжнародних організацій [2, с. 40].

Однією із найважливіших життєвих потреб людини є задоволення потреби в якісній та безпечній питній воді.

Право людини на питну воду розглядається нами як фізичне право, без якого неможливе людське існування. Право на питну воду на території держави стоїть поруч із іншими такими фундаментальними правами, як правом на життя та правом на їжу (продовольство) [3, с.95]. Виходячи з цього виникає необхідність необхідності аналізу та подальшого вдосконалення державної політики України в сфері питної води та водопостачання як засобу забезпечення права людини на якісну питну воду в контексті забезпечення безпеки як держави в цілому так і її громадян.

Виходячи з цього, вважаємо за потрібне дослідження основних напрямів державної політики в сфері контролю за якістю та безпекою питної води та формування організаційно-правового механізму контролю за якістю та безпекою питної води та створення державної Концепції реалізації права людини на якісну та безпечну питну воду.

Відповідно до Концепції реалізації права людини на якісну та безпечну питну воду держава повинна здійснювати наступні напрями діяльності:

- вироблення стратегічного курсу виконавчої влади щодо здійснення внутрішньої та зовнішньої державної політики у сфері забезпечення населення питною водою, зокрема й у сфері громадянського суспільства;

- спрямування і координація діяльності органів виконавчої влади та її орієнтація переважно на забезпечення прав і свобод громадян та надання їм адміністративних послуг;

- розроблення проектів законодавчих актів та підзаконної нормативно-правової бази на забезпечення права людини на питну воду, ефективне управління державними фінансами та державним майном і контроль за їх використанням.

На нашу думку, Концепція реалізації права людини на якісну та безпечну питну воду повинна ґрунтуватися на наступних принципах:

- Верховенства права та гуманізму – гарантування першочергового забезпечення населення питною водою для забезпечення питних, фізіологічних, санітарно-гігієнічних та побутових потреб;

- Законності – чітка регламентація обмежень прав та обов'язків учасників правовідносин в нормативно-правових актах;

- Єдності прав та обов'язків учасників правовідносин - рівності усіх суб'єктів відносин у сфері питної води та питного водопостачання перед чинними нормами та стандартами

- Превентивного захисту та запобіжних заходів в охороні джерел питної води та системи водопостачання;

- Невідворотності відповідальності за порушення законодавства у сфері питного водопостачання та відшкодування завданої шкоди.

- Принцип раціоналізму як забезпечення реалізації засад раціонального споживання питної води (з підземних та підземних вод) та тарифів водопостачання.

- Бюджетного субсидіювання – економічного стимулювання реалізації принципів державної політики у сфері питної води та водопостачання;

- Державного протекціонізму об'єктів питного водопостачання та водовідведення як об'єктів стратегічного значення.

- Прогнозування впливу господарської, інвестиційної та іншої діяльності на стан джерел та систем водопостачання.

- Ліцензування господарської діяльності із централізованого водопостачання питної води;

- Вільного доступу до інформації про якість води, систем водопостачання; порядку формування тарифів на послуги водопостачання і водовідведення.

- Наукової стандартизації та імплементації зарубіжного досвіду - наукового обґрунтування норм якості питної води та нормативів її споживання (з послугами водопостачання і водовідведення) і впровадження стандартів, методів вимірювання і оцінки якості й безпеки питної води прийнятих в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навч. посіб. / Кол. авт.; За заг. ред. В.А. Ребкала, В.В. Тертички. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 232 с.

2. Ладиченко В.В., Головка Л.О. Законодавче забезпечення питного водопостачання в Сполучених Штатах Америки // В.В. Ладиченко, Л.О. Головка // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України – 2015. - №5. - 39-43.

3. Ладиченко В.В. Право людини на питну воду / В.В. Ладиченко // АЛЬМАНАХ ПРАВА. Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні. – Випуск 6. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. –с. 92-97.

4. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/law/show/254k/96-vp>.

5. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» № 1629 – IV від 18.03.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/law/show/1629-15>.

6. Світова та європейська інтеграція : [навч. посіб. / за заг. ред. Я. Й. Малика]. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 512 с.

УДК 349.6: 349.41

ДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Кідалов С.О.,

*к.ю.н., ст. викладач кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства,*

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Суспільно-політичні новації вимагають зміни суті та змісту практично всіх базових галузей права, у тому числі такої значимої, як право адміністративне.

Адміністративне право надзвичайно об'ємна галузь права, що охоплює багато підгалузей та правових інститутів. Саме тому актуальними є систематизація і кодифікація адміністративного права.

Інститут адміністративної відповідальності є засобом охорони практично всіх сфер суспільного буття. Вагомою є роль норм адміністративної відповідальності і у галузі охорони та використання лісів. Невипадково норми про відповідальність за лісові правопорушення містяться як у КУпАП, так і в багатьох інших нормативних актах.

Незважаючи на численні зміни та доповнення до чинного КУпАП, кількість порушень лісового законодавства щороку збільшується, стан лісового фонду дедалі погіршується, що певною мірою свідчить про недоліки правової охорони лісів мірами адміністративної відповідальності.

Якщо поняття адміністративної відповідальності можна визначити як обов'язок особи, котра скоїла адміністративний проступок, нести відповідальність за свої протиправні дії у межах установленого законом стягнення [1, с. 289], то адміністративна відповідальність за порушення норм лісового законодавства регулює тільки правовідносини, які виникають при вчиненні адміністративного проступку у галузі лісового законодавства. Це обов'язок особи, яка скоїла адміністративний проступок у галузі лісового законодавства, нести відповідальність за свої протиправні діяння у межах розміру адміністративного штрафу, який встановлено за конкретні склади відповідного виду правопорушення. Саме таким може бути визначення цього виду адміністративної відповідальності на даний час. Уявляється, що навіть з прийняттям нового Кодексу України про адміністративні проступки, проект якого вже досить давно знаходиться у Верховній Раді України, тлумачення згаданого поняття істотно не зміниться. Звичайно, воно буде іншим, якщо до проекту Кодексу в процесі прийняття будуть внесені зміни, зокрема щодо розширення переліку основних видів адміністративних стягнень, які застосовуються до порушників лісового законодавства. У чинному КУпАП, як і у проекті Кодексу, адміністративний штраф був і залишається єдиним основним видом адміністративного стягнення в зазначеній галузі.

Оскільки адміністративна відповідальність за порушення норм лісового законодавства та інститут адміністративної відповідальності загалом співвідносяться як частина і ціле, їх характерні риси здебільшого збігаються, тоді, можна констатувати, що адміністративна відповідальність за порушення норм лісового законодавства може бути відокремлена для дослідження тільки на підставі родового об'єкта, тобто тих видів адміністративних правопорушень, склади яких передбачені в галузі лісового законодавства.

Інститут адміністративної відповідальності потребує невідкладного та глибокого реформування, шляхи вдосконалення якого вже окреслено в теорії. У свою чергу, адмініст-

ративна відповідальність за порушення норм лісового законодавства, являючи собою невід'ємну частину названого інституту, теж має бути реформована з урахуванням специфіки об'єкта її регулювання.

Актуальною є проблема співвідношення адміністративної відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності. Стосовно адміністративної відповідальності за порушення норм лісового законодавства необхідно зазначити, що оскільки адміністративні стягнення у цій галузі встановлені у вигляді штрафу, тобто мають майновий характер, постає питання співвідношення адміністративної відповідальності з цивільно-правовою. Задля того, аби уникнути непорозумінь у цьому питанні, необхідно, на нашу думку, визначаючи поняття адміністративної відповідальності за порушення норм лісового законодавства, зауважити, що в даному випадку йдеться про майнові відносини, виникнення, зміна або припинення яких обумовлені владними повноваженнями державних органів.

Необхідною і достатньою передумовою розв'язання проблеми розмежування цивільної і адміністративної відповідальності є насамперед чітке розмежування правових норм на норми адміністративного і цивільного права [2, с. 28].

В умовах проведення адміністративної і судово-правової реформ найближчим часом значного розвитку має набути адміністративна юстиція, яка за своєю правовою формою повинна належати до предмета адміністративного права. І вже сьогодні можна передбачити виникнення питання про формування адміністративно-процесуального права, яке ще не має визначених ознак і розглядається фактично в рамках адміністративного процесу. Ця проблема заслуговує на аналіз, оскільки, як відомо, особливістю адміністративного права є не досить чітке розмежування між нормами матеріального та процесуального права, а самі адміністративно-правові норми майже завжди мають процесуальний характер [3, с. 6].

Адміністративна відповідальність має велике значення у галузі забезпечення вимог лісового законодавства, але, на жаль, досі не стала ефективним засобом профілактики і викорінювання лісових порушень. Це обумовлено багатьма проблемами, зокрема щодо переліку суб'єктів зазначеної відповідальності.

На підставі викладеного маємо зробити висновок про те, що сучасний стан законодавства про адміністративну відповідальність за порушення лісового законодавства, незважаючи на постійне вдосконалення правових норм, що її складають, не відповідає вимогам та сучасним потребам побудови демократичної правової держави.

Висока соціальна значимість інституту адміністративної відповідальності для життєдіяльності суспільства та необхідність належного захисту лісів як однієї з основних складових навколишнього середовища зумовлює необхідність проведення досліджень щодо його подальшого вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підруч. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 733 с.
2. Лилак Д. Адміністративна і цивільно-правова відповідальність юридичних осіб у сфері економічних відносин (колізії теорії і проблеми практики) // Право України. – 2000. – № 1. – С. 24–30.
3. Кубко Є. Про предмет адміністративного права // Право України. – 2000. – № 5. – С. 6–9.

ЩОДО ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ

Крегул Ю.І.,

*кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного
торговельно-економічного університету*

Банк Р.О.,

*кандидат юридичних наук, старший викладач
заступник декана ФМТП
Київського національного
торговельно-економічного університету*

В умовах швидкого поширення глобалізаційних процесів в макроекономічному просторі зростають можливості інформаційного впливу на особу, суспільство та державу. Безперервне широкомасштабне поширення інформації сприяє її розповсюдженню на великі території в найкоротші терміни. Хоч це і вважається одним з важливих досягнень людства та, все ж, має свої недоліки, так як глобалізована інформатизація збільшує можливості виникнення інформаційних загроз. Інформаційна епоха розширила сферу поширення інформаційно-комунікативних воєн, що призвело до появи інформаційного тероризму, як засобу ведення інформаційної війни, що поєднав у собі біфуркаційні процеси фізичного тероризму скорельованого в інформаційних системах та умисним зловживанням цифровим інформаційним кіберпростором, мережами або їх компонентами з метою сприяння здійсненню терористичних операцій. Інформаційний тероризм набув нових загрозливих форм, а його швидке поширення стало наслідком зомбіювання соціуму та активізації сепаратистського руху, що в кінцевому результаті може стати причиною втрати суверенітету, незалежності та територіальної цілісності окремої держави.

Закріплення в Конституції України (ст. 17) пріоритетності інформаційної безпеки, як основної функції держави демонструє рівень значущості інформаційних процесів та важливості протидії інформаційним загрозам [1].

Законом України «Про основи національної безпеки» (ст. 7) визначається, що захист від намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації є одним з базових завдань в боротьбі з інформаційними загрозами [2].

Слід зазначити, що аналіз рішень Ради національної безпеки України від 4 листопада 2014 р. «Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки», що введено в дію Указом Президента України від 14 листопада 2014 року №880/2014 та «Про Стратегію національної безпеки України» від 6 травня 2015 року, що введено в дію Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287/2015 та вивчення значної кількості інших нормативно-правових актів дає підставу стверджувати, що вони містять основоположні фундаментальні засадничі принципи боротьби з інформаційними загрозами, які в сукупності дають цілісну картину векторного впливу на інформаційне середовище. Однак в жодному з вище згаданих нормативно-правових актів не визначено поняття інформаційного тероризму, як загрози національної безпеки України.

Частково, на нормативному рівні, детермінанта інформаційного тероризму впливає через аналіз положень Закону України «Про боротьбу з тероризмом», а саме через його корелятивний зв'язок з поняттям технологічного тероризму[3]. Проте дефініція технологічного тероризму, в жодному випадку, не може рівноцінно замінити терміносполуки «інформаційний тероризм» на найвищому законодавчому рівні.

Якщо говорити про міжнародно-правові акти в цій сфері, головним документом, в якому йде мова про боротьбу з інформаційними загрозами є Конвенція «Про кіберзлочинність» від 23 листопада 2001 р., ратифікована Верховною Радою України 07 вересня 2005 р. Цей документ націлено на здійснення загальної політики з питань кримінального права, метою якої є захист суспільства від кібертероризму. Однак, в цьому документі нічого не зазначено про поняття «інформаційний тероризм», тільки ретельний аналіз Конвенції дає підстави стверджувати, що кібертероризм є частиною, або, за твердженням деяких науковців, ідентичним поняттям щодо інформаційного тероризму.

Семантика нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що поняття інформаційного тероризму не знайшло свого відображення в чинному законодавстві України.

Не зважаючи на наявність низки вагомих нормативно-правових актів, українське інформаційне законодавство не виявляє себе ефективною системою захисту національних інтересів. Особливо це відчувається в умовах перебігу збройного конфлікту та проведення антитерористичної операції. Поширення неправдивих відомостей, нав'язування ідей та поглядів, які суперечать демократичним цінностям громадян, вплив на суспільну свідомість, неповне відображення статистичних даних, всі ці, та багато інших дій, спрямовуються на дискредитацію нашої країни в міжнародному політичному та культурно-ідеологічному просторі. Відсутність профілактичних заходів та нейтральна позиція державних лідерів щодо даної проблематики лиш загострює інформаційне протистояння та сприяє формуванню негативного іміджу держави на міжнародній арені.

У зв'язку з вищезазначеним вбачається доцільним закріплення в законодавстві юридичної відповідальності за інформаційний тероризм, а саме кримінальну відповідальність за такі небезпечні діяння. Так, пропонуємо доповнити Кримінальний кодекс України ст. 258-6 «Інформаційний терористичний акт».

Редакція та структура цієї правової норми може бути наступною: «Інформаційний терористичний акт, тобто, дії інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу, спрямовані на розв'язання суспільно-політичних, ідеологічних, національних, територіальних конфліктних ситуацій з метою маніпуляції та зомбіювання свідомості особи чи широкого кола осіб шляхом реалізації способів і методів інформаційного насильства, застосування інформаційної зброї – караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк з конфіскацією майна або без такої».

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV// Офіційний вісник України. – 2003. - № 29. - Ст.1433.
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 25. — Ст. 180.

УДК 349.422

КАТЕГОРІЯ «АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРАВОЧИН»: ПРОДОВЖЕННЯ ДИСКУСІЇ

Курило В.І.,

*завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

Вітчизняна наука адміністративного права за останні декілька десятиліть набула надзвичайно динамічного розвитку. Насамперед слід відзначити кардинальну зміну кон-

цепції адміністративного права з репресивного на державно-сервісне, що є принципово новим етапом у його розвитку і, на практиці, свідчить про зміну відношення суспільства до розуміння головних функцій держави і її представників у відносинах з громадянами [1, 2].

У межах адміністративно-правових досліджень у 2007 році запропоновано введення у теорію адміністративного права категорії «адміністративний правочин» [3]. Увагу читача доцільно звернути на той факт, що дослідженню категорії правочину в юридичній науці приділена значна увага. У цьому немає нічого дивного, оскільки у цивільному праві правовий феномен правочину є чи не базовим, стержневим поняттям, на якому ґрунтується вся система цивільного права. Разом з тим, проведене дослідження виявило певну обмеженість у традиційному тлумаченні внутрішнього правового змісту поняття правочину, оскільки правочини потенційно можуть мати місце і у правовідносинах, що виходять за межі власне цивільно-правових. Саме тому проблема поглиблення та розширення науково-правових досліджень внутрішнього правового змісту категорії правочину сьогодні є актуальною для юридичної науки. Йдеться про дослідження поняття правочину у ракурсі не лише цивільного, а й інших галузей права, у яких може мати місце таке правове явище як правочин, зокрема характерність його і для адміністративного права.

Проблемою правових досліджень правочину як цивільно-правової категорії займалися вчені-правознавці не одного покоління – від школи цивільного права Російської Імперії до сучасних вітчизняних цивілістів. Слід відзначити значний вклад у розробку проблематики Алексєєва С.С., Бобрової Д.В., Шевченко Я.М., Луця В.В., Скакун О.Ф. та інших вчених-правознавців.

Вчені-адміністративісти України Авер'янов В.Б., Битяк Ю.П., Голосніченко І.П., Коломоець Т.О., Колпаков В.К., Комзюк А.Т., Кузьменко О. В. активно працюють над проблемою адміністративного договору, який також лежить у площині первинного наукового матеріалу щодо запропонованої категорії «адміністративний правочин». Разом з тим, правова категорія «адміністративний правочин» на рівні ґрунтовних наукових досліджень раніше у юридичній науці не розглядалася. Спроба розгляду поняття правочину за межами дії норм цивільного права, зокрема в адміністративному праві України, його визначення та введення у теорію адміністративного права була вперше прийнята в обсязі тез конференції [4, с. 26-28].

Традиційно поняття «правочину» правники відносять лише до цивільного права: під правочином розуміють дії громадян і організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків [5, с. 516]. За своєю мовною формою та внутрішнім змістом це поняття тотожне поняттю «угода». Професор Боброва Д.В. аналогічно визначає угоду, зазначаючи: «До найпоширеніших юридичних фактів належать угоди, тобто дії громадян та організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов'язків... Угоди – це вольові і правомірні дії, безпосередньо спрямовані на досягнення правового результату, а саме: на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [6, с.183]. Інші науковці схожим чином визначають поняття і угод, і правочинів.

Із цього тлумачення очевидно витікає, що дії громадян і організацій спрямовані виключно на цивільні права та обов'язки, тобто мають місце тільки у сфері приватно-правових відносин. Проте це зовсім не так.

Звернемося до теорії права. Передумовою виникнення правовідносин, без якої вони, як такі, не можливі, є юридичні факти. Даючи визначення поняттю «юридичні факти», Колодій А.М., Копейчиков В.В., Лисенков С.Л., Пастухов В.П. відзначають, що «без юридичних фактів виникнення правовідносин неможливе. Отже, юридичні факти, як і правосуб'єктність, є необхідною умовою виникнення, зміни або припинення правовідносин» [7, с. 231]. Скакун О.Ф. також стверджує, що за наявності норм права без юридичного факту правовідносини неможливі. Юридичний факт передумова правовідносин... Необхідне настання певних обставин, що фіксуються в гіпотезах норм права... Отже юридичні факти

не тільки служать підставою для виникнення, зміни і припинення конкретних правовідносин, а й цілеспрямований рух останніх є головним наслідком юридичних фактів [8, с. 369]. Розглядаючи далі класифікацію юридичних фактів за вольовою ознакою, знаходимо, зокрема, що проступки, як неправомірні дії, це «один із видів правопорушень, який полягає у винній дії або бездіяльності, що спричиняють за чинним законодавством, дисциплінарну чи адміністративну відповідальність» [8, с. 371]; за складом автор відзначає, що фактичні складні склади «включають факти, що належать до різних галузей законодавства» [8, с. 372].

Таким чином очевидно, що правова наука передбачає наявність юридичних фактів різного галузевого спрямування. Юридичні факти певного правового характеру породжують суспільні відносини конкретного правового спрямування, тобто такі, що відносяться до предмету регулювання певної галузі права.

Екстраполюючи теорію права на практику реалізації норм права, бачимо, що, наприклад, у процесі виникнення майнових відносин у цілому, та земельних зокрема, мають місце юридичні факти не лише приватно-правового характеру, як це зник бачити пересічний громадянин, розуміючи під цим наявність договору в якості регулятора договірних відносин сторін. Значна їх кількість завжди мала, має та буде мати місце і у публічно-правовій сфері, до якої належать, зокрема, адміністративно-правові відносини. Розглядаючи публічні правовідносини, насамперед необхідно зрозуміти, нормативно-правові акти якого характеру їх регулюють. Саме нормами адміністративного права регулюються відносини, у тому числі майнові і земельні, що виникають там, де однією із сторін таких відносин є владна уповноважена сторона. Тобто, незалежно від того, які за внутрішнім інституціональним правовим змістом суспільні відносини врегульовуються, якщо вони побудовані не на рівності сторін, а на підпорядкованості однієї сторони іншій (або носять імперативний характер) – вони є публічно-правовими відносинами, зокрема і адміністративними правовідносинами. Такі відносини складаються у сфері державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, іншими словами – у публічному адмініструванні.

Найпоширенішими юридичними фактами є угоди. Угоди мають місце не лише у цивільно-правових та господарсько-правових, а й у адміністративних правовідносинах. Теорія адміністративного права містить правову категорію «адміністративний договір», під яким розуміється «угода, укладена суб'єктами адміністративного права на підставі адміністративно-правових норм у загальнодержавних та інших публічних інтересах, правовий режим якої визначається змістом владних повноважень, носієм яких є обов'язково одна із сторін» [9, с. 294], або «система взаємних зобов'язань між названими в акті управління суб'єктами, формування і виконання яких має метою вирішення визначених державою завдань» [10, с. 208], або «угода двох чи більше суб'єктів адміністративного права, один з яких завжди є суб'єктом виконавчої влади. Це багатосторонній акт, за допомогою якого виникають, змінюються або припиняються взаємні права та обов'язки сторін» [11, с. 141]. Наведені визначення категорії «адміністративний договір» свідчить про те, що обов'язковою ознакою такого договору є дво- або багатосторонність угоди та її належне документальне оформлення.

На практиці у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування мають місце не лише адміністративні договори, а й односторонні акти органів державної влади та/чи місцевого самоврядування та їх посадових осіб, що ведуть до виникнення, зміни чи припинення прав та/чи обов'язків, зокрема акти управління, а також індивідуальні правозастосовчі акти (наприклад: постанова начальника органу поліції по справі про адміністративне правопорушення). Тому ототожнювати адміністративний договір з адміністративним правочином за аналогією з цивільно-правовою угодою (цивільним правочином) було б не вірно, оскільки у такому разі категорія «адміністративний правочин» обмежувалася б лише сферою дії адміністративного договору, не враховуючи повного спектру правовідносин, що врегульовуються і за межами його дії.

За критерієм наявності або відсутності зв'язку факту з волею суб'єкта юридичні факти поділяють на дії і події. Події у сфері адміністративних правовідносин, як юридичні факти, не залежать від волі їх суб'єктів, тому не можуть бути охарактеризовані як правочини. Дії ж є вираженням волевиявлення вказаних суб'єктів і можуть бути правомірними чи неправомірними. Відповідно неправомірні дії не можуть бути правочином, оскільки останній у такому випадку є первісно нікчемним. З огляду на зазначене, в якості адміністративного правочину підставно розглядати правомірні дії суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Юридичний аналіз правомірних дій суб'єктів адміністративних правовідносин показує, що не всі вони можуть мати характер адміністративного правочину, хоча і тягнуть за собою виникнення, зміну або припинення адміністративних правовідносин. Спробуємо пояснити таку думку: наприклад, юридичний факт подання суб'єктом підприємницької діяльності (фізичною чи юридичною особою) заяви до відповідного державного ліцензійного органу про отримання ліцензії на право торгівлі засобами захисту рослин. За критерієм волевиявлення факт подання заяви, безумовно, є дією. Ця дія, вчинена суб'єктом підприємницької діяльності породжує виникнення певних правовідносин – юридичний обов'язок ліцензійного органу розглянути подану заяву і прийняти рішення по суті. На перший погляд, є всі підстави вважати юридичний факт подання заяви про отримання ліцензії на право торгівлі засобами захисту рослин адміністративним правочином, оскільки він є підставою виникнення адміністративних правовідносин – правовідносин між суб'єктом підприємницької діяльності з одного боку та державним органом, наділеним владними повноваженнями по відношенню до першого, з іншого. Проте сама така заява не носить імперативного характеру, оскільки не є нормою права, актом управління чи індивідуальним правозастосовчим актом, які мають загальнообов'язковий характер по відношенню до адресатів. Вона лише спонукає ліцензійний орган, на підставі відповідної норми (ст. 15) Закону України «Про звернення громадян», здійснити певні дії по такій заяві, підсумком яких є рішення ліцензійного органу про видачу (чи не видачу) відповідної ліцензії.

Іншим прикладом може бути складення протоколу про адміністративне затримання порушника членом Громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону, коли він, являючись членом громадської організації, наділеної в установленому законом порядку державно-владними повноваженнями, реалізує державні функції, що проявляється саме у протоколі про адміністративне затримання.

Таким чином, проведений аналіз ще раз дає підстави для підтвердження існування в адміністративному праві категорії «адміністративний правочин», під яким слід розуміти належним чином документально оформлені взаємні правомірні дії фізичних (юридичних) осіб та державних органів, організацій і підприємств чи органів місцевого самоврядування, або односторонні правомірні дії уповноваженої сторони (державного органу, органу місцевого самоврядування, громадської організації, наділеної в установленому порядку державно-владними повноваженнями чи їх посадових осіб), що ведуть до виникнення, зміни чи припинення адміністративних прав і обов'язків.

Запрошую до наукової дискусії усіх, кому цікава представлена тематика.

Список використаних джерел:

- 1.Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Аверьянов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.
- 2.Овчарук С.С. Адміністративні процедури в умовах формування правової держави: проблеми теорії та практики реалізації: Монографія / С.С. Овчарук; за заг. ред. В.І. Курила. – К.: НУБіП України, 2014. – 355 с.
- 3.Адміністративні правочини у сільському господарстві України: сучасна парадигма. Монографія. - К.: Магістр ХХІ сторіччя, 2007. – 312 с.

4.Курило В.І. Поняття адміністративного правочину // Сучасні правові проблеми українського державотворення. Матеріали державної наукової конференції. 29 квітня 2005 р. Біла Церква. – С. 26-28.

5.Юридичний словник-довідник: За ред.. Ю.С.Шемшученка / Худож.оформ. В.М.Штогриня. – К.: Феміна, 1996. – 696 с.

6.Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / Д.В.Боброва, О.В.Дзера, А.С.Довгерт та ін.; За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнєцової. – К.: Хрінком Інтер, 2001. – 864 с.

7.Теорія держави і права: Навч. Посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л.Лисенков, В.П. Пастухов та ін.; За заг. Ред. С.Л.Лисенкова, В.В.Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с.

8.Скаун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консул, 2001. – 656 с.

9.Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Аверьянов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.

10. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

11. Адміністративне право України [Підручник для юрид вузів і фак./ Ю.П.Битяк, В.В.Богуцький, В.М.Гарашук та ін.]; За ред. Ю.П.Битяка. – Харків: Право, 2001. – 528 с.

УДК 657

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Літвінчук О.,

студентка магістратури юридичного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Елементом державного контролю в бюджетному процесі є відповідальність за порушення бюджетного законодавства, до якої входить запобігання бюджетним правопорушенням, виправлення помилок у бюджетному процесі, відшкодування збитків, яких внаслідок правопорушень зазнає держава, органи місцевого самоврядування та населення країни в цілому. Бюджетний контроль має результативний зміст лише при наявності механізму відповідальності за бюджетні правопорушення, який передбачає застосування відповідних заходів впливу [1].

Актуальність теми полягає в тому, що бюджетні правопорушення є доволі поширеним явищем багатьох галузей національної економіки. Дана проблема спричиняє зниження соціально-економічних показників рівня життя в країні, бюджетні розкрадання посилюють негативний економічний ефект розбалансованості економіки, девальвації гривні, спаду виробництва, дає поштовх новим хвилям еміграції тощо.

Питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства у тій досліджувалися такими вітчизняними та зарубіжними вченими – фахівцями у галузі фінансового права, як Л. К.Воронова, О. Ю. Грачова, А. І. Іванський, М. В. Карасьова, І. А.Сікорська, В. Д.Чернадчук та ін. Зокрема, С.С. Теленик вважає бюджетну відповідальність різновидом фінансово-правової відповідальності та зазначає, що вона полягає у застосуванні до суб'єкта бюджетного правопорушення заходів впливу, передба-

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного та фінансового права НУБіП України Слюсаренко С.В.

чених санкцією бюджетно-правової норми, в суворо визначеному для цього процесуальному порядку [2]. В.Д. Чернадчук зазначає, що специфіка правовідносин бюджетної відповідальності полягає в тому, що в їх межах здійснюється застосування оперативного бюджетних санкцій (заходів впливу). У них держава в особі відповідних органів щодо застосування заходів кореспондує обов'язок правопорушника зазнати впливу цих заходів, привести свою діяльність у відповідність до бюджетно-правових норм, не допускаючи в подальшому порушень бюджетного законодавства [3].

Інститут бюджетної відповідальності, як зазначається в літературі, містить норми, які визначають поняття порушення бюджетного законодавства як підстави притягнення до бюджетної відповідальності, заходи впливу, що застосовуються до порушників бюджетного законодавства, коло суб'єктів бюджетної відповідальності. Проаналізувавши норми бюджетного законодавства, можна виділити три основні види заходів впливу на правопорушника за порушення бюджетного законодавства: 1) превентивні (попереджувачі) заходи впливу. До них відносять попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення; 2) заходи впливу, що використовуються для припинення порушень бюджетного законодавства: зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення або зменшення бюджетних асигнувань; зупинення дії рішення про місцевий бюджет; 3) правовідновлювальні заходи впливу. На думку А.З. Арсланбекової, вони мають на меті компенсацію, усунення шкоди та збитків, завданих як суспільно-територіальним утворенням, так і суб'єктам отримання бюджетних коштів неправомірними діями у бюджетній сфері [4]. До таких заходів впливу належать повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету; безспірне вилучення коштів із місцевих бюджетів.

На основі аналізу чинного бюджетного законодавства суб'єкти правовідносин бюджетної відповідальності поділяються на: а) держава в особі уповноважених органів, наділених відповідною компетенцією, перелік яких подається у розділі V Бюджетного кодексу України; б) порушник бюджетного законодавства – суб'єкт, що вчинив порушення бюджетного законодавства та до якого у процесуальному порядку застосовуються заходи впливу, визначені Бюджетним кодексом України. Отже, для протидії порушенням бюджетного законодавства необхідно його вдосконалити шляхом внесення змін до законодавства: Бюджетний кодекс України доповнити нормами про відповідальність Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Рахункової палати за недотримання термінів бюджетного процесу; в Законі України «Про Національний банк України» передбачити норму про відповідальність НБУ, його керівних органів та посадових осіб за використання емісійних коштів для фінансування покриття дефіциту держбюджету тощо.

Список використаних джерел:

1. Гетманець О. П. Фінансові санкції як заходи впливу за порушення бюджетного законодавства / О. П. Гетьманець // Право та державне управління. – 2011. – № 1. – С. 36–39.
2. Теленик С.С. Сутність поняття «порушення бюджетного законодавства» та його співвідношення з поняттям «бюджетне правопорушення» / С.С. Теленик // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 5. – С. 77–80.
3. Чернадчук В. Д. Правовідносини бюджетної відповідальності / В.Д. Чернадчук // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 4. – С. 88–91.
4. Арсланбекова А.З. Характеристика санкций, применяемых за нарушение бюджетного законодательства / А.З. Арсланбекова // Юрист. – 2006. – № 3. – С. 27–30.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Майданевич Г.А.,

*здобувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України**

Нестабільне економічне становище України та проблеми, які існують в законодавстві створюють передумови для нераціонального використання природних ресурсів, тому особливого значення набуває охорона навколишнього природного середовища та здійснення правових заходів.

Окремі питання адміністративно-правового регулювання охорони природних ресурсів розглядалися в працях В.І. Андрейцева, В.І. Книш, В.А. Нечитайленко, Л.А. Стоцької, Г.А. Хміль, Ю.С. Шемшученка та ін. Разом з тим, проблеми адміністративно-деліктних відносин у сфері використання та охорони природних ресурсів потребують додаткового дослідження.

Поняття адміністративної відповідальності не має свого законодавчого закріплення. Аналіз наукових праць дозволяє констатувати існування різних думок науковців щодо адміністративної відповідальності та багатоплановості цього поняття. Зокрема, Д.М. Лук'янець у монографічному дослідженні з питань адміністративно-деліктних відносин в Україні зауважує, що адміністративна відповідальність виконує функцію охорони багатьох видів суспільних відносин від протиправних посягань, в тому числі і у сфері використання та охорони природних ресурсів [1, с. 53]. Окрім названої, в науковій літературі виділяють ще декілька концепцій адміністративної відповідальності, наприклад, управлінську, оскільки адміністративна відповідальність застосовується органами виконавчої влади (як за належністю, так і функціонально) в процесі реалізації ними функцій державного управління за порушення в основному різноманітних правових актів управління [1, с. 55–61].

В.І. Книш, досліджуючи особливості адміністративної відповідальності, відзначає, що адміністративне правопорушення в галузях охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, можна розглядати як винну, протиправну дію (або бездіяльність), яка порушує встановлений порядок охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, завдає шкоди здоров'ю людини та довкіллю і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [2, с.55].

Розгалужена система державних органів, наділених юрисдикційними повноваженнями у сфері використання та охорони природних ресурсів, обумовлює потребу чіткого розмежування їх компетенції задля ефективного і законного застосування правового засобу адміністративної відповідальності. На нашу думку, реформування адміністративного законодавства є актуальним і, водночас, проблематичним.

Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності характеризується тим, що вона є засобом охорони встановленого державою правопорядку; є нормативно визначеною і полягає в застосуванні (реалізації) санкцій правових норм; пов'язана з примусом, з негативними для правопорушника наслідками (морального, матеріального, особистісного, організаційного характеру), який він зобов'язаний зазнати і фактично зазнає; реалізується у відповідних процесуальних формах.

Заходи адміністративного стягнення у сфері використання та охорони природних ресурсів являють складну і розгалужену сукупність. Найпоширенішим заходом

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету НУБіП України Яра О.С.

адміністративного стягнення в обумовленій сфері є адміністративний штраф. Законодавчими актами можуть бути встановлені і інші види адміністративних стягнень у відповідності до загальних положень законодавства.

Практика засвідчує недостатню роль і ефективність засобу застосування адміністративної відповідальності у сфері використання та охорони природних ресурсів, що обумовлюється зазначеною невпорядкованістю нормативного регулювання, а також практичними недоліками застосування існуючих заходів адміністративних стягнень.

Ю.С. Шемшученко зауважує, що проблема ускладнюється значною латентністю адміністративних правопорушень в цій сфері, що породжує у правопорушників впевненість у безкарності їхніх неправомірних дій і негативно позначається на стані законності [4, с. 164–165].

Таким чином, адміністративній відповідальності за правопорушення у сфері використання та охорони природних ресурсів властиві такі основні ознаки: по-перше, специфічний характер правовідносин; по-друге, особливі підстави виникнення правовідносин адміністративної відповідальності - вчинення адміністративного правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання : [монографія] / Д. М. Лук'янець. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2006. – 367 с.
2. Книш В.І. Особливості адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів / В.І. Книш // Право і безпека. – 2011. - №1. – С. 54-57.
3. Шемшученко Ю. С. Правовые проблемы экологии / Ю. С. Шемшученко ; [отв. ред. В. Л. Мунтян]. – К. : Наукова думка, 1989. – 232 с.

УДК 342.922:346.7

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

Майданевич Н.В.,

*к.ю.н., головний спеціаліст Департаменту антикорупційної політики
Національного агентства з питань запобігання корупції*

Незадовільний стан правового регулювання відносин у електроенергетичній сфері, недооцінка ролі державного регулювання, відсутність проведення реформи ринку електроенергії в Україні на конкурентних засадах, невжиття заходів щодо зміцнення енергетичної безпеки, зменшення впливу на навколишнє природне середовище призвели до енергетичної кризи в Україні, наслідки якої впливають на життя та здоров'я людини.

Аналізуючи заходи правового регулювання, що були здійснені вже за часів незалежної України, слід відмітити їх повільність та неефективність. Дуже пізно відбулося приєднання нашої держави до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства – об'єднання європейських країн, які мають на меті створення єдиного європейського енергетичного ринку, що наразі формується [1]. На нашу думку, даний захід мав би стимулювати реформування електроенергетики в Україні, яке почалося з моменту здобуття незалежності.

Всі ці, та багато інших проблемних моментів спонукає до аналізу поняття "електроенергетика" з правових позицій, аналізу правового регулювання відносин у сфері електроенергетики в Україні, виявлення недоліків а також дослідження дієвих механізмів правового забезпечення даної галузі економіки.

Діюче міжнародне і українське законодавство не дає нам чіткого тлумачення даного терміну. Так, відповідно до ЗУ "Про електроенергетику" електроенергетика - галузь економіки України, що забезпечує споживачів енергією [2]. Ані законами, ні підзаконними нормативно-правовими актами досі не надані або зафіксовані основні терміни, що використовуються в галузі електроенергетики, чітке і не двосмислове значення яких було б підґрунтям для правильного, однозначного тлумачення правниками всіх фізичних процесів, що виникають стосовно відносин у сфері електроенергетики.

До цього часу серед вчених-правників, що займалися дослідженням даної проблематики, немає єдиної думки щодо цілого ряду проблем правового регулювання в енергетичній сфері внаслідок передусім природничо-технічних властивостей енергії.

Правове регулювання суспільних відносин у сфері електроенергетики відіграє основоположну роль в їх належному впорядкуванні. Дані відносини регулюються цілою низкою нормативно-правових актів, якими закріплюється правові, економічні та організаційні засади діяльності в електроенергетиці, регулюються відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, постачанням і використанням енергії, забезпеченням енергетичної безпеки України, конкуренцією та захистом прав споживачів і працівників галузі. Їх завданням є впорядкування відносин у сфері вироблення, постачання та споживання електроенергетики.

Поняття "відносини у сфері електроенергетики" в енергетичному законодавстві України є основою, системоутворюючою дефініцією, від змісту якої прямо залежить спектральне поле правовідносин у електроенергетичній сфері, що регулюються як безпосередньо вищезазначеним законодавчим пакетом, так і дотичними законодавчими актами (енергетики). Отже, дане поняття є основою для поступового розвитку цілісної законодавчої бази та її внутрішньої синхронізації й гармонізації. Беручи до уваги те, що вектор соціально-економічного розвитку на сьогодні спрямовано на невпинне зростання споживання енергоресурсів, а також з огляду на глобальні кліматичні та похідні зміни планетарного життя, ймовірно подальше інтенсивне використання енергетичних ресурсів на принципово інших засадах. Таким чином, можна стверджувати, що в сенсі адміністративно-правової охорони відносин у сфері електроенергетики, остання як особлива галузь економіки держави на сьогодні входять до низки найвагоміших об'єктів захисту. Саме тому аналіз поняття "відносини у сфері електроенергетики" в його науково-юридичному становленні й динаміці та законодавчому закріпленні залишається об'єктивною необхідністю. Чітке юридичне визначення даного поняття дозволить правильно встановити межі даних відносин, що підпадають під дію енергетичного законодавства, а також ускладнить неоднозначне його тлумачення та застосування в різних значеннях як в науковій роботі, так і в процесі законотворчої, правозастосовної діяльності.

На нашу думку, для створення ефективної енергетичної галузі, підвищення питомої енергоефективності економіки, необхідно запровадити найбільш ефективні заходи правового регулювання відносин у сфері електроенергетики, які, в свою чергу, сприятимуть подальшій модернізації потужностей електроенергетичної галузі в Україні. Напрацювання найбільш ефективних шляхів правового регулювання даного виду суспільних відносин та забезпечення їх беззаперечного виконання вимагає аналізу історичного досвіду становлення та розвитку відносин у сфері виробництва, транспортування та споживання електроенергетики.

Отже, правове регулювання відносин у сфері електроенергетики – це система правових норм, що міститься в актах різної юридичної сили, які визначають порядок відносин пов'язаних з передачею, розподілу, постачання і використанням електроенергії.

Список використаних джерел:

1. Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства [...] Верховна Рада України; Закон від 15.12.2010 № 2787-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 24, ст. 170.

2. Про електроенергетику: Закон України від від 16.10.1997 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 1, ст.1.

ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**Мельник О.М.,***кандидат з державного управління, доцент,
декан юридичного факультету АПСВТ*

Розбудова європейської правової держави та громадянського суспільства в Україні вимагає викорінення негативних соціальних чинників. Закон України «Про запобігання корупції» визначає: «Корупція» — це протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їхніх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупність і продажність громадських і політичних діячів.

Подолання корупції, поза сумнівом, — одна з найактуальніших проблем нашої держави. І головне місце в антикорупційній діяльності посідає ставлення до цієї проблеми з боку владних структур, керівництва держави, їхня безпосередня участь в організації рішучої та безкомпромісної протидії корупційним виявам.

Корупція пронизала всі гілки й поверхи влади без винятку. Своє службове становище використовують для наживи як чиновники найнижчого рівня в системі виконавчої влади, так і найвищі посадові особи в уряді. У політичній сфері запобігання корупційних діянь сприятиме політичне структурування суспільства, зміцнення політичних партій, формування уряду на базі однієї партії чи блоку партій, підвищення їхньої відповідальності перед суспільством за наслідки діяльності уряду.

Найбільш масовою є корупція державних службовців нижчого та середнього рівня, які працюють у контролюючих органах. У зв'язку з цим слід спростити процедури видачі різних ліцензій, реєстрації підприємств. Взагалі, найефективнішим засобом боротьби з корупційними правопорушеннями державних службовців нижніх і середніх рівнів є скорочення їхніх дозволено розпорядчих функцій. Важливим кроком могло б стати скорочення переліку видів підприємницької діяльності, що підлягають ліцензуванню.

Багатьох корупційних діянь можна було б не допустити, усунувши суперечності та прогалини в чинному законодавстві, зокрема у тій його частині, яка стосується регулювання підприємницької, господарської, фінансової, кредитно-банківської діяльності. Для того, щоб у майбутньому уникати суперечностей в антикорупційному законодавстві, а також позбутися прогалин, нерегульованих законодавством ситуацій у діяльності суб'єктів господарчої та адміністративної діяльності, усунути розбіжності в тлумаченні статей законів та правових норм, необхідно запровадити спеціальну антикорупційну експертизу законопроектів.

Аналіз чинного законодавства про відповідальність за корупційні правопорушення дає підстави стверджувати, що в Україні створена в цілому достатня законодавча база для ефективної боротьби з корупцією. Вона передбачає цілий комплекс заходів, який дозволяє притягнути до того чи іншого виду відповідальності — кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної — практично будь-яку посадову особу органів державної влади, що допустила те чи інше зловживання владою чи посадовим становищем. В окремих випадках, як зазначалось вище, така відповідальність є надто суворою. Таким чином, твердження про те, що відсутність відчутних результатів боротьби з корупцією в нашій державі зумовлюється недосконалістю законодавства про відповідальність за корупційні діяння, не мають достатніх підстав. Проблема полягає не у відсутності належної законодавчої бази, а в її неефективному застосуванні. Разом із тим це не означає, що законодавство про відповідальність за корупційні правопорушення є цілком досконалим.

Важливим фактором запобігання проявам корупції є вдосконалення діяльності відповідних органів. Суттєвим недоліком поточного стану боротьби з корупцією є те, що правоохоронні органи нейтралізують лише безпосередніх виконавців, а центральні фігури,

які розробляють схеми і сценарії корупційних правопорушень, посадові особи, які сприяють утворенню, прикриттю й захисту цих злочинних груп, залишаються поза увагою. Тому при розслідуванні справ, пов'язаних із корупцією, треба розслідувати весь ланцюг злочинних зв'язків. Необхідно більше уваги приділяти своєчасному реагуванню на повідомлення громадян, засобів масової інформації, результати соціологічних досліджень про корупційні діяння та інші протиправні дії посадових осіб, поширеність корупції в окремих відомствах. І, нарешті, ще один дуже важливий чинник, від якого великою мірою залежить успіх у боротьбі з корупцією. Це – кадри.

Для підрозділів, які займаються боротьбою з організованою злочинністю і корупцією, необхідно підбирати найбільш чесних і відданих справі працівників. Адже не секрет, що корупція проникла і до правоохоронних органів. Тому необхідно розробити й запровадити в практику нові кваліфікаційні вимоги до працівників органів боротьби з корупцією, методики професійного відбору співробітників підрозділів, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією.

Принцип відвертості влади перед суспільством – забезпечення відвертості інформації при виробленні і ухваленні управлінських рішень. Це один з основних принципів, має бути дотриманий, оскільки журналісти, систематично стикаються з неможливістю отримати інформацію, що цікавить.

Суттєвим моментом забезпечення відкритості влади в Україні є становлення й розвиток незалежної преси. У будь-якій демократичній державі (а Україна, як проголошено в Конституції, є демократичною державою) ефективного функціонування владних структур неможливе без незалежної преси – своєї «опозиції» до влади, соціального інституту, який не дає можливості владі «іржавіти».

Складність, багатоаспектність та відносна новизна проблем боротьби з корупцією не означає неможливості її ефективного здійснення. Значну роль у розробці шляхів вирішення зазначеної проблеми відіграє консолідація зусиль працівників правоохоронних та контролюючих органів, науково-дослідницьких та навчальних закладів, свідомої передової частини населення нашої держави. Творча, напружена співпраця у цьому напрямі дозволить втілити у реальність високі наміри та досягти рівня розвинутого суспільства, у якому буде виключене саме існування корупційних проявів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Закони України. – Т. 10. – К.: Основи, 1998. – С. 5–41.
2. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 31.01.2011 № 2939-VI // Інтернет-ресурс Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
3. Романюк Б. В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією: монографія / Б. В. Романюк, О. Ю. Бусол; Рада нац. безпеки і оборони України, Міжвідом. наук.-дослід. центр пробл. боротьби з організованою злочинністю. - К. : ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2010. - 627с.
4. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 № 3207-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МИТНІЙ СФЕРІ

Онїщик Ю.В.,

д.ю.н., доцент, адвокат,

професор кафедри конституційного, адміністративного та господарського права,

Академії праці, соціальних відносин і туризму

Розвиток вітчизняного законодавства, зміни, що відбуваються у суспільних відносинах породжують виникнення нових видів юридичної відповідальності, а завданням юридичної науки є їх виявлення, дослідження, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавчої та правозастосовчої практики [1, с. 271]. Сьогодні, як на науковому рівні, так і на законодавчому, доведено існування такого виду юридичної відповідальності як фінансова. Підтвердженням цього є наукові та навчально-методичні праці фахівців з фінансового права останніх років. Нарешті, існування фінансової відповідальності було прямо визнано серед інших видів відповідальності за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, на рівні Податкового кодексу України (ст. 111). Тобто фінансова відповідальність відокремлена від інших видів юридичної відповідальності за цілим рядом ознак.

Наразі серед вчених виокремлюється фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства, бюджетного законодавства, банківського законодавства, валютного законодавства. Поряд з цим, необхідно відмітити, що є достатні підстави стверджувати і про існування фінансової відповідальності за порушення митного законодавства.

Зауважимо, що у дисертаційних дослідженнях та навчальних посібниках митного спрямування висвітлюється, як правило, адміністративна відповідальність за порушення митних правил. Є також праці у яких розглядається кримінальна відповідальність за порушення митного законодавства. Однак питання фінансової відповідальності у митній сфері залишились поза увагою як юристів-фінансистів, так і вчених у сфері митного регулювання.

Прояви фінансової відповідальності за порушення митного законодавства простежуються у відносинах щодо справляння митних платежів. Так, обов'язковою умовою переміщення товарів через митний кордон України та розпорядження ними згідно з заявленим митним режимом є сплата митних платежів. У п. 27 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України зазначено, що до митних платежів відноситься мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [2]. Відповідно до пп. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України митні платежі – це податки, що відповідно до цього Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [3]. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом регламентуються Розділом IX Глави 42 Митного кодексу України, акцизного податку та податку на додану вартість – Розділами V та VI Податкового кодексу України.

Загальновідомо, що правові основи оподаткування є інститутом фінансового права. Тому фінансово-правові норми регулюють відносини, пов'язані з митними платежами, і ці відносини є предметом фінансового права, а саме являють собою податкові відносини, норми яких регламентують процес публічної фінансової діяльності у напрямку акумулювання доходів бюджетної системи.

Митне законодавство України встановлює обов'язок своєчасно та в повному розмірі сплачувати митні платежі. За невиконання або неналежне виконання цього обов'язку в Митному кодексі України передбачена фінансова санкція у виді стягнення пені. Зокрема, у ч. 1 ст. 302 Митного кодексу України зазначено, що після закінчення встановлених цим

Кодексом та Податковим кодексом України строків сплати митних платежів на суму податкового боргу нараховується пеня у розмірі та порядку, визначених Податковим кодексом України. Відповідно до ч. 1 ст. 303 Митного кодексу України у разі несплати або неповної сплати митних платежів у встановлений строк такі платежі стягуються в порядку та строки, визначені Податковим кодексом України [2]. Необхідно також відмітити те, що у випадку неналежного виконання обов'язку із сплати митних платежів може бути застосована фінансова відповідальність за податкові правопорушення, передбачені ст. ст. 109–128 Глави 11 Податкового кодексу України.

З огляду на викладене, доходимо до висновку, що у встановлених митним та податковим законодавством випадках учасники митних правовідносин можуть бути притягнуті до фінансової відповідальності у вигляді: 1) пені, яка стягується за прострочення сплати митних платежів; 2) штрафу у розмірі, визначеним податковим законодавством.

Таким чином, поряд з іншими видами відповідальності у митній сфері, є також і фінансова відповідальність. Інститут фінансової відповідальності у сфері митного регулювання ще не розроблений та потребує як наукового осмислення, так і законодавчого регулювання.

Список використаних джерел:

1. Нагребельний В.П., Чернадчук В.Д., Сухонос В.В. Фінансове право України. Загальна частина: Навч. посібник. / За заг. ред. члена-кор. АПрН України В.П. Нагребельного. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 320 с.
2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року // *Голос України*. – 2012. – № 73-74 (5323-5324). – С. 21-62.
3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року // *Відомості Верховної Ради України*. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.

УДК 340

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ

Пилипенко І.П.,

студент 2-го року навчання магістратури

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Конституція України, а саме стаття 3 передбачає Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Зусилля державних органів спрямовані на гарантування прав і свобод передбачених конституцією.[1] Це є основним завданням демократичної і правової держави якою являється Україна. Основні положення щодо здійснення державної правової політики, спрямованої на захист прав і свобод людини і громадянина, зміцнення законності та правопорядку в суспільних відносинах, на Міністерства юстиції та системи його органів.

Міністерство юстиції України (Мін'юст) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.[2]

На сьогодні правовий статус органів юстиції регулює цілий ряд нормативно правових актів. Ці нормативно-правові акти не завжди узгоджені між собою, мають колізії, а

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Артеменко О.В.

також, їх велика кількість негативно впливає на діяльності органів Міністерства юстиції України простежуються суттєві прогалини. Головна проблема відсутність базового закону який «Про органи юстиції України» який мав би чітку структуру яка унеможливила різні зловживання.

На даний час структура міністерства юстиції можна поділити на 5 груп діє така структура органів юстиції Перша група це центральний апарат Міністерства. Друга група це територіальні органи головні територіальні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі; правління та відділи державної виконавчої служби Головних територіальних управлінь юстиції в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі; Відділи державної реєстрації актів цивільного стану Головних територіальних управлінь юстиції в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі. Третя група установи та органи юстиції: Державні нотаріальні контори; Науково-дослідні установи судових експертиз; Представники Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини і регіональні відділення Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини; Підрозділи з питань банкрутства. Четверта група підвідомчі установи та державні підприємства. П'ята група органи, що координуються через Міністра юстиції: Державна архівна служба України; Державна виконавча служба України; Державна пенітенціарна служба України; Державна реєстраційна служба України; Державна служба України з питань захисту персональних даних.[3]

Надзвичайно актуальною проблемою є пошук шляхів удосконалення органів державного управління, бо ефективність функціонування держави залежить насамперед від ефективності діяльності органів виконавчої влади. У зв'язку із є тенденцією щодо значного зростання повноважень і функцій Міністерства юстиції України, що призводить до того, що їх реалізація в повному обсязі і контроль за виконанням стають все складнішими, виникає ще одна із пропозицій удосконалення системи юстиції, а саме, постає необхідність наукового обґрунтування структурно-функціонального реформування як всієї системи органів юстиції держави, так і безпосередньо Міністерства юстиції України як головного органу щодо реалізації правової політики країни. Особливого дослідження та обґрунтування у сучасних умовах потребують шляхи децентралізації вертикалі влади у сфері управління юстицією і нормативної регламентації місця Міністерства юстиції як центра правового реформування не тільки сфери юстиції, але й всієї правової системи країни. Надзвичайно актуальним у зв'язку із зазначеним є прийняття Закону України «Про органи та заклади юстиції», який би не тільки визначив систему цих органів, але й вперше запропонував би вертикаль управління системою, у т.ч. й на рівні органів місцевої влади та суб'єктів недержавної ланки управління.

Піднята проблема тільки на перший погляд видається не дуже складною, але на практиці потребує якнайшвидшої законодавчої регламентації і через великий обсяг нормативно-правових актів, які необхідно систематизувати в один єдиний закон, і через новації, яким необхіден час для того, щоб "прижитися" у суспільстві. Лише після безперервної роботи в умовах стабільного законодавства протягом декількох років можна поступово, вдумливо реалізовувати певні покращення, удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Верховна Рада України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР Електронний ресурс// [режим доступу] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України Кабінет Міністрів України; Постанова, Положення від 02.07.2014 № 228 Електронний ресурс// [режим доступу] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>
3. Міністерство юстиції України офіційний веб-сайт Електронний ресурс// [режим доступу] http://old.minjust.gov.ua/str_minkoord

АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ЯК ШЛЯХ ДО ПУБЛІЧНО-СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ

Піляй А.М.,

аспірант Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Реформування інституту державного управління, яке відбувається на даний момент в Україні здійснюється в межах широкого кола державних структур, і в майбутньому має призвести до докорінної зміни виконавчої гілки влади порівняно з сучасним станом. Напевно, найважливішою повинна бути досягнення цілі відповідно до якої Україна має перетворитися на публічно-сервісну державу, головною метою якої буде забезпечення достатку та процвітання її мешканців.

Оскільки на даний момент ситуація виглядає таким чином, що як українські, так і зарубіжні (на пострадянському просторі) дослідники адміністративного права переважно наголошують лише на державно-управлінському аспекті у змісті предмета даної галузі [1, с. 31; 2, с. 307]. Відповідно дотепер адміністративне право багатьма авторами тлумачиться переважно як право управлінське (або як право адміністрування), що регулює управлінський вплив держави, охоплюючи цим також застосування засобів адміністративного примусу, насамперед у вигляді заходів адміністративної відповідальності [3, с. 67-68].

У зв'язку з цим у наш час перед наукою адміністративного права стоїть надзвичайно актуальне і важливе завдання, пов'язане із необхідністю перегляду підходів до розуміння завдань адміністративного права, які в першу чергу мають пов'язуватися не із здійсненням державного управління, а із реалізацією та захистом прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Безумовно, при цьому в жодному разі не можна забувати і про друге важливе завдання сучасного адміністративного права, пов'язане із забезпеченням ефективної діяльності суб'єктів публічного управління. Зазначені завдання мають здійснюватися не окремо одне від одного, не на шкоду одне одному, як це було у радянські часи, коли результативність державного управління досягалася за рахунок нехтування правами, свободами та законними інтересами громадян, а у неодмінній єдності, яка б гарантувала необхідний баланс інтересів як держави, так і особи під час реалізації обох завдань. Подібний напрямок розвитку сучасного адміністративного права детермінований положеннями Конституції України [4], котра визначила пріоритети в стосунках між державою й людиною. «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність», а «утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», зазначається у ст. 3 Основного Закону нашої держави.

Такий підхід «є настільки важливим і водночас настільки незвичним для вітчизняної пострадянської адміністративно-правової науки і практики, що це слід вважати вирішальною доктринальною ідеєю всієї сучасної трансформації адміністративного права» [5, с. 8].

Дослідження методологічних засад реалізації функції державного контролю в Україні як публічної послуги конкретизується в таких завданнях:

- на підґрунті вивчення вітчизняної нормативної бази та результатів наукових досліджень у сфері надання публічних послуг розкрити сутність державного контролю як публічної послуги, що надається неявно визначеному споживачеві;
- запропонувати модель механізму реалізації функції державного контролю як публічної послуги.

Відповідно до міжнародних стандартів ISO серії 9000 послуги належать до чотирьох загальних категорій продукції (product):

послуги;

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства НУБіП України Ладиченко В.В.

інтелектуальна продукція;
технічні засоби;
перероблені матеріали.

Послуга є «результатом щонайменше одного виду діяльності, обов'язково здійсненого у взаємодії між постачальником і замовником, і, як правило, нематеріальна» [6, с. 8].

Основні групи послуг, за ДСТУ ISO 9000:2007, відповідають особливостям надання послуг органами публічного управління:

- дії з матеріальною продукцією, наданою замовником (наприклад, перевірка засобів вимірювальної техніки державними повірниками);
- дії з нематеріальною продукцією, наданою замовником (наприклад, обчислення розміру податку на основі декларації про доходи);
- надання нематеріальної продукції (наприклад, надання інформації в контексті передавання знань);
- створення сприятливих умов для замовника (наприклад, державна підтримка малого та середнього бізнесу).

Отже, реалії сьогодення вимагають від нас нового погляду на предмет адміністративного права, у змісті якого провідна роль має належати не управлінським аспектам (хоча вони і зберігають дуже важливе значення), а «публічно-сервісним», спрямованим на найповніше забезпечення реалізації та захисту належних приватним (фізичним та юридичним) особам прав і законних інтересів у їх стосунках із органами публічної влади (органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування). Таким чином, основне призначення адміністративного права на сьогодні полягає в регулюванні численних різноманітних взаємостосунків між органами публічної влади і приватними особами з приводу забезпечення згаданими органами необхідних умов для ефективної реалізації (а при необхідності – і захисту) належних приватним особам прав і законних інтересів [7, с. 25].

Варто відзначити той факт, що наведене обґрунтування місця і ролі адміністративного права в сучасній державі майже повністю відповідає уявленням перших вчених адміністративістів про сутність і призначення адміністративного права.

Таким чином, можливість для перетворення адміністративного апарату країни на систему надання адміністративних послуг громадянам та досягнення рівності у правовому становищі особи і держави є цілком можливим в умовах реформування всієї адміністративної системи України.

Список використаних джерел:

1. Курінний Є.В. Предмет адміністративного права України: тенденції трансформації в умовах реформування: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. – 31 с.
2. Старилов Ю.Н. Курс общего административного права. В 3 т. Т.1: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. – М., 2002. – 307 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво „Юридична думка”, 2004. – 67-68 с.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Авер'янов В.Б. Актуальні завдання реформування адміністративного права // Право України. – 1999. – № 8. – С. 8-11.
6. ДСТУ КО 9000:2007. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів : (КО 9000:2005, ШТ). - На заміну ДСТУ КО 9000-2001 ; надано чинності 2008-01-01. - К.: Держспоживстандарт України, 2008. -V, 8 с.
7. Авер'янов В. Предмет адміністративного права: нова доктринальна оцінка // Право України. – 2004. – № 10. – С. 25-30.

ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ І НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Позняков С.П.,

д.ю.н., доц., доцент кафедри господарського права та процесу

Навчально-наукового інституту

Університету державної фіскальної служби України

Сучасний стан результатів вітчизняних досліджень проблем адміністративно-правових відносин у сфері господарювання свідчить про об'єктивну не визначеність основного змісту та сфери предмета адміністративно-господарського права в Україні.

Одним із важливих аспектів проблеми формування предмета адміністративно-господарського права є вироблення методологічно обґрунтованого підходу (методу, критеріїв, змістовних та межових орієнтирів тощо) щодо формування переліку (змісту) адміністративно-правових відносин у сфері соціально-економічного розвитку. Зазначений підхід, з одного боку, повинен сприяти впровадженню у науку та практику нової ідеології розвитку українського адміністративного права, з іншого – відповідати сучасним запитам, потребам практики суспільних відносин соціально-економічного розвитку людини, громади, господарської організації, регіону, держави.

Теоретична конструкція змісту суспільних відносин, вироблена економічною наукою у межах сфери державного регулювання економіки, не може бути ідентичною змісту предмета адміністративно-господарського права, оскільки ми не можемо ставити знак «дорівнює» між такими категоріями як «господарський механізм»–«господарське самоуправління»–«публічне управління»–«державне регулювання»–«державне управління»–«адміністративне право». При визначенні змісту і сфери адміністративно-правового регулювання господарських відносин значною мірою необхідно урахувати основні загальнотеоретичні характеристики поняття «предмет правового регулювання», до яких віднесено те, що необхідні (основні) сфери суспільних відносин урегульовуються: 1) правовими нормами; 2) визначаючи сферу правового регулювання, необхідно виходити з матерії самого права як нормативного регулятора, цілеспрямованістю якого є духовність, мораль, справедливість, свобода і порядок у суспільстві.

Утворюючи теоретико-методологічну основу предмета адміністративно-господарського права на наш погляд необхідно урахувати декілька таких передумов.

1. До предмета адміністративно-господарського права можуть входити адміністративно-правові відносини, зміст яких повинен: визначатися межами встановленого сучасною наукою загального предмета адміністративного права; сприяти самореалізації людиною своєї господарської свободи, права на господарювання, соціально-економічний розвиток людини, громади, господарської організації, регіону, держави, забезпеченню їх добробуту та безпеки.

2. Існує практична об'єктивна соціально-економічна потреба у їх упорядкуванні адміністративно-правовими засобами.

Основною якістю адміністративно-правових відносин у сфері господарювання, що може складати їх зміст у предметі регулювання, є їх функціональність, функції, компетенція, правова справедливість в управлінні публічною власністю, цілеспрямований, сприяючий характер правової організації надання адміністративних послуг та перерозподілу людських, адміністративних, матеріальних ресурсів, взаємодія публічно-владного сприяння із господарським самоуправлінням, спільна діяльність службових осіб публічної господарської адміністрації та громадян, господарських організацій щодо реалізації своїх соціально-економічних прав.

Основний зміст адміністративно-правових відносин у сфері господарювання повинен мати цілеспрямований характер, суть якого полягає в утворенні і підтриманні правових умов публічно-владного сприяння, інституційної публічно-сервісної підтримки задоволення потреб і реалізації інтересів соціального і економічного розвитку людини, громадянина, суб'єкта господарювання, територіальної громади, регіону, держави.

Конкретний зміст груп адміністративно-правових відносин у сфері соціально-економічного розвитку може включати два основних аспекти:

1. *Правовідносини публічно-владного сприяння соціально-економічному розвитку.* У процесі таких відносин соціально формуються, юридично закріплюються та змінюються базові (системоутворюючі) публічно-правові функції суб'єктів публічної влади, публічної господарської адміністрації. Особливості зазначеної групи відносин полягають у вирішенні проблем адміністративно-правової регламентації публічно-правового функціонального апарату у внутрішньосистемних зв'язках норм Конституції України, з одного боку, норм принципів-обов'язків (функцій й елементів публічно-владної компетенції) публічно-владного сприяння, з іншого – основними групами соціально-економічних прав і свобод та публічних обов'язків людини й громадянина.

2. *Правовідносини публічно-сервісної інфраструктури підтримки соціально-економічного розвитку.* У процесі таких правовідносин закріплюється порядок взаємодії службових осіб органів публічної господарської адміністрації із суб'єктами господарювання у конкретних сферах господарської діяльності (норми, що визначають адміністративно-процедурні публічно-сервісні права і обов'язки кожного суб'єкта адміністративно-правових відносин, заходи адміністративної відповідальності тощо).

Методологічні можливості адміністративно-господарського права повинні утворити сприяючі публічно-владні, публічно-адміністративні та публічно-ресурсні умови соціально-економічного розвитку людини, громадянина, суб'єкта господарювання, територіальної громади, регіону, держави. Виходячи із зазначеного підходу формується орієнтовне коло адміністративно-правових відносин предмета адміністративно-господарського права в Україні.

УДК 342.9

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ І ЗМІСТУ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Родина Є.Б.,

студент 2-го року навчання магістратури

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Адміністративна відповідальність є важливим інструментом державного управління, і майже неможливо виділити сферу, де б вона не застосовувалася.

Розвиток суспільства невід'ємно пов'язаний із системою засобів впливу на суб'єктів суспільних відносин з метою забезпечення стабільності розвитку суспільства та справедливості у взаємовідносинах між громадянами. Поява та функціонування будь-якої держави та права безпосередньо пов'язані з трансформацією соціальних засобів примусу, у тому числі й різновидів соціальної відповідальності, що виявляється в появі юридичної відповідальності, яка є особливою формою державно-владного примусового впливу на розвиток суспільства. Одним із ключових засобів реалізації державно-владного управління та правового регулювання є різновиди юридичної відповідальності. Проблематика юридичної відповідальності традиційно є однією з ключових у правовій науці, що не втрачає своєї актуальності і на сьогодні. Варто зазначити, що в сучасних умовах розвитку державності

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Улютіна О.А.

до питань юридичної відповідальності значно зростає інтерес як серед науковців, так і серед юристів-практиків, що пояснюється особливостями сучасної соціально-економічної ситуації в Україні, яка характеризується всебічними змінами в суспільному житті в цілому та у правовій сфері особливо [1, с. 44].

Важливим чинником забезпечення законності і правопорядку у тій чи іншій сфері суспільних відносин є встановлення юридичної відповідальності за вчинювані правопорушення – реакції держави у вигляді їх засудження та покладення на винну особу обов'язку зазнати певних несприятливих наслідків.

Серед видів юридичної відповідальності виділяють: цивільно-правову, дисциплінарну, матеріальну, кримінальну та адміністративну.

Адміністративна відповідальність настає за вчинення дрібних суспільно шкідливих правопорушень та полягає у застосуванні до винних осіб передбачених законом адміністративних стягнень за рішенням уповноваженого органу чи його посадової особи.

Потреба у вивченні інституту адміністративної відповідальності обумовлена насамперед необхідністю реального забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зміцнення правопорядку в країні [2, с. 101].

Адміністративна відповідальність настає за скоєння адміністративного проступку. До неї притягують уповноважені органи виконавчої влади, в окремих випадках — суди. Її суб'єктами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи [3, с. 153].

Чинне законодавство не дає визначення поняття адміністративної відповідальності і тому в теорії адміністративного права існує численна кількість точок зору стосовно цього соціально-правового явища.

Професор Голосніченко І.П. зазначає, що адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [4, с. 430–432].

Відповідно до думки Є.В. Додіна, адміністративна відповідальність – це визначення повноважними державними органами через застосування адміністративно-примусових заходів обмежень майнових, а також особистих благ і інтересів за здійснення адміністративних правопорушень [5, с. 265–274].

В.К. Колпаков, вважає, що адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [6, с. 290].

Вважається, що більшість вчених-адміністративістів дійшла висновку, що адміністративна відповідальність – це реалізація тільки адміністративних стягнень [7, с. 27].

Соціальна роль адміністративної відповідальності є надзвичайно важливою насамперед тому, що вона виникає як правовий наслідок неналежної реалізації громадянами та юридичними особами своїх прав та обов'язків в суспільстві. Вона включає не тільки ретроспективну відповідальність, як наслідок правопорушення, але й позитивний аспект, тобто певний внутрішній стан особи, її ставлення до дорученої справи, суспільства, своєї поведінки.

Таким чином, на моя суб'єктивну думку адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності або державно-правовий примус уповноважених органів держави в межах своєї компетенції щодо застосування адміністративно-правових санкцій, передбачених адміністративно-деліктними нормами відносно фізичних та посадових осіб, юридичних осіб винних у порушенні адміністративного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: Підручник / За аг. ред. Т.О. Коломоєць. – К.: Істина, 2010.

2. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: „Юридична думка”, 2004.

3. Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Юринком Інтер, 1998.

4. І.Б. Аземша. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні // Часопис Київського університету права, 2012/2.

5. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: Монографія. – К.: Юринком Інтер, 2004.

6. Матіос А.В. Адміністративна відповідальність посадових осіб. – К.: Знання, 2007.

7. Мандрик С. Забезпечення прав людини як першочергове завдання реформування інституту адміністративної відповідальності/Вісник Київського національного інституту ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки 77-78/2007.

УДК 342.9

ЗМІСТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Самійленко О.В.,

*заступник начальника ВР та ПЗ УЗТ Головного управління
Національної поліції у м. Києві**

Важливе значення для забезпечення благополуччя суспільства загалом та кожного громадянина зокрема, а також ефективного і демократичного функціонування держави відіграє система державного управління.

З основних складових елементів державного управління визначаються такі:

а) суб'єкти управління;

б) об'єкти управління;

в) управлінська діяльність (процес), тобто певного роду суспільні відносини, через які реалізуються численні прямі та зворотні зв'язки між суб'єктами і об'єктами управління.

Головне протиріччя державного управління полягає у тому, що відповідність суб'єкта і об'єкта управління ніколи не буває повністю повним, оскільки воно і встановлюється, і порушується одночасно. Також можливі і різні відхилення від нормального підтримання відповідності:

а) управлінська система у своєму розвитку занадто відстає від тої, яка управляється: тоді у функціонуванні останньої або домінує стихійне начало, або її розвиток стримується застарілими організаційними формами, тобто управлінська система набуває консервативного, застійного характеру (наприклад, СРСР у застійні часи);

б) управлінська система у своєму розвитку забігає занадто наперед, не рахуючись з досягнутим станом і закономірним протіканням процесів, які управляються, і тоді виникають неприродні, інколи потворні форми управління, такі як суб'єктивізм [1, с. 158].

До того ж управлінські рішення повинні випереджати і визначати управлінські дії, інакше систему управління та державу в цілому важко назвати правовими. Та й сама управлінська система здатна стабільно функціонувати лише як відкрита система за ознакою “вхід-вихід”, коли кожному сигналу, що означає вхід системи, відповідає відгук - вихідний сигнал. Причому ступінь відкритості залежить як від об'єктивних (природні обмеження, обумовлені необхідністю дотримуватися державної, службової, професійної таємниці), так і суб'єктивних чинників (бюрократичні обмеження) [2, с. 38].

Н. Глазунова виділяє шість сутнісних підсистем (елементів) системи державного управління: інституційну, нормативно-правову, комунікативну, функціонально-струк-

---

* Науковий керівник: старший викладач кафедри державного управління і права Київського університету культури, к.ю.н. Строкова І.І.

турну, професійно-кадрову та професійно-культурну. Однак, перелік цих систем не є вичерпним, тим більше що сама дослідниця допускає можливість виокремлення й інших підсистем, зокрема, науково-технологічної [2, с. 40-44].

Має певну слушність позиція Н.Оніщенка про те, що загальна структура системи державного управління обов'язково включає наступні елементи (підсистеми): а) об'єкт управління; б) інформаційну систему, яка дозволяє отримати відомості про керовані координати (фазові координати) об'єктом управління; в) формувача управління – систему, яка з використанням інформації про стан об'єкта формує управлінські рішення; г) виконавчу систему, що через механізм управління здійснює вплив на об'єкт управління [3, с. 29].

В. Авер'янов відзначав потрійне смислове навантаження поняття “система влади”:

- 1) фіксування відокремленості певної групи державних органів, що входять до конкретної системи, від усіх інших видів органів;
- 2) окреслення цілком визначеного суб'єктивного складу даної системи;
- 3) підтвердження наявності у сукупності цих суб'єктів (державних органів) певних ознак, притаманних соціальним системам (єдність цільового призначення, функціональна самодостатність, ієрархічність внутрішньої організації, субординаційність взаємозв'язків між структурними ланками тощо) [4, с.9].

Головним суб'єктом виконавчої влади виступає апарат державного управління. Він визначається складною системою органів державного управління, що перебувають між собою у різноманітних зв'язках та відносинах і виконують основні завдання і функції держави шляхом повсякденної й оперативної управлінської діяльності. Слід розрізняти апарат державного управління у широкому розумінні, тобто як систему органів, і апарат органів, тобто підрозділи працівників, що організаційно забезпечують основну діяльність відповідних органів, не здійснюючи безпосередньо їх владні повноваження [5, с. 139].

Об'єктом управління висутпають різноманітні форми суспільних відносин, зв'язків, поведінки й діяльності людей, на які спрямований вплив суб'єкта управління. Об'єкт управління завжди перебуває в діалектичному взаємозв'язку з суб'єктом. Цей зв'язок виявляється, зокрема, в тому, що об'єкт управління виступає певною мірою продуктом діяльності суб'єкта управління. Об'єктом управління може виступати й суб'єкт управління, якщо він знаходиться на нижчому ступені ієрархії управління. Щодо суспільства в цілому, його конкретних, відносно самостійних осередків, то ці утворення певною мірою можуть бути водночас і об'єктом і суб'єктом управління. Об'єкт, виступаючи в ролі відносно самостійного суб'єкта, може не виконати явно неправильне, необгрунтоване рішення: він може спонукати суб'єкт управління скоригувати або взагалі відмінити таке рішення [224, с. 45-46].

Список використаних джерел:

1. Лебедев П.Н. Социальное управление. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1982. – 255 с.
2. Глазунова Н.И. Система государственного управления: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 551 с.
3. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії. Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002. – 352 с.
4. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні. - К.: Ін Юре, 1997. - 48с.
5. Державне управління: теорія і практика /під ред. В.Б. Авер'янова/. - К.: Юрінком Інтер, 1998. - 432с
6. Соціальне управління. Довідник /В.Л.Василенко (керівник авт. кол.), В.Б.Авер'янов, Ф.Г.Бурчак та ін.: Упоряд.: В.О.Тихонович та ін. – К.: Політвидав України, 1986. – 415 с.

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ

Скоропад Т.І.,

*студентка I курсу Київського національного
торговельно-економічного університету**

До обов'язкових платежів, які є джерелом формування публічних фондів коштів в Україні належать податки, збори, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок). Наукою фінансового права досліджуються питання щодо юридичного складу податків. Єдиний внесок хоч і не входить до системи оподаткування, але також має такий юридичний склад, до якого можна віднести обов'язкові та додаткові елементи. Оскільки питання юридичного складу єдиного внеску не були предметом дослідження представників науки фінансового права, нами були використані відповідні досягнення науки у сфері податків.

У зв'язку з останніми змінами, внесеними до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі – Закон), зміст основних елементів юридичного складу єдиного внеску дещо змінено та доповнено, тому виникає потреба дослідити основні елементи юридичного складу відповідного внеску [1]. До них належить платник (суб'єкт), об'єкт та ставка єдиного внеску.

Основною категорією платників єдиного внеску виступають роботодавці. Це збірна категорія [2, с. 192], до якої належать особи, визначені пунктом 1 частиною 1 ст. 4 Закону. Також до платників єдиного внеску відносяться особи, які не належать до категорії роботодавців:

- фізичні особи – підприємці, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування, які не використовують працю найманих працівників;
- особи, які провадять незалежну професійну діяльність;
- особи, які беруть добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

З 01 січня 2016 року набув чинності Закон України від 24 грудня 2015 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році», яким внесено зміни до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [3]. Відповідні зміни тягнуть за собою звуження переліку платників єдиного внеску та втрату такої його ознаки як індивідуальної відплатності. Оскільки фізична особа може бути учасником даних правовідносин тільки щодо добровільного страхування.

Наступним елементом юридичного складу єдиного внеску є об'єкт, який залежить від категорії його платників та являє собою суми коштів, на які нараховується єдиний внесок. Законодавством прямо не визначено, що є безпосереднім об'єктом відповідного платежу, тому, враховуючи загальну теорію податкового права та аналіз норм Закону (зокрема частину 7 ст. 7 Закону), об'єктом нарахування є виплати, пов'язані з нарахованою заробітною платою або сума доходу (прибутку). Залишається відкритим питання щодо законодавчого закріплення об'єкта справляння єдиного внеску, оскільки його легко сплутати з базою нарахування, а це, як відомо, різні елементи юридичного складу.

Під ставкою єдиного внеску розуміють встановлений законом розмір нарахування на одиницю бази нарахування відповідного платежу. По суті, це є розмір єдиного внеску, який сплачується платниками до позабюджетних фондів коштів.

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права КНТЕУ Сударенко О.В.

Згідно з Законом України від 24 грудня 2015 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» [3], розмір ставки єдиного внеску зазнав кардинальних змін. З 1 січня 2016 року для роботодавців встановлена загальна ставка єдиного внеску – 22 % до визначеної ст. 7 Закону бази нарахування єдиного внеску (раніше вона складала від 36,2 і до 49,7% відповідно до класу професійного ризику) [4]. Спеціальна ставка регулюється частинами 13 та 14 ст. 8 Закону.

Дослідивши основні елементи юридичного складу єдиного внеску та зміни, внесені до чинного законодавства, можна зробити висновки, що коло платників єдиного внеску зменшилося на користь фізичних осіб – працівників; об'єкт єдиного внеску – це сума коштів, на яку нараховується відповідний платіж; розмір ставки єдиного внеску з 01.01.2016 р. є загальним для всіх платників (крім підприємств, на яких працюють інваліди). Відповідні зміни є важливими у правовому регулюванні справляння єдиного внеску. Водночас, такий елемент як об'єкт єдиного внеску потребує закріплення на рівні закону.

Список використаних джерел:

1. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон від 08.07.2010 № 2464-VI (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 2-3. – ст.11 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

2. Фінансове право : підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. – Х. : Право, 2013. – 400 с.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Закон від 24.12.2015 № 909-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 5. – ст.47 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/909-19>.

4. Зміни ЄСВ з 01 січня 2016 року // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.buhoblik.org.ua/nalogi/edinyj-soczialnyj-vznos/3048-zmini-esv-z-01-sichnya-2016.html>.

УДК 342.9

ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОМ ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО ОДЕРЖАННЯ ПОДАРУНКІВ: АНАЛІЗ ТА ЗМІСТ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Слободяник Ю.О.,
студентка

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Сьогодні українське суспільство зіштовхнулось з низкою важко переборних проблем, серед яких особливе місце належить поширеності корупційних правопорушень.

Атуальність теми полягає в тому, що успішна безпека адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, їх поширеність в органах державної влади і місцевого самоврядування викликають недовіру та зневагу суспільства до владних інститутів, зумовлюють необхідність запобігання будь-яким проявам корупційного спрямування. В українському законодавстві існують чимало нормативно-правових актів, які передбачають різні напрямки й форми попередження і протидії корупційним правопорушенням. Одним із таких адміністративних правопорушень, яке потребує уваги є порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків.

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Слюсаренко С.В.

Питання щодо кваліфікації дій особи, яка отримує незаконну вигоду саме за належне виконання службових повноважень є дуже складним. У цьому разі мова не йде про порушення обмежень щодо використання службового становища, оскільки особа діє в межах службових повноважень. При отриманні такої незаконної винагороди за виконання службових повноважень дії посадової особи слід кваліфікувати за ст. 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення, як порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка.

У пункті 1,2 ч. 1 ст. 3 Закону вказуються особи, яким забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб, у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; якщо особа, яка дає, перебуває в підпорядкуванні такої особи[3].

Ці особи можуть приймати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених ч. 1 ст. 23 Закону, якщо вартість таких подарунків не перевищує одну мінімальну заробітну плату, встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих із одного джерела протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня поточного року. Проте передбачене обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які даруються близькими особами, одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси. У певних випадках подарунки, якщо вони є державною або комунальною власністю, передаються органу, підприємству, установі чи організації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Рішення, прийняте особою, зазначеною у п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 3 Закону, на користь особи, від якої вона чи її близькі особи отримали подарунок, вважаються такими, що прийняті в умовах конфлікту інтересів, і на ці рішення поширюються положення ст. 67 Закону України «Про запобігання корупції» [3, ст. 23]. Кваліфікація діянь за вказаними ознаками ускладнюється у зв'язку з проблемою визначення вартості таких подарунків, оскільки незрозуміло, чи буде братися за основу їх ринкова вартість, чи ціна, сплачена за них дарувальником, якими документами це має бути підтверджено.

У разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди чи подарунка, виявлення у своєму службовому приміщенні майна, що може бути неправомірною вигодою або подарунком, особи зобов'язані невідкладно вжити заходи, передбачені ст. 24 Закону України «Про запобігання корупції».

Про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою або подарунком, складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, її безпосереднім керівником чи керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації. Предмети неправомірної вигоди, а також одержані чи виявлені подарунки зберігаються в органі до їх передачі спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції [3, ст. 24].

Особам забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості із метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, зокрема й використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах [3, ст. 22].

Отже, при отриманні такої незаконної винагороди за виконання службових повноважень дії посадової особи слід кваліфікувати як порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка. Варто відмітити, що Закон України «Про запобігання корупції» передбачає нормативно визначену процедуру прийняття подарунку, який не може бути прийнятий особою, уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення Закон від 07.12.1984 № 8073-Х.
2. Закон України «Про запобігання корупції» Закон від 14.10.2014 № 1700-VII.
3. Костенко В. М. Ключові заходи попередження корупційних правопорушень / В. М. Костенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 4. – С. 116-122.

УДК 342

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ, АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Гончарук Л. Ю.,

*к.ю.н., старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Слободянюк К.Л.,

*студентка 4 курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів та природокористування України*

Сьогодні можна констатувати, що дослідження питань суб'єктів у правовій сфері не тільки набуває особливої актуальності, але й потребує певного переосмислення.

Аспекти порушувалися в роботах С. С. Алексєєва, А.П. Альохін М. М. Марченко П. М. Рабіновича, О.І. Харитонова В.Д. Сорокін та інших науковців.

Громадяни України є однією з найбільш численних груп суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин, оскільки відносинам держави зі своїми громадянами завжди відводилось значне місце як у правовому регулюванні, так і у реальній практиці прийняття управлінських рішень.[1].

Основою адміністративно-правового статусу громадян України є визначені Законом України «Про громадянство України» питання національного громадянства. Зокрема, цим Законом визначено, що особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України, є громадянином України. У зв'язку з цим з такими особами виникають інші за змістом правовідносини, аніж з особами, які належать до громадянства інших країн чи є особами без громадянства [2].

Відповідний статус громадян України в адміністративному процесі поширює на останніх певні адміністративні процедури, учасником яких із боку фізичних осіб можуть бути виключно громадяни України, або якщо для громадян України у загальноприйнятих для всіх процедурах містяться певні особливості.[3]

Виділяють такі види адміністративно-процесуального статусу громадянина:

- загальний адміністративно-процесуальний статус громадянина, характерний для всіх видів проваджень;
- особливий (спеціальний) статус, характерний для конкретних проваджень;
- одиничний адміністративно-процесуальний статус для конкретного учасника процесу за конкретних обставин. [4]

Адміністративно-процесуальний статус громадян України має свій вияв і у відносинах з органами виконавчої влади під час прийняття управлінських рішень. Загалом реалізація відповідних прав громадянами у відносинах з органами державного управління відбувається шляхом участі у державному управлінні як безпосередньо, так і опосередковано, реалізації громадянином належних йому прав, виконання обов'язків, подання скарги, заяви та ін. [3]

Виділяють також відповідні групи адміністративно-процесуальних прав громадян:

- залежно від стадії адміністративного процесу: права, пов'язані з можливістю порушення адміністративного процесу з ініціативи громадянина; права, пов'язані з

поінформованістю громадянина про причини та цілі залучення його до адміністративного процесу, порушеного з ініціативи інших суб'єктів;

– залежно від можливості особистого здійснення громадянином адміністративно-процесуальних прав: права, які громадянин реалізує самостійно; права, реалізацію яких згідно із законом громадянин делегує іншим особам (законним представникам);

– за способом дії слід виділити: адміністративно-процесуальні права, для реалізації яких громадянину треба зробити певні дії.[4]

Отже, можна зробити висновок, що адміністративно-процесуальний статус громадянина передбачає можливість мати права та виконувати обов'язки, а також набувати процесуальних прав та здійснювати процесуальні обов'язки в адміністративно-процесуальних правовідносинах. [5]

Список використаних джерел:

1.Морошко О. Адміністративно-правовий статус громадян: до питання про склад елементів / О. Морошко // Право України. — 2006. — № 8. — С. 21–25. 2. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 9. — Ст. 342.

3. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — С. 152–153.

4. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1 / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юрид. думка, 2007. — С. 132.

5.Муза О. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів, не наділених владними повноваженнями / О. Муза // Вісник Академії правових наук України. - 2013. - № 1. - С. 167–175.

УДК 342.957

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слончак В.В.,

*здобувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України**

Метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Щодо сфери містобудівної діяльності то процес децентралізації почав свій «шлях» із розширення кола органів державного архітектурно-будівельного контролю, та віднесення до їх кола структурних підрозділів з питань державного архітектурно-будівельного контролю Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та виконавчих органів з питань державного архітектурно-будівельного контролю сільських, селищних, міських рад, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» [1].

Проте, залишається відкритим питання формування та діяльності таких органів на місцевому рівні, так утворення органу держархбудконтролю як структурного підрозділу Київської або Севастопольської міськдержадміністрації керівник органу держархбудконтролю призначається на посаду та звільняється з посади головою відповідної місцевої держадміністрації за погодженням з Головою Держархбудінспекції, що здійснюється від-

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету НУБіП України Яра О.С.

повідно до Порядку призначення на посади та звільнення з посад керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій [2], який був скасований 22 липня 2016 року [3]. Для утворення органу держархбудконтролю як виконавчого органу сільської, селищної або міської ради керівник органу держархбудконтролю призначається на посаду та звільняється з посади сільським, селищним або міським головою відповідно.

Київська та Севастопольська міськдержадміністрації і виконавчі органи сільських, селищних, міських рад протягом трьох днів після призначення керівника органу держархбудконтролю інформують про це Держархбудінспекцію. На посаду керівника органу держархбудконтролю призначається особа з вищою освітою за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, спеціаліста за відповідним напрямом професійного спрямування (будівництво та архітектура або право), стажем роботи за фахом на службі в органах місцевого самоврядування та/або державній службі на керівних посадах не менш як три роки або на керівних посадах в іншій сфері не менш як п'ять років.

Однак, відсутність нормативно порядку призначення на відповідні посади та відсилення вирішення цього питання до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [4], не сприяє ефективній діяльності відповідних органів, хоча примірне положення про органи державного архітектурно-будівельного контролю розроблене та затверджене на рівні постанови Кабінету Міністрів України.

Питання удосконалення дозвільної системи у сфері містобудівної діяльності знаходиться на новому етапі розвитку. Оскільки, учасники такої діяльності зловживають нині існуючими правилами, щодо процедури оформлення початку будівництва та використовують декларацію відповідності матеріально-технічної бази не у відповідності до категорії складності. Декларація відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства – це документ, яким суб'єкт господарювання повідомляє державного адміністратора або представника відповідного дозвільного органу про відповідність своєї матеріально-технічної бази вимогам законодавства. У такий спосіб суб'єкт господарювання набуває права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності без отримання документа дозвільного характеру.

У першому читанні прийнятий Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення містобудівної діяльності [5], який пропонує об'єкти третьої та четвертої категорій складності об'єднати в середній клас наслідків, які будуть будуватися тільки з отриманням дозволу на будівництво. Таким чином, необхідно в рамках відповідних реформ, в тому числі і щодо децентралізації влади, проводити роботу по узгодженню норм та розробці механізмів їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства від 9 квітня 2015 № 320-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/320-19> – Назва з екрана.

2. Про затвердження Порядку призначення на посади та звільнення з посад керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій : постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 1999 р. № 1374 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1374-99-%D0%BF> – Назва з екрана.

3. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України 22 липня 2016 р. № 465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/465-2016-%D0%BF> – Назва з екрана.

4. Про службу в органах місцевого самоврядування від 7 червня .2001 № 2493-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2493-14> – Назва з екрана.

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення містобудівної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59319 – Назва з екрана.

УДК 342.922/346.15

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРЧИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Співаков І.І.,

*здобувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Задля забезпечення ідей вільного та демократичного волевиявлення необхідним є посилення та вдосконалення заходів адміністративно-правового регулювання. Перевага адміністративно-правового регулювання виборчих відносин полягає у широкому спектрі юридичних засобів адміністративно-правового характеру, що лежить в його основі. До них слід віднести індивідуальні адміністративно-правові акти, юридичні факти, адміністративні правовідносини, адміністративно-правові заходи захисту, заходи адміністративної та дисциплінарної юридичної відповідальності тощо.

Адміністративно-правове забезпечення державного регулювання виборчих відносин здійснюється за допомогою КУпАП, Законів України, Постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, Указів Президента України, постанов та протокольних рішень Центральної виборчої комісії та інших галузевих підзаконних нормативно-правових актів, якими регулюються певні етапи і процедури виборчого процесу. Усі ці елементи утворюють систему, яка спрямована на запобігання фальсифікаціям під час виборчого процесу, сприяння запобігання проявам корупції з метою забезпечення ефективного використання державних коштів. Тому ефективне адміністративно-правове регулювання виборчого процесу можливе тільки у випадку, коли ефективно функціонують всі окреслені складові. У такому випадку вказана діяльність буде ефективною.

Визнаючи важливість принципів організації і проведення виборів Ю. Веденєєв та В. Лисенко справедливо відмічають, що розвиток сучасного виборчого права в умовах поглиблення і розширення демократичних засад в організації та проведенні виборів робить актуальним завдання формування універсального стандарту системи політико-правових і організаційно-технологічних принципів ротації та передачі публічної влади за підсумками виборчих кампаній [1, с. 6].

На думку В. Кампо основним принципом організації державного регулювання виборчого процесу має бути забезпечення можливості владі діяти, спираючись на інтереси українського народу (територіальних громад) [2, с. 33–34]. Наявність у владі гідних кандидатів, на нашу думку, має стати першим кроком забезпечення до них довіри суспільства, бо лише за таких умов можна спрямувати еволюцію суспільства на досягнення соціально значимих цілей, а рушійною силою виступатиме нова еліта, яка згодом має домінувати на всіх рівнях органів публічної влади.

Основною метою реформи вітчизняного виборчого права є не лише забезпечення і гарантованість демократичного і легітимного процесу вільного, рівноправного волевиявлення громадян при формуванні органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а й сприяння побудові єдиної, внутрішньо погодженої і збалансованої виборчої системи, яка гарантувала б їх стабільність та ефективність функціонування. З цієї причини

питання про принципи виборчого права не може бути обмежено рамками суб'єктивного права громадян на участь у виборах і гарантіях його реалізації [3, с. 43].

Порівняльний аналіз виборчого законодавства України (З У «Про вибори народних депутатів України») з міжнародними виборчими стандартами виявляє невідповідність першого у кількох питаннях: а) в українському законодавстві відсутні норми щодо врегулювання статусу національних спостерігачів; б) в Україні, на сьогодні відсутні процедури, які визначені Рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи, щодо контролю за фінансуванням суб'єктів виборчого процесу; в) чинне законодавство України неналежно прописує гарантії рівного доступу до джерел інформації в ході ведення виборчої кампанії учасників виборчого процесу.

В умовах нестабільного і часто непослідовного законодавчого процесу в Україні відповідні законодавчі колізії та прогалини стають причиною виникнення конфліктів, спорів і можуть призводити до порушення виборчих прав громадян та законності самих виборів, тому все це викликає необхідність уніфікації законодавства про вибори, що знижує імовірність колізій та прогалин, сприяє системності й упорядкованості відповідного правового інституту. Виборче законодавство має своїм предметом регулювання правовідносин, що складаються під час виборчого процесу. Завдання законодавців і виконавчої влади створити ефективний незалежний від інших органів влади апарат контролю за діючими нормами, адже саме його відсутність є сьогодні головною проблемою виборів.

На нашу думку, необхідно уніфікувати вітчизняне виборче законодавство, врегулювати всі види виборів та статус органів їх адміністрування, припинити практику радикальних змін виборчого законодавства перед кожними новими виборами; добитися стабільності та захищеності норм виборчого права від партійно-політичних маніпуляцій; усунути дублювання норм, уніфікацію правил проведення виборів та зосередження всіх регламентацій в одному законі.

Список використаних джерел:

1. Избирательное право и избирательный процесс в Российской Федерации / Отв. Ред. А. В. Иванченко. – М., 1999. – С. 16.
2. Кампо В. М. Деякі проблеми місцевих виборів у контексті конституційної юрисдикції / В. М. Кампо // *Вибори – 2006: Досвід. Проблеми. Перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 31 жовт.–1 листоп. 2006 р.) : тез. доп. // *Вісник Центральної виборчої комісії*. – Київ : Вид-во Центральної виборчої комісії, 2006. – № 4(6). – С. 33–34.
3. Яворський В. Принципи сучасного виборчого права України / В. Яворський // *Вісник академії правових наук України* / 3 (30). – С. 40-50, [Електронний ресурс] – режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/4636/1/Yavorskyi_40.pdf.

УДК 342.9

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДИСКРЕЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У ПРАВОЗАСТОСОВЧУ ПРАКТИКУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО

Тригуб А.Ю.,

*к.ю.н., адвокат, докторант кафедри
адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України**

У вересні 2016 року виповнилося 11 років з часу набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства України. Як відомо, Кодекс закріпив завданням

---

* Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права НУБіП України Курило В.І.

адміністративного судочинства захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [1].

Частим проблемним питанням для позивачів на практиці стає дискреція повноважень відповідача-суб'єкта владних повноважень. Це питання лежить у двох площинах: (1) можливості визнання протиправними рішень, дій (бездіяльності) відповідача (тобто шанси на задоволення позову) та (2) можливості покладення судом на відповідача обов'язку вчинити конкретні дії для відновлення порушеного права особи, яка звернулася до суду (тобто обрання способу судового захисту).

Відтак, дослідження концепції дискреції має важливе значення як для теорії адміністративного процесу, так і для практики його здійснення.

Поняття «дискреційне повноваження» (або просто – «дискреція») прийшло до України з актів міжнародного права. В документах Комітету Міністрів Ради Європи воно визначене як повноваження, яке адміністративний орган при прийнятті рішення може здійснювати з певною свободою розсуду. Іншими словами, за цим документом дискреція має місце тоді, коли орган влади може обирати з кількох юридично допустимих рішень найбільш доцільне з-поміж інших за даних обставин [2].

Отже, на наш погляд, концепцію дискреції в адміністративному судочинстві можна визначити як систему поглядів суду на правові явища та систему підходів до вирішення спорів, в основу яких покладено непорушність вільного розсуду відповідача-зобов'язаного суб'єкта при прийнятті ним рішень, якщо останній наділений такою свободою розсуду згідно із Законом.

Варто відмітити, що концепція дискреції знайшла своє відображення в цілій низці рішень Європейського суду з прав людини, винесених щодо України. Одним із перших було рішення від 25.07.2002 р. у справі «Совтрансавто Холдинг проти України». У даній справі суть порушень прав заявника зі сторони держави полягала у тривалому розгляді господарського спору упередженими суддями. ЄСПЛ визнав дискреційним право Голови Вищого арбітражного суду, Генерального прокурора України чи його заступників принести протест на постанову, прийняту судовою колегією Вищого арбітражного суду, без обмеження строку на такий протест [3].

Варто відмітити, що питання дискреції як «судового розсуду» через призму його меж були предметом досліджень науковців і в галузі кримінального процесуального права [4].

Більше того, Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України також застосовувала концепцію дискреції в одній зі справ про таємне викрадення чужого майна (постанова від 17.12.2015 р. № 5-152кc15), в якій заступник Генерального прокурора заперечував віднесення визнання злочину малозначним до дискреційних повноважень суду [5].

Знайшла своє відображення згадана концепція і в цивільному судочинстві. Наприклад, Шевченківський районний суд м. Києва у достатньо відомій справі про встановлення факту збройної агресії проти України в рішенні від 12.05.2016 р. визнав, що встановлення такого факту має безпосередній зв'язок та впливає із компетенції конституційних, політичних органів (суб'єктів) – Верховної Ради України, Президента України, які наділені дискреційними повноваженнями у відповідних сферах [6].

Цікавим та надзвичайно важливим є рішення Конституційного Суду України від 08.06.2016 р. № 3-рп/2016 у справі про припинення виплати допомоги при народженні дитини, в якому Суд визнав неконституційним положення Закону № 2811-ХІІ на тій підставі, що наявність у органів соціального захисту населення таких дискреційних повноважень без визначення їх меж у Законі може призвести до порушення права особи на отримання допомоги при народженні дитини [7].

Проте найбільш широкого застосування концепція дискреції набула в адміністративному судочинстві, що цілком виправдано предметною підсудністю таких судів. Так, наприклад, лише за останній час судова палата в адміністративних справах Верховного Суду України при перегляді справ оцінювала законність судових рішень з точки зору дискреції відповідачів в постановках: від 07.04.2015 р. № 21-125а15, від 30.06.2015 р. № 21-856а15, від 03.11.2015 р. № 21-422а15, від 03.11.2015 р. № 808/2503/14, від 17.11.2015 р. № 800/275/15, від 08.12.2015 р. № 800/130/1, від 05.04.2016 р. № 21-5743а15, від 26.04.2016 р. № 21-706а16, від 10.05.2016 р. № 21-655а16 та ін.

Отже, концепція дискреції використовується судами практично у всіх видах судочинства. Проте, на нашу думку, справедливим буде твердження, за яким концепція дискреції впроваджується у правозастосовчу практику України саме через адміністративні суди, що і зумовлює необхідність подальших фундаментальних наукових досліджень цього питання в науці адміністративного процесуального права.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elit.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/AllDocWWW/8E68A5369F72759EC2257058004C1188?OpenDocument
2. Recommendation No. R (80) 2 Of The Committee Of Ministers Concerning The Exercise Of Discretionary Powers By Administrative Authorities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f22ae>
3. Judgment of the European Court of Human Rights (Fourth Section). Case Of Sovtransavto Holding V. Ukraine No. 48553/99 D.D. 25/07/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60634>
4. Панасюк О. Дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві України: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] / О. Пасинюк. // Вісник Академії правових наук України. Збірник наукових праць. – 2011. – № 4 [67]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/vapnu/2011_4/PanasiukO.pdf
5. Постанова судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 17.12.2015 р. № 5-152кc15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elit.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/AllDocWWW/F4134F6E384FD0E5C2257F4800541725?OpenDocument
6. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 12.05.2016 р. № 761/9437/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elit.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/AllDocWWW/578215D8D1B928E5C2257FB8004E4E5E?OpenDocument
7. Рішення Конституційного Суду від 08.06.2016 № 3-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-16>

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Фещенко І. С.,

*аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування*

У сучасних умовах відбувається зростання вимог органів державної влади, працевців, випускників вищих навчальних закладів і суспільства в цілому до національних систем вищої освіти, що проявляється в діяльності різних інститутів, що виконують функцію трансляції в систему вищої освіти інтересів зовнішніх по відношенню до неї груп суб'єктів. В результаті формуються наступні загальноосвітні тенденції в розвитку систем вищої освіти: 1) змінюється характер розподілу бюджетних коштів усередині системи вищої освіти з урахуванням показників ефективності діяльності ВНЗ; 2) складаються механізми підзвітності та контролю діяльності ВНЗ з боку держави і суспільства; 3) посилюється спрямованість освітніх програм на задоволення запитів ринку праці; 4) приймаються єдині міжнародні стандарти в оцінці якості вищої освіти. Отже, зміст інституціональних змін у сфері вищої освіти обумовлюється підвищенням значущості отриманих нею результатів, а також необхідністю відповідності цих результатів інтересам окремих суб'єктів і суспільства в цілому.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про освіту» державний контроль проводиться центральними і місцевими органами управління освітою та Державною інспекцією навчальних закладів при Міністерстві освіти України. Положення про центральні державні органи управління освітою, про Державну інспекцію навчальних закладів при Міністерстві освіти України затверджуються Кабінетом Міністрів України [1]. Також у Порядку здійснення державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України, закріплено, що функції здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів покладені на: Міністерство освіти і науки України, Державну інспекцію навчальних закладів, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади [2].

Сфера вищої освіти, що функціонує в умовах ринкового механізму в Україні, потребує адекватного державного управління. Серед низки чинників, які сьогодні впливають на підходи до управління вищою освітою, існує декілька, безпосередньо пов'язаних з наступними аспектами:

- 1) дебати про те, чи є ринкові механізми ефективними у наданні таких послуг як освіта, та чи приводять вони до результатів, що задовольняють суспільні інтереси;
- 2) перегляд підходів до управління державними органами, так зване нове державне управління (New Public Management), що отримало широку довіру в різних сферах регулювання як більш ефективне і відповідальне;
- 3) цінність автономії для самих університетів, а саме здатність і право закладу визначати свій власний напрям діяльності без надмірного втручання держави;
- 4) складнощі у фінансуванні стрімко зростаючої кількості студентів, що було викликано переходом від елітної освіти до масової. Уряд, вимушений фінансувати це зростання і звітувати перед населенням за податки, отримані від жителів, зобов'язаний стежити за результатами використання цих коштів вищими навчальними закладами;
- 5) зростаюче значення ринкового регулювання і встановлення стандартів і моніторингу результатів в системах вищої освіти;
- 6) міжнародний вимір вищої освіти, значення якого постійно підвищується. Відбувається зростання числа іноземних студентів у вищій школі. Значення міжнародного виміру також виросло через нові навчальні пропозиції, такі як дистанційне навчання, що перетинає національні межі. Особи, що приймають рішення в сфері вищої освіти на наці-

ональному рівні, тепер зіткнулися з набагато складнішими проблемами, що вже мають міжнародний контекст [3, с. 33-34].

Отже, на нашу думку, задля ефективного державного управління системою вищої освіти, організаційні структури задіяні в цьому повинні мати наступні характеристики: гнучкість і рухливість, відповідність функцій суб'єктів управління їх цілям, відповідність системи структурі і функціям, розумні та оптимальні рамки контролю, кадрове і ресурсне забезпечення, внутрішньоорганізаційну спеціалізацію, відповідність між повноваженнями і відповідальністю різних суб'єктів управління.

Також необхідним є створення дієвих механізмів державно-громадського управління системою вищої освіти як шляхом утворення нових інститутів, так і удосконалення діяльності вже існуючих.

Список використаних джерел

1. Про освіту : закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 34. - Ст. 451.
2. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 25 січ. 2008 р. № 34 // Офіційний вісник України. - 2008. - № 9. - Ст. 231.
3. Царев А.С. Моделирование социально-правового механизма в системе управления высшим образованием / А.С. Царев // Университетское управление: практика и анализ. - 2007. - № 3. - С. 33-38.
4. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-ІІІ від 17.01.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/print1375188207309393>

УДК 342

МЕДІАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Шадей В. В.,

Магістр 2-го року навчання юридичного факультету НУБіП України*

Інститут адвокатури як один з найважливіших елементів у системі забезпечення захисту прав і законних інтересів особи відіграє важливу роль на будь-якому етапі розвитку суспільства. З плином часу законодавство у сфері адвокатської діяльності вдосконалювалось за допомогою прийняття нових змін та реформ. 5 липня 2012 року було прийнято закон про «Адвокатуру та адвокатську діяльність», який сприяв вирішенню багатьох проблемних питань, однак деякі з них залишились нез'ясованими.

Організаційно-правові форми здійснення адвокатської діяльності досліджувалися в наукових працях таких учених, як К. Г. Книгін, В.М. Богославець, В.І. Борисова, А.В. Іванцова, В.М. Кравчук, Г.М. Ярошевська та інші. Проте дане питання потребує більш детального розгляду для забезпечення чіткого розуміння особливостей взаємодії адвоката з клієнтом залежно від напрямку адвокатської діяльності, що і є метою даного дослідження.

Загальновідомо, що адвокатська діяльність є специфічним видом діяльності фізичної особи, яка визначається як незалежна професійна діяльність. Відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат може здійснювати свою професійну діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності) [1, с. 186]. Таким чином, законом обмежено форми здійснення адвокатської діяльності лише до

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Артеменко О.В.

трьох форм. Серед переліку видів не зазначено медіацію. Тому вважаємо доцільним розкрити дане поняття.

На сьогоднішній час медіація є одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу. Він передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору [2, с. 34].

Юристи, а особливо адвокати, апріорі мають навички медіатора і в першу чергу прагнуть вирішити конфлікти медіативних способами. Вищим пілотажем в адвокатській практиці завжди було і залишається завершення конфлікту за допомогою мирової угоди. Адвокат в даному випадку виконує роль медіатора (посередника), де сторонам не обов'язково зустрічатися один з одним в ході переговорів. Європейський адвокат може і переважно є акредитованим медіатором, тому може виступати як в одній, так і в іншій ролі [4].

В Україні медіація набуває все більшої популярності. Українське суспільство потребує її майже в усіх видах правовідносин. У зв'язку з цим, медіація за останні роки починає здійснювати свій активний розвиток на території України. Свідченням тому є створення в Україні низки громадських організацій, які здійснюють розповсюдження медіації на території України [4].

Також, слід відмітити, що створення при Національній асоціації адвокатів України Комітету з питань медіації говорить про зацікавленість з боку адвокатського товариства процедурою медіації. Успішне поширення серед адвокатської спільноти процедури медіації надасть можливість адвокатам опанувати нові професійні навички по врегулюванню спорів в позасудовому порядку шляхом застосування процедури медіації.

Створення інституту медіації сприятиме зміні стереотипного мислення адвокатів, вмінню застосовувати не лише принцип змагальності у своїй діяльності, а й здатність до компромісу у взаємовідносинах з іншою стороною спору.

Під час медіації адвокат, як представник клієнта, повинен сприяти досягненню медіаційної угоди на умовах, які задовольняють інтереси обох сторін спору. Головним завданням адвоката в цьому процесі є не доказування обґрунтованості позиції клієнта іншій стороні спору, а узгодження інтересів клієнта з іншою стороною, що необхідно для взаємовигідного вирішення спору між сторонами. При цьому адвокат не позбавлений можливості здійснювати перевірку можливих варіантів врегулювання спорів для з'ясування існування юридичних перепон в їх реалізації [3].

Здійснюючи перевірку можливих варіантів врегулювання спорів, адвокат вправі вступати в медіативні переговори, дотримуючись вимог примирного, а не змагального характеру медіації. У разі необхідності, адвокат може надавати клієнту поради, роз'яснення з правових питань, що бажано робити відкрито під час проведення медіаційної сесії [3].

Отже, опанування адвокатом процедури медіації значно підвищить авторитет адвоката та роль інституту адвокатури в цілому, так як в майбутньому процедура медіації може бути одним з основних способів вирішення спорів в суспільстві.

На жаль, на сьогоднішній час медіація в Україні, на відміну від інших Європейських країн, законодавчо неврегульована, що значно знижує ефективність її поширення в нашій країні. Так, наприклад, немає чіткого механізму підготовки і сертифікації медіаторів, що є наслідком виникнення в українському медіаційному просторі багатьох суб'єктів, які позиціонують себе як професійні медіатори, але, на жаль, не мають відповідного фаху, який дозволить провести медіацію на належному професійному рівні. Саме тому пропонуємо закріпити інститут медіації на законодавчому рівні як один з можливих видів адвокатської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013 р. – № 27. – Ст. 282.

2. Богославець В.М. Цивільно-правова характеристика кола суб'єктів надання правової допомоги / В.М. Богославець // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 7. – С. 44–47.

3. Проект Закону «Про медіацію» № 7481 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>

4. Судово-юридична онлайн газета // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sud.ua/newspaper/2009/09/24/35367-mediator-vs-advokat>

УДК 347.78:004

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Янчук Ю. В.,

*старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

На сьогодні у світі ми спостерігаємо процес подальшої інформатизації усіх сфер життя суспільства та становлення глобальної інформаційної цивілізації. Але серед переваг даного процесу наявні проблеми, які потребують негайного вирішення. Однією із ключових проблем є порушення авторського права в мережі Інтернет

Розвиток інформаційних технологій забезпечив можливість перетворення інформації в електронну форму і як наслідок сприяв легкості відтворення об'єктів авторського і (або) суміжних прав, а також швидкому доступу до них за допомогою мережі Інтернет. Разом з цим виникло безліч можливостей для порушення авторських прав і (або) суміжних прав авторів, виробників фонограм (відеограм), організацій мовлення та інших правовласників в електронному середовищі. Кількість нелегального контенту, який поширюється в мережі щороку постійно зростає. В умовах відсутності швидкого і ефективного способу видалення нелегального контенту, а також відсутності відповідальності за порушення авторських прав і (або) суміжних прав в мережі Інтернет, обіг ліцензованого контенту і розвиток сервісів, що надають доступ до нього є значно ускладненим. Дана ситуації позначається на іміджу країни і її економіці загалом [1].

Проте дану проблему дозволить вирішити прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет”, який має на меті:

- запровадження прозорого, передбачуваного та ефективного механізму припинення порушень авторського і (або) суміжних прав шляхом видалення або унеможливлення доступу до інформації, що порушує авторське право і (або) суміжні права в мережі Інтернет;
- запровадження механізмів протидії повторним порушенням авторського права і (або) суміжних прав в мережі Інтернет;
- впровадження відповідальності власників веб-сайтів, що забезпечують можливість розміщення на власних веб-сайтах інформації користувачами веб-сайтів, а також відповідальності інформаційних посередників за невиконання вимог щодо усунення порушень авторського права і (або) суміжних прав, якщо відповідні суб'єкти були повідомлені належним чином про такі порушення [2].

Тому проектом даного закону передбачається необхідність внесення змін до наступних актів: Кодексу України про адміністративні правопорушення; Закону України “Про нотаріат”; Закону України “Про авторське право і суміжні права”; Закону України “Про телекомунікації”.

Відповідно до даного законопроекту, забезпечення доказів в Інтернеті здійснюється шляхом складення нотаріусом відповідного протоколу, що містить опис інформації, розміщеної в Інтернеті, та до якого додаються документи, в яких зафіксована інформація, розміщена в Інтернеті.”.

Також нововведенням стане несення адміністративної відповідальності за невиконання власником веб-сайту або постачальником послуг хостингу вимог щодо видалення або унеможливлення доступу до інформації, що порушує авторське право і (або) суміжні права, або ненадання власником веб-сайту інформації, що ідентифікує користувача, який розмістив на веб-сайті інформацію, що порушує авторське право і (або) суміжні права, або ненадання постачальником послуг хостингу інформації, що ідентифікує власника веб-сайту, який використовує послуги постачальника послуг хостингу для розміщення та надання доступу до інформації, що порушує авторське право і (або) суміжні права [2].

Вперше буде доповнений Закон України «Про авторське право та суміжні права» наступними термінами: веб-сайт, його власник, постачальник послуг хостингу та ін. Також в даному нормативно-правовому акті вперше буде передбачено права особи, авторське право та суміжні права якої порушені у мережі Інтернет [2].

Проект акту також запроваджує відповідальність та умови звільнення від неї власників веб-сайтів, які надають користувачам змогу розміщувати власний контент на своїх веб-сайтах, а також постачальників послуг хостингу в випадку, якщо власники веб-сайтів або постачальники послуг хостингу були повідомлені про нелегальний характер інформації.

Даний закон носитиме революційний характер та дозволить врегулювати інформаційні відносини у кібернетичному просторі та попередити порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет, що є надзвичайно актуальною проблемою на сьогодні.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет”// Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59024

2. Проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет”// Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59024

3. Про авторське право і суміжні права // Верховна Рада України; Закон від 23.12.1993 № 3792-XII.

UDC 342.9

PAST TRENDS AND FUTURE PROSPECTIVES ON THE DEVELOPMENT OF THE ITALIAN NATIONAL HEALTH SYSTEM

*Prof. Chiara Cacciavillani
Università degli studi di Padova*

SOMMARIO: 1. Diritto alla salute e sistemi sanitari pubblici nel contesto della Regione europea dell'OMS. – 2. Diritto alla salute e sistemi sanitari pubblici nel contesto giuridico. – 3. Diritto alla salute e sistema sanitario pubblico nel contesto giuridico italiano. – 4. Modelli evolutivi del sistema sanitario pubblico messi in atto dalla Regione del Veneto.

1. *Diritto alla salute e sistemi sanitari pubblici nel contesto della Regione europea dell'OMS*

Molte Costituzioni europee (e tra queste quella italiana) individuano nella salute un diritto fondamentale della persona e delle comunità: si può parlare a questo riguardo di una tradizione costituzionale comune degli Stati membri dell'Unione europea.

Per i 53 Paesi della Regione Europa dell'Organizzazione mondiale della sanità (OMS), la sessione del Comitato regionale per l'Europa di settembre 2012 ha approvato un nuovo modello di politica europea per la salute, denominato Salute 2020: al centro del modello vi è il riconoscimento della salute come diritto fondamentale della persona e delle aggregazioni sociali, nonché come obiettivo delle politiche degli Stati in materia di tutela della salute.

Il modello 2020 del Comitato regionale per l'Europa espone che il diritto – inteso nel senso di *ius*, o insieme di regole – appartiene alla famiglia dei determinanti sociali della salute (e del benessere) delle persone.

Le conclusioni dell'OMS, riguardate sotto il profilo giuridico, impongono di precisare: (a) i confini del diritto quale insieme di regole; (b) in che senso e con quale ampiezza la salute è oggetto di un diritto fondamentale della persona e delle collettività.

Sotto il profilo strutturale il diritto è un insieme di regole coordinate in un sistema governato dalla razionalità; sotto il profilo funzionale il diritto è uno strumento: esso serve cioè a garantire e a proteggere un determinato oggetto o un determinato valore. Garantire e proteggere significa approntare meccanismi di protezione tali da garantire il raggiungimento del risultato avuto di mira.

Sotto il profilo strutturale il diritto scaturisce da meccanismi di produzione giuridica, che noi chiamiamo fonti del diritto. È ormai pacifico che non vi è più, nell'epoca contemporanea, il monopolio statale nella produzione del diritto. Tra le fonti oggi si include pacificamente anche il *soft law*, rappresentato da raccomandazioni, protocolli, linee guida, prodotti di saperi tecnici e scientifici elaborati da comunità qualificate; si parla di fonti di *soft law* perché il diritto che da esse deriva è mobile, ossia si presta a modificarsi continuamente con il progredire della scienza e della tecnica, e non è assistito dalla garanzia di un meccanismo giuridico di coazione al risultato.

Sotto il profilo funzionale, con riferimento al diritto alla salute (e a ogni altro diritto), i giuristi ragionano in questo modo: una situazione favorevole – chiamata nel gergo corrente “diritto” – è un vero diritto solo se vi sono strumenti giuridici per proteggere quella situazione e assicurare garanzie giuridiche di sua soddisfazione.

Lo sforzo del mondo giuridico per precisare i contorni e la consistenza di un diritto della persona, quindi, è complesso, e impegna i giuristi a percorrere un cammino che si articola in due tappe fondamentali: la prima tappa è il riconoscimento di valori fondamentali; la seconda tappa conduce alla loro giuridicizzazione, ossia all'approntamento, per essi, di garanzie giuridiche di protezione e di soddisfacimento.

La prima tappa impegna tematiche meta-giuridiche (o pre-giuridiche), ossia tematiche indotte dal contesto sociale, dalla scienza, dalla tecnica. La seconda tappa invece postula l'impiego di mezzi propriamente giuridici.

Nei confronti del diritto alla salute, dall'analisi dell'OMS emerge che il diritto è uno dei determinanti sociali del diritto alla salute nella misura in cui esprime regole su tre livelli: 1) il livello dell'accesso alle cure; 2) il livello di organizzazione del sistema sanitario; 3) il livello della governance dei servizi sanitari.

E l'OMS osserva che è dalla ottimale disciplina di ciascuno di questi tre livelli di regole giuridiche che dipende la bontà e l'efficienza di ogni sistema sanitario, e in ultima analisi il diritto alla salute delle persone.

È importante osservare che nell'analizzare le regole di ciascuno di questi tre livelli e nell'individuare il grado di efficienza, l'OMS presuppone la *giuridicizzazione* del sistema sanitario a impronta universalistica, che è una delle espressioni dello Stato sociale. Detto diversamente: l'analisi dell'OMS poggia sul postulato che l'esistenza di un sistema sanitario pubblico ad accesso universalistico (di cui essa misura, attraverso vari indicatori, l'efficienza e l'efficacia) sia lo strumento imprescindibile per la tutela del “diritto alla salute” quale diritto fondamentale della persona.

Dal punto di vista propriamente giuridico, però, dire che il diritto quale insieme di regole articolate su più livelli è uno dei determinanti sociali del diritto alla salute non è di nessun aiuto per risolvere il problema cruciale per ogni giurista: ossia il problema se sia un vero e proprio diritto, e in che misura lo sia, tutto quello che noi chiamiamo diritto alla salute e che siamo abituati a “legare” ai servizi sanitari pubblici.

L'approccio del giurista al problema del diritto alla salute non può quindi che essere parzialmente diverso da quello delle organizzazioni internazionali quali è l'OMS.

2. *Diritto alla salute e sistemi sanitari pubblici nel contesto giuridico*

L'approccio del giurista al diritto alla salute e ai sistemi sanitari pubblici è il seguente: *au fond* dei sistemi sanitari a impronta universalistica vi è certamente il riconoscimento giuridico di un valore-base, che è il cosiddetto "diritto alla salute".

Il cosiddetto "diritto alla salute" però non è l'unico valore-base espresso dai contesti sociali e giuridicizzato dal mondo dei giuristi: esistono altri valori, che hanno seguito lo stesso percorso di giuridicizzazione, e con i quali il cosiddetto diritto alla salute si deve confrontare. Il confronto è necessario, naturalmente, perché si tratta di valori-diritti che coesistono nel medesimo contesto sociale.

La molteplicità dei valori espressi da un determinato contesto sociale conduce i giuristi alla creazione di una molteplicità di sotto-sistemi, ossia insiemi di norme tra loro coordinate e caratterizzate sotto il profilo funzionale, in quanto tutte idonee a garantire il valore primario considerato: tanto che si parla degli ordinamenti giuridici contemporanei come di ordinamenti frammentati, in cui ciò che produce frammentazione è l'eterogeneità dei valori e delle funzioni di volta in volta perseguite da un singolo sotto-sistema (Teubner, 2009).

È stato osservato che ogni sotto-sistema tende a sviluppare una razionalità propria, che spesso diviene auto-referenziale e che altrettanto spesso esprime tendenze espansive e totalitarie (Teubner).

La tendenza espansiva di ciascun sotto-sistema si esprime nell'includere in se medesimo, e quindi nel condurre al valore su cui esso poggia, materie o oggetti sempre più estesi e propri anche di altri sotto-sistemi. La tendenza totalitaria si esprime nell'attribuire al valore-base di ciascun sotto-sistema un ruolo maggiore, e dominante, rispetto ad altri valori che circolano e vengono riconosciuti in un medesimo contesto sociale.

La presenza di una pluralità di sotto-sistemi, accompagnata dalla tendenza espansiva e totalitaria di ciascuno di essi, dà causa al problema della interazione e del coordinamento di ciascun sotto-sistema con gli altri: e questo è il grande problema dei giuristi dell'epoca contemporanea.

La tendenza espansiva e totalitaria del singolo sotto-sistema è governata essenzialmente dalla giurisprudenza, la quale, nel risolvere i conflitti tra l'uno e l'altro sottosistema, individua una gerarchia dei valori attorno ai quali ciascuno di essi ruota. Naturalmente, nel far ciò la giurisprudenza si muove sotto l'impatto della coscienza sociale, della scienza e della tecnica; tipica manifestazione di questo fenomeno è l'elaborazione da parte della giurisprudenza, nazionale e sovranazionale, dei principi di proporzionalità e di precauzione, in applicazione dei quali si pongono su scala gerarchica valori giuridicizzati in diritti fondamentali delle persone.

Il sotto-sistema normativo che fa perno sul c.d. diritto alla salute (comprensivo di fonti formali anche di soft law e di prescrizioni e raccomandazioni di tipo tecnico) è non solo un sotto-sistema marcatamente espansivo, ma è anche il terreno di elezione di conflitti con altri sotto-sistemi normativi, che fanno perno su valori fondamentali eterogenei rispetto al diritto alla salute.

I sotto-sistemi normativi interferenti e in potenziale conflitto sono almeno due: quello che si riconduce alla c.d. costituzione economica europea (Trattato europeo sulla stabilità del 2013, c.d. fiscal compact) e quello che si riconduce al c.d. diritto alla libertà di impresa.

A rilevare per il loro ruolo di interferenza dunque sono da un lato i limiti strutturali della finanza pubblica e delle politiche di bilancio pubblico; dall'altro lato la dialettica tra investimenti pubblici e investimenti privati, tra servizio universale e tendenzialmente gratuito ai cittadini e libertà di impresa.

Il Trattato europeo del 2013, o costituzione economica europea, impone vincoli di bilancio e impone la costituzionalizzazione della regola del pareggio di bilancio, ossia l'elevazione del pareggio a norma fondamentale di ogni sistema giuridico dello spazio europeo.

Molti commentatori osservano che il Trattato contiene la possibilità di deroghe al principio del pareggio del bilancio, ma solo in via temporanea e per circostanze eccezionali: e la

definizione di circostanze eccezionali recata dal Trattato non è tale da consentire l'ingresso strutturale di disavanzi per garantire la sopravvivenza di servizi sanitari pubblici (art. 3, paragrafo 3, lett. b, del Trattato). Per questa ragione alcuni commentatori ritengono che il Trattato sulla stabilità induca politiche macro-economiche che si scontrano con alcune delle logiche di funzionamento dello Stato sociale, come siamo abituati a conoscerlo in molti paesi europei, e in particolare con la conservazione di sistemi sanitari pubblici a impronta universalistica (Caravita, 2014).

Tuttavia il Trattato non è necessariamente un ostacolo al finanziamento e quindi alla sopravvivenza del servizio sanitario pubblico: esso infatti non impone direttamente riduzioni nel finanziamento dei servizi sanitari pubblici, anche se è vero che molti Stati si sono ritenuti legittimati a effettuarle a causa del Trattato.

Nel mondo delle libertà economiche, poi, il diritto ha costruito un sotto-sistema, che è quello appunto del diritto di libera iniziativa economica. Il principio base di questo sotto-sistema è quello della concorrenza, del mercato, della libertà di stabilimento: si tratta di un principio a marcatissima forza espansiva e a tendenza altrettanto marcatamente totalitaria.

Constatiamo oggi che il sotto-sistema incentrato e costruito sul principio del libero mercato si scontra con il sotto-sistema il cui principio cardine è il diritto alla salute; ed è uno scontro tale da porre a rischio il sotto-sistema "salute".

Vi è infatti, in tutti i Paesi europei e anche in Italia, la forte tendenza a ritenere che debba essere il mercato e la libertà di stabilimento a regolare l'accesso alle cure sanitarie. Sulla base di questa opinione, molto diffusa nei decisori politici ed economici, viene posto in discussione non solo il monopolio pubblico del servizio sanitario, ma anche l'utilizzabilità e la stessa utilità degli strumenti programmatori pubblici.

Soprattutto, il dogma del libero mercato e della concorrenza costituisce uno strumento concettuale formidabile per attenuare gli investimenti pubblici nel servizio pubblico: i decisori politici ed economici tendono ad adottare politiche pubbliche che comportano un progressivo arretramento dello Stato dal finanziamento del sistema sanitario pubblico, a ciò spinti dall'idea che ai relativi compiti possa provvedere in larga parte il libero mercato in libera concorrenza.

In questo modo, però, i decisori politici mostrano di non tener conto della strutturale differenza tra un sistema sanitario pubblico basato su principio universalistico e un sistema sanitario con attori privati che erogano prestazioni dietro remunerazione: questi ultimi, a differenza dei primi, non sono infatti accessibili da parte di chiunque, e in particolare da parte delle fasce di popolazione a basso o bassissimo reddito.

Occorre tener conto poi del fatto che rigorosi studi scientifici hanno posto in luce che gli standard qualitativi delle prestazioni sanitarie sono legati a standard quantitativi: ossia è comprovato scientificamente che determinate prestazioni sanitarie sono più efficaci negli ospedali nei quali esse vengono più di frequente praticate, tanto che si sono elaborati degli indicatori numerici-soglia al di sotto dei quali è tecnicamente e statisticamente prevedibile che le prestazioni non siano qualitativamente appropriate e tali da garantire la salute dei pazienti. In Italia, i risultati di queste indagini tecnico-scientifiche hanno condotto all'emanazione, da parte del Ministero della salute, del decreto ministeriale n. 70/2015, che impone la tendenziale disattivazione delle strutture ospedaliere che non raggiungono i volumi di attività ivi indicati, considerati necessari per garantire la sicurezza erogativa (qualitativa).

Il servizio pubblico è quindi esposto a rischio di erosione a causa della necessità di disattivare le strutture pubbliche che non raggiungono standard quantitativi, elevati dalla scienza tecnica a standard di sicurezza erogativa e quindi a standard qualitativi.

Si è di fronte al paradosso per cui il progredire del sapere tecnico-scientifico, diretto ad aumentare il grado di efficienza ed efficacia dei sistemi sanitari, innesca una dinamica potenzialmente idonea a comprimere i sistemi sanitari pubblici e ad aprire spazi sempre maggiori all'emersione di servizi sanitari puramente privati: ai quali però potrebbero avere accesso soltanto persone in grado di sostenerne interamente i costi e di remunerare secondo logiche non meramente tariffarie gli erogatori delle prestazioni sanitarie.

A fronte di ciò, il mondo dei giuristi sta cercando di elaborare strade che concilino libero mercato e diritto alla salute attualmente garantito dal servizio pubblico a impronta universalistica: e queste strade passano attraverso la limitazione della tendenza espansionistica e totalitaria del sotto-sistema improntato al libero mercato, alla concorrenza e alla libertà di stabilimento.

A questo scopo, i giuristi usano di uno strumento da essi stessi elaborato e codificato: ossia lo strumento che consiste nella creazione di una scala gerarchica di valori che costituiscono il cuore di sotto-sistemi diversi ma interferenti. La scala gerarchica tra valori viene “costruita” usando il criterio di ragionevolezza, di proporzionalità e di indispensabilità di restrizioni alla libertà economica per salvaguardare il diritto alla salute, ed è ben riflessa in alcune sentenze della Corte di giustizia UE (2010, 2014), ma anche della Corte costituzionale italiana (2014). Ovviamente si tratta di interventi affidati al metodo casistico, che ricerca regole di composizione caso per caso, sulla base di criteri generali.

Il mondo dei giuristi sta percorrendo però anche un'altra strada diretta a garantire il diritto alla salute: una strada innovativa rispetto a quelle tradizionali.

Infatti, nella dialettica tradizionale di garanzia del diritto alla salute hanno finora funzionato le tecniche di riconoscimento verticale del diritto, affidate all'azione giudiziale del singolo contro l'autorità pubblica che nega o comprime il diritto.

Si stanno affacciando ora tecniche differenziate di protezione del diritto del singolo, riconoscendo che esso può essere fatto valere non tanto contro l'autorità pubblica, bensì direttamente contro attori economici privati: emblematico il caso Hazel Tau contro Glaxo e Boeringher, relativo all'accesso alle cure contro l'aids in Sudafrica. Queste tecniche – chiamate di *protezione orizzontale* del diritto alla salute – conducono a riconoscere che non è il mercato, né la logica del mercato o del profitto di impresa, l'unica determinante per la fissazione del prezzo di un farmaco, ma che il prezzo deve essere equo e parametrato alle capacità di spesa dell'ambiente sociale in cui quel farmaco va utilizzato.

3. *Diritto alla salute e sistema sanitario pubblico nel contesto giuridico italiano*

Nel sistema giuridico italiano, ormai da molti decenni – e a partire dalla Costituzione del 1948 – esiste un sistema sanitario pubblico a impronta universalistica e ad accesso tendenzialmente gratuito da parte di chiunque, a prescindere dalla cittadinanza; è fatta salva però la compartecipazione alla spesa sanitaria pubblica attraverso il sistema dei ticket.

La legge italiana articola il sistema sanitario pubblico tra Stato centrale e Regioni; l'articolazione avviene secondo il criterio del riparto delle competenze.

In applicazione di questo criterio, spetta allo Stato: 1) fissare i livelli essenziali delle prestazioni (l.e.a.); 2) stabilire le regole-base per l'accesso al sistema pubblico; 3) fissare le tariffe per la remunerazione degli erogatori delle prestazioni sanitarie; 4) finanziare i sistemi regionali attraverso un fondo statale alimentato dai proventi della fiscalità generale.

Spetta invece a ciascuna Regione programmare e organizzare i servizi sanitari all'interno del suo territorio; ogni Regione è sottoposta all'obbligo di garantire i l.e.a. fissati a livello centrale dallo Stato. Il fondo statale per la sanità viene ripartito annualmente tra le varie Regioni; il criterio principale di riparto è capitarario (viene assunto a parametro del riparto, cioè, il dato rappresentato dalla popolazione residente), ma con alcuni correttivi legati alle specificità di ciascuna Regione.

Il principio-base del sistema pubblico italiano è quindi che ogni Regione deve programmare e organizzare i servizi sanitari pubblici nel proprio territorio commisurandoli alla popolazione che vi risiede; per fare ciò, ogni Regione ha a disposizione i trasferimenti statali dal fondo sanitario centrale, il cui principale criterio di riparto – è importante ricordarlo – è quello capitarario (popolazione residente nella singola Regione).

I servizi sanitari pubblici sono erogati dai soggetti pubblici o direttamente (attraverso enti pubblici costituiti a questo scopo: le Aziende sanitarie), oppure indirettamente, attraverso

soggetti privati ma inseriti nel sistema pubblico attraverso il cosiddetto accreditamento istituzionale e specifici accordi contrattuali con il soggetto pubblico. Attraverso il sistema dell'accreditamento, il soggetto pubblico accerta che il soggetto privato risponde ai requisiti, stabiliti in via preventiva e generale, per erogare in modo efficiente ed efficace le cure sanitarie. Attraverso il sistema degli accordi contrattuali il soggetto pubblico e il soggetto privato stabiliscono quante prestazioni il soggetto pubblico acquisterà dal soggetto privato; siccome le prestazioni devono essere remunerate a tariffa (fissata a livello centrale), ne risulta che gli accordi contrattuali fissano i volumi massimi di attività che il soggetto pubblico acquisterà dal soggetto privato e i tetti massimi di spesa che saranno sostenuti dal soggetto pubblico per l'acquisto di prestazioni sanitarie dal soggetto privato. Va precisato che il soggetto pubblico può acquistare dal soggetto privato solo le prestazioni sanitarie necessarie per garantire i l.e.a. alla popolazione di riferimento.

Servizi sanitari possono essere resi però anche da soggetti totalmente privati, che sono del tutto estranei al sistema pubblico: si parla in questo caso di settore indipendente (o privato puro) dei servizi sanitari, al quale hanno accesso, naturalmente, soltanto coloro che sono in grado di pagare pienamente, e totalmente a proprio carico, le cure che vengono loro prestate.

Il fenomeno del settore indipendente ha sempre avuto, in Italia, un ruolo marginale: e questo perché il sistema sanitario pubblico è sempre stato connotato come servizio ad eccesso universale e tendenzialmente gratuito, salva la mera compartecipazione alla spesa sanitaria attraverso il sistema dei ticket.

Anche in Italia però si registrano alcuni segnali di una possibile inversione di rotta, nel senso di progressivo abbandono della tutela della salute affidata al sistema sanitario pubblico a impronta universalistica e ad accesso tendenzialmente gratuito (salva la compartecipazione alla spesa sanitaria tramite ticket).

Il primo segnale è stato accennato sopra: esso è rappresentato dall'introduzione di regole – indotte dalla scienza – che elevano i dati quantitativi delle prestazioni a standard qualitativi delle stesse, al cui mancato raggiungimento consegue la disattivazione delle strutture che non raggiungono i dati quantitativi considerati valori numerici-soglia per la sicurezza erogativa. Queste regole potrebbero determinare in futuro la chiusura di strutture pubbliche di piccole dimensioni, o con capacità erogative ridotte sotto il profilo quantitativo; da ciò potrebbe emergere un deficit strutturale, con riferimento a determinati ambiti territoriali, del sistema sanitario pubblico. E si tratterebbe di deficit colmabile da erogatori del settore indipendente (o privato puro), cui potrebbero avere accesso, peraltro, soltanto le fasce di popolazione a più elevato reddito.

Il secondo segnale, anch'esso generale ma ben avvertito anche in Italia, è rappresentato dalla progressiva riduzione (vuoi in senso assoluto, vuoi in senso relativo) delle risorse finanziarie messe a disposizione del servizio sanitario pubblico: è evidente infatti che la progressiva riduzione delle risorse destinate ad alimentare il sistema sanitario pubblico è suscettibile di porre a rischio la sopravvivenza.

Non è questo, però, un esito necessario: è infatti cruciale mettere a fuoco quali sono le ragioni poste alla base della contrazione delle risorse finanziarie, comprendere cioè se la causa della contrazione sia oppure no la scelta – che è scelta politica – di far prevalere il diritto di libertà economica, ossia, di raggiungere l'equilibrio dei bilanci con il progressivo smantellamento del servizio sanitario pubblico.

Bisogna ricordare poi che sia il giudice europeo sia il giudice costituzionale italiano, pur riconoscendo la discrezionalità del singolo legislatore nazionale, affermano che il diritto alla salute ha «una posizione preminente tra i beni e gli interessi protetti dal Trattato».

La sopravvivenza del diritto alla salute è quindi affidata al reperimento di decisori consapevoli, informati, responsabili, la cui responsabilità consiste soprattutto nell'individuare con chiarezza le poste in gioco e le contraddizioni interne del sistema: e nello scegliere.

4. *Modelli evolutivi del sistema sanitario pubblico messi in atto dalla Regione del Veneto*

Il sistema sanitario della Regione del Veneto riveste interesse per due ragioni: in primo luogo perché l'applicazione di tutti gli indicatori scientifici internazionali conducono a riconoscerlo come sistema di eccellenza nel contesto europeo; in secondo luogo perché, pur a fronte della contrazione dei trasferimenti dal fondo centrale per la sanità, il bilancio del sistema sanitario della Regione Veneto ha realizzato nel 2015 (così come negli anni antecedenti) un utile pari ad alcuni milioni di euro.

Diversi sono i percorsi che la Regione Veneto ha seguito per realizzare le sue performance, le quali sono di assoluto rilievo sia sul piano della tutela della salute, sia sul piano finanziario. Ne esemplifico qui alcune.

Primo esempio. In un sistema quale quello italiano che è basato sull'articolazione regionale di servizi sanitari e sul finanziamento dei singoli sistemi regionali su base prevalentemente capitaria, il Veneto persegue la strada di accordi tra Regioni – ossia tra aree vaste – per disciplinare la mobilità dei pazienti tra Regioni. La mobilità naturalmente è frutto del principio di libera scelta dei pazienti nell'accesso alle cure ed è causata per la massima parte dalla impossibilità per una determinata Regione di garantire adeguati livelli di assistenza sanitaria alla propria popolazione; la popolazione pertanto, per far fronte ai propri bisogni, non ha altra possibilità che recarsi per le cure in un'altra Regione, dotata di un servizio sanitario più efficiente o più efficace. La Regione Veneto, che è dotata di un servizio sanitario molto efficiente, è appunto polo di attrazione per i pazienti di Regioni i cui servizi sanitari non sono altrettanto efficienti. E tuttavia la mobilità tra Regioni ostacola una corretta e attendibile programmazione strutturale del sistema sanitario pubblico proprio della Regione verso la quale si dirigono i cittadini di altre Regioni: una Regione (come è il Veneto) che riceve pazienti altrui non è in grado di sapere in anticipo, o comunque in tempo utile per effettuare una corretta programmazione, quanti cittadini di altre Regioni dovranno essere curati presso le sue strutture. Lo strumento dell'accordo tra Regioni consente di attenuare le conseguenze negative della mobilità tra Regioni. Debitamente sviluppato, esso potrà consentire alla Regione più efficiente di operare come centro-*service* per la Regione in difficoltà, la quale potrebbe garantire i l.e.a. della propria popolazione con il *service* prestato da un'altra Regione, realizzando così consistenti risparmi di spesa.

Secondo esempio. Anche nella Regione Veneto – come altrove – viene applicata la tecnica che consiste nel conoscere, misurare e mappare il territorio. Nella Regione Veneto questa tecnica viene seguita non solo allo scopo di conoscere le esigenze sanitarie espresse dalla popolazione, ma anche allo scopo di dosare *ex ante* le risorse impiegabili per farvi fronte, programmando su scala di area vasta e con riferimento a una popolazione di alcuni milioni di abitanti. A essere messo in pratica è un modello in cui la conoscenza delle esigenze, acquisita con metodo analitico, induce la programmazione delle risorse anche finanziarie, assumendo a parametro l'area vasta e l'intera popolazione di riferimento. Detto diversamente: è il fabbisogno, e il fabbisogno di area vasta, che induce la politica di bilancio. Si tratta di una logica e di un *modus operandi* che, in Italia, non sono comunemente praticati.

Terzo esempio. La Regione Veneto, dopo aver correlato la ricognizione delle esigenze di area vasta da un lato e la programmazione strutturale e finanziaria dall'altro lato, si è dotata di meccanismi di controllo e di autorizzazione centralizzata – per l'intera area vasta – sugli acquisti di grandi attrezzature, sugli investimenti in edilizia sanitaria, sulle forniture per l'intera area vasta. Questo processo è sfociato ora nella introduzione di un nuovo modello organizzativo, imperniato sulla creazione di un nuovo ente giuridico deputato a effettuare, per tutte le Aziende sanitarie, il *service* di tutto ciò che non è cura diretta alla persona. Si tratta, praticata a livello di organizzazione del servizio sanitario globalmente inteso, del modello della centralizzazione e della specializzazione: lo stesso modello che sta alla base della (per ora solo ideata) piattaforma europea per l'acquisto di medicinali avanzati.

Quarto esempio. La Regione Veneto ha elaborato un sistema sanitario improntato al concetto di rete: sono state elaborate e messe a punto reti specialistiche (per esempio per le banche dei tessuti, per i trapianti, per le cure oncologiche, ecc.) in grado di far fronte ai fabbisogni non solo dell'area vasta, ma anche sovranazionali. A essere perseguito, come è evidente, è il modello dell'autosufficienza parametrata all'intero territorio regionale, in corrispondenza di ciascuna rete specialistica.

Quinto esempio. Nella Regione Veneto, e in applicazione del medesimo modello dell'autosufficienza di area vasta, sono stati messi a punto modelli di auto-produzione e distribuzione diretta in rete pubblica di radio-farmaci, spezzando così l'oligopolio delle grandi case farmaceutiche e realizzando i correlati risparmi di spesa.

La messa a punto di questi e di altri modelli ha consentito al Veneto di ridurre la spesa sanitaria *pro capite*, pur mantenendo il livello qualitativo dell'assistenza sanitaria; e ciò a fronte della contrazione della spesa nazionale pubblica in sanità.

Ciò significa che la contrazione delle risorse pubbliche non significa necessariamente la *mors* del servizio sanitario pubblico e che la sorte di questo dipende in larga misura da processi decisori razionali

UDC 342.9

ADMINISTRATIVE SIMPLIFICATION AND TIMELY CONCLUSION OF THE PROCEEDINGS

Antonio Colavecchio,

Associate Professor of Administrative Law, enabled the functions of full Professor - University of Foggia, Department of Economics

CONTENTS: 1. General Introduction: the ratio of "simplification" and "timeliness" of the administration and its evolution in the current socio-economic context. - 2. The "Simplify Italy" decree and the "Development Decree". The compulsory transmission of judgments, once they become final, to the National Court of Audit of the appeals upheld against the silence/non-fulfillment. - 2.1. (Continued) The "recognition" of the forms of responsibility by omission or delay in the conclusion of the proceedings. - 2.2. (Continued) The "internal replacement" mechanism for the conclusion of the proceedings. - 3. The "anti-corruption law." The conclusion of the proceedings "simplified." - 4. The "To do" decree. The compensation for delays in the conclusion of the proceedings following the application of a party. - 5. Concluding remarks.

1. General Introduction: the ratio of "simplification" and "timeliness" of the administration and its evolution in the current social-economic context

The tools through which the conclusion, in certain and prompt timing, of administrative procedures is ensured finally join the "classic" instruments of administrative simplification.

Most of the latest interventions of revision of the art. 2 law number 241/1990 (the Italian administrative procedural law, so to say), in particular as regards the provisions regulating the terms of conclusion of the administrative procedure, closely relate, as a matter of fact, the procedural simplification and the guarantee of the achievement of "answers" to the citizens' requests at times which have to be definite and prompt. This means that the instruments through which such guarantee is acknowledged, insofar as they make it possible to overcome any inertia or delays of the Administration in charge, conferring certainty and promptness on the time of procedure, are configured as implementing institutions of the legislative address, so popular last century, starting from the nineties, in the Italian set of laws, towards greater simplification of administrative activity.

As a matter of fact, even before considering the issue on the level of legislative policy, the ratio of administrative simplification, on one hand, and the certainty and promptness of the procedure (which, for the sake of convenience, can be summed up in the concept of "timeli-

ness"), on the other, is found on the higher level of the principles: both the principle of simplification and of timeliness have their origin in the general principle of "good performance" stated by article (art., from now on) 97 Cost., meant primarily as "efficiency" of the administrative action.

Given their common "root", the principles of simplification and timeliness follow the evolutionary fate of the principle from which, to stay with the metaphor, they unfold and develop as "branches": it is so that when the principle of good performance- even more under the pressure of the need for rationalization of public spending - is to be assimilated to the criterion of efficiency of the work of the P.A. (short for Public Administration), and indeed, identified with it, simplification and timeliness cease to be only the principles of address or orientation and become principles endowed with *perceptiveness* i.e. legally binding general parameters, to such an extent as to be subsumed, as critical factors in the production of "administrative outcome", in the sphere of "legality", or, in this case, the so called "legality of results".

That implies, concretely, that the administrative performance is to be made in the context of behavioral models whose reference parameters are, for the purposes in question, timeliness and simplicity of procedures.

Concisely, we are talking about the "quality" of the administrative performance -with respect to which compliance with the time parameters specific to each administrative procedure certainly constitutes one of the heftiest "indicators". Thus "time" is itself a fundamental factor of the evaluation of the result, the more relevant when you simply consider that a significant part of the most recent administrative simplification measures refers to time, or better to its measurement.

As a matter of fact, in the most recent legislation the relationship between simplification and timeliness has become particularly tight, almost as indissoluble as an hendiadys.

At a time of economic and financial crisis such as the present one, we have the phenomenon of a *legislative public opinion* perceiving "time" as a crucial economic factor, requiring and promoting a process of protection and appreciation of this factor also in the relations between individuals and public administrations. It is true that those relations still appear characterized by unacceptably slow and cumbersome procedures. In this perspective, if not obliterated (as it is in the case of the tacit consent and SCIA), the "ordinary" procedural modules are "simplified", for example by reducing the procedural steps and the number of bodies intervening, but also establishing that terms, when not respected, give way to certain automatic and replacement mechanisms.

Proceedings with a "lightened" degree of complexity should lend themselves to a safe and swift conclusion, with economically measurable benefits not only for private stakeholders, but also for the administration itself. In this perspective, the "crisis legislation" tends notably to give prevalence to the need to make sure the Administration still "provides" what is perceived as its opposite i.e. the completeness of the investigation.

From another and, still, related profile, socio-economic framework conditions appear to make more vivid the perception of anti-judicial nature which, in itself, assumes the inertia of P.A. or the delay in the exercise of administrative activity.: against the scarcity of financial resources, which reduces the possibility, for both citizens and firms, to access to credit, the ability to program the use of the (reduced) funding becomes a fundamental element to attain economically successful investment choices. Since the *time* factor is an essential variable of such private financial planning and related implementation, the time of the administrative procedure must be reasonably "computable"; otherwise, when the execution of the investment is subject to the adoption of a provision by the P.A., the above programming skills would be greatly reduced while, by contrast, the so-called "administrative risk" would be increased. In addition, it should be considered that, when the time for the adoption of the final provision, though fixed by law, is not respected, an alteration of the financial plans prepared by the private party occurs (as well as to the path to their implementation), with the consequent higher costs due to such "unexpected" events. This happens, first and foremost, in case of delay in the enactment of a provision (i.e. authoriza-

tion), waiting for which –if waiting means going beyond the end of the conclusion of the procedure- the private party cannot start any programmed activity at the time scheduled. Because of this, workers -and their equipment too- have been kept inactive and the private party could not benefit from the incomes deriving from the operation. A possible negative consequence of the delayed adoption of a decision, in case it is unfavourable (i.e., a denied authorization), is –as regards the private party- the impossibility to re-schedule in time neither the use of its financial/instrumental/human resources in order to attain the realization of a different investment nor the employment of such resources in some other activities.

In the described context, therefore, it is evident that *time* - or, better, the certainty of the times of the Administrations- constitutes in itself an autonomous asset and a "valuable" one indeed; when affected, it may produce significant adverse effects in the legal sphere (and sometimes even personal) of the entity undergoing the inertia or the delay of the Administration in question.

Furthermore, the certainty and promptness of the times the administrative procedure comes to an end, are an important factor of competitiveness of the "Country-system": as a matter of fact, in one scenario, at this point irreversible, of "competition between jurisdictions". Everybody acknowledges that investments in economic and entrepreneurial activities shift to systems where promptness and certainty of the replies to the requests submitted to the Administration in order to achieve those investments are guaranteed.

In other words, in those jurisdictions where the "administrative risk" is lower and calculable. This is a developmental condition for which, in our system, achievement passes through procedural simplification policies, characterizing, in a broader perspective, the last two decades of administrative reforms. Those policies are even strengthened in periods of crisis, when the demand for reduction of unnecessary regulatory costs becomes more intense.

It is evident timeliness of the administrative action concerns but even transcends the interests of the individual, being functional to the system itself. It is an essential rule to which governmental action should comply with. The character of the general principle of timeliness can be summed up like this: the proceedings, once initiated, should end up with explicit measures, within a predetermined time.

This principle, as noted, has been codified for the first time in 1990, by art. 2 of the basic law on the procedure which is connected, as in a "symbiotic" relationship, to the obligation to take measures. Even after, that very same art. 2, got repeatedly involved in the spasmodic, we dare say, harvest of revisions and updates to which the procedural law has been subject to. Thanks to those revisions, the procedural law is now manifestly inspired to the principles of simplification and speeding up of the action of the P.A.

The frugal structure of this paper does not allow a reconstruction, not even cursory, of the many interventions of change of art. 2 of procedural law taking place in the last quarter of century. Here the primary interest is rather to focus on those measures of reform which make more evident and explicit the connection between timeliness and simplification. Such interventions are, on the other hand, the most recent ones, which is symptomatic of the awareness, now fully matured in the Legislator too, that the inertia and delays of the Administration are among the leading causes of under-development of the public machinery. In the current socio-economic, cultural and institutional context, as a matter of fact, a creeping belief is making way i.e. the negative impact of the so-called administrative risk on the competitiveness of the "Country-system". The containment or, at least, the "computability" of such a risk necessarily passes through the rules and institutions aiming at a determination of "when" the administrative act requested will be adopted.

This outcome implies certainty of the law and of the timeliness of administrative procedures.

Paradoxically, right from the moment when the P.A. - also because of the pressure of European laws - has come tighter to the laws of the market, the "gap" between the time of the procedure and time of economy has opened wide. And not so much (or not only) due to the aggrava-

tion of "atavistic" inadequacies and inefficiencies of the administrative apparatus in the management of processes within their competence but, rather, because of those phenomena of structural transformation of society and of economy world-wide such as the technological and IT revolution and the (related) globalization of markets and information, which have made the time of the economy too fast for the P.A. In other words, especially as a consequence of the momentous changes of the century, the distance between *economic* time and *procedural* time has widened too much; too large not to be perceived as a serious problem in the social and political awareness, as is clearly evidenced by the repeated and insistent attempts of the legislature to fill or, at least, to reduce that distance.

The reference, ultimately and for what specifically interests us here, is to the series of innovations concerning the art. 2 of law number 241/1990 – i.e., the general rules of the terms for the conclusion of the administrative procedure - with the "array" of legislative measures set by the Government to contrast the economic crisis and facilitate the resumption of growth, including the introduction of (further) measures to simplify and improve the efficiency of the activity of the administration.

2. The "Simplify Italy" decree and the "Development Decree". The compulsory transmission of judgments, once they become final, to the National Court of Audit of the appeals upheld against the silence/non-fulfillment.

Respecting the chronological order of the most recent legislative initiatives, which bring further "corrections" to the various aspects of the discipline of procedural terms, we will take into consideration some provisions of Decree Law (D.L., from now on) number 5/2012 (the so called "Simplify Italy" decree) and D.L. number 83/2012 (the so-called "Development Decree"). The purpose of these interventions is double: on one hand, the strengthening of the means of protection available to individuals facing the P.A.; on the other hand, the simplification of administrative procedures in order to ensure a higher level of certainty and faster adoption of the final measure.

The D.L. number 5/2012, conv. with modifications by the law number 35/2012, , as well-known, seeks after the simplification of the administrative action, thus connecting this principle to the promptness and efficiency of the administrative action.

In particular, the "Simplify Italy" decree contains, at clause 1 of art. 1, a provision which replaces and integrates the clauses 8 and 9 of art. 2, of the law number 241/1990, with six paragraphs numbered from 8 to 9 *quinquies*.

The innovations involve, first, an integration of the procedural protection against the tacit non-fulfillment, now regulated by the Code of Administrative Procedure (compare articles 31 and 117 of the c.p.a.). The obligation to transmit electronically to the National Court of Audit the judgments of acceptance once they become final. This, presumably, in order to facilitate the possibility to exercise the action, should the prerequisites occur, to enforce the administrative responsibility of public servants causing the omission or delay.

The provision in question thus establishes a structural link between the administrative process, with reference to the silence, and the system of administrative and accounting responsibilities, which, in theory, could lead to the establishment of a trial before the National Court of Audit, for damages to the Treasury, against the officer or employee responsible for the delay.

The judgment stating the infringement of the obligation to conclude the proceedings within the period specified by law, may be taken as a specific and concrete report of damage, that is to say a kind of "*notitia criminis* ", that the National Court of Audit will have to evaluate in the same way as the general rules disciplining the administrative responsibility.

The purpose of this "automatic" and "telematic" notification appears therefore to be the possibility to bring to effectiveness the system of administrative and accounting responsibilities of officials and public managers in the cases of non- or late exercise of provisional activity. It is quite clear that the new provision does not establish a different system of administrative and accounting responsibilities, but rather reinforces the ones in force: in particular, the strengthening

effect of this form of liability stems from the fact that the finding of liability itself is not called (solely) to the initiative of the autonomous regional Prosecutor, of private stakeholders (exposed ...on average) or of the same public authorities (often reluctant, moved by corporate requirements, to file an appeal to a judiciary accounting). It is now a specific obligation of the administrative judge to transmit such information.

The norm setting forth the "official" power of the administrative judge (A.J. from now on) to solicit the Regional Offices of the National Court of Audit appears essentially aimed at giving effect to the administrative and accounting system of liability of Directors and government officials not fulfilling the procedural terms.

2.1. (Continued) The "recognition" of the forms of responsibility by omission or delay in the conclusion of the proceedings.

The link between the violation of terms of maximum duration of administrative procedures and administrative and accounting responsibilities stands out also in the new version of the clause 9, art. 2, of law number 241/1990.

We take advantage of this occasion to remember that the clause 9, in its original version (introduced by the tidings referred to law number 69/2009), established that the failure to enact the measure in the terms provided for the conclusion of the proceedings constitutes an element of assessment when evaluating the managerial responsibility. This forecast was "overcome" by the latest tidings made by D.L. number 5/2012, –that fully reformulates the above-mentioned clause 9. It is thereto pointed out that the Administration's inaction constitutes evidence affecting the assessment of individual performance, as well as of the disciplinary, administrative and accounting (not only of the Director, but also of the defaulting official) responsibility.

On this point, apart from the express clarification that the liability specific cases arise not only in the event of failure of emanation of the measure in the fixed terms, but also in case of late adoption, the 2012 tidings do not seem, indeed, particularly innovative, making a kind of "recognition" of the forms of responsibility deriving from inertia. This observation also applies with reference to the administrative and accounting responsibilities, to be intended also in case of omission. However, it is clear that the *emergency* Legislator chose to place the conduct in contravention of the procedural term in the evaluation of individual performance, as introduced by legislative decree number 15 of 2009 and as per subsequent legislative decree number 150/2009 (better known in Italy as "Brunetta's reform").

2.2. (Continued) The "internal replacement" mechanism for the conclusion of the proceedings.

More significant, as regards the impact, is the clause 9-*bis*, introducing the figure of a "guarantor of last resort" that can monitor the terms of the conclusion of the proceedings. That provision establishes a measure of "organizational planning", according to which, within the P.A., the governing body must identify, among the top management, a person to whom to assign the replacement power in case of inaction.

The same provision sets down some supplementary criteria entering into force when the governing body does not identify such a person: in that case, the replacement power is allocated to the general Director or, should this figure be missing, to the Director in charge at the office or, should that figure be missing too, to the highest in rank official present in the Administration.

Clause 9-*ter* of art. 2 law number 241/1990 has purely procedural contents: it assigns to the private who is waiting for the Administration's decision (whereas the deadline for the conclusion of the process has expired in vain), the possibility to apply directly to the person in charge of the replacement power, in order to come to a conclusion of the legal action or to appeal to the relevant organizations or to turn to the appointment of a commissioner. The Director invested with the replacement competence, therefore, can exercise directly the function, releasing the provision omitted or appoint a commissioner for the incumbent.

In any case, the final decision will be adopted by the Director invested with the powers of substitution, within a period equal to half of the term originally planned.

The forecast of the above described replacement mechanism for the conclusion of the administrative proceedings (a kind of "internal commissioner" within the Administration "not fulfilling") seems to offer to the private waiting for the measure, before resorting to legal action, a further instrument through which to accomplish the effectiveness of the administrative action, which, considering it is meant to be used directly against the P.A. bodies, is likely to have deflationary effects in the field of administrative litigation.

If there are no dilatory or suspending forecasts, it is, of course, an optional instrument in the sense that it does not prevent the activation of the legal solutions against the silence/non-fulfillment as, on the contrary, it offers a substantial remedy to "fight" the "pathology" of (non-compliance of the) the term of the proceedings, with no need to seek access to the jurisdiction (through the ritual of silence).

Among the innovations introduced by the "Simplify Italy" decree, we have to mention the clause 9-*quiquies* of art. 2, law number 241, according to which, the administration has to "acknowledge" any delay in the fulfillment of the obligation to provide, expressly indicating, in each provision coming from petitions belatedly released, both the term as per statutory provision and the one actually employed. In the light of the new provision, designed to "crystallize" even through documents the non-fulfillment perpetrated, it seems that the belated decision, especially if adopted as a substitute, contains necessarily some "clauses" standing for an implicit "admission of guilt" of the Administration, since the original term, existing and violated, is clearly stated. It is possible that the inclusion of such a statement expressed, for example, in a decision favorable to the private party but issued with delay with reference to the date specified for that procedure, is likely to contribute to the "objectification" of the administration's fault in such a delay, persuading the A.J. to focus the inspection mainly on the verification of the existence of a causal link between the administration's negative behaviour and the damage derived.

3. The "anti-corruption law". The conclusion of the proceedings "simplified"

A further modification of art. 2 of the procedural law has been made by art. 1, clause 38 of the law number 190 of 2012 (the so-called "anti-corruption" law), which has added a new sentence to the clause 1, making it possible for the P.A. to conclude the procedure with an explicit measure prepared in a simplified form in case of "manifest inadmissibility, impossibility to proceed or groundlessness." Even this rule reflects the need for simplification, as inferred from the motivation of the measure, which may consist of "a brief reference to the point of fact or law deemed crucial"

In the rule, moreover, we find the principle of simplification working as an accelerator of the administrative action: the "economy" in terms of motivational burden is supposed to help the Administrations in the compression of the time needed for their decisions. In addition, it should be noted that the new rule certainly applies to broaden the scope of the operativity of art. 2 of law number 241/1990, thus contributing, in a decisive way, to overcome the administrative jurisprudence tending to limit the nature, basically unconditional and absolute, of the obligation. It falls on each Administration, as well as also on the private entities when exercising public functions involving the adoption of administrative measures, the duty to conclude the proceedings with an explicit measure and within a specified period.

Even if the sphere of operativity of the obligation to provide for the term does not appear to be circumscribed either by the exclusion of the rules for certain Administrations or by the exclusion of certain types of proceedings from the field of application of art. 2 of law number 241, the administrative body of laws, identifying a number of cases in which the Administration, in practice, is not even obliged up-line to open the proceedings, has questionably restricted the above-said sphere, with the result that the scope of the "main principle" contained in the same art. 2 is somehow relativized.

In particular, also in relation to “unavoidable requirements of cost-effectiveness and efficiency of the administrative action”(see Council of State, Sec. IV, no. 3824/2007), the body of laws considers that the obligation of the P.A. to end the procedure with an explicit measure does not occur when:

a) in the presence of requests having the same contents, if in case the formal administrative resolutions adopted have not been rebutted (see Council of State, Sec. IV, no. 6181/2000), unless the situation of fact or law has changed (see Council of State, Sec. IV, no. 3256/2002);

b) in the presence of manifestly absurd questions (see Council of State, Sec. IV, n. 950/1994), or totally unfounded (see Council of State, Sec. V, no. 418/1994);

c) in the presence of illegal claims, as it is not possible to carry out the protection of illegitimate interests (see Council of State, Sec. IV, n. 6181/2000, cit.).

Indeed, it should be noted that, next to the body of laws just mentioned, there is a further jurisprudential “trend”, gaining more and more success, that under special circumstances and in direct application of the general principles of the administrative action (such as, in particular, the principles of impartiality and efficiency mentioned in art. 97 of our Constitution), to the purpose of the insurgence of the obligation to proceed and, therefore, to provide, assigns independent and decisive importance to the demands of certain parties, even with regard to proceedings that current laws would typify as “ex officio” and not “partisan”.

To sum up, according to the latter approach, where there is no specific rule of law charging the P.A. with the obligation to provide, it is nonetheless out of question that the obligation to express such provision, after the applications of private parties, exists each time significant justice needs requires the adoption of an express measure and, therefore, “any time, in accordance with the principles of general scope, of custody, clarity and loyal cooperation between P.A. and privates, as well as fairness and good administration mentioned in art. 97 Cost., rise for the private party a legitimate expectation to know the contents and reasons of administrative decisions” (most recently, T.A.R. Tuscany, Florence, Sec. III, no. 1994/2012).

It seems easily predictable that the “counterforce” already exercised by the jurisprudential trend recently recalled, in the opposite direction to the jurisprudence leading to the circumscription of the sphere of operativity of the obligation to provide in due time, will receive, now, a “driving force” decisive with the new provision inserted in art. 2, clause 1, of the procedural law. As a result of this prediction, the area of objective application in question is also extended to cases of manifest inadmissibility, impossibility to proceed or groundlessness, which should allow not only the complete overcoming of the jurisprudential limitations mentioned above, but also to affirm the (at this point) widespread generalization, for the P.A., of the obligation to conclude the administrative proceedings with an explicit provision at a time given.

If it is true that the final act of the proceedings in the cases considered by the new period of the aforementioned clause 1 does not correspond to a “classic” measure of denial, that is to say, more precisely, a substantial rejection of the measure, it is equally true that we are dealing with a final decision whose nature, formally and substantially administrative, cannot be questioned for which reason, although in a simplified form, it has to intervene expressively and within a given time.

This means that the innovation introduced by the law number 190/2012 entails the substantial elimination of the margins of discretionality of the public entity with reference to the *an* and *when* of the provision, even in those cases for which it is proved there is no founded reason to start the procedural investigation. As a matter of fact, even in such cases, the Administration is asked to take an explicit measure, obviously negative, in due time with the only difference – compared with the cases of “suitability” of the act to the procedural initiative- that the form will be simplified. But, still, that will be a measure.

On the other hand, the procedure, given the minimal complexity - if any - of the investigation, should be carried out, also in accordance with the principle of proportionality and the criterion (its corollary) of procedural economy, in terms of more slenderness and simplicity.

4. The “To do” decree. The compensation for delays in the conclusion of the proceedings following the application of a party

We will finally deal, with reference to the legislative action further elevating the level of compliance with the terms of the conclusion of the proceedings concerning the P.A., with art. 28 of Decree Law number 69/2013 (the so-called "To do" decree), which, saving the rules already allowing the refundability of the damage caused by delay in the conclusion of the administrative procedure, establishes a compensation scheme (the amount of which, unlike the reimbursement, is “uncoupled” from the actual damage), connected to the silence/non-fulfillment.

More in detail, the aforementioned art. 28, adding a clause 1-*bis* to art. 2-*bis* of law number 241/1990, introduces the right to ask for a "delay compensation" from the P.A. in the conclusion of the administrative proceedings started by request of a party, with the exclusion of the hypothesis of qualified silence i.e. the implied assent and the silence -rejection. The rule thus introduced states that, in case of compensation, the amounts paid or payable thereunder shall be deducted from the amounts calculated for the damages deriving from the non-observance of the terms given to provide. In this way, it is confirmed that the claim for compensation does not exclude, should the conditions be fulfilled, to apply for the compensation of the damage suffered because of the delays according to art. 2-bis, par. 1 of law number 241/1990. In such hypothesis the compensation will be granted only to the greatest extent, taking into account the amount already paid or to be paid (although quantified) as indemnity.

The same art. 28 suggests quite articulately the rule of compensation in case of delay in provision.

The rule, first of all, defines the criteria for the quantification of compensation in case of delays of the P.A. The amount of the compensation is thus established: 30 € for each day of delay with a maximum amount of 2,000 €.

The right to compensation is calculated from the date of expiration of the completion of the procedure (see clause 1).

The passive subject of the obligation to pay the compensation is the proceeding Administration or, in case of participation of several Administrations, the one responsible for the delay in the adoption of the final measure.

It is a form of flat compensation, a kind of sanction, set on the parameter of the duration of the delay, which we define “automatic” for mere descriptive reasons. It is to be noted that, although the party is entitled to the right to compensation just for the "mere delay" of the Administration (clause 1, art. 28 of the Decree Law 69/2013), and, therefore, as a result of with the non-observance of the deadline for the conclusion of the proceedings (that is to say, regardless of the right to the so-called "good of life" for the achievement of which the procedure was originally set), the opportunity to honour this right (meaning, credit) implies the prior implementation of a measure of a substantial kind against the inertia of the P.A., namely the activation of the replacement mechanism as per art. 2, clause 9-*bis*, of law number 241/1990. This procedural burden at the expense of the party entitled to compensation in the end looks like a sort of "preliminary procedural" with respect to the question of compensation, in the sense that the non-fulfillment of that burden precludes the acceptance of the application itself. Moreover, the above mentioned procedure must be activated by the party concerned within the given period - expressly qualified by the rule as "peremptory" – of twenty days from the date of conclusion of the proceedings.

Introducing a series of procedural measures, the "To do" decree also rules the judicial solutions available in case of continuous inaction (compare clause 3, art. 28 of the Decree Law 69/2013), in particular by providing that, whereas the holder of the replacement power does not issue a decision within the assigned term and / or does not arrange for the payment of the compensation, the party can either:

a) appeal against the silence of the P.A. according to art. 117 c.p.a., asking the A.J. to issue a verdict establishing the obligation for the P.A. to provide, prospectively appointing a Commissioner *ad acta* in case of a further failure to adopt the measure requested;

b) to appeal for an injunction under art. 118 c.p.a., in case the request is limited to the payment of the amount due for compensation.

In the first case, together with the appeal against the silence, it is possible to claim for compensation. Both requests will be dealt with ritual Chamber and decided in simplified form (clause 4 of the before mentioned art. 28).

Moreover, if the appeal (on silence or injunction) is declared inadmissible or rejected because of an inadmissible or manifestly unfounded instance at the beginning of the administrative procedure, the A.J. may condemn the applicant to the payment, in favor of the Administration, of a sum whose amount may vary from twice to four times the "unified contribution" (clause 6). Indeed, this provision lays itself opens the way to a dual criticism.

First of all, it extends exceedingly and unnecessarily the object of the proceedings initially set for the omission of payment of the compensation, which should remain confined to the establishment of the right to compensation for the failure to conclude within the terms of the administrative procedure. Like this, it would be sufficient that the A.J. checks the existence of an instance, the date when it was first presented, the duration of the term legally required for the conclusion of the proceedings in question ascertaining if such term has been trespassed. The new rule, instead, implicitly states that the A.J. can judge on the right to the compensation thus getting to the heart of the administrative matter, which equals to exercising the power to examine the contents of the request underlying the compensation.

Secondly, even the decision-making (apart from the acknowledgement) powers the A.J. is entrusted with seem to be disproportionate considering the kind of judgment stated by art. 28 of the "To do" decree, inconsistent with the very same logic of the introduction of the right to compensation when "mere delay" in providing occurs. The before mentioned clause 6, as a matter of fact, in case of rejection of the appeal because inadmissible or manifestly unfounded, gives to the A.J. the power to go far beyond the (ordinary) condemnation of the losing party to pay the legal costs, enabling this body to the exercise of an administrative power of sanction, against the private entity, obliging the applicant to the payment of a sum up to four times the amount of the unified contribution due at the beginning of the proceedings. This means the sanction may actually exceed the sum disputed thus emerging as a kind of "disturbance of the P.A." meaning that, "in order to prevent speculation or diversion in the use of the norm" quoted in Art. 28 (explanatory report on the conversion of DL 69/2013), the primary purpose of the provision itself is betrayed. The aim is: the private party may attain a positive result but, independently from its contents, such a result has to be promptly delivered.

On the other hand, if the application succeeds, it is mandatory for the A.J. to transmit the verdict, unfavourable to the Administration, to the National Court of Audit ("in order to control the way the public service is managed"), to the Regional Prosecutor of the National Court of Audit ("for the relevant evaluations") and to the people entitled with the possibility to exercise disciplinary measures against the civil servants involved in the administrative procedure (clause 7 of the same art. 28).

The clause that follows, clause 8, ensures an appropriate systematic coordination with the procedural law which means that, in the notice communicating the start of the procedure, it shall be mentioned the right of compensation, as well as of the way and timings to achieve it and - also- who will exercise the replacement power and the terms for the conclusion of method.

Finally, art. 28 (at clause 10) of Decree Law number 69/2013 limits the (objective) scope of discipline of compensation from delay solely to the proceedings concerning the start-up and pursuit of firms, begun after the entry into force of the law converting the same decree (on 21st August 2013). Although this limitation of the sphere of application of the new rules does not appear entirely reasonable (as it "saves", unfairly, any delay perpetrated after that date for the conclusion of proceedings already in progress), it should be noted, however, that the system in question has a programmatic nature, experimental which, after a phase of "settling-in", can be adjusted and even brought to perfection. It has been foreseen that, within eighteen months after the entry into force of the law converting the Decree Law number 69/2013 and following a monitor-

ing of the application, the provision in question – with the exception of the unlikely event of "termination" - will be confirmed, remoulded, extended, even gradually, to other administrative proceedings, through a government regulation known as "deregulation" (compare art. 28, par. 12; this regulation, however, has not yet been adopted).

Everything considered, despite the doubts and perplexities arisen from the discipline examined, particularly - as illustrated - from a procedural point of view, it is to be admitted that the introduction of "compensation for delays in the conclusion of the proceedings", which constitutes a different and further measure apart from reimbursement (being the payment of compensation due "even in the event that the failure to enact the measure is attributable to a 'justifiable' and abstractly 'lawful' behavior of the Administration" (see the Directive of the Presidency of the Council of Ministers - Dip. of public function. publ., January 9, 2014), has expanded the guarantees against the non-qualified silence, putting in the hands of the "subjects" a new instrument of protection against the P.A. when non complying with its obligation to provide in the due terms. In this way, thanks to the above mentioned discipline, the effectiveness of the principle of timeliness of the administrative action is increased.

5. Concluding remarks

As outcome of the analysis carried out as regards the latest interventions reviewing the rules governing the obligation for the P.A. to provide timely, combined with the introduction of the measures aiming at the simplification of the (conclusion of) the procedure, we can say that the private parties appealing to P.A. for a decision are guaranteed a response, no matter if positive or negative, in due time, albeit at the cost of complication of the jurisprudential regulation of the matter.

Unlike previous reforms, the measures introduced by the last "session" of the revision of the above said obligation, have pushed forward, up to the point of regulating the consequences, procedurally speaking, of the fruitless expiration of the conclusion of the proceedings. We are specifically making reference to the already examined substitution mechanism, operating within the "sleeping" Administration, that allows the Director invested of the replacement competence to exercise that function directly, issuing the omitted provision within a term which should be half of the original one (see the clauses 9-*bis* and 9-*ter* of art. 2, law number 241/1990, as amended by tidings provided in D.L. 5/2012).

However, not even the new provisions have provided an explicit qualification of the procedural terms in the sense of their being peremptory. Nevertheless, they have defined further consequences (better to say sanctions) derived from the infringement of procedural terms, the most relevant of which, in addition to the above-mentioned replacement within the P.A. failing to comply, are:

- the compulsory transmission of judgments the National Court of Audit, once they become final, of those appeals against the silence/non-fulfillment that were accepted
- the flat-rate compensation due in case of non-observance of the terms in the proceedings for which the private party applied.

Those consequences somehow have defined the peremptoriness of the term when the procedure has to come to a conclusion thus overcoming the jurisprudential trend that, in the absence of a specific prescription of the peremptoriness of the term in question, tends to deny both the loss of administrative authority in the event of fruitless expiration of the term of the same and the illegality of the measure adopted late (most recently, Council of State, Sect. IV, no. 2964/2014).

In any case, whereas the A.J. would not come to a *revirement* of the traditional address, it would be desirable the direct intervention of the Legislator, expressly indicating as peremptory the terms for the completion of the administrative procedure as per art. 2 of law number 241/1990.

Their violation would thus imply both the loss of administrative authority of the P.A. due to issue the provision and the illegality (if not the nullity) of the act issued all the same. This, in

order to avoid paradoxical effects, should obviously not apply to the processes started by a private party in order to end up with the benefit of an expanded measure, but only to proceedings started *ex officio* in order to end up with a restriction of the juridical sphere of the same (such as, for example, the legal actions of revoke or sanction). A firm step in the right direction was finally accomplished with the tidings brought by art. 21-*nonies* of procedural law operated by law number 124/2015 (better known in Italy as "Madia's reform"), which, predetermining normatively in eighteen months the limit of the "reasonable timing" (an expression contained in the original version of art. 21-*nonies*) within which the P.A. may take action for its own protection, sets up as peremptory that period, with the inevitable consequence that the provision of second-degree belatedly adopted is illegitimate (see at this regard the clear statement by Tar Puglia, Bari, Sec. III, no. 351/2016).

UDC 342.9

THE FUNDAMENTAL RIGHTS FINANCIALLY AFFECTED IN THE EUROPEAN PERSPECTIVE. WHICH PROTECTION FOR NATIONAL COMMUNITIES?

Andrea Crismani,

Associate Professor of Administrative Law, enabled the functions of full Professor. University of Trieste

There are certain factors that affect negatively on the citizens.

These are: the growing deficit of the political decision-making capacity; the progressive loss of sovereignty of nation states; the crisis of representativeness of parliamentary bodies and the emergence of vertical subsidiarity.

These factors have led to a radical crisis of the conditions of effectiveness of the control of citizens, which is converted, from a potentially efficient tool of participation in the exercise of power, in a kind of abstract reminder of dubious democratic quality.

In addition, the financial interests of individual Member States often place themselves in opposition to the financial interests of the communities of other European Union nations.

But not only that: many times in the same context, they are in conflict with EU interests itself.

There are a number of questions that is necessary to try to get an answer.

Who governs public finance in Europe, by what means and to what end?

What is the degree of prescriptive constitutional principles of so-called welfare state?

There are quantitative limits to taxation?

The international and European financial measures which the Member States are bound is able to adequately protect public financial rights?

UDC 342.9

THE EFFECTIVENESS OF PROTECTION BEFORE THE ADMINISTRATIVE JUDGE IN THE RECENT JUDGMENTS OF THE PLENARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF STATE

Enrico Follieri,

Full Professor of Administrative Law, Department of Law, University of Foggia

SUMMARY: 1. The right to judicial protection. - 2. The importance of the judgments of the plenary assembly of the Council of State. - 3. The subjective nature of administrative jurisdiction. 4. The actions that can be proposed. - 5. Conclusions.

1. The right to judicial protection

The fundamental right to judicial protection has precise features that are established at an international level, in European Union law and in Italian constitutional law.

Articles 8 and 10 of the Universal Declaration of Human Rights, proclaimed by the United Nations in 1948, lay down that everyone has the right “to an effective remedy by the competent national tribunals for acts violating the fundamental rights granted him by the constitution or by law”.

There are similar dispositions in articles 6 and 13 of the European Convention of Human Rights of November 4th 1950 published in the *Official Journal of the European Communities* December 18th 2000, C/364, that also add the principles of the completion of the trial within a reasonable time limit and the prior establishment of the judge by law.

Article 111 of the Italian Constitution establishes that, as regards jurisdiction, “the law is administered by means of a fair trial governed by the law” also in accordance with the requirements of articles 24, 25, 101 and 111: the examination and cross-examination of the parties, on an equal footing before a judge that must be independent and impartial, subject only to the law and previously established by the law; the proceedings must be concluded within a reasonable time; the inviolability of the defence at all stages of the proceedings.

Article 113 of the Constitution, concerning disputes of citizens against the public administration, establishes that the jurisdictional protection of the rights and the legitimate interest against acts of the public administration are always admissible, and that kind of protection cannot be excluded or limited to particular kinds of appeal or for particular kinds of acts.

Jurisdictional protection has specific traits and it is a fundamental right that cannot be limited and, above all, cannot become recessive or even be sacrificed to or in opposition with other fundamental rights. In fact the latter are balanced by the legislator, the judge or the administration because, in concrete experience, they may be in competition with each other. We need merely consider that, in these times where there are serious problems arising from the fact that terrorism has taken on a global dimension, freedom is very limited in terms of community safety needs and the protection of the physical integrity of citizens; the right to health has to contend with the means available to the administration; freedom of economic initiative clashes with the equality of all citizens that cannot be merely formal but also substantive, and so on.

Instead, the jurisdictional protection that the Italian Constitution defines as an “inviolable right” operates at a different level from that of other fundamental rights: it has a procedural and instrumental function to enforce and protect fundamental rights, ensuring the basic minimum protection for the affirmation and recognition of other fundamental rights. No balancing can take place because there are no occasions of interference with other fundamental rights related to substantive aspects: the criterion of protection allows the judge to concretely compare and balance the contending fundamental rights. But there can be no compromise with other rights for judicial protection that are not (and cannot be) in competition with the other fundamental rights which, in order to be guaranteed and protected, do not need to limit or find an equilibrium with judicial protection which, indeed, is essential in ensuring that such rights are duly protected.

Judicial protection is a fundamental right whose aim is (also) the defence and the fulfilment of other fundamental rights that can be appreciated on a substantive level and must be satisfied even if the fundamental right for which it acts is recessive with respect to any other rights.

The procedural and instrumental nature gives a neutral character to judicial protection which excludes the possibility of entering into a dialectical confrontation with the other fundamental rights of a substantive nature.

The right to judicial protection must therefore be satisfied, unlike all the other fundamental rights which may, in practice, suffer a limitation or even be sacrificed.

Some elements of the right to judicial protection in terms of a fair trial, however, may come into conflict with each another and require balancing because, despite their being in theory

compatible and complementary, they may in practice enter into conflict when the resources and the means available are insufficient.

So protection is effective if proceedings are completed within a reasonable time, so that the duration of the trial is complementary and functional to its effectiveness; but if resources are limited and there are a large number of claimants, the time required to complete court proceedings becomes longer and jeopardizes the effectiveness of the protection.

To achieve the overall result of protection (effectiveness), it is possible to intervene in two ways: either by increasing the number of judges or by curbing demand.

In the first case, the criterion of reasonable duration of proceedings is assured, without bringing into question the other elements of due process, such as the generality of protection and the facilitation of access to justice, but this solution has to contend with the availability of financial resources and the time needed for organization, including staff recruitment, adapting facilities, the provision of advanced technological means (for example online trials and so on). Adapting judicial organization may require a period of time during which the effectiveness of protection is temporarily affected, but in the end full efficiency is retrieved. The real question, however, is the availability of funds to increase the supply of judges and that is currently lacking, especially at this time of severe economic crisis. And, therefore, in Italy, especially for civil disputes, we have chosen the path of containing demand by “discouraging” potential claimants and limiting access to justice, with the provision of: pre-emptive proceedings to resolve disputes out of court, which constitute conditions for the admissibility of a claim and, when they fail to settle the dispute, they lengthen the time for completing court proceedings, thus paradoxically making protection less effective; increasing the monetary cost of access to the process; introducing procedural constraints for proposing charges; stiff penalties for cases that are judged unfounded; filters for obtaining the ruling of the judge, and so on. Measures have been taken, therefore, to restrict the demand side for justice in order to recover efficiency and make protection effective and so generalized and effective access to justice has been balanced with the criterion of efficiency in an appraisal which, however, in order to be lawful, must be balanced and reasonable.

Not all the principles of due process, however, are subject to balancing because some of them represent an inescapable ‘hard core’ of rights and must necessarily be respected, such as the independence, impartiality and fairness of the judge, the first founding principle and minimum prerequisite for a fair trial; the judge's subjection only to the law; the inviolability of the defence at all stages of the proceedings; the examination and cross-examination of the parties, on an equal footing.

2. The importance of the judgments of the plenary assembly of the Council of State.

As regards the duration of the proceedings Italy is a happy oasis in terms of the relative brevity of the process and because there is the possibility of deciding the substance of the dispute already in pre-trial proceedings, with the adoption of a simplified judgment when there is no need for investigation (a frequent occurrence as it is a judgment that is normally based on documents) and the issue can be resolved by examining an instantly definable profile that may relate to procedural matters or to more substantive issues. In addition, there are several disputes that are dealt with by adopting shorter procedures including those concerning the award of public contracts (contracts and concessions). In this respect, the extremely high cost laid down as payment in order to initiate proceedings in an appeal related to concessions and public procurement seems unjustified: there is no need to reduce the demand for justice in order to shorten the duration of proceedings.

The reasonable duration of the administrative process makes it efficient and implements the effectiveness of the protection that the code of administrative procedure, which entered into force on September 16 2010, lays down in art. 1 among the general principles: “The administrative jurisdiction ensures full and effective protection in accordance with the principles of the Constitution and European law”.

The affirmation of the principle expressed in art. 1 can also be found in the regulation of various procedural matters and has been referred to in recent decisions of the plenary assembly of the Council of State, the highest body in the administrative courts, whose decisions have acquired particular authority with article 99, section 3, of the code of administrative procedure which has placed a horizontal constraint on all divisions of the appeal court: "If the division to which the appeal has been assigned deems that it is unable to share a principle enunciated by the plenary assembly, it may send its decision back to the plenary assembly providing motivated grounds".

The case law of the Council of State and, above all, the case law of the plenary assembly, have played an important role in the construction of the law and of the administrative process which has developed on the basis of case law that has a case-law development, albeit guided and supported by the systematization of legal theory.

The plenary assembly, in particular, was established in 1907 and its rulings have always exerted considerable authority for several reasons. Firstly because of its composition as it includes judges representing all the jurisdictional divisions of the Council of State that operate as the 'transmission belt' of the principles in the divisions when similar cases are decided. Secondly, because of the limited number of cases brought before the plenary assembly which allows it to analyse each one in depth and reach well pondered conclusions.

Moreover, there are fewer than 450 administrative judges in all, taking into account the number of regional administrative courts (courts of first instance) and the Council of State (the court of second instance), so because of their small size, they constitute a cohesive and homogeneous body, attentive to its case law and has always regarded with respect and attention any judgment coming from the highest judicial body of administrative matters. Finally, the plenary assembly has carried out and continues to carry out, as one of its essential and principal functions, the exercise of guaranteeing precise observance and a uniform interpretation of the law because it is called upon to solve conflicts in case law that have actually occurred or which may conceivably occur. This function is rooted in the need to ensure that, for similar cases, differing solutions to a fundamental principle of justice are not adopted, which is a fundamental principle of the common law system. In the latter, the requirement of equality in respect of individuals is expressed in the decisions of concrete cases, in the *jus dicere* which is binding on judges subsequently called upon to judge similar concrete cases. This need for equality, which is measured in the actual application of the law, is also felt in Italy, a country with a civil law system, on grounds that have totally disappeared today, namely, that the court is *la bouche de la loi*, according to the reasoning of the Enlightenment period. Hence the nomophylactic function attributed to the higher courts in our system.

The acquired knowledge that the judge (any judge), in interpreting the law, is not a mechanical executor of the provision in question and that the interpretation must adapt to the times and open up protection to deserving interests, according to the scale of values that appears relevant at that time, has led to an increase in the diversity of solutions for similar cases, jeopardizing not only the principle that the law is equal for everyone, but also the principle of legal certainty which includes the balancing of different needs: stability, knowability, comprehensibility, clarity, and predictability.

The legal remedy adopted has been to attribute special force to the previous judgments of the highest qualified bodies of ordinary auditing and administrative jurisdictions.

In chronological order, it laid down, with legislative decree no. 40 of 02.02.2006, that for the ordinary courts, if one division of the Court of Cassation "has chosen not to share the principle of law laid down by the united divisions" the Court of Cassation "sends the judgment of appeal back to the united sections with a court order outlining the motivated grounds for that judgment" (art. 374 of the code of civil procedure). Using an identical formula, but this time binding not only horizontally but also vertically because it was extended to the territorial divisions of first instance, art. 42 L. no. 69 of 18.06.2009 ruled that, if a principle laid down by the united divisions of the Court of Auditors is not shared, the matter must be sent back to the

latter. Finally, in 2010, a similar rule was established for the divisions of the Council of State with respect to principles laid down by the plenary assembly with art. 99, section 3, of the code of administrative procedure code which I referred to earlier.

Hence the importance of the plenary assembly's judgments, not only because of the authoritativeness of the body and the persuasiveness of its decisions, but also because of the authority established by the law that requires the divisions of the Council of State not to decide in a manner that differs from that of the highest qualified body, thus allowing the matter, in cases where the two judgments differ, to be sent back to the plenary assembly, explaining the reasons for why the case law on the matter should be changed.

The decisions of the plenary assembly of the Council of State, then, have become the focus of increased interest because they have the value of sources of law, of a cultural rather than of a political nature, such as laws, regulations etc.

3. The subjective nature of administrative jurisdiction.

Recent decisions of the plenary assembly have focused on an issue that has found, both in the legal theory and in case law, opposing orientations, namely whether an administrative judgment is an objective or a subjective jurisdiction. If it is objective, the jurisdiction aims to determine whether the administrative action was exercised lawfully, backgrounding or even making irrelevant the substantive interest for which the claim was originally made; the claimant, observing the infringement of his/her own interest, is entitled to take legal action, in order to verify the legitimacy of administrative activity. If it is subjective, the jurisdiction has the function of protecting the substantive interest and then, if the judge, after examining the administrative action in question, finds it unlawful, measures must be adopted that can satisfy the interest that led the claimant to take legal action, that is, to an essential asset.

This opposition has not been overcome even in the clear provisions of the Italian Constitution attributing, in art. 24, the ability to take legal action for the protection of subjective legal situations; in art. 113, the jurisdictional protection of rights and legitimate interests against acts of the public administration; and in art. 111, due process and therefore the effectiveness of protection.

The plenary assembly of the Council of State, with judgments no. 4 of 13 April 2015 and no. 5 of 27 April 2015, affirmed the subjective nature of administrative jurisdiction of which one can appreciate the scope if one considers the consequences of this ruling.

Judgment no. 5 of 2015 examined this particular context: two companies participate in a competitive bid for provision of services, the second placed company contests the result on two grounds. The first is that the winning company was awarded the bid unlawfully because it did not state that it had the employees required to perform the service: the acceptance of this claim entails the exclusion of the winning competitor the award in favour of the claimant. The second ground is that the claim of the violation of the principle of publicity in the examination of the offers and the principle of transparency, the acceptance of which determines the repetition of the administrative procedure of selection of the company to which the service is to be assigned.

The acceptance of one of the two grounds determines the absorption of the other because each alone is able to define the controversy.

If the judgment is regarded as having a subjective nature and, therefore, in order to effectively protect the claimant's interest, preference should be given to the examination of the reason that assigns the service to the company that came second and, therefore, to the reason aimed at excluding the company first awarded the contract; conversely, if the judgment is regarded as having an objective nature, the primary ground for consideration is the one regarding the major flaw in the way the bid was carried out, that is, the violation of the principles of publicity and transparency that entails the repetition of the administrative procedure. This is because an unlawful competition procedure cannot produce legal effects (by awarding the bid to the other competitor), given that the function of the judgment is to verify the lawful nature of administrative action.

The plenary assembly has established that the administrative process is dispositive and the claimant is not only free to choose to begin the proceedings and on which grounds but also has the power to set the order of discussion of the claims proposed that the judge must respect. Accordingly, if the claimant clearly indicates that the first ground to be examined – to return to the case in point – should be the exclusion of the competitor that was awarded the bid, the judge must first rule on this aspect and, if it the case is deemed well founded, must annul the assignment of the bid to the original winner and award the bid to the claimant, declaring the absorption of the additional subordinate ground, even if the latter was of a radical nature and aimed at annulling the procedure that had taken place. In essence, the Court does not have to worry that the administrative procedure presents major flaws that totally undermine its lawfulness, but it should consider as a priority the satisfaction of the claimant's interests, if that is how the latter decided to set up the proceedings, it being irrelevant that a defective procedure has legal effects and, in theory, is to be repeated.

This approach undoubtedly gives effect to the administrative judgment that serves to protect the claimant's individual legal situation in legal proceedings, not to decide whether administrative activity is being carried out in accordance with the law.

Judgment no. 4 of 2015 of the plenary assembly still goes in the direction of affirming the subjective and dispositive nature of the administrative process; faced with the problem of whether to convert the request proposed by the non-winning nominee to annul a competition for employment in public administration into a claim for damages, this ruling states that if the claimant has asked for a decision of annulment of an administrative act, then the judge must declare annulment rather than award payment of damages. According to the plenary assembly the time that has elapsed and the consolidated situation of the winners of the competition are not important: the winners, in the meantime, had organized their work and family life on the basis of that public employment), just as the public administration has an interest in the performance of qualified and experienced individuals. The choice of protection deemed most suitable to satisfy the claimant's interest is a decision that lies with the claimant and, given the dispositive nature of the process, this choice must be respected.

4. The actions that can be proposed.

The power of the appellant to determine the reasoning which the judge must follow, through the grading of the flaws of administrative action and the *petitum* which binds the judge, makes protection effective for the party whose interest is upheld by the court and who acts as arbiter.

This effectiveness is enforced by the possible actions that the claimant may propose and which has been regulated by the code of administrative procedure.

Art. 44 of law no. 69 of 18 June 2009 delegated to the Government the adoption of the legislative decree that led to the code of administrative procedure which entered into force on 16 September 2010; this article specified, among the guiding principles and criteria, that judgments should be "suitable to satisfy the claim of the winning party".

The code provides for a number of actions of ascertainment, of condemnation and of a constitutive nature and, with the second corrective to the code adopted by legislative decree no. 160 of 14 September 2012, even the controversial action of condemnation for the release of a provision asked of a public administration and not obtained, albeit with limitations. In this way the traditional reduction of protection to impugning the annulment of the administrative act has been overcome.

The case law of the Council of State's divisions and, subsequently, of the plenary assembly, with judgments no. 3 of 23 March 2011 and no. 15 of 29 July 2011, before the corrective decree of the administrative procedural code of 2012, have asserted that not only was an action of condemnation available for the exercise of authoritative power to issue an administrative provision that satisfied an interest in an essential asset (so-called 'pretensive interests'), but also every possible type of action aimed at satisfying the claimant's interest, even if not expressly established by the code.

In particular, judgment no. 15 of 2011 provides for the action of a third party against the act of a private party which, in the cases provided for by law, takes the place of the administrative act, allowing the commencement of operations subject to administrative approval (known in Italian as ‘SCIA’: certified notification of commencement of activities). The plenary assembly upheld that an ascertainment could be proposed of the existence of the prerequisites and of elements required for a replacement declaration made by the private party, even if this is not expressly established by the code. This is because, “within the legislative framework that is sensitive to the constitutional requirement of full protection of a legitimate interest as a substantive position relating to an essential asset, the lack of a provision, in the final part of the code of administrative procedure, for a general action for declaration does not prevent the possibility of adopting a particular technique of protection, as admitted in the major European legal systems. This is an action which, where necessary in order to fulfill requirements that cannot be met adequately by standard actions, is grounded in the rules of the Italian Constitution in order to ensure full and complete protection of a legitimate interest (articles 24, 103 and 113)” (grounds, section 6.5.1). Moreover, according to judgment no. 15 of 2011, “this result cannot oppose the principle of typicality of actions, since a prerequisite for the effectiveness of the protection is precisely the principle of atypical forms of protection” (above-mentioned grounds).

Administrative case law, in line with the current legal theory on procedural law, has abandoned the idea that actions can only be permitted if the provision specifies forms, methods and contents: the action may be atypical and is modelled on the protection requirements necessary for the individual legal situations protected by law.

Atypical action becomes a guarantee of full, complete and efficient protection and, at the same time, is an expression of freedom and autonomy.

Ultimately, any action likely to satisfy the interest of the party requesting a court judgment is allowed by law.

This freedom and breadth of action does not mean that there are no limits to the possible actions because they must relate to the powers of the judge in the administrative process that must consider that certain features of public administration are fixed or, at least, that a party, even a private party, is an attributory of public power. Therefore, the administrative judge may not, for example, adopt or reform administrative acts in place of the public administration, except in the areas specifically set out by the code of administrative procedure, areas in which the judge has a jurisdiction that extends to questions of merits, as in the jurisdiction of compliance with a judgment.

A similar situation arises with reference to the powers of cognition because there is an area that concerns the appropriateness of administrative decisions, reserved for administrative power and on which the judge does not have the power to decide, except in cases belonging to the jurisdiction that extends to questions of merit.

The satisfaction of the interest in legal proceedings is an expression of the principle of effectiveness of protection and of the subjective nature of administrative judgments, but it must be measured with the powers of the courts when dealing with the public administration, and this suffers from limitations in maintaining the balance in the relations between the powers (jurisdiction and executive power).

Thus, an atypical action may not extend to the point of asking the judge to exercise powers that the rule did not attribute in order to safeguard the balance between the powers of the State.

5. Conclusions.

The case law of the plenary assembly of the Council of State, with the authority deriving from art. 99, paragraph 3, of the code of administrative procedure has become, with the principles which constitute the *ratio decidendi* of the concrete dispute, one of the sources on a par with the judgments of the European courts.

With its most recent decisions, the plenary assembly has started giving concrete effectiveness to protecting individual legal situations by recognizing a jurisdiction’s subjective nature and

the consequent power of the claimant concerning the discussion of the grounds for the judgment and the type of action recommended, even of an atypical nature.

The freedom of choice of actions comes up against the limit in the powers of the courts when dealing with public administration which cannot criticize the substance of discretionary choices, nor replace, change or reform the administrative act, except under the jurisdiction of merit-making measures, including compliance with the judge's decision.

Abstract

The fundamental right to judicial protection is different from other fundamental rights because it must be satisfied, since it does not enter into competition with other fundamental rights that work on a substantive level and can be in opposition, with the need to find a balance.

The right to judicial protection has a procedural nature and is instrumental to the achievement of the other fundamental rights.

It may be the case, however, that some of the elements that the protection must guarantee in order to be effective can become recessive to ensure the efficiency of the process when economic resources are scarce, except those that make up the hard core of protection, namely: independence, impartiality and fairness on the part of the judge; the judge's subjection only to the law; the inviolability of the defence at all stages of the process; the examination and cross-examination of the parties, who are on an equal footing.

As regards administrative jurisdiction, article 1 of the code of administrative procedure has determined that full and effective protection should be guaranteed in accordance with the principles of the Constitution and European Union law, and all procedural institutions are aware of this principle.

The decisions of the plenary assembly of the Council of State have acquired, with art. 99, 3, of the code of administrative procedure, a particular authority which constitutes an added value compared to the authority that has always characterized these decisions whose principles become sources of law, both cultural sources as well as political sources (laws, regulations, etc.).

The recent decisions of the plenary assembly have given concrete form to the effectiveness of protection highlighting the subjective nature of the jurisdiction and the dispositive model of the process; consequently, the claimant has the power to indicate the order of discussion of the grounds and of choice of action available that do not necessarily follow in the forms established by the code of administrative procedure, atypical action being allowed if necessary in order to protect individual legal situations.

Atypical action meets a limitation in the powers that the administrative judge has against the public administration insofar as the judge cannot rule on the appropriateness of discretionary administrative action, nor can the judge replace the public administration by adopting or modifying one of its acts, except when jurisdiction is also extended to merit in the areas specifically set out by law.

СЕКЦІЯ 6. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Безпала В.В.,

*студентка 2 курсу магістратури юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України **

Розглядаючи питання захисту прав та законних інтересів особи у правовій державі необхідно зазначити, що суттєві зміни, які відбулися в різних сферах діяльності нашого суспільства, обумовили необхідність проведення судової реформи, одним із важливих напрямків якої є впровадження в Україні суду присяжних. Однією з передумов формування демократичної правової держави в Україні є належний рівень законодавчого забезпечення процесу залучення представників народу до здійснення кримінального судочинства. Відразу дві конституційні норми – ст. 124 й 127 Конституції України – закріплюють таку безпосередню форму народовладдя, як можливість здійснення правосуддя судом присяжних, а вже пізніше було впроваджено суд присяжних у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року і новому Кримінальному процесуальному кодексі України, що набув чинності 20 листопада 2012 року з наступними змінами та доповненнями [1,2].

Перспективи введення даного правового інституту в кримінальне судочинство нашої держави є одним із тих найцікавіших та найважливіших питань, які виникають у процесі вивчення кримінально-процесуального права. Запровадження такої форми безпосередньої демократії, як інститут суду присяжних, надає змогу громадянам брати участь у здійсненні правосуддя в кримінальних справах.

Безпосередня участь громадян у правосудді та винесенні судового рішення виступає конституційною гарантією, яка дуже довго чекала на свій «момент істини». Для українського суспільства – це безсумнівний суттєвий крок уперед. Однак, впроваджений метод системи присяжних в Україні потребує подальших доопрацювань та покращень.

Відповідно до ч. 3 ст. 31 КПК кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів і трьох присяжних. Відповідно до ч. 2 ст. 383 КПК суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції, а провадження у ньому здійснюється відповідно до загальних правил Кодексу. Також КПК визнає ряд особливостей залучення присяжних до участі в судовому розгляді. Окрім того, статтею 386 встановлено права і обов'язки присяжного [3].

Поруч із розробкою концептуальних положень суду присяжних, науковці і практики активно сперечаються щодо доцільності його запровадження в Україні і активно висувують критичні висловлювання. Дуже часто критика стосується складності справ і сумнівної можливості присяжних повною мірою надати правову оцінку справі без спеціальних знань або вмінь (яких інколи бракує навіть професійним суддям). Однак така критика є безпідставною, адже складність справи або правового питання сама по собі не виправдовує виключення громадян із процесу винесення судових рішень. Якщо громадянин не в змозі зрозуміти суть закону й застосувати цей закон у конкретних життєвих обставинах, це

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Долгополов А.М.

означає, що адвокатам і суддям не вдалося логічно обґрунтувати аргументи або те, що законодавство в цій справі є недосконалим само по собі.

Іншим важливим питанням, на яке повинні звернути увагу законодавці є подальша розробка детальних процедур для відбору присяжних. У цьому питанні є дві основні проблеми: коло потенційних присяжних як таке і процедура відводу для присяжних.

На даний час коло потенційних присяжних зовсім невелике, в той час як процедура відбору присяжних не є прозорою для громадськості. Нечіткість правил подачі заяви про згоду бути присяжним (публічне оголошення про процедуру подачі заявок, фіксовані часові рамки) виливається в спонтанний процес.

Наступна проблема є похідною від першої. Хоча у КПК прослідковується спроба ввести положення, які стосуються потенційного конфлікту інтересів або упередженості щодо обраного присяжного, зобов'язання щодо виявлення такої упередженості лежить суто на громадянину. Суддя може запитати про можливий конфлікт інтересів, а може і утриматись від такого допиту. Проте особа, обрана потенційним присяжним, може бути не повністю обізнаною у всіх обставинах справи і не завжди може заздалегідь заявити відвід. Якщо особа оголошує про конфлікт інтересів чи особисте упередження після початку процедури і відмовляється від участі, доводиться зупинити провадження у справі, щоб замінити суддю. Це щоразу суттєво затримує остаточне рішення у справі. Отже, доречно було б перекласти цей тягар на працівників суду у формі обов'язкової перевірки даних або процедури допиту кандидатів у присяжні відповідно до закону.

Також існує серйозна проблема суду присяжних в ускладненні самого розгляду справи за рахунок появи стадії попереднього слухання, специфіки судового слідства і змагання сторін, перегляду вироків і постанов суду присяжних, що вступили в законну силу [4, с. 242].

Отже, запровадження суду присяжних має такі переваги: посилення ролі адвоката в процесі; підвищення професійного рівня сторін під час розгляду справи; забезпечення змагальності судового процесу, його демократичність.

Поряд з перевагами існують певні можливі недоліки при запровадженні суду присяжних: тиск на присяжних з боку зацікавлених осіб, тому потрібно забезпечити належний захист присяжних шляхом проведення відповідних організаційно-правових заходів.

Тому, суспільство повинне пристосуватися до запровадження суду присяжних як до нового інституту судочинства, повноцінне функціонування якого потребує певного часу, значних коштів для належного рівня оплати витрат на виконання громадянами їх обов'язку, облаштування залів судових засідань та кімнат для присяжних. Водночас найголовніше – формування в громадян внутрішньої готовності бути присяжними.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254 к / 96 – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Тарнавська В. Інститут суду присяжних // Прокуратура. Людина. Держава. - 2010. - № 9 - 118-125с.

ПІДКУП ЯК СПОСІБ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ВІЛЬНОМУ ЗДІЙСНЕННЮ ГРОМАДЯНИНОМ СВОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА (ст.160 КК України)

Білик І.О.,

студентка 2 курсу 3 групи

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Вибори — це спосіб формування органів державної влади, органу місцевого самоврядування або наділення повноваженнями їх посадової особи шляхом голосування уповноважених на те осіб і визначення результатів такого голосування встановленою більшістю голосів цих осіб за умови, коли на здобуття кожного мандату мають право балотуватися два і більше кандидатів. Вимога альтернативності має важливе значення, оскільки не лише визначає демократичний характер виборів, а й дозволяє відокремити вибори від призначення на посаду, яке здійснюється колегіальним органом. Порядок виборів передбачений правовими нормами, які в сукупності становлять виборче право [1].

Серед найпоширеніших видів перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права є підкуп виборців, кримінальна відповідальність за цей злочин настає за ст.160 КК України.

Підкуп як спосіб перешкоджання вільному здійсненню громадянином своїх виборчих прав або вести передвиборну агітацію полягає у схиланні особи шляхом надання чи обіцяння надання винагороди матеріального характеру до вчинення певних дій, пов'язаних з реалізацією громадянином свого виборчого права, веденням передвиборної агітації [2].

Арсенал методів та шляхів підкупу досить широкий. Наприклад, для людей похилого віку перевіреною та ефективною є схема, коли політична свідомість періодично стимулюється у гастрономічному форматі: кандидати дають людям гречку, цукор та олію і пропонують голосувати за себе.

Для активних людей існує можливість поїхати на «партійному» автобусі в певну місцевість і, отримавши гроші, зробити «вірний» вибір, який відразу ж перевіряється.

Для людей молодих та технологічно просунутих є можливість отримати гроші в день виборів після пред'явлення фотографії, на якій зафіксовано позначку біля «бажаного» кандидата. Причому деякі сили пропонують «аванс» – частину грошей виплачують до голосування і частину після пред'явлення доказів.

На сьогоднішній день досить актуальним методом фасильсифікації виборів є так звана «Карусель». Суть технології: виборець виносить із приміщення виборчої дільниці свій незаповнений бюлетень і віддає його старшому виконавцеві шахрайської групи. Далі на цьому бюлетені ставиться позначка за потрібного кандидата, і в такому вигляді бюлетень передається наступному з учасників «каруселі». Цей учасник, прийшовши на дільницю, ховає виданий йому незаповнений бюлетень, а до урни кидає бюлетень із попередньо поставленою відповідною позначкою. Незаповнений бюлетень після виходу з дільниці передається старшому групи, і далі «карусель» прокручується потрібну кількість разів.

За інформацією Департаменту комунікації Національної поліції, станом на 17:00 17 липня 2016 року поліції надійшло 101 повідомлення про порушення, пов'язані з виборчим процесом, з них 96 – після відкриття виборчих дільниць. (Проміжні вибори до Верховної Ради 2016).

---

* Науковий керівник: старший викладач кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Ковальова О.С.

За результатами перевірки повідомлень, що надходили до поліції, правоохоронці відкрили два кримінальних провадження. Одне з них – за ч. 2 ст. 158-1 (Незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше ніж один раз), ще одне – за ч. 2 ст. 160 (Підкуп виборців) Кримінального кодексу України [3].

Отже, одним із пріоритетних видів прав і свобод особи в Україні, які передбачені Конституцією, є політичні права і свободи. Пріоритетним політичним правом, яке належить громадянам України, є право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському і місцевому референдумах, вільно обирати й бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тому держава має робити все можливе, щоб забезпечити особам це право і усунути усі способи перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – Х.: Парус, 2006. – 55 с.
2. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. – К.:Атіка, 2001. – 656 с.
3. Національна поліція України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. –2015-2016. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/uk/> (дата звернення 24.10.2016) – Назва з екрана.

УДК 343

МІСЦЕ ТА РІЛЬ ПРОКУРАТУРИ В ОНОВЛЕНІЙ СИСТЕМІ СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Буркацький О.В.,

студент 2-го року навчання магістратури

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Актуальність даної теми полягає у тому, що корупція в Україні є найсерйознішою небезпекою для держави і суспільства в умовах сьогодення. Саме тому боротьба з корупцією відноситься до одних з найпріоритетніших напрямків роботи правоохоронних органів, а в оновленій системі спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції прокуратура залишається найважливішим органом

Проблемні питання функціонування корупції завжди привертала увагу науковців різних галузей права, серед яких: Р.І. Мельник, О.А. Клименко, Р.Л. Максимович, С.М. Клімова, С.П. Люлько, Е.С. Дмитренко.

Європейський досвід та досвід інших розвинутих країн світу (США, Ізраїлю, Південної Кореї, Японії) свідчить, що завдання боротьби з корупцією успішно вирішуються, в основному, за рахунок ефективної діяльності прокуратури [2].

Ми погоджуємось з Олегом Сторчоусом який вважає що у розвинутих країнах антикорупційне законодавство формується десятиліттями, й Україна також перебуває на шляху вдосконалення власної законодавчої бази у сфері боротьби із корупцією. Новий антикорупційний закон, маючи на меті комплексне реформування системи попередження корупції в країні у відповідності до міжнародних стандартів, поряд із деталізацією вже існуючих інструментів запобігання корупції запроваджує правові та організаційні засади функціонування антикорупційної системи.

За результатами порівняльного аналізу попередньої та нової редакції законодавчого акту можна стверджувати, що переважна більшість попередніх норм аналогічного змісту в

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Артеменко О.В.

Законі України «Про запобігання корупції» зазнали суттєвих змін, запроваджено багато нових вимог положень і норм.

Для боротьби з корупцією було прийнято ряд нормативно правових актів, а саме Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року відповідно до якого сучасна система спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції включає: органи прокуратури, органи внутрішніх справ України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції. 14 жовтня 2014 року Верховна Рада України прийняла новий Закон України «Про прокуратуру», ст. 8 якого встановлює, що у Генеральній прокуратурі України утворюється (на правах структурного підрозділу) Спеціалізована антикорупційна прокуратура [1].

Автономність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури забезпечується особливостями її організації і діяльності до яких відносяться:

- особлива процедура формування кадрового складу, зокрема відкритий конкурсний відбір кандидатів на адміністративні посади (ч. 1, 2 ст. 8-1 Закону);

- власна специфічна структура, до якої входять центральний апарат і територіальні філії, які розташовуються в тих самих містах, в яких розташовані територіальні управління Національного антикорупційного бюро України (ч. 4 ст. 8-1 Закону);

- законодавчі обмеження щодо впливу на працівників Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з боку керівництва Генеральної прокуратури України – Генеральний прокурор України, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури їхніх повноважень (ч. 6 ст. 81 Закону) [3].

Таким чином, в оновленій системі спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції прокуратура залишається ключовим органом, діяльність якого характеризується поліфункціональністю та багатоплановістю, охоплюючи такі напрямки як: прокурорський нагляд за діяльністю спеціального антикорупційного органу – Національного антикорупційного бюро, який реалізується виключно Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою, а також інших правоохоронних органів, залучених до сфери протидії корупційної злочинності; координація діяльності зазначених органів у цій сфері; здійснення досудового розслідування корупційних злочинів до моменту створення Державного бюро розслідувань.

Пропонуємо такі рекомендації щодо визначення місця та ролі прокуратури в оновленій системі спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції:

1. Підвищення ролі прокуратури в питанні боротьби з корупцією за рахунок надання більших повноважень.

2. Для найбільш ефективної роботи і доведення проваджень до вироків створити антикорупційний суд.

Список використаних джерел:

1. Наукове видання – «Антикорупційна політика в Україні: Сучасні проблеми забезпечення ефективності» - збірник матеріалів інтернет-конференції (Київ, 29 травня 2015 року) – 225с.

2. Романюк Б.В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією / Б. В. Романюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.практ. журнал. – 2009. – № 22

3. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» (щодо удосконалення та особливостей застосування окремих положень): проект Закону України від 17 квітня 2015 року № 2667 [Електронний ресурс]. – Режи доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54826

ЗНАЧЕННЯ ПОСТАНОВ ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Грицай В.С.,

студент 3 курсу

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Втілення напрацювань теоретиків кримінального права у практику вирішення судових справ здійснюється закріпленням нормативно-правових актів, але значну роль у вдосконаленні практики правозастосування мають індивідуально-правові акти. Саме тут великого значення набувають постанови пленуму Верховного Суду (далі ППВС).

Відповідно до п.6 ч.2 ст.36 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII ВС забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Відповідно, один з таких способів є надання постанов з окремих питань правозастосування на підставі аналізу судової статистики, що здійснюється вищими спеціалізованими судами України та безпосередньо суддями ВС.

Слід відзначити, що в редакції вищезазначеного закону від 30.09.2016 № 1402-VIII встановилось фактичне одноособове забезпечення однакового застосування норм права судами різних інстанцій за ВС, у той час як у редакції закону від 08.07.2016 № 2453-VI має місце наявність у спеціалізованих судів повноваження надавати методичну допомогу судам нижчого рівня на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики відповідно до п.6 ч.2 ст.36.

На наш погляд, зазначені зміни мають свої переваги та недоліки. По-перше, створення єдиного рекомендаційного органу здійснення судової практики судами є позитивним, бо нуліфікується можливість утворення суперечливих положень окремих постанов судів різних інстанцій та, відповідно, зменшення нагромадження нормативно-правового матеріалу, що є однією з сучасних проблем романо-германської системи.

По-друге, скасування виразу «на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики», надає можливість ВС врегульовувати нові та майбутні суспільні відносини, адже тепер не потребується виникнення певної судової практики застосування норм права. [1, с. 96]

По-третє, відмова від категорій «рекомендація» має позитивні ознаки, бо не створює суперечок у розумінні зазначеної категорії із категорією «тлумачення» у контексті забезпечення однаково правильного застосування права, що неодноразово відмічалось у юридичній літературі. [2, с. 152]

Але, на нашу думку, у таких змінах є і свої недоліки. По-перше, це двоступеневий перехід напрацювань судової практики до органу, який може здійснити має повноваження видавати рекомендації. Зокрема, відсутність практики праці суддів ВС із насущними проблемами судової практики, що зустрічається у вищих спеціалізованих судах, як судових органів 3-ї інстанції, зумовлює передання напрацювань останніх через суб'єктивне сприйняття окремих суддів, що може спричинити непорозуміння усієї багатоманітності окремої проблеми. По-друге, у призначенні безконтрольній «рекомендаційній» діяльності одному органу судової влади, може мати місце зворушення системи стримувань та противаг на користь судової гілки влади, що є неприпустимим у демократичній державі.

У юридичній літературі вже згадувалось, що вираз «однакове застосування» є некоректним з причини наявності за такої можливості застосування «однаково неправильно»

---

* Науковий керівник: старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права НУБіП України Ковальова С.С.

норм права, тому ми вважаємо, що законодавець мав на увазі «однаково правильне» застосування норм права. [1, с. 97]

Відтак, ППВС забезпечує однакове правильне застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та способ, визначені процесуальним законом. Згідно з цим, ППВС виступають своєрідним орієнтиром для вирішення справ судами «інших» інстанцій, у тому числі для самого себе, для забезпечення заповнення прогалин як у теоретичному аспекті кримінально-правового регулювання, так і на практиці.

Зокрема, ППВС розкривають зміст «абстрактних» понять, що не зазначені у основному законі, або потребують більш детального розширення, як: тлумачення кваліфікації кваліфікованих умисних убивств у ППВС Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи від 07.02.2003 № 2; розмежування «організованої групи» та «злочинної організації» у ППВС Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями від 23.12.2005 № 13; тощо.

Враховуючи, що ППВС не є загальнообов'язковими, не носять необхідної юридичної сили для понесення покарання за невідповідність дій вказівкам, але фактично наявне відповідне судове регулювання, слід визначити ППВС як дещо відмінне від джерел права. Це зумовлюється і тим, що виникнення зазначених постанов відбувається після виникнення та напрацювання основних джерел права, а вже потім іде узагальнення та направлення практики.

На нашу думку, такою категорією виступає «власний розсуд судді». Усе напрацювання реалізації нормативно-правових норм здійснюється у індивідуальному порядку кожним із суддів, що є підставою вважати заповнення прогалин, вакуумів у праві, вирішення юридичних колізій досягненням як кожного окремого працівника судової практики, так і всіх загалом. Сам цей «власний розсуд» передає у своїх постановах пленум ВС. З таким підходом до значення ППВС можна вважати їх як центром поєднання судової практики із надбанням теоретичного напрацювання науковців у сфері кримінального права та власним баченням кожної окремої ситуації відповідним суддею.

Список використаних джерел:

1. Хотинська-Нор О. Роль та значення роз'яснень пленуму суду касаційної інстанції в контексті реформування судової системи України / О. Хотинська-Нор // Юридична Україна. - 2012. - № 9. - С. 95-99
2. Дроздов О. М. До проблеми роз'яснень Пленуму Верховного Суду України як джерела кримінально-процесуального права / О. М. Дроздов // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2003. - № 2. - С. 152-156.

УДК 343

ПАРАКРИМІНАЛІСТИКА ТА ДЕЯКІ ШЛЯХИ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

*Долгополов А.М.,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
к. ю. н., доцент*

Основою розслідування кримінальних правопорушень є слідчі та криміналістичні дії, які регламентуються чинним законодавством України. При цьому важливими складовими у процесі доказування при розслідуванні кримінальних справ є дослідження особи підозрюваного та встановлення мотивів злочинного діяння. Однак застосування на практиці методів психодіагностики, які використовуються для вирішення експертних задач, страждає певною мірою суб'єктивізму [3]. З метою об'єктивізації досліджень у судочинстві деяких країн світу використовуються методи паракриміналістики, а саме: за-

стосування поліграфа, допит під гіпнозом тощо [4]. З огляду на те, що представлені методи збору та аналізу інформації мають як позитивні, так і негативні властивості, постає проблема вибору оптимального методу досудового розслідування, оскільки розкриття кримінального правопорушення має певні межі часу. На нашу думку, одним з таких методів є астрологічний, який, безперечно, відповідає межах часу та простору.

Наявність численного літературного матеріалу дозволяє запропонувати деякі астрологічні методики, у тому числі методики Авестійської астрології, що не потребують спеціального доказування, для застосування їх у кримінальному процесі, зокрема, при дослідженні особи учасників процесу, при встановленні мотивів злочинної діяльності, при створенні оперативно-слідчих груп, а також при розробці тактики спілкування при проведенні таких важливих слідчих дій, як допит, зводина тощо. Слід зазначити, що астрологічні методи не залежать від стану особи, що випробовується, її спроб симуляції або агравації. Доведено, що ймовірність цих методів досягає 75-80% і більше при умові ректифікації часу народження людини, точніше, часу ввімкнення її гороскопу. До того ж астрологічні методи дослідження потребують незначних витрат часу та мають значно нижчу собівартість (особливо при застосуванні сучасної комп'ютерної технології) у порівнянні з психологічними, психолого-психіатричними та оперативними методами, які можна використовувати потім цілеспрямовано із значно меншими витратами для перевірки даних, отриманих астрологічним шляхом.

Вивчення особистості учасників кримінального провадження дає можливість полегшити процес спілкування з ними, критично сприйняти факти, що вони повідомляють, прийняти правильне рішення про їхню спроможність виконати певну соціальну роль у ході розслідування та судового розгляду [2]. Так, наприклад, при проведенні допиту людини холеричного темпераменту необхідно дуже ретельно фільтрувати інформацію, яку вона повідомляє, тому що ця інформація проникнута її суб'єктивними уявленнями, викривлена емоціями допитуваного. Всі факти, про які він повідомляє, мають бути документально підтверджені, бо, зазвичай, така людина посилається не на документи, а на думки інших людей, яких вона раніше привернула до себе.

Ступінь вини співучасників злочинів може бути різною. Одним із факторів, що впливає на ступінь вини, є мотив. Сьогодні можна сказати, що мотивація поведінки являється ключовим поняттям, на основі якого можуть бути пояснені висновки кримінологів, психологів, судових психіатрів з вивчення злочинів та інших суспільно небезпечних діянь, а також з розробки заходів щодо їх попередження [1]. Але на практиці часто трапляються випадки, коли осудна особа не може назвати мотив своєї злочинної поведінки. До того ж все більша кількість дослідників приходять до висновків, що мотиви багатьох злочинів носять несвідомий характер.

У процесі провадження пошуково-слідчих дій неодмінно постає питання взаємодії слідчих з оперативними працівниками. З метою розслідування окремих злочинів створюються тимчасові оперативно-слідчі групи. Добре налагоджена взаємодія у таких групах має вирішальне значення для повного і швидкого розкриття злочинів, всебічного і об'єктивного розслідування кримінальних справ. Не слід залучати до спільної роботи посадових осіб протилежних типів темпераменту, тому що через взаємне роздратування один одним їм важко знайти спільну мову. Щоб виключити негативні наслідки, слід враховувати також тип взаємодії між особами – представниками різних знаків Зодіаку. Врахування типу взаємодії також має важливе значення при розробці тактики проведення допиту та інших слідчих (розшукових) дій.

Діюче законодавство передбачає можливість залучення у випадку необхідності у спеціальному технічному пізнанні в галузі науки, мистецтва, ремесла, техніки осіб, що ними володіють. У повній мірі це має відношення також до психології, яка останнім часом все активніше впроваджується в процес розслідування та оперативно-розшукову діяльність [5].

Список використаних джерел:

1. Балабанова Л.М. Судебная психология (вопросы определения нормы и отклонения)/Л.М. Балабанова.– Д.: Сталкер, 1988.– С.127-128.
2. Дулов А.В. Судебная психология (Изд. 2-е)/А.В.Дулов.– Мн.: Изд-во “Вышэйшая школа”, 1957. – 462 с.
3. Костецкий М.В. Використання спеціальних психологічних знань у радянському кримінальному процесі: Навчальний посібник для студ. спец. “Правознавство”. К.: НМК ВО, 1990.– С. 39-41.
4. Ларин А.М. Криминалистика и паракриминалистика / А.М. Ларин.– БЕК, 1966.– 179 с.
5. Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология: учебник/ Ю.В.Чуфаровский. – М.: Велби, Изд-во Проспект, 2004.–С. 30.

УДК 34:351.74:004.738.5

ДО ПИТАННЯ ПРО КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ

Зозуля В.О.,

студент 2 курсу

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Протягом останнього двадцятиріччя в світі йде процес формування інформаційного суспільства, а тому все більше розвиваються обчислювальні та інформаційні мережі – унікальний симбіоз комп’ютерів і комунікацій.

На сьогодні комп’ютерні злочини - це одна з найдинамічніших груп суспільно небезпечних посягань. Швидко збільшуються показники поширення цих злочинів, а також постійно зростає їх суспільна небезпечність. Це зумовлене прискореним розвитком науки й технологій у сфері комп’ютеризації, а також постійним і стрімким розширенням сфери застосування комп’ютерної техніки. Слід зауважити, що український законодавець приділяє значну увагу цій проблемі: новий Кримінальний кодекс України вперше передбачив самостійний розділ про ці злочини - розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), систем та комп’ютерних мереж»; двічі положення цього розділу змінювалися і доповнювалися – це свідчить про актуальність цієї проблеми в суспільстві [1;88с]. Найбільш поширеними злочинами в банківській сфері є шахрайство з використанням платіжних карток та їх реквізитів і шахрайство з використанням дистанційного банківського обслуговування (система «клієнт-банк») [1;188с]. Слід зазначити, що ці кіберзлочини можуть учинятися як хакерами, які не мають жодного відношення до банку, так і співробітниками банків, які мають доступ до персональних даних клієнтів. Так звані інсайдери досить часто зливають конфіденційну інформацію шахраям, отримуючи за це частку від награваних коштів. Наразі це поширена проблема серед великих структур не тільки державних, де заробітна плата не досить велика, а й великих холдингів, компаній, які оперуються великими базами з персональними даними [2;201с]. Тому мають значення не тільки засоби захисту від зовнішнього втручання в банківські системи, а також моніторинг обігу даних, які використовуються всередині великих установ і підприємств, що, на жаль, не так поширено на українському ринку фінансових послуг. Деякі керівники господарських структур пов’язують надійність електронних (комп’ютерних) систем переважно із засобами їх технічного захисту, у тому числі введенням (системи паролів) для входження не тільки в саму комп’ютерну мережу, а й до різних рівнів інформації у автоматизованій системі, в залежності від допуску її користувачів.

---

* Науковий керівник: старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України Янчук Ю.В.

Криміналістична особливість кіберзлочинів полягає в тому, що розслідування та розкриття цих злочинів неможливе без застосування та використання комп'ютерних технологій. Це пов'язано з необхідністю відшукування, фіксування, вилучення та збирання доказів в електронній формі. Також комп'ютерні технології широко використовуються для проведення оперативно-розшукових заходів [4;27с]. В Україні, на зразок інших країн, існує потреба формування і розвитку спеціальних підрозділів по боротьбі з комп'ютерною злочинністю: у МВС – у структурі підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, та у підрозділів державної служби по боротьбі з економічною злочинністю; у Державній податковій адміністрації, в складі податкової міліції; у Службі безпеки України, в підрозділах контррозвідки [4;58с].

На щастя, 5 листопада 2015 року була створена нова Кіберполіція, як структурний підрозділ Національної поліції. Основними завданнями кіберполіції стануть реалізація державної політики у сфері протидії кіберзлочинності, протидія кіберзлочинам, зокрема – у сфері використання платіжних систем, електронної комерції та господарської діяльності, а також інтелектуальної власності та інформаційної безпеки [3;с. 78]. Окрім того, на підрозділи кіберполіції буде покладено завдання завчасного інформування населення про появу новітніх кіберзлочинів, участь у міжнародних операціях та співпраця в режимі реального часу через контактні пункти між 90 країнами світу тощо.[3, с. 112] Важлива роль у міжнародній практиці боротьби з комп'ютерною злочинністю відводиться удосконаленню законодавчого регулювання суспільних інформаційних відносин, як на національному, так і на міжнародному рівні. Не залишилося поза цим процесом і Україна [2, с. 316].

Національне (державне, публічне) право України має значний масив нормативних (законів та підзаконних) актів, які прямо чи опосередковано регулюють інформаційні відносини в суспільстві. Це Закони України, Постанови Верховної Ради України (нормативного змісту), Укази Президента України, Розпорядження Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти міністерств і відомств [2;с. 166].

У той же час, для упорядкування та врегулювання цих відносин на державному рівні виникла потреба юридично визначитися в найважливіших правових нормах поведінки їх учасників, у тому числі запобігання та боротьбі з правопорушеннями в сфері суспільних інформаційних відносин.

Список використаних джерел:

1. Кормич Б.А. Інформаційне право Підручник. Рекомендовано МОН України для вищих навчальних закладів /Б.А. Кормич. – Х.: Бурун і К, 2011. – 334 с .
2. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики). – К.: Освіта України, 2010. – 388 с.
3. Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг : Монографія / І.В. Арістова, Д.В. Сулацький ; НДІ інформатики і права НАПрН України. – К. : Право України ; Х. : Право, 2013. – 184 с.
4. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД, 2010. – 64 с.

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
У ГАЛУЗІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ.
СОЦІАЛЬНО-ДЕСТРУКТИВНІ РЕЧОВИНИ – ПОНЯТТЯ, ВИЗНАЧЕННЯ, ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ**

Кардопольцев А.С.,

*провізор, юрист, аспірант Інституту законодавчих
передбачень і правових експертиз**

Обіг наркотичних та психотропних засобів їх аналогів та прекурсорів у сучасному світі характеризується високими темпами наркотизації і низьким рівнем контролю виробництва та обороту цих препаратів. Незважаючи на зусилля, що робляться урядами країн, різними міжнародними та регіональними організаціями, кількість наркозалежних і масштаби діяльності організованих злочинних угруповань все ще залишаються неконтрольованими.

Існуючий світовий досвід протидії нелегальному розповсюдженню наркотичних засобів не відкрив будь-яких рішень проблеми.

У той же час дослідники проблем наркотизації вважають, що, незважаючи на труднощі класифікації країн за рівнем та формами наркотизації, їх зіставлення дозволяє виділити деякі загальні закономірності розвитку ситуації. Однією з таких методик класифікації країн є поділ їх по займаному місцю в циклі виробництва, розповсюдження та реалізації наркотичних засобів.

В законодавстві України правове регулювання обігу наркотичних засобів регламентують майже 90 нормативних актів рівня законів та підзаконних нормативних документів [1].

У цих нормативних актах хімічні сполуки які виявляють наркотичну або психотропну дію, та що використовуються при їх виготовленні визначаються громіздким терміном «наркотичні та психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори». Під поняттям наркотичних та психотропних речовин у даному випадку визначено перелік речовин, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» № 770. Усі хімічні сполуки та суміші, що не входять у цей перелік, але мають схожу хімічну структуру, або фармакологічну дію, вважаються аналогами таких речовин.

Проблематика такого підходу до термінології визначень і понять у правовому регулюванні обігу наркотичних та психотропних засобів полягає у тому, що сучасні методи органічного синтезу та розробки нових небезпечних речовин, дозволяють хімічній науці розробляти нові біологічно активні сполуки із наркотичною та психотропною дією набагато скорше, ніж законодавець встигає вносити зміни в цей перелік [2, с. 4-6].

Виникає питання, як тоді називати ці препарати, уникнувши громіздких термінологічних побудов, і при цьому максимально охопити саме ту категорію хімічних препаратів, які мають руйнівний вплив на суспільство.

Дія таких препаратів при одноразовому чи кількарізовому прийомі на окрему особистість, є незначною, і при правильному прийомі, як правило навіть не наносить великої шкоди організму. Звичайно, що при регулярному вживанні та подальшому виникненню залежності у індивідуума, наркотичний чи психотропний препарат, наносить велику і неправну шкоду його психічному та фізичному здоров'ю [3, 4]. Однак, це індивідуальні ознаки, які в поодинокому випадку, є трагедією окремого індивідуума, як і небезпечне захворювання, або отруєння. А з точки зору права особи на свободу вибору – є індивідуальним вибором кожного. Саме розглядаючи проблему з цієї позиції більшість прихильників

---

* Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН Костицький В.В.

легалізації легких видів наркотичних та психотропних речовин, вважають покарання чи переслідування соціумом людини за свій особистий вибір неправильним [5].

Тому, шукаючи визначення та термін, здатний одним словом описати негативну дію наркотичних, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів, та при цьому щоб даний термін не відображав аналогічні характеристики іншої групи речовин, можна прийти до висновку, що саме руйнівний вплив на суспільство і є ключовою властивістю усіх згаданих вище хімічних сполук та сумішей.

Водночас досліджуючи вплив інших груп небезпечних речовин, не можливо виділити групу речовин з іншою біологічно-активною дією, які б носили соціально-деструктивний характер

Таким чином, замінивши термін «наркотичні та психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори» поняттям **«соціодеструктивні речовини»**, можна буде проводити ґрунтовні законодавчі дослідження та вчасно вводити зміни в діюче законодавство, з метою обмеження обігу тих чи інших соціально-небезпечних речовин. Введення такого терміну дозволить враховувати в кожному індивідуальному кримінальному провадженні розміри соціодеструктивного впливу конкретної кількості наркотичної чи психотропної речовини, що фігурує об'єктом даного кримінального провадження, за рахунок аналізу того, які можливі наслідки могли б настати для соціуму, у випадку потрапляння фігуруючої у конкретному кримінальному провадженні кількості забороненого препарату у вільний обіг, і чи міг цей препарат потрапити у такий обіг. При такому підході судді зможуть виносити покарання співмірні із ступенем вчиненого діяння, що дозволило би більш точно та справедливо диференціювати злочини пов'язані із незаконним обігом наркотичних та психотропних препаратів.

Список використаних джерел:

1. Проект «Орієнтовна Структура Національної Стратегії Боротьби З Наркотиками На Період До 2020 року.» Газета "Новини медицини та фармації" 2011. № 19 (391).
2. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности (ЮНОДК). «Всемирный доклад о наркотиках», Издание Организации Объединенных Наций, 2010 г. – 4-6.
3. Чекман І.С. Фармакологія, Київ, Вища школа 2001 р.
4. Бабаян Є.А., Гонопольский М.Х. Наркологія: Учебное пособие. - М.: Медицина, 1990.
5. Джон А. Соломзес, Вэлд Чебурсон, Г. Соколовский. Наркотики и общество. - М.: Иллайн. 1998. - 170 с.
6. Відомості Верховної Ради України (ВВР), Кримінальний кодекс України. Редакція від 08.10.2016.

УДК 342

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРИБУДИНКОВОЇ ТЕРИТОРІЇ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

Ковальова С.С.,

*старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України,*

Яценко В.Г.,

студентка 3 курсу

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується Конституцією України.

Земля має складний правовий статус: вона є нерухомим майном особливого роду, в якому сполучаються риси природного об'єкта і товарно-матеріальної цінності.

Складна природа такого об'єкта речових прав, як земельна ділянка, і є причиною складнощів, які виникають при визначенні правового режиму прибудинкової території

багатоквартирного будинку в разі приватизації частини або всіх квартир у ньому. Необхідність дослідження правового режиму зазначених земель обумовлюється суперечливістю нормативного регулювання, встановлення та здійснення прав на прибудинкові території [1, с.3]

В науці проблеми правового режиму прибудинкової території не були предметом самостійного дослідження. Окремі аспекти цього питання висвітлено в роботах С. В. Губарева, Є. О. Іванова, І. І. Каракаша, А. М. Крассова.

Через особливі властивості прибудинкової території багатоквартирного будинку здійснення права спільної часткової власності на неї має певні особливості порівняно з традиційними об'єктами права власності на землю

З 1 липня 2015 року набув чинності Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку»

Цим законом визначаються особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку та змінюється регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією прав та виконанням обов'язків співвласників багатоквартирного будинку щодо його утримання та управління.

Так, згідно з законом, права на земельну ділянку, на якій розташовані багатоквартирний будинок і належні до нього будівлі та споруди і його прибудинкова територія, віднесено до спільного майна багатоквартирного будинку. Водночас, запроваджується правовий режим права спільної сумісної власності або права постійного користування щодо земельної ділянки, на якій розташований багатоквартирний будинок.

За сучасних умов, коли більшість населення нашої країни зосереджена у містах, компактна і комплексна забудова їх земельних площ є особливо актуальною. Землі житлової та громадської забудови у містах та інших густозаселених поселеннях в основному зайняті багатоквартирними і багато поверховими будинками з великою кількістю різноманітних будівель та споруд, призначених для їх обслуговування. Забудова земельних ділянок, що супроводжується створенням єдиної та цілісної інфраструктури, справляє значний вплив на правовий режим використання земель житлової та громадської забудови. Тому використання земель житлової та громадської забудови для розміщення багатоквартирних житлових будинків стає особливо важливим в умовах, коли ці землі стають об'єктами права комунальної власності.

Специфічною ознакою права власності на землі житлової та громадської забудови є те, що значна частина цих земель перебуває сама у комунальній власності. Об'єктом права комунальної власності є землі територіальних громад сіл, селищ і міст (ст. 142 Конституції України). Земельний кодекс (ч. 2 ст. 83) фактично виходить з презумпції належності земель територіальним громадам, встановлюючи, що у комунальній власності перебувають усі землі у межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності.

Особливості права власності та права землекористування у межах населених пунктів значною мірою пов'язані зі специфікою правового режиму земельних ділянок багатоквартирних житлових будинків. Саме такі земельні ділянки, як об'єкт земельних прав, розташовані у межах населених пунктів (зокрема міст та селищ). Вони призначені для розміщення та обслуговування багатоквартирних житлових будинків, а також належних до них будівель, споруд та прибудинкових територій комунальної власності і надаються у постійне користування підприємствам, установам та організаціям, які здійснюють управління цими будинками.

Розташування на земельних площах багатоповерхових житлових будинків є несадибним, але з виділенням прибудинкових територій для їх обслуговування.

Таким чинном з наведених положень правового режиму земель житлової та громадської забудови випливають, принаймні, три важливі положення. По-перше, у зв'язку з тим, що сфера застосування постійного землекористування є обмеженою, а тимчасове землекористування передбачено лише у формі оренди, уявляється, що земельна ділянка приватизованого житлового будинку у зазначених випадках надається в орендне

користування з усіма наслідками платного землекористування. По-друге, передача земельної ділянки безоплатно у власність не означає наступного увільнення від внесення платежів за використання землі. По-третє, виходячи з текстуального змісту наведеної норми, передача земельної ділянки у власність чи постійне користування може мати місце лише після приватизації усіх квартир багатоквартирного житлового будинку. [2, с.22]

Список використаних джерел:

1. Євко В. Ю. Правовий режим прибудинкової території багатоквартирного будинку після його приватизації / В. Ю. Євко // Право і Безпека. – 2012. - № 4. – С. 3-5.
2. Крассов О. И. Понятие и содержание правового режима земель / О. И. Крассов // Экологическое право. – 2003. – № 1. – С. 20–24.

УДК 343.6

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ НАСИЛЬСТВА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Колінько О.О.,

к.ю.н., доцент кафедри права

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

Відповідно до ст. 3 Конституції України, недоторканість і безпека кожної людини є найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її прав і свобод визнається головним обов'язком держави [3, с. 4]. Тому одним із завдань КК України є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина та встановлення відповідальності за злочини, які порушують норми законодавства.

Останнім часом, під впливом соціально-економічних та політичних змін, в Україні погіршилась ситуація у сфері захисту особистості. Права і свободи громадян через «ефективно» розроблений категоріальний апарат матеріального та процесуального права залишаються незахищеними, оскільки часто лунають лозунги «важко довести» (норми матеріального і процесуального права мають велику кількість прогалин, які, представники законодавчої, виконавчої та судової гілки влади не хочуть або не можуть подолати). Результати анкетування, проведеного О. М. Гуміним, демонструють, що 95,3 % респондентів погоджуються з тезою, що в умовах сьогодення в Україні правовий захист людини від різних форм насильницької поведінки недостатній і терміново потребує вдосконалення [1, с. 75].

В юридичній літературі існує така класифікація форм насильства залежно від об'єкту посягання: фізичне, сексуальне та психологічне насильство. При вчиненні протиправних дій може бути застосована будь-яка з цих форм.

При цьому варто зауважити, що деякі вчені відносять до даної класифікації ще й економічне насильство [1, с. 97]. На нашу думку, дії, які в переважній більшості випадків визнають економічним насильством, в дійсності є психологічним і фізичним насильством, яке тягне за собою заподіяння матеріальних збитків або нематеріальної (моральної і фізичної) шкоди (завдання матеріальних збитків у поєднанні з наслідками нематеріального характеру [7, с. 189; 4, с. 128]). До таких дій можна віднести умисне незаконне позбавлення чи обмеження однією особою іншої особи майнових прав (житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів), на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати економічну недостатність, порушення фізичного чи психічного здоров'я [2, с. 89].

Фізичне насильство може проявлятися при жорстокому поводженні з особою, наприклад, шляхом нанесення побоїв або тілесних пошкоджень. Сексуальне насильство може виявлятися також у формі жорстокого поводження, але мета насильницьких дій буде мати сексуальне спрямування (проти статевої свободи або статевої недоторканості).

Що стосується психологічного насильства, то крім випадків коли воно існує як самостійна форма виявлення насильницьких дій, досить часто поєднується з фізичним,

сексуальним та економічним насильством – страх отримати ще більші ушкодження, шкоду чи сексуальну травму, ніж вже отримано. В певних випадках фізичне насильство можна розглядати як продовження психологічного [8, с. 37]. При цьому, найбільш розповсюдженими формами психологічного насильства є: поведінка, що принижує людську гідність; залякування, погрози, у тому числі по відношенню до близьких людей, шантаж [6, с. 14]. Психологічне насильство тлумачиться як постійне повторення моделей поведінки, які націлені на приниження честі і гідності, дискримінацію або зневагу до особистості індивіда, що може виявитись у безпричинному обмеженні доступу до використання спільної власності, шантажі, постійному стеженні, ізоляції, позбавленні доступу до їжі та адекватного відпочинку, загрози позбавлення опікунських прав [5, с. 76].

З точки зору українського законодавства, психологічне насильство, наприклад, в сімейно-побутових відносинах, пов'язане з впливом одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе, та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю [2, с. 89]. Тобто, термін «психологічний» належить як до способу, так і до предмету та об'єкту впливу, і до тих змін, які вони викликають в психології людини.

Враховуючи, що останнім часом у зв'язку з стрімким науково-технічним розвитком, перелічені способи вчинення насильства можуть реалізовуватися у досить непередбачуваних проявах, законодавець повинен враховувати це при внесенні змін до національного законодавства і при виробленні шляхів попередження вчинення насильницьких злочинів.

Список використаних джерел:

1. Гумін О. М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи: монографія / О. М. Гумін. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 360 с.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р. – Офіц. вісн. – К.: 2001. - № 51. – 2258 с.
3. Конституція України. – Х.: Фоліо, 2006. – 48 с.
4. Ландіна А. В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. В. Ландіна. – К., 2005. – 227 с.
5. Опыт и стандарты, используемые в международной практике по вопросам защиты женщин от насилия. – М., 2000. – 142 с.
6. Права людини в Україні – 2004. Доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського [худож.-оформлювач Б. Захаров] / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: Фоліо, 2005. – 204 с.
7. Слотина Т. В. Психология личности [Учебное пособие] / Т. В. Слотина. – СПб.: Питер, 2008. – 304 с.
8. Шиканов В. И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств [Учеб. пособие] / В. И. Шиканов. – Иркутск: Иркутск. гос. ун-т, 1979. – 280 с.

УДК 343.14

СТАНОВЛЕННЯ ДОКАЗОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Кондратюк Ю.Б.,

студент 2 курсу магістратури юридичного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Доказове право - це система процесуальних норм, що регламентують цілі, порядок та правові засоби виявлення, збирання та оцінки доказів. Доведення являє собою процес отримання відомостей і їх використання з метою відтворення досліджуваної події, є засо-

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Долгополов А.М.

бом захисту прав і законних інтересів осіб, що беруть участь в кримінальному провадженні [1].

Постановка задачі. Метою даної статті стало дослідження зародження та становлення доказового права в Україні.

Досягненню зазначеної мети сприяло вирішення наступних завдань: досліджений історичний процес виникнення інституту доказів і їх джерел у вітчизняному кримінальному процесі; визначено фактори, які вплинули на встановлення доказового права сучасної України.

Дана тема є актуальною і потребує вдосконалення, аналізу та узагальнення, адже знання про розвиток доказового права допомагають удосконалювати теорію доказів у кримінальному процесуальному праві України.

Результати. Досліджуючи еволюцію доказового права, нами було встановлено, що першоджерелом доказового права в Україні стало Римське право, яке закріпило поняття доказового права і здійснило його класифікацію. Дане положення підтверджує підписаний в 911 році договір Великого князя Олега з імператорами Львом і Олександром, який містив в собі і норми судового процесу. Саме цей договір поклав початок розвитку доказового права в Україні, закріпивши такі види доказів, як клятва, присяга, показання свідків, розшук, огляд [2, с. 11-12].

Уже в період становлення Київської Русі доказове право вдосконалюється, а система доведення стає складнішою. Даний період характеризується такими ознаками: зникнення недосконалих форм доведення (забобонів) і створення нових засобів доказування; визначення чіткого переліку причин, за якими докази набувають юридичну силу.

Свої характерні ознаки мало доказове право часів Руської Правди. Поряд з доказами, заснованими на віруванні людей (так званий «божий суд»), які були спрямовані на отримання зізнань шляхом тортур. Почали формуватися прототипи сучасних джерел доказів: показання свідків, певні вимоги до достатності доказів і їх оцінки [3, с. 32].

Після розпаду Київської Русі частина українських земель увійшла до складу інших держав, під впливом права яких формувалося доказове право: Литовських статутів та Магдебурзького права. Важливими доказами вже в той час вважався огляд місця події і речові докази.

На українських землях Правобережної України в XVIII столітті джерелами доказів були показання свідків, а також свідчення самого звинуваченого. У кримінальному судочинстві того часу, як джерела доказів, використовувалися і документи. Письмові докази в кримінальному процесі застосовувалися в основному при розслідуванні політичних злочинів. Такими доказами могли бути приватні листи або листівки, письмові заклики до повстання та інше. Докази ділилися на «доводи» і «відводи», в залежності від того, чи могли вони доводити або заперечувати певні факти або права.

Наступний етап становлення доказового права пов'язаний з постреволуційним періодом. У 1922 році було розроблено і вступив в дію КПК УРСР. Даний кодекс встановлював такі види доказів: показання свідків, висновки експертів, речові докази, протоколи оглядів, особисті пояснення обвинуваченого та інші процесуальні документи.

У нині чинному КПК вдосконалені і закріплені: визначення доказів і їх ознак; перелік джерел доказів і їх нормативні визначення; правила збирання, перевірки та оцінки доказів, а також їх зберігання.

II. Висновки. Новизна дослідження полягає в тому, що нами було проведено комплексне наукове дослідження історичного процесу виникнення і становлення інституту доказів і їх джерел у вітчизняному кримінальному процесі, починаючи від періоду Київської Русі до сучасності.

Доказове право сучасної України пройшло тернистий шлях, на протязі якого відбувся перехід від сприйняття доказів як засобів доказування в суперечках приватного характеру до сучасного розуміння доказів як засобів відстоювання інтересів сторін, зрівняних в можливостях по збору доказів і їх джерел.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012, № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Новицкий В. А. Теория российского процессуального доказывания и правоприменения : монография / В. А. Новицкий. – Ставрополь : Изд-во СГУ, 2002. – 584 с.
3. Фойницкий И. Я. Курс уголовного процесса / И. Я. Фойницкий. – СПб : Альфа, 1996. – Т. 1. – 1996. – 552 с.

УДК 342.9

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Котовенко І.В.,

магістр кафедри державного управління*

Прокуратура України - самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави та забезпечує захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права й свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами та методами, які передбачені законом. Прокуратура не підпорядковується виконавчій або судовій владі.

На прокуратуру покладаються такі функції:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань, під час кримінального провадження, нагляд за негласними чи слідчими і розшуковими діями органів в правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді, у виняткових випадках і в порядку, визначеним законом.

З метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює міжнародне співробітництво. На прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України.

Правовою основою організації і діяльності органів прокуратури є Конституція, Закон України "Про прокуратуру", від 14.10.2014р., кримінально-процесуальне, цивільно-процесуальне, адміністративне, господарсько-процесуальне законодавство та інші закони України, а також визнані Україною відповідні міжнародні договори й угоди.

Діяльність прокуратури ґрунтується на засадах:

- 1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю;
- 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- 3) територіальності;
- 4) презумпції невинуватості;
- 5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків;
- 6) політичної нейтральності прокуратури;
- 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади;
- 8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом;

---

* Науковий керівник: к.ю.н., професор Шумський П.В.

9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання;

10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки.

Виділяють такі етапи становлення та розвитку прокуратури України:

1. Етап становлення та розвитку прокуратури в Україні як складовій території російської імперії часів Петра I і до лютнево-жовтневих подій 1917 року (1722-1917 р. р.);

2. Етап розвитку прокуратури України часів існування: Української Центральної Ради (листопад 1917 р.- квітень 1918 р.), Гетьманату (квітень 1918р.- листопад 1918 р.), Директорії (листопад 1918р.- лютий 1919 р.);

3. Етап розвитку прокуратури в Україні в часи радянської доби (лютий 1919 р.- листопад 1991 р.);

4. Етап діяльності прокуратури в радянській Україні.

Прокуратура була створена для здійснення нагляду гласними методами. З самого початку Петро I задумав прокуратуру, як особливий інститут контролю за діяльністю чиновників. З часом вона стала оком государевим, своєрідним щитом і мечем Російської імперії, ефективним інструментом здійснення нагляду за додержанням законності в діяльності центральних та провінційних органів влади. Подальший розвиток подій засвідчив, що прокуратура виправдала своє високе призначення. Аналізуючи генезу становлення та розвитку правозахисної діяльності прокуратури України, можна сказати, що питання становлення та розвитку правозахисної діяльності вітчизняної прокуратури ускладнено історичними процесами, які переживала Україна на початку появи та розвитку інституту прокуратури: відсутністю консолідації українських земель, які перебували у складі Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої, Австро-Угорської та Російської Імперій, та їх вплив на розвиток власної державності, що не дозволяє надати ідеальну періодизацію правозахисної діяльності прокуратури, внаслідок чого окремі періоди її становлення та розвитку тих органів прокуратури, які діяли на українських землях, що перебували у складі Австро-Угорської Імперії, не співпадають з історичними періодами розвитку правозахисної діяльності тих органів прокуратури, що діяли у складі Російської Імперії.

Діяльність органів прокуратури спрямована на утвердження верховенства закону, зміцнення правового порядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань на, закріплені Конституцією України, незалежність держави, суспільний і державний лад, політичну та економічну систему, права національних груп і територіальних утворень та, гарантовані Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи людини.

Систему прокуратури України становлять: Генеральна прокуратура України, регіональні прокуратури, місцеві прокуратури, військові прокуратури, спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Генеральну прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який має першого заступника та чотирьох заступників, а також заступників Генерального прокурора України — Головного військового прокурора та антикорупційного прокурора.

У державі існують також органи, що створюються тільки з метою охорони й захисту права - діяльності, що називається правоохоронною. Правоохоронна діяльність — це така державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу із суворим дотриманням встановленого законом порядку. До завдань правоохоронної діяльності належить захист встановленого Конституцією України суспільного ладу держави; прав і законних інтересів громадян в кримінальному судочинстві, суверенітету та територіальній цілісності України. З метою здійснення правоохоронної діяльності створюються відповідні органи, які називаються правоохоронними.

Правоохоронні органи - це існуючі в суспільстві й державі установи та організації, що здійснюють правозастосовчу та правоохоронну функції. Правоохоронна діяльність здійснюється спеціальними органами, які мають певні юрисдикційні та організаційні відмінності від інших органів держави. До правоохоронних органів належать: органи прокуратури; органи внутрішніх справ; органи служби безпеки, військової служби правопорядку у Збройних Силах України; митні органи; органи охорони державного кордону; органи й установи виконання покарань; органи державної податкової служби; органи державної контрольно - ревізійної служби, та ін.

Україна здійснює зовнішньоекономічну політику, спрямовану на співпрацю з Євросоюзом, зміцнення партнерських стосунків аж до набуття членства в ньому. Слід виділити три основні шляхи вдосконалення прокуратури України - інституціональний, функціональний та змістовний.

- інституціональний — це процес поступової зміни правового становища прокуратури у механізмі держави, пошуку оптимального варіанту організації та діяльності органів прокуратури.

- функціональний варіант вдосконалення прокуратури полягає в окресленні чіткого призначення інституту прокуратури у механізмі держави, чіткому законодавчому закріпленні функцій його діяльності.

- змістовний напрям вдосконалення прокуратури полягає в підвищенні ефективності діяльності прокуратури, якісній реалізації покладених на неї функцій.

Необхідно зазначити, що членами ЄС є 28 країн, кожна з власним, своєрідно організованим інститутом прокуратури. Тому не існує єдиного інституціонального підходу до організації цього правозастосовчого органу в межах національних правових систем країн учасниць Євросоюзу, де прокуратури працюють автономно, що жодним чином не впливає на загальний стан організації та діяльності ЄС.

Отже, одним з напрямів реформування прокуратури, поряд з урахуванням європейських стандартів, визначенням її місця у структурі судової чи виконавчої влади, чітким законодавчим закріпленням її функцій, є змістовне удосконалення прокурорської влади, досягнення ефективності прокурорської діяльності. Адже основним користувачем прокурорських послуг поза межами кримінального судочинства є людина, яка за Конституцією України є найвищою соціальною цінністю, а забезпечення і захист її основних прав і свобод є пріоритетним завданням правової, демократичної, соціальної держави.

УДК 343

ОКРЕМІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В РАМКАХ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СПІВПРАЦІ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

Куцевич М.П.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права,
заступник декана юридичного факультету Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Римським статутом Міжнародного кримінального суду, що набув чинності 01.07.2002 року (далі – Римський Статут) [2], сформовано значною мірою автономний правовий механізм протидії найбільш небезпечним злочинам, які викликають стурбованість усією міжнародною спільнотою (ст.1 Римського Статуту). Однак до цього часу зберігається значна роль окремих держав в протидії вказаним найбільш небезпечним злочинам, оскільки: а) державний устрій кожної держави має механізм примусу, який дозволяє: розслідувати або надати ефективну допомогу в його проведенні Міжнародному

кримінальному суду (далі – МКС); здійснити судовий розгляд справи або надати допомогу в судовому розслідуванні, яке проводиться МКС; виконати вирок суду як внутрідержавного, так й МКС; б) навіть після розслідування ситуації вчинення злочину МКС, держава залишається первинною ланкою в механізмі протидії такого роду злочинам, тому її законодавство, з одного боку, не повинно бути перешкодою для проведення розслідування МКС, з іншого боку, повинно містити механізми врахування вироків міжнародних судових установ при притягненні до відповідальності тих самих осіб за їх подальшу злочинну діяльність.

Таким чином, передумовою ефективної дії міжнародно-правового механізму протидії злочинності є придатність для цієї мети внутрішнього закону про кримінальну відповідальність кожної окремої держави в частині підстав та процедур притягнення до кримінальної відповідальності. В умовах існуючого стану розвитку міжнародного кримінального права загальним орієнтиром для реформування національного закону про кримінальну відповідальність слугує Римський Статут.

Для України необхідність такого реформування Кримінального кодексу України від 05.04.2001 року (далі – КК України) та Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 року (далі – КПК України) особливої актуальності набула у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України заяв про визнання юрисдикції МКС: Заява від 25.02.2014 року до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року [4] та Заява «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» [5] (далі – Заяви України до МКС).

Прийняття Заяв України до МКС базується на передбаченому в ст.12 Римського Статуту механізмі поширення юрисдикції МКС на ситуації вчинення злочинів в державах, які не є учасниками Римського Статуту. Зокрема, в ст.12 вказано, що:

«2. У випадку підпунктів (а) або (с) статті 13 Суд може здійснювати свою юрисдикцію, якщо одна або декілька з нижчевказаних держав є учасниками цього Статуту або визнають юрисдикцію Суду у відповідності з пунктом 3: а) держава, на території якої мало місце дане діяння або, якщо злочин був вчинений на борту морського або повітряного судна, держава реєстрації цього морського чи повітряного судна; б) держава, громадянином якої є особа, обвинувачувана у вчиненні злочину.

3. Якщо у відповідності з пунктом 2 вимагається визнання юрисдикції державою, яка не є учасником цього Статуту, то держава може через заяву, надану Секретарю, визнати здійснення Судом юрисдикції відносно цього злочину. Держава, яка визнає, співпрацює з Судом без будь-яких затримок або виключень у відповідності з Частиною 9».

Звичайно прийняття таких Заяв України до МКС мали б передувати зміни до Основного закону України, оскільки висновком Конституційного Суду України у справі про Римський Статут від 11.07.2001 р. № 3-в/2001, ст.1 Римського Статуту, в частині юрисдикції МКС, визнана такою, що не відповідає ст.124 Конституції України [3]. Способи вирішення цієї правової проблеми нами розкриті в іншій науковій публікації [6].

Однак, навіть за умови внесення таких змін до Конституції України, самостійного значення набуває питання адаптації КК України та КПК України, положення яких лежатимуть в основі співпраці держави з МКС. Така співпраця необхідна як для держав-членів Римського Статуту, так і для держав, що, як і Україна, визнали юрисдикцію МКС без ратифікації Римського Статуту. Зокрема, згідно з ч.3 ст.12 Римського Статуту «...Держава, яка визнає, співпрацює з Судом без будь-яких затримок або виключень у відповідності з Частиною 9», тобто на рівні з державами-членами Римського Статуту, а

відповідно до вимог ст.88 Статуту «держави-члени забезпечують наявність процедур, передбачених їх національним правом, для всіх форм співпраці...».

В ч.2 ст.19 Конституції України встановлена вимога: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [1]. Отже, співпраця з МКС можлива за наявності достатнього для цього внутрішнього законодавства, яке утворює правову основу для діяльності національних правоохоронних та судових органів України.

Співпраця України в питанні надання міжнародної правової допомоги у притягненні до кримінальної відповідальності врегульовується КПК України та міжнародними договорами, згода не обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Однак, діючі положення КПК України врегульовують лише порядок надання правової допомоги іншим державам, і повністю залишають поза увагою порядок співпраці з міжнародними судовими установами.

Так, теоретична можливість співпраці з міжнародною установою передбачена лише в понятті «міжнародна правова допомога», що визначене в п.1 ч.1 ст.541 КПК України: «міжнародна правова допомога – проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою».

Таким чином, закономірно постає питання про порядок надання правової допомоги міжнародній судовій установі. Вочевидь, варіантів вирішення цього питання може бути, прийнятні, два:

- перший, передбачає застосування такого самого порядку, який визначений в КПК України для міждержавної співпраці;

- другий, передбачає розробку альтернативного спеціального порядку надання міжнародної правової допомоги.

Позитивним моментом при застосуванні першого варіанту є те, що він передбачає застосування звичного для правоохоронної та судової систем України порядку співпраці, а його реалізація не потребує розробки нового нормативного масиву. Мінімально достатнім було б серйозне редакційне уточнення існуючих положень розділу IX КПК України, які в усіх випадках, де конкретизується сторона, на запит якої необхідне вчинення процесуальних дій (затримання, арешт, проведення допиту тощо), слід доповнити вказівкою на міжнародну судову установу поряд із вказівкою на іноземну державу.

Однак, застосування такого підходу автоматично означає створення можливостей для застосування підозрюваною особою правових перешкод в притягненні її до міжнародної кримінальної відповідальності на рівні з притягненням до кримінальної відповідальності певною державою, що є недоцільним з огляду на мету створення міжнародної наддержавної кримінальної юрисдикції та суперечить принципам її застосування. Зокрема, загальною метою створення МКС є формування глобальної системи кримінального правосуддя, яка унеможливить уникнення відповідальності за найтяжчі злочини, тому згідно з ст.1 Римського Статуту МКС доповнює національні системи кримінального правосуддя, а в ст.17 Римського Статуту визначені специфічні підстави прийняття МКС ситуації вчинення злочину до свого провадження, які, з одного боку, забезпечують повагу суверенітету кожної держави, з іншого боку, дозволяють незалежно від позиції певної держави, обумовленої об'єктивними чи суб'єктивними причинами, притягнути винну особу до міжнародної кримінальної відповідальності.

Так, згідно з ст.17 Римського Статуту МКС може взяти ситуацію вчинення злочину до свого провадження якщо держава, яка наділена юрисдикцією відносно вчиненого діяння: 1) не бажає або 2) не здатна вести розслідування або відкрити кримінальне переслідування належним чином (п.п.а, б ч.1 ст.17). При цьому, «небажання» держави має місце якщо буде встановлено, що невідкриття переслідування, завершення судового роз-

гляду, в тому числі, з винесенням певного обвинувального чи виправдувального вироку, було здійснене з метою непритягнення винної особи до належної кримінальної відповідальності або її обмеження (ч.2 ст.17), а «нездатність» держави може бути обумовлена: повною або частковою відсутністю власної національної судової системи, нездатністю здійснити судовий розгляд з будь-яких інших причин (ч.3 ст.17).

Вочевидь однією з причин «нездатності» держави притягнути до кримінальної відповідальності може бути, відсутність в національному законодавстві положень, які б визначали злочинність діянь, які передбачені як злочини в Римському Статуті. За таких умов, застосування за аналогією порядку міждержавної правової допомоги, унеможливить вчинення Україною процесуальних дій, які будуть необхідні МКС, оскільки згідно з п.4 ч.2 ст.557 КПК України в запиті повинно бути відмовлено, якщо він «стосується діяння, яке не є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність». В контексті вказаних вище Заяв України до МКС слід відміти, що в КК України не передбачена відповідальність за «повноцінний склад» злочинів проти людяності, відповідно це унеможливить надання Україною правової допомоги МКС у розслідуванні злочинів проти людяності, ситуація вчинення яких була передана Україною до МКС.

Отже, застосування порядку правової допомоги у співпраці з МКС, аналогічного з порядком міждержавної правової допомоги, суперечитиме змісту принципу компліментарності на основі якого здійснюється юрисдикція МКС. Відповідно, необхідним є створення спеціального порядку співпраці України з міжнародною судовою установою, який би не залежав від проявів «небажання» або «нездатності» держави притягнути до належної кримінальної відповідальності особу, винну у вчиненні діянь, які визнаються міжнародним злочинами.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Rome Statute of the International Criminal Court // Official web-site of the International Criminal Court/Legal texts and tools: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/Pages/legal%20tools.aspx
3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 р. № 3-в/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 28. – Стор. 104. – Стаття 1267.
4. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду «Про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» від 25.02.2014 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України / Законодавство України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/790-18>
5. Заява Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України / Законодавство України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/145-19>
6. Куцевич М.П. Проблеми реалізації «реального» принципу дії міжнародного кримінального права в кримінально-правовій системі України // Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – №6-2. – С.145-148.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННИХ АЗАРТНИХ ІГОР

Кучер В.О.,

*студент 3 курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України**

В Україні з початку переходу до ринкової економіки гостро стоїть проблема протидії тіньовому бізнесу що завдає шкоду інтересам громадян та заважає реалізовувати фіскальні функції державним органам. Одним із найнебезпечніших злочинів у цій сфері, який завдає серйозної шкоди здоров'ю людей та економічній безпеці держави, є зайняття гральним бізнесом.

Законом України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 25 травня 2009 року заборонена діяльність, пов'язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному) казино [1]. Цей Закон запроваджує обмеження щодо здійснення грального бізнесу в Україні, виходячи з конституційних принципів пріоритету прав і свобод людини і громадянина, захисту моральності та здоров'я населення, заборони використання власності на шкоду людині і суспільству.

Незважаючи на посилення державно-правової протидії соціально негативному явищу - заняттю гральним бізнесом, зокрема шляхом доповнення Кримінального кодексу України статтею 203-2, у якій встановлено кримінальну відповідальність за заняття гральним бізнесом досі мають місце випадки незаконної організації, проведення азартних ігор з наданням можливості доступу до них невизначеному колу зацікавлених осіб, зокрема неповнолітнім.

За статтею 203-2 КК України настає кримінальна відповідальність лише за зайняття гральним бізнесом, який характеризується:

а) певним місцем проведення азартної гри - у казино, букмекерських конторах чи в інтерактивних закладах;

б) певним засобом азартної гри - на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера[2].

Злочин вважається закінченим з початкового зайняття гральним бізнесом. Ознаками суб'єктивної сторони цього злочину є:

а) прямий умисел, який характеризується усвідомленням винною особою заборони господарської діяльності, що вона здійснює;

б) мета - отримання прибутку.

Суб'єктом цього злочину визнається особа, яка досягла 16-річного віку і фактично виступає організатором зайняття гральним бізнесом. Особа потерпілого - це особа, яка бере участь в азартній грі, але не визнається суб'єктом злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України, за умови, що гравець водночас не належить до числа тих, хто займається гральним бізнесом (участь в азартній грі на гроші, речі та інші цінності тягне адміністративну відповідальність за ст. 181 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Якщо особа організовує та проводить азартні ігри, в яких у дійсності технічно запрограмований програш гравця (одержання або недержання гравцем виграшу (призу) не залежить від випадковості), учинене може кваліфікуватись як заволодіння чужим майном шляхом обману, тобто шахрайство, за ст. 190 КК України. Якщо заняття гральним

---

* Науковий керівник: старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права НУБіП України Ковальова С.С.

бізнесом маскується під організацію та проведення лотерей і супроводжується підробленням білетів державної лотереї такі дії можна кваліфікувати за сукупністю злочинів - за ст. 203-2 та 199 КК України.

22 грудня 2014 року у Верховній Раді було зареєстровано проект закону, який дозволяє регулювати діяльність казино в Україні, а також азартні ігри в казино виключно як розваги для багатих. Автором даного законопроекту № 1571 виступив Кабінет Міністрів України. Метою закону є легалізація грального бізнесу в окремих гральних зонах та поповнення бюджету за рахунок продажу ліцензій для організації грального бізнесу. 23 грудня 2014 року на пленарному засіданні Верховної Ради відбулося голосування щодо включення в порядок денний трьох законопроектів, але рішення підтримали лише 188 депутатів, тому воно не було прийняте.

Повторна спроба врегулювати діяльність азартних ігор відбулася 11 грудня 2015 року, коли Кабінет Міністрів зареєстрував у Верховній Раді розроблений Міністерством фінансів законопроект щодо легалізації азартних ігор. Однак, як наголошено у висновку науково-експертного управління Верховної Ради, урядовий законопроект не має положень, які стосуються забезпечення Державного бюджету доходами з метою виконання соціальних зобов'язань. Комітет з питань запобігання і протидії корупції також визнав урядовий законопроект про детінізацію ринку азартних ігор таким, що не відповідає вимогам антикорупційного законодавства.

Підсумовуючи вищесказане зауважуємо, що від фрагментарних кроків у сфері протидії гральному бізнесу треба переходити до системи чітких дій. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідним є вирішення ряду першочергових завдань. По-перше, необхідно здійснити якісне доопрацювання і зміцнення нормативно-правової бази в цій сфері. На законодавчому рівні повинні бути чітко визначені компетенція і відповідальність кожної структури, що входить у систему протидії гральному бізнесу. По-друге, слід приділити підвищену увагу особливому напрямку - профілактичній роботі в групах підвищеного ризику, зокрема серед школярів та пенсіонерів.

Список використаних джерел:

1. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15 травня 2012 р. № 1334-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 38. — С. 536.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. — К.: Юрінком Інтер, 2016. — С. 523.

УДК 343

ТЕРІОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У БОРОТЬБІ ІЗ НЕЗАКОННИМ ПОЛЮВАННЯМ

Кушнір Г.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Практика боротьби із незаконним полюванням потребує широкого використання специфічних відомостей для збору і закріплення матеріальних джерел доказів, особливо на стадії заведення кримінальної справи. У більшості випадків матеріали про незаконне полювання і браконьєрство надходять не безпосередньо до слідчих органів, як цього вимагає закон, а до головного державного інспектора з полювання, який вирішує – відправити їх для відкриття кримінальної справи чи використати щодо браконьєра засоби адміністративного впливу. Внаслідок цього не проводиться огляд місця скоєння злочину і втрачаються усі речові докази.

На місці незаконного полювання, зазвичай, залишаються різноманітні сліди: рук та ніг людини, вогнепальної зброї, транспортних засобів; ніг тварин, їхня кров, шерсть; знаряддя злочину (капкани, самолови, самостріли, петлі), частини одягу, недопалки, палив-

но-мастильні матеріали і т.д. Під час затримання підозрюваного і проведення обшуку по гарячих слідах можуть бути вилучені знаряддя незаконного полювання, предмети зі слідами. Однак через недостатню увагу до розслідування кримінальних справ про незаконне полювання такі сліди рідко використовують як докази.

Під час розслідування кримінальних справ про незаконне полювання особливого значення набуває використання спеціальних знань в галузі біології, оскільки сліди злочину – це, зазвичай, об'єкти тваринного та рослинного походження. Тому крім криміналістичних експертиз [1 с. 17] також необхідно проводити різні види біологічних досліджень [2 с. 23].

Судово-біологічні дослідження речових доказів у кримінальному судочинстві проходять у формі судово-біологічних експертиз. Дослідження об'єктів біологічного походження в рамках кримінально-процесуального законодавства є предметом судово-біологічної експертизи.

Загальна біологія – дуже розгалужена галузь науки, яка має безпосереднє відношення до проблем навколишнього природного середовища, життя і реакцій організмів на його зміни. Її структура ділиться на ботаніку, гідробіологію, мікробіологію, анатомію і зоологію, кожна з яких розгалужується на безліч самостійних галузей науки.

Деякі автори розділяють об'єкти судово-теріологічної експертизи на ботанічні та зоологічні [2 с. 86]. Отже, галузі науки диференціюються. Однак така класифікація об'єктів судово-теріологічної експертизи, а заодно і поділ останньої на ботанічну і зоологічну нам здається неповним. До зоології входять: акарологія (наука про кліщі), арахнологія (наука про павукоподібних), гельмінтологія (наука про паразитні черви), герпетологія (наука про земноводних і плазунів), іхтіологія (наука про рибу), малакологія (наука про молюсків), маммологія або теріологія (наука про ссавців), орнітологія (наука про птахів) [3 с.17,38].

Серед спеціалістів біологів існує думка про можливості диференціації об'єктів і експертиз за існуючими галузями науки. Перелік питань, які вирішуються в процесі дослідження кожної із перелічених галузей досить широка, що обумовлено різноманітністю особливостями біологічних об'єктів [2 с. 85].

Вважається, що назва експертизи повинна відображати не тільки суть загального процесу дослідження і вид досліджуваних об'єктів, але й ту конкретну науку, досягнення якої використовуються для проведення експертизи.

Термін судово-біологічної експертизи є загальним і об'єднує в собі досить широкий круг конкретних біологічних наук. З назви вказаної експертизи не видно, досягнення якої саме науки (ботаніки, мікробіології, зоології) використовуються для експертного дослідження. Тому біологічну експертизу за галузями науки варто класифікувати на ботанічну, гідробіологічну, мікробіологічну, зоологічну і теріологічну.

До предмету теріологічної експертизи варто віднести дослідження різних слідів тваринного походження. Причому це не лише частини тіла тварини або його виділення, але й предмети на яких залишаються сліди контактів тварини. Такими предметами є мисливські знаряддя – петлі, капкани, ножі, одяг підозрюваного, транспортні засоби, які використовують для незаконного полювання і т.д. Теріологічна експертиза досліджує не саме знаряддя бракон'єра, наприклад капкан, а сліди тварини, які на ньому залишилися. Цим предметом теріологічна експертиза відрізняється від суміжних з нею, наприклад, від зоо-ветеринарної або криміналістичної експертизи.

Наведені вище міркування про віднесення дослідження об'єктів тваринного походження в самостійний вид експертизи – теріологічної – потребують подальших досліджень, тому в даній статті ця проблема має постановочний характер.

Список використаних джерел:

1. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза, организация и проведение. –М.: 1979
2. Мамотюк М.Л. Предмет судебно-биологической экспертизы – Криминалистика и судебная экспертиза. - К., 1978, выпуск 17.
3. БСЭ, 3-е издание, т. 9. – М., 1972.
4. БСЭ, 3-е издание, т. 25. – М., 1976.

ПОНЯТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Павленко Д.Ю.,

*студент 3 курсу, 1 групи юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України**

Особливе місце у реалізації прав і законних інтересів суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності серед процесуальних гарантій посідають процесуальні обов'язки учасників кримінального провадження, адже саме виконання одними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності своїх процесуальних обов'язків сприяє захисту прав і законних інтересів інших. Одну з найголовніших позицій поміж процесуальних засобів займає використання у кримінальному провадженні такого методу доказування, як участь понятого при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Розглядаючи теоретичні проблеми інституту понятих слід зауважити, що з приводу його існування у юридичній літературі висловлюються різні думки. Загалом їх можна поділити на дві великі групи: а) поняті вичерпали своє значення та мають бути виключені з суб'єктів кримінального процесу; б) поняті є важливим засобом забезпечення достовірності зібраних доказів, а тому не можуть бути видалені з кримінального судочинства, проте потребують реформування [2].

Законодавець у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, а саме – у визначенні термінів, зазначив, що понятій являється одним із учасників кримінального провадження, проте процесуальний статус даного учасника процесу в новому КПК не визначено. Окрім того, незрозумілою залишається й мета залучення понятого до проведення процесуальних дій. Крім вказаної статті, термін «понятій» згадується лише у трьох статтях вищезазначеного Кодексу. Найбільше уваги даному учаснику кримінального провадження приділяє стаття 223 Кримінального процесуального кодексу. у ній визначено, насамперед, кількість понятих при проведенні слідчих (розшукових) дій, яких не може бути менше ніж два. Вимогою до понятих є незаінтересованість цих осіб. Також важливим моментом є випадки обов'язкової участі понятих при проведенні слідчих та розшукових дій. Так, поняті обов'язково присутні при пред'явленні особи, трупа чи речі для впізнання, огляді трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчому експерименті, освідчуванні особи, обшуку або огляді житла чи іншого володіння особи, обшуку особи. Поняті також можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Винятками, коли перераховані слідчі дії можуть проводитися без участі понятих є: випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення таких слідчих (розшукових) дій (пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляд трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчий експеримент, освідчування особи). Кодексом визначено перелік осіб, які не можуть бути понятими. Ними є: потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Відповідно до статті 104 КПК, у разі, якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилась від підписання протоколу, то факт відмови, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови, засвідчується підписом понятих у разі відсутності захисника чи законного представника такої особи [1].

Усе вищесказане настановляє на питання: ким все-таки є понятій, і з якою метою він запрошується до проведення слідчих (розшукових) дій? Редакція відповідних положень

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Долгополов А.М.

«старого» КПК певним чином давала відповідь на вказані питання: як поняті запрошувалися особи, не заінтересовані у справі, які присутні при проведенні передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України слідчих дій і своїм підписом засвідчували відповідність записів у протоколі виконаним діям. На думку законодавця, при прийнятті нового Кримінального процесуального кодексу це питання не має значення. Як наслідок, поняті перетворилися на своєрідних «спостерігачів», а їх участь – на просту формальність. Це є кардинально неправильним, оскільки понятій своєю присутністю не тільки засвідчує факт проведення слідчої (розшукової) дії, а й також її зміст, хід та результати. Саме у такому разі отриманні докази будуть мати юридичне значення в суді.

Варто звернути увагу на проблему процесуального статусу понятого, оскільки закон не зазначає до якої саме групи суб'єктів кримінального провадження він належить. Більше того, на відміну від обов'язків, у новому КПК не визначено і права понятих. Зокрема, приписи статті 66 КПК закріплюють лише один обов'язок понятого, а саме, на вимогу слідчого та прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

Відповідні норми треба було б передбачити в параграфі 5 глави 3 КПК України «Інші учасники кримінального провадження». Це пояснюється тим, що понятій є незаінтересованою особою, яка не пов'язана з іншими учасниками кримінального провадження, надає допомогу у здійсненні правосуддя забезпечуючи повноту, всебічність та справедливність розслідування [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що параграф 5 «Інші учасники кримінального провадження» Розділу I КПК України необхідно доповнити статтею, у якій закріпити визначення понятого, його процесуальний статус, основні правила (питання), які повинен знати кожний понятій при проведенні процесуальних дій, а саме: яким чином повинна здійснюватись його присутність і в чому її зміст, а також обов'язок слідчого роз'яснити понятим вказані правила.

Це буде сприяти не тільки реалізації завдань кримінального судочинства загалом, але й захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження зокрема, адже обов'язковою гарантією допустимості доказів має бути участь понятих у кримінальному процесі як повноцінних учасників провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.
2. Хахуцяк О. Ю. Статус понятого у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] // Юридична наука – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/jnn_2015_4_17.pdf.
3. Юркова Г. В. Проблемні питання нового КПК України [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1393.

УДК 343.982.32

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 368, 369 КК УКРАЇНИ

Продайко Д.Д.,

Студентка 2 року навчання ОКР «Магістр»

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Поява статей 368 і 369 КК України в сучасному їх вигляді пов'язана з перетвореннями у законодавстві, покликаними посилити боротьбу з корупцією. Ці перетворення

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету НУБіП України Яра О.С.

відбувались в декілька етапів та не завжди були послідовними: подекуди пізніші зміни скасовували попередні. Однак поняття неправомірної вигоди замість хабара закріпилось у законодавстві та зараз поширюється не тільки на діяння щодо службових осіб.

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. Ці положення Конституції поширюються на всіх без винятку службових осіб, незалежно від того, чи є вони представниками законодавчої, виконавчої або судової влади, виконують свої службові обов'язки у державному апараті, в органах місцевого самоврядування або на окремих підприємствах, в установах та організаціях. Не має також значення службове становище особи (звання, ранг, чин, кваліфікаційний клас), відомча чи галузева належність органу, сфера його діяльності, характер та обсяг повноважень або форма власності, на підставі якої створені та функціонують підприємства, установи і організації. Виконання службовими особами своїх службових обов'язків на підставі, в межах і в порядку, передбачених Конституцією, законами та іншими нормативними актами, забезпечує нормальну діяльність державного апарату, а також апарату управління підприємств, установ і організацій.

У Кримінальному кодексі досить багато норм, що встановлюють відповідальність за так звані спеціальні види службових злочинів, вчинення яких також зумовлене службовим становищем суб'єкта, однак при їх здійсненні основним безпосереднім об'єктом є інші суспільні відносини.

Верховною Радою України відповідно до зобов'язань перед ЄС у сфері боротьби з корупцією було прийнято три закони:

- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами «Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією», набув чинності 18 травня 2013 року;
- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики», набув чинності 9 червня 2013 року;
- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», набув чинності 01 вересня 2014 року.

Декілька основних висновків з аналізу прийнятих законів:

1. Віднесено корупційні правопорушення, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, до числа злочинів.
  2. Замінено термін "хабар" поняттям "неправомірна вигода", яке передбачене Кримінальною конвенцією проти корупції та охоплює не лише матеріальні предмети, а і немайнові вигоди.
  3. Криміналізовано всі елементи активного та пасивного хабарництва.
  4. Встановлено кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди.
  5. Розширено межі застосування диспозицій корупційних правопорушень таким чином, щоб відповідні положення стосувалися випадків, коли корупційна дія вчиняється в інтересах третьої сторони.
  6. Встановлено більш жорсткі санкції за корупційні діяння у публічній сфері.
  7. Усунено ризики зловживання інститутом дієвого каяття, шляхом уведення додаткових обов'язкових умов для можливого звільнення від відповідальності за корупцію.
- Ключовим елементом будь-якого закону є визначення термінів, якими він оперує. Прийнятими законами внесено суттєві зміни до термінології, якою оперують антикорупційні норми.

Необхідно зазначити, що в зв'язку зі зміною визначення неправомірної вигоди ключового значення для кваліфікації корупційних правопорушень набуло поняття «законна підстава» для отримання особою відповідних вигод. На жаль, наразі це поняття не визна-

чене законодавчими актами України та щодо нього не надано поки що офіційного тлумачення [2, с.20].

Основним безпосереднім об'єктом складу злочину пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є суспільні відносини, що регулюють правильну діяльність державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права [3, с.376]. Під правильною діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб публічного права розуміється діяльність цих органів лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У ст. 10 Закону України «Про державну службу» визначено основні обов'язки державних службовців. Наказом Головного управління державної служби України № 214 від 4 серпня 2010 р. затверджено загальні правила поведінки державного службовця. У разі надходження пропозиції від юридичних або фізичних осіб щодо неправомірної вигоди або дарунка (пожертви) державний службовець зобов'язаний діяти відповідно до положень ст. 16 Закону України «Про правила етичної поведінки». Стаття 17 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» визначає обмеження щодо одержання майна органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

У разі вимагання неправомірної вигоди додатковим факультативним безпосереднім об'єктом цього злочину може виступати власність, фізична чи психічна недоторканність особи, її честь і гідність тощо.

Отже, основним безпосереднім об'єктом розглядуваних злочинів є суспільні відносини, що регулюють правильну діяльність державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права.

Список використаної літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. - ст. 141
2. Бондаренко О.С. Історичний аспект формування поняття "неправомірна вигода" / О.С. Бондаренко // Юрид. вісн. Сер.: Повітряне і космічне право. — 2014. — № 2. — С. 20-23.
3. Калитаєв В. В. Кримінально-правова характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою / В. В. Калитаєв // Держава і право. – 2013. – Вип.60. – С.375-380.

УДК 343.948

ОЦІНКА ВИСНОВУ ЕКСПЕРТА

Руликівська Я.А.,

*студентка магістратури юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України**

У важкий період, який переживає наше суспільство, боротьба зі злочинністю - одна з першочергових задач держави. Важливим інструментом в такій боротьбі є судова експертиза, яка дозволяє найбільш ефективно використовувати при розслідуванні злочинів новітні досягнення науки і техніки. Висновок експерта нерідко є важливим доказом у кримінальній справі. Тому дана тема є актуальною і вимагає розгляду.

Тому висновок експерта підлягає оцінці поряд з усіма іншими доказами, передбаченими кримінальним процесуальним законом.

Метою нашого дослідження є аналіз проблем оцінки висновку експерта як джерела доказів у кримінальному процесі України.

---

* Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Кушнір Г.А.

Досягненню зазначеної мети сприяло вирішення наступних завдань: розробка питань, пов'язаних з визначенням правової природи, сутності, мети та обов'язковості оцінки висновку експерта в кримінальному провадженні; вироблення відповідних нормативних пропозицій і методичних рекомендацій щодо проведення оцінки висновків експертів.

Висновок експерта - отримує все більш широке застосування в кримінальному процесі як джерело доказування [1]. Висновок експерта складається з трьох частин: вступної, дослідницької і висновків. Іноді виділяється ще четверта - синтезує.

Експертний висновок оцінюється за загальними правилами: з точки зору належності, допустимості та достовірності фактичних даних, встановлених експертним шляхом. Особливість полягає в тому, що для перевірки сформульованих у висновку експерта як джерела доказів висновків потрібно оцінити наукову обґрунтованість використовуваних методів і методики [2].

При необхідності оцінки первинних експертиз, сумнівних з точки зору достовірності їх результатів, доцільно залучати незалежних фахівців або призначати повторні експертизи.

Оцінка висновку експертизи, крім зазначених факторів, включає в себе: перевірку дотримання процесуальних вимог (проведена експертиза належним особою, не порушувався процесуальний порядок при отриманні зразків для порівняльного дослідження; дотримана процесуальна форма висновку експерта; компетентний експерт у вирішенні поставлених йому запитань і не перевищені у відповідях межі експертного дослідження); оцінку достовірності та достатності досліджуваних об'єктів; оцінку висновків експерта з точки зору їх ясності, відповідності поставленим питанням і зіставлення з іншими даними по справі [3].

Зупинимося на елементах оцінки висновку експерта. Так, Казанцев А.В. виділяє наступні найбільш загальні елементи оцінки висновку експерта: 1) оцінка процесуального порядку призначення та проведення експертизи; 2) оцінка особистості експерта; 3) оцінка матеріалів, які спрямовані на експертизу; 4) оцінка повноти і наукової обґрунтованості висновку експерта.

Експертний висновок підлягає всебічній оцінці. По-перше, слідчий і суд зобов'язані перевірити, чи дотриманий при призначенні і проведенні експертизи встановлений законом процесуальний порядок, покликаний забезпечити повноту, об'єктивність і достовірність отриманих результатів, а також права сторін, насамперед підозрюваного (обвинуваченого). По-друге, посадова особа, в провадженні якого перебуває кримінальна справа, може і зобов'язана перевірити компетентність експерта, від рівня знань якої безпосередньо залежить добротність ув'язнення. По-третє, перевіріці піддається повнота і доброякісність пред'явлених на експертизу матеріалів (речових доказів, документів, зразків для порівняльного дослідження, а також матеріалів самої кримінальної справи).

Від цього також безпосередньо залежить оцінка самого експертного висновку. І нарешті, дізнавач, слідчий, прокурор і суд зобов'язані оцінити отримане експертний висновок з наступних позицій: логічно воно, чи не містить внутрішніх протиріч; точні відповіді експерта на поставлені перед ним питання.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що оцінка висновку експерта - це розумовий процес, спрямований на виявлення значення цього засобу доказування для встановлення обставин розслідуваної події і прийняття слідчим подальших рішень. Встановлені експертним дослідженням факти - це підстава уявного відновлення події злочину і його динаміки, а також основа планування подальших слідчих дій для збору відповідних фактичних даних по справі.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Е.Г. Теория доказательств в уголовном процессе Украины /Е.Г. Коваленко. Киев, Одиссей, 2006. - 631 с.
2. Казанцев В.В. Криминалистическое исследование средств компьютерных технологий и программных продуктов. Оценка заключения эксперта следователем и судом

УДК 342

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Соніч С.С.,

магістр першого року навчання

Національного університету біоресурсів та природокористування України*

Незважаючи на високий ступінь розробленості проблеми, в філософії і психології відсутня універсальна дефініція поняття "діяльність"; зазвичай говорять про форму активної взаємодії живих істот з навколишньою дійсністю [1.С.153-154]. Як показав аналіз, проведений Г.В. Суходольська, поняття "діяльність" може застосовуватися в чотирьох основних значеннях: активність, поведінку, працю, робота [2. С. 5-13].

Важливо те, що при аналізі діяльності, незалежно від ракурсу дослідження, мова йде про єдиний феномен, на думку А.Н. Леонтьєва, - універсальної формі функціонування суб'єктів, способі їх реальної взаємодії зі світом - від тваринної діяльності тварин до наукової діяльності людини, з тим уточненням, що людська діяльність, як писав С.Л. Рубінштейн, це, як правило, і вплив, зміна дійсності, породження тих чи інших об'єктів, і в громадських актах, позиція по відношенню до людей, суспільству, яку людина всім своїм єством, в діяльності виявляється і формується, стверджує.

Як відомо, всі дії слідчого по кримінальній справі є процесуальним, при цьому серед них прийнято виділяти дії, спрямовані на збирання і перевірку доказів, які іменуються слідчими.

В даний час в юридичній літературі як послідовних розглядаються "детально регламентовані законом кримінально-процесуальні дії, що включають в свою структуру систему взаємопов'язаних операцій, обумовлених наявністю і своєрідним поєднанням в кожному з них загальнонаукових методів пізнання, які мають взаємодіючі пізнавальні і посвідчувальні аспекти і спрямовані на збирання і перевірку доказів з метою вирішення завдань кримінального судочинства".

Зрозуміло, що кримінально-процесуальне правовідношення, пов'язані з використанням в доведенні спеціальних знань по засобом виробництва судової експертизи, можуть і повинні бути врегульовані законом, але за допомогою норм права не можна регламентувати пізнавальну діяльність експерта [3. С.199].

Крім того, кримінально-процесуальне право впорядковує суспільні відносини в сфері застосування державного примусу правонарушителям з метою забезпечення правопорядку, не є регулятором інших відносин - трудових, адміністративних, що виникають при здійсненні експертної діяльності співробітниками державних і недержавних експертних установ.

Виходячи з того що експертом може бути будь-яка призначена будь-яка фізична особа, що володіє спеціальними знаннями, процесуальне право залишитися без уваги не тільки питання про особу експерта, а й про специфіку експертної діяльності як самостійного виду суспільно-корисної діяльності.

Згідно психологічної теорії діяльності дії-процеси, що підкоряються свідомо поставленим цілям, относително самостійні; вони можуть входити в різні види діяльності і

---

* Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Кушнір Г.А.

мати кілька смислів, причому головний для людини сенс може відображати внутрішню невидиму активність, замасковану зовнішньої фізичної картиною і об'єктивним змістом діяльності [4. С.39-40]. Даний факт не можна ігнорувати, визначаючи місце і роль експерта в кримінальному судочинстві.

Викладене, беручи до уваги специфіку кримінально-процесуальної діяльності як особливої форми реалізації права, спонукає трохи інакше підійти до дослідження проблеми судово-експертної діяльності в цілому і до з'ясування суті діяльності в цілому і до з'ясування суті діяльності експерта з виробництва судової експертизи [5. С.15-18].

Виникає необхідність у відокремленні поняття діяльності "експерта в кримінальному судочинстві" з урахуванням єдності її процесуальний і творчих складових, а також спрямованості на задоволення комплексу потреб суб'єкт, що призначається експертом, як цілісної особистості. При такій постановці проблеми, уникаючи фокусування на суто психологічні особливості діяльності експерта, неминуче стикаємося з важливістю визначення її предмета стосовно до сфери судочинства, оскільки без вирішення питання про те, чи повинна йти мова саме про "діяльність" або про "дії" в складі різних видів діяльності, адекватна коригування правового становища експерта просто неможливо [6. С.208].

Можна зробити висновок, що організаційне та правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні слід удосконалити шляхом підвищення правового забезпечення та ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Психологический словарь / под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др. М.: Педагогика, 1983, С.91 ; Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. 7-е изд., перераб. и доп. М.: Республика, 2001. С. 153-154.
2. Суходольский Г.В. Основы психологической теории деятельности. Л.: Издательство Ленинград ун-та, 1988. С. 7-36; Суходольский Г.В. Введение в математико-психологическую теорию деятельности. СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1998. С.5-13.
3. Основы судебной экспертизы. Общая теория / отв.ред. Ю.Г.Корухов, 1997. С.199.
4. Смирнов С.А. Судебная экспертиза на рубеже 21 века. Состояние, развитие, проблемы. 2-е изд., перераб. и доп. СПб.: Питер, 2004. С.39-40.
5. Джавадов Ф.М. Концептуальные основы развития судебной экспертизы в современных условиях: автореф. Дис. ... докт. Юрид. наук. Киев, 2000. С.15-18.
6. Зайцев Е.А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства: дис. ... докт. Юрид. наук. М., 2008.

УДК 342

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ, ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Федчун А.М.,

магістр 1 року навчання

Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Актуальність дослідження пов'язане зі сьогодні, з стрімким розвитком техніки, неможливо уявити життя без використання смартфонів, персональних комп'ютерів та інших гаджетів, які стали частиною життя сучасного суспільства. Однак, такий значний технічний процес не міг пройти без наслідків. Наприкінці ХХ, на початку ХХІ століття таким наслідком стала кіберзлочинність. Нині боротьба з кіберзлочинністю є однією з найбільш

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Артеменко О.В.

актуальних проблем у світі. Зростаюча кількість кіберзлочинців, постійне вдосконалення інформаційних технологій і, як наслідок, поява нових можливостей для вчинення таких злочинів створюють загрозу для глобальних інформаційних мереж і суспільства загалом.

Під кіберзлочинністю слід розуміти сукупність злочинів, що вчинюються у віртуальному просторі за допомогою комп'ютерних систем або шляхом використання комп'ютерних мереж та інших засобів доступу до віртуального простору, в межах комп'ютерних мереж, а також проти комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж і комп'ютерних даних[6,с.15].

Загалом, можна виділити наступні ознаки кіберзлочинності:

1. Ці злочини вчиняються у віртуальному просторі або в межах комп'ютерних мереж. Віртуальний простір – це модульований за допомогою комп'ютера інформаційний простір, в якому містяться дані про осіб, факти, явища, процеси, представлені в математичному, символічному чи іншому вигляді. Ці відомості знаходяться в процесі руху по локальних і глобальних комп'ютерних мережах, зберігаються в пам'яті будь-якого фізичного або віртуального пристрою, спеціально призначених для їх зберігання, переробки та передачі.

2. Кіберзлочини вчиняються за допомогою комп'ютерних систем або шляхом використання комп'ютерних мереж та інших засобів доступу до віртуального простору, а також проти комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж і комп'ютерних даних.

На сьогодні найбільш розповсюдженою є класифікація кіберзлочинів на агресивні та неагресивні.

До першої групи належать: кібертероризм, погроза фізичної розправи, кіберпереслідування, кіберсталкінг, дитяча порнографія. Друга група включає: кіберкрадіжка, кібервандалізм, кібершахрайство, кібершпигунство, розповсюдження спаму та вірусних програм.

Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність класифікує кіберзлочини на 5 груп[1, ст.ст. 2-8]:

У першу групу виділено злочини проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем, такі як незаконний доступ, незаконне перехоплення, втручання в дані, втручання в систему.

У другу групу входять злочини, пов'язані з використанням комп'ютера, як засобу скоєння злочинів - а саме, як засіб маніпуляцій з інформацією. У цю групу входять комп'ютерне шахрайство та комп'ютерне підроблення.

Третю групу складають злочини, пов'язані з контентом (змістом даних). У цю групу входять злочини, пов'язані з контентом - тобто з вмістом даних, розміщених в комп'ютерних мережах. Найпоширеніший і караних практично у всіх державах вигляд цих кіберзлочинів - злочини, пов'язані з дитячою порнографією.

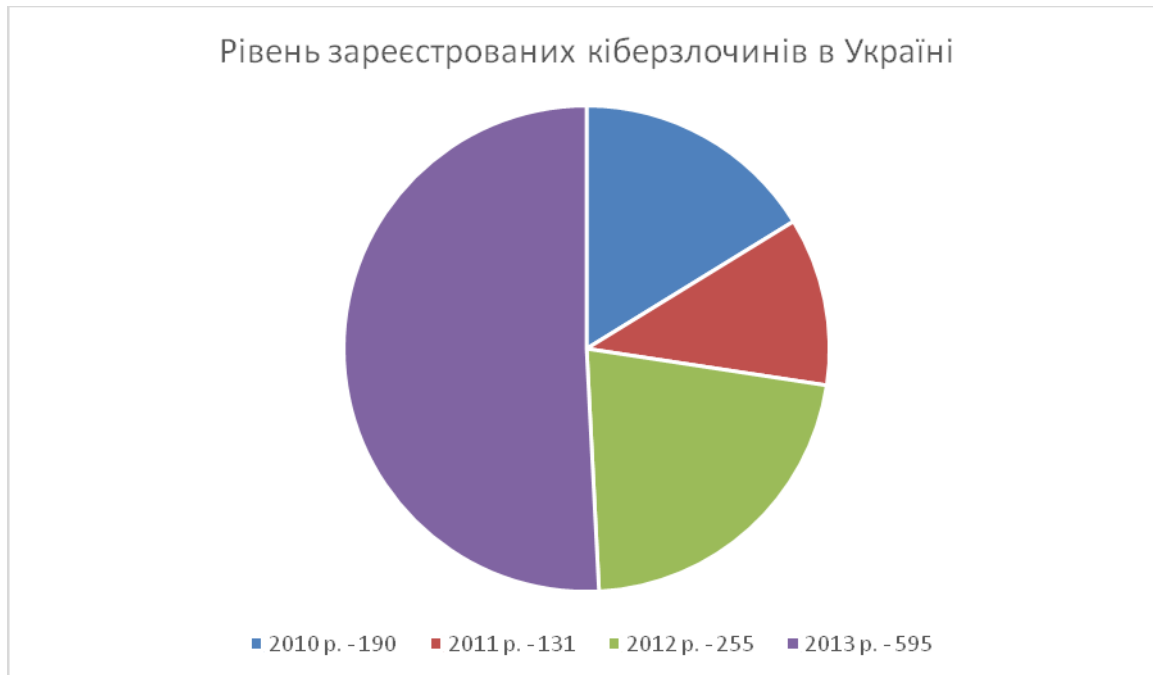
У четверту групу увійшли злочини, пов'язані з порушенням авторського права і суміжних прав, при цьому встановлення таких правопорушень віднесено документом до компетенції національних законодавств держав.

П'ята група злочинів зафіксована в окремому протоколі - це акти расизму та ксенофобії, вчинені за допомогою комп'ютерних мереж[2, ст. 3].

Можна побачити, значний приріст в динаміці досліджуваного виду злочинності в Україні за останні 4 роки. Порівняно з 2010 роком кількість виявлених злочинів збільшилась майже втричі. Питома вага злочинності у сфері електронно-обчислюваних машин у структурі злочинності в Україні приблизно 0,05%. Рівень судимості за 2010 рік складав 68 осіб, за 2011 рік – 56 осіб, за 2012 рік – 93 особи.

Першою причиною розвитку кіберзлочинності, як і будь-якого бізнесу, є прибутковість, – вона неймовірно прибуткова. Величезні суми грошей з'являються в кишенях злочинців у результаті окремих великих афер, не говорячи вже про невеликі суми, які йдуть просто потоком[5, с.12].

Друга причина росту кіберзлочинності як бізнесу - те, що успіх справи не пов'язаний з більшим ризиком. У реальному світі психологічний аспект злочину припускає наявність деяких коштів стримування. У віртуальному світі злочинці не можуть бачити своїх жертв, будь те окремі люди або цілі організації, які вони вибрали для атаки. Грабувати тих, кого ти не бачиш, до кого не можеш дотягтися рукою, набагато легше[5, с.13].

Превентивні заходи вже не допомагають, і з кожним роком шкода збільшується, а злочини стають все більш "вишуканими". Найпоширеніші - це злом баз даних компаній та урядових організацій, виведення з ладу промислових об'єктів. До цього, наприклад, призвела атака вірусу на іранську АЕС у Бушері. Також широко відомі крадіжки інновацій або технологій і, нарешті, банальна крадіжка грошей.

Причому у хакерів немає якихось певних переваг, на кого направляти свої атаки. У підсумку у групі ризику опиняються абсолютно всі компанії. Минулого року про кібернапади повідомили 760 американських організацій, Донедавна багато техніків-професіоналів не розуміли феномена кіберзлочинності й не виявляли інтересу до нього. У багатьох випадках працівники правоохоронних органів відчували недолік інструментарію, необхідного для того, щоб зайнятися цією проблемою.

На підставі вище сказаного можна зробити наступний висновок, що кіберзлочинність це важлива проблема інформаційного права, яка має стрімкий розвиток, вирішення такої проблеми є пріоритетним напрямом держав, оскільки такі злочини стосуються не лише безпеки громадян, а й безпеку держави.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про кіберзлочинність Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 23.11.2001. Режим доступу [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_575];
2. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинені через комп'ютерні системи; Протокол, Міжнародний документ від 28.01.2003 р.. Режим доступу [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_687];
3. Кримінальний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Режим доступу [<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>];
4. Закон України Про інформацію Верховна Рада України; Закон від 02.10.1992 № 2657-XII. Режим доступу [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>];

5. Карпов Н., Вертузаев М. К вопросу о борьбе с компьютерными преступлениями в Украине // Закон и жизнь. – 2004. – № 7.

6. Тропина Т.Л. Киберпреступность: понятие, состояние, уголовно-правовые методы борьбы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Юрид. ин-т ДГУ. Каф-ра уг-го права – Режим доступа [http://www.crime.vl.ru/docs/stats/stat_178.html].

УДК 342

ЗЛОЧИНИ, ЗДІЙСНЮВАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Шаня Д.В.,

*студент 1 року навчання магістратури юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України**

Актуальність теми полягає у тому, що на сьогодні Україна, як комп'ютеризована країна, знаходиться на рівних правах серед провідних держав світу, що мають високий рівень розвитку комп'ютерних систем. Доступ до глобальної мережі інтернет є звичайною справою для більшості українців, тому саме він, як інструмент злочинців, стає загрозою для добробуту сімей, матеріальної забезпеченості та міцного здоров'я кожного, хто вступає у взаємодію з незнайомими людьми в віртуальному просторі.

До злочинів, що здійснюються з використанням глобальної мережі відносяться інструменти та засоби, що налічують комп'ютеризовані пристрої та системи обчислення під'єднані до інтернету, за допомогою яких, в тій чи іншій мірі особа скоює ряд діянь, що підпадають під ознаки складу злочину. Найпоширенішими категоріями злочинів в Україні з використанням інтернету є шахрайство (ст. 190 КК України), вимагання (ст. 189 КК України) та порушення авторських прав на інтелектуальну власність (ст. 51-2 КУпАП). Значний темп появи таких злочинів можна відмітити на прикладі статистичних даних минулих років. В 1997 році на території України було виявлено тільки 17 комп'ютерних злочинів, а через шість років їх число перевищило десять тисяч. Кількість зареєстрованих злочинів, здійснених з допомогою інтернету, за останні роки теж значно збільшилась. У порівнянні з 2010 роком, кількість таких злочинів за наступні чотири роки зросла у три рази, проте число засуджених осіб за дані кримінальні правопорушення становить лише третю частину від числа таких злочинів. [3, ст. 332]. Аналіз статистичних даних також дозволяє зробити висновок про те, що в основному злочини в інтернеті вчинюють молоді люди віком до 25 років. Темпи викриття таких злочинів та кількість появи нових важко назвати однорідними, а тому варто звернути увагу на засоби протидії появі нових злочинів та дослідити інші причини за якими вони здійснюються та існують.

Не останню роль в успішному процвітанні подібних видів злочинів відіграє той факт, що зважаючи на матеріальний стан суспільства, зокрема, різке здешевлення високотехнологічних засобів зв'язку в минулі роки та прискорений перехід до відкритої ринкової економіки в країні, люди занадто швидко почали користуватися комп'ютерами та сервісами, що дозволяють продавати та купувати товари, спілкуватися з іншими особами, інтерес у спілкуванні з якими включає обмін грошовими коштами, в сподіванні отримати якесь матеріальне чи віртуальне благо. Керуючись бажанням, відсіюючи сумніви, українці, в основному без досвіду в подібних справах, схильні довіряти віртуальним буквам на моніторі власного комп'ютера, вигаданому імені співрозмовника та обіцянкам зловмисника.

Правоохоронні органи, що займаються викриттям таких злочинів, керуються в першу чергу відомостями, що містяться в віртуальному просторі, проте зазвичай їм доводиться

---

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУБіП України Артеменко О.В.

ся докладати багато зусиль, щоб віднайти справжню інформацію про особу злочинця та притягти її до відповідальності. Шахрайство та вимагання в інтернеті справа легко здійснима через відсутність систем контролю трафіку та належної ініціативи з боку власників інтернет-ресурсів, тому кримінальна відповідальність настає лише щодо тих суб'єктів злочину, які не досить досконало продумали та реалізували свої наміри. Докази та фактичні обставини здійснення злочинів в інтернеті теж мають бути належно зібрані у достатньому обсязі, через що поліцейські повинні володіти високим рівнем знань в області комп'ютерних технологій та мати неабиякі розумові здібності, постійно їх проявляючи.

Для зниження вразливості суспільства до незаконних посягань в мережі інтернет варто підвищити якість освіти в галузі комп'ютеризованих інформаційних технологій в шкільних та вищих навчальних закладах. Окрім цього необхідно збільшити кількість співробітників Кіберполіції та зробити можливим їх розміщення в більшості міст України, так як наразі в штат даного структурного підрозділу Національної поліції було набрано лише 400 осіб.

Розглядаючи вимагання, шахрайство та порушення авторських прав на інтелектуальну власність, як злочини, ми пропонуємо ряд застережень для забезпечення власної безпеки, а саме:

1. Вимагання (ст. 189 КК України) виникає на підставі володіння певною річчю чи інформацією в руках злочинця, а тому варто обмежити поширення, наприклад, інформації про власну персону в мережі інтернет. Віртуальний простір дозволяє копіювати інформацію безліч разів, тому лише одна помилка спроможна дати свій відголосок в несподіваних місцях, через що варто зберігати високий рівень анонімності, звісно що з благородних мотивів. «Ніколи не відповідайте на питання, поки не з'ясуєте точно, хто і чому його задають і куди далі піде ця інформація», — сказав Скотт Адамс, член Міжнародної академії комп'ютерних мистецтв і наук.

2. Шахрайство (ст. 190 КК України) ґрунтується на наших природних звичках довіряти людям, особливо це небезпечно у поєднанні з відсутністю досвіду. Потрібно завжди долучати перевірених знайомих осіб до грошових операцій в мережі інтернет, переймати досвід, можливо навіть з їх помилок, та не соромитись задавати питання незнайомцям, з якими доводиться вступати у взаємодію.

3. Порушення авторських прав в мережі інтернет (ст. 51-2 КУпАП) для нас поки поняття віддалене, проте кожна людина спроможна на творчість, а отже результат її творчості заслуговує бути захищеним від незаконних посягань, тобто від несанкціонованого копіювання і поширення, присвоєння тощо. У процесі творчої діяльності варто залишати пробні матеріали, ескізи та напівготові варіанти робіт при собі, мати свідків здійснення процесу творчої діяльності та користуватися, не відкладаючи, нагодою офіційно зафіксувати роботу за своїм ім'ям. Також рекомендується вивчати заздалегідь механізми захисту порушених прав та пам'ятати, що будь-яка інтелектуальна праця має право на оплату, яка може відбуватися лише за волі її автора та відповідно щодо неї.

Можна дійти висновку, що злочинці користуються суцільною необізнаністю громадян нашої держави, а тому питання протидії злочинам, здійснюваним з використанням інтернету, варто почати вирішувати саме з покращення рівня освіти серед усіх вікових категорій людей. Збільшення кількості фахівців серед правоохоронців теж можливо досягти завдяки підвищенню інтересу у підростаючого покоління до даної теми. Саме завдяки розумінню важливості висвітленої проблеми і вбачається перспектива побудови безпеки в мережі інтернет, проте для цього необхідно створити механізм, яким буде ідеально збалансовано елемент дотримання прав і свобод людини і громадянина поряд з існуванням правил та деяких істотних законодавчих обмежень.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України: станом на 8 серпня 2016 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Київ, 2001. — ст. 189, ст. 190.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 5 жовтня 2016 р. / Верховна Рада УРСР. – Офіц. вид. – Київ, 1984. – ст. 51-2, ст. 190.
3. Голіна В. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: Навчальний посібник. / Голіна В.В., Головкін Б.М. – Х.: Право, 2014. ст. 332.

УДК 343.982.323

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ ПО ГОЛОСУ І ЗВУКОВІЙ МОВІ ПРІЗ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Шапоренко К.О.,

студентка 2 року навчання ОКР «Магістр»

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Однією з найпоширеніших і складних як в організаційному, так і в технічному плані є фоноскопична експертиза, яка проводиться з метою ідентифікації особи по усному мовленню, а також для технічного дослідження носіїв інформації і апаратури звукозапису. Звукові сліди нерідко використовуються для розкриття, розслідування і запобігання злочинам, дозволяють встановити особистість злочинця й інші обставини, підлягають доведенню. Роль звукових слідів людини істотно зросла останнім часом. Це пов'язано з тим, що традиційні засоби фіксації – письмові документи – дедалі більше замінюються звукозаписом і відео зйомкою, що дедалі частіше використовуються у повсякденному житті

Експертиза звуко- та відеозапису належить до класу криміналістичних експертиз. Її об'єкти дослідження та термінологічний апарат, а саме: фонограма, відеофонограма, відеограма, сигналограма-оригінал, запис, монтаж, – визначені ДСТУ 2737–94 [1]. У межах експертних спеціальностей основними завданнями експертизи звуко- та відеозапису є проведення технічної експертизи матеріалів і засобів звуко- та відеозапису; дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення, акустичних сигналів та середовищ; лінгвістичного дослідження усного мовлення.

Загальна методологія автоматизованого судово-експертного дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису базується на оптимізації методів і засобів виявлення, виділення та аналізу комплексу індивідуальних ознак, відповідно до вибраних критеріїв оцінки та особливостей об'єктів дослідження [2, с. 248–256].

Фоноскопичне дослідження складається з таких етапів: 1) підготовчий; 2) вирішення завдання; 3) складання висновку експерта.

Підготовчий етап – етап попереднього дослідження. У його межах експерт ознайомлюється з усіма матеріалами, що надійшли. На цій стадії формується уявлення про основні елементи завдання, ступінь їх складності, можливості та напрямки її рішення. Значення попередніх досліджень особливо велике коли на експертизу надходить складна фонограма, на якій записано кілька розмов, у кожній з яких бере участь декілька осіб. У цій ситуації важливо правильно зорієнтуватися, виділити головні ділянки для досліджень, відкинути явно сторонні фрагменти тощо.

Вирішення завдання – безпосереднє проведення дослідження. На даному етапі застосовуються наступні основні методи дослідження: – аудитивний аналіз голосу і мовлення; – лінгвістичний аналіз мовлення; – інструментальний акустичний аналіз фонограм.

Аудитивний аналіз голосу і мовлення відносяться до категорії слухових досліджень. Він спрямований на виявлення і реєстрацію ознак та особливостей людського голосу і мовлення органолептичним (слуховим способом). Відомо, мова, що лунає являє собою ланцюг різнорівневих мовних одиниць: безперервна мова (мовний потік) - фраза-- слово - звук. Інформація про індивідуальність мовця міститься в кожному з цих елементів. Тому в

процесі криміналістичного ідентифікаційного дослідження виконується аналіз кожної із згаданих мовних одиниць. [3; 136 с.]

Аудитивна частина дослідження в основному орієнтована на вивчення мовного потоку. Саме аналіз безперервної мови дозволяє виділити ті ознаки, більшість з яких відносять до так званих загальних ідентифікаційних ознак. Метою аудитивної частини дослідження є встановлення ідентифікаційних ознак даної групи за допомогою методів слухового аналізу голосу і усної мови. [4;с.67]

Лінгвістичні ознаки сприймаються експертом на слух і характеризують різні властивості звукового ладу мови, відображають індивідуальні мовні і мовленнєві навички, а також інтелектуальні здібності та особливості викладення думок того, хто говорить.

Заключною стадією всього комплексу фоноскопичних досліджень є складання висновку. Висновок формулюється в тій же послідовності, в якій поставлені питання слідчим у постанові про призначення експертизи, і повинні суворо відповідати змісту і суті питань. Відповіді повинні бути чіткими і ясними, що не допускає можливості різного їх тлумачення.

Таким чином, на підставі вище наведеного, що використання фоноскопичної експертизи в ході розслідування злочинів займає важливе місце в процесі отримання доказової інформації, підтвердження даних, отриманих в ході оперативно-розшукової діяльності, спростування неправдивих показань посадових осіб та їх захисників. Для того, щоб результати експертиз давали максимально можливі доказові дані для встановлення істини у справі, необхідно усі оперативно-розшукові заходи та слідчі дії проводити в суворій відповідності до закону, методично правильно з тим, щоб забезпечити наявність належного матеріалу для експертного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Записування і відтворення інформації. Терміни та визначення : ДСТУ 2737–94. – [Чинний від 31.08.94]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 160 с.
2. Галяшина Е.И. Актуальные проблемы экспертизы цифровых фонограмм / Е.И. Галяшина // Теорія та практика судової експерти і криміналістики : Зб. наук. праць. – Х. : Право, 2008. – Вип. 8. – С. 248-256.
3. Идентификация лиц по устной речи на русском языке. Методика «Диалект»: пособие для экспертов. 2-е изд., перераб. и доп./ Кураченкова Н.Б., Байчаров Н.В., Ермакова М.А.; под. ред. В.М. Богданова М.: Институт криминалистики, 2007.
4. Каганов А.Ш. Криминалистическая экспертиза звукозаписей: монография. М.: Юрлитинформ, 2005. 272с

УДК 343

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ У СФЕРІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Яра О.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету
Національного університету біоресурсів та природокористування*

Однією з найбільш важливих політичних подій останніх років, безперечно, стало підписання нашою державою Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014).

Угода про асоціацію врегульовує ряд важливих питань політичної економічної, соціальної та культурної взаємодії між нашою державою і ЄС, в тому числі в питань, пов'язаних з охороною та захистом прав інтелектуальної власності та боротьбою зі злочинністю.

Стаття 22 Угоди про асоціацію зобов'язує сторони співробітничати у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Таке співробітництво спрямовується на вирішення, *inter alia*, таких проблем: 1) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; 2) контрабанда товарів; 3) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування; 4) корупція як у приватному, так і в державному секторі; 5) підробка документів; 6) кіберзлочинність.

Безпосередньо об'єктом правового регулювання права інтелектуальної власності виступають в нормах Глави 9 «Інтелектуальна власність» Угоди про асоціацію (ст.ст. 157-252).

Так, ст. 158 Угоди вказує, що Сторони забезпечують належне та ефективне виконання зобов'язань за міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, учасниками яких вони є, зокрема за Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, що міститься в Додатку 1С до Угоди СОТ (далі - Угода ТРІПС). Положення цієї Глави доповнюють та уточнюють права і зобов'язання Сторін згідно з Угодою ТРІПС та іншими міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності.

Для цілей цієї Угоди права інтелектуальної власності включають авторське право, зокрема право на комп'ютерні програми і бази даних, а також суміжні права, права, пов'язані з патентами, зокрема патенти на винаходи у галузі біотехнологій, торговельні марки, фірмові найменування, якщо вони охороняються у формі виключного права інтелектуальної власності відповідним національним законодавством, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, географічні зазначення, зокрема зазначення походження, зазначення джерела походження, сорти рослин, охорону конфіденційної інформації та захист від недобросовісної конкуренції, як це передбачено статтею 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності (1967 року).

Частина 3 Глави 9 Угоди «Захист прав інтелектуальної власності» безпосередньо врегульовує захист відповідних об'єктів, зокрема, реакцію держави на факти їх порушення. Так, ст. 230 вказує, що обидві Сторони підтверджують свої зобов'язання згідно з Угодою ТРІПС, зокрема її частини III, та мають забезпечити подальші додаткові заходи, процедури та засоби захисту, необхідні для забезпечення дотримання охорони прав інтелектуальної власності. Ці заходи, процедури та засоби захисту мають бути добросовісними і справедливими та не повинні бути надмірно складними чи дорогими або спричиняти необґрунтовані строки чи невинуватені затримки.

Ці заходи та засоби захисту мають також бути ефективними, співрозмірними і стримуючими та мають застосовуватись таким чином, щоб уникнути створення перешкод законній торгівлі та забезпечити їх захист від зловживань.

Більшою мірою норми ч. 3 Глави 9 Угоди присвячені питанням цивільно-правового захисту (підрозділ 1), оскільки, на нашу думку, вони є фундаментальними у сфері інтелектуальної власності. В той же час, підрозділ 2 даної частини Угоди «Відповідальність постачальників посередницьких послуг» врегульовує випадки звільнення від відповідальності операторів інформаційно-комунікативних мереж у випадках «просто посередник» (ст. 245), «кешування» (ст. 246) та «хостинг» (ст. 247). В той же час ст. 248 Угоди окремо визначає, що Сторони не покладають на постачальників ні загального зобов'язання при наданні послуг, на які поширюються статті 245, 246 і 247 цієї Угоди, здійснювати моніторинг інформації, яку вони передають або зберігають, ні загального зобов'язання активно шукати факти або обставини, які вказують на незаконну діяльність. Сторони можуть запровадити зобов'язання для постачальників послуг інформаційного суспільства інформувати компетентні державні органи про можливу незаконну діяльність, що здійснюється, або інформацію, що надається одержувачами їхніх послуг, чи зобов'язання повідомляти компетентним органам, на їхню вимогу, інформацію, яка дає можливість ідентифікувати одержувачів їхніх послуг, з якими в них укладені угоди про зберігання інформації.

В підрозділі 3 «Інші положення» ст. 250 «Заходи на кордоні» визначає, що для цілей цього положення термін «товари, які порушують право інтелектуальної власності» означає:

а) «контрафактні товари», а саме: 1) товари, зокрема упаковку, що містить без дозволу торговельну марку, ідентичну торговельній марці, зареєстрованій належним чином стосовно такої самої групи товарів, які за суттєвими ознаками не можуть бути відрізнені від товарів із зазначеною торговельною маркою, та таким чином порушують права власника торговельної марки; 2) будь-який символ торговельної марки (логотип, маркування, наклейка, брошура, інструкція з користування або гарантійний документ), навіть при окремому представленні, за таких самих умов, як і товари, зазначені в підпункті 1; 3) пакувальні матеріали, що містять торговельні марки контрафактних товарів, представлені окремо, за таких самих умов, як і товари, зазначені в підпункті 1;

б) «піратські товари», а саме товари, які є копіями або містять копії, вироблені без згоди власника або особи, належним чином уповноваженої представляти власника в країні виробництва в питаннях авторського права та суміжних прав або права на промисловий зразок, незалежно від того, чи зареєстровані вони в національному законодавстві, чи ні;

с) товари, які згідно із законодавством Сторони, в якій подано заяву про вжиття заходів митними органами, порушують: 1) патент; 2) додатковий охоронний сертифікат; 3) право на сорт рослини; 4) промисловий зразок; 5) географічне зазначення [3]. З іншого боку, наявне неодноразове посилання в тексті Угоди про асоціацію на Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) надає чітке уявлення про співвідношення сили даних документів. Україна, ставши 16.05.2008 року членом СОТ, взяла на себе зобов'язання виконувати відповідні нормативно-правові акти, в тому числі, Угоду TRIPS.

Л.А. Безуглий слушно вказує, що відповідно до угоди кожна держава має надавати громадянам інших країн, які приєдналися до ТРІПС, такий рівень прав у галузі інтелектуальної власності, який вона надає своїм власним громадянам. Як видно з назви, ТРІПС стосується лише майнових прав авторів, адже й сама СОТ створена для оптимізації міжнародної торгівлі. У цьому принципова відмінність аналізованої Угоди від договорів, які укладаються у рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності [1, с. 254-260].

Так, Розділ 5 «Кримінальні процедури» Угоди TRIPS складається з єдиної норми – ст.61. Згідно із даною статтею члени повинні забезпечити застосування кримінальних процедур та штрафів принаймні у випадках навмисної фальсифікації товарного знака або з порушенням авторських прав у комерційних масштабах. Заходи покарання повинні включати ув'язнення та/або грошові штрафи, достатні для того, щоб служити засобом стримування відповідно до рівня покарання, який застосовується у випадках злочинів відповідної тяжкості. У відповідних випадках заходи покарання повинні також включати накладення арешту, конфіскацію та знищення товарів, що порушують право, та будь-яких матеріалів або обладнання, які значною мірою були використані при вчиненні порушення. Члени можуть передбачити застосування кримінальних процедур та покарання і в інших випадках порушення прав інтелектуальної власності, особливо коли вони вчинені навмисно та в комерційних масштабах [4].

Відтак, Угода TRIPS закладає мінімальні вимоги для криміналізації та покарання за вчинення злочинів у сфері інтелектуальної власності:

- криміналізація за об'єктами (як мінімум – авторське право та торговельні марки) проте допускається також розширення даного кола;
- криміналізація комерційного використання об'єктів;
- альтернативні основні покарання – позбавлення волі та грошові штрафи;
- додаткові покарання у вигляді арешту, конфіскації та знищення конфіскації товарів, виготовлених з порушенням права інтелектуальної власності, а також інших матеріалів і обладнання, що значною мірою було використано для виготовлення даних товарів.

Фахівці в сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності слушно вказують на те, що Оскільки шкода, що наноситься піратськими порушеннями авторських прав, може мати значні розміри, Угода ТРІПС вимагає також, щоб захист порушених прав забезпечувався оперативно. Вона також вимагає, щоб у суддів були повноваження видавати судові заборони про арешт, принаймні, товарів, що порушують права, і обладнання, яке використовується, головним чином, для незаконного виготовлення цих товарів. Ці товари знищуються або реалізуються поза комерційними каналами збуту, без компенсації правопорушнику [2, С. 202].

З наведеного можна зробити висновок, що Угода про асоціацію, хоч і не закладає безпосередньо вимог до кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, все ж вимагає від України проводити адекватну охорону цих прав з огляду на вимоги та стандарти угоди TRIPS. У свою чергу, Угода TRIPS прийнята членами має на меті необхідність сприяти ефективній і належній охороні прав інтелектуальної власності, а також гарантування того, що заходи та процедури, спрямовані на забезпечення права інтелектуальної власності, самі не стануть бар'єрами для законної торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Безуглий Л.А. Міжнародно-правовий захист авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних [Електронний ресурс] / Л. А. Безуглий // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. - 2012. - Вип. 2. - С. 254-260
2. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007. – 448 с.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014) // Офіційний вісник України від 26.09.2014 — 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125
4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) // Офіційний вісник України від 12.11.2010 — 2010 р., № 84, стор. 503, стаття 2989

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНЕ, ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 340

ЩОДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СЬОМА ПРОГРАМА ДІЙ В ГАЛУЗІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Гиренко І.В.,

*д.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

У світі за останні 40 років було прийнято багато нормативних законодавчих актів щодо навколишнього середовища, які стали повними сучасними стандартами у світі.

Пріоритетність екологічної політики закріплена в Амстердамському договорі, що був затверджений у 1997 р., а з 1998 р. питання охорони навколишнього середовища включені в усі напрями Спільних політик ЄС[1].

Відтак, у Європейському Союзі діє Загальна програма дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети» від 20 листопада 2013 року (далі - Програма)[2], яка ще має назву Сьома програма дій в галузі навколишнього середовища». Цією програмою було встановлено пріоритетні цілі Союзу на 2020 рік відповідно до довгострокового бачення на 2050 рік, що створило б стабільне середовище для сталих інвестицій та зростання. Так, дана Програма покликана виконати завдання у сфері навколишнього середовища та зміни клімату, що були погоджені ЄС, та визначити прогалини у політиці, де можуть знадобитись додаткові завдання.

Можна виділити певні пріоритети, що є надзвичайно актуальними: – захищати, зберігати та збільшувати природний капітал Союзу; – перетворити Союз на ресурсоефективну, «зелену» та конкурентоспроможну низьковуглецеву економіку; – оберігати громадян Союзу від пов'язаних із навколишнім середовищем навантажень і ризиків для здоров'я та добробуту; – максимально збільшити вигоди від екологічного законодавства Союзу шляхом покращення його дотримання; – поліпшити базу знань і доказів для політики Союзу в галузі навколишнього середовища; – забезпечити інвестиції для реалізації екологічної та кліматичної політики й усунути зовнішні екологічні наслідки економічної діяльності; – покращити екологічну інтеграцію та послідовність екологічної політики; – посилити сталість міст Союзу; підвищити ефективність розв'язання Союзом екологічних і кліматичних проблем міжнародного характеру.

Дана Програма заснована на принципах запобігання, превентивності заходів та покриття витрат забруднювачем. Ця програма сприяє досягненню високого рівня охорони навколишнього середовища і підвищенню якості життя та добробуту громадян.

Серед цілей, які ЄС погодився досягти, можна виділити наступні: досягнення до 2020 року зменшення викидів парникових газів на 20% (на 30%, якщо інші розвинені країни зобов'язуються забезпечити порівнянне зменшення викидів і якщо країни, що розвиваються, зроблять належний внесок згідно зі своїми обов'язками та відповідною спроможністю); забезпечити, щоб до 2020 року 20% споживання енергії покривалось відновлюваними джерелами; досягнення скорочення споживання первинної енергії на 20% порівняно з прогнозними показниками шляхом підвищення енергоефективності; припинення втрати біорізноманіття та погіршення екосистемних послуг та відновлення їх у якомога більших масштабах, нарощуючи при цьому внесок до запобігання глобальній страті біорізноманіття; припинення найпізніше до 2030 року втрати глобального лісового покриву та скорочення валового вирубання тропічних лісів до 2020 року щонайменше на 50% порівняно

з 2008 роком; досягнення до 2015 року належного стану всіх своїх водних ресурсів, зокрема питної води (рік, озер і ґрунтових вод), проміжних вод (гирл/дельт) і прибережних вод на відстані однієї морської милі від берегу; досягнення до 2020 року належного екологічного стану всіх своїх морських вод; досягнення таких рівнів якості повітря, які б не спричиняли значного негативного впливу та ризиків для здоров'я людини й стану навколишнього середовища; до 2020 року такого стану, за якого хімічні речовини вироблятимуться та використовуватимуться у способи, що призводять до максимального зменшення значних негативних наслідків для здоров'я людини та стану навколишнього середовища.

Союз погодився охороняти навколишнє середовище і здоров'я населення шляхом запобігання або зменшення негативного впливу створення і видалення відходів, а також шляхом зменшення загального впливу використання ресурсів та підвищення ефективності такого використання, для чого застосовуватиметься наступна ієрархія управління відходами: запобігання, підготовка до повторного використання, утилізація, інша переробка та видалення. Союз погодився стимулювати перехід до «зеленої» економіки та прагнути до абсолютного відділення економічного зростання від погіршення стану навколишнього середовища. Союз погодився у контексті сталого розвитку прагнути побудувати такий світ, де не буде деградації земель[3].

Оскільки відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»[4] адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики, необхідно чекати проведення дій щодо адаптації законодавства нашої держави і з питань охорони навколишнього середовища з урахуванням актуальних останніх нормативно-правових актів ЄС.

Список використаних джерел:

1. Шабардіна Ю.В. Екологічна політики Європейського Союзу в контексті посилення інтеграційних процесів в Україні / Ю.В. Шабардіна // Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – № 3. – С. 576–579.
2. Рішення № 1386/2013/EU Європейського парламенту та ради від 20 листопада 2013 року про Загальну програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети».
3. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/Res/66/288 від 27 липня 2012 р. про підсумки Конференції Ріо+20 «Майбутнє, якого ми прагнемо».
4. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV.

УДК 349.6: 368

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ (НА ПРИКЛАДІ СЛОВАЧЧИНИ)

Головко Л.О.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

В країнах ЄС найпопулярнішою формою фінансового забезпечення у випадку нанесення шкоди навколишньому природному середовищу є інститут екологічного страхування через його комплексність і набір послуг, які надаються клієнтам, у порівнянні з іншими формами фінансового забезпечення (банківськими гарантіями, цільовими фондами тощо). На все ширше використання інституту банківського страхування має вплив прийняття в окремих країнах більш жорсткого законодавства щодо встановлення відповідальності за

нанесення шкоди навколишньому природному середовищу, а також зростаюче усвідомлення суспільством небезпеки потенційного забруднення.

Зобов'язання здійснювати екологічне страхування в Словаччині впливає з Директиви 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004 року [1] та Закону Словаччини № 359/2007 року «Про попередження і ліквідацію шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу» [2], які зобов'язують операторів особливо екологічно небезпечних видів діяльності гарантувати фінансове забезпечення запобігання і подолання наслідків шкоди навколишньому природному середовищу. Згідно Закону «Про попередження і ліквідацію шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу», оператор зобов'язаний запобігти виникненню шкоди навколишньому природному середовищу і безпосередній загрозі нанесення шкоди навколишньому природному середовищу.

Згідно Закону, екологічною шкодою є не будь-яка екологічна шкода, а тільки шкода, завдана біологічним видам та природним ареалам, що перебувають під охороною; шкода, що вражає водні ресурси, зокрема, шкода, що значною мірою негативно впливає на екологічний, хімічний або кількісний стан або екологічний потенціал зазначених водних ресурсів, відповідно до їх визначення в Директиві 2000/60/ЄС; шкода, що вражає ґрунти, зокрема будь-яке зараження ґрунтів, що викликає ризик значних негативних наслідків для здоров'я людини від безпосереднього або не безпосереднього проникнення у поверхню або в ґрунт речовин, препаратів, організмів або мікроорганізмів. Під «неминучою загрозою шкоди» розуміється достатня вірогідність настання екологічної шкоди у близькому майбутньому.

Страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу, в Словаччині передбачене для: компаній, які виробляють або зберігають небезпечні хімічні речовини; нафтохімічних компаній; операторів з переробки відходів і менеджерів звалищ (міста, району тощо); сільськогосподарських підприємств; водогосподарських організацій; перевізників небезпечних хімічних речовин; постачальників електроенергії; інвесторів, які інвестують в землю і нерухоме майно; екологічних консультантів (оскільки вони можуть зробити помилку при розробці проекту, або при здійсненні консультаційної роботи).

Фінансовим втратам в результаті нанесення шкоди навколишньому природному середовищу можна запобігти тільки внаслідок якісного екологічного страхування.

Введення обов'язкового страхування від забруднення для особливо екологічно небезпечних видів діяльності в Словаччині стало вирішенням проблеми небажання промислових підприємств купувати екологічну страховку.

В Україні законодавством не врегульовані механізми страхування екологічних ризиків, зокрема, законом України «Про страхування» до переліків видів обов'язкового страхування не включено екологічне страхування, внаслідок чого практичне страхування екологічних ризиків в нашій країні не набуло розвитку.

Висновки. На прикладі Словаччини пропонуємо в Україні прийняти Закон «Про попередження і ліквідацію шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу» і запровадити обов'язкове екологічне страхування.

Список використаних джерел

1. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage // OJ L 143, 30.4.2004, p. 56–75

2. O prevencii a náprave environmentálnych škôd a o zmene a doplnení niektorých zákonov: Zákon Národnej rady Slovenskej Republiky č. 359/2007 // Čiastka 158/2007 Z.z.

АНАЛІЗ ДИРЕКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО БІОБЕЗПЕКИ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ГМ ОРГАНІЗМАМИ

Граб Р.,

*студент 2 року навчання магістратури юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України**

Законодавство ЄС з біотехнології існує з 90-х років, а за останнє десятиріччя воно було доповнено та змінено. ЄС розробив спеціальне законодавство з біобезпеки, спрямоване на захист здоров'я своїх громадян та навколишнього середовища в умовах впровадження продуктів біотехнологій (генетично модифікованих організмів та мікроорганізмів) на ринок країн ЄС. Під ГМО при цьому розуміють організми рослин та тварин, за винятком людини, та мікроорганізми, в яких генетичний матеріал був змінений засобами, що не зустрічаються в природних умовах. [1, ст. 172]

Переваги, які принесли біотехнології у сфері медицини, сільського господарства та харчування давно і широко обговорюються в інформаційному просторі. Проте зараз світове суспільство починає знайомитись із особливостями «третьої хвилі» біотехнологій – індустріальними та природоохоронними біотехнологіями. Ця третя хвиля біотехнології вже успішно конкурує з традиційними виробничими процесами і окреслює перспективи для досягнення сталого промислового розвитку.[2, ст. 168]

Головним захисним законодавчим інструментом є директиви ЄС, що регулюють діяльність в замкнутах системах та порядок вивільнення генетично-модифікованих організмів. При цьому Директива щодо регулювання і вивільнення доповнена спеціальними постановами, що мають відношення до порядку появи на ринку харчових продуктів та кормів, що складаються (включають) з ГМО.

Принципи біобезпеки при здійсненні діяльності з ГМО в замкнутах системах (Директива Європарламенту 2001/18/ЄС). Директива Європарламенту 2001/18/ЄС є подальшим розширенням положень, спочатку включених у Директиву 90/219/ЄС, і регулює використання генетично модифікованих мікроорганізмів у замкнутах системах у дослідницьких та промислових умовах з метою захисту здоров'я людини та навколишнього середовища від ймовірних шкідливих впливів цих ГМО. Директива є базовим документом при розробці законодавства країн-кандидатів в ЄС, по здійсненню генно-інженерної діяльності в замкнутах системах, що стосується різних видів ГМО.

У Додатках до Директиви чітко наведені методи (техніка) рекомбінації, що має відношення до отримання генетично-модифікованих мікроорганізмів. Директива регулює здійснення двох типів операцій з генетично модифікованими мікроорганізмами. Тип А - операції пов'язані з їх дослідженням, отриманням, використанням в освітніх програмах (не промислове, некомерційне використання, де об'єм культури не перевищує 10 л.) Тип В - операції інші, ніж при типі А.

У Директиві констатують, що з метою забезпечення обхідної безпеки, країни-члени ЄС повинні прийняти всі обхідні заходи для виключення небезпечних ефектів ГМО на здоров'я людини та навколишнє середовище, які можуть виникнути при використанні ГМО в замкнутах системах. Головним принципом забезпечення біобезпеки є обов'язкова попередня оцінка ризику очікуваної діяльності. Користувачі ГМО (фізичні та юридичні особи) повинні провести попередню оцінку ризику для очікуваних операцій з ГМО в закритих системах.

---

* Науковий керівник: д.ю.н. доцент, завідувач кафедри цивільного та господарського права НУБіП України Піддубний О.Ю.

У додатках до Директиви наведені параметри безпеки, які повинні бути визначені для оцінки ризику діяльності з ГМО. Такі параметри детально характеризують біологічні особливості вихідного матеріалу з генетично модифікованих організмів, виходячи з можливого їх небезпечного ефекту на здоров'я людини та навколишнього середовища. [3]

Таким чином, регламентована вичерпна характеристика біологічних особливостей ГМО дозволяє оцінити ступінь небезпеки при здійсненні діяльності з ГМО та прийняти необхідні міри захисту.

Директивою передбачаються заснування компетентних організацій в країнах ЄС, які виконують міри по забезпеченню безпеки ГМО, що приймають та роздивляються заявки на генно-інженерну діяльність в замкнених системах.

Процедура реєстрації та ліцензування ГМО. Згідно з директивою 2001/18/ЕС, компанія, яка має намір зареєструвати ГМО на ринку, повинна подати заявку до відповідного компетентного органу країни-члена ЄС (надалі країни-члена), де планується вперше випустити продукт на ринок.

Заявка повинна включати в себе повну оцінку потенційного ризику для оточуючого середовища. У випадку позитивного рішення компетентного органу стосовно розміщення на ринку ГМО, відповідна країна повинна поінформувати стосовно цього інші країни-члени ЄС через Європейську Комісію.

У випадку відсутності жодних заперечень інших країн-членів, чи Європейської Комісії, компетентний орган, який розглядав початкову заявку, дозволяє розміщення ГМО на ринку даної країни. Надалі продукт може бути розміщений на Ринку всього ЄС.

У випадку наявності будь-яких заперечень рішення стосовно цього ГМО повинне прийматися на рівні ЄС. Європейська Комісія спочатку очікує на думку її Наукових Комітетів, які складаються з незалежних вчених, висококваліфікованих у відповідних галузях науки (медицина, харчування, токсикологія, біологія, хімія та інші подібні дисципліни). З цією ж метою відповідні рішення приймаються аналогічними комітетами Європейської Організації з Безпеки Продуктів Харчування (European Food Safety Authority).

У випадку схвальної думки наукових комітетів Європейська Комісія подає попереднє Рішення до Регуляторного Комітету, що складається з представників країн-членів, для їх висновків. Якщо Регуляторний Комітет дає схвальні висновки, то Європейська Комісія приймає дане Рішення. Якщо ні, то дане попереднє Рішення надсилається до Ради Міністрів для прийняття або відхилення методом кваліфікованої більшості. У випадку відсутності будь-якого рішення Ради Міністрів протягом 3 місяців Європейська Комісія затверджує дане Рішення.

Протягом всього процесу узгодження та прийняття відповідного рішення, спільнота має доступ до інформації за адресою в Інтернеті www.gmoinfo.jrc.it, де містяться висновки щодо заявки, результати оцінки заявки компетентними органами та висновки Наукових Комітетів.

Важливими в даному випадку є положення Орхуської Конвенції про доступ до інформації, участь у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довілля від 25 червня 1998 року. Зокрема, це стосується доступу до екологічної інформації щодо біологічного різноманіття та його компонентів, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими. [4, ст. 74]

У Берлінському маніфесті, який був прийнятий на конференції «Зони вільні від ГМО, розвиток сільських регіонів та захист біорізноманіття», вказується, що його учасники поділяють право людини обирати чим їй харчуватися. Рішення про використання ГМО в регіонах повинні прийматись демократичним шляхом і не можуть узурпуватися окремими фермерами, чиновниками або компаніями [5, с. 85].

Якщо метою подачі заявки є також використання відповідного ГМО у їжу або як складової частини харчових продуктів, то заявка має відповідати вимогам не тільки Директиви 2001/18/ЕС, але й умовам, наведеним у Постанові (ЄС) N 1829/2003[6]. Відповідність даній постанові вимагає проведення оцінки ризику під відповідальністю Європейсь-

кої Організації з Безпеки Продуктів Харчування (European Food Safety Authority) та процесу управління ризиками із залученням Європейської Комісії та країн-членів за допомогою процедури регуляторних комітетів.

Авторизовані продукти надалі будуть внесені до публічного реєстру продуктів та кормів, що містять або складаються з ГМО, Дозвіл надається на період 10 років і надалі може бути подовжений на аналогічний термін.

Список використаних джерел:

1. Сорочинський Б.В., Данильченко О.О., Кріпка Г.В. Біотехнологічні (генетично модифіковані) рослини. Видання друге, доповнене. — Київ: КВІЦ — 2006. — 220 с.

2) Піддубний О. Ю. Правове регулювання використання біотехнологій у промисловості та охороні природи. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. — 2013. — Вип. 182. — Ч. 1. Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvnau_prav_2013_182\(1\)_24.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvnau_prav_2013_182(1)_24.pdf)

3) Directive 2001/18/EC of the European Parliament & of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms & repealing Council Directive 90/220/EEC Directive 2001/18/EC of the European Parliament & of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms & repealing Council Directive 90/220/EEC.

4) Менів О. І. Про характеристику законодавства України та єс щодо використання гмо при вирощуванні сільськогосподарської продукції рослинного походження. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. — 2014. — Вип. 197. — Ч. 3.

5) Бугера С.І. Використання генетично модифікованих організмів у сільськогосподарському виробництві: інформаційно-правовий аспект / С.І. Бугера // Інформація і право. — 2011. — № 3 (3). — С. 84–92.

6) Регламент (ЕС) no1829/2003 европейского парламента и совета от 22 сентября 2003 года по генетически модифицированным пищевым продуктам и кормам

УДК 657

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СФЕРИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Красавцева Л.Ю.,

*ст. викладач кафедри загальноюридичних дисциплін,
Київського університету туризму економіки і права, к.н.д.у.*

Сфера екологічного туризму (ЕТ), у порівнянні з іншими сферами світової туристичної діяльності та індустрії, нині характеризується найбільш потужним і бурхливим розвитком.

Одна з основних причин цього феномену сьогодення полягає у тому, що екологічні проблеми набули нині глобального характеру, хоча і проявляються вони по-різному на різних територіях їх виявлення.

На наднаціональному рівні управління як сферою ЕТ відбувається у формах міжнародного співробітництва й партнерства на базі створених стабільних міжнародних контролюючих та підтримуючих організацій.

Крім цього, адекватного поширення набувають комунікативні форми міжнародних заходів, зокрема: саміти, конгреси, наради, ділові зустрічі, круглі столи, семінари тощо.

Дані суспільно-економічні трансформації стали поштовхом для виокремлення ЕТ в окрему сферу діяльності та потужну індустрію з притаманними їм особливостями, характеристиками й рисами.

Прийняття у 1980 р. Манільської декларації щодо світового туризму дало поштовх для створення на глобальному рівні розгалуженої низки офіційних та громадських неурядових міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на управління розвитком туризму, в тому числі і сфери ЕТ, який є не лише практикою суспільного життя людини, а й вагомим чинником впливу, як на світовий розвиток взагалі, так і на економіку зокрема.

У декларації також було сформульовано основні особливості й відмінності туризму як соціокультурного і економічного явища, закріплено основні духовні цінності туризму і зазначено їх пріоритет над матеріальними й технічними сторонами туризму.

Такі цінності слугують символічним фреймом, який визначає базову спрямованість розвитку туризму в глобальному масштабі на міжнародному рівні і є своєрідними зонами глобального контролю.

Причому цей контроль має стосуватися не лише організації і здійснення туристичної діяльності, а й функціонування міжнародних туристичних інституцій.

Доцільно наголосити на тому факті, що еволюція туризму взагалі, так і сфери ЕТ сприяла динамічній інституціалізації низки відповідних міжнародних організацій як суб'єктів управління цими сферами на міжнародному (міжурядовому) глобальному рівні.

Красномовним підтвердженням цієї тези є динаміка становлення Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО, ВТО).

Істотний розвиток туристичної діяльності став передумовою становлення туризму як невід'ємної частини сучасного життя та зростання його міжнародного значення, ролі і значимості.

У грудні 1969 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла відповідну резолюцію. У ній було закріплено вирішальну й центральну роль, яку реформований Міжнародний союз офіційних туристичних організацій зобов'язаний відігравати у сфері туризму спільно з існуючим у рамках ООН механізмом.

Ще одним потужним координатором вирішення проблеми екології та природоохоронної діяльності у світовому масштабі є ООН. Причому низка комісій ООН займається пропагандою та розповсюдженням ідей екологічного туризму як однієї із найсучасніших реальних форм національного природокористування.

Вирішенню у всесвітньому масштабі усіх, пов'язаних з екологічним туризмом проблем сприяло здійснення вищевказаними міжнародними органами управління туризмом співробітництва з такими іншими міжнародними міжурядовими і неурядовими компетенційними організаціями: Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), Європейське агентство з навколишнього середовища, Міжнародна громадська природоохоронна організація (Грінпіс), Всесвітній фонд природи тощо.

У системі управління сферою екологічного туризму на глобальному рівні чільне місце належить Міжнародному банку реконструкції та розвитку (МБРР), який є основною кредитною установою Всесвітнього банку, що фінансує програми розвитку ЕТ.

Таким чином істотний розвиток туристичної діяльності став передумовою становлення туризму в цілому, та ЕТ зокрема як невід'ємної частини сучасного життя та зростання його міжнародного значення, ролі і значимості.

Список використаних джерел:

1. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс // – М.: Едиториал, 2005. – 295 с.
2. Кнодель Л.В. Система підготовки кадрів сфери туризму у Німеччині / Л.В. Кнодель // Федерація профспілок України; Інститут туризму. – К.: Вид-во ФПУ, 2007. – 183 с.
3. Манильская декларация по мировому туризму. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://www.Businesspravo.ru>.

4. Парфіненко А. Національна держава і міжнародний туризм у вимірах глобалізації / А. Парфіненко // Вступ до курсу «Туристичне країнознавство». Харків: Бурун-книга, 2009. – 128 с.
5. Покровский Н.Е. Туризм: от социальной теории к практике управления: учебник / Н.Е. Покровский, Т.И. Черняева. — М.: Университетская книга; Логос, 2008. — 424 с.
6. Бессараб Д.А. Экологический туризм в зарубежной Европе / Д.А.Бессараб, Л.В.Штефан, И.Н.Бессараб. — Минск: ТетраСистемс, 2013. — 304 с.
7. Кнодель Л.В. Система підготовки кадрів сфери туризму у Німеччині /Федерація профспілок України; Інститут туризму. — К.: Вид-во ФПУ, 2007. — 183 с.
8. Крачило М.П. Географія туризму. — ДО.: Вища шк., 1987. — 208 с.
9. Мариуц О. Принята программа развития туризма в Украине // Туристические новости. — 2002. — № 5-6. — С. 9-18.
10. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. /За ред. проф. Ф.Д.Заставного. — К.: Знання, 2006. — 550 с.
11. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів /Під заг. ред. проф. В.К.Федорченка /Київ. ун-т туризму, економіки і права. К.: Юрінком Інтер, 2002. — 640 с.

УДК 340.13:378(477)+(4)

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мельничук О.Ф.,

*д.ю.н., доцент, декан факультету менеджменту та права
Вінницького національного аграрного університету*

В більшості європейських країн правові засади забезпечення якості вищої освіти дійсно реалізовані в освітню практику шляхом функціонування відповідних інституцій. Наприклад, у Великобританії з 1997 р. функціонує Агентство із забезпечення якості вищої освіти [1, с. 302-303], діяльність якого регламентується Законом про якість вищої освіти (2012 р.). Головне завдання агентства полягає не стільки в інспектуванні навчальних закладів, скільки у створенні умов для забезпечення якісної вищої освіти. Скажімо, про перевірку якості освітніх послуг і відповідності їх стандартам вищий навчальний заклад попереджається заздалегідь, з ним узгоджуються питання, які виносяться на аудит. Зовнішня перевірка якості надання освітніх послуг здійснюється на підставі самоаналізу, підготовленого ВНЗ, а також шляхом опитування студентів, які беруть активну участь у цьому процесі. Результати перевірки доводяться до відома вищого навчального закладу для оперативного усунення недоліків. Лише після цього доповідь для загального ознайомлення друкується та оприлюднюється в системі Інтернет.

З метою забезпечення якості освіти в Австрії навесні 2004 року розпочало свою роботу Агентство із забезпечення якості освіти, яке є автономною структурою та відповідає за розробку освітніх стандартів і процедуру забезпечення якості освіти. Ця організація є повноправним членом Міжнародної мережі агентств гарантії якості вищої освіти. Закон Австрії «Про організацію університетів і навчання в університетах» (2002 р.) [2] зобов'язує вищі навчальні заклади сформувати внутрішню систему управління якістю, яка повинна здійснюватися відповідно до міжнародних стандартів оцінки. При проведенні внутрішньої експертизи якості освіти оцінюються всі сфери діяльності університету. Зовнішня оцінка якості може стосуватися окремого університету або декількох. У першому випадку вона здійснюється за ініціативою ради університету, ректорату або федерального міністра, в іншому разі – за ініціативою рад університетів, ректоратів або федерального міністра. Процедуру зовнішньої оцінки регулює Федеральний Закон «Про зовнішнє забезпечення якості вищої освіти та Агентство з гарантії якості та акредитації Австрії (Закон

про контроль за якістю освіти)» (2011 р.) [1, с. 80]. Ця процедура проходить три етапи: проведення самооцінки та підготовки звіту; здійснення зовнішньої експертизи трьома членами комісії; опублікування звіту.

У Франції також функціонує Агентство з оцінювання наукових досліджень і вищої освіти (AERES). Базовими документами у цій сфері є «Критерії, основні принципи і процедури акредитації» (2012 р.), «Принципи, рекомендації та практики із забезпечення якості та акредитації» (2013 р.). Зовнішнє оцінювання здійснюється на підставі внутрішньої самооцінки, проведеної навчальним закладом. До проведення зовнішнього оцінювання навчальних закладів залучаються французькі академічні та неакадемічні експерти, іноземні вчені, а також обрані представники студентів, що, на наш погляд, сприяє об'єктивності та неупередженості результатів. Результати зовнішнього оцінювання є гласними та розміщуються до загального відома в системі Інтернет.

Єдиний (органічний) Закон Іспанії про якість освіти (2002 р.) [3, с. 170-209] регулює процес оцінювання успішності осіб, які навчаються, діяльність викладачів та освітніх центрів, а також закріплює повноваження інспекцій в системі освіти. Загальна оцінка системи освіти здійснюється Міністерством освіти через Національний інститут оцінки якості системи освіти, без обмежень прав Автономних співтовариств у цьому напрямі. Уряд, на основі попередніх консультацій з Автономними співтовариствами, визначає структуру та функції Національного інституту оцінки якості системи освіти, гарантуючи участь у ньому органів управління освітою. Висновки цього інституту щодо забезпечення якості освіти публічно доступні. Крім зовнішньої атестації навчальні заклади по завершенню навчального року здійснюють внутрішні оціночні перевірки якості освіти.

Отже, європейські країни активно впроваджують у практику освітньої діяльності систему забезпечення якості вищої освіти, яка ґрунтується на трьох складових: внутрішнього забезпечення якості; зовнішнього забезпечення якості; діяльності національних та інших незалежних агентств із забезпечення якості вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Focus on the Structure of Higher Education in Europe 2006/07 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eacea.ec.europa.eu/Education/326urydice/documents/thematic_reports/086EN.pdf
2. Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien (Universitätsgesetz 2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXI/I/I_01134/fname_000643.pdf.
3. Образовательное законодательство зарубежных стран. Законы Австрии, Великобритании, Испании, Китая, Мексики, Нидерландов, Франции, ФРГ : в 3 т. / [сост.: Ю. А. Кудрявцев, И. Ю. Егорова, О. Л. Ворожейкина, В. Ф. Пугач, Л. Н. Тарасюк] ; под ред. В. М. Сырых. – М. : Готика, 2003–2003. – Т. 3: Законодательство об образовании. – 2003. – 560 с.

УДК 341

РЕПРЕСАЛІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ УКРАЇНОЮ

Степаненко К.В.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Одним із сучасних механізмів протидії порушенням норм міжнародного права є інститут міжнародної відповідальності, який передбачає застосування санкцій по відношенню до порушника міжнародно-правових зобов'язань. Теоретичні та практичні питання застосування країнами різноманітних форм міжнародної відповідальності, серед яких центральне місце займають репресалії, неодноразово ставали предметом дискусій міжна-

родної наукової спільноти. Зважаючи на військово-політичний стан України, міжнародно-правовий механізм застосування репресалій об'єктивно привертає увагу вітчизняних дослідників у галузі міжнародного публічного права, що повинно трансформуватися у корисні науково-практичні роботи з цієї вкрай важливої теми.

Взагалі, світовий досвід показує, що без шкоди для принципів міжнародного права держави використовують найрізноманітніші заходи подібного типу з метою чинити тиск на інші країни у відповідь на дію, вчинену державою, проти якої ці заходи спрямовані. Такі заходи можна розділити на дві великі категорії: а) реторсії; б) не пов'язані з використанням збройних сил репресалії.

У теорії під *репресаліями* (від позднелат. *Repressaliae*) в міжнародному праві розуміють правомірні примусові дії держави, спрямовані на відновлення своїх прав, порушених іншою державою, за допомогою дій, не пов'язаних із загрозою і застосуванням сили [1]. Репресалії вважаються односторонніми примусовими заходами нематеріального характеру, що допускаються міжнародним правом як контрзахід у разі правопорушення. Вони здійснюються відповідно до міжнародного права, але оскільки є контрзаходами щодо правопорушника, остільки можуть виходити за рамки міжнародного права в тих межах, що визначаються характером правопорушення. З цього видно, що репресалії мають бути пропорційними: інтенсивність контрзаходів не може бути вища за ту, що необхідна для досягнення безпосередньої мети. Репресалії повинні носити характер пропорційності і при недотриманні цієї умови можуть розглядатися як помста [2, с. 413-414]. Перевищення меж необхідного саме по собі є правопорушенням, зловживанням правом.

Іноді репресалії називають зустрічними або відповідними порушеннями міжнародного права, проте це не можна розуміти буквально. Оскільки репресалії є заходами міжнародно-правового примусу, вони не можуть бути порушеннями міжнародного права. Репресалії – це один з традиційних, але не безперечних способів забезпечення відповідності з правом. Це так звані «допустимі відхилення» від міжнародно-правових норм, суть яких полягає в застосуванні примусових заходів у відповідь на неправомірні дії держави, а основна мета – змусити державу-порушника дотримуватися міжнародно-правових норм. Така природа репресалій дає підстави зіставляти їх з іншою нематеріальною формою міжнародної відповідальності – міжнародними санкціями як загальне по відношенню до частини.

Зрозуміло, репресалії не можуть відноситися до порушень міжнародного права – просто в тому випадку, якщо б ці дії не носили характеру відповіді, були б здійснені державою першими, вони представляли б собою міжнародне правопорушення. Таке розуміння репресалій було властиво раннім уявленням членів Комісії ООН з міжнародного права, і таким воно матеріалізувалося у Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправне діяння (далі – Проект статей) (ст. 22) [3, с. 217-236].

Слід відзначити, що у Проекті статей, на відміну від міжнародного гуманітарного права, взагалі немає переліку видів або можливих заходів репресалій. Проте це не можна рахувати за випадковість або недогляд авторів цього документа, адже вони були і залишилися єдині в думці, що в такому ключовому джерелі права міжнародної відповідальності не може бути переліку репресалій. Репресалії як контрзаходи є децентралізованим поняттям, що може бути зосередженим у національному законодавстві держав, які постраждали. Так, спираючись на логіку міжнародного права відносно застосування репресалій, яку можна простежити при укладенні Проекту статей, Україна, як держава, що постраждала внаслідок агресивної поведінки Росії, в Законі України «Про санкції», прийнятому 14 серпня 2014 року, визначила види репресалій, які можуть застосовуватися до країни-порушника [4].

Отже, під репресаліями в міжнародному праві слід розуміти дії, неправомірні за своєю природою, але які у виняткових випадках можуть бути виправдані в світлі неправомірних дій, раніше зроблених державою, проти якої вони спрямовані. Така природа репресалій дає підстави зіставляти їх з іншою нематеріальною формою міжнародної відпо-

відальності – міжнародними санкціями як загальне по відношенню до частини. На сьогодні існує нагальна потреба у розробці узагальненої правової позиції України, яка має стати підґрунтям для вироблення єдиної консолідованої претензії, котру Україна як держава, що зазнала збройної агресії, має формально пред'явити Російській Федерації як державі агресору.

Список використаних джерел:

1. Юридичний словник. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/slovar/>
2. Буше-Сольнье Ф. Практический словарь гуманитарного права / Буше-Сольнье Ф. ; Пер. с фр. Е. Кирпичниковой. — МИК — М. : МИК, 2004. — 551 с.
3. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 56/589 от 12 декабря 2001 г. «Ответственность государств за международно-противоправные деяния» (извлечение) // Московский журнал международного права. — 2004. — № 3. — С. 217-236.
4. Про санкції : Закон України від 14 серпня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 40. — Ст. 2018.

UDC 336

UNDERSTANDING THE COLLECTIVE DOMINANCE IN EU LAW

*Rastislav Funta,
Ph.D., LL.M.*

This paper analyzes the concept of collective dominance and it should give the reader many answers about the keystone of the dominance, market and market shares, factors which are necessary to determine collective dominance as well as the three step procedure by finding the collective dominance as a fascinating part of the European Law. This paper also analyzes the legal arguments to clarify the concept of collective dominance under the EU law.

According to the Article 101 TFEU, all agreements between undertakings, decisions by associations of undertakings and concerted practices which may affect trade between Member States and which have as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition within the internal market are prohibited. From this point of view it is necessary to consider whether two or more companies, which hold a joint dominant position [1], together constitute a collective entity. Two elements of great importance includes the definition of dominance [2]: the ability to prevent competition and the ability to behave independently. From this point of view a dominant position exists when the dominant company is able to use its economic power to acquire benefits which it could not obtain in conditions of reasonably effective competition. The definition of a dominant position was acknowledged in Hoffman La Roche [3]. Here, the CJEU held that: “A dominant position ... relates to a position of economic strength enjoyed by an undertaking which enables it to prevent effective competition being maintained on the relevant market by affording it the power to behave to an appreciable extent independently of its competitors, its customers and ultimately of the consumers.” A question may arise as whether an undertaking can have a “super dominance position”? Answer to this question was provided in the *Compagnie maritime belge transports SA* [4]. The Advocate General Fennelly has stated that “where an undertaking, or group of undertakings enjoys a position of such overwhelming dominance verging on monopoly it would not be consonant with the particularly onerous special obligation affecting such a dominant undertaking not to impair further the structure of the feeble existing competition for them to react, even to aggressive price competition from a new entrant, with a policy of targeted, selective price cuts designed to eliminate that competitor.”

The definition of market is necessary by establishing whether particular agreements fall within the meaning of the competition rules. The relevant market can be seen as a product of three different market dimensions [5] namely:

- relevant product market which can be described as a market worth monopolising,
- relevant geographic market (territory where ‘the objective conditions of competition applying to the product in question must be the same for all traders’ as the CJEU held in *United Brands Company*)[6] and
- temporal market (an entrepreneur has economic power in the market only in a particular time period) [7].

From various sources, like in *AKZO* [8] is clear that a 50% market share could be considered to presume dominance. It is indispensable to consider at what point a market share could not indicate dominance. There is nearly no chance that a company is going to be found in a dominant position with a market share of 10%. A dominant position could be easily identified where the undertaking enjoyed a quasi monopoly [9].

The definition of legal concept of dominance was established in the Case *United Brands* [10] and consequently approved in *Hoffman La Roche* [11]. The European Commission, in *Continental Can* [12], stated that “undertakings are in a dominant position when they have the power to behave independently, which puts them in a position to act without taking into account their competitors, purchasers or suppliers.”

In *Nestlé/Perrier* decision the European Commission established, for the first time under the Merger Regulation, the concept of collective dominance (before this Case it was not clear if only single dominance undertakings were covered by the Merger regulation). There are several factors which should have been considered by examination of a collective dominant position: [13]

- reduction from three to two national competitors,
- firms similar in size, capacities and market shares,
- no significant competitive constraint by firms acting at the local level,
- no entrance for a third company because of market entrance hindering,
- high barriers to entry.

The General Court has issued in 2002 its judgement in *Airtours/First Choice* where was described the three-step procedure for a finding of collective dominance. According to this decision the following three criteria [14] must be fulfilled:

- the existence of market transparency that each member of the oligopoly follows the same common policy,
- the existence of co-ordinate behaviour and
- the guarantee that the current and prospective competitors could not overthrow the common policy implementation.

A collective dominance exist when a small number of competitors have high market shares but are not individually dominant. By defining dominance there must be distinguished between sole dominance and joint dominance. The first describe market dominated by a single undertaking whether by joint dominance we have a number of undertaking which are market dominated. Development of the EU Competition Law is indispensable. There are many visions about the development of Competition law in the European Union under which e.g. changing political visions or economic thinking can be seen as the most important.

Literature

1. Wish, R. (2008): *Competition Law*.
2. Funta, R. (2010): *Abuse of a dominant position in EU and US Law*.
3. Case 85/76, *Hoffmann-La Roche & Co. AG v Commission of the European Communities*, [1979] E.C.R. 461, para. 38.
4. Joined cases C-395/96 P and C-396/96 P, *Compagnie maritime belge SA and Dabrowska Lines A/S*, [2000] E.C.R. I-1365, para 137.
5. Craig P., De Burca, G. (2003): *EU law-text, cases and materials*.
6. Craig P., De Burca, G. (2003): *EU law-text, cases and materials*.
7. Case 77/77, *Judgment of the Court of 29 June 1978 Benzine en Petroleum Handelsmaatschappij BV and others v Commission of the European Communities*.

8. Case C-62/86, AKZO Chemie BV v. Commission, 1991 E.C.R. 3359, [1993] 5 C.M.L.R. 215, 279.
9. Case T-83/91, Tetra Pak Rausing v. Commission, [1994] E.C.R. II-755 at para. 115.
10. Case 27/76, United Brands Company v Commission [1978] ECR I-207, para 65.
11. Case 85/76, Hoffmann-La Roche & Co. AG v Commission of the European Communities, [1979] E.C.R. 461, para. 38.
12. Case 6/72, Europemballage Corporation and Continental Can Co. Inc. v Commission [1973] ECR 215.
13. Case IV/M24, Nestlé SA/ Source Perrier SA , [1992] OJ L356/1 [1993] 4 CMLR M17 para. 119-130.
14. Genevieve, J. (2002): “Court of First Instance Annuls Commission Decision in the Airtours/First Choice Merger Case”.

СЕКЦІЯ 8. ТВОРЧА ДИСКУСІЯ

УДК 342

Гончарук Л. Ю.,

*к.ю.н., старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Слюсар А. О.,

*студентка 1 курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Важливою складовою частиною адміністративного процесу є відносини, що складаються між адміністративним судом та іншими суб'єктами в ході здійснення адміністративного судочинства. Аналіз джерел свідчить про те, що характеристика суб'єкта процесуальних відносин є дискусійним питанням в сучасній науці і тому, на мою думку, потребує детальнішого дослідження.

Проблеми суб'єктів адміністративного процесу досліджувалися такими вченими, як О. Кузьменко, В. Перепелюк, В. Сорокін, А. Комзюк, Р. Мельник, В. Бевзенко і тд.

Метою цієї роботи є визначення суб'єктів (учасників) адміністративного процесу, а також спірні питання про статус невладних суб'єктів адміністративного судочинства.

Слід звернути увагу на те, що в юридичній літературі поняття « суб'єкти » і « учасники » адміністративного процесу не ототожнюються. Поняття « суб'єкт процесу » відносно ширше поняття « учасник процесу ». О. В. Кузьменко виділяє, що суб'єкт адміністративного процесу є носієм прав і обов'язків з реалізації процесуальної діяльності у сфері публічного управління, який здатний реалізувати права, а покладені обов'язки – виконувати. Учасник адміністративного процесу – це реально існуючий індивід адміністративного процесу [2, с. 79].

Таким чином, суб'єктами адміністративного процесу є особи, які потенційно мають право бути учасниками процесу за наявності відповідних юридичних фактів, а учасниками процесу є особи, які реально беруть участь у розгляді і вирішенні конкретних адміністративних справ, хоча, дослідники процесуальних відносин інтенсивно використовують поняття « суб'єкти провадження ».

Для характеристики суб'єктів велике значення має їх правосуб'єктність, що надає їм можливість брати участь у судовому адміністративному процесі. Ця ознака включає в себе адміністративну правоздатність та дієздатність.

Адміністративна правоздатність – це здатність особи мати процесуальні права та нести процесуальні обов'язки, можливість бути суб'єктом правовідносин. Процесуальна правоздатність фізичних осіб виникає з моменту народження [5, с. 243].

Адміністративна дієздатність - це здатність особи самостійно реалізовувати свої права і обов'язки у сфері державного управління. У фізичних осіб виділяють повну, часткову та обмежену дієздатність. На дієздатність фізичних осіб впливає вік. За загальним правилом дієздатність виникає з 18 років. Правосуб'єктність юридичних осіб та суб'єктів владних повноважень пов'язана з їх компетенцією, вона виникає з моменту створення таких суб'єктів і прийняття документа, що регулює їх діяльність; стосовно посадових осіб таких суб'єктів – з моменту затвердження посади з відповідними повноваженнями.

В юридичній літературі висвітлено різні погляди та критерії стосовно класифікації суб'єктів та форм їх участі в судовому адміністративному процесі. За цим критерієм учасники судового адміністративного процесу розмежовуються на такі дві групи:

1. Суб'єкти владних повноважень – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. Таке визначення закріплено в п. 7 ч. 1. ст. 3 КАС України [1]. Поняття, характеристика та правовий статус суб'єктів владних повноважень, як учасників судового адміністративного процесу, є питанням, що викликає дискусії серед науковців та практикуючих юристів. Слід зазначити, що чинне на сьогоднішній день законодавче визначення суб'єкта владних повноважень є неточним, що, на наше переконання, обмежує судовий захист публічних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб.

2. Невладні суб'єкти – приватні особи, що не наділені публічно-владними повноваженнями. Реалізуючи свої права та виконуючи обов'язки в ході здійснення адміністративного судочинства, вони мають на меті виключно власні інтереси (суб'єктивний інтерес). Це фізичні, юридичні особи та колективні суб'єкти, які не наділені статусом юридичної особи. До них належать: а) громадяни України; б) іноземці; в) особи без громадянства; г) підприємства, установи, організації всіх форм власності; д) об'єднання громадян [4, с. 57].

Виходячи з положень сучасної процесуальної науки, А. Комзюк, Р. Мельник та В. Бевзенко роблять висновок, що суб'єктами адміністративних процесуальних правовідносин виступає:

- Адміністративний суд, який розглядає та вирішує правові спори;
- Фізична та юридична особа права, свободи та інтереси якої були порушені або невизнані суб'єктом владних повноважень і яка зацікавлена в постановленні позитивного для неї рішення суду;
- Органи державної влади та місцевого самоврядування;
- Суб'єкти, які в розгляді адміністративної справи особисто незацікавлені [3, с. 67].

Таким чином, усіх суб'єктів адміністративно процесуальних відносин можна поділити на три групи:

1. Суб'єкти, які здійснюють адміністративне правосуддя (місцеві окружні суди, апеляційні суди і т.д.)

2. Суб'єкти, які беруть участь у справі (позивач, відповідач, треті особи, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування)

3. Суб'єкти, які сприяють здійсненню правосуддя (секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач).

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства від 05.10.2016 № 2747- IV (Електронний ресурс) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

2. Е. Ф. Демський Адміністративне процесуальне право України: Навч. посібник - К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

3. Комзюк А. Г., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України: Навч. посіб. – К.: Прецедент, 2007. – 531 с.

4. О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій. Адміністративне процесуальне право України: Підручник – К.: Атіка, 2007. – 416 с.

5. В. К. Колпаков, О.В. Кузьменко Адміністративне право України: Підручник – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ РЕКЛАМИ В ІНСТРУМЕНТАРІЇ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Розумович І.М.,

*к.ю.н., доц., доцент кафедри підприємницького і екологічного права Таврійської академії
Федеральної державної автономної освітньої установи вищої освіти
«Кримський федеральний університет ім. В.І Вернадського»*

Останні кілька десятиріч років «вороже ставлення людини до природи» у світі призвело до невідворотних наслідків. Сьогодні стає зрозумілим, що розв'язати екологічні проблеми тільки через розробку і впровадження екологічно чистих та ресурсозберігаючих технологій вже неможливо. Тому, базуючись на основних ідеях і принципах, декларованих на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку, кожна країна поставила за мету досягти сталого розвитку, при якому забезпечується баланс соціальних, економічних і екологічних інтересів суспільства.

Однією з найактуальніших проблем досягнення сталого розвитку є проблема оптимізації взаємодії суспільства і природи шляхом підвищення рівня екологічної культури всього населення, тобто формування екологічно гармонійної людини – людини з глибокими моральними якостями і екологічним мисленням. Це безперервний навчальний процес, включаючи розширення знань області збереження і охорони довкілля, формування життєвих позицій і цінностей щодо здорового способу життя в гармонії з природою [1, с. 28].

Найбільш важливим завданням на даному етапі є докорінна перебудова ставлення людини до природи [2, 3]. Важлива роль у цій роботі відводиться, на наш погляд, соціальній екологічній рекламі.

Цьому явищу найбільша увага приділяється в країнах Європейського Союзу. Однак, слід констатувати, що в Україні така реклама вже знаходиться на стадії становлення, хоча її важлива роль ще не усвідомлена державною владою і суспільством.

Екологічна реклама – це вид некомерційної реклами для впровадження екологічної політики держави та вирішення важливих загальнозначущих регіональних та глобальних екологічних проблем [4, с. 592]. Вона виступає основою для екологічного виховання населення.

Екологічна реклама має свою специфіку. Ця специфіка виражається в тому, що соціальну екологічну рекламу вважають спрямованою і розпізнаваною інформацією, орієнтованою на зміну поглядів, смаків і звичок, і, що найголовніше, ментальності [5]. Ще однією з особливостей екологічної реклами є те, що вона може виступати в ролі: реклами-антени, щоб ввести новий стиль споживання (екологічно чистий продукт); реклами-підсилювача, щоб поглибити споживача в освідомлення екологічної кризи; реклами-фокусу, щоб запропонувати «здоровий спосіб життя» та інш. В результаті розвитку цієї сфери впливу на свідомість населення ми можемо досягнути такого результату, як екологічна свідомість, що, в свою чергу, сприятиме досягненню сталого розвитку держави.

Слід констатувати, що майже всі суспільні відносини в державі регулюються за допомогою правових норм. Національне законодавство сьогодні містить положення про соціальну рекламу, різновидом якої є й екологічна реклама. В 2011 році Національною Радою з питань телебачення і радіомовлення погодила проект Закону України «Про соціальну рекламу», який нажалі так і залишився проектом. На нашу думку, для ефективного впливу на суспільство, для досягнення цілей сталого розвитку такий закон має право бути, оскільки сьогодні необхідно детальне правове регулювання відносин з питань соціальної екологічної реклами.

Отже, проаналізувавши деякі характеристики соціальної екологічної реклами, ми можемо зробити наступні висновки. По-перше, соціальна екологічна реклама потрібна в будь-якому суспільстві. В ній зацікавлена і влада, і промисловість, і громадськість. Вона виступає дієвим інструментом для досягнення загальної мети – сталого розвитку держави. Однак для цього необхідне більш детальне правове регулювання відносин з виробництва, розповсюдження соціальної екологічної реклами, а також діяльності органів державної влади органів місцевого самоврядування в цій галузі.

Список використаних джерел:

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.
2. Малимон С. Формування еколого-економічного мислення студентської молоді у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації як засіб забезпечення всебічного розвитку людини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19492>.
3. Поняття сталого розвитку. Критерії та принципи. Екологічна домінанта сталого розвитку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19492>.
4. Хамініч С.Ю. Хижняк Ю.Е. Концепція екологічного маркетингу та особливості використання «зеленого» PR і реклами/ Глобальні та національні проблеми економіки. – Вип. 7. – 2015. – С. 591-595.
5. Завада Е.С. Екологічна реклама і PR / Вісник Донецького інституту соціальної освіти. – Т. 5. – 2009. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/filologiya/63/8745>.

УДК: 347.9

СУДОВА РЕФОРМА АБО, ЩО ПРИВНІС НОВИЙ ЗАКОН «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ»

Світличний О.П.,

*д. ю. н., доцент, професор кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

2 червня 2016 року Верховна Рада України прийняла нову редакцію Закону «Про судоустрій і статус суддів» [1], який покликаний забезпечити майбутню імплементацію змін до Конституції в частині правосуддя. Цей закон вдосконалює процедуру кваліфікаційного оцінювання всіх суддів, розпочату відповідно до Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» [2]. Оцінювання проводитиметься за критеріями компетентності (професійної, особистої, соціальної тощо), професійної етики та доброчесності. Кваліфікаційне оцінювання за критерієм професійної компетентності буде проводитись з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації.

Новим законом запроваджується трирівнева система судоустрою: місцеві суди; апеляційні суди (у складі яких можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ); Верховний Суд.

Верховний Суд буде створюватись як новий орган, строк створення якого – до 30 березня 2017 року, після чого діючі на сьогодні Верховний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України, після початку роботи Верховного Суду припиняють свою діяльність та ліквідуються.

У складі Верховного Суду діятимуть п'ять структурних підрозділів:

- 1) Велика Палата Верховного Суду;
- 2) Касаційний адміністративний суд;
- 3) Касаційний господарський суд;
- 4) Касаційний кримінальний суд;
- 5) Касаційний цивільний суд.

Постійно діючим колегіальним органом Верховного Суду України є Велика Палата Верховного Суду, яка діє як суд касаційної інстанції з метою забезпечення однакового застосування норм права касаційними судами, так як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції.

До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації. Крім того, у Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо: податків, зборів та інших обов'язкових платежів; захисту соціальних прав; виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.

У Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо (про): банкрутство; захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством; корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів.

Інші палати у касаційних судах можуть створюватися за рішенням зборів суддів касаційного суду.

В системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. Вищими спеціалізованими судами є Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд, перегляд рішень яких буде здійснюватися Верховним Судом. У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати.

Закон встановив види і склад місцевих судів. Зокрема, місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах), місцевими господарськими судами є окружні господарські суди, місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом. У кримінальному провадженні обираються слідчі судді (суддя), які здійснюють повноваження з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб, визначеному процесуальним законом.

Серед плюсів нового закону, важливим є те, що кандидат на посаду судді зобов'язаний подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків. Тепер судді зобов'язані вказувати усіх родичів, які працюють в судах, адвокатурі, прокуратурі, на посадах в органах публічної влади тощо. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих суддею у декларації родинних зв'язків, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить перевірку зазначеної декларації.

Водночас, поряд з позитивними змінами, проблемним питанням є діяльність Вищого антикорупційного суду. Так, закон не містить додаткових гарантій незалежності діяльності суддів Вищого антикорупційного суду, особливого порядку добору тощо.

Декларуючи демократичні перетворення, варто звернути увагу, що проведення кваліфікаційного оцінювання здійснюється у присутності судді (кандидата на посаду судді), який оцінюється. При розгляді питання про кваліфікаційне оцінювання судді законом не передбачено, що при розгляді цього питання можуть бути присутніми представники громадськості, а не тільки представники органу суддівського самоврядування. Хочеться вірити, що ці та інші проблемні питання діяльності судової гілки влади буде корегувати саме життя.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року// Верховна Рада України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
2. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 року// Верховна Рада України. – 2015. – № 18, № 19 –20. – Ст. 132.

УДК 336

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В УКРАЇНІ

Слюсаренко С.В.,

к.ю.н., доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України

Державний контроль є складовою частиною, одним із елементів правової держави, основні засади побудови якої закладені в Конституції України. Якісні перетворення, які відбуваються в Україні, потребують значних фінансових ресурсів, що забезпечать повне і своєчасне виконання завдань і функцій держави. Повнота та своєчасність надходження коштів до державних фондів, дотримання діючого законодавства під час їх розподілу та використання, з метою їх цільового використання залежать від організації і здійснення фінансового контролю.

Державний фінансовий контроль - комплекс цілеспрямованих заходів органів, їх підрозділів чи службових осіб, які здійснюють державний фінансовий контроль у межах повноважень, встановлених законодавством України, з метою упередження, виявлення та припинення фінансових правопорушень на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності, а також забезпечення законності, фінансової дисципліни та ефективності формування і витрачання коштів, у тому числі бюджетних, та інших активів у процесі володіння, розпорядження, використання і відчуження державного майна, відшкодування збитків та встановлення міри відповідальності у разі порушення фінансового, у тому числі бюджетного, законодавства[4].

Головними завданнями органу державного фінансового контролю є: здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно, за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про державні закупівлі, діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні[2].

На сьогоднішній день робота органів державного фінансового контролю в Україні характеризується неузгодженістю і роз'єднаністю, відсутністю чіткої взаємодії. І пов'язано це в першу чергу з несформованістю цілісної системи контролю за державними фінансами. Зараз фінансовий контроль - це, скоріше, набір держорганів, агенств і служб, що виконують певні контрольні функції. В першу чергу, звертає на себе увагу те, що в Україні до цього часу не створена чітка ієрархічна структура органів фінансового контролю, їх взаємодія, а також існують прогалини у визначенні компетенції державних

органів фінансового контролю. Наприклад, в Конституції України є лише згадка про Рахункову палату, що контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата[3] і нічого не сказано про контрольні повноваження органів виконавчої влади. В даний час з усіх численних органів державного фінансового контролю лише Рахункова палата України здійснює контроль на основі закону України «Про Рахункову палату»[3].

Одним з найважливіших напрямків державної політики в контексті вступу до ЄС є адаптація системи державного фінансового контролю до європейських вимог. Ці вимоги передбачають: а) сформовану систему внутрішнього державного фінансового контролю, яка включає фінансове управління та контроль, внутрішній аудит, гармонізацію на центральному рівні; б) створену єдину систему зовнішнього незалежного фінансового контролю як на центральному, так і на місцевому рівнях у частині коштів державного бюджету, місцевих бюджетів і трансфертів [5]. Системного правового регулювання в галузі фінансового контролю немає. Отже, виникає об'єктивна потреба розробки і прийняття відповідної законодавчої бази, і важливу роль тут має відіграти закон України про державний фінансовий контроль. Необхідно прискорити підготовку і прийняття такого закону, уточнити окремі його положення, передбачивши методологічно певне поняття про державний фінансовий контроль, формулювання видів контролю, а також передбачити в ньому перелік органів які здійснюють державний фінансовий контроль для уникнення колізій з органами, які передбачені в Бюджетному кодексі та в інших нормативно правових актах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Закон України « Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993р. № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993 р., № 13, ст. 110
3. Закон України «Про Рахункову палату» від 2 липня 2015 року № 576-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 36, ст.360
4. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
5. Іванов І.М. Реформування системи державного фінансового контролю. // Фінанси України. – 2005. – № 6 – С. 145-150. // Фінанси України. – 2005. – № 6 – С. 145-150.

UDC 340

PROCEDURAL SIMPLIFICATION AND LIBERALISATION: THE LIMIT OF SENSITIVE INTERESTS

Annarita Iacopino,

Lecturer in Administrative Law

*Dept. of Industrial Engineering, Information and Economics, University of L'Aquila
L'Aquila, Italy*

The aim of the paper is to analyse some of the institutions of simplification and liberalisation, introduced from scratch or modified by Law no. 124 of 2015 and its implementing decrees in order to determine whether, in the architecture outlined by the reform, so-called sensitive interests still operate as a limit or whether there has been a “lowering” of the level of guarantee and, therefore, whether the balance achieved by the legislature resulted in their disempowerment. The survey was conducted on the basis of the principles set by European and constitutional jurisprudence on the basis of which were identified the content of the sensitive interests and the parameters on the basis of which to establish the balance, including at the legislative level. Principles on the basis of which it can be said that the national legislature may, in the presence of overriding reasons of general interest, provide for the application of enabling

regimes or other restrictions, but, in the abstract, can provide for, in these cases, tacit consent and, in any case, limit the compulsory use of the enabling decision, except in cases in which legislation, either European or national, requires, for “sensitive” matters, the enactment of an express provision, justified, in fact, by the definition of that matter as a primary value or overriding reason of public interest

Contents: 1. Introduction – 2. Sensitive interests: definition and content – 3. Sensitive interests and the new discipline of SCIA – 4. Sensitive interests and administrative silence: the silence-consent between public administrations and managers of public assets or services provided by Article 17-bis.

1. Introduction.

The approval of Law no. 124 of 2015 (and its implementing decrees) has once again called into question the relationship between procedural simplification (and liberalisation) and the guarantee of sensitive interests.

The reflections that follow will therefore aim to analyse, albeit in a non-exhaustive way, some of the institutions for simplification and liberalisation, introduced from scratch or modified by the so-called Madia reform, in order to determine whether, in the architecture outlined by the reform, the so-called sensitive interests still operate as a limit for administrative decisions, or whether there has been a “lowering” of the level of guarantee and, therefore, the balance made by the legislature resulted in their disempowerment.

In particular what will be analysed are the disciplines of SCIA (Arts. 19 and 19-bis of Law no. 241 of 1990) and the silence-consent between public authorities and between public authorities and public services managers (Art. 17-bis, Law no. 241 of 1990).

2. Sensitive interest: definition and content.

The analysis must start from the identification of constitutional and legislative (national and European) parameters and case law, on the basis of which to identify the content of the sensitive interests and the parameters on the basis of which carry out the balance, including at the legislative level.

As is known, “sensitive” interests are those interests that the Constitutional Court has repeatedly qualified as “*primary constitutional values*” where by primacy, the Court means the impossibility “*of subordination to any other constitutionally protected value [i.e. in the sense of an intangibility of the fundamental nucleus of the right], including economic ones*” (Constitutional Court, June 27, 1986, no. 151). That statement however, as pointed out by the same constitutional judge, does not legitimise their absolute primacy, but it determines the need that, in their presence, the legislature and the public authorities must always and necessarily make a real balance, through the representation (“*explicit and concrete*”) of these interests in decision-making (Confr. Constitutional Court, June 24, 2004, no. 196). From this it follows that they cannot and must not be sacrificed, but that it is necessary to identify a point of balance “*according to criteria of proportionality and reasonableness*” which has the function of preventing their essential core not being “*infringed*”. In this regard, it is suffice to recall the finding of the Constitutional Court, in the grounds of the judgment of 9 April 2013, no. 85: “*The classification of environmental and health values as <<primary>> therefore means that they cannot be sacrificed to other interests, even if constitutionally protected, not that they are placed at the top of an absolute hierarchy. The point of balance, because it is dynamic and not fixed in advance, must be assessed – by the legislator in drawing up the rules and by the court in controlling them – with proportionality and reasonableness, such as not to allow a sacrifice of their essential core*”.

A balance that is more necessary in the presence of constitutional principles such as the good performance of the public administration, from which derive the institutes of procedural

simplification, and that of the freedom of private economic initiative, to which the SCIA is functional.

The “primacy” of these interests is also explicitly protected in European regulation. In this regard, it is sufficient to mention the reference to the Directive on services in the internal market (Directive 2006/123/EC) and in particular the 56th Recital, by virtue of which “*public health, consumer protection, animal health and the urban environment constitute overriding reasons in the general interest. Such overriding reasons may justify the application of authorisation schemes and other restrictions*”, in compliance with the principle of non-discrimination on grounds of nationality and the “*principles of necessity and proportionality*”.

A statement, as is explicitly stated in the same Recital, in conformity with the rulings of the Court of Justice, that is to be read and coordinated with what is stated in the 43rd Recital, according to which it is necessary to establish principles of administrative simplification which foresee the “[...] *limitation of the obligation of prior authorisation to cases in which it is essential and the introduction of the principle of tacit authorisation by the competent authorities following the expiration of a specified period* [...]”.

On this point, it is in fact settled case law of the European Court of Justice that the restrictions on freedom of establishment may be justified “*by imperative reasons of general interest, provided that they are capable of achieving the objective pursued and do not go beyond what is necessary to achieve the same* (cf. judgments March 10, 2009, Case C-169/07 *Hartlauer*, Rec. p. I-1721, paragraph 44; May 19, 2009, joined cases C-171/07 and C172/07, *Apothekerkammer des Saarlandes and Others.*, Rec. p. I-4171, paragraph 25, and *BlancoPérez and Chao Gómez*, cit., paragraph 61).

74 Among these imperative reasons recognised by the Court are included, among others, environmental protection (cf., in particular, judgment of 11 March 2010 in Case C-384/08 *Attanasio Group*, not yet published, paragraph 50 and case law cited), the rational management of land (cf., by analogy, 1 October 2009 in Case C-567/07, *Woningstichting Sint Servatius*, Rec. p. I-9021, paragraph 29 and the cases cited) and consumer protection (cf., in particular, judgment of 13 September 2007 in Case C-260/04, *Commission/Italy*, Rec. p. I7083, paragraph 27 and the cases cited). On the other hand, purely economic objectives can not constitute an overriding reason in the public interest (see., To that effect, in particular, judgment of 15 April 2010 in Case C-96/08, *CIBA*, not yet reported, paragraph 48 and the case law cited) “(ECJ, Second Chamber, May 24, 2011, C-400/08)”.

The national legislator, therefore, may, in the presence of overriding reasons of general interest, provide for the application of licensing regimes or other restrictions, but, in the abstract, also for these assumptions, tacit consent (silence-consent) can be expected, and, in any case, limiting the mandatory use of the enabling decision, except in cases in which the legislation, European or national, provides, for a “sensitive” matter the enactment of an express measure, justified, in fact, by the definition of that matter as a primary value/overriding reason in the public interest.

3. Sensitive interests and new discipline of SCIA.

On the subject of SCIA, anticipating the conclusions of the analysis, it can be said that, in the system outlined by Law no. 124 of 2015, by Legislative Decree no. 126 of 2016 as well as the draft of the second implementation decree, sensitive interests continue to operate as a limit to the liberalisation of private activities in all three distinct disciplines that emerge as a result of the reform: the general regulation on SCIA provided by Article 19 of the Law on Administrative Procedure (Law no. 241 of 1990); the special regulation of the unique SCIA provided by Article 19-bis, para. 2; the regulation provided by the 3rd para. of 19-bis (the so-called non-pure unique SCIA). In the first two options, in fact, where the SCIA intercepts sensitive interest, its protection is guaranteed by application of para. 1 of Article 19 and, therefore, the non-applicability of the SCIA where, the balancing of interests having been carried out, the legislator considers the still prevailing interest sensitive and, consequently, submits the activity to the

express authorisation regime. In the third case, what is applied are the regulations concerning the conference services with the possible application of silence-consent.

Moreover, this was obvious from the same text of the Enabling Act, given the reference to guiding principles and criteria that can be inferred from Article 19, to the principles of European Union law relating to access to the multilevel decision-making process and the principles of reasonableness and proportionality.

Turning now to the individual disciplines, with reference in particular to the general one on the SCIA provided for by Article 19, it has already been said that the limit to private activity stems from para. 1, according to which the existence of environmental constraints, or landscape or cultural protections, or in the case of decisions issued by the administrations in charge of national defence, public safety, immigration, asylum, citizenship, administration of justice, finances, and those set by the regulations for construction in seismic areas and those imposed by European legislation prevents the use of the liberalisation tool: private activities are recessive compared to the sensitive interest.

Add to this that the legislator has made an intervention on para. 3 of Article 19 (already replaced by Article 6, para. 1, of Law no. 124) which confirms the will of the legislator to provide for more stringent protection to guarantee the so-called sensitive interests. The new wording of the provision prescribes, in fact, in the case of ascertained lack of requirements and assumptions, that the Administration should adopt motivated decisions to block the activity and to remove any harmful effects and, if possible, to “*conform the activity undertaken and its effects to current legislation*”, inviting the individual, with a reasoned decision, to provide, prescribing the necessary measures and the period (not less than thirty days) for their adoption. This while the invitation does not cause, contrary to the provisions above, the automatic suspension of the activity, pending the fulfilment by the individual. A suspension, instead, which the administration is obliged to employ in the presence of untrue statements or “*danger to the public interest in the field of environment, landscape, cultural heritage, health, public security or national defence*”.

The same considerations apply to the situation provided by para. 2 of Article 19a. As was, in fact, anticipated that provision, laying down rules on “Concentration of administrative regimes”, contains two distinct disciplines which, as pointed out by the Council of State, are “ontologically different”. And in effect in the hypothesis governed by para. 2 what operates is the ordinary mechanism of SCIA, since these are cases in which the SCIA assumes other SCIAs, communications, affirmations and notifications, while this does not happen in the cases provided by para. 3 in which the SCIA assumes the acquisition of acts of assent, however denominated, opinions from other offices and administrations, or the execution of preventive inspections. In the latter case, in fact, the mechanism of SCIA operates at an early stage of the presentation and the final stage, that is, when all the acts of assent to be achieved by the multilevel decision-making process have been obtained. For these reasons, the Council of State, in the opinion issued on 4 August 2016, pointed out that the “*main trunk*” is always that of SCIA, “but this ontological distinction must be clear, as should be systematically clear that on the SCIA is grafted a prodromal phase of the classical type of authorisation, which has nothing to do with the SCIA”.

Sensitive interests also operate as limits with reference to the hypothesis referred to in para. 3 of Article 19-bis, in the hypothesis, that is, of the so-called non-pure unique SCIA, that is to say, cases in which the identification has as a prerequisite not only requirements of fact but also one or more acts of authorisation.

And this is in view of the applicability, in the present case, of para. 4 of Article 20 of Law no. 241 of 1990, amended in Law no. 221 of 2015, which excludes the applicability of silence-consent, among others, in the case of acts and proceedings related to the cultural and landscape heritage, the environment, protection from hydrological risk, national defence, public safety, immigration, asylum and citizenship, health and public safety.

What cannot, in fact, be applied is the different institute of silence between public administrations governed by Article 17-bis discussed below. The applicability of this provision

is, in fact, excluded from the wording of para. 3, which explicitly refers to the adoption of “legal and administrative measures” within the competence of public administrations, whereas, in the case under consideration here, the authorisation process, as pointed out by the Council of State in the aforementioned opinion, is grafted “*on to the trunk which is logically predominant, that of the SCIA*”.

However, this reconstruction is now confirmed in Opinion no. 1640/2016 of 13 July 2016, made by the Council of State in response to the question raised by the Office of the Minister for Legislative Simplification and the public administration on a number of application problems of Article 17-bis of Law no. 241 of 1990.

And in fact, the Council of State, pointed out that Article 17-bis shall apply to proceedings with a “*multi-structured decision-making phase*”, since the provision requires “*that the two administrations (the holder of the procedure and that requested) share the decision-making function, in the sense that both have to be holders of a substantial decision-making function*”. The limitation in this sense of the objective scope of operation of that provision has as a consequence that it cannot be applied in those processes, such as that which is established in the case of the so-called non-pure unique SCIA, in which the administration has a purely formal role since it collects the instance of the individual and transmits it to the competent administration which is the only one which holds the decision-making function (the decision turns out to be thus “mono-structured”). The administration, in fact, requires the act of consent not in its own interest but in the interest of the final individual recipient of the act.

Of a different view, namely applying also in this case the discipline in Article 17-bis, the Council of State highlights that the real beneficiary of silence-consent would be the individual with the result that hypotheses of silence-consent would appear in relationships with individuals, thus leading to an “*implicit silence-consent in those cases where Article 20 expressly excludes it. There would thus appear, through interpretation, the tacit repeal of express rules (excluding silence-consent), mostly intended to safeguard important public interests*”. The examination of Legislative Decree no. 126 of 2016, and in particular the so-called non-pure unique SCIA, also introduces the topic of the multilevel decision-making process, expressly provided for by para. 3 of Article 19-bis – “*In the case where the effectiveness of the SCIA is conditioned to the acquisition of acts of assent, however denominated or opinions of other offices and administrations, or the implementation of preventive checks [...]*”.

In this regard, allow us here to exclusively formulate a general consideration with reference to the circumstance that, on the basis of the criteria laid down by the Law of delegation, and in particular indent. g) and letter n), it does not seem that the provisions introduced by the Legislative Decree of 30 June 2016, no. 127, intervene significantly, in a material respect, on the intensity of the protection of sensitive interests as presently outlined by the existing regulatory framework (e.g. the formulation, prior to the reform, of Article 14-ter of Law no. 241). The result is that, also in this respect, one can conclude that, in the abstract, sensitive interests continue to operate as a limitation. There remain doubts about the established procedure outlined that could impact not on the guarantee in the abstract, but in concrete terms on the effectiveness of protection (e.g. the sole representative of the state administration in the event of simultaneous conference – Article 14-ter – and the possibility of opposition by the authorities responsible for the protection of those interests in Article 14-quinquies).

4. Sensitive interests and silence-consent: silence-consent between authorities and between public authorities and managers of public assets or services under Article 17-bis.

Law no. 124 of 2015, introduced, as already mentioned, the new institute of silence-consent between public administrations. Article 17-bis provides, in fact, silence-consent to the acts of assent, agreement or authorisation that authorities other than those proceeding have made provision for, in the case of the expiration of the period of thirty days from the transmission of the same without there being a ruling. This new simplified procedural mechanism is also applicable in cases where it is expected assent, agreement or authorisation however denominated

will be acquired by administrations in charge of environmental protection, landscape and territorial, cultural heritage and the health of citizens. This is evident from the reading of para. 3 of Article 17-bis under which the administrations responsible for the protection of sensitive interests benefit from a different term (that provided by the sector rules or, failing that, a ninety-day period), after which they are, however, subject to the general rule silence-consent.

The Council of State in the aforementioned opinion of 13 July 2016, justifies and, in particular, holds the provision at para. 3 of Article 17-bis to be compatible with the principles arising from the legislation and case law arising from the consideration that the Constitutional Court, as I pointed out at the beginning of my speech, in itself does not prevent the state legislative power allowing for cases of administrative silence also in sensitive materials.

Moreover, the same Council of State, in court, in a July 2016 decision (Ad. Plen, July 27, 2016, no. 17), with specific reference to a hypothesis of silence-consent on the issue of the environment (dealing with an authorisation by the Parks body) clarified that in constitutional and European case law there is no indication that is absolutely preclusive of the possibility for the legislator to adopt the rule of procedural simplification tool represented by silence-consent, as long as it operates within the limits that the same European and constitutional law set.

Tacit definition of the procedure is therefore compatible with the protection of sensitive interests, except when it does not result in an impediment to the effectiveness of the protection of those interests and that is when there is a need for an express assessment.

A further confirmation to that effect is found in the opinion issued by the Council of State (1 September 2016, no. 1404) on the Decree on the *“Identification of interventions excluded from landscape authorisation or subject to a simplified authorisation procedure”*, in the examination the provision for the introduction of the mechanism whereby, if the Superintendent does not express their binding opinion on time, silence-consent applies as referred to in Article 17-bis where proceeding authority shall issue the landscape authorisation.

The Council of State expressly states that *“the application of the procedure under consideration in the case of silence-consent between authorities appears to conform to the general principles laid down in this regard by the Council of State”* and that the introduction of this provision responds to *“reasons of a systematic order, as well as conforming to a rational of simplification”*. This is because, according to the High Court, *“the abovementioned Law no. 124 of 2015 is a comprehensive reforming intervention regarding administrative simplification, with the result that the administration – in accordance with the proposal of the Joint Conference – held to coordinate the regulatory measures for the simplified landscape authorisation with the new features, in general terms, of the law cited above: indeed, in a different opinion, the procedure referred to in this decree would be untied from the subsequent procedural reforms of a general nature, this last circumstance that, besides creating obvious problems of coordination between standards, would substantially negate the simplifying need not only of the decree in question but also the abovementioned law no. 124 of 2015”*.

The only exception and, therefore, only limit is represented by cases where the European system requires the adoption of express provisions (sec. 4). This is, without a doubt, an application of the principle of the primacy of European law. Moreover, it must be said that this limit works regardless of the nature of the public interest protected, which is not necessarily “sensitive” or “primary”: in fact, in such cases, it is sufficient for a Community provision to provide for express assent to “lock” the mechanism, without there being a need for evaluation, precisely, on the protected nature of the interest.

Again with reference to para. 4, it is interesting to note, at the conclusion of this brief analysis, that the Council of State considers this provision *“on the one hand, unnecessary, on the other, incomplete. Although justified by the need to ensure (with a provision for closing) EU compatibility of the new simplified mechanism”*. The reasons for this trenchant judgment are obvious, since it is in fact a provision that says too much unnecessarily, since, even if it was not expressly provided for, by virtue precisely of the principle of the primacy of European law, in the case of express consent by a European standard, it would in any case trigger a ban on

recourse to the simplified mechanism. Moreover, by using the phrase “European Union law”, the legislator does not seem to have considered (and for this reason the rule is incomplete) that the applicability limit of norm caused by any conflict with the European legal order must be considered in a broad sense, in the sense, that is, that it is also necessary to understand the principles resulting from the judgments of the ECJ, the latter possessing the same binding force as the provisions interpreted in the decision.

Bibliography:

1. L. Carbonara, *La nuova conferenza di servizi: la complessa ricerca della semplificazione, tra composizione degli interessi e celerità decisionale*, in Giustamm. it, n. 10/2016.
2. F. De Leonardis, *Il silenzio assenso in materia ambientale: considerazioni critiche sull'art. 17bis introdotto dalla cd. riforma Madia*, in federalismi.it, n. 20/2015
3. R. Dipace, *La resistenza degli interessi sensibili nella nuova disciplina della conferenza di servizi*, in A. Rallo e A. Scognamiglio (a cura di), “I rimedi alla cattiva amministrazione. Procedimento amministrativo ed attività produttive”, raccolta degli atti del II incontro di studi preparatorio al Convegno nazionale AIPDA 2016, Campobasso, 8-9 aprile 2016, E.S., Napoli, 2016.
4. E. Follieri, *Interessi cosiddetti sensibili e interessi allo sviluppo economico*, in Giustamm.it, n. 7/2016.
5. W. Giulietti, *Attività privata e potere amministrativo. Il modello della dichiarazione di inizio attività*, Giappichelli, Torino, 2008.
6. P. Marzaro, *Silenzio assenso tra Amministrazioni: dimensioni e contenuti di una nuova figura di coordinamento <orizzontale> all'interno della <nuova amministrazione> disegnata dal Consiglio di Stato*, in federalismi.it, n. 19/2016.
7. P. Marzaro, *La semplificazione sproporzionata: procedimenti e interessi alla ricerca di equilibrio e identità. Il caso del Testo unico dell'edilizia dopo il decreto cd. Sblocca Italia*, in Giustamm.it, n. 1/2015.
8. M.A. Sandulli, *Gli effetti diretti della 7 agosto 2015 L. n. 124 sulle attività economiche: le novità in tema di s.c.i.a., silenzio-assenso e autotutela*, in federalismi.it, n. 17/2015.
9. M. Spasiano, *Riflessioni sparse in tema di semplificazione amministrativa*, in Nuove Autonomie, n. 1/2009, pp. 75-86.
10. A. Travi, *La semplificazione amministrativa come strumento per far fronte alla crisi economica*, in Giustamm.it, n. 5/2016.

UDC 340

INTRODUCTORY REPORT ON THE PRINCIPAL REFORMS OF THE ITALIAN SYSTEM

Franco Gaetano Scoca,
Emeritus Professor of Administrative Law

We look forward to this cultural meeting between Italian and Ukrainian universities; we are grateful for the invitation extended to us; we hope that this will not prove to be an isolated initiative but the beginning of an ongoing collaboration aimed at the exchange of theoretical and practical experiences between two partly different legal traditions that, in the European framework, to which we belong already or potentially, tend to bring us together, if not make us uniform.

The first need is to know the characteristics of the respective systems, in particular regarding the role played by the public administration and its relations with private citizens.

The public administration in our Constitution is regulated under the Title relating to government; therefore the organisational apparatus is delegated to realise in practice the “general policy” of the government, implementing the “political and administrative” direction drawn up by the President of the Council of Ministers and the cabinet.

However, in the Italian system the principle of the separation between the sphere of the political decisions and their implementation, that is, between the determination of the direction and management of administrative activities, is becoming more marked. These are two activities assigned, in each public structure, to different offices and civil servants, under different regulations. For example, the former is essentially considered partial, i.e. the result of choices that pursue the political programme of the majorities, while the latter is, by Constitutional canon, rigidly impartial.

Given the Constitutional organisation of the state, divided into regions and sub-regional organisations, the abovementioned principle applies at all levels: the political-administrative direction is attributed to the elected bodies, while administration is reserved to the bureaucratic staff, especially at senior staff.

In the Italian system, legislative power is divided between the state, which exercises it through Parliament, and the regions, which exercise it through the regional councils. However, since Italy is a member of the European Union, many sectorial principles and rules are developed at European level both through binding and directly applicable legal acts (regulations) or through semi-binding acts, in the sense that they set objectives to be achieved, allowing room for manoeuvre regarding how to achieve them (the directives). It should be added that, in order to bring together the legal systems of EU Member States, European law becomes increasingly invasive, progressively reducing the area reserved to national legislation (national and regional). Thus common legal traditions are enhanced in order to achieve an articulated but essentially unitary system.

Profound Constitutional and administrative reform is taking place at the moment.

At the Constitutional level, Parliament approved a substantial text modifying numerous provisions of the Constitution which dates back to 1948; the text has been submitted to popular referendum to be held, barring any unforeseen circumstances, on December 4th this year.

In summary, the main changes relate to the structure of Parliament and the relationships between the state and the regions.

With reference to Parliament the reform aims to overcome the “perfect bicameralism”, characterised by the same functions being attributed to both houses, the Chamber of Deputies and the Senate. To achieve this, the composition and functions of the Senate are to be reformed. The members of the Senate, reduced from 320 to 100, are no longer elected by the electorate, but by regional councils from among regional councillors and mayors of the region; in this way each senator performs two activities of political representation.

The legislative function lies with the Chamber of Deputies; the Senate intervenes necessarily only in certain cases expressly indicated in the new Constitutional text, but, with a resolution adopted by an absolute majority of its members, it may act on any other bill.

Confidence in the Government is to be voted on only by the Chamber of Deputies. In relation to the second issue, it reviews the distribution of legislative power between the state and the regions, by eliminating so-called concurrent legislation, i.e. entrusted both to the state and the regions. The subjects reserved to the exclusive legislation of the region are also reduced, resulting a re-expansion of the legislative power of the state.

The results of the referendum are not easy to predict, since the debate between the political forces is intense and relentless and the public is still confused, because it is being informed only through slogans.

Those who are in favour of the approval of the reform argue that the legislative process would be simplified and accelerated; adding that the number of Members of Parliament would be reduced, with resulting lower costs; they foresee a greater guarantee of lasting governments, also

based on the electoral law, which was approved recently as well, and which gives a significant majority prize to the winning political party.

Opponents, on the one hand, fear that the Constitutional reform, together with the electoral law, might concentrate an excessive amount of power in the hands of the ruling party, and, on the other, believe that the new rules for the exercise of the legislative function will not speed it up but, rather, because of the residual powers of the Senate, will become a complicating factor.

In addition to the Constitutional reform a profound reform of the administration has now been completed, especially regarding the regulation of administrative activity, but with provisions that also relate to specific organisational issues (for example, public companies, especially those for the management of essential public services; chambers of commerce, port authorities).

The main problem of the Italian administration is its imperfect and slow operation, which, according to general belief, has a negative effect on private economic activities. This depends, in part, on the way, not always supervised, that the overall organisational apparatus has grown and become more complicated, resulting in a fragmentation of responsibilities and their distribution between different decision-making centres, as well as the choice and assessment of staff, in particular administrative managers, not always conducted according to meritocratic criteria.

The principle underlying the reform is that of the simplification of procedures (for example, regulating multilevel conferences differently) and, for private economic activity, that of reducing the administrative conditioning. SCIA are enhanced (certified notices for starting an activity), as is tacit consent. The former allows the citizen (or company) to begin production without waiting for the administrative measure of authorisation, and attributes to the administration a repressive power in the case of activities that are not permissible; the latter means that, on expiry of the period available to the administration to issue the requested provision (silence), this is understood to have been issued favourably (assent).

These are institutions that maintain for the administration the power to verify the legality and practicality of private activities, but subject its exercise to precise terms or transform it from a prior control to a successive one. In some other cases the need for authorisation has been completely eliminated, and replaced by a simple notification of commencement of a new activity (a measure that takes the name of de-administration).

It also tries to fight the corruption that occurs particularly often in the world of public procurement contracts: the Code of public contracts for works, services and supplies has recently been redrafted also with a view to harmonizing Italian legislation with the EU directives of 2014.

In the last few decades, the general organisational framework has been enriched with numerous independent authorities, placing bodies into the system that are not required to take into account the administrative political direction set by Government, having to carry out their mostly technical duties in conditions of absolute independence. Thus they remain outside the so-called democratic circuit (the electorate, Parliament, Government, public administration). Among these stands out the ANAC (National Anti-Corruption Authority), which is entrusted with the task of eradicating corruption from the activities of public officials.

Administrative reform is too recent to pass judgment on its effectiveness. The idea is certainly ambitious, the measures introduced aim at enhancing the efficiency and transparency of the administration. A cautious attitude on the part of doctrine is down to a failure or only partial success of previous reforms. Added to this it is the fact that, to achieve effective results, it is not enough merely to intervene on the regulation governing the activities of the administration, but it is necessary to reorganise the public organisational apparatus, reducing the structures and reuniting competences, as far as possible.

These are some of the problems currently concerning scholars of public law in Italy, who have participated and continue to participate actively in the debate which took place and continues to take place around Constitutional and legislative reforms.

If you are interested to know about the results of these reforms, we will be glad to keep you informed.

GLOBALISATION AND COMPETITION AMONG SYSTEMS. THE CASE OF SOCIAL RIGHTS

Loredana N. E. Giani,

*Dept. of Industrial Engineering, Information and Economics, University of L'Aquila
L'Aquila, Italy*

Abstract: The paper looks at the possible role of administrative law and regulation in the guarantee of social rights – i.e. those rights which depend on the performance of the State – mainly in those sectors which, by their nature, were affected more than other by the net transition to a competitive market system. The traits of these rights, in the sense of their being unfulfilled, are more evident in a period of economic crisis when the previous systems in place to protect social values have failed because their primary interest was in the market.

The inter-systemic perspective highlights the role that regulation can have in balancing the needs of the market and those of citizens even in a globalised perspective in which must be reconsidered the role of administrative cooperation.

The specific case of social rights is analysed as it can be understood as a cyclical quadrilateral whose vertices are represented by sustainability, feasibility, executability and capability of being judged, and lie in the same circle that is legal reasonableness. The challenges that it has to face in a situation of economic crisis magnify the risks, undermining the very existence of the binomial entitlement/effectiveness of the rights and the consideration and balance of the fundamental values of the system can avoid the imperfect duties owned by the State possibly being at the basis of a dangerous dismantling of the idea of the welfare state.

Summary: 1. Premises. – 2. The critical effects of globalisation on the regulatory and social systems. – 3. Competitiveness among systems and the simplification(s) of administrative action. – 4. The regulatory State and its limits. – 5. The autopoietic relation between the economic and social system. The role of State regulation. – 6. The reconsideration of regulation. Towards a wider concept of vigilance. – 7. The challenges for social rights.

1. Premises.

A key for the interpretation of the changes that have occurred over the last few decades in the Italian system can be foreseen in the analysis of the role that the State (referred to public administration, or more in general to public bodies) had in the economic system, and the one that it should have for dealing with the challenges launched by the economic/financial system itself and its players. It is a very significant perspective, because it also intercepts a number of profiles related to the guarantee of those fundamental values which are stated in the first part of our Constitution, as well as in some European and international Charters, such as the European Convention on Fundamental Rights and the Declaration on (Universal) Human Rights. Challenges which are more evident (and I would say more dangerous) for the so-called “sensitive interests”, such as those related to health, culture, environment, which are unlikely to “survive” (in the sense of being fully guaranteed) if the only rules to be applied (also to public bodies) are those of the “competitive market”.

The structure that the constituent legislator had in mind for the economic system is clearly delineated in the III Title of the Italian Constitution dedicated to “economic rights and duties”. From the reading of Articles nos. 41, 42 and 43 of the Constitution, what clearly emerges is the absence of a rigid choice for a specific “economic model”, with rather a clear awareness of its capabilities to guarantee the fundamental values enshrined in the first part of the Constitution.

The first paragraph of Article 41 declares the freedom of private economic enterprise, opening the way to a competitive market, but it has to be contextualised, on the one hand, in respect of other Constitutional provisions, but also compared to EU ones.

As for the Italian system, the second paragraph of Article 41 expressly provides that the abovementioned freedom “*cannot be conducted in conflict with social usefulness or in such a manner that could damage safety, liberty and human dignity*”. It is in this light that the following paragraph (the third) expressly provides that the “*The law shall provide for appropriate programmes and controls so that public and private-sector economic activity may be oriented and coordinated for social purposes*”.

The same scheme that emphasises “social usefulness” – social purposes (social good, I would say), combining the option with the economic model (competitive or otherwise) with the personalist and solidarist approach of the Constitution, consecrated in its first part (the most relevant are Articles 2 and 3) – is proposed with reference to private property (Article 42) and enterprises (Article 43), even providing for their possible nationalisation.

Because of this Constitutional model, over the years, in order to meet different crises (social and economic) that arose over time, the legislature has opted for a mixed (economic) model, in which the rule of the market was understood not in an absolute sense, choosing instead a so-called model of mixed economy. And so, next to private enterprise, the State started to take on itself an important economic role producing services for the collectivity through public enterprises. So a massive State intervention in the economy has been registered in the Seventies during which the model of public ownership of enterprises was widely applied, created during the Fascist era in order to face the consequences of the economic crisis of 1929. Over the years, in fact, a significant number of public bodies has been created for managing those services that usually can be found on the free market, such as transport (local, urban transport, railroads, etc.).

This situation in the 1990s has found two moments of crisis identifiable on the one hand in the “inefficiency” of public enterprises, which proved increasingly incapable of ensuring the efficient and economic management of the service, being organised on hybrid rules, and, on the other, in calls from the EU system which, since it began, has proposed/imposed a market economy model.

Without going into the merits or otherwise of EU rules which, in the perspective of the creation of a common European market, as we know, have codified the main market rules, and thus the freedom of enterprise, the prohibition of mergers and State aid, the Italian economic system, as described above, has been considered incompatible with the competitive market, so that some legal scholars (Merusi) considered Articles 41 and 43 of the (economic) Constitution abrogated.

And it is in this context, since the ‘90s, that in Italy different reforms were launched, involving the public administration and its action.

From the organisational point of view a controversial privatisation process was launched that led to a radical transformation of the economic system, on the one hand, because of the disappearance of the figure of the State-entrepreneur, on the other, because of a consequent and necessary transformation of the role of the administration itself to which is entrusted a different (public) function: to guarantee the proper functioning of the market.

It is an important innovation, given the impact it has had not only on the economic system, but also on the system of public bodies.

The implementation of the market principle marks the transition to a different way of understanding not only the relations between the players of the system itself, but it has consequences, as mentioned, also on those legal structures that are functional to it. This is not a simple adaptation, for example, of contractual modules, or other structural profiles, such as the simplification or elimination of the system of public control, but extends upwards to ensure (appropriately or not) the competitiveness of the single State system within the market which, because of its peculiarities, cannot be confined within national borders.

On the other side, as regards administrative action, an endless series of reforms has been launched the starting point of which can be foreseen in Law no. 241/1990 on the Administrative Procedure that contains the Statute of administrative action. Among its provisions there are different institutions for the simplification of administrative action that have been periodically revised, creating serious problems for the very certainty of the law.

2. The critical effects of globalisation on the regulatory and social systems.

This is not the forum in which to dwell on the economic importance of the phenomenon tending to the creation of a single market, despite national borders and legal systems, the results of which are certainly not happy and are evident to everyone, but the elements on which I would like to focus attention are represented by the consequences that the changes in the economic system have had on the national legal system and overall on the guarantee of those sensitive interests connected to the protection of social rights.

In fact, globalisation is a phenomenon that began in the economic and financial area, but expresses first of all a political idea, a political theory rather than an economic one that has affected not only the economic system, but also the social one (science, culture, health, technology, etc.), and consequently the legal one, which have gradually characterised themselves, in the light of the guarantee of their autonomy, in an independent and often different way from the schemes and matrixes of the nation States.

In its simplest meaning globalisation implies the elimination of all those spatial and temporal constraints connected to the conduct of business and human activities. But its effects on the regulatory national and international systems (including the European one) are evident.

Focusing attention on the national regulatory systems, it is clear to everyone that globalisation – and the relevance of the very concept of competitiveness that it implies – has led not only to the elimination of the existing rules, through the process of deregulation, as it is known, but has given rise to competition among (regulatory and administrative) systems that has had a great influence (not always positive in terms of guaranteeing fundamental values) on the production of the new rules that were supposed to substitute the ones considered as restrictive for the market and therefore as limiting the competitiveness of the single national system (referred to the attraction of investments).

Competition between systems, which is reflected necessarily in terms of localisation of investments and productive structures, as a matter of fact, conditions the capacity of a nation to initiate and favour stable and dynamic processes of economic development. In this perspective this necessarily implies, for the very economic and then social survival of the State, an adjustment of the legal framework in relation to the interferences/impulses coming from globalisation; an adjustment which, for various reasons that cannot be analysed here, did not lead to the rationalisation of a legal system though the introduction of new rules which guaranteed at the same time the competitiveness (in terms of efficiency and economic convenience) of the system itself and the guarantee of those fundamental values necessarily involved which play a fundamental role also in guaranteeing the “stability” of the market itself that – as the international (economic and social) crisis we are still facing showed – must be considered as a value in itself. It did not draw any advantage from the impulses that came from the competition between systems because the political system (including the new Left), in a certain sense, withdrew from its role of guarantor of the fundamental values of society, being blinded by the charm of the liberal or neo-liberal mythology, under which, following the flags of deregulation and globalisation, not only have the previous rules been abolished but longer and more complicated liberalising ones have been introduced. Rules that have substantially allowed any sort of behaviour, creating a downwards competition in values, to the advantage of the rights of capital and, as will be shown later, generating mechanisms which, in order to ensure a quicker decision, put aside those sensitive interests the consideration of which was pre-eminent in the definition of the administrative decision.

So, if globalisation, on one side, involves the elimination of constraints for the development of activities outside a single nation, in areas which result (for political, legal or economic reasons) as more convenient, guaranteeing the freedom of individuals to choose the location that is most convenient for their interests/needs, on the other side there arise numerous questions connected to the abovementioned guarantee of fundamental rights, in relation to the prevalence of political ideas (such as the liberal one) which taken to the extreme gives less (if

any) space to fundamental (social) rights, and to the competition between (legal and administrative) systems which naturally arises from this.

In other terms, if, on one hand, it promotes the freedom of movement of individuals (and businesses) allowing them to choose the legal and administrative system in which to operate, on the other, different issues arise connected to the organisational needs of the systems themselves and to the consequences that the changes in the organisation and regulation (often aimed at guaranteeing a higher attractiveness of the system) have on the social sphere (e.g. the consequences on the guarantees of workers, on the systems of social protection, on social rights).

And in this sense it is sufficient to recall the human and social effects of the present crisis, which undoubtedly has solid structural, economic and mainly political foundations, whose origins have been detected considering different variables moving from so-called “debtation”, to the pathological development of global finance; to the regulation of financial markets and their players; to the internal dynamics of financial capitalism, its systemic fragility, and the distortion that it imposes on the real economy; creating economic inequalities.

And it is precisely the consideration of the social impact of the crisis that requires a shift in the focus on to the attempt to bring everything within the framework of constitutionalism and, as suggested by Julia Black, the rule-of-law doctrine, in order to limit the exercise of the legislative power first, and the executive one later, by reference to higher norms and principles, in the light of a democratic governance. A governance that in an autopoietic perspective would reconcile the needs of an economic (globalised) market with those of social systems.

3. Competitiveness among systems and the simplification(s) of administrative action.

With reference to our system, we have witnessed over the years, under the label of the implementation of a more competitive system, a large number of reforms that affected, for example, labour law but also the administration itself. Suffice to recall the numerous interventions introduced with a view to simplifying administrative tasks. A simplification that has led to a disintegration of many administrative procedures and their replacement with different tools such as the Certified Notices for Starting an Activity (commonly known as SCIA) and silence-consent, or for implementing some market rules in specific sectors such as public transport, which led, as mentioned earlier, to the change of the role of public bodies (no longer public entrepreneurs but watchdogs for specific markets).

In both cases what we have is essentially a delisting of the role of the public administration (considered as the moment of verification by a public body), allowing in the first case the individual to start a business simply by informing the administration, that is, without waiting for its pronouncement on the legality of the undertaking; in the second case by assigning a positive meaning (essentially equated to a licence) to silence (which is essentially inactivity) by the administration itself. Or the institution of the multilevel decision-making process, introduced to allow the simultaneous handling of an administrative problem by all the (public) parties involved. An institution repeatedly dealt with by the legislature, which over the years has introduced a complex and cumbersome discipline. Significant is the decision-making process, which at the beginning was based on the unanimity principle, then on the absolute or qualified majority, to move to a simple majority, and now, in order to neutralise the carriers of sensitive interests, whose dissent, in fact, blocked the work of the conference, through the provision of a unique representative of the State administrations. The abovementioned example is emblematic of one of the main problems that simplification and deregulation have caused. They did not lead only to the elimination of pre-existing (State) regulation, but, in some cases, to the issuing of longer and more complicated provisions that have expanded dramatically the areas within which the financial and economic institutions could operate. So the negative consequences can be foreseen not only in the abolition of rules, but in the content of those issued in place of them or those that have never been issued. Rules that have not been able to regulate the financial system, or, it might be better to say, to protect the social one from the effects that the expansion or dominance of the first would have and, for the Italian system, the case of the multilevel decision-

making process is absolutely significant: in its first draft dated 1990 it was ruled just by one article, now, after several interventions, it is ruled by five articles, for a total of 30 paragraphs and the dissent expressed by the representative (of the administrations) of the so-called sensitive interests is overcome by the will of the majority.

4. The regulatory State and its limits.

The reference to the adequacy of the regulatory framework, and the evident demolition of the myth of the viability of the market, leads us to reflect on the relationship between State and economy and mainly on the contents of the legal rules, on the areas that it must intercept, moving from those aspects of weakness of the liberal paradigm that the economic crisis has shown and that have definitively debunked the myth of the self-correction and self-regulation of the market, showing the negative effects that its failures, and more in general the failure of regulation, had not only within the economic system but also in the social sphere.

And it is precisely the consideration of the social effects of the crisis which demonstrates the impossibility of considering the market exclusively in its narrower meaning referred only to its economic principle (of competition) on which it is based, a principle chosen in the political scenario. In fact, it has to be considered in a wider sense, including other values (in addition to the merely economic one) such as its stability, in a perspective that highlights the interrelations with the other (sub)systems, in particular the social one. From this perspective the first issue that arises is related to the adequacy of the regulatory framework focusing the attention, first of all, on the market and its regulation. It is evident that it cannot be limited to the guarantee of its economic efficiency and profitability, but it has to involve its stability being an essential part of the broader concept of its (proper) functioning. In this perspective, the necessity becomes evident of establishing a legal and regulatory framework that responds to the needs of the market, in the wide meaning mentioned above, granting not only respect of the economic principle, and therefore its (proper/correct) functioning according to this principle, but also its stability and, more in general, its compatibility with the general principles on which society is based. This implies that the traditional liberal perspective according to which the rule in itself has a negative value has to be abandoned. The provision has to be considered just one element, one of the prerequisites of value, as well as the factual one, that the individual operator must take into account in order to make a rational choice; a simple assumption of individual behaviour. Therefore, not a denial of freedom of competition, the lack of which has been interpreted as an element that ends up affecting the very ethics of the market, in favour of particular interests of certain categories, imposing on the market an (economic) principle that is different to its natural one. The rule is neutral in itself, and for this reason it can only have a technical content, to ensure the operation and compliance with the principles and values which characterise the social system in relation to which the economic one produces its effects. In other words, given the option for the competitive model, the rule aims to solve a problem that is purely technical: issue norms, establish bodies, provide criteria for the application and integration of principles that are the most suitable to avoid any distortion or alteration of the economic reality being considered. In this perspective, therefore, State regulation is functional to the existence and the proper functioning of the regulated system, and in fact it does not denature its own features (in this case its being competitive).

It is clear, then, it is not the norm in itself that assumes a positive or negative value with respect to the competitive market, but the political choice that it expresses. And the choice not to provide rules for those who operate in a certain market can have purposes other than the simple compliance with the principle of competition and the belief in the ability of the market to regulate itself.

5. The autopoietic relation between the economic and social system. The role of State regulation.

In the light of the above observations the extent to which State regulation should extend becomes clear.

In pondering the possible contents of the norm, it cannot be ignored that once a certain economic model has been chosen at a political level, the legal system has a triple task. The first is to provide a regulatory framework that, in application of the principles of solidarity and subsidiarity, guarantees the realisation and operation of the economic system in itself, through a regulation that orders and coordinates activities, and structures and solves conflicts. The second is to guarantee its adaptation to the interference (which expresses need) from the social system, functioning as a guarantor of respect for those fundamental values which are the natural and intrinsic limit for the choice of the economic model. And it is from the point of view of the intimate interconnection between social, legal and economic subsystems that the third task of the legal system emerges, also from a globalised perspective, that of guaranteeing the application of the democratic principle, in relation to the principle of constitutionalism and the rule of law.

And this is because the relationship between law and economics places itself in a position of mutual inter-systemic relations which affect each other, so that the political system takes the stresses from the non-legal pole and transforms them into rules which will have effects on the economic and social systems. Relations whose limit has to be found in the invariance of the organisation or, more correctly, of those values around which the organisation is built, that is, those characters and those networks of relations that determine the identity of the system itself. Relationships that, with reference to the Western countries, are declined in the constitutional moment, and more precisely in the invariable part of the constitution, and that outside of national experiences may well be traced in the international charters in which fundamental rights are provided.

In this sense *Die Systemscheidung*, the global decision on the system cannot be separated from the realisation and guarantee of that catalogue of rights and values that form the core of the political constitution. So a global decision that cannot ignore the individual, who, in accordance with individualist neo-liberal theory, is seen as a free agent, but free to move and act according to the rules of private law, exercising his/her freedom in accordance with the overall decision.

The intervention of the State, therefore, must be functional to the competitiveness of the market, but at the same time it must be functional to the market considered as a whole and therefore must be realised through the introduction of external elements that also ensure a balance with elements of social policy in relation to which the State (or the public body) is the sole guarantor and, at the same time, limit those effects, particularly evident in relation to globalisation, which lead to the construction of unequal citizenship in relation to the possession of means (not only economic) sufficient to ensure access to different and more convenient systems.

In other words, there should not be a separation between the economic and the social pole, the legal system having the duty to realise in itself the social order as well as the economic one, basing them on values that are implemented by the democratic State and expressed in the economic constitution, considered as the global decision on the organisation of the economic life of a community. So, the role of the State, and of any public body, even supranational or international, in the economy should be the result of the interaction between non-economic values, judgments between citizens, consumer preferences between public and private goods, business decisions on resources, allocation and growth, and the idea of a fair distribution of income between the owners of the means of production, on the one hand, and the system of power relations within the public sector on the other.

In this sense, therefore, the regulatory choice becomes, from a finalistic point of view, compatible with the choice of the competitive market, as it is structured in accordance with the binary (revenue/costs) system of the economic sector, public regulation being in line with the choice of an economic model based on competition, and in accordance with the characteristics of the social system.

And it is precisely on this point that, with regard to the economic crisis, the discourse on the role of the public sector is more pressing and in Italy led to a different consideration of the

role of the so-called independent agencies, such as A.N.A.C. (the National Authority against Corruption), born from the transformation of the Authority on public works and services, whose actual tasks go beyond the simple control/guarantee of market competitiveness.

The point of reference must be identified in the meaning of the expression “proper and efficient operation of the system”. It is clear, in fact, that if a perspective coordinated with the framework of fundamental values is assumed, it is not possible to ignore, or rather not to include, those profiles more closely related to the stability of the system, extended to the protection of its investors/users.

And therefore, if the economic organisation is based on the principle of competition, the possible (public) interventions in the market will move within a wide range that goes from a substantial non-intervention (where the conditions for perfect competition are fully realised) to a more or less consistent intervention, which can reach, as demonstrated by reality today, to the point of verifying the non-toxicity of financial products on the market. And it is on the latter aspect that market failures are more evident.

But here another question arises. How law, and with reference to the Italian system, administrative law in particular, through which these interventions are realised, is functionalised, or rather, in order to be legitimate and compatible with the chosen market organisation, what form should (public) action take, and after this, which (public) interests should be pursued.

The delicate issue of the public interest as the basis for regulatory choice is intercepted, an interest that, in the light of the above, is functional not only for the market system, but more generally for its stability declined in the social context; a complex interest that includes the interest in the respect of the rules of the game, but that inevitably has many other facets: the interest in the promotion and support of economic freedom, meant from a systemic perspective as freedom of competition in the logic of the construction of trade relations between free and equal persons; an interest to which reasons of social utility, or general utility or social purposes cannot be extraneous, as well as the protection of freedom, security and human dignity, that is, that set of values which can be traced back to the invariable part of the constitution that act, together with the others, as a limit for the (political) choice not only of the economic model but of the contents themselves of the regulatory framework.

Therefore, not only an interest that the specific sector is regulated in accordance with a general principle, but that in it is ensured the operation of principles and values in relation to which the administration is in a position of neutrality.

An interest in the proper functioning whose indirect effect is the guarantee of the freedom of all the subjects (individual and legal) of the system. In other words, the public interest, because of its nature, does not disappear, but, on the contrary, it becomes complementary to and competitive with the other sources of regulation that the system generates and maintains as active, placing itself as the centre for the emission of principles and binding decisions according to the rules of public and administrative law. Therefore, the public interest, far from putting itself outside the sector, like a snarling guard dog, is located in it, through the instruments of legislation and administration, in order to develop its constructive and reconstructive parts, in an unending process of monitoring and control, guarantee and protection.

6. The reconsideration of regulation. Towards a wider concept of vigilance.

It cannot be denied, in fact, that the particular economic situation that arose at the end of the first decade of the new century brought an appreciable reconsideration of regulation, considered as regulation for the market. A reconsideration whose starting point must be brought back, as said before, to the evolution of the system and, more particularly, to the failures of the regulatory system based primarily on a system of controls made by the regulatory authorities on the players operating on the national and global market, that, in line with the prevalence of liberal teachings, stood on *ex post* forms of control of the activities of these players, thus confining the scope of intervention of the regulator to two moments: the establishment of the rules, essentially strictly limited to the economic aspect, and the guarantees of their compliance,

pursued essentially through an activity of control following the course of action, possibly confluent in enforcement proceedings. And thus have been neglected, in the name of free enterprise and competition, the many facets of the wide and complex concept of vigilance, that – and the reality in which we live demonstrates this – are essential for the guarantee not only of the competitiveness of the market but also of its own and social stability as well.

Therefore, a control (vigilance) of the market that provides a structure allowing its operation and its compatibility with the social system at the same time, and this since the market (which is also an economic fact) cannot be meant as a more or less abstract self-regulating entity, but rather as an entity that is only partly non-juridical and that requires, for its functioning, a legal status that necessarily has to be traced to a system of heteronomous rules, provided by the legal system and an adequate institutional system as well with respect to which the (public) institutions play a central role. And on this point we should recall the words of Galbraith who affirmed that the public authorities play a role in the market system that is even more complex. Competition, when it exists, inspires feelings of ambiguity, a deep attachment to the principle of the market, but the refusal to suffer imperatives. And to alleviate the pain, government intervenes to help even when oligopolies have trouble maintaining their competitiveness. State intervention, although in abstract it can be traced back to the concept of coercion, in fact is a necessary evil that, if not properly calibrated, can very easily turn into a factor of abuse of competition.

It is with reference to these profiles that those imbalances, due to the influence of liberal theories, led to that downward competition between systems, as observed earlier.

In this framework the State (the national public authorities) becomes only one of the possible players in a wider system of rules, applied by the administrations and guaranteed by the courts, in which the relations between State, market and other non-State players are re-modelled from the perspective of the construction of a legal area, significantly defined as regulatory capitalism, which is characterised not only from the point of view of the rules (mainly the administrative rules which lead to a growth in rather than a reduction of regulation) but also from a subjective point of view, and that can represent the instrument through which is guaranteed that system of safeguards, and the very competitiveness of a healthy system that uncontrolled deregulation had substantially destroyed.

7. The challenges for social rights.

The abovementioned elements are particularly relevant with reference to social rights whose contextualisation in the framework of globalisation and the economic crisis stresses moments of great uncertainty on the basis of which some legal scholars have written about the death of socio-economic rights.

The complex of challenges that globalisation poses for these rights, from the perspective of their substantial profile (the one connected with the positive action that the public subject has to make in order to guarantee the service that gives consistence to the right) risks undermining the very existence of the binomial entitlement/effectiveness of the rights that characterises pluralist democracies: the first connected to the profile of the resources available for the realisation of those interventions aimed at giving due consistency to the aforementioned rights which, recalling a formula that has been understandably criticised, but that is unfortunately current, are financially conditioned; the second concerns the profile of the (public) organisation responsible for the material offering of the services, essential for the satisfaction of these rights.

On this point it is sufficient to recall the negative consequences to which the Welfare State has been exposed because of the decrease of sovereignty of the national States in the economic sector, and deriving from the political-institutional vacuum following the handing over of sovereignty to the European institutions, and therefore to the absence of a capacity of the institutional system to regulate the productive and distributive processes aimed at the growth of a lot of economies as well as the degree of inequalities within the systems.

With reference to the Italian experience, it is interesting to focus the attention on the consequences deriving from the unfinished constitutional transition that has further fractured the

framework of the institutional reference points, undermining irremediably what should be an integrated approach to the problem of disability and more in general of social disadvantage because of the undeniable unity and inseparability of needs.

The attempt to realise a resettlement of competences, in the perspective of the construction of a system that from devolution should have gone towards a federalist model following a stronger application of the principle of subsidiarity intended also in its vertical extension referred to the participation of private entities in the services market, had a counter-effect on the attempt at rationalising the system ensured by the vicinity of the provider and the beneficiary of the service. In fact, it provoked the multiplication of the referring centres and of the regulation, because of the fractioning of competences, which ended up undermining the very effectiveness that was being pursued. A fractioning that is contrary to the direction indicated by the European Union in the Resolution of the Parliament of February 2009 on social economy that stresses the importance of the promotion of networks of solidarity for the guarantee of social rights, hoping for a stricter collaboration between public and private entities.

In addition to the problems considered, the situation is more complex if we move our attention on to the profile of the balance with other public needs, among which is that of the budgetary balance – that as a matter of fact has been moved outside political-institutional spheres to become reserved to bureaucratic ones.

The consideration of these profiles opens up a different panorama for studies represented by the sustainability of these rights that cannot be separated from the consideration of those aspects connected with the due reduction of internal public debt whose redistributive function necessarily intercepts the services provided to the collective and that are coessential with respect to the satisfaction of fundamental rights unless the guarantee is not meant just in principle.

And it is in this context – in which the complete and effective guarantee of social rights must face the multilevel guarantee, typical of what has been defined in terms of social federalism, and the increasing scarcity of resources – the specification at a central level of the essential level of those performances concerning civil and social rights has a fundamental importance in order to guarantee the substantial homogeneity of the conditions of life and the socio-economic cohesion as an expression of the principles of equality, fairness and unity.

The relevance of these aspects emerges more evidently in a context characterised from the passage, common to the majority of the systems, from a logic of public performance to a logic of integration between public and private, synthesised in the formula of circular subsidiarity.

In this perspective the regulatory instrument, and therefore administrative cooperation, could assume a role of primary importance in the perspective of the realisation of what Margalit defines in terms of decent society, that is, a society that does not humiliate its members offending their dignity, that does not allow the excluded to receive the paternalism of the State or the pity of the institutions.

The abovementioned situation can be represented, from a figurative point of view, as a cyclic quadrilateral whose vertices – that in our case are sustainability, feasibility, executability and capability of being judged – lie in the same circle that is legal reasonableness, identified in a systemic perspective, and as a result of that dynamic interactive operation, of Habermasian memory, that is, of a balance of value that, necessarily, cannot exclude the consideration of the economic aspects, as well.

With respect to the Italian experience, the evolution of the decisions of the Constitutional Court in the matter is very significant. In fact, it shows clearly how with the passage from the abstract provision to the concrete guarantee of these rights the abovementioned cyclic quadrilateral must be taken into consideration, with a central role for the profile of economic sustainability, on which the feasibility depends (referred essentially to the provision at a legislative level of the service, also based on the consideration of the economic profiles, from which depends the exercise by the individuals of their rights and therefore the possibility to bring a case before a judge).

In fact the starting phase of guarantee, characterised by the so-called decisions aimed at adding the duty to provide a certain service enlarging the categories of the beneficiaries of the single performance provided by law, followed a sort of step backward in the guarantee which therefore found a limit represented by the full guarantee of fundamental rights.

So, in evaluating the constitutionality of a legislative provision which for economic reasons limited the right of a disabled person to primary education, the Court stated that it was in contrast with the Constitution (Article 3 and Article 34) because the reduction would cause the lack of one of the factors which would favour the development of the personality and moreover it could risk stopping [it] if not causing a regression. Making an appreciable balance between the constitutional values, it stated the unconstitutionality of the provision, being based on an improper evaluation of capacity and merit.

In line with this interpretation, a limit has been identified on the discretion of the legislator represented by the provision of the indefeasible nucleus of guarantees that permit a complete satisfaction of the right. So, again, in relation to the right to education, but referring to a legislative provision which reduced the numbers of hours of support teaching despite the degree of disability of the student, it has been stated that the organisation of support teaching by the schools cannot compress or breach that right recognised to the individual by the Constitution... and support teaching must be provided in a substantial way, that is with interventions that are adequate to the degree of disability.

In this perspective, if the principle of equality from the beginning represented the turning point for the development of social rights, the fact that they are financially (economically) conditioned cannot lead to postulating their inexistence. The fact that the State has an imperfect duty cannot represent an element that leads to the denial of the same right but at the most it is an element that, as Sen would stress, leads the way to a fecund public debate and eventually to a proper pressure.

Going back to the example of the cyclic quadrilateral, the reference to the balance among values shows the impossibility for economic burdens to cause a complete dismantling of the Welfare State, and therefore the denial of social rights, but they should lead to a remodelling of the structures that characterise it. Otherwise the worse Kelsen would win, that according to which all the vices of a law would be merely formal so the politicians of the day would simply need a majority to do as they like.

UDC 340

PRESENT-DAY TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL LEGISLATION – A COMPARISON BETWEEN THE UKRAINIAN AND THE ITALIAN SYSTEMS

Marina D’Orsogna

The Effectiveness of Strategic Environmental Assessment: the Case of Italy

SUMMARY: 1. OBJECTIVES OF THE RESEARCH – 2. THE PHYSIOLOGICAL BROADNESS OF 2004/12/EC DIRECTIVE – 3. THE WEAKNESSES OF SEA DIRECTIVE – 4. MOST FREQUENTLY ADDRESSED TOPICS IN THE NATIONAL CASE LAW – 5. CASE LAW FROM THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE

Abstract

This paper aims at briefly analyzing SEA Directive in the light of the concrete application of its legal provisions made by the Italian Administrative Judges. The assessment of the most notable case-law coming from the Italian administrative jurisprudence covers a period of three years (2014-2016), with no regards to the localization of the Court on the national territory.

In the second part of the study, we further analyze the most relevant case-law of the European Court of Justice (hereinafter: ECJ).

As a result of the research, we have tried to identify the weak points of SEA Directive concerned with the way the latter is drafted, using an inductive reasoning based on the observation of the most remarkable cases ruled by the European and National Courts

1. OBJECTIVES OF THE RESEARCH

This paper aims at briefly analyzing SEA Directive in the light of the concrete application of its legal provisions made by the Italian Administrative Judges. The assessment of the most notable case-law coming from the Italian administrative jurisprudence covers a period of three years (2014- 2016), with no regards to the localization of the Court on the national territory.

In the second part of the study, we further analyze the most relevant case-law of the European Court of Justice (hereinafter: ECJ).

The objectives of this research can be identified as follows. We have tried to identify the weak points of SEA Directive concerned with the way the latter is drafted, using an inductive reasoning based on the observation of the most remarkable cases ruled by the European and National Courts.

2. THE PHYSIOLOGICAL BROADNESS OF 2004/12/EC DIRECTIVE

Every debates about the necessity to upgrade or to modify SEA Directive should adequately take into account the EU principles applicable on the ground of environmental law. It shall also be noticed that every EU Directive normally implies a relevant degree of flexibility of its context of application, so that it can be applied in a large amount of cases, notwithstanding the peculiarities of the legal order taken in consideration. In this respect, it has been said that “the general requirements prescribed by the Directive are not restrictive and leave ample room for creativity, flexibility and adaptability to suit each Member State’s context” (N. Risse et al., 2003, p. 467).

The SEA Directive has formal and explicit links with the Habitats and EIA Directives, but it is also closely linked to other directives (Water, Nitrates, Waste, Noise and Air Quality Directives¹) which contain requirements for the establishment and assessment of P&P in sectors covered by the SEA, and has relationship with the SEA Protocol².

According to the principle of procedural autonomy and cooperation in good faith of the Member States (hereinafter: MS), the Directive gives leeway to the latter for implementing SEA in new legal norms, such as in a separate SEA-law; or for integrating it in existing laws, such as in the planning laws and procedures (Stoeglehner/Wegerer, 2006, p. 589). This means that in applying SEA Directive a remarkable number of differences among the MS can be outlined in terms of administrative procedures. Moreover, the Directive leaves power to each national judiciary system and to the European Court of Justice as well, to fulfill the natural broadness of the European legal provisions.

All those considerations lead to a preliminary conclusion. Not every shortages of the Directive can be fixed with an upgrade of its legal provisions, nor this is necessary since a minimum margin of discretion by MS in applying the Directive is unavoidable. In fact, as it has been noticed, “while some aspects of the SEA process are compulsory and well defined in

---

¹ Directive 2000/60 establishing a framework for Community action on water policy (OJ L327, 22.12.2000, p.1). Directive 91/676/EEC concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources (OJ L 375, 31.12.1991, p.1). Directive 2006/12/EC on waste, (OJ L 114 27.4.2006 p.9). Directive 2002/49/EC on the assessment and management of environmental noise, (OJ L 189, 18.7.2002, p.12). Directive 2008/50/EC on ambient air quality and cleaner air for Europe, (OJ L 152, 11.6.2008, p.1).

² Protocol on Strategic Environmental Assessment to the UNECE Convention on EIA in Transboundary Context (Kiev, 2003). It was approved by Decision 2008/871/EC, OJ L 308, 19.11.08, p.33.

Directive 2001/42/EC, Member States have some latitude in implementing other aspects of the SEA process (...) The presence of the discretionary margin is understandable, considering the diversity of political and institutional contexts of the European Union Member States” (N. Risse et al., 2003, p. 457).

On the other hand, some empty spaces in the Directive itself can be filled up with the jurisprudence of the national and European judges.

3. THE WEAKNESSES OF SEA DIRECTIVE

There are some crucial omissions in the Directive, mostly depending on the way the legal provisions are expressed in their linguistic form.

First of all, it should be noticed that Annex II, regulating the “criteria for determining the likely significance of effects”, refers to the secondary, cumulative, transboundary nature of the effects, but it does not mention the “indirect effects” on the environment. This is an important difference compared to EIA Directive, where those kinds of effects are widely recognized.

On the other hand, it is not still clear what Art. 3, par. 4 precisely means. In fact, according to such Article, each Member State shall determine what plan or programme, setting “the framework for future development consent of projects, are likely to have significant environmental effects”. The norm tries to draft a “catch-all category”, but the significance and the role of a plan (or programme) which may set the framework for a project is still quite undetermined.

Other omissions or shortcomings are strictly related to the age of adoption of that Directive. In fact, SEA Directive contains only weak reference to the health effects, differently from what we can see in SEA Protocol to the United Nations Economic Commission for Europe's (UNECE) Espoo Convention on EIA in a Transboundary Context (Espoo Convention, 25 Feb. 1991). In this way it has been stated that “health related factors are considered in EC Directive based SEA, but current practice suggests that some gaps remain towards achieving planning systems that can effectively deliver health inclusive SEA” (T.B. Fischer et al., 2010, p. 209).

Furthermore, SEA Directive does not leave room for economic and social considerations, despite the recent trend toward a stronger protection of the economic development – which can be clearly noticed in Italy – seems to overtake the need for an “absolute” protection of the environment in every circumstances.

In this way, the dogma which was very popular among the Italian doctrine, according to which environment could not be ruled by administrative decisions based on “tacit consent”, should be deeply revisited in the light of the increasing of the cases of silent- based decisions, also in the administrative procedures concerning environment (see, for this purpose, the recently modified Art. 17-bis, Law no. 241/1990).

4. MOST FREQUENTLY ADDRESSED TOPICS IN THE NATIONAL CASE-LAW

The most addressed topics in the national case-law of the Italian administrative judges can be systematized as follows:

The problem of distinction between the public authority which is “competent” for the environmental assessment, and the “proceeding” authority, which is in charge of approving the plan and programme proposal (see, *inter alia*: T.A.R. Lombardia Brescia Sez. I, 12/01/2016, n. 24;

T.A.R. Lombardia Milano Sez. II, Sent., 23-02-2016, n. 374; T.A.R. Lombardia Milano Sez. II, Sent., 18-03-2016, n. 541; Cons. Stato, Sez. IV, 12-01-2011, n. 133).

In the cases examined the plaintiffs bring an action for annulment of certain plans approved without a SEA. In doing so, they mostly complain about the violation of the principle of impartiality and neutrality (see, *inter alia*: TAR Lombardia, Sez. II, 26-05- 2016, n. 1097), since - in the opinion rejected by the Court - the public plans should have been approved by an

authority different from the one in charge of carrying out the environmental assessment.

The above mentioned problem is still quite common in the recent jurisprudence, notwithstanding the principle of law expressed by the judgment of Conseil d'État No. 133 dated February 23, 2011. In fact, according to that judgment, the “competent” authority for carrying out the Strategic Environmental Assessment should not necessarily be different from the “proceeding” authority. A proof of this argument can be found in the Italian Environment Code (Legislative Degree No. 162/2006), according to which there are no rules imposing a principle of separation between the above mentioned authorities. Therefore, nothing precludes from identifying the “competent authority” in a different organizational unit of the proceeding public authority.

A certain number of cases are concerned with the analysis of the chronological sequence of SEA in the procedure for approving plans and programmes. Connected to this aspect, it is the other concerning the relationship between the Planning and SEA procedures (T.A.R. Lombardia Milano Sez. II, Sent., 16-06-2016, nn. 1214, 1213, 1212, 1211, 1209; T.A.R. Lombardia Milano Sez. II, Sent., 26-05-2016, n. 1097; T.A.R. Lombardia Milano Sez. II, Sent., 05-04-2016, n. 648-647; Cons. Stato Sez. IV, Sent., 21-09-2015, n. 4392).

According to SEA Directive, the environmental assessment is a tool for integrating environmental considerations during the preparation of certain plans and programmes, and before their adoption. This important principle has been acknowledged in Art. 11, Par. 3 of Legislative Degree No. 152/2006 (Environment Code), according to which “the assessment phase shall take place before the approval of certain plans and programmes, or before the submission to the legislative procedure, and in any case during the preparation of the former”.

As stated by the Administrative Courts, SEA process should run parallel with the proceeding of approval of the PPs, achieving a high level of protection of the environment and therefore highlighting from the very beginning the environmental interest. In this way, it is not required by the norms that SEA procedure should take place *before the commencement* of PPs approval procedure; on the contrary, SEA needs to be carried out *before the approval* of PPs (TAR Lombardia, Milano, Sez. II, 16-06-2016, n. 1214; Cons. Stato, Sez. IV, 26-02-2015, n. 975; Cons. Stato, Sez. IV, 20-05-2014, n. 2569).

Another important principle which can be drawn from the national jurisprudence is concerned with the relation between the Planning and SEA procedures. The Administrative Court stated repeatedly that the interest in challenging the planning procedure, based on the breach of SEA rules, cannot be identified with the “general expectation” in a better land-use planning. On the contrary, the legal interest in applying before the judge should be causally related, in a decisive way, to the preliminary conclusion reached in SEA procedure. Therefore the plaintiff should point out the reasons why such conclusions play a decisive role on the decisions relating the preservation of its property (see, for this purpose, TAR Lombardia, Milano, Sez. II, 26-05-2016, n. 1097; Cons. Stato, Sez. IV, 12-01-2011, n. 133).

SEA and PPs procedure are strictly related. For instance, it has been stated (Cons. Stato, Sez. IV, 21-09-2015, n. 4329) that the lack of approval of PP procedure concerning a specific land use plan (“piano di governo del territorio”) implies that SEA procedure should not continue to produce legal effects.

A certain number of judgments are concerned with PPs involving the use of small areas at local level or implying minor modifications to the above mentioned plans or programmes (TAR Lombardia, Milano Sez. III, Sent., 28-04-2016, n. 829; TAR Sicilia, Palermo, Sez. I, 12-06-2015, n. 1422). In those cases, according to the Directive, it is left to the autonomy of MS to decide whether the circumstances are likely to produce significant effects on the environment. Accordingly, Italian Environment Code obliges the proceeding authority to carry out SEA only as an output of the “screening procedure” – i.e., the step by which the necessity of submitting a proposed plan or programme to a SEA is established.

A frequent subject in cases ruled by Administrative Court is represented by the theoretical and practical distinction between the EIA (Environmental Impact Assessment)

procedure and the SEA procedure (Cons. Stato Sez. IV, Sent., 08-09-2015, n. 4194; Cons. Stato Sez. V, 22 gennaio 2015, n. 263; T.A.R. Lombardia Milano Sez. II, Sent., 05-04-2016, n. 648-647).

According to the principle arising from the jurisprudence of Administrative Courts, as soon as the elements of an individual project are mixed together with the elements of a public plan, then the case should be regulated by Art. 6, par. 12 of Legislative Degree No. 152/2006. According to this legal provision, the public authority is not requested to carry out a SEA procedure, as soon as the individual project, which has been previously regulated by a EIA, implies a modification of a land use plan as related to the localization of the facility in the area covered by that plan (Cons. Stato n. 263/2015 cit.; Cons. Stato, Sez. IV, 26-02-2015, n. 975).

More broadly, it has been said that EIA and SEA represent an instrument to protect environment, but still they are quite different in terms of requirements and type of assessment. In particular, EIA is concerned with the assessment of the effects on the environment of certain “projects”, whereas SEA is focused only on plans and programmes (T.A.R. Liguria, Genova, Sez. I, 26-02-2014, n- 359; Cons. Stato, Sez. IV, 06-05-2013, n. 2446).

Even if SEA is requested only for plans and programmes, still in some cases it can be hard to distinguish precisely between “plan/programme” on one hand, and a “project” (which is subject to EIA) on the other.

The case ruled by Cons. Stato, Sez. IV, 08-09-2015, n. 4194, is particularly interesting to this purpose. The judgment refers to a “project”, thus originally involving EIA, of requalification of Secondary Road No. 46 (“strada provinciale 46”), connecting the municipalities of Rho and Monza. The “infrastructure” project, which was conceived in a broad context of renovation of the entire regional road network, covering the municipalities of Bollate, Cornano, Novate Milanese and Paderno Dugnano should have been considered as a proper “plan” or “programme”, thus requiring a most comprehensive SEA, according to the plaintiff.

The Administrative Court of First Instance (TAR Lombardia, Sez. III, 13-11-2014, n. 2747) rejected the applicant’s request, outlining that the requalification project of the Secondary Road was, beyond any reasonable doubts, a plan. The Court of Appeal, even though it had reached the same conclusion stating that the recourse was “manifestly unfounded”, nevertheless affirmed that “nothing exclude that in the future the criteria for distinguishing a project from a plan can be modified *de iure condendo*”.

There are cases where SEA is not required by local authorities, despite what the Directive itself states. In fact, even if the literal interpretation of the Directive embraces a broad concept of “plans” and “programme”, theoretically not admitting any kind of exclusion from its legal range, in practice it is possible to fine some exceptions justified with the need to protect the environment.

Some findings in this way may be found in the Administrative Jurisprudence of Sicily, which is peculiar for the reasons explained below. The Sicilian Administrative Court of Appeal (Cons. Giust. Amm. Sic., 21-01-2015, n. 36) stated that the “**landscape planning**”, which structurally leads to a positive modification of the environment, so to increase the level of its protection, is not subject to SEA. In fact, according to the Court, SEA should only be activated in case of adoption of PPs which are likely to have *significant effects* on the environment. The same principle can be traced in other Judgments by the Sicilian Administrative Court of First Instance (TAR Sicilia, Catania, Sez. II, 09-10-2013, n. 2404; TAR Sicilia, Catania, Sez. II, 24-09-2013, n. 2263).

Another interesting point of view is concerned with the “**clean air plans**” (CAP), which aim at improving air quality and at protecting human health as well. In a case concerning the adoption of a CAP in the municipality of Torchiariolo (Puglia), the plaintiff brought an action before the Court for the annulment of the plan which was adopted without a SEA. In that case, the proceeding authority decided not to carry out a SEA as a result of the “screening” phase.

On the contrary, the Administrative Court stated that CAP does not require a preliminary phase to establish whether the plan should be subject or not to SEA. Using the same reasoning

seen below about the landscape planning, but reaching to opposite conclusion, the Court here states clearly that CAP *ope legis* are likely to have *significant effects* on the environment thus, they should be subject to SEA (TAR Puglia, Lecce, Sez. I, 18-02- 2015, n. 623).

The conclusions reached by Italian Administrative Court seem to go in a different direction from what can be seen in other legal systems. In Germany, for instance, so far Clean Air and Action Plans have been drawn up without SEA. Even if there is a “conditional” SEA obligation for compulsory CAP according to the Federal Immission Act (*Bundesimmissionschutzgesetz*), “the legal basis for SEA in clean air planning is interpreted in different ways” (U. Welland, 2010, p. 214).

Another interesting case is concerned with the Regional Waste Management Plan (RWP) adopted by the President of Sicily Region, appointed as Commissioner for the emergency plan. In the case examined, a local enterprise (the Oikos s.p.a.) asked for the enlargement of a garbage dump. As far as this operation required a corresponding modification of RWP, the Commissioner adopted a variation to the plan, which was approved on July 11, 2012 by the Italian Ministry of Environment without carrying out a SEA, pursuant to the Regulation No. 3887/2010 adopted by the Italian Prime Minister.

The Administrative Court (TAR Lazio, Sez. I, 03.12.2013, n. 10387) justified the lack of SEA on the basis of the “state of emergency” in the field of waste management. Anyway, according to Art. 3 Par. 8 of SEA Directive, only plans and programmes, whose unique purpose is to serve national defence or civil emergency, are not subject to SEA, and it is disputable whether the waste crisis in Italy, mainly in Sicily, should be considered as a case of “civil emergency”.

5. CASE LAW FROM THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE

5.1. In this paragraph only the most relevant judgments of ECJ in the field of SEA shall be taken into account, having regard to **(a)** the consequences arising from the breach of the obligation laid down by SEA Directive to carry out a prior strategic environment assessment, and **(b)** the concept of plans and programmes in some particular cases.

5.2. Just to introduce the first aspect highlighted, it should be pointed out that there are no provisions in SEA Directive on the consequences of infringing the procedural provisions which it lays down.

This means that Member States shall take, within the sphere of their competence, all the general or particular measures necessary to ensure that all “plans” or “programmes”, likely to have “significant environmental effects” within the meaning of Directive 2001/42, are subject to an environmental assessment prior to their adoption in accordance with the procedural requirements and the criteria laid down by that directive.

All those things considered, given that under the principle of cooperation in good faith laid down in Article 4(3) TEU Member States are required to nullify the unlawful consequences of a breach of EU law, local authorities, as well as the national judges, are obliged to take all the measures for remedying the failure to carry out such an assessment.

5.2.1. In application of this principle, ECJ stated (case C-41/11, *Inter-Environnement Wallonie ASBL and Terre wallonne ASBL contro Région wallonne*, Judgment of 28 February 2012) that MS can exceptionally be authorized to make use of its national provision empowering it to maintain certain effects of an annulled plan, under specific circumstances and with the aim to protect environment.

More in details, in the case above mentioned the applicant brought an action for annulment of the order of Walloon Government of February 15, 2007 amending Book II of the Environment Code, which forms the Water Code, as regards the sustainable management of nitrogen in agriculture. In particular, the plaintiff claimed that the order was a proper “programme”, thus it should have been subject to SEA.

The European Court stated that the contested programme, which was adopted without a SEA, nevertheless implemented Directive 91/676 (concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources) in the appropriate way. For this reason,

the “annulment of the contested measure would result in a *legal vacuum* in relation to the transposition of Directive 91/676 which would be more harmful to the environment, in the sense that the annulment would result in a lower level of protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources and would thereby run specifically counter to the fundamental objective of that directive”.

5.2.2. In a different case, focused on the consequences of the violation of SEA Directive as well, ECJ ruled that the lack of the environmental assessment cannot justify the plan validity (case C- 463/11, Judgment of 18 April 2013).

The case was concerned with the adoption of a plan “for development within an urban area” (“Bebauungsplan der Innenentwicklung”) which is subject, according to Art. 13- *bis* Par. 1 of Baugesetzbuch (BauGB), to an accelerated procedure *not subject to SEA*.

Furthermore, according to Art. 241 of BauGB, «infringement of procedural and formal provisions and of the provisions concerning the relationship between the building plan and the land-use plan *shall also be irrelevant for the legal validity of the building plan* where the infringement stems from the fact that the condition in [Art. 13-bis, Par. 1], has been incorrectly assessed».

In the light of the considerations above, the referring Court (the *Verwaltungsgerichtshof* of Baden- Württemberg) asked ECJ whether the national legislature, by combining the accelerated procedure with the maintenance in force of plans, exceeded the limits of its discretion under Article 3(5) of the directive. The Court of Justice ruled that «Article 3(5) of Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment, read in conjunction with Article 3(4) thereof, *must be interpreted as precluding national legislation* such as that at issue in the main proceedings, pursuant to which breach of a qualitative condition, imposed by the implementing provision of that directive to exempt the adoption of a particular type of building plan from an environmental assessment under that directive, is irrelevant to the legal validity of that plan».

5.3. In the second part of the analysis of ECJ case-law, we focused on the judgments aimed at defining the concept of “plan” and “programmes”.

For this purpose, an interesting case is represented by ECJ judgment dated March 22, 2012 (case C- 547/2010), concerning the application of the Brussels Town and Country Planning Code, which regulates different kinds of plans – such as Regional development, Regional land use plan, Municipal development plan, and much more.

According to Art. 58 of the above-mentioned Code, the Brussels Municipal Council may decide to repeal a specific land use plan in relation to all or part of the plan’s area, thus performing a special administrative procedure. In this case, the legislation does not oblige the State to carry out a SEA.

To this purpose, ECJ first noted that SEA Directive refers expressly not to repealing measures but only to measures modifying plans and programmes. However, given the objective of Directive 2001/42, which consists in providing for a high level of protection of the environment, the provisions which delimit the directive’s scope, in particular those setting out the definitions of the measures envisaged by the directive, need to be interpreted broadly.

In this regard, it is possible that the partial or total repeal of a plan or programme is likely to have significant effects on the environment, since it may involve a modification of the planning envisaged in the territories concerned.

References

1. Gernot Stoeglehner, Gerald Wegerer, *The SEA-Directive and the SEA-Protocol adopted in spatial planning – similarities and differences*, in Environmental Impact Assessment Review 26 (2006), 596-589;

2. N. Risse et al., *Implementing the European SEA Directive: the Member States’ margin of discretion*, in Environmental Impact Assessment Review 23 (2003), 453- 470;

3. Thomas B. Fischer, Marco Matuzzi, Julia Nowacki, *The consideration of health in strategic environmental assessment (SEA)*, in *Environmental Impact Assessment Review* 30 (2010), 200-210;
4. Ulrike Weiland, *Strategic Environmental Assessment in Germany – Practice and open questions*, in *Environmental Impact Assessment Review* 30 (2010), 211-217;
5. *L'évaluation environnementale stratégique - GUIDE DE BONNES PRATIQUES DANS LE DOMAINE DE LA COOPÉRATION POUR LE DÉVELOPPEMENT*, OECD Publishing (2006);
6. World Bank, *Strategic Environmental Assessment in the World Bank: Learning from Recent Experiences and Challenges*, (2012);
7. Monica Fundingsland Tetlow & Marie Hanusch, *Strategic environmental assessment: the state of the art, Impact Assessment and Project Appraisal*, <http://www.tandfonline.com/> (2012);
8. Sadler, B., “*Taking stock of SEA*”. In *Handbook of strategic environmental assessment*, Edited by: Sadler, B. 1–18. London: Earthscan (2011).

Наукове видання

**Сучасні тенденції розвитку національного законодавства
з нагоди 15-ти річчя юридичного факультету**

Збірник наукових матеріалів

Підписано до друку 1.11.16 Формат 60х84\16
Ум. друк. арк. 19,3 Обл.-вид.арк. 20,0
Наклад 120 прим. Зам. № 8782.

Видавець і виготовлювач Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041.
Свідectво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4097 від 17.06.2011.